

V. Vuirnher Hiltboldi =
saxeus.

WIMBP
Opole

173 st.

117
V 2/65/C

Quomodo singula capita
sint querenda. 88

Euangelium Matthæi h. cap: 28.

1.	A. 2.	15.	Nn. 3.
2.	A. 4.	16.	Oo. 3.
3.	A. 6.	17.	pp. 5.
4.	B. 4.	18.	eq. 8.
5.	C. 4.	19.	Rr. 8.
6.	K.	20.	Tt. 4.
7.	R. 5.	21.	Vv. 2.
8.	Σ. c. 7.	22.	Xx. 2.
9.	G. g. 7.	23.	Yy. 8.
10.	H. h. 6.	24.	Aaa. 6.
11.	Fi. 3.	25.	Bbb. 6.
12.	Kk. 4.	26.	Σcc. 8.
13.	Ll. 6.	27.	Σpp. 6.
14.	N. n.	28.	H. h. h.

CONCIONES
EXPLICANTES

INTEGRVM EVANGELI-
VM S. MATTHÆI, VVITE-
BERGÆ HABITÆ IN
ECCLESIA,

A

M. SEBASTIANO FROSCH-
LIO AMBERGENSE, AR-
chidiacono in eadem Ecclesia,
scriptæ à

PHILIPPO MELAN-
THONE. + 1560

EXCVSÆ AB

HÆREDIBVS GE-
ORGII RHAVV.
M. D. LVIII.

Gerhij
26.

ORNATISSIMIS
VIRIS, PRVDENTIA,
ERVDITIONE AC VIRTV-
te prestantibus, Consulibus totiꝑ; Senatui inclytæ &
Electoralis Ciuitatis AMBERGÆ in Palatina-
tu, Dominis popularibus patronis & amicis
suis reuerenter colendis & caris-
simis,

SEBASTIANVS FROSCH-
lius Ambergensis, Archidiaconus Ecclesiæ
VVitebergensis S. D.

SEPE COGITANS
dictum Psalmi octau: Ex ore
infantium & lactentis-
um perfecisti laudem
propter inimicos tuos,
ut destruas inimicum
& ultorem: magnam consolationem capio in his
perturbationibus postreme etatis mundi, in qua
singulari furore grassatur in Ecclesiam Diabolus,
& seuit in membra Christi varijs modis. Alibi enim
bellorum incendijs excitatis inter Monarchas con-
tur extremas uasitates efficere. Alibi molitur intesti-
nos motus inter principes Germaniæ. Alibi turbat
docentium

EPISTOLA

docentium consensum, & facit insanabiles distracti-
ones. Alibi uniuersum ministerium uerbi diuini tol-
lere aut saltem deformare nititur, negata prorsus
uel extenuata efficacia uerbi uocalis. Et cum tanta
sint mala, quæ undiq; nos premunt, maxime angit
nos sensus nostræ infirmitatis, quæ nullo modo est
par prouidendis aut sustinendis tantis Diaboli ma-
chinationibus & insultibus.

Vtrumq; uerò, & hostium seuiciam, & resi-
stentiam piorum imbecillitatem, uideo in hoc dicto
Psalmi egregie expressam esse.

Pingit enim quasi duas acies, perpetuo inter se
hostiliter confligentes, quarum una est inimicorum,
quos uocat hostes & ultores, quibus uerbis haud
dubie describit Diabolorum exercitus, qui ardent
incredibili & implacabili odio Dei conditoris, cuius
causa & origo prima etsi non satis clarè exprimi-
tur in scriptura, tamen uerisimile est superbissimè
spiritum illam odij acerbiter aduersus condito-
rem suum inde concepisse, quod uidit Hominem ad
imaginem Dei singulari cum deliberatione patris
cum filio & Spiritu sancto, conditum, sibi antefre-
ri, & se unà cum reliquis angelis destinatum & or-
dinatum esse ad ministerium & custodiam huius in-
becillioris & ignobilioris (ut ipse arbitrabatur) cre-
ature. Hinc occasionem quesitum, qua hanc tanto
pere

DEDICATORIA.

pere à Deo dilectam creaturam ab ipso auelleret, &
conditori inuisam redderet.

Sed maius est in Diabolo accensum odium
Dei, postquam uidit Filium Dei adeo familiariter
cum hominibus cōuersari etiam post lapsum, et pro-
pter hominis reconciliationem abicere se coram pa-
tre, & fieri supplicem patri, & promittere assum-
ptionem humanæ naturæ, ut uictima factus morte
sua iram Dei patris aduersus peccata hominum pla-
caret, & perditam genus humanum ex potestate
uictoris iam Diaboli eriperet denuo. Multo autem
maximè exarsit in diabolo insatiabilis cupiditas ui-
dictæ, cum audiit se iusto & efficaci iudicio filij Dei
statim post lapsum & receptionem hominis con-
demnari, & certum tempus prædici, quo filius Dei
uerus homo factus regnum Diaboli destrueturus, &
tandem sub finem mundi, uniuersali, eoq; terribili
iudicio, spectantibus omnibus sanctis Angelis &
uniuersa Ecclesia, omnē multitudinem Diabolorum
abiecturus sit in cruciatus sempiternos, & constri-
cturus æternis tenebrarum & horrorem uinculis.

His causis irritatus & odit Deum furenter, &
flagrat uindictæ cupiditate tanta, ut nihil omittat,
quod uel fraude uel ui efficere potest, quo ostendat
palam odij sui immanitatem, & Deo conditori suo
illudat & ægrè faciat.

EPISTOLA

Exercet autem illam odij sui crudelitatem & Implacabilem uindictæ cupiditatem non in aliarum creaturarum uiolatione, quarum læsione etiam posset Deo ægrè facere. Non turbat aut impedit corporum cœlestium aptissimos motus, non offundit tenebras illis pulcherrimis cœli luminibus, Soli, Lunæ, & alijs, non conatur disrumpere aut dissipare exactissimam corporum mundi compagem, tanta arte & certitudine factam, ut ne fiat illorum disiunctio efficiens uacuum, etiam corpora suos motus naturales permutent, grauiâ sursum nitantur, leuiâ descendant. Hunc naturæ ordinem diuinitus institutum si conaretur mutare aut interturbare Diabolus, etiâ posset Deo conditori ægrè facere, ut si quis aliquod artificiosum & pulcherrimè ornatum Automaton per contumeliam aut cœno conspergeret, aut dissectis, fractis, distortis rotularum machinulis motum operis regularem turbaret & impediret, haud dubiè ualde offensurus esset architectum illius ingeniosi operis. Sed Diabolus nihil admodum hostile in illas reliquas creaturas moliens, ut odij sui aduersus Deum acerbitem declaret, in solum hominem omnes animi, ingenij & uirium impetus conuertit, propter quem omnes creaturas reliquas conditas esse & conseruari nouit, quem ex omnibus operibus Dei intelligit etiam post fœdum lapsum & tristissimam deformationem eius, propter deprecationem & satisfactionem filij, unicè à Deo diligi. Et quò ardentior est erga hanc creaturam diuinæ Maiestatis sor-

DEDICATORIA.

gior, eò maiore conatu laborat Diabolus, ut uniuersam bñj sui uim in hanc Deo carissimam creaturam omni impetu effundat.

Ideò nominat eum Psalmus primùm Inimicum, צִירִי quod in Ebreo textu significantius sonat Coarctatorem, angustatorem, qui cœu carcere conclusum & in suam potestatem redactum genus humanum propter peccatum omnis generis tormentis excruciat, premit & adfligit. Deinde uocat eum Hostem, אֹיֵב quo uocabulo exprimit summam alienationem uoluntatis Diabolicæ à Deo, & immane odium aduersus Deum & hominem. Postremo eum Ultorem מִתְוֹקֵס nominat, quo titulo ostendit Psalmus, non esse ociosam aut languidam flammam odij in Diabolo, sed excitatam & inquietum animi æstum, querentem subinde nouas uias & modos, quibus se ulciscatur, & adfligendo genus humanum Deo conditori & receptori, ac præsertim filio Dei assertori generis humani insultet ac illudat.

Tales spiritus armatos potentia & astutia longè supra uires hominum, & quidem etiam flagrantes crudeliissimo odio Dei, & illud omni genere immanitatis exercentes in miserum & imbecille genus humanum, collocat Psalmus in unam aciem.

EPISTOLA

Hæc pugna dissimularum acierum in hoc Psalmo descripta, fuit ab initio generis humani, & erit circa finem mundi scior, furentibus Diabolis atrocius, præfagio iudicii instantis, in qua dimicatio ne tamen non tantum seruabitur Ecclesia, sed etiam per ducem suum Michaëlem & Emmanuelem obtinebit uictoriam, & constituet in hac uita regnum ore infantili, id est, docendo & inuocando, & triumphabit tandem in altera uita de omnibus Diabolis & persecutoribus, uinctis & abiectis in æternarum tenebrarum & cruciatuum abyssum.

Hanc consolationem discamus ex hoc dicto Psalmi, & firmiter teneamus in his tristissimis confusionibus, quæ cernuntur in Imperijs & Ecclesijs, & agnoscamus ac deploremus nostram imbecillitatem plus quam infantilem, nec ideo desperemus, sed pugnemus ore quantum possumus aduersus Diabolum, hoc est, diligenter discamus, & fideliter suo quisq; loco doceamus Euangelium diuinitus præfatum, de filio Dei Domino nostra Iesu Christo, crucifixo pro nobis & resuscitato, & adiungamus pia uota, assidue precantes, ut nobis uerè infantibus & lactentibus adsit propugnator noster filius Dei, qui ideo uenit, ut destruat opera Diaboli, peccatum & mortem.

Hæc facientes, experiemur Dei potentiam & effi-

DEDICATORIA.

efficaciam in hac magna nostra imbecillitate, & mirabimur ac letabimur in altera uita, tantas res per nos miseros, fragiles, stultos infantulos effectas esse, quas hic Psalmus describit, & accipimus constantis militie nostre premium, immarcescibilem coronam gloriæ, ut Diuus Petrus loquitur.

Hac me consolatione hætenus semper exeri, eaq; nunc magis me sustento in hac senectæ mea, quæ propius accedit ad illam infantium & lactentium imbecillitatem, sicut Prouerbum testatur: Bis pueri senes. Fui in hac Ecclesia annos 36. & militauim ore, ut miles huius infantilis exercitus, hoc est, Synæceram Euangelij doctrinam repurgatam per sanctum uirum Martinum Lutherum piæ memoriæ, sonui in hac Ecclesia annos 31. nescio quanto cum fructu, sed certè fide & diligentia qua potui, nec ambiui altiora loca, sed contentus fui humili sorte mea, & quanquam mihi interdum oblata sunt uberioribus functionibus, ubi gubernare ipse quoq; Ecclesias non minore fortassis cum utilitate quam alij potuissim, tamen malui in hac Ecclesia sedens ad pedes diuinitus excitatorum uirorum D. Lutheri, D. Pomerani, D. Philippi haurire lac cœlestis doctrine incorruptum et uiuificum, quam alibi cum spe opum & dignitatis regere amplam aliquam Ecclesiam. Nec me adhuc huius meæ conditionis aut fortunæ pœnitet. Teneant alij magnificos titulos, larga stipendia,

EPISTOLA

pendia, emineant inter summos gubernatores. Mihi grata est hæc humilis functio, cui spero me bona conscientia præfuisse.

Et sicut non abduci hinc me passus sum spe fructuosioris aut splendidioris conditionis, ita nec excessi temporibus periculosis, cum hæc ciuitas quater peste infestata esset, & exercitibus hostilibus bis cincta, tandem in uictoris Imperatoris potestatem per dedicationem uenisset, ubi præcipuum periculum erat pie docentium in hac Ecclesia & Academia.

Et cum Pastorem meum reuerendum uirum Dominum D. Iohannem Bugenhagium Pomeranum diligerem & uenerarer propter pietatem, eruditonem, & alia dona, quæ non ego solus, sed Lutherus & alij plurimi in hoc uiro admirabantur, uolui ad ipsius iudicium meas actiones, doctrinam, & ministerium instituere, & ei reuerenter parui, & studi communem inter nos *συνσπονδία* concordiam omnibus officijs tueri & conseruare, nec adduci me unquam passus sum, ut eorum calumnijs & clamoribus applauderem, qui ut sibi nomen & opinionem singularis zeli pro religione pararent, deformare præceptores suos & gubernatores huius Ecclesiæ conuicijs & criminationibus confectis non reuerentur. Ab eorum societate me semper seiunxi, & cla-

DEDICATORIA

& clamores ipsorum partim contempsî, partim etiam publicè refutauî, ut qui scirem plerosq; non ueris fundamentis niti, sed partim ex inuidia, partim ex ambitione, partim ex naturæ inquietudine ortos esse. Cum enim, ut dixi antea, annos 36. cum his uiris Præceptoribus meis familiariter uixissem, & non tantum actionam inspector, & doctrinæ publicæ adfiduus auditor, sed etiam familiarium colloquiorum, & aliquando etiam deliberationum & consiliorum particeps fuisset: Videbam & dolebam ipsis iniuriam fieri, cum doctrinam eorum constaret semper eandem hic sonuisse, & consilia omnia tantum ad Ecclesiæ utilitatem, & ad cōseruationem ministerij & purioris doctrinæ in his regionibus directæ fuisse. De eo ipsorum proposito cum certus & confirmatus essem in mea conscientia, nihil immutauî de mea erga Pastorem & reliquos præceptores meos & collegas obseruantia & obedientia, quibus sciebam propter summa ipsorum in nos, atq; adeo in totam Ecclesiam merita, hanc pietatem & equitatem à nobis deberi, *ut etiam si quid ab ipsis, uictis amplitudine & uarietate negotiorum, quæ sustinent, & temporum molestia, & periculorum communium conspectu, incogitantius alicubi gestum, dictum aut scriptum fuisset, tamen id potius pallio Nohe tegendum et obruendum esset, quàm more & exemplo impij Cham publicè effe-*
rendum,

*in dixi
m.*

EPISTOLA

*rendum, amplificandum & mendacijs ac calumnijs
augendum & deprauandum.*

In hac mea sententia Dei beneficio me constanter perseuerasse, lator, & Deo gratias ago, quod nos uerè infantes & infirmos lactentes hucusq; clementer rexit & protexit, eundemq; oro per filium suum Dominum nostrum Iesum Christum, qui nostra causa etiam est factus infans & lactens, ut in illa infirmitate sua hostem suum & cupidissimum uindictæ Diabolum solius oris efficacia comperceret & perdomaret, cum inquam oro, ut porro etiam nos imbecilles admodum, præsertim iam in hac nostra & totius mundi senectæ, doceat, regat, gestet & defendat ipse, sicut promisit Esaia 46: Audite me domus Iacob, & omne residuum domus Israël, qui portamini à meo utero, qui gestamini à mea matrice, Usq; ad senectam ego ipse, & usq; ad canos ego portabo, ego feci, & ego seram, ego portabo & saluabo.

Monemur autem hac eadem sententia Psalmi, ut agnoscamus nos uerè infantes esse, & lacte materno indigere, nec alios crudos aut difficiles cibos conficere, aut sine periculo exitij uorare posse. Hac enim pictura Propheta præcipuè docere uult ministros uerbi, qui ore, hoc est, doctrina cælesti debent fundare

DEDICATORIA.

fundare regnum Christi, & frangere potentiam hostis & uictoris Diaboli, ut uerè imitentur infantes, qui cum iubentur loqui, nihil possunt aut debent ex sese confingere quod dicant, sed accipiunt à disertioribus præscripta & dictata uerba, eaq; utcunq; balbutiendo profari & reddere student, uel extremis saltem dictionibus subsequentes, sicut faciunt infantes, cum à matribus docentur orare. Ita ministri in Ecclesia non fingant ipsi noua dogmata, aut res tralita & explicata, nouis corruptelis aut inusitatis loquendi formis deprauent aut obscurant, sed retineant sanam & incorruptam doctrinam formam, & ὑπερῶς ὡς ἰπ, ut Paulus Timotheum monet, ὑγιαίνοντες λόγων, ὡς πρὸς ἑμὸν ἤκουσας inquit, ἐν πίσει καὶ ἄγαπῃ τῇ ἐν Χριστῷ. Vbi Paulus etiam uult Timotheum esse infantem, reddentem illos ipsos sonos ac uerba, quæ à fideli doctore & præceptore suo acceperat.

Cum igitur officij mei ratione mihi singulis diebus Saturni Vespertina Concio esset habenda in hac Ecclesia, & iudicio reuerendi Pastoris mei summissum explicandum auditoribus nostris Euangelium MATTHÆI, (quod scriptum in aliquibus locis fœdè contaminatum falsis & insulsis Monachorum & Anabaptistarum expositionibus, & detorsionibus sententiarum ad confirmandam & ex-

cusandam

cusandam multiplicem superstitionem, indiget omnino prudentis et eruditi et pii interpretis illustratione.) Ego autem conscius mihi mea imbecillitatis, et notae omnibus infantiae, uererer aliquid ex meo capite affingere aut exculpere: rogavi reuerendum uirum dominum Philippum Melanthonem Praeceptorem fidelem, atq; adeo Patrem benignissimum nostrum, ante annos octodecim ferme, adhuc uiuente Luthero (qui etiam harum concionum amplius quinquennium auditor et arbiter fuit) ut mihi in locis obscurioribus esset adiumento, et si per grauissimas occupationes suas posset, textum Euangelistae distingueret, et in locos certos redigeret, et quae in quolibet loco uel doctrina uel consolatio proponenda auditoribus esset, commonstraret.

Hunc laborem ille in se recepit libenter, quamuis occupatissimus, ut est paratus omnibus ad eiusmodi operas praestandas, ex quibus utilitas aliqua reitura uel ad Ecclesiam et posteritatem, uel ad illos ipsos, qui operam eius expetunt, sperari potest: ita ut uere uiuat nec sibi nec suis, sed prorsus alijs, hoc est, Ecclesiae, rei literariae, et omnibus opem ipsius requirentibus. Scripsit igitur singulis diebus Parasceues mihi praesenti primum dispositiones et summas quasdam breues singulorum capitum. Deinde ubi ad 5. Caput peruenimus, iustas ferme conclusiones

ctiones contexuit, aliquandiu uernacula lingua, ne magis proprie res ipsas auditoribus meis proponere possem, reliqua a capite nono explicauit latina oratione, subinde tamen me admonens ac insinuans, quibus uerbis nostra lingua quam propriissime esset ferri et reddi latina uocabula in Ecclesia usurpata possent, quas Germanicas uoces latinis insertas etiam in hoc excuso exemplo interdum reliquimus, ut rudiores magis proprie latina Germanicis reddere adsuescant. Sepe enim et utiliter monemur, in Doctore Ecclesiastico non minimam uirtutis laudem esse, amare proprietatem, et adsuescere se ad propriissimam simplicitatem in docendo, nec maiorem pestem Ecclesiarum esse, quam ludere in Ecclesia uocabulorum portentosa nouitate, et improprie dictis inuoluere et obscurare puram Ecclesiae doctrinam, unde semper natae sunt horrendae haereses in Ecclesia.

Hanc autem Philippi institutam scriptiorem sepe interruperunt, uel publica huius Scholae pericula et disipationes, ut cum propter pestem aut bellum hinc expellebantur Professores: uel priuatae ipsius protectiones, iussu Electoris susceptae ad conuentus Imperiales, colloquia, aut similes deliberationes. Itaque mihi perdifficile fuit, annotationes in totum Euangelium Matthaei impetrare, praesertim

EPISTOLA

cum etiam dum hic erat, multe inciderent occupationes, quae ipsius scriptiones impedirent. Dedit tamen operam, ut toties suscepta sit à me explicatio Matthaei publicè in Ecclesia, donec tandem in totam eius historiam integrum quasi commentarium elicerem, isq; completus fuit anno ab hinc tertio.

Hunc ego Thesaurum inter res mihi carissimas reponebam, & iam in eo eram labore, ut integram opus mea manu describerem, eo consilio, ut ad uos exemplum mitteretur. Suadentibus enim aliquibus edi publicè hunc commentarium, animaduvertebam autorem prorsus à publicatione abhorrere, adeò quidem, ut instantibus aliquibus interdum commotius responderet, non permissurum se, ut ederetur, eò quòd obiter & per longa saepe interualla temporum, & interdum festinata opera à se scriptae istae conciunculae essent, accomodate ad captum rudium auditorum, quibus interdum res grauissime exponendae essent. Quod & ἡμεῖς οὐκ ἔχομεν. Ita factum esse, ut haud dubie multa in ijs reperirentur mutila, concisa, non iusto ordine ac methodo, nec pari diligentia omnia explicata, alicubi etiam eadem molestè repetita, Deniq; pleraq; inculta, & indigna esse, quae eruditorum oculis exhiberentur. Fieri etiam potuisse, ut in tanta negotiorum uarietate, et scriptiois huius festinatione, alicubi uoculae aliquae sibi exciderint, quae suspicaci

DEDICATORIA.

suspiciacibus & seueris alienorum scriptorū censoribus reprehensionum causam prebitura essent. Postremo esse huius seculi eam infelicitatem, ut ingenia quaedam talia produxerit & admiretur, quae in hoc sibi summam eruditionis & pietatis laudem quaerant apud indoctos, si etiam recte aliorum dicta secus interpretentur, & uaria ibi errorum & haereseon semina latere & occultari pronuncient. Eis se nolle harum rudium conciuncularum editione causam praebere, noua certamina de doctrina excitandi, aut priora renouandi & confirmandi, praesertim cum nequaquam sibi tantum ocij nunc concederetur, quantum ad perlegendum & retexendum has pagellas satis esset, quas tumultuaria & interrupta saepe opera effuderit potius quam scriberet in hunc finem, ut mihi concionaturo causam diligentius cogitandi de dictis Matthaei Euangelistae praebere, non ut in plurium manus ille pagellae spargerentur. Extare aliorum iustos & eruditos in hunc Euangelistam commentarios, quos malit à concionaturis inspicere & consuli, quam has suas annotatiunculas.

Cum igitur in hac sententia seridò confirmatum uiderem Dominum Philippum, quòd nollet concedere editionem huius commentarij, cepi, ut ante dixi, mea manu eum transcribere, ut eius exem-

EPISTOLA

plum ad uos in patriam mitterem, Multas enim causas habebam, cur hunc Præceptoris mei utilissimum laborem, quo ego in docenda Ecclesia hac non sine fructu auditorum, ut spero, usus eram, statuerem uobiscum communicandum esse. Nam præter illa sanctissima communis patrie uincula, quibus inter nos mutuo obligati sumus ad quæuis officia præstanda, mouebant me & uestra munificentia, qua mea studia in Academia Lipsica & hic VVilhelmsberge liberaliter prouexistis, & alia beneficia uestra, quibus me longo iam tempore absentem affectis.

Deinde iudicabam me hoc patrie meae debere, ut cui in illustratione & propagatione pure doctrine Euangelij coram prodesse ac seruire non possem, absens ei impertirer illa, quæ hic à uiris eruditissimis & donorum excellentia præstantibus habuissim & collegissim.

His & alijs rationibus motus, dum exemplum uobis mearum concionum adornare laboro, uno quasi impetu in me irruunt aliquot hic collegæ & amici mei, qui magno studio à me contendunt, ut hunc commentarium in Mattheum, ut est à Philippo scriptus, typis excudi curarem, quibus etsi ego, quid mihi obstaret, exponebam, nempe Autoris ipsius prohibitionem, quem offendendum hac editi-

one

DEDICATORIA.

one non putarem, cum ipsum ad conscribendas in meam & Ecclesie gratiam & utilitatem has conciones tam habuissim promptum, facilem & benignum: tamen illi urgere seriò ceperunt, & ostendere simul literas aliunde huc missas (quales etiam ipse ex diuersis locis frequentes acceperam) quæ summo opere flagitabant, ut huius commentarii copia fieret, quacumque ratione, omnibus Ecclesiarum ministris.

Quod ad scriptoris rationes attineret, dicebant eas tanti non faciendas esse, ut hoc opus promissum plurimis, si uulgetur, propterea intra unius parietes & scrinium concluderetur.

Vt enim maxime sint aliqua in ijs concionibus propter festinationem minus accurate, minus copiose, minus ordine, & simplicius explicata, quam ut debeant eruditorum censurae seueriori subijci, tamen existimabant, imò affirmabant, æquos lectores, si præmoniti sint, cui hæ conciones scriptæ sint, à quam occupato, quam festinanter, quam longis interduum interuallis temporum, quæ prius annotatorum sententiam & ordinem facile ex memoria scribentis delere potuerint, haud dubie eum candorem adhibituos esse in legendo & iudicando, ut res ipsas fideliter explicatas grato animo amplectantur, & cætera, quæ cum alijs accuratioribus eiusdem

) (5

authoris

dare dicit: *Viuo ego, dicit Dominus, Nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat.* Est enim copulatiua oratio, coniunguntur hæc duo: conuersio, & consolatio, remissio peccatorum & uita, sicut hæc aliàs fideliter explicantur, & sæpe repetuntur.

Quod autem additur, *Sicut & nos remittimus debitoribus nostris,* admonemur & obligamur mandato Christi, ut nos quoq; remittamus.

At rursus interpellat hoc loco tua conscientia: Si non possum accipere remissionem, nisi & ipse condonem alijs, fiet incerta reconciliatio, nec eluctari potero ex dubitatione, utrum consequar remissionem. Quia quantumuis repugnem odijs & cupidati uindictæ, sentio tamen adhuc semper uestigia seu cicatrices aliquas indignationis & simultatum aduersus aliquos manere.

Ad hanc obiectionem teneatur perspicua & uera responsio: Remissio peccatorum offertur & donatur tibi per fidem, gratis propter Dominum nostrum Iesum Christum, non propter tuam condonationem, aut ullum aliud opus. Quod fundamentum bene memineris, diligenter obserues, & utraq; manui, seu uerius toto pectore, firmiter amplectaris.

Verissimum est autem, in hac consolatione, cum fide sustentantur & eriguntur corda, nec

da, necessario simul existere & inchoari bonum propositum, ne uidelicet perseueres in sceleribus contra conscientiam, Sed uere conuertaris ad Deum, nec deinceps retineas uoluntatem ruendi in adulteria, aut cupiditatem nocendi alijs. Hanc conuersionem, seu non simulatam mutationem prioris propositi, oportet in nobis existere, idq; manifestissimum est.

De hac seria emendatione loquitur Christus, quod uidelicet necesse sit sequi iusticiam bonæ conscientia, seu bonum propositum. Etsi enim sunt & manent in nobis in hac uita multæ non leues sordes, prauæ inclinationes, flammæ uiciosorum affectuum, & ingens ac multiplex infirmitas reliqua est, tamen prorsus necessarium est, & in nobis esse poenitentiam, & in conuersione deponi delicta contra conscientiam, ne indulgeamus odio interno & priuatæ cupiditati, uindictæ, ne scientes contra mandatum Dei uelimus alios lædere, uel opprimere, sed ut studeamus reconciliari seu recuperatis uoluntatibus offensiones sanare quantum possumus.

Hæc est uera, natua & propria sententia uerborum Christi, quæ nos in precatione diligenter & attentè consideremus ac perpendamus. Etsi enim certissimum est, gratis remitti nobis peccata nostra propter Christum, non propter ulla nostra merita, tamen simul oportet scire, seuerissimam & immotam Dei uoluntatem esse, ut ad ipsum conuertamur,

EPISTOLA.

authoris scriptis, quod ad docendi Methodum & elo-
quendi rationem attinet, minus congruere uidebun-
tur, his impedimentis, quæ scriptioni huius enarra-
tionis subinde obiecta fuisse dixi, attribuant & con-
donent.

Reliquos uerò Momos, qui nouo quodam
instituto laudem eruditionis & pietatis aucupantur,
& summos se in Ecclesia fore confidunt, si om-
nia aliorum, qui antea cum autoritate aliqua in
Ecclesia docuerunt, quantumuis simpliciter et recte di-
cta cauillationū strophis & sinistris interpretationi-
bus odiosa ac suspecta uulgo reddant, adeo non cu-
randos esse contendebant, ut eam ob causam etiam
maturanda potius quam omittenda sit editio hu-
ius scripti, ut si illud more suo arripere mordi-
cus & deformare falsis reprehensionibus isti conen-
tur, suam cupiditatem nocendi & animi impotenti-
am omnibus bonis apertius prodant & patefaciant,
nihil nocituram scriptori aut scripto, cum constet,
non in hoc scriptis esse has annotationes, ut publi-
centur, nec autorem eas publicari uoluisse.

Cur tu igitur eas edere audes? dicet ali-
quis.

Obsequor assiduis illorum monitionibus, pe-
titionibus, obtestationibus, qui cum legendum hunc
secreto commentarium à me precibus suis extorsis-
sent,

DEDICATORIA.

sent, ita mihi eum reddiderunt postea, ut dicerent
se eius perfectione multum adiutos & delectatos fu-
isse, & publicationem eiusdem plurimis ac præ-
sertim uersantibus in ministerio Ecclesiastico, pro-
futuram esse.

Aliqui etiam hoc addebant, editis his con-
cionibus os obturandum esse ijs, qui ad uulgos cla-
mant, non amplius eandem doctrinam sonare in hac
Ecclesia, quæ uiuente Luthero hic sit tradita, cum
pius lector ex hoc scripto cognoscere possit, & ean-
dem puritatem doctrinæ hic conseruari, & liberè
taxatas esse in publicis concionibus illo periculo-
sissimo tempore corruptelas doctrinæ celestis, qua-
les erant propositæ in libro INTERIM, & alijs
quorundam scriptis. 1548

Erant etiam quidam, qui mihi apertè mi-
nitarentur, si non uellem edere has conciones, se
omni arte illi scripto insidiaturos esse, nec quietu-
turos, donec id à me auferrent, ut uel adhuc uiuente
me & ignorante, alibi excudatur, uel post mor-
tem saltem meam spargatur.

His ego rationibus uictus tandem consensi,
& permisi, ut ederetur hic commentarius, etsi om-
nino constitueram eum in latebris asseruare, &

EPISTOLA

Præceptoris Philippi prohibitioni auscultare, quem quidem si hac publicatione offendi, reuerenter oro, ut mihi clementer det ueniam, quod tot bonorum & grauium uirorum preces, hortationes, mandata, (inter quos etiam reuerendus & sanctus uir Dominus D. Iohannes Bugenhagenius Pastor meus, dum uiueret, erat maxime assiduus flagitator) ipsius unius prohibitioni, tantum ex consideratione huius corrupti seculi & metu iniquarum reprehensionum profectæ, anteposui, aliud nihil querens aut captans, quam si, quod multi pietate & prudentia præstantes uiri existimant & certò mihi spondent futuram esse, aliquam utilitatem ex lectione harum concionum percipere poterunt ministri uerbi et alij docti uiri, ne per me illa eis interclusa & impedita per inuidiam uel πλεονεξίαν fuisse uideatur. Iubet Christus ipse nos liberaliter doctrinam cum alijs communicare, cum inquit: *Lucent lux uestra coram hominibus, ut glorificetur pater uester qui in cælis est.* Item mittens Apostolos suos ad docendum Euangelium, inter alia etiam hoc ipsis mandatum dat: *Quod dico uobis in tenebris, uos dicite in lumine, & quod in aure auditis, uos prædicare super tellis.*

Hunc finem spectanti mihi hac editione, ignoscat Dominus Præceptor Philippus, nec existimet

ominens

DEDICATORIA.

omnem inobedientiam semper scelus & detestandam esse, sed aliquam interdum non modo excusabilem, uerum etiam laude dignam esse. Prædicatur aliis quot in locis ab Euangelistis inobedientia & lingua incontinentia eorum, qui à grauib. morbis diuina uirtute & benignitate Christi liberati, iussq; id beneficium silentio occultare, minime obsequuntur benefactori suo Christo, uicti magnitudine gaudij, sed ut Marcus inquit capite 7. quanto magis iubentur tacere, tantò ipsi clamorosi sanationem illam mirandam omnibus obuijs prædicant.

Clementer igitur accipiatur & hoc meum factum, quod contra autoris uoluntatem hoc scriptum, cuius lectione ego me plurimum adiutum profiteor, & alios omnes, quibus eius inspiciendi potestatem feci, idem iudicasse cognoui, solus asseruare nolui, sed cum pluribus communicandum dixi, idq; feci toties rogatus ab amicis, flagitatus à maioribus meis, iussus atq; adeo propemodum coactus ab ijs, quorum auctoritatem ego defugero non debui.

Nunc igitur postquam rationes exposui, quare has conciones ediderim, & quidem contra scriptoris uoluntatem id facere non sim ueritus, ad uos redeo ornatissimi ac prudentissimi uiri, &

) (5

huno

EPISTOLA

hunc commentarium communicatum cum omnibus pio studio lectoris, peculiariter tamen uobis dedico & offero, iisdem de causis, propter quas uobis mea manu scriptum exemplum fueram missurus, & reuerenter oro, ut non egre feratis, alienum laborem à me uobis addici & inscribi. Professus sum prius me esse uerè infantem & lactentem, qui nihil ex me inuenire, excogitare, aut loqui possim, sed indigere alio excellentioribus donis ornato, à quo dictata accipiam, et quasi præmansum cibum ori insertum deglutiens nutriar. Cumq; autor hoc suum scriptum pro nullo habeat, eiusq; proprietatem sibi uendicare nolit, iuxta regulam Iureconsultorum recte mihi eius dominium assero, in cuius gratiam id compositum est. Quæ enim nullius sunt, iure fieri occupantium existimantur. Illud igitur uobis mitto Clarissimi uiri, & oro, ut hunc qualemcunq; conatum declarandæ meæ pietatis, obseruantie & gratitudinis erga dulcissimam patriam, uosq; eius gubernatores prudentissimos, boni consulatis probetisq; & certo statuatis, nihil mihi optatius euenire posse, quàm si occasio detur benemerendi de patria mea, quod cum nunc quidem & posthac alia ratione à me fieri nequeat, quàm si absens eius incolumitatem & salutem adsiduis precibus Deo commendem, faciam sedulo, quod pium & gratum alammum decet, & ardentem quotidie cum Ecclesia domestica mea

DEDICATORIA.

mea precabor Deum æternum patrem Domini nostri Iesu Christi, ut in patria mea uerbo suo perpetuo sibi Ecclesiam colligat, eiq; pios & salutes gubernatores Ecclesiæ & Reipublicæ, & per illos pacem & concordiam tribuat, Vosq; omnes & uniuersam ciuitatem clementer regat, fortunet, protegat & conseruet. Bene ualete, & meas filias post obitum meum uobis commendatas habete. Data VVitebergæ die 29. Septembris, quo Ecclesia gratias agit Deo conditori, quod creauit castos Angelos, eosq; uoluit esse ἁγῶν καὶ πνεύματων, & custodes Ecclesiæ & piorum omnium, depulsores obscenorum crudelium & mendacium Spirituum Diabolorum. Anno post Christi natalis, M. D. LVIII.

DE ANGELIS
SAPPHICON PHILIPPI
MELANTHONIS.

Dicimus grates tibi summe rerum
Cōditor, Gnato tua q̄ ministros
Flāmeos finxit manus, angelorū
Agmina pura.

Qui tuæ lucis radijs uibrantes,
Te uident latis oculis, tuasq̄
Hauriunt uoces, sapientiaq̄
Fonte fruuntur.

Hos nec ignauum sinis esse uulgus,
Nec per ingentes uolitare frustra
Aetheris tractus, temere nec inter
Ludere uentos.

Sed iubes Christo comites adesse,
Et pios cœtus hominum tueri,
Qui tuas leges uenerantur, atq̄
Discere curant.

Impijs ardens odijs & ira,
Nam tuis castris Draco semper infero
Bella, qui primus scelus atq̄ mortem
Intulit orbi.

Hic

Hic domos, urbes, tua templa, gentes,
Et tuæ legis monumenta tota,
Et bonos mores abolere tentat
Funditus omnes,

Interim sed nos tegit Angelorum,
Quæ ducem Christū sequitur, caterua,
Atq̄ grassantis reprimat cruenta
Arma Draconis,

Angeli Lothon Sodomæ tuentur,
Inter infestos Elisæus hostes,
Angelis cinctus, nihil extimescit
Bellica signa.

Tutus est inter medios Leones
Angelis septus Daniel Propheta,
Sic tegit semper Deus his ministris
Omnia nostra.

Hoc tuum munus celebramus unâ,
Et tibi noster chorus, Angeliq̄,
Gratias dicunt simul accinentes
Conditor alme.

Et tuo templo uigiles ut addas
Angelos semper, populoc̄ Gnati
Qui tui uerbum colit, obsecramus
Pectore toto,
AMEN.

ERRATA QVAEDAM

sic corrigenda.

Q 1. Vers. 8. pro ut, lege: &.

Q 2. 8. Vers. 14. lege fuerunt, pro uerunt.

R 5. Versu 18. lege quarum, pro quos
rum.

Ll 2. B. uersu ultimo, lege, coram patre
coelesti.

Ll 4. Versu 10. lege petulanter. Ibidem B.
Versu 13. lege, ex coete.

Yy 4. B. uersu 11. lege, resurrectione.

D d d 2. B. Versu 4. lege uolunt, pro uos
luit.

Reliqua Typographica errata fa-
cile emendabit intellis-
gens lector.

♀ BREVES
 COMMENTARII IN
 MATTHÆVM CONSCRI-
 pti à Philippo Me-
 lanthone.

Semper initio ante Enar-
 rationes Librorum, qui
 recitant historiam Euan-
 gelij, dicatur de discrimine Legis
 & Evangelij. 7

Deinde cum de Promissio-
 ne dictum est, addatur ideo scri-
 ptas esse has Narrationes, ut A-
 postoli sint testes, & posteritas
 certa sit, quod missus sit Messias
 & exhibitus. 2

Tertio dicatur, In lectione 3
 Evangelica hec quatuor contine-
 ri præcipue.

A I. Narra-

1. Narrationes, quis sit Christus, & unde sit.

2. Miracula testificantia eum non esse Impostorem, sed uere missum a Deo, & doctrinam eius esse ueram.

3. Conciones Euangelij, id est, promissiones, ut, Omnis qui credit in Filium, non peribit. Venite ad me omnes qui laboratis etc: Item de Vita æterna.

4. Conciones de bonis operibus, quæ sint uelut Legis conciones & interpretationes Legis. Et pertinent ad doctrinam de poenitentia.

Estq; diligenter obseruandum discrimen inter Præcepta & Promissiones, ne amittatur hæc lux, quod remissio sit gratuita.

Et tantum de Exordio.

CAPVT PRIMVM

MATTHÆI.

Liber generationis Iesu Christi etc.

I.

Primum Caput narrat seriem Patrum inde usq; ab Abraham, Et deinde Natiuitatem Christi ex uirgine.

Et sic testatur Mattheus Messiam exhibitum esse, & recitat aliorum testimonia & Miracula. Hæc est summa primi capitis.

II.

Sed ipsa recitatio patrum multa monet.

Primum quod semper fuerit Ecclesia, & qualis & ubi fuerit, & quod sine promissione de Messia, nulla fuerit Ecclesia, nec esse possit.

Est igitur Ecclesia talis coetus uisibilis amplectens Euangelium in quo per ministerium Euangelij seu promissionis Deus est efficax, & regenerat omnes uere credentes. Sed huic multitudini sunt admixti multi externa professione consentientes, sed tamen non uere in corde credentes. Et talis Ecclesia est alligata sue promissioni, & in hac fide inuocat Deum, etiam si interea uarie exercetur cruce, Specie externa est misera, dispersa in uaria Imperia.

Talis fuit Ecclesia Abraham, Sem fuit Episcopus, postea & ipse fit Episcopus, & habent multos auditores bonos & uere credentes, ut

A 2

filium

filium Isaac, Saram matrem, Agar, Abimelech. Sed aliqui etiam sunt Hypocritæ, ut fortassis Ismael & certe aliqui, ut postea Esau.

Iam cogita qualis hæc Ecclesia Abrahamæ fuerit, didicit uerbum Dei, & fide promissionis agnouit misericordiam, & sic inuocauit Deum. Hæc fide placuit, ut dicit textus, Cre- didit Abraham Deo etc.

Deinde uixit & in bonis operibus, exercuit fidem in cruce, in exilijs, in periculis, fuit Paterfamilias, prædicator, bellator, & fuit patientis, ubi Deus postulat patientiam.

Ita retro cogitanda est perpetua Ecclesia, ad nos confirmandos, ut sciamus, unde sit hoc uerbum, quod discimus. Item ut confideremus, an præsens doctrina consentiat cum Abrahamæ doctrina. Item ut intuentes in illos, sciamus, qualis sit Ecclesia, & ad eam Imaginem nos ipsos conferamus, ut consolemur nos contra scandalum crucis, nec putemus nos propterea non esse Ecclesiam Dei, quod multis ærumnis premimur etc.

Hæc in genere dicantur, postea breuiter repetatur promissio facta Abrahamæ.

III.

Breuiter dici potest, quod etiam semengentium sit in hac serie in den Voreltern Christi, Ut significetur Ecclesiam ex gentibus colligendam esse.

IIII.

Historiæ singularem personarum præberent

berent singulos libros, sed tamen ipsi pii legentes considerent insignia exempla, quæ nobis profunt, ut exemplum Dauid agentis poenitentiam. Exemplum Manasse agentis poenitentiam.

Hæc consideratio monstrat Ecclesiam omnium temporum, & fidem in nobis confirmat.

V.

Non dicam de genealogijs conciliandis, sed relinquam hæc scholis, sed facilis est conciliatio. Lucas ducit Christum a Nathan filio Dauid, ex cuius posteris naturalibus, Christus natus est.

Matthæus a Salomone, quia hic fuit Pater lege, quia fuit Rex.

VI.

Insigne exemplum est destructio Ierosolymæ & reductio ex Babylone, Hæc est insignis doctrina, Deus promiserat se illam pollicitam seruaturum esse.

Propter hanc promissionem Iudæi carnali securitate putabant, non posse destrui suum regnum, & destruebatur tamen, quia Deus uult nos in uera poenitentia uiuere, & seruatur promissiones, non tali modo, qualem nos somniamus, sicut in primis hoc exemplum splendide docet.

Post reditum erat deformior status quam antea. Etiam peccata maiora sequebantur. Sectæ Phariseorum, Sadduceorum, Et tamen

Deus seruauit reliquias, manfit uera Ecclesia.

Herodes interfecit totum consilium Sen-

lege Joseph: niorum, septuaginta, Sanhedrin.

lib: 13. An: 14. Aliquanto ante Herodem Ptolemus
12: 19. Lamyrus interfecit uiginti millia Iudæorum,
& coegit captiuos uelci carne mortuorum.

Abraham genuit Isaac.

Enumeratio ad hoc prodest, ut cognito ordine Patrum, & Historiarum, certo sciamus, quando, & quibus testimonijs promissiones traditæ sint, & unde Christus natus sit, & sciamus hanc doctrinam de Messia certis testimonijs a Deo traditam esse, & non esse inanem Fabulam. Ideo in singulorum Patrum historijs miranda testimonia consideranda sunt.

In Abraham, quod nascitur Isaac ex matre anu & sterili.

In Isaac, quod in Immolatione mirabiliter liberatus est.

In Iacob, quod mirabiliter defensus est contra Esau & Laban.

In Nahasson, quod interfuit educationi per Mare rubrum.

In Dauid, quod uicit auxilio diuino Goliath & alios.

In Abia, Iosaphat, Ezechia, Iosia, quod habuerunt mirandas uictorias.

In Salathiel, quod mirabiliter reductus est ex Babylone.

Hæc & similia opera Dei sunt testimonia doctrinæ.

Inuenta

Inuenta est in utero habens etc.

Sequens narratio recitat historiam de Conceptione & Natiuitate Messiae ex uirgine.

Hic primum addatur initium narrationis Iohannis, & dicatur de duab. naturis in Messia.

Secundo admoneatur auditor, ut obseruet ordine testimonia de conceptione & natiuitate ex uirgine, uult nos Deus certos esse de hoc Messia. Ideo multi hic testes recitantur, Angelus confirmat Ioseph, postea & Elizabeth fit testis de conceptione.

Deinde sequuntur testes de Natiuitate, Angeli, Pastores, Magi, Simeon, Hanna.

DE OFFICIO CHRISTI.

Saluabit populum a peccatis. Hic taxatur error Phariseorum, qui somniabant Messiam liberaturum esse Iudæos a corporali seruitute, & daturum eis Imperia mundi.

DE DICTO ESAIAE.

Ecce Virgo est grauida, & pariet filium, & uocabis nomen eius Emmanuel.

Hic dicatur de appellatione, quæ complectitur doctrinam de persona Christi, quod duæ sint in ea naturæ, & de officio, quod Deus sit nobiscum, placatus saluet nos etc.

DE IOSEPH.

Quare dicitur Iustus nolens infamare coniugem?

Hoc exemplum docet, nos debere parcere alienæ famæ, cum non habemus certas causas nostræ reprehensionis.

A 4 Caput

CAPVT SECVNDVM. HISTORIA DE MAGIS.

Primum dicendum, quod Deus tradiderit testimonia de nato filio, ut Ecclesia sit certa, Etsi enim ea quæ geruntur in Ecclesia, non ita incurrunt in oculos, ut Alexandri aut Iulij prælia, tamen & his, quæ in Ecclesia geruntur, Deus tribuit testimonium.

Et hæc testimonia colligamus ad nos confirmandos. Filium Dei Messiam natum esse testantur. Angeli, Pastores, Simeon, Anna, Zacharias, Elizabeth, Magi.

Secunda doctrina.

Etiam gentes pertinent ad Ecclesiam, & hæc est confessio gentium prima post natum Christum.

Quando autem dicitur de collectione Ecclesiæ ex gentibus, simul dicitur, quod Remissio peccatorum gratis detur, non propter legem, sed propter Messiam, iuxta illud: In Semine tuo benedicentur omnes gentes.

3. Qui fuerunt illi Magi?

Homines Persici, haud dubie ex Schola Danielis reliqui. Nam Daniel in Persia Præses fuit.

Sic semper Deus aliquam Ecclesiam ex gentibus collegit, Ideoque dispersi sunt Israelitæ, ut alibi docerent, & consentaneum est in Germaniam

Germania quoddam multos fuisse recte agnoscere & inuocantes Deum in agnitione promissionis de Messia.

4. Miraculum de Stella testimonium est præsentiae Dei apud hos Magos, quia hæc fuit noua Stella propior terræ, quam aliæ, quia monstratrix fuit ipsius domunculæ, in qua erat Maria. Et necesse est fuisse viros doctos, qui discrimina Stellarum aliquomodo sciuerunt.

5. Doctrina. Expauescit Herodes & Principes. Ita prædicatione Euangelij exorta, semper Principes metuntur suæ tranquillitati.

6. Dictum Michæ: Et tu Bethlehem, docet de generatione diuina & humana, adfirmat Messiam fuisse ante initium mundi. Et tamen nasciturum esse in Bethlehem. Ergo assuet met naturam humanam.

Dicit & de officio, Dux qui pascet populum meum Israel, Dux qui liberabit nos a summis malis, peccato, morte, regno Diaboli.

7. Doli Herodis. Euangelium ui & fraudis de oppugnatur.

8. Magi ueniunt ad puerum, & ibi ostendunt suam confessionem, adfirmant hunc esse Messiam, fuerunt autem haud dubie dulcia colloquia de promissionibus Prophetis.

Donauerunt Aurum & alia, sic diuites semper aliquid conferre debent ad ministerium tuendum.

9. Est & hæc allegoria donorum suauis, Aurum fides, Doctrina Thus, Inuocatio Sa-

A 5 crificium,

crificium, Mirra, Crux.

10. Fuga Christi & Mariæ, & sollicitudo Dei pro Ecclesia, iubet fugere, & dat hospitium alibi.

11. Persecutio, Interfectio puerorum facta per Herodem.

Hic primum dicatur de Infantibus.

Hæc historia testimonium est, quod Infantes in Ecclesia placeant Deo, habeant Spiritum Sanctum, & sint hæredes uitæ æternæ, quia hi infantes sine ulla dubitatione fuerunt sancti, & laudantur tanquam sancti, per dictum, quod citat Apostolus de uere sanctis, quia Filij Rachel sunt filij Ecclesiæ & hæredes uitæ æternæ.

Et ubi est hæreditas uitæ æternæ, ibi est Spiritus sanctus. Ergo ut in his Infantibus, ita in nostris Spiritus sanctus est efficax etc. Et damnandi sunt Anabaptistæ contrarium docentes.

Secunda doctrina.

Hic discendum est uarias esse causas afflictionum in Ecclesia, uerum est, sæpe nos puniri propter certa delicta. Vt Dauid propter adulterium punitur.

Sed præter hanc causam etiam aliæ sunt, uidelicet, Immanitas odij in Diabolo sæpe grassantis etiam in eos, qui non habent propria delicta, ut Daniel, Ieremias & similes, non habuerunt delicta propter quæ ipsi, ut cæteri abduces

abducerentur in exilium, sed causæ aliæ fuerunt, cur communi calamitati impliciti sint.

Ita nunc, quando uenient calamitates, sciamus multos esse, quorum delicta meruerunt.

Sed sciamus simul Diabolū propter odij magnitudinem grassari in multos innocentes.

Quare non desperemus, sed sciamus Deum exauditurum esse clamores Ecclesiæ, & repressurum sæuiciam Diaboli, sicut in hac historia, in dicto Ieremiæ Ecclesia plorat & clamat, & metuit uniuersalem interitum, sicut dicit: Noluit consolationem admittere, quia non sint filij, quia prorsus omnes perituri uideantur.

Et Deus uult nos in talibus periculis non solum propter peccata nostra orare, sed etiam aduersus Diabolum, & scire, quod Deus uelit nos audire petentes auxilium contra Diabolum. Propter peccata nostra iuste patimur. Sed quod ad Diabolum attinet, iniuste patimur, Ideo Deus exaudit nos.

Hic etiam consideremus, quanta hæc Persecutio fuerit. Non solum passi sunt Pueri, Sed multo magis Parentes, quia nullus dolor humanus maior est, quam dolor ex Liberos calamitate. Quare? Quia Deus hunc afflictum uoluit esse signum sui amoris erga filium & erga nos.

Consolatio est considerata, Ecclesia tunc non habuit defensionem, & tamen seruata est, Herodes interfecit Pueros, & antea interfecerat septuaginta Seniores, qui erant summum regimen, Pharisei ipsi interfecerant Zachar

Zachariam, & talia multa fiebant. Ideo non
simus adeo tenelli zertlich, ut nihil uelimus
pati, Sed agnoscamus Ecclesiae usitatam cru-
cem, & speremus Deum tamen reliquias ser-
uaturum esse.

NAZAREVS.

Nazarei fuerunt uotiui in Populo, quibus
Deus formam uoti tradiderat, & non bi-
bebant uinum, non radebant capillos etc.

Hoc fuit institutum sicut alia multa externa
exercitia in Lege, ut esset insignior confessio,
quia singulares ceremoniae faciunt hominem
conspiciorē, sed significabat uerum conciona-
torem dicarum Deo, non corruptentem do-
ctrinam sua temulentia etc. non ebrium cupi-
ditate gloriae, humanis opinionibus.

Christus autem non fuit talis Nazareus
ceremonijs, quia bibit uinum, sed fuit Naza-
reus significatus, id est purissimus, & Deo di-
catus concionator, non ebrius humanis opi-
nionibus, sed uerbum pure praedicans. Item
sine cupiditate gloriae etc.

CAPVT TERTIVM.

Primum hic consideretur status Ecclesiae
eius temporis.

Sectae tres erant, & una prorsus im-
pia Saduceae. Et Pharisei plurimi etiam erant
impij, pauci fortasse, sicut aliqui Monachi
apud nos, erant saniores. Hoc

Hoc exemplum ostendit saepe maiorem
partem Ecclesiae ualde errare.

Interea tamen Deus aliquos seruat, ut
tunc erant Zacharias, Simeon, Elizabeth, Ana-
na, Maria, Ioseph & multi alij. Ita Deus seruat
sibi semen, etiam si impij dominantur. Hanc
Imaginem nobis proponamus, ut nos conso-
lemur nunc quoque, cum clamant aduersarij,
Ecclesiam non errare, & se esse Ecclesiam etc.

In talibus tenebris Deus rursus accendit
lucem, uocat Iohannem, & iubet eum institue-
re baptismum, & praedicare Euangelium in
deserto.

Ita Deus mirabili misericordia subinde
iustaurat Ecclesiam.

Sed hic quaeritur, an liceat facere contra
potestatem ordinariam, sicut Iohannes disces-
sit a templo.

Respondeo, Semper necesse est anteferi
mandatum Dei potestati ordinariae, sicut Apo-
stoli dixerunt, Oportet Deo magis obedire
quam hominibus.

Quid docuit Iohannes?

1. Doctrinam de poenitentia.
2. De remissione peccatorum.
3. De bonis operibus omnium statuum.
4. De uocatione gentium.
5. De fine politicae Iudaicae, & praedica-
tione Euangelij futura.
6. De futuro Iudicio & uita aeterna.

Facite

Facite Fructus dignos pœnitentiæ.

Qui sint, discendum est ex alijs concionibus Iohannis.

Primus fructus est crescere in Fide, hanc sæpe inculcat Iohan: Ecce agnus Dei. Ioan: 3. Omnis qui credit in eum habet uitam eternā.

Secundus fructus, opera secundæ tabulæ, & communissimus est: Eleemosynæ. Qui habet duas tunicas, det non habenti.

Ecce docet, qui debeant dare, & qualibus, iuxta regulam Pauli: Non ut sit uobis tribulatio, alijs cessatio,

Dent hi qui habent & possunt aliquid de suo largiri, detur uere egentibus, qui non possunt laborare & sunt honesti, Salomon: Ne des crudeli substantiam tuam.

Dux Conciones pro Magistratibus & militibus.

Hi quærunt, Quid faciemus? quia sunt Ethnici, & dubitant, an necesse sit ceremonias facere. Respondet Iohannes, non oportere ceremonias seruare, sed facere opera uocationis in fide, de fide præcipit eis quando baptizat.

Nunc addit doctrinam de operibus uocationis.

Opera Magistratum & Militum, Quæstorum, Iurisconsultorum, Iudicum, sunt ista præcipue, Non calumniari, non concutere, non plus exigere, sed esse contentum stipendio. Et in his tribus membris continetur summa

ma corporalis regiminis in rebus corporalibus. scilicet mandatur Iusticia in his tribus rebus.

Es sind dreierley vnrecht in der Regierung. Mit list vnd falschem schein.

2. Mit offentlicher gewalt jemand beschedigen oder etwas abdringen.

3. Die Vnterthanen zu hoch beschweren mit vnnötigen schatzungen.

Vnd diese Predigt Iohannis/ sollen alle Regenten/ Ambtleut/ Richter etc. wol mercken/ denn Gott lesst solch vnrecht nit vngestraft/ Quicquid iudicaueritis, in uos redundabit.

DIFFERENTIA. IOhannis & Christi.

Ego baptizo uos aqua.

Hic quærunt docti, quæ fuerit differentia baptismi Iohannis & Apostolorum.

Respondeo. Iohannes baptizabat in Christum passurum & resurrecturum, Apostoli postea baptizant in Christum passum & resuscitatum. Et tantum hæc est differentia, quoad effectum, idem est baptismus, Idem prorsus ministerium, & Sacramentorū a Deo institutum, quod utriq; administrant, & requiritur fides in adultis, & dantur remissio peccatorū, gratia, et Spiritus S. siue Iohannes administret, siue Apostoli, quia impie cogitant, qui imaginantur esse humanā ceremoniam, Die Iohannes also fur die langen weil angefangen hab.

Sed etiam Iohannis baptismus est uere ingens

ingens opus Dei, institutum, ut significet filij Dei mortem, & promissionem remissionis peccatorum.

Quaestio.

Quare igitur Iohannes dicit: Ego baptizo uos aqua? Respondeo: *Discernit omnes ministros a Messia.*

DE BAPTISMO CHRISTI.

Sexto die Ianuarij baptizatus est aut circiter, ἐπιφάνεια, id est apparitio Dei, quod ibi Deus se manifestauit.

Quatuor sunt in hac historia insignia.

Primum baptismus Christi, Quare Christus uoluerit baptizari.

2. Confessio Iohannis.
3. Testimonium Dei, qui se ibi illustrius patefecit, quam usquam alibi.
4. Apertio coeli, Exaudicio Dei.

De primo.

Quare uoluit baptizari?

1. *Causa.* Quia uoluit dare testimonium baptismo Iohannis, quod adprobarer, ne existimaretur sentire cum Phariseis & Sacerdotibus. Qui damnabant, quia quando Deus mittit uerbum, singuli debent ostendere testimonia suae confessionis.

2. Quia uoluit ostendere, hoc esse initium noui Testamenti, & uoluit ostendere se esse membrum

membrum huius nouae Ecclesiae.

3. *Causa.* Quare baptizatur, cum non indigeat remissione peccatorum? Ideo, quia testatur se quoque baptizari in mortem, & mori pro peccatis nostris, sicut noster baptismus est testimonium, quod in mortem Christi baptizemur, ut peccatum in nobis deleatur.

CONFESSIO IOHANNIS.

Iohannes non uult eum baptizare, & palam fatetur eum esse Messiam.

Sed Christus respondet & docet se hoc tempore se subijcere ministerio, quod aeternus Pater instituit, & uult iam esse inferior hoc ministerio, propter causas sicut dictum est.

1. Vt det testimonium huic ministerio.
2. Vt adprobet baptismum, qui est initium noui Testamenti.
3. Vt fiat membrum huius Ecclesiae.
4. Vt ostendat se baptizari in mortem.

Ideo dicit Iohanni: Sine modo, oportet nos implere omnem iusticiam.

Hoc distributue intelligatur. Wiewol die andern hie dauon reden/ Christus allein hab alle gerechtigkeit erfüllet / so wollen wir vom selbigen verstand jetzund nicht reden/ sondern wie Christus von beiden Personen hie redet/ solchs bleiben lassen. Alle gerechtigkeit heisst aller Person werck / beruff vnd gehorsam. Du solt dein Ampt thun/ ich das mein/ Du solt teuffen wer es begert / Ich bin jetzund im diesem beruff / das ich mich wil teuffen

renssen lassen/ vnd meinen gehorsam erzeigen
mit dieser Tauff vnd meinem Tod/ den diese
Tauffbedeut.

III.

Testimonium Dei qui adparet.

Hæc reuelatio multa docet, Est testimo-
nium de Trinitate.

Et semper in Inuocatione intueamur
hanc patefactionem, quia nos debemus no-
stram inuocationem ab Ethnica seiungere.

IIII.

Apertio coeli, Der Himmel stehet offen
durch die Tauff. Deus uult exaudire, uult
saluos facere. Hæc omnia testatur simul cum
ista uoce: Hic est filius meus dilectus. Item, Si-
cut ibi misit Spiritum sanctum, ita testatur se
nobis mittere.

DE FESTO IOHAN- nis Baptistæ.

Hoc festum præcipue celebratur propter
has causas, ut homines doceantur, quod De-
us mirabiliter conseruet Ecclesiam, & subinde
exuscitet idoneos & salutares doctores, & ad-
dat testimonia, quod ab ipso missi sint.

Item ut doceantur homines, quid sit, &
qualis sit uera Ecclesia Dei.

Et plurimum refert in tanta confusione
regnorum mundi, & mutationibus regnorum
scire

scire, quæ & ubi sit Ecclesia Dei, & quomodo
modo conseruetur, & quomodo regatur.

Et cum hæc discimus, simul agamus gra-
tias Deo pro ingenti misericordia.

Primum autem considerate, qualis status
fuerit Ecclesiæ tempore Zachariæ, & conferte
illa tempora ad nostram ætatem, quia magna
similitudo est.

In Iudæa regnabat Rex impius Herodes,
qui multos seniores interfecit. Et Pontifices
erant impij, & præcipui Doctores erant Pha-
risæi & Saducæi, qui promissiones de Messia
corrumpebant. Et cum his sentiebat maxima
multitudo in populo.

Iam quæro, an isti fuerint Ecclesia Dei,
cum essent summi gubernatores, & præcipua
pars populi, quæ uoluit habere nomen Ec-
clesiæ?

Respondeo: Nequaquam fuerunt Ec-
clesia Dei, quia Christus expresse ad eos dicit,
Vos ex patre Diabolo estis. Nequaquam sunt
Ecclesia Dei, ulli homines uel coetus, qui igno-
rant Euangelium, aut qui sunt hostes Euang-
gelij.

Ecce quales tenebræ fuerunt: Tanta mul-
tudo quæ gloriabatur se esse Ecclesiam, non
erat Ecclesia.

Vbi igitur fuit Ecclesia? fuit ne penitus
extincta? Nequaquam fuit extincta, quia De-
us semper aliquas reliquias seruat, sed sæpe
sunt paruæ, sicut Esaïæ primo dicitur: Nisi

B 2 Dominus

Dominus reliquisset nobis semen, sicut Sodoma & Gomorra essemus.

Erant autem Zacharias, Simeon, Anna, Maria, Elizabeth, Ioseph & alij ualde multi, quia hi non fuerunt sine auditoribus, Sed ramentum prae multitudine Impiorum Ecclesia fuit parua.

Hanc totam imaginem diligenter considera, & discite primum, qui sint Ecclesia, scilicet retinentes ueram doctrinam.

Deinde hoc scias, quod non est uerum, maiorem partem esse Ecclesiam. Sicut nunc Papa & Episcopi & reges, & cum eis sentiens multitudo ualde magna, gloriantur se esse Ecclesiam, tantum propter titulos officiorum, & propter multitudinem maiorem.

Sed confirmemus nos exemplo, sicut minor coetus tempore Zachariae fuit Ecclesia, Sic nunc & saepe alias minor coetus est Ecclesia Dei. Et hoc exemplum bene mementote.

Secundo, confirmet nos etiam hoc exemplum in alijs tentationibus. Quanquam magna crudelitas erat Herodis, & Pharisaeorum, tamen Deus seruauit publicum ministerium Zachariae & aliorum, & defendit multos. Quia uult semper esse aliquod publicum ministerium. Ita nunc quanquam Papa & eius adhaerentes uolunt delere nostras Ecclesias, tamen Deus nos & alios multos seruabit, & non finet publicum ministerium omnino deleri, sicut tunc, etiam si Pontifices & Sacerdotes multi erant impij & Epicurei, tamen oportuit aliquos

aliquos esse pios, qui habebant auditores aliquos, Tales erant Simeon, Zacharias, Elizabeth, Maria.

Horum exemplorum cogitatio magna consolatio est.

Postquam igitur Exemplum consideratis, iam inde discite, oportere audiri & disci uerbum Dei, & de uobis ipsis uere statuere, quod sitis membra Ecclesiae, & populus Dei, quando fide amplectimini Euangelium, & non curate, quod condemnant nos aduersarij.

Secundo agite etiam Deo gratias quod seruat Ecclesiam, & uos, & orate ut diutius seruet.

II.

De missione Prophetarum & aliorum uera docentium.

Iam considerate, quomodo Deus subinde instauret Ecclesiam.

Et in hac consideratione agite gratias Deo pro immensa bonitate, quod non relinquit genus humanum perpetuo in tenebris.

Quando Adam & Heua erant lapsi, iam nulla erat Ecclesia generis humani, & oportuisset eos omnino perire, si Deus non immensa misericordia ultro prodixisset, & dedisset promissionem. Edita autem promissione, rursus inchoauit Ecclesiam.

Sic postea sæpe quando mundus fere fuit oblitus promissionem & doctrinam Euangelij, tunc uocauit nouos doctores, ut post Nohe & Sem uocauit Abraham, deinde Ioseph, postea Moisen, postea Samuelem, Eliam & alios.

Sic quando iam magnæ tenebræ erant, Deus uocauit Iohannem.

Et semper addit Deus miracula, ut certo sciamus esse a Deo missos, Ideo Iohannes magno miraculo nascitur ex matre sterili & Anu. Et quamquam Ethnici habent miracula, quæ facit Diabolus, tamen hoc miraculum Diabolus imitari non potest.

Sciamus ergo Iohannem esse doctorem a Deo missum, & eius testimonio credamus, & quæramus, quid docuerit,

III.

De doctrina Iohannis,

Quandoquæq; dicimus de Sanctis, quæramus primum quid docuerint. Papistæ dicunt de Sanctis ita, ut iubeant eos inuocari, & contumelia adficiunt Deum & Sanctos.

Hæc Idolatria damnanda & fugienda est. Nos sic audiamus Sanctorum historias, ut ex eis discamus, quod Deus seruet Ecclesiam, & quomodo seruet, & agamus Deo gratias, quod se patefacit toties missis Prophetis & doctoribus.

Discamus etiam, quid singuli docuerint, & an doctrina eorum consentiat,

Scias

Scias igitur Iohannem propriissime & planissime prædicasse Euangelium. Imo prorsus eadem est doctrina Iohannis & nostra, nisi quod Iohannes monstrauit præsentem & uisibilem Dominum. Nos monstramus regnantem in coelo.

Reliqui articuli iidem sunt totius doctrinæ.

Articuli fidei.

Agnouit Trinitatem, uidit in Baptismo Christi tres personas.

Agnoscit in Messia duas naturas, quia dicit: Prior me est, Item, Ex plenitudine eius omnes accepimus.

Tradit doctrinam, quod fide accipiamus remissionem peccatorum, & simus iusti fide, dicit enim: Omnis qui credit in Filium, habet uitam æternam.

Predicat poenitentiam & conuersionem, & docet remissionem peccatorum dari propter Christum. Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi.

Docet de bonis operibus, uocat gentes.

Hæc consideranda sunt principaliter in historia de Iohanne. Quomodo uestitus fuerit, & quid comederit, hoc nihil ad nos pertinet, Doctrina ad nos pertinet. Et diligenter mementote hæc dicta Iohannis, Ecce agnus Dei.

Item, Omnis qui credit in Filium, habet uitam æternam.

His dictis confirmemus nos, & sciamus Iohannem non esse doctorem futilem, sed a Deo missum, & mandatum Dei esse, ut ei credamus. Ideo opponamus Iohannis auctoritatem Phariseis nostris, qui dicunt homines mereri remissionem proprijs operibus.

Item qui obscurant doctrinam de fide. Teneamus potius hanc consolationem, Omnis qui credit in Filium, habet uitam aeternam. Hoc dictum congruit cum dictis Christi & Pauli, Hæc est uoluntas Dei, ut Omnis qui credit in Filium, habeat uitam aeternam.

Hæc principalia de Iohanne cogitate diligenter, & Deo gratias agite, quod seruet Ecclesiam, & orate, ut posthac quoq; seruet.

τέλος.

CAPVT QVARTVM.

De Tentationibus Christi.

Præfatio.

Q Vanquam illæ tentationes magnæ sunt, & obscuræ, & non satis intelligi aut declarari a nobis possunt, tamen non sunt frustra scriptæ, sed aliquid docere nos Spiritus Sanctus uoluit, cum uoluit illa arcana scribi.

Primum autem hoc monent, quod magnum sit bellum inter Filium Dei & Diabolum,

lum, sicut statim in Genesi prædictum est: Ponam inimicitias inter te & semen Mulieris, Ideo semper Diabolus Ecclesiam uarie oppugnavit, cedibus, erroribus, & multis magnis confusionibus, ut multos a ueritate & a Deo abstrahat.

II.

Non satis est scire certamen, sed etiam sciendum est, quomodo possimus uincere, prædictum est igitur, quod filius Dei sit uictor. Et sic inquit Genesis: Semen Mulieris conculcabit caput Serpentis. Idem prorsus in hoc dicto intelligitur: Filius Dei uenit, ut destruat opera Diaboli.

Gen: 3.

17: 9.

III.

Ideo narratur hic pugna Christi & Diaboli, ut exemplum uideamus, quod Christus fuerit uictor, & discamus nos quoq; oportere uincere. Vincemus autem non soli, sine duce Christo, sed fide & inuocatione Filij Dei.

IIII.

Et mirabile est bellum. Diaboli sunt spiritus potentissimi & astutissimi, Et Ecclesia est coetus hominum Infirmisimorum & Stultorum, Puerorum, Mulierum, & aliorum miserorum hominum. In hos grassatur Diabolus, ut si uiri robusti irrumperent in coetum infantum, & alij alios arriperent & alliderent parietibus.

psal: 8.

B 5 In

In tali pugna tamen nos miseri uincimus, sed non uincimus nostris uiribus, sed inuocatione filij Dei, quia illos robustos ab infantibus depellit quotidie.

Hæc de applicatione, quod debeamus concurrere ad Christum uictorem in omni tentatione, primum discantur in hac historia, postea uideatur historia.

Tres sunt præcipuæ persecutiones, quibus Ecclesiam Diabolus oppugnavit. Harum persecutionum typi propoliti sunt in persona Christi.

1. Persecutio corporalis, fames & gladius.
2. Persecutio per hæreses.
3. Persecutio per manifestam Idolatriam.

Ita primum tentatur Christus de uictu.

Si es Filius Dei, si es Messias, ciba te. Irosnia est in dicto: Dic, ut isti lapides fiant panes, quasi dicat, scilicet, tu ex lapidibus uictum habebis.

Sicut nunc esuriunt Pastores & alij ministri, & multi deterrentur a ministerio propter inopiam.

Christus opponit uerbum Dei, & fide se sustentat,

Ita docet nos quoque præliari, uerbum Dei quærere, & excitare fidem, & intueri ipsum

sum uictorem. Tunc non solum spirituales consolationem habebimus, sed etiam temporalia mala mitigabuntur.

Non in solo pane uiuet homo, sed in omni uerbo, quod procedit de ore Dei.

Magna consolatio est, quod primum quærendum sit uerbum Dei, & fide accipiendum. Hæc est magis causa uitæ, quam naturalia instrumenta.

Exemplum.

Primum quæramus Euangelium, & Fide accipiamus, tunc magis defensionem per Deum quam per exercitus habebimus.

Hanc consolationem semper deberemus mente circumferre. Multi ualde anguntur de uictu suo & liberorum, sed hinc deberent petere consolationem.

Et uniuersaliter in omni gubernatione ^{Vtilis Retenenda est hæc Regula. Primum amplectere uerbum Dei, & Deo obedias, postea euentus commenda Deo. Et non cogitet homo, omnes euentus posse prospici aut regi humano consilio. Ideo dicit Psalmus: Commenda Deo uiam tuam, & ipse faciet. Item, Subditus esto Deo, & ora eum.} ^{gula in omni gubernatione.}

Sed magnum malum est in hominibus, quod uolunt omnia prospicere & regere suo consilio, interim negligentes uerbum Dei. Ita Diabolus

Diabolus deducit homines ad hanc sapientiam, omitte uerbum, omitte ministerium, consule tibi, sis certus de uictu, de præsidijs, non accersas tibi pericula.

Principa-
lis causa
uitæ.

Sed Christus nos reuocat ad uerbum, & adfirmat principalem uitæ causam esse Deum, etiamsi Physicæ causæ a nobis non cernantur. Sicut & Moyses habuit defensionem sine Physicis causis.

De secunda Tentatione.

Secunda Tentatio imago est hæreticorum. Postquam enim Ecclesia aliquomodo eluctata est ex corporalibus periculis, Diabolus iam spirituales persecutiones incipit. Instigat aliquos, ut moueant opiniones, & excogitent cultus & leges, sine uerbo Dei, extra ordinem a Deo institutum, tantum obtemperantes suæ curiositati, & sua iudicia sequentes, admirantes suam sapientiam, & sibi ipsis placantes.

Ita sumit sibi Christum exagitandum Diabolus. Proponit ei hanc cogitationem. Pulchrum esset, si aliquid noui faceres, quod alij non sciunt, uidelicet si hic in omnium conspectu uolitares de templo, & non descenderes per gradus. Hoc omnes admiraturi essent & prædicaturi tanquam nouum, inauditum, & diuinum opus.

Nec timeas periculum, quia scriptum est: Angelis suis mandauit de te, etc.

In

In hac cogitatione diu detinuit Christum, & duriter eum uexauit.

Sed tandem uincit Christus, & opponit Regulam contra opus irregulare. Et nobis ualde utile exemplum hic proposuit, ut discamus regulas communes & necessarias omnibus contra opera irregularia. Gedeon facit opus irregulare, sacrificat & instituit cultum in domo sua, sed debuisset meminisse regulæ. Habebat enim populus Israel manifestam prohibitionem, ne alibi sacrificarent, nisi ad tabernaculum.

Regula est, Non tentabis Dominum Deum tuum.

Quid significat. Tentare Deum? Ist etwas bessers / schönens machen wollen / denn wie es Gott geordnet hat / vnd solchs furnemen / Sine mandato & uerbo Dei, sine uocatione.

Vel.

Tentare Deum, peccatum est non solius infirmitatis, ut Davidis adulterium. Sed est peccatum sapientiæ, scilicet, quando peccatum oritur ex arrogantiâ seu fiducia sapientiæ, scilicet cum mens admiratrix suæ sapientiæ, contemnit sapientiam Dei, & uult aliquid facere uel ordinare, hac ipsa imaginatione, quod sit melius, quam ordinata diuinitus.

Es ist nicht aus schwachheit vnrecht thun / sondern aus dieser sonderlichen vbertrugen vermeinten flugheit / das einer gedenckt / sein

sein ordnung oder furnemen / sey schöner vnd
besser / denn Gottes beuelh oder ordnung/
vnd wird also durch eigne flugheit furnemlich
getrieben.

Exemplum.

Non placet populo Israel, cum non haberent Regem, status sine certo capite, uideretur esse deformis species. Ibi sua sapientia uolunt mutare formam Reipublicæ. Id uere fuit tentare Deum.

Filij Ephraim in Aegypto sciebant promissam esse terram Canaan, & ægre ferebant seruitutem, uidebatur igitur eis pulchrum, dignum uiris fortibus, mouere bellum, & conari occupare terram Canaan, sed sine uocatione, Ideo interficiebantur.

Docet ergo hæc Regula, Non esse discedendum a mandato Dei communi, seu ab ordinatione Dei communi, sine singulari mandato & sine uocatione. Sicut Abraham discessit, offerens Filium, sed habuit peculiare mandatum.

Adplicatio.

Hæc tentatio est curiositas in multis uitæ partibus in docendo, in cultibus, in gubernatione, in politia, & in œconomia.

Sed hic præcipue dicitur de doctoribus, quia hi stant in fastigio templi.

Arius stat in summo loco templi, id est, est præstantissimus doctor.

Ad

Ad hunc uenit Diabolus, autor curiositatis, & instigat eum: Ecce pulchrum esset, si unitas Dei sic intelligeretur, quod diceremus Filium non esse natura Deum.

Hac cogitatione ualde excruciat eum, & impellit, ut colligat scripturas pro hac imaginatione. Denique ualde urget eum, sicut curiositas est uehemens impetus.

Hic Arius uincitur, & uolitat de templo, spargit falsam opinionem relicto uerbo Dei, quod deprauat, sicut Diabolus deprauat, iniquis, quiens. Custodiet te, sed non addit, In uis tuis, id est, legitima uocatione.

Sic Papa fert legem de Celibatu, cogitat, uidemus mulieres & filios Sacerdotum & Episcoporum multa turbare, pulchrum esset, si Sacerdotes essent celibes. Ita sequitur Papa ex stulta sapientia & curiositate suam imaginationem, & fert nouam Legem, contra mandatum Dei.

Sic fecerunt alij instituentes uota & Monachatus.

Conclusio.

Discamus ergo ex hac uictoria Christi, repugnare tentationibus contra ueram doctrinam. Item discamus repugnare tentationibus contra uocationem. Tu es Ludi magister, Et libenter tibi sumeres reformationem Ecclesiæ.

Sic in tota uita aduefaciamus nos ut Regularia faciamus. Das wir bey der Regel bleiben/

bleiben / vnd nicht auff der Regel aus furs
witz vnnndinge ding furnemen oder erregen.

Curiositas est opinione sapientiae pro-
priae suscipere irregularia, id est opera sine uo-
catione, seu sine mandato Dei.

Die Knaben sollen nicht in die Elb ge-
hen / können wol suust ins bad gehen.

De tertia Tentatione.

Prima est magis perspicua uidelicet, sol-
licitari ad defectionem ab Euangelio propter
famem & pericula.

Huic opponitur promissio Dei pollicen-
tis uictum & defensionem, Ita nos nunc con-
solemur nos hac ipsa promissione.

Secunda Tentatio, est sollicitari ad cor-
rumpendam doctrinam, propriae sapientiae
aut iusticiae opinione.

Huic opponitur Regula. Non tentabis
Dominum Deum tuum. Est autem Tentare
Deum non infirmitate labi, sed curiositate,
hoc est opinione propriae sapientiae discedere
a mandato & ordinatione Dei, quasi uelis ali-
quid melius facere aut ordinare.

In prima tentatione peccat infirmitas.

In secunda peccat proprie, non infirmi-
tas, sed opinio propriae sapientiae, & propriae
iusticiae, melius aliquid facturæ.

Nunc tertia tentatio sequitur, uidelicet,
sollicitari ad manifestam idolatriam uel blas-
phemiam. Vbi non peccat infirmitas, nec
peccat opinio sapientiae uel iusticiae, sed sciens
& se

& seipsum damnans Diabolus, odio Dei que-
rit idolatriam & blasphemiam, ut Iulianus
obtemperans Diabolo, sciens & seipsum
damnans, amplectitur idola odio & manifes-
to contemptu Dei, pingit Iouem sibi porri-
gentem sceptrum, & Palladem, quæ induit
eum purpura Imperatoria, & Martem, qui
tradit ei gladium. Hæc scit commenticia &
falsa numina esse.

In hac tentatione Christus non disputat,
sed iratus repellit Diabolum, quia res manifes-
ta est. Et tantum zelo fidei opus est ad repe-
lendum Diabolum.

Nec indiget longa declaratione hæc ima-
go, significat postremam & maxime horren-
dam idolatriam in Ecclesia. Sicut tentatur hæc
persona, scilicet Christus, ita significatur, quod
in corpore Christi sancta Ecclesia, sit futura
idolatria quam defendent impij homines ma-
nifesto contemptu Dei, scientes esse idolatri-
am, Et defendent propter potentiam & opes.

Hic coetus defendens idolum, et regnans,
est regnum Pontificium cum omnibus adhæ-
rentibus, & defendit manifesta idola, sicut
Ethnici, Missas pro mortuis, adorationem pa-
nis in spectaculo circumgestati, cultus sancto-
rum. Hæc sunt palam idola, ut ipsi sciunt, &
defendunt non propter ullam speciem, sed
propter regnum, opes, & statum.

Contra hæc non opus est disputatione,
postquam scimus esse idola, sed zelo fidei
opus est, uehementer orare debemus, ut De-

C

us de-

us destruat idola, perdat defensores idolorum, & detrudat Diabolum in ima Tartara, ut sit in poënis, & non possit nocere.

De hac tertia tentatione iam sciamus tam magnum bellum motum esse. Diabolus pugnat in suo cœtu, ut retineat idola, & oculos Papæ & Cæsaris tenet captiuos admiratione status Pontificij & pulchri imperij.

E contra nos qui confitemur Euangelium, clamamus non esse idola adoranda.

Et non poterimus resistere Diabolo, nisi etiam filius Dei inter nos prælietur, & dicat Diabolo, Vade retro Satana.

Postremo hæc duo discamus nos præcipue ex hac tentatione.

Primum, quod quando idola manifesta sunt, postea non sit disputandum, sed zelo spiritus & quadam indignatione, simpliciter fugienda & detestanda sint: & quod fugiendæ sint etiam illæ uiperæ, quæ excusant idola, sicut nunc multi tales sunt, qui pulchre pingunt Missam & cultum sanctorum, & alia. Tales Diabolos fugiamus.

Secundo sciamus, quod non soli possimus astutiæ Diaboli resistere, sed quod oporteat nos petere auxilium Dei.

Et nobis proponamus dictum in Genesi: Semen mulieris conculcabit caput serpentis.

Et nunc sæpe illam promissionem cogitemus. Et in consolatione nos ad precandum excitemus.

Postremo

Postremo post uictorias ueniunt angeli & seruiunt. Et quanquam illi adsunt etiam in tentatione, ut commilitones, tamen post uictoriam magis cernitur eorum præsentia. Tunc lætantur nobiscum, & agunt nobiscum gratias Deo.

**Audiens Iesus Iohannem esse
se captum.**

Iohannes initio prædicauit in Iudea, ad Betharabam, cepit ante prædicationem Christi fere unum annum, postea discessit ex Iudea in Galileam ubi baptizauit ad Salem. Ibi captus ab Herode, diu fuit in carcere. Et interfectus est completo secundo anno prædicationis Christi.

Dicemus autem de passione Iohannis alias, quæ etiam est insigne exemplum, quod testatur Ecclesiam subiectam esse cruci, sicut statim ab Abel deinde multa exempla secuta sunt, filiorum Israel in Aegypto, & deinceps persecutionum, quæ secutæ sunt. Et nunc exemplum uidemus in nostris periculis, undique nobis hostes minitantur, etc.

Reliquit Nazareth & habitauit in Capernaum, fortassis ideo, ut esset tutior, quia Romani tenuerunt Capernaum. Ibi fuit Centurio, de quo dicit: Non inueni tantam fidem in Israel.

Locum ex Esaia citauit & ad hanc narrationem accommodat, etiamsi pars in eo loco de alijs historijs loquitur, sed ipse Esaïas mox

addit concionem de Messia : Populus qui sedet in tenebris, uidit lucem magnam.

Initium prædicationis Christi.

Pœnitentiam agite. Adpropinquat enim regnum cœlorum.

Hæc sit præcipua pars concionis.

De pœnitentia.

Propositio. Vna & eadem prædicationis est Euangelij inde usq; ab initio post lapsum Adæ edita promissione, sicut hic Christus prædicat. Ita prorsus in Paradiso primum obiurgat peccatum, postea addit consolationem. Et sic docuit Apostolos prædicare Lucæ ultimo.

II.

Sunt autem duæ partes principales pœnitentiæ uel conuersionis.

Contritio, de hac dicit: pœnitentiam agite. Quia primum oportet argui peccatum, ut dicit: Spiritus sanctus arguet mundum. Item, ubi habitabit Dominus? In spiritu contrito.

Non placet Deo securitas, Imo ut securitatem nobis excutiat, subiecit Ecclesiam cruci.

III.

Secunda pars est consolatio, ut in Paradiso, Semen mulieris conculcabit caput serpentis.

Et

Et Christus præcipit Apostolis. Quorum remiseritis peccata remittuntur eis.

Et hic: Adpropinquat regnum cœlorum, id est, remissio peccatorum, iusticia Spiritus sancti, uita æterna propter Christum.

Hanc consolationem discamus, & opponamus omnibus miserijs humanis, etiam si sumus afflicti, & a Tyrannis occidimur, tamen sciamus nos propter Christum filium Dei recipi a Deo, & factos esse hæredes uitæ æternæ.

Et quodcumq; dicitur de remissione peccatorum, doceri hoc necesse est, ut sit certa consolatio, Quod detur gratis remissio propter filium, non propter nostra merita. Hic articulus est, de quo iam præcipue pugnatur, propter hanc uocera Euangelij Diabolus conatur nos occidere. Et hanc necessariam Ecclesiæ consolationem conatur delere.

Vocatio discipulorum.

Primum dicitur de perpetua conseruatione Ministerij Euangelici, iuxta dictum Ephes. 4. Ascendit dans dona hominibus, alios Prophetas, alios Apostolos, etc.

Hic igitur initio discamus, Deum inde usq; ab initio post lapsum Adæ instituisse ministerium docendi Euangelij. Et ipse Deus in Paradiso fuit primus concionator, quando promissionem arcanam de semine contrituro caput serpentis promulgauit.

C 3

Postea

Postea Adam fuit Sacerdos & prædicator, deinde Seth, deinde alij suo ordine. Et sæpe Deus obscurata doctrina, novos ministros uocauit, ut uocauit Abraham & deinde Prophetas, Samuelem, Eliam, Eliseum, Esaïam & alios.

Postea Christus ipse palam concionatus est. Et quia uoluit nouum ministerium instituere abolita politia Mosaica, & deserto sacerdotio Leuitico, ipse novos ministros iam uocat. Et deinceps semper in genere humano seruat ministerium Euangelij, & sæpe novos ministros singulari dono excitat, sicut excitauit Augustinum contra Pelagianos, & alias alios, & recens Doctorem Martinum Lutherum.

Hæc conseruatio ministerij perpetua, primum hic consideretur, & agamus Deo gratias pro hoc tanto beneficio, quod dat Euangelium, per quod donat uitam æternam, quod seruat semper aliquos ministros, sicut in Esaïa dicitur: Posui in ore tuo uerbum meum, & manu mea protegam te, ut plantes mihi cœlum.

Veneremur etiam hoc ministerium, & defendamus, quantum possumus.

Hæc primum in genere sciantur de ministerio Euangelij.

Secundo.

Quod est principale officium Ministerij Euangelici:

Dico

Dico semper & omni tempore ab initio post lapsum Adæ, idem fuisse officium ministerij Euangelici, quod fecisse uidemus Deum in Paradiso. Arguit peccata, & prædicat de Messia & remissione peccatorum.

Ita nunc prædicamus doctrinam poenitentiae & remissionis peccatorum, sicut Lucæ ultimo dicitur.

Tertio.

Sed cur uocat Christus ex alia tribu, cum antea Leuitica tribus ordinata fuerit ad Sacerdotium? Quia uult delere politiam Moysi, & uult colligere Ecclesiam ex gentibus & Iudæis.

Et hic discamus exemplum iræ Dei, quod quando Sacerdotes manifeste doctrinam abijciunt, tunc Deus alios novos ministros uocat. Sicut cum collegia Canonico-rum abiecerint doctrinam, non dubium est ea ruitura esse, etiamsi non scimus per quos sint delenda.

Quarto.

Apostoli relictis omnibus sequuntur Christum.

Sic uocati ad ministerium obediant. Hic adde textum in Leuitico: Qui dixerit patri suo & matri suæ, Nescio uos.

Et circumibat totam Galilæam,

Narrat initia prædicationis Euangelij, & breuiter recitat multis miraculis confirmatam esse doctrinam.

C 4

Hic

Hic breuiter addi potest, Miracula recitari propter tres causas.

Prima est, ut sint testimonia doctrinae, quod sit a Deo, quia illa facta singularia cum non possint fieri, nisi a Deo, testantur hunc doctorem a Deo missum esse, & Deum efficacem esse per eum, & doctrinam uere esse sententiam Dei etc.

Secunda causa est, Miracula sunt testimonia promissionum, ut huius promissionis: Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te. Iste Pauper clamauit ad Dominum, & Dominus exaudiuit eum.

Tertia causa, Miracula continent doctrinam de adplicatione promissionum, id est, quod fide propter Christum accipiantur beneficia, & quidem, quod ea accipiant OMNES sine acceptatione personarum, sicut Christus sine discrimine OMNES confugientes ad eum recipit, Iudaeos, Samaritanos, Cananeos, Ethnicos, Centuriones, Publicanos etc.

CAPVT QVINTVM.

Generalis concio sequitur de interpretatione Decalogi, quia Pharisei corrumperant doctrinam, & fingeant in Decalogo tantum praecipere puerilem disciplinam de externis operibus.

Deinde amplius fingeant, homines iustos esse illa disciplina, & mereri remissionem

nem peccatorum, & debebant totam doctrinam de Messia.

Necesse est autem hos errores in Ecclesia taxari, & illustrari doctrinam de peccato, Et de redemptione per Messiam donata. Propter has causas recitatur enarratio Decalogi.

Sed ante enarrationem legis consolationes de cruce proponuntur, quia Pharisaica doctrina, sicut & Philosophica, ignorat doctrinam de cruce, & sic raciocinatur, Iustus bene est, Abel interficitur. Ergo Abel est iniustus & reiectus a Deo.

Sed haec doctrina hoc loco adfirmat, hominem non reiectum esse a Deo propter crucem uel calamitates.

Et uniuersaliter prodest scire homines in Ecclesia, quod omnes calamitates aut sunt poenae reuocantes ad poenitentiam, ut exitium Davidis.

Aut sunt exercitia, ut carcer Ioseph. τιμωρίαι.

Aut sunt testimonia doctrinae, ut interfectio Iohannis Pauli. δοκιμασίαι.

Aut sunt precium pro alijs. Tale precium μαρτυρία.
est sola mors Christi. λύτρον.

Et diligenter mementote hos quatuor gradus, & saepe cogitate, ut sciatis cur Ecclesia sit subiecta cruci, & ex his fontibus sumantur consolationes, postquam scimus causas afflictionum.

Iam sequitur textus.

C 5

Beati

**Beati pauperes spiritu, id est,
die in armut gedultig sind.**

Exorsus est autem a paupertate, quia hæc est communissima miseria piorum.

Et non quærat alia expositio, loquitur textus de paupertate, quam sic uocamus uilitate, indigentiam rerum necessariarum, cum deest pecunia & alia ad uictum necessaria.

Hos pauperes spiritu, id est uera patientia cordis tolerantes paupertatem, dicit beatos esse, id est, non reiectos a Deo, sed habentes statum Deo placentem. Nam Beati hic non significat mortuos habentes uitam æternam, ut uulgo loquimur, aut promerentes uitam æternam, Sed significat bonum opus, seu statum non reiectum a Deo, ut si diceret, Bene est pauperibus, Id est, non sunt reiecti a Deo.

Et loquitur de Ecclesia, quæ antea iusta est fide, postea habet multa bona opera, quorum singula dicuntur beatitudines. Lazarus faciens ante domum diuitis est beatus. Sed ita primum est iustus fide, postea eius patientia in paupertate, est beatitudo, id est, bonum opus Deo placens, Nec reiectus est Lazarus a Deo.

Præterea sciendum est, non laudari ipsam paupertatem, sicut Monachi finxerunt, qui tamen non indigebant ullis rebus necessarijs. Sed loquitur de obedientia in paupertate, id est, de obedientia erga Deum.

Vtrumq;

Vtrumq; est ordinatum a Deo, diuitiæ & paupertas. Et nec propter diuitias nec propter paupertatem homo recipitur aut reijcitur. Sed recte uti diuitijs, est bonum opus, recte uti paupertate, etiam est bonum opus.

Abraham est diues, & placet Deo, quia est iustus fide, & deinde recte utitur diuitijs, non pluri facit diuitias, quam confessionem doctrinæ.

Moses in aula Pharaonis posset esse diues, & fieri princeps, si deficeret ad religionem Aegyptiacam, sed mauult esse pauper, ac retinere ueram religionem. Talia exempla multa uidemus in quotidiana uita. Aliquis ex nobis posset esse diues Canonicus, cum impietate.

Sed mauult esse pauper Diaconus, cum pietate.

Quia eorum est regnum cœlorum.

Quæro, An paupertate mereantur regnum cœlorum? Non, sed cum iam antea facti sint filij & hæredes, regnum cœlorum simul est compensatio pro paupertate.

**Quid significat regnum
cœlorum.**

Non solum futuram gloriam, sed simul uniuersam defensionem diuinam in hac uita.

Ioseph in carcere, pauper habet regnum cœlorum. Est diues propter defensionem Dei.

Beati

Beati Lugentes,

Lugentes hoc loco generaliter intelligantur omnes pii, qui ueris doloribus & angoribus excruciantur, ut primum qui iniuste affliguntur propter professionem ueræ doctrinæ, aut alioqui patiuntur innocentes, quales fuerunt Abraham, Iacob, Ioseph, Dauid, tres uiri in fornace Babylonica. Item illi etiam, qui cum non sint innocentes, hærent in pœnis & castigantur propter sua peccata, ut cum fures, homicidæ & alij scelerati rapiuntur ad supplicia. Si tamen conuertantur ad Deum, & consolationem concipiant, ac erigantur fiducia mediatoris Christi, exemplo emendati Latronis in cruce, Regis Manasse, & Prophetæ Dauidis, etc.

De singulis his in luctu uel mœrore iacentibus, modo sint conuersi ad Deum, & confugientes ad Christum acquiescant fide, certo est & manet uera hæc regula, promittens leuationem salutarem: Beati qui lugent, quia consolationem sentient. Ac referatur ad uocem iuramenti: Viuo ego, dicit Dominus, Nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Item Esaïæ 66. Vbi habitabit Dominus? In spiritu contrito & tribulato, & tremente sermones meos. Item psalmo 51. Sacrificium Deo Spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despiciet. Et sumatur hic declaratio ex integra explanatione totius doctrinæ de Cruce,

Beati

Beati mites, quia possident bunt terram.

Mites, id est, non cupidi uindictæ, nec lædentes alios cupiditate priuatæ uindictæ, sicut plurima perniciosissima bella mouentur propter cupiditatem uindictæ. E contrario Dauid est mansuetus seu mitis, id est, non cupidus uindictæ, cum sæpe posset Saulem interficere, & ciuilibiter loquendo, haberet ius interdicendi hostem, tamen nunquam uoluit occidere, ne uidelicet autor esset noui exempli seu scandali rapiendæ dominationis in populo Dei, si priuatus uel subditus diceretur interfecisse regem ordinarium. Sic exemplum Iosephi mitissimi Patriarchæ etiam pingit hanc totam doctrinam.

Cum autem acerrimus impetus & ingens incendium sit in animis hominum cupiditas uindictæ, eo maiore contentione huic affectui repugnemus, muniti uerbo & auxilio diuino, iuxta præceptum Pauli Rom. 12. Non uindicantes uosmetipsi. Estq; uindicta priuata seuere prohibita. Ergo manifestum est singulos quotiescunq; incenduntur ira, ardent odijs & maleuolentia iniuste, sicut Cain, debere hos affectus contra conscientiam hærentes deponere, nec iræ & cupiditati uindictæ morem gerere, secundum gnomen quæ extat in Iohannis Epistola: Qui odio prosequitur fratrem suum, est homicida.

Præter

Præterea, etiam cum ueris causis laceſſi-
tus iuste irasceris, tamen debes cohibere pri-
uatam cupiditatem uindictæ. Quia Deus san-
xit ordinem, ut sint leges, iudices & regimina
seu magistratus, his subiecit genus humanum,
ad hos uult confugere, petere defensionem,
præsidium & executionem poenarum, ac in-
terim te Deo legibus ac iudicibus uero animo
cedere uindictam, nec alere priuatum odium.
Adiungitur itaq; promissio, quæ consolatur
iniuste oppressos, Beati mites, quia posside-
bunt terram. Quæ quidem promissio clarius
intelligitur considerata Antithesi, est enim op-
posita humanis iudicijs. Reges, principes &
priuari seu inferiorum ordinum homines cogi-
tant, se consecuturos potentiam, imperia, di-
gnitates, habituros successus, gloriam, & incre-
menta fortunarum, Si formidabiles uideantur
acerbitate uindictæ, si premant & conculcent
alios. At contra Christus promittit non in-
dulgentibus priuatæ uindictæ conseruatio-
nem etiam in terra, ita ut deletis tyrannis illi
tandem sint dominaturi.

Exempla, ut Dauid euehitur ad fastigium
regni, quantumuis atrociter sæuiente Saule &
cæteris hostibus impijs. Iacob seruatur & tes-
gitur diuinitus, etiamsi cogitur aliquandiu fu-
gere sæuiciam fratris Esau.

Ioseph fit Dominus omnium suorum
fratrum, respondente euentu suis somnijs,
quem fratres moliebantur omnibus uiribus
impedire, Imo præficitur ac imperat etiam
hero

hero suo & herili coniugi, qui curauerant
eum conijci in carcerem.

Dauid manet Dominus, & retinet regis
um locum supra omnes Principes ac proceres
regni quamuis pleriq; conspirantes conarena-
tur ui oppresso regnum eripere.

**Beati qui esuriunt & sitiunt iustici-
am, quia saturabuntur.**

Esurire & sitire iusticiam est uero dolore
affici & angī propter propriam infirmitatem,
immundiciem, labes, lapsus atq; peccata, & si-
de a Deo petere remissionem, consolationem
ac salutarem emendationem, ut Dauid, Ma-
nasse, Petrus, Latio in cruce positiq; consternati
agnitione iræ Dei aduersus sua peccata, & sese
emendantes, uere esuriunt ac sitiunt iusticiam,
experiuntur uberem & efficacem cōsolationem,
quemadmodum pollicentur hæc dicta. Esuri-
entes impleuit bonis, ac diuites dimisit inanes.
Item Esaiæ 66. ubi habitabit Dominus: in spi-
ritu contrito & tribulato. Deinde hi quoq; es-
suriunt & sitiunt iusticiā, qui uero dolore & ze-
lo excruciantur propter confusionē doctrinæ cor-
lestis in Ecclesia, propter ueritatis labefactatio-
nē & impias corruptelas, quia uident plurimos
peruerse docere, confirmare & stabilire idola,
cōminisci nouos errores etc. ac gementes orāt,
ut Deus adiuuet propagationē suę ueritatis, &
sanet uulnera Ecclesiæ extricata ex erroribus.

Sic Iohannes Euangelista tūc sustinuit acres
dolores, cum Hebion & Cherinthus impium
&

& blasphemum dogma sparserunt, detrahentes Christo diuinam naturam.

Ac de Polycarpo scribit Ireneus, solitum sæpe ueris gemitibus deplorare, quod non multo ante, quam horrendas blasphemias Marcionis audiuiſſet, a Deo ex huius uitę cursu riculo euocatus eſſet. Quicunq; igitur uero motu cordis clamant ad Deum, gementes ac moerentes, ne labefactetur & opprimatur ueritas, illorum preces nequaquam sunt irritę.

Ita Daniel ingenti motu precatur de reſtituenda Ecclesia & inſtauratione templi Ieroſolymitani. Et Ezechielis 9. uetat Deus ab Angelo occidi eos, qui gemunt propter idola & abominationes in Iuda. Item 3. Regum 19. proponitur exemplum pulcherrimum ueri & ardentis zeli in Elia eſuriēte & ſitiente iuſticiam, quando gemens acerbisſimis querelis clamat: Zelo zelatus ſum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filij Iſrael, altaria tua deſtruxerunt, & Prophetas tuos occiderunt gladio, & ſolus reſliſtus ſum ego, cuius animam quęrunt ut auferant.

Beati miſericordes, quia miſericordiam conſequentur.

Quid differt miſericordia a iuſticia? Iuſticia Iudicis eſt iuxta leges punire omnes qui deliquerunt, & quidem ſingulorum delictorū poenas exequi iuxta normam legibus conſtitutam. Ita Deus aſperſime ſine ulla mitigatione pu-

ne punit Diabolos iuxta hunc immotum ordinem ſeuerę iuſticię.

Miſericordia uero uirtus eſt, quę afficitur dolore in aliena calamitate iniuſta, & opitulatur iniuſte oppreſſis quantum poteſt: Aut etiā in calamitate iuſta dolet uicem eorum, qui eſſi poenas meriti ſunt, tamen non fuerunt duces & autores ſclerum, ſed errore aut imbecillitate lapſi deceptiue ſunt, ac propter probabilem rationem talibus lenire miſerias ſtudet.

Sic Deus eſt miſericors in recipiendis primis parentibus Adamo & Eua, quorum lapſus eſt iſtiffiſſimus fuit, tamen ipſi nō ſuperbo contemptu Dei ſcientes & blaſphemi offuſerunt alijs falſam perſuaſionem, ut impulſores Diaboli ardentes horribili odio Dei, Propter e a Deus hac diſtinctione diſcernit homines lapſos & Diabolos, quod rigide ſine ulla mitigatione ſeueram iuſticiam exercet & exequitur aduerſus blaſphemos Diabolos. At inenarrabili temperamento mirandaq; copulatione iuſticię & miſericordię ſic parcat hominibus, ut & iram declaret in poenis, & mitigatione poenarum miſericordiam exerceat.

Hanc uirtutem ſciamus nobis quoque mandatam & pręceptam eſſe: Eſtote miſericordes, ſicut Pater ueſter miſericors eſt.

Primum debemus affici ſenſu calamitatis innocentum, ſicut hoc ipſo tempore plurimi homines innocentes ac pijs cum miſeris familijs uagantur eieſti ex ſuis nidulis, quibus
D opem

opem ferre, benefacere ac miseras lenire singuli pro facultatibus & uocatione debemus.

Secundo, fontibus etiam debemus ignoscere, sic ut remittamus aliquid de summo iure, & mitigemus iustam calamitatem, ubicunque ratio muneris & officij publici non iubet saeuere poenas exequi. Nam indulgentiae nimiae confirmanti atrocita peccata nequaquam misericordiae appellatio tribuenda est, ut si iudex aut magistratus aliquis uelit conuiuere ad Enormia delicta, parcere homicidis, furibus, & alijs id genus grassatoribus, impunitatis spe pergentibus turbare communem societatem. Huic opponatur fulmen uocis diuinæ ex Deuteronomio: Non parces ei.

Misericordia uero probabiles habet causas clementiae & mitigationis poenae, ignoscit ijs, qui decepti seu seducti sunt, & de quibus non uana spes est emendationis.

Sed Indulgentia seu lenitas conuiuens ad delicta, est confirmatio scelerum, caedum & aliarum turpitudinum.

Porro huic misericordiae quae tribuitur uel fontibus uel innocentibus, quemadmodum paulo ante dictum est, Dominus addidit amplissimam & dulcissimam promissionem, Beati misericordes, quia misericordiam consequentur. Idem confirmant plurima dicta, ut Psalm 41. Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit eum dominus, Dominus seruabit eum & uiuificabit, & beatum faciet in terra, nec tradet eum

eum uoluntati inimicorum suorum, Dominus opitulabitur ei decumbenti. Tu Deus depellis omnes eius morbos, & uniuersos dolores leuas. Item, Proverb. 19. Qui miseretur inopis, mutuo dat Domino, is uicissim illi benefaciet. Et postea 28. cap. Qui dat pauperi, non indigebit, qui uero auertit oculos suos, excutietur ex fortunis.

Eodem respexit Dominus, cum sic inquit Matthaei 25. Venite benedicti patris mei, ac possidete haereditatem regni uobis parati inde usque a conditione mundi. Esuriui enim & dedistis mihi cibos etc. Item 3. Regum 17. magnifice praedicatur pulcherrimum exemplum uiduae Sareptanae, cui cumulate redditur merces misericordiae, quam Prophetiae praestitit, nec solum ipsam & filium, largissimis praemijs ornaui Deus, sed haud dubie totum opus pidum sensit eius beneficii uberem fructum ac compensationem.

Exceptio.

At hic oportet scire, tantum erga illos exercendam esse misericordiam, erga quos Pater coelestis & misericors fuit & adhuc est, ut erga iniuste oppressos, aut etiam erga fontes & male meritos, nequaquam tamen blasphemos, nec impulsos & autores scelerum tales, quales sunt Diaboli & omnes pertinaces idolatrae, blasphemae & haeretici, nec erga ualidos mendicantes, impudentes stelliones, pe-

taces erronei ac impostores, quales passim hodie uagantur.

Talium calamitatibus non debemus moueri uel affici, nec ipsis subuenire uel benefacere, sicut sequentia testimonia clare præcipiunt, 2. Iohannis 1: Si quis uenit ad uos, & hanc doctrinam non affert, non recipite illum in ædes, nec salutem illi dicite, Qui enim dicit illi Salue, communicat operibus eius malis. Item 2. Thess. 3: Si quis non uult laborare, non manducet. Audiuiimus enim etc. Pro uerb. 5. Ne des alienis honorem, Lucæ 6. Estote misericordes, sicut Pater uester coelestis etc. Is non exercet misericordiam erga Diabolos, pertinaces hæreticos & blasphemos.

Beati mundo corde, quia Deum uidebunt.

Hæc particula loquitur de castitate, Beati habentes cor castum. Et, hic attente ac serio cogitemus omnia præcepta de castitate, toties a Deo repetita. Horribilia etiam poenarum exempla nobis proponamus.

Quid est Castitas?

Primum igitur scias, castitatem esse uirtutem, quæ uitat omnes commixtiones & effusionem seminis prohibitas lege Dei, ut scortationes, adulteria, incestus consuetudines etc. Et adiungantur ad considerationem harum prohibitionum comminationes poenarum tristissimarum, nec dubitemus Deum horribiliter

biliter irasci uagis libidinibus, & atrocem uiolationem huius præcepti puniri cum atrocibus poenis in hac mortali uita, tum post hanc uitam sempiternis supplicijs uniuersaliter in omnibus non agentibus poenitentiam. Nam Leuitici 18. dicit Deus, Omnes qui fecerint abominationes huiusmodi, terra euomet. Item Ebraeos 12. Scortatores & adulteros iudicabit Deus. Item, 1. Corinth. 6. Nolite errare, Scortatores, Adulteri non possidebunt regnum Dei. Ac ideo tam seuerè Deus sanxit castitatem, ut esset insignis & conspicua uirtus, discernens Deum a Diabolis & alijs immundis naturis.

Hic etiam uobis horribilium poenarum exempla proponite. Sodoma conflagauit propter incestus libidines. Ac Deus ipse Cananeos affirmat propter incestus libidines deletos esse. Postea fere tota tribus Benjamin deleta est propter stupratam Leuitæ uxorem, Iudicum 20. Ita, ut interficerentur uiginti quinque millia hominum bellicosissimorum. Item Dauidis adulterium magnas ipsi & regno calamitates attulit. Porro singuli cogitent ac memoria repetant historias ueteres atque recentiores, in quibus exempla cernunt poenarum, per omnes gentes omnibus temporibus uagantium, sed præcipua & tristissima poena impuritatis est, de qua Paulus inquit, Cæcitate puniri libidines, iuxta Pauli dicta, Romanis 1. & Ephesios 4.

Itaq; conspectus & consideratio poenarum exuscitet & augeat in nobis timorem Dei. Promissiones uero dulces & amplae flestant animos ad amorem castitatis, sicut & hic additur: Quia Deum uidebunt, hoc est, securitas, cæcitas & furor comitantur libidines, quemadmodum ciues in Sodomis excæcati & amentes accersebant sibi exitium. Item, ut Salomon in gratiam mulierum quas amabat, ruit in Idolatriam. Quam multos præstantes ingenijs, autoritate, sapientia, eruditione Reges etiam atq; Principes, legimus ob scænis amoribus de sanitate ac mente deturbatos esse.

Numeri 25. Commorabatur Israel in Setim, & cepit fornicari populus cum filiabus Moab, quæ uocabant eos ad sacrificia sua. At illi comedentes ac bibentes adorabant idola earum, & initiatus est, seu, adhæsit Israel Baal Peor.

Sic nostra memoria Episcopus Treuirensis idemq; Marchio Badensis in ipso thalamo interfectus est a Sutore quodam.

Item Episcopus Vuormaciensis, Dalburgus excellens eruditione, & Cancellarius Edelbergæ, dum noctu ingreditur ædes meretricias, casu delapsus in cellam uinariam, misere periit.

E contrario: magna luce, sapientia, doctorumq; præstantia Deus ornat & cumulat castos, ut exemplum Iosephi testatur, de quibus donorum incrementis loquitur textus,

Deum

Deum uidebunt, Item, ad Ebraeos 12. Sectamini sanctificationem, sine qua Deum nemo uidebit.

Beati pacifici, Quia filij Dei uocabuntur,

Tria genera hominum sunt in omni gubernatione.

Primum genus est Ignauorum, qui sunt negligentes, & cessant in officio suo. Qualis in regimine politico fuit Sardanapalus: In regimine Ecclesiastico, Leo Papa, non curantes iusta & iniusta, nec facientes mediocriter officium, sed ociosi helluones. De talibus damnant Prophetæ, ut Ezechiel 34. Væ pastoribus qui pascebant semetipsos, Lac comedebatis & Lanis operiebamini, gregem uero meum non pascebatis: Item Ieremias cap. 48. Maledictus qui facit opus Domini negligenter. Item Esaia 5. Væ qui surgitis mane ad ebrietatem sectandam, & potandum usque ad uesperam, ut uino æstuetis, Cythara, Lyra, Tympanum, Tibia, & uinum in conuiujs uestris, & opus Domini non respicitis, nec opera manuum eius, id est, ordinem diuinum consideratis.

Secundum genus est non ignauum, sed maleuolum, liuidum, inquietum, pugnax, armatum impudentia & sophistica, quod superbia ambitione, inuidia, rixositate, aut curiositate, ac polypragmosyne tantum contentiones & disc

D 4

cordias

cordias excitat. Et tales multi sunt in omnibus regiminibus, ut Romæ Marius, Catilina, In Ecclesia Arius, Eccius, Canysius, qui tantum dissidia, distractiones, & horribiles tumultus quærunt. De quibus Salomon Proverb. 6. Eum qui serit discordias inter fratres, abominatur Dominus.

Tertium genus est Pacificum. Suntque Pacifici, diligenter facientes labores necessarios & proprios sue uocationis, non cupidi rixarum, non appetentes certaminum, nec captae. Undique materiam inflammandi odia sed quantum fieri potest reconcilians & conglutinales distractas uoluntates, recte sanantes iniustas discordias ἐπιτελεῖς, & lenitate tolerantibus infirmiora membra, ordine & recte diiudicantes dogmata, ordine, leniter ac benigne diremptis controuersijs corrigentes errata sanabilia, nec perplexe inuoluentes aut insidiosè deprauantes negocia sententijis calumnijs uocati ad diiudicationem. Non ignaui, non maleuoli, non quærentes non necessarias rixas, non Polypragmonici, non saui in imbecilles, non obiurgantes cum acerbitate sine ordine, non exercentes fauiciam in sanabiles, nec acerbe, scurriliter & contumeliose dictis uolentes uincere, præsertim non prius amanter & ordine admonitos seu castigatos. Ita fuerunt Pacifici in gubernatione politica Scipio & Augustus, intelligentes ac sedulo fideliterque facientes proprii muneris officia præcipua, iusta & necessaria. Et in Ecclesia seu ministerio

ministerio Paulus & alij fideles Doctores, ut Jeremias & cæteri Prophetæ.

Nec existimentur esse pacifici Sophistæ, qui uerbis ambiguis, & flexilologis conciliationibus moderari atque concordare uolunt religionum controuersias, ut fecit Synodus Syriacensis, quæ distinctas Ecclesias hoc consilio sperauit rursus coniungi posse, si ex Symbolo Niceno eximeretur uox *ὁμοῦσιον*, & generale uerbum *ὁμοῦσιον* infereretur. Nam hæc ambigua formula, & uelut utriusque pedi conueniens Cothurnus, nequaquam sustulit dissidium, sed auxit discordias. Talium consiliorum & euentuum non pauca, prohi dolor, aras nostra uidit exempla, ut cum Sphynx Augustana, quæ nominatur INTERIM, prolata est.

Pacificis opponuntur in regimine politico Tyranni, in Ecclesia calumniatores, Diaboli, Sycophantæ. Tyranni quærunt & concitant bella sine causis iustis & necessarijs, sicut hoc ipso tempore Romanus Pontifex mouet bella, & tumultus excitat aduersus Imperatorem cupidum pacis & publicæ tranquillitatis. Item qualis est Turcicus Tyrannus, etc.

Calumniatores & Sycophantæ quærunt Logomachias seu cauillationes & Sophismata plausibilia ad eludendam ueritatem simplicem, aut ad ueteratorie deprauanda aliorum consilia & facta, ut cum Papistæ clamitant, nos parum honorifice de Sanctis & sentire & loqui,

loqui, imo profanitatem & contemptum pietatis confirmare, hoc prætextu, quod non approbamus inuocationem mortuorum hominum etc. Cum tamen de sanctis & actionibus seu operibus diuinis in sanctorum cordibus multo loquamur rectius, honorificentius ac splendidius quam ipsi. Item, cum apud externos reges prægrauamur hac impudentissima calumnia, seu uerius manifesto mendacio, quod laxemus uincula coniugij, discipline etc. Nec est finis aut modus falsarum criminum, Sophisticarum deprauationum, & uenenatissimarum calumniarum.

Quemadmodum igitur textus Prouerb. 6. inquit, Deum abominari serentes & excusantes discordias; ita Dominus hic dicit tanquam e regione, Pacifici sunt filij Dei, Quia proxima societas & copulatio cum Deo est illa, de qua precatur Christus Dominus Iohannis 17. Ut sint unum in nobis, sicut Pater in me, & ego in patre. Sed filius Dei est natura seu natiuitate filius, Sic nos adoptione reddimur filij, id est, propter unigenitum filium Mediatorem ira patris placata recipimur, ut fiamus filij & hæredes. Et tales facti fide in Christum, & iam consecuti pacem cum Deo, incipimus esse pacifici erga alios quoque, & amare ueritatem, humilitatem & ceteras uirtutes. Ac tunc sumus unum cum Deo & in Deo, scilicet ueritate doctrinæ, humilitate & dilectione. Nam in quoruncunque cordibus accensæ sunt ueritas seu uera lux, humilitas & dilectio,

dilectio, in illis certo adest, habitat & efficax est Deus ipse. Nec quisquam pacificus est, nisi per ueritatem, humilitatem ac dilectionem.

Mendacium est causa dissidiorum & discordiarum, Item superbia, Prouerb. 13. Inter superbos est contentio, Nunquam enim conuenit inter duos pariter elatos. Et de dilectione dicitur Coloss. 3. Dilectio est uinculum coagmentationis.

**Beati qui patiuntur persecutionem
propter iusticiam.**

De scandalo Crucis.

Primo dicendum est, quod constet uniuersam sapientiam rationis humanæ duriter offendi, perturbari & obstupesceri, intuentem hanc externam speciem, uidelicet, quod Ecclesia uidetur miseris oneratus, dissipatus, & conculcatus seu oppressus cœtus, ac præsertim quod præcipua lumina & excellentia membra Ecclesiæ crudeliter interficiuntur tanquam a Deo reiecta, & piacula seu Catharmata execranda, ut Abel, Esaias, Ieremias, Christus, Petrus, Paulus, Iohannes Baptista. Aduersus hoc scandalum necesse est nos recte præmonitos & præmunitos esse. Ac omnino sciamus tantum in uerbo Dei propagato per Patres, Prophetas, Christum & Apostolos monstrari ueras causas, quare durius prematur, & in hac mortali uita subiecta cruci sit Ecclesia. Sed iudicium

iudicium rationis humanæ reclamat, & hoc modo disputat: Iustis congruit bene esse. Nos sumus iusti. Ergo debebamus esse sine calamitatibus, florere, frui opibus, gloria, tranquillitate etc.

Verum doctrina Euangelij, quæ est sapientia Ecclesiæ propria, declarationem tradit. Ac primum respondet ad maiorem seu dictum Legis, iustis debet bene esse. Id uerum est, scilicet, si non hæreant in iustis peccati reliquiæ, si sint prorsus a peccato liberati. Sed uox Euangelij reuelat integram liberationem, docens iustos quantumuis afflictos in hac uita, postea habituros æterna bona, & fruituros perpetua læticia tunc, cum liberati fuerint a toto peccato, non tantum imputatione & inchoatione, sed consummatione nouitatis. Deinde respondet ad minorem: Nos sumus iusti, scilicet, per fidem, imputatione seu iusticia a Deo imputata propter filium, & inchoatione nouæ puritatis, quæ quidem inchoata nouitas adhuc squalida plurimum habet infirmitatis, ita ut simul adhuc magnæ sordes hæreant in conuersis, ut uere maneant reliquiæ peccati, tristes dubitationes, item multæ errantes flammæ cupiditatum, seu inclinationes uiciosæ multiplices in hac immunda & misera natura, donec hæc massa carnalis mersa in peccatum prorsus aboleatur ac destruaturs morte corporali.

Hæc initio dicta sint de scandalo crucis, quod offenditur humana ratio his tristissimis
specta

spectaculis, intuens molem ærurnarum, quibus exercetur & oneratur Ecclesia.

Porro sciendum est quatuor esse genera afflictionum.

Primum & communissimum genus calamitatum est, poena certorum & peculiarium delictorum, ut carcer seu captiuitas Manasse. Item spectacula publicorum poenarum, cum ultimo supplicio afficiuntur homicidæ. De hoc genere castigationum non loquitur iste textus: Beati qui persecutionem patiuntur propter iusticiam, Sed antea consolatio nem proposuit Dominus hæc opera iusticiæ diuinæ sustinentibus: Beati qui lugent etc.

Secundum genus calamitatum est exercitium seu probatio, ut cum Ioseph innocens propter continentiam iniuste conijcitur in carcerem.

Tertium genus est Martyrium, seu testimonium doctrinæ, ut cum Petrus, Paulus, Iohannes Baptista etc. tantum propter confessionem ueræ doctrinæ interficiuntur.

De utroque genere afflictionum, uidelicet, probatione & Martyrio loquitur hic Christus. Quia uult etiam sanctos homines ac ipsi placentes agnoscere, quod adhuc hæreant in ipsis reliquiæ peccati, & quod hæc corrupta natura uniuersa propter peccatum destruenda sit. Præterea mors & afflictiones sanctorum sunt testimonia de futuro iudicio, testantur restare aliam uitam & aliud iudicium post hanc uitam. Cum enim Deus ostenderit

rit antea manifestis & illustribus testimonijs, Paulum sibi placere & curæ esse, quem tamen sinat a turpissimo Tyranno indignissime posita interfici, significat, secuturum aliud iudicium, in quo ostendet se approbare paulum, non Neronem.

Item, supplicia sanctorum in confessione sunt testimonia de doctrina, confirmant ueram esse & non commenticiam doctrinam, & quod sancti anteferentes ueritatem uitæ uere ac serio sic sentiant, sicut docent, nec ut Hypocritæ circumferant fictam aut fabulosam doctrinam, sui commodi causa.

Quartum genus calamitatum est λύτρον, id est, compensatio seu precium pro nostris peccatis, satisfaciens iusticiæ Dei ad placandam iram. Est autem solius Christi obedientia in omnibus ipsius afflictionibus & morte.

Hæc quatuor genera distincta appellationibus diligenter considerentur, nec confundantur castigationes Manasse, cum ærumnis Iosephi, Attamen utriq; horum diuinas consolationes offerri atq; proponi sciamus.

Etenim donatur Manasse remissio peccatorum propter Mediatorem Christum, ad quem uera fide confugienti poenæ mitigantur. Ita Iosepho condonatur atq; remittitur naturalis infirmitas & immundities propter eundem filium Dei propiciatorem, & mitigatur ac tollitur tandem crux seu calamitas. Sed ad Iosephi ærumnas accedunt hæ causæ finales,

les, ut edantur testimonia doctrinæ, & secutus ræ uitæ.

Vos estis sal terræ.

Initio monet de ministerio, quod oporteat esse aliquos qui doceant. Et in alio loco expresse instituit doctores, scilicet cum mittit Apostolos. Matthæi 10. Item Iohan. 20. Sicut misit me pater, sic ego mitto uos.

Et præcipit omnibus qui docent, ut sint sicut sal, arguant peccata, & ostendant ueros cultus Dei.

Et addit comminationem: Si sal fuerit insipidum, effundetur & conculcabitur. Sicut in Hosea dicitur. Quia scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris.

Hæc comminatio semper in genere humano seruatur. Quando doctores fiunt negligentes, & omittunt officium, tunc postea sequitur aliqua calamitas, in qua pereunt, sicut Canonici, Monachi & alij Papistæ delebuntur, quia neglexerunt & corruerunt ministerium.

Repetit eandem admonitionem: Vos estis lux mundi. Et sit hoc officium docentium, ut ostendant ueram doctrinam de Deo etc.

Ne putate quod uenerim soluere legem.

Hic incipit concionem de lege, quam adparet ab eo sæpe repetitam esse, quia est interpretas

pretatio legis, quam in Ecclesia notam esse oportet.

Primum autem hic, ut sæpe facimus, & sæpe fieri necesse est, moneri auditores oportet, Aliud esse legem, & aliud Euangelium. Hoc discrimen notissimum esse oportet.

Quid est Lex?

Respondeo pro pueris breuiter. Est Decalogus. Est autem doctrina a Deo tradita, præcipiens quales nos esse oportet, & quæ facere & omittere oportet, & postulans perfectam obedientiam, & damnans omnes qui non præstant perfectam obedientiam, uidelicet testificans autoritate diuina, quod tales rei sint iræ Dei & mortis æternæ, & multipliciter puniantur in hac uita & post hanc uitam.

Hæc doctrina quæ est lex, non est doctrina de remissione peccatorum. Et Christus non est Legislatoꝝ. Quia lex statim in creatione nobis insita est, & postea subinde & sæpe repetita, & in monte Synai manifesto testimonio promulgata. Et poenæ horrendæ in uita testantur, legem esse ratam, & Deum esse custodem legis, & poenas exequi, sicut inquit, Deus est ignis consumens.

Et non putemus, legem Dei ita tolli posse, sicut tabula a pariete amouetur, uel sicut statuta humana tolli possunt, Wie ein Bierstewer / oder ein Gebot von Bleidern.

Sed Lex est sententia Dei horrenda aduersus peccatum, quam ipse, quia est iustus, exequi-

exequitur. Et tantum parit confugientibus ad filium, Sed tamen filio imposuit poenas, ut iusticiæ diuinæ satisfaceret.

Hæc generalia de Lege sæpe cogitanda sunt, & sciri hæc necesse est.

Euangelium uero est prædicatio poenitentiae, & promissio, in qua propter filium Dei gratis dantur nobis certo remissio peccatorum, imputatio iusticiæ, Spiritus sanctus, & uita æterna, per solam fidem in Christum, non propter legem & non propter nostra merita.

Hæc promissio est medicina, quæ sanat uulnera, id est, damnationem & poenas, quæ uoce legis nobis imponuntur.

Et hanc medicinam in promissione statim Deus reuelauit, quando recepit Adam & Heuam, qui etiam ceciderant in damnationem & poenas iustas, sed filius Dei pro eis deprecatus est. Et ita propter filium recepti sunt, & edita est promissio, Semen mulieris conculcabit caput serpentis.

Est ergo huius promissionis promeritor, & pignus & prædicatoꝝ, Dominus noster Iesus Christus, cuius sanguine promissio ob-signata est.

Cum autem audisset populus, se per Messiam a damnatione, quæ est poena, quam Lex imponit, liberandos esse, audierunt etiam, quod finis futurus esset ceremoniarum Leuiticarum, intelligebant doctrinam de libertate carnaliter, quasi iam concederetur licentia

E omni

omnibus cupiditatibus, sicut multi ante nos uiginti audita prædicatione libertatis Christianæ, uolebant esse liberi ab omnibus legibus, a relictibus & a disciplina.

Huic stultæ opinioni primum Christus hic opponit grauissimam sententiam de Lege: Non ueni soluere legem, sed implere.

Obiectio.

Sed dicat aliquis, Si Christus non est Legislator, cur prædicat Legem?

Respondeo.

Verum est, Christum non esse Legislatorem, quia lex prius est lata & nota, Sed uenit principaliter propter promissionem.

Sed tamen quia in Ecclesia oportet sciri, quid sit Peccatum, necesse est uocem Decalogi in Ecclesia sonare, quæ est æterna sententia Dei, & non parcat ullis hominibus, nisi confitentibus ad filium Dei, ut prius dixi.

Non potest cognosci medicina, nisi prius & morbus cognoscatur. Ita non potest magnitudo misericordiæ & remissio peccatorum intelligi, nisi intelligatur peccatum aliquo modo.

Quomodo potes obligare uulnus, si non scias ubi aut quale uulnus sit? Ideo in Ecclesia semper etiam DECALOGVS recitatur, ut Paulus inquit: Per Legem cognitio peccati.

Et

Et quia Pharisei Legem male interpretati fuerant, & suas traditiones pluris faciebant, quam legem Dei, sicut apud nos Papistæ & Monachi: Ideo Christus ut fidelis doctor Decalogum sepe repetiuit, & falsas interpretationes taxauit & deleuit, sicut nostro tempore Dominus Doctor Martinus in prædicatione Decalogi tales Pharisaicas interpretationes deleuit.

Interea tamen scias, aliud esse promissionem propriam Euangelij, & Christum habere alia principalia officia, scilicet, sonare uocem Euangelij, & fieri uictimam, & dare remissionem peccatorum, iusticiam & uitam æternam. Iam uidete uerba.

Non ueni soluere Legem. Soluere significat delere, weg thun / vnd austilgen.

Adfirmat igitur clare, quod ipse non uelit delere legem, uidelicet Decalogum. Nam Decalogus est illa pars legis, quæ est fundamentum aliarum legum, & est sententia perpetua, & ad totum genus humanum pertinet, non tantum ad populum Iudaicum.

Quare autem non deletur Decalogus? Quia non est tantum pictura in libris uel parietibus, Sed est ipsa sapientia & uoluntas Dei, quæ est æterna, sicut ipse Deus.

Sicut igitur sapientia & uoluntas Dei non possunt deleri, ita lex non potest deleri, Sicut uidemus manere poenas in nobis ipsis, quia eas lex, id est, iusta uoluntas Dei imponit.

E 2

Ait

Ait ergo: Non ueni soluere Legem, sed implere.

Hæc uerba plena sunt maximæ sapientiæ, & debent esse notissima omnibus, & sæpe cogitanda sunt, ut paulatim magis magisque ea intelligere discamus.

Vt autem pro nostra infirmitate utcumque declaremus hæc uerba, sciendum est, quod Christus implet Legem QVATVOR modis.

Primum, sua propria obedientiæ perfectione, quia solus Christus perfecte facit legem.

Secundo, soluendo poenas pro nobis.

Tertio, efficiendo legem in nobis, dāns spiritum sanctum, & regenerans nos, & restituens nobis uitam æternam, ut ita fiat Lex in nobis, quia oportet nostras uoluntates congruere cum sapientia & uoluntate Dei.

Quarto, Quia ipse eam etiam docet & illustrat, & testatur obedientiam esse necessariam.

De dicto:

Non ueni soluere legem, sed implere.

Cepimus nuper dicere de hac grauissima sententia: Non ueni soluere legem, sed implere. Et uos adhortor, ut eam perpetuo meminisse studeatis, & sæpe cogitetis.

Dixi

Dixi autem, Dominum quatuor modis implere legem.

Primum, perfectione propriæ obedientiæ.

Secundo, sustinendo poenam, quam nos debemus iusticiæ Dei.

Tertio, renouando nos, ut possimus legem facere.

Quarto, Docendo, & tollendo errores Pharisaicos.

De primo modo non est prolixè dicendum, Sed hoc moneri opus est, quod nullus homo in toto genere humano fuit sine peccato, & satisfecit legi, nisi solus hic dominus Iesus Christus, qui natus est ex Maria uirgine. Et hunc Dominum oportuit esse sine peccato, ut poena in ipsum deriuata ualeret, non pro ipso, sed pro alijs.

De secundo Modo.

Præcipue loquitur Dominus hoc loco, de secundo modo, tametsi cæteri modi ad illud sequuntur.

Est autem secundus modus maxime admirandus. Christus implet legem, scilicet deriuando in se poenam, & ita pro nobis persoluendo, ut nos propter eum recipiamur.

Hic discamus peccatum esse rem horrendam & pessimam, siquidem Deus non uoluit remittere peccatum, nisi tanta compensatione interueniente.

E 3

Et

Et consideremus hic, quomodo miranda sapientia Dei in redemptione hominis copulatur misericordia & iusticia.

Iusticia Dei est, ut post lapsum Adam & Eva sint damnati ad poenas aeternas, sicut Diabolus. Et ita ratiocinatur Adam cum a Deo accusatur.

Sed filius Dei interuenit, & orat pro genere humano, & ut iusticiae patris satisfiat, fit hoc mirandum decretum, ut filius adsumat humanam naturam, & obediat legi, & sustineat horrendas poenas pro genere humano.

Ita Deus per misericordiam recipit homines, scilicet propter deprecantem filium, sed tamen copulata est iusticia, sic, ut filius sustineret tamen poenam pro ceteris.

Hoc mirandum consilium in hac uita non satis intelligimus, sed erit haec sapientia discenda in coelo in tota aeternitate. Nunc tamen inchoanda est haec consideratio. Et ut inchoaretur, institutae fuerunt tot mactationes in lege. Haec omnes fuerunt Typi & signa huius futuri sacrificij admirandi.

Vult nos Deus cogitare esse seriam & ingentem iram suam aduersus peccatum, & fuisse maximam causam, quare filius passus sit. Nimis duri sumus omnes homines, & hanc magnitudinem irae Dei non possumus intelligere. Sed tamen cogitatio inchoanda est, & Deus orandus est, ut in nobis accendat scintillas huius lucis & sapientiae, ut non paruum rem existimemus esse Peccatum.

Quamquam

Quamquam igitur alij tantum hic loquuntur de typis, Christus implet leges ceremoniales, quia ipse fit uictima quae est significata per ceremonias & mactationes pecudum: Tamen sciatis principalem impletionem esse, quod patitur poenam, quam nos debuimus iusticiae, propter aeternam legem, quae est recitata in Decalogo.

De tertio Modo.

Non solum poenam persoluit Christus, sed persoluta poena postea nobis etiam sua bona adplicat, & restituit nobis iusticiam & uitam. Sic implet legem, renouat nos dato Spiritu sancto, ut iam incipiamus esse in nobis tales, quales lex esse docet.

Renouata natura nostra & postea consummata nouitate in Resurrectione, erimus prorsus tales, quales esse lex docet. Interea uero tamen reputamur iusti, imputata nobis ipsius Christi iusticia.

Hanc doctrinam quotidie auditis. Et est necessaria consolatio. In hac uita sumus iusti propter filium Dei imputata nobis ipsius iusticia, quam oportet fide accipi.

Et cum in ueris paucioribus corda uiuificantur, iam inchoatur obedientia in nobis, quae perficietur post hanc uitam.

Ita dicit Paulus Rom. 8. De peccato damnauit peccatum in carne, ut iusticia legis impleatur in nobis.

Hic loquitur de duobus his modis, de
perfolutione poenae, cum ait, Christum fas-
ctum esse peccatum pro nobis.

De sequente beneficio, cum ait, Vt iusticia
legis impleretur in nobis, id fit duplici-
ter.

Primum Imputatione, donata nobis ius-
ticia Christi. Et hanc oportet fide accipi.

Deinde & renouatione nostrae naturae,
quæ renouatio in hac uita inchoatur, & post
hanc uitam perficietur.

De quarto Modo.

Christus implet legem docendo. Et si
enim Christus non ideo principaliter uenit, ut
leges ferat, quia lex antea & nota fuit, & pro-
mulgata, sed ut ipse fiat uictima, tamen simul,
ut dictum est, taxat errores Phariseorum, &
ostendit puram sententiam legis, ut monstret
magnitudinem peccati, & nos trahat ad poe-
nitentiam. Ideo in hoc capite recitat dicta
legis, & reprehendit Pharisaicas interpreta-
tiones etc.

Legatur textus.

Qui soluerit unum de mandatis
minimis, & sic docuerit homines etc.

Nisi abundauerit iusticia uestra su-
pra iusticiam Phariseorum. Veteribus
dictum, Non occides,

Ego

Ego autem dico uobis, Qui frustra
irascitur fratri suo, reus est iudicii etc.

Enarratio.

Hic incipit Dominus reprehendere
malas interpretationes Phariseorum. Et iam
iterum admonet nos de hac communi do-
ctrina, quod oportet semper in conspectu
esse discrimen Legis & Euangelij.

Et adsuafaciant se omnes homines, ut
cum audiunt nomen Legis, sciant fieri men-
tionem Decalogi. Et quia Christus uult iam
esse Doctor, taxat errores, quibus Decalogus
deprauatus est a Phariseis, & orditur a præ-
ceptis crassioribus. Non occides, non mœchas-
beris, quia in his magis sentimus nostras ui-
ciosas cupiditates & *αταξία* vnd vnordnung
quam in primo præcepto. Est autem in sum-
ma hic communis error Phariseorum.

Lex Dei prohibet non tantum opera ex-
terna pugnancia cum lege, ut externum ho-
micidium aut externum adulterium. Sed uult
etiam Cor esse recte ordinatum & simile legi
Dei, ut non solum, Ne Saul occidat Dauidem,
sed uult etiam ut sit in Saul cor rectum,
quod propter Deum uero adfectu herzlich
diligat Dauidem.

Sed Pharisei docebant, legem Dei tan-
tum loqui de externis factis. Et non loqui de
interioribus adfectibus, Et postea fingeant

E 5 sic

sic satisfieri legi, quando homo foris coherce-
ret manus & alia externa membra. Et dice-
bant hominem iustum esse coram Deo ha-
bentem hanc externam speciem, & nihil scie-
bant de Christo & de iusticia fidei.

Sed docebant talem externam speciem,
quæ uisitate nominatur externa disciplina,
Eusserliche zucht / Et nihil dicebant de uera
pœnitentia, de uera humilitate, de Christo, de
iusticia fidei, & de gratia, uel de illis ueris con-
solationibus, de quibus concionantur Pro-
phetæ in promissionibus. Imo ista dicta de fi-
de, iustus fide sua uiuet, impijssime corruppe-
bant, sicut nunc corrumunt Iudæi sceleratis-
sime. Iustus fide sua uiuet, sic interpretantur,
unusquislibet honeste uiuens in sua religione,
siue Iudæus, siue Ethnicus, siue Mahometista,
uiuet. Tales horrendas blasphemias fingunt
impij homines, quando amittunt lucem Eu-
angelij.

Ante hos annos Monachi etiam hos
Pharisæos furores eodem modo sicut Phari-
sæi & Iudæi docuerunt, quod externa opera
legi Dei satisfaciant, quod homo sit iustus tali
disciplina, quod interior immundities, dubi-
tationes de Deo & aliæ errantes cupiditates
andere vnordenliche begirden non sint pecca-
ta. Et nihil dixerunt de iusticia fidei, imo nunc
quoq; defendunt hos ipsos errores.

Sed nos hic discamus ex concione Chri-
sti uerum intellectum legis, quod uidelicet
damnet exteriora facta contraria legi, & inte-
riores

riores inclinationes pugnantes cum lege. Et
sciamus, quod in hac corrupta natura Omnes
sunt rei iræ Dei, & quod nemo natus in hac
corruptione potuerit aut possit satisfacere le-
gi Dei, sicut Paulus clare dicit Rom. 8: Caro
non potest subijci legi Dei.

Et hanc doctrinam scire necesse est, ut
agnoscamus iustam iram & iudicium Dei, &
agamus pœnitentiam, & confugiamus ad
dominum nostrum Iesum Christum. Et non
pōtēst intelligi iusticia fidei, donec manent hæ
tenebræ, quod simus iusti nostra iusticia &
impletione legis. Imo hic error directe pugnat
cum doctrina de iusticia fidei. Quare in Ec-
clesia necesse est hunc errorem sæpe & perspi-
cue taxari.

Hæc dixi, ut summa totius huius concio-
nis planius intelligatur. Nunc breuiter de
textu dicam.

Primum dicit Christus: Si quis unum de
his minimis mandatis soluerit, & sic docuerit
etc, erit minimus in regno cœlorum.

Quid uocat Minima mandata? Profe-
cto maxima sunt, Dubitatio in corde de
Deo, securitas, esse sine timore Dei, esse ple-
num superbia, odio, inuidentia, inordinatis
amoribus etc. An hæc sunt minima?

Respondeo, Pharisæi sic loquebantur. Et
Dominus utitur uerbo ipsorum, ut cæcitatem
eorum taxet, quasi dicat: Vos pessimi & su-
perbissimi Hypocritæ uocatis Minima hæc
tanta mala, quæ ualde offendunt Deum,

& non

Est Iro-
nia cum
nominat
Minima.

& non uultis agnoscere iudicium & iram Dei. Ideo uos quoque eritis minimi in regno Dei, id est, abiecti & damnati ab his, qui sunt in regno Dei.

Altera pars.

Nisi excellat iusticia uestra, supra iusticiam Phariseorum, non intrabitis in regnum celorum.

Ecce hic discernitur iusticia Christiana ab Hypocrisi. Hic uidetis, quod non doceat Christus securitatem carnalem, & non uelit nos manere tales, in diesem rohen forchtlosen wesen.

Quot modis igitur antecellit iusticia in homine Chris- tiano?

Quatuor modis.

Primum poenitentia, id est, ueris doloribus propter peccata. Non est securitas in Dauide sicut in Saul, Dauid agit poenitentiam & dolet, Saul contemnit iudicium Dei, uel in poena irascitur Deo.

Tales sunt uniuersaliter Hypocritae, forchtlos/stoltz/ vnd meinen sie sind die rechten sewlen der Christenheit etc.

Secundo excellit Fide. Hanc prorsus ignorant Hypocritae, confidunt seipsis, non confugiunt ad filium Dei, qui est mediator,
glo

gloriantur se sua iusticia iustos esse, uel ruunt in desperationem, & de hac consolatione, quod deberent credere homines fieri iustos imputata iusticia propter Christum, nihil sciunt, nec uolunt scire. Ita Dauid erexit se hac fide. Saul non potuit se erigere, quia hanc doctrinam non uoluit amplecti.

Tertio, Inuocatione. Hi soli possunt Deum inuocare, qui agunt poenitentiam & credunt in Christo. Rom. 10. Quomodo inuocabunt nisi credent?

Item, Nemo uenit ad Patrem, nisi per filium.

Item Salomon. Oratio Hypocritae est peccatum. Tantum derident Deum, qui inuocant, & tamen non credunt se recipi uel exaudiri. Cum inuocatione oportet complecti spem, & simul sunt multae uirtutes, quae sunt tantum in Christianis agentibus poenitentiam & credentibus.

Quarto, Consolatione. Credentes sentiunt consolationem, & crescit in eis fides & laetitia cordis, & alij fructus Spiritus. Item Deus etiam mitigat eis poenas ut Dauidi, Manasse, Iechoniae etc. Sed Hypocritae magis magisque ruunt, ut Saul, non solum premitur desperatione & dolore in corde, sed etiam alijs multis externis calamitatibus.

Haec quatuor diligenter consideranda sunt, ut sciamus discrimen inter Hypocritas & Christianos, & excitemus nos ad conuersionem, ad poenitentiam, fidem, & ueram inuocationem,
glo

cationem, & quæramus in Deo consolationem, quod profecto iam in his tantis miserijs ualde necessarium est.

Au distis quod dictum est

Antiquis,

Non occides.

Diximus supra, semper in genere humano Hypocritas legem Dei intelligere tantum de externa disciplina, & fingere, hanc externam disciplinam esse iusticiam coram Deo, & mereri remissionem peccatorum, sicut Pharisæi fingeant. Sic Monachi, & aliqui omnibus temporibus finxerunt.

Hunc errorem uult emendari Deus omnibus temporibus. Prophetæ clamantes contra hunc errorem interfecti sunt. Christus etiam hic taxat eundem errorem. Taxauit & recens Dominus Doctor Martinus, quia Deus uult agnoscere peccatum quod intus in corde hæret, & uult nos expauescere, uult nos agnoscere gratuitam remissionem peccatorum, & iusticiam promissam propter filium.

Et orditur Christus a præcepto, non occides, quod loquitur de peccatis quæ magis intelligi possunt. Et immundities cordis pugnans cum hoc præcepto est magis nota, quam subtilia peccata, diffidentia erga Deum, quæ habetur pro sapientia, uel fiducia propriæ iusticiæ, quam putant Hypocritæ uirtutem &

gloriam esse. Sed inuidia & acerbum & iniustum odium in corde Saulis sentitur & clare iudicari potest, & scit Saul qualis res sit, sed non uult se damnari, dicit hæc mala non esse peccata.

Contra hanc cæcitatem dicit Christus: Ego autem dico uobis, Omnis qui irascitur fratri suo frustra, reus est poenæ, *Der ist als bald schuldig / das er soll gestrafft werden.*

Qui dixerit fratri Raca, *Wer seinem Bruder ein grimme geberde zeigt / wer neid* ^{odium.} *oder has tregt / der ist schuldig das man in fur Gericht fure.*

Qui dixerit fratri suo Fatue, reus est gehennæ ignis, *Wer seinen Bruder lestert /* ^{Conuicia} *schmehet / felschlich verleugt.* ^{calumnias.}

Nominauit tres gradus, qui non sunt externa homicidia manu facta, sed sunt interiora homicidia, quæ corde fiunt. Et sunt communissima, sicut uidemus plurimum esse odiorum, inuidiæ, maledicentiæ etiam in illis, qui uolunt uideri iusti & sancti, & hæc sua peccata non uident.

Quod autem alibi dicit Christus, Reus est poenæ, reus est iudicii, idem sunt, quia expresse dicit reum esse. Cum sit reus, iuste eum Deus condemnat. Sed durissime dicit de tertio, Reus est gehennæ ignis. Sic solet nominare Inferos & poenas æternas, & nomen sumptum est a ualle Ennon, ubi fuit sacrificatum idolo, cui in sacrificio offerebatur pueri, qui ibi combure-

burebantur. Inde nomen sumitur pro poena Infernali.

Sed cur hic durius loquitur von den Les-
steren, quia maledicere est peius, quam ces-
dem manu facere, quia qui manu occidit, tan-
tum necat corpus, sed maledicus occidit cor-
pus, & eripit famam. Nam dolor propter in-
famiam adfert etiam mortem, sicut Salomon
uere dicit: Calumnia conturbat sapientem, &
frangit robur cordis eius. Hæc bene conside-
rent homines maledici, quales ualde multi
sunt, & sciant se esse dupliciter Homicidas.
Occidunt corpus dolore, & occidunt homi-
nem quo ad famam, quæ est melior res, quam
uita corporalis. Sicut Salomon dicit Pro-
uerb. 22. Melius est nomen bonum quam
diuitiæ multæ.

Quæstiones duæ.

Sequuntur hic duæ Quæstiones.

Vna, Est ne omnis Ira peccatum? Res-
pondeo. Textus dicit de Iniusta ira, quia
expresse dicit. Qui irascitur fratri FRV-
S TRA. Et talis ira Iniusta multo frequen-
tior est apud homines, quam Iusta ira.

Est autem iusta Ira, quando propter glo-
riam Dei aut propter Iusticiam irascimur pec-
cantibus, sicut Christus irascitur, cum expellit
ex templo Numularios, uel sicut iustus Prin-
ceps irascitur Latronibus aut raptoribus ui-
ginum uel honestarum matronarum. De hac
ira

ira dictum est, Zelus domus tue comedit me.
Et talis ira debet esse in gubernatione, quia est
calcar exuscitans ad iusticiam, & adiuvans ius-
ticiam.

Sed hæc ira rara est. Alia ira iniusta, est
communior, sicut Saul inuidet & irascitur
Dauidi, sicut superbi uniuersaliter irascuntur
alijs, a quibus se impediri putant etc.

Hanc distinctionem considerate, de ira
Iusta & Iniusta, & simul uos ipsos recte exa-
minate. Vnusquisque uult esse iustus, & uidetur
sibi iuste irasci, Sed sæpissime habemus falsas
imaginationes, & sumus Hypocritæ, & fucas
mus nostras prauas cupiditates, irascimur ex
nostra superbia, uel auaricia, quia non statim
omnia nobis dantur, quæ nos postulamus,
quæ tamen non iuste debentur nobis. Tales
ualde multi sunt, & introspectat unusquisque
seipsum.

Huc etiam pertinent ingrati. Multi sunt,
quando omnibus beneficijs longo tempore
adfecti sunt, & semel aliquid fit contra eorum
uoluntatem, incipiunt odisse. Tales etiam per-
tinent ad hanc concionem Christi, Qui fratri
suo frustra irascitur, reus est poenæ. Et Salo-
mon dicit: Non recedet malum a domo in-
grati.

Altera quæstio est generalis. Cum omni-
um corda sint plena immundicie, & homo
non possit deponere hanc immundiciem to-
tam, Quare lex eam arguit? An frustra hæc
dicuntur, sicut frustra dicebant Stoici, quod
F homo

homo deberet esse prorsus sine ira, sine amore, sine laetitia, sine metu.

Respondeo. Nequaquam hæc frustra dicuntur a Christo, & non est Stoica phantasia, sed propter duas causas recitantur. Primum propter poenitentiam, ut agnoscamus nostra peccata, & sciamus, quod non satisfaciamus legi, & non mereamur remissionem. 2. Propter inchoationem, quia oportet inchoari in nobis nouitatem, & oportet nos repugnare malis adfectibus.

Et quanquam sit inchoatio, tamen manent in nobis multæ reliquæ peccati. Et debemus scire, quod simus iusti propter filium Dei, non propter nostram impletionem legis.

Si offers ad aram, & ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid contra te.

Sæpe auditis discrimen inter hæc tria: Promissionem, præcepta de operibus moralibus, non nõngen Tugenden. Et ceremonias Kirchengerechtheit, uel inter fidem, Opera moralia, nõrtige Tugenden vnd ceremonien.

Et nosse hanc distinctionem ualde necessarium est, quia usitatum est, quod homines delabuntur ad ceremonias, & has putant esse totam religionem. Die ganze heiligkeit / Christenthumb vnd Gottes dienst / sicut sæpe conueruntur Prophetæ, & refutant hunc errorem,

rem, sicut in Psalmo 49, dicitur: Audi populus meus, non in sacrificijs arguam te, etc.

Alle heiligkeit.

Sic tota religio Papæ & Monachorum est seruare ceremonias iuræ Missæ, formam uestitus, discrimina ciborum, & Celibatum, ne Sacerdos ducat uxorem etc. Sed has abominaciones debemus intelligere, taxare & fugere, & scire, quod religio sit alia res.

Hoc cum audiunt sapientes mundani, agnoscunt utrunque religionem, Gottes dienst, non esse has laruas ceremoniarum, & discunt doctrinam de operibus moralibus, von weltlichen Tugenden / oder von guten sitten / & hanc obedientiam existimant esse totam religionem, sicut dicit Cato: Si Deus est animus, ut nobis carmina dicunt. Hic tibi præcipue pura sit mente colendus. Et Plato: Deus non gestibus honoratur, sed uera uirtute.

Ista phantasia sapientum, quod tales uirtutes sint summus cultus, etiam est falsa, quia scriptum est: Sine Fide impossibile est placere Deo.

Hæc discrimina bene mementote. Et hunc ordinem considerate.

Primum oportet in homine esse fidem, agnoscentem Deum, & apprehendentem promissionem gratiæ, & mediatorem filium Dei, & iusticiam per eum & propter eum donandam. Quia Nemo uenit ad Patrem, nisi per

per filium. Et hæc fides lucet in uera poenitentia & uera conuersione cordis ad Deum.

Hæc fides scit etiam quod remissio peccatorum non datur propter ullam aliam rem, nisi propter filium Dei, non propter nostras ceremonias, aut uirtutes.

Postquam autem iam cor sic ad Deum conuersum est, & est iam Deo copulatum, & uiuit in Deo, sequuntur etiam uirtutes & ceremoniæ iusto ordine, & in tali intellectu, sicut uult Deus intelligi & fieri uirtutes & ceremonias. De hoc ipso ordine concionatur hic Dominus. Quia Pharisei etiam docebant, oblationes esse summum cultum, & mereri gratiam & omnia bona, sicut Papistæ de Missa dicunt. Et erant pleni odijs, & contaminati adulterijs, & multis faciebant iniurias, & postea fingeant, se delere hæc peccata omnia sacrificijs, & sic negligebant potiora legis, ut scriptum est Matthæi 23: Vt uobis qui decimatis Mentum etc. & grauiora legis negligitis: Iudicium & misericordiam, & fidem. Ecce hoc dictum Christi prorsus idem monet, quod prius dixi, quod falsissima sit Imaginatio Pharisæica, quod tota religio sit illa observatio ceremoniarum, Sed hic expresse nominantur, fides & iudicium & misericordia. Fides significat, ut scitis, ueram Dei agnitionem, & accipere promissionem gratiæ propter filium promissæ.

Deinde iudicium & misericordia significant uirtutes morales, iuste agere cum hominibus,

nibus, & eos non adficere iniurijs, & his benefacere, ubi potes & debes benefacere.

Ita hoc loco dicit de ordine: Si uis offerre, & tibi conscius es, quod alterum iniuste leseris, nihil prodest tuum sacrificium & oblatio tua, scias non placere Deo oblationes eorum, qui ueniunt cum mala conscientia, id est, cum proposito peccandi ad Deum.

Sed oportet regulam seruari: Milita bonam militiam, retinens fidem, & bonam conscientiam. Sacrificia cum mala conscientia sunt derisio Dei, sicut sæpe in Prophetis nominantur Abominationes. Et Prouerb. 15. dicitur: Victimæ impiorum, abominatio Domino, uota iustorum placent. Et in summa plena est scriptura de hoc ordine, quod primum oporteat in nobis fidem esse, postea bonam conscientiam in operibus moralibus.

Tertio debent sequi ceremoniæ cum uero intellectu.

Sed uolo addere tantum hoc dictum Oseæ, quod sæpe repeto, quia omnibus notissimum esse debet. Oseæ 6. dicitur: Misericordiam uolo, non sacrificium, Et scientiam Dei, plus quam Holocausta.

Gottes
erkent-
nis.

Idem docet, quod iam dixi. Taxat falsissimam opinionem, quæ fingit Deo placere sacrificia in his, qui negligunt agnitionem Dei, scilicet fidem & misericordiam, id est, opera necessaria bonæ conscientiae.

Et dicit: Magis uolo scientiam Dei, id est, fidem, quam holocausta, Et, Magis uolo Misericordiam

recordiam, id est, Bona opera erga proximum,
quæ sunt necessaria ad bonam conscientiam.

Hoc dictum Osee mandate memoriae,
quia est bona & utilis regula, ex qua multi erro-
res iudicari possunt.

Papa totum inuertit, dicit: Melior est
Missa quam fides & bona conscientia. Si Sa-
cerdos indoctus, impius, adulter celebret Missa-
m, plus boni facit, quam alius homo recte
credens, & castus maritus.

Tales furores Papistarum sine ulla dubi-
tatione Deus horribiliter punit in hac uita,
& post hanc uitam. Ideo sumus firmi in fide,
& petamus a Deo, ut ipse Ecclesias, quæ ueris-
tatem amant & sonant, defendat & seruet, &
non sinat eas dissipari, & expectemus prote-
ctionem a Deo.

Hæc dicta sint de hoc ordine, de fide,
operibus conscientiae, & oblatione.

II.

Iam mouetur quaestio, Quis debet pete-
re reconciliationem?

Hic uides quod Dominus præcipit de-
poni odia, & rursus reconciliari, cum significa-
tione externa, ut alter intelligat odium depo-
situm esse.

Sed quis debet incipere reconcilia-
tionem? Respondeo: Pars iniusta, quæ lesit alte-
rum, debet incipere reconciliationem, & pete-
re ueniam, & se Deo & iusticiæ subicere, &
hanc humilitatem Deo & iusticiæ præstare.

Sed

Sed nemo libenter se humiliat. Ideo omne-
nes querunt prætextus, quod habeant iustas
causas, & nemo uult in mundo habere inius-
tam causam.

Hoc malum ita commune est, ut uix
aliud sic communius, & maxime usitatum est
Hypocritis, qui uident festucam in oculo fra-
tris, & negligunt trabem in suo oculo.

Sed hic unusquisque suam conscientiam
ipse interroget, remotis illis prætextibus, quos
scit ficticios & Sophisticos esse. Et cum con-
scientia eum arguit, uideat ut petat reconcilia-
tionem.

Et magis accidit, ut illi petant reconcilia-
tionem, qui minus peccauerunt, quia dictum
est: Iustus in principio est accusator sui. Iusti
inueniunt in se etiam infirmitates, & libentius
eas fatentur, & petunt ueniam a Deo, & ab
hominibus. Si alter non uult reconciliari, pos-
tea tua conscientia est excusata, si petisti re-
conciliationem; Deus erit Iudex & tradet il-
lum implacabilem & furiosum hominem Li-
ctori, qui ducet eum in carcerem.

Hæc doctrina non solum discenda est,
sed etiam in uita exercenda. Multae inter uos
offensiones incidunt. Has debetis sanare, &
mutua reconciliatione iuuare communem
pacem, sicut & Iacobus bene inquit: Confi-
temini inuicem peccata uestra. Tu habes
peccata, habeo & ego. Ego tibi condono,
Tu & mihi condonato propter Deum, &

propter Dominum nostrum Iesum Christum, quia hæc est uoluntas Dei, ut in pace mutua uiuamus.

Non mœchaberis. Ego autem dico uobis, quod omnis qui uidet mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo.

Dixi supra, quare hæc enarratio Decalogi a Christo proposita sit, scilicet quia est interpretis legis, & prædicator poenitentiae, & uult ostendere nos omnes reos esse, & habere peccata, ut agnita ira Dei, confugiamus ad gratiam, & discamus aliam iusticiam nobis propositam esse, promissam propter filium Dei, & nos non esse iustos impletionem legis.

Et exorsus est Dominus a duobus mandatis, quæ manifeste conuincunt nos, cum loquantur de inordinatis flammis & cupiditatibus, quas sentire omnes & iudicare possunt, uidelicet, de inuidentiâ & odijs, & de illicitis amoribus, & cupiditate adulteriorum.

Ideo hic addit enarrationem huic præcepto Non mœchaberis, hanc: Omnis qui uidet mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est. Hac declaratione ostendit, quod præcepto Dei non solum externa adulteria prohibita sunt, sed etiam omnes inordinati motus, Et quod Deus uelit cor esse castum,

etiam, & obediens ipsius legi, & amans castitatem, sicut ipse est.

Accusat igitur nos omnes, quod non simus tales.

Obiectio.

Hic iterum potest obijcere homo secundum politicam sapientiam, nach der Welt weisheit.

Quare prodest proponere præcepta impossibilia? Cur prohibentur inordinati motus, cum nemo possit eos prorsus exuere? Respondetur. Hæc dicta Christi non sunt inutilia, quia sunt prædicationes poenitentiae, ut dixi, uult nos Deus agnoscere, quod simus meriti in peccatum, & rei peccati. Et uult nos dolere, & non esse ferreos & securos, quasi simus iusti & mundi nostra mundicie, & uult nos quærere gratiam, & credere quod propter mediatorem detur remissio peccatorum, & repute-mur iusti.

Et quando sumus conuersi ad Deum, uult nos frenare nostros motus, & uult nos non contra conscientiam polluere nos scortatione uel adulterijs.

Hanc doctrinam de peccato, gratia, & noua obedientia sæpe alias auditis. Et debet uobis omnibus nota esse.

Hic etiam addo breuem admonitionem pro iunioribus. Scitote adulteria & scortationes magna peccata esse, & a Deo sine ulla du-

bitatione magnis poenis puniri, Das Gott ganze Land/Strett/vnd die Theter straffet.

De his poenis primum dicit expresse textus ad Ebraeos: Scortatores & adulteros iudicabit Deus.

Et Levitici 18. dicitur de omnibus prohibitis modis commixtionum: Omnis anima quæ fecerit tales obominationes, peribit de medio populi. Custodite mandata mea, ne terra uos euomat, sicut euomuit gentes, quæ prius talia fecerunt.

Nec dubitare debetis, quin Deus bellis & magnis uastationibus puniat adulteria & similia delicta.

Scripta sunt etiam exempla ad regulam ostendendam.

1. Deus puniuit mundum diluuió propter adulteria.
2. Sodoma perierunt, & propter similia delicta nunc tota Asia, Aegyptus, Græcia sunt uastata.
3. Numeri 25. iubet Deus suspendi principes populi Israel, & occiduntur præterea uiginti quatuor millia hominum, propter scortationes.

Item tribus Beniamin pene tota deleta est, quia Nobiles quidam stuprauerant Leuitæ coniuges.

Item Dauid propter adulterium horribiliter punitus est. Et sicut ipse alterius uiri uxorem polluit, ita uicissim Deus permisit pollui uxores ipsius,

Et

Et uidete familias regum & principum, ubi manifesta exempla sunt; quod Deus puniat peccata semine, in semine id est, in filiis & in posteritate.

Hæc mementote, & timete iram & iudicium Dei, & uitate adulteria & similia peccata, & irate Deum, ut uos regat, quia Deus diligit castitatem, & uult donum illud a se peti, & libenter dat hoc donum, & magnis præmijs ornat, sicut Ioseph uitans adulterium, magna præmia accipit.

Ita dicitur in libro sapientiæ, Cap. 8. Scis uero quod aliter non possem esse castus, nisi Deus daret. Et hoc ipsum erat sapientiæ, scire, cuius sit donum. Ideo precatus sum Dominum. Ita & nos faciamus, petamus hoc donum a Deo, & nos ipsi addamus nostram diligentiam, & conemur nos frenare, ne labamur, & uitemus occasiones adulteriorum, & discamus, uitare peccata, est uitare occasiones peccatorum, Sünd fliehen / ist die verursachen vnd vmbstend fliehen / die ein menschen anreizen. Wenn einer ins bad gehet / so wird er nass. Also wer solcher Gesellschaft nachgehen will / der selte desto leichter. Darumb sollen wir fürsichtig sein / vnd nicht selbsts anreizung suchen zu solchen sachen. Drum spricht Paulus / Wandelt fürsichtiglich / nicht als die Thieren.

Aliud præceptum.

Si

Si oculus tuus scandalizauerit te, erue eum.

Præcipit Dominus uitari occasiones, vrsach vnd vmbstend/die ein menschen anreizgen. *Halte deine Augen / siehe böse Gesellschaft etc.* Solche anreizungen alle sind hie verboten.

Præterea hoc mandatum de oculo & de dextra continet aliam prohibitionem etiam, Oculus significat consiliarium. Dextra significat Amicum. Præcipit igitur Christus, ut caueamus, ne a malis consiliarijs seducamur. Item ne propter amicos aut uxores, peccemus. Scitis autem ualde multa & magna peccata homines facere, impulsos a consiliarijs uel amicis. Sæpe peccant homines in gratiam Principum & amicorum, cum alioqui non peccarent, nisi mouerentur hac stulta imaginatione: oportet te gratum facere amicis, oportet te propter communem pacem tacere, sicut multi in aulis tacent ueritatem, ne offendant Principes uel amicos suos.

Hæc peccata sunt communissima. Ideo hic textus non longa declaratione indiget. Sed mementote, quod Christus prohibet hanc leuitatem, quod pluris facimus Principes uel amicos, quam Deum, sicut alibi dicit: Qui diligit patrem aut matrem, plus quam me, non est me dignus.

Hic

Hic autem iubet Oculum erui, & præcidi de manum. Hic discatis recte intelligere sermonem. Non uult, ut corporaliter effodias oculum, uel præcidas manum, sicut olim stulti aliqui castrauerunt se, ut Origenes.

Et sumatur expositio ex præcepto Non occidas. Nam si membra omnia peccantia corporaliter abscindenda essent, tunc cor effodiendum esset, ita homo se occideret, quod expresse prohibet Deus.

Non igitur intelligatur hoc dictum de corporali abscissione, vom leiblichen ausstechen oder abschneiden / Sed de prohibitione, quæ sit firmo proposito, qua uoluntas prohibet audire consilia uel amicos illos, Das ausstechen vnd abschneiden ist / mit rechtem ernst vnd festem fürsatz diese Redt vnd freund abschneiden / das ist / von in weichen / ire meinung / freundschaft vnd gnad nicht grösser achten / denn Gott.

Et ita fugere tales amicos est res magna & difficilis apud sapientes. Ideo hoc præceptum, de quo Christus hic loquitur, magni momenti est, sicut bene sciunt sapientes, se sæpe peccare, ne offendant amicos. Sed iuuenes hæc nondum sciunt, tantum hoc sciunt, quod sæpe malis sodalicijs & exemplis socorum corrumuntur. Ibi uideant etiam, ut se a malis sodalicijs auellant. Et hoc præceptum Christi meminerint: Si te dextra manus offendit, abscinde eam.

Dictum

Dictum est:

Qui dimiserit uxorem suam,
det ei libellum Repudiij. Ego
autem dico uobis etc.

Quia Christus aliquoties repetiuit hanc
concionem, in qua reprehendit diuortia, quas
ita usitata erant Iudæis & gentibus, satis appa-
ret, quod illam leuitatem ualde improbauit.
Fuit enim usitatum, ut dimitterent uxores
tantum ex leuitate, cum mulier nihil peccasset,
sed fortassis uir uidit aliam, quæ magis pla-
cuit. Item arte alius alterius coniugem ad se
pellexit, & ludebant specie Iuris, quasi quæli-
bet diuortia essent in lege Moysi concessa.
Hortensius rogauit Caronem, ut sibi cederet
coniugem Martiam, pulchram & generosam
foeminam. Fecit Caro, & post mortem re-
duxit Martiam, quod erat etiam contra Eth-
nicas leges, Augustus practicabat, ut Drusus
sibi cederet Liniam. Talia sæpe & multum
facta esse apud Iudæos quoque, ualde credibile
est.

Has leuitates taxat Christus, quia ualde
displicent Deo confusiones libidinum.

Ideo uolo ordine de hac materia dicere.
Primum, de castitate. Secundo, de coniu-
gio. Tertio, de diuortio. Quarto, de
officio Magistratus, in puniendis adulteris, &
alijs libidinibus.

I. De

I. De castitate.

Quid est Castitas?

Est obedire Deo in hoc opere, ut uel in
coniugio, uel extra coniugium abstineas ab
omni commixtione prohibita lege Dei.

Nec tantum uirginitas putetur esse casti-
tas, sed uita coniugalis coram Deo uere est cas-
titas, quando seruatur fides coniugij, & non
misceantur adulteria.

Hunc ordinem ita sanxit Deus, ut uult ge-
nus humanum intelligere castitatem, ut scias
mus quod ipse sit castus spiritus, & in preca-
tionibus nostris discernamus Deum a Dia-
bolis hac cogitatione. Cogitemus nos alloqui
Deum, qui est castus & uerax & beneficus,
non alloqui Diabolum, qui est mendax, ho-
micida, cupidus nocendi, & odio Dei incitat
homines ad uagas libidines, & uarie polluenda
corpora.

Cogitetis igitur diligenter & sæpe hoc
discrimen Dei & Diabolorum, & in preca-
tione cogitate, quid uelit alloqui. Non ap-
prehendimus Deum brachijs, sed oportet
mente eum alloqui & intueri, & cogitare, quas
lis sit, & discernere eum ab omnibus crea-
turis, a Diabolis, ab Angelis & hominibus, &
alijs rebus omnibus. Est autem hoc discrimen
perspicuum sumptum a castitate, qua discer-
natur a Diabolis & hominibus.

Ec

Et sciamus simpliciter, quod uelit nos Deus seruire sibi in hoc opere, scilicet abstinendo ab omnibus prohibitis libidines. Hæc est uoluntas eius expressa in præceptis, & declarata in poenis.

Præcepta sunt: Non mœchaberis, Deut. 25. Maledictus qui dormit cum uxore proximi. Et 1. Corinth. 6. dicitur: Nolite errare, Scortatores & Adulteri non possidebunt regnum Dei.

Ad Galatas 5. Qui talia faciunt, regnum Dei non possidebunt.

Hæc præcepta mementote, & non contemnatis ea, quia non dubium est, quin sit ueritas, quod non sint membra Christi, perseuerantes in adulterijs aut alijs prohibitis libidinibus.

Præterea poenas considerate. De æternis iam dictum est. Ruent in æternas poenas, omnes, qui non conuertuntur, ut iam dictum est: Scortatores & adulteri non possidebunt regnum Dei, scilicet, qui non conuertuntur.

Sed addenda est doctrina de poenis in hac uita. Non debes dubitare, quin Deus etiam in hac uita puniat adulteria & alias prohibitas libidines, poenis corporalibus, & animæ plagis. Ideo scriptum est: Scortatores & adulteros iudicabit Deus, scilicet, & in hac uita, & post hanc uitam, si non fiet conuersio.

Iam uide exempla poenarum in hac uita,

Inter

Inter causas diluuij recitatur hoc peccatum, quod homines præcipui in Ecclesia cæperint uagas libidines exercere, allerley vnzucht treiben.

2. Postea Sodoma & aliæ urbes funditus delentur. Et quidem ipse filius Dei est in illo itinere apud Abraham, & sit executor huius poenæ sua manu, ut ostendat, quod ualde irascatur talibus turpitudinibus.

3. Numeri 25. Iubet Deus suspendi multos Principes propter stupratas Moabitidas.

4. Fere tota tribus Beniamin deleta est propterea, quod quidam Nebulones compresserant Leuitæ uxorem.

5. Dauid pellitur ex regno a filio, & filius uiolat uxores patris, quæ calamitas poena fuit adulterij Dauidis.

6. Ieremias inter causas exilij Babylonici recitat adulteria. Sic & alij Prophetæ sæpe de poenis adulteriorum loquuntur.

7. Historiæ omnium gentium plenæ sunt exemplis, Troia destructa est propter raptum Helenæ, & tales historiæ ualde multæ sunt.

8. Considerate etiam exempla quotidiana. Videtis multas, magnas & paruas familias interire, propter libidines. Et non dubitetis, quin Deus talia scelera etiam in hac uita seuere puniat corporalibus poenis.

9. Præter poenas corporales sunt & poenæ spirituales. Paulus ad Ephesios 4. dicit, G contami-

contaminatos uagis libidinibus puniri cæcitate, Indolentia & Impœnitentia, *Nit blindheit vnd verstockung*, id est, fiunt cœci multis plicibus furoribus opinionum & alijs.

Et sunt sine ullo dolore de peccatis, & sine ulla pœnitentia, sed securi quærunt uoluptates obscœnas, & peccata peccatis cumulant etc. donec tandem ruunt in æternum exitium.

Talis est uita Pontificum, Canonicorum & multorum impiorum. *Videris Canonicos esse cœcos, sunt Epicurei, nec uolunt audire nec intelligere Euangelium.*

Postea ita pergunt in suis peccatis, idolatrijs & libidinibus, donec prorsus ruant in poenas æternas.

Hæc omnia, quæ iam dixi, bene considerate, & præcepta, & poenas, & uos ad castitatem tuendam exuscitate, & orate Deum, ut uos adiuuet, ut possitis esse casti.

Cogitate etiam, quam miserum sit uiuere ita in scortatione uel adulterijs, ut scias tibi Deum irasci, & non possis eum inuocare, & nec auxilium nec defensionem a Deo petere, & te esse mancipium Diaboli. Talis uita est miserrima.

Hæc mala serio cauenda sunt. Dixi de Castitate.

II.

DE CONIUGIO.

Iam

Iam postquam dixi de Castitate, addo doctrinam de Coniugio.

Cum Deus uelit intelligi castitatem, sanxit hunc ordinem, ut sint copulati unus uir & una fœmina, inseparabiliter.

Est igitur coniugium legitima copulatio unius maris & unius fœminæ, talis, ut sint inseparabiliter iuncti.

Et hic ordo institutus est in Paradiso, in his uerbis: Erunt duo in carnem unam, id est, unus mas & una fœmina inseparabiliter iuncti.

Ecce hic iam tradita est lex, Non moechaberis, quia comprehenditur in his uerbis: Erunt duo in carnem unam. Si tantum duo, & inseparabiliter iuncti, ergo non licet uagari ad plures.

In hoc ordine Deus uoluisset nos sibi seruire etiam tunc, si natura mansisset integra.

Iam hoc scitote, cū talis coniunctio sit instituta & ordinata a Deo, discamus Deo obedire in hac sua ordinatione, & sciamus uitam conjugalem Deo placere, & genus uitæ sanctum esse credentibus, & Deo gratias agamus, & non uiolemus hanc ordinationem diuinam cœcis furoribus, sicut fecerunt Ethnicī, & adhuc multi impij faciunt, qui inter se nunquam sunt concordēs, qui facile committunt adulteria, quasi sit ludus etc.

Sit uera reuerentia Dei in nobis, & hanc ordinationem Dei in uero timore
G a Dei

Dei honoremus, sicut scriptum est ad Ebræos: Honorabile coniugium. Deus uult agnosci, quod coniugium sit sua ordinatio, uult singulas familias esse Ecclesias, in quibus concorditer inuocetur, & ei gratiæ agantur. Ideo duos condidit, marem & foeminam, ut sit dulcis societas, & sit Ecclesia, sicut dixit: Faciamus ei adiutorium simile, scilicet, quod sit adiutorium non solum in generatione, & educatione, & uitæ corporalis officijs, sed etiam in societate inuocationis, in docendis, regendis puris.

Ideo marem & foeminam, ut sit amor ordinatus.

DE DIVORTIIS.

Primum recitetur querela: Dissidia & miseriæ coniugum, sunt magna pars calamitatum generis humani, & sunt signum & poena peccati originalis, quia si natura hominum non esset merita in peccatum, fuisset illa societas unius maris & unius foeminae, plena mutui amoris & dulcedinis, & nulla facta essent diuortia, nec uir aliam concupiuisset, nec mulier alium uirum, nulla odia, nullæ discordiæ fuissent, sed læti simul educassent & docuissent sobolem, & simul coluissent suos hortulos & agros, egissent Deo gratias, audiuisent seniorum sapientiam, inter sese de doctrina, de operibus Dei multa colloqui essent.

Quando igitur incidunt domesticæ calamitates qualescunq; , cogitemus de peccato
origi-

originis, & de alijs peccatis, quæ nos addimus, & has coniugales miseras sciamus poenas esse peccatorum. Ideo agamus poenitentiam, & oremus Deum, ut nos regat, & sumus ipsi uigilantes contra Diabolum, ne rixæ crescant, quia Diabolus, sumpta occasione, ex paruis scintillis magna incendia exuscitat.

Sit igitur hæc prima Regula.

Sciant coniuges, quod sit uoluntas Dei, ut coniugium sit unius maris, & unius foeminae legitima coniunctio, & indissolubilis, & quod sine dubio peccent personæ, quæ præbent causam diuortio, ut adulteri, aut desertores.

Hanc esse mentem Euangelij certissimum est. Quanquam enim Moises permisit diuortia, ita ut liceret uiro dimittere uxorem, etiam quæ non peccauerat, tamen hunc morem Christus improbat, & expresse prohibet talia Mosaica diuortia, & retrahit coniugium ad primam institutionem: Erunt duo in carnem unam.

Vt autem coniuges possint manere firmi, discamus etiam opus esse patientia mutua, & precatione ad Deum contra Diabolum.

Secunda Regula.

Certum est, quod peccant adulter & adultera, item quod peccant desertor & desertrix.

Postquam autem per tales dilaceratum est
foedus coniugij, quaestio est, An liceat perso-
nae innocenti, rursus cum alia coniugium
contrahere?

Hic Papa dicit, quod non sit conceden-
dum aliud coniugium personae innocenti.
Non uolo autem longam disputationem hoc
loco recitare, Satis clarus est hic textus, qui di-
cit, posse diuortium fieri inter tales, personam
innocentem, & adulteram uel adulterum.

Iam si innocenti personae non conceda-
retur aliud coniugium, id esset Nomine di-
uortium, non Re.

Quid opus fuisset excipere casum Adul-
terij, si uoluisset eodem modo obligatam
personam innocentem, sicut in alijs casibus
uult esse obligatam, uidelicet, si uxor sit ira-
cundior, aut sit aegrotans?

Et olim in Ecclesia hunc morem fuisse, ut
concederentur talia diuortia personis inno-
centibus, aliqua antiqua dicta & exempla
ostendunt.

Ieronymus narrat, Romae fuisse nobis-
lem matronam Fabiolam, quae maritum ha-
buit adulterum, & turpissime uiuentem.

Haec tandem alteri uiro nupsit. Et si au-
tem Ieronymus disputat de hoc facto, ta-
men historia ostendit, fuisse hunc morem ad-
huc usitatum. Et leguntur alia exempla,

Tertia Regula,

Sicut

Sicut Christus expresse loquitur de casu
adulterij, sic Paulus de alio casu loquitur, scilicet
de desertore uel desertrice. Et dicit, quan-
do alter coniugum fit fugitiuus & desertor,
tunc persona innocens non est subiecta seruitu-
tuti, id est, non est ei amplius obligata, Sed
concedendum est ei aliud coniugium.

Est autem desertor uel desertrice, persona,
quae sine iusta causa discedit a coniuge, & diu
abest sine iusta causa, ex malicia, ut saepe fit.
Tales sunt etiam plerumque adulteri, & adulterae.

In his duobus casibus seruatur etiam in
nostris Consistorijs hoc, ut concedatur inno-
centi personae aliud coniugium.

Sed postea quaerendum est de poena
personae, quae peccauit uel adulterio uel deser-
tione. De hac poena dicam proxime.

DE IUDICIIS ET

Poenis.

Nuper dictum est, in quibus casibus
possit concedi personae innocenti coniugium.
Et clare & expresse dixi, quod nullus homo
possit iuste distrahere coniugium. Sed adulter
& desertor distrahunt contra uoluntatem
Dei, & horribiliter peccant. Persona innocens
non distrahit, sed est libera, postquam iam
per adulterium alterius facta est distractio, uel
per desertionem alterius.

Sed hic sciendum est, quod oportet tales
causas adferri ad Iudicem ad hoc ordinatum.

G 4

Nemo

Nemo est sibi ipsi Iudex aduersus alterum.
Sed si uis condemnari personam nocentem,
& te pronunciarī liberum, oportet hoc fieri
per ordinariū Iudicem.

Nec prius licet personæ innocenti con-
trahere aliud coniugium, quam fiat cognitio
per Iudicem ordinariū. Hoc etiam diligen-
ter & sæpe debebant Pastores in suis concio-
nibus populo dicere, quia sæpe accidit, ut
contrahant tales personæ sine iudicio, & pos-
tea inueniuntur causæ insufficientes separa-
tionis, & multa mala sequuntur. Ideo recte fa-
ctum est, quod potestas in his Ecclesijs singu-
lares Iudices & Consistoria pro his causis or-
dinauit, ut sciant homines, ubi quærendi sint
harum rerum iudices, & optandum esset, hos
Iudices magis etiam iuuari a potestate super-
riori, & ab ijs, qui gerunt gladium.

Papistæ talia Iudicia fere omnino negli-
gunt, sicut alias multas bonas ordinationes
ualde corruerunt.

Et propter istorum negligentiam, nostræ
potestates etiam sunt negligentiores. Sed ore-
mus Deum, ut ipse nos iuuat, & det nobis sa-
lutaria Regimīna.

QVÆSTIO DE ægrotis.

Hic etiam quæstio mouetur de ægrotis,
An propter morbum perpetuum facienda
sit separatio?

Respon-

Responsio.

Non uolo de omnibus quæstionibus
huius materiæ in concione loqui, Sed relin-
quo hæc negocia Consistorijs pro magna par-
te. Tantum pauca dicam, utilia præsentī po-
pulo.

Ac primum hoc dico, quando aliqua
persona natura non est idonea ad coniugium,
ut, so ein Man ganz keine manliche Krafft zu
einer Frauen hatt / talis coniunctio non est
coniugium. Et iudex scit se debere pronuncia-
re, quod non sit coniugium, & debet potesta-
tem concedere personæ ualenti, ut aliud con-
iugium contrahat. Et de hac materia satis sit
iam dictum, cætera commendo Consistorijs.

Sed si sunt alij morbi, ut lepra, morbus
gallicus, uel alij similes morbi, in uiro uel in
muliere, hic dico, quod tales morbi nequa-
quam separent coniuges, & quod nequa-
quam sint sufficientes causæ diuortij.

Dicit aliquis: Hoc graue est, quod cogor
retinere ægrotum coniugem. Quanquam
est graue, tamen iustissimum est. Id sic pro-
bo.

Summa amicitia est bene facere amico
in necessitate & in miseria.

Inter Maritum & Vxorem est summa
amicitia tantisper, donec non diuelluntur per
scelus aliquod. Tantisper enim de eis uerum
est; Erunt duo in carnem unam.

G 5

Ergo

Ergo propter morbum nullo modo dissoluatur coniugium, Sed in morbo ostendatur fidelitas erga ægotam personam.

Quanta hæc iniuria esset, si haberes honestam coniugem, & ex ea filios & filias, & illa inciperet ægotare, si tunc uelles eam abijcere?

Sic estis copulati, ut læta & tristia simul toleretis, & alter alteri auxilium ferat. Sicut parentes non debent abijcere filios & filias, cum ægotant, sic maritus uxorem non debet abijcere ægotantem, nec mulier discedere a uiro ægotante. Deus ideo instituit societatem coniugum, item Parentum & filiorum & filiarum, ut infirmi & ægroti habeant auxilium, sicut mater paruum infantulum curat, non abijcit.

Hæc satis sit etiam de hoc casu dixisse, & necessaria est hæc admonitio pro multis, quia multi sunt impatientes, & aliqui deserunt ægotantes coniuges. Tales impatientes sciunt uoluntatem Dei esse, quod debeant petere consolationem a Deo, & Deo obedire in tali afflictione, & debeant manere apud ægotantes, & nequaquam ab eis discedere.

De pœnis adulterorum.

Restat ultima pars de pœnis, de qua etiam breuiter dicam.

In Ecclesia est tantum una pœna, scilicet Excommunicatio, aduersus omnia delicta, quæ

quæ sunt manifesta, uel in iudicijs ostensa. Et si autem hæc pœna ualde magna est, scilicet esse eiectum ex Ecclesia Dei, & non habere remissionem peccatorum, sicut dictum est: Quorum retinueritis peccata, retinentur eis, tamen homines impij non curant hanc pœnam.

Sed mandatum Dei est, ut Magistratus, qui gerit gladium, seuerè puniat adulteros pœnis corporalibus, sicut in lege Dei scriptum est, Deut. 22: Si dormierit uir cum uxore alterius, uterque morietur, adulter & adultera, & auferes malum de Israel.

Et alia multa ibidem de pœnis adulterij & fornicationis dicuntur. Et quia magistratus non punit, Deus postea punit utrosque, scilicet, adulteros & Magistratus. Imo punit propter hanc negligentiam totas gentes, sicut in exemplo Benjamin adparet.

Nobiles adolescentes compresserant Leuitæ coniugem, & eam interfecerant, Maritus dissecuit cadauer, & misit partes ad omnes tribus Israel, & questus est de hoc scelere.

Israel conuenerunt, & iusserunt ut fontes mitterentur ipsis, ut iusta pœna eos adficerent, Sed quia erant hominum nobilium filij, nemo uoluit eos dedere ad pœnam. Ideo postea secutum est magnum bellum, & fere tota tribus Benjamin interfecta est. Ita non debemus dubitare, quin Deus puniat & adulteros & magistratus, & totas gentes, propter magistratuum negligis

negligentiam. Hæc nos concionatores mone-
re debemus, plura facere non possumus. Sed
dico uobis, O Consules & magistratus: Time-
te iram Dei, & considerate pœnas publicas.
Scitis ipsi uestram in puniendo negligentiam,
Ideo emendate uos, & sitis feueriores.

Hæc de hoc loco Matthæi, de adulterijs
& de diuortijs dicta sufficiant.

Non peierabis.

Doctrina de Iuramento sæpe est repe-
tenda in Ecclesia, quia necesse est homines ad-
moneri, ut aliquo modo sciant, quid sit Iura-
mentum, & quanta reuerentia Iuramenti esse
deberet. Et quæ iuramenta uere sint iuramen-
ta. Et quæ sint pœnæ periurij.

Principio autem sciendum est, quid sit
Iuramentum. Iuramentum est adseuera-
tio alicuius dicti cum inuocatione Dei, ut sit
testis nostri cordis, quod non uelimus fallere,
& sit uindex ad nos puniendos, si fallimus, &
est obligatio, qua nos ipsos Deo ad pœnam
obligamus, si fallimus, & non est irrita, quia
Deus expresse ordinauit pœnam pro tali con-
tumelia, quod periuri uolunt eum facere tes-
tem mendacij, & contemnunt pœnam.

Der Eid / ist ein solche bestettigung einer
Rede / darinn man zu gleich Gott anruft/
vnd bitt in / das er ein zeug sey vnser her-
zen / das wir keinen betrug im Sinn haben/
vnd wolle ein straffer sein / so wir nicht glau-
ben

ben halten / Vnd ist ein verpflichtung / damit
wir vns selbs zur straff verpflichten / so wir
nicht halten. Vnd diese anruffung vnd ver-
pflichtung ist gewis / denn Gott hatt mit
ausgetruckten worten die straff geordnet fur
diese schmach / das man in zum Zeugen der
Lügen angezogen hatt / vnd das man seine
straff verachtet hat.

Aus diesen worten lernet jr nu / das im
Eid eigentlich ein Anruffung Gottes gefast
ist / darinn wir vns selbs zur straff verpflich-
ten / wenn wir Gott zum Lügenhafftigen
Zeugen machen.

Vide igitur quam multæ magnæ res in
Iuramento contineantur.

Primum Veritas, quæ per sese seruanda
est, etiam si non sit additum iuramentum.

Secundo, Inuocatio Dei, quæ debet esse
seria, & fieri non ad confirmandum mendas-
cium uel aliud peccatum.

Tertio, Confessio, quod Deus sit uindex
periurij, & ultor, quando tanquam fallax tes-
tis citatur.

Quarto, Promissio, quod uelimus susti-
nere pœnam, si fallimus, so wir nicht halten.

Ita e contra, quatuor magna peccata
sunt in periurio, im Eidbruch.

Primum peccatum, est Mendacium.
Id per se esset magnum peccatum, etiam si non
accederet uiolatio Iurisiurandi.

Secun-

Secundum peccatum, est falsa Inuocatio, quod periurus inuocat Deum ad confirmandum mendacium.

Tertium peccatum, Contemptus comminationis Dei, qui minatur poenam periuris, sed periurus peccat nihil curans hanc comminationem diuinam.

Quartum peccatum, Mendacium in obligatione, *Ein Lügenhafte verpflichtung*, periurus obligat se Deo, & mentitur Deo, cum non curat iudicium Dei.

Hæc ita crasse dicta sint de peccatis quæ simul sunt in periurio, im *Eidbruch*, quia nemo potest eloqui, quanta sit magnitudo peccatorum in unico periurio, Et quantus contemptus Dei, quod Deus allegatur tanquam fallax testis, Et quod contemnitur eius comminatio.

DE POENA.

Sciatis autem dictum in secundo præcepto: Non habebit Deus infontem hunc, qui uane usurpat nomen Dei.

In hoc præcepto est expressa comminatio. Et sciatis, talem ordinationem Dei esse tam certam, quam certa est ordinatio, quod sole oriente fit dies.

Sequitur poena post periurium apud omnes homines, quocumque modo nominantur, siue Christiani, siue Ethnici, siue Turci, siue quocumque modo nominantur. Quicumque facit periurium, certo punitur diuinitus, siue

siue Reges, siue serui, siue quicumque homines. Id ostendit experientia. Macabæorum 7. Alciurus summus Sacerdos iurat Iudæis, quod non uelit eis nocere, postea interficit eos. Sed aliquanto post ipse quoque subito percutitur a Deo, & dat poenas. Et talia exempla quotidie in uita cernuntur.

Secunda doctrina.

De quibus rebus possit promissio fieri cum iuramento.

Respondeo: Promissio cum iuramento debet fieri tantum de rebus possibilibus, & non prohibitis lege Dei.

Et quando homo promittit rem, quam scit sibi esse impossibilem, aut quæ est prohibita lege Dei, tunc peccat, ut quando iurat aliquis, quod uelit occidere aliquem innocentem. Tale est, quando aliquis iurat, quod uelit fieri Monachus, quia iurat multa prohibita in lege Dei, scilicet, quod uelit esse idolatra.

Tale est, quando aliquis iurat, quod non uelit contrahere legitimum coniugium.

Tales promissiones de rebus impossibilibus uel prohibitis, non sunt iuramenta, & peccant sic iurantes, & postea addunt maiora peccata, quando faciunt talia promissa contra legem Dei, quia manifeste dictum est: Non uolens Deus impietatem tu es.

Hanc regulam tenere oportet, quia magna peccata confirmantur, quando negligitur, sicut
neglexit

neglexit eam Herodes, qui quia iurauerat, postea simulauit se oportere Iohannem interficere, quia iuramento obligatus esset.

Sed hæc Hypocrisis fuit irrisio Dei, & multa magna peccata continet.

Talis est hypocrisis Monachorum & Pastificorum Sacerdotum, quod simulant se seruare Idolatrias, & impurum Celibatum, quia sint obligati iuramento. Sed Deus punit, & punit hæc peccata, & punit hoc Mendacium & hanc hypocrisin, quod dicunt se propter iuramentum manere in tali impietate.

Tertia Regula.

Tantum per Nomen Dei iurandum est. Non per creaturas, non per cælum, non per terram, non per sanctos homines, uiuentes uel mortuos, quia Deut. 6. dicitur, Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruias, & per nomen eius iurabis.

Hæc regula bene consideranda est, quia mala consuetudo fuit & est, quod in iuramentis additur: Iuro per Deum, & per Sanctos.

Et consideranda est causa, quare talis forma sit reprehendenda.

Iurare est aliquid dicere cum Inuocatione Dei. Constat autem quod Sancti non sint inuocandi. Item quando iuro per Deum, confiteor quod adsit testis & iudex.

Hæc conueniunt tantum omnipotentis naturæ. Ideo non facienda est mentio Sanctorum in iuramento, qui non sunt Omnipotentia,
tes,

tes, nec sunt inspectores cordium, nec sunt executores poenæ, Sie sind nicht die gewaltigen Straffer.

Hæc regula etiam hic tradita est: Non iurabitis per cælum, per terram, per caput uestrum. Creuerat etiam mala consuetudo apud Iudæos mutandi formam iuramenti.

De hac mala consuetudine hic dicit, Non prohibet prorsus iuramentum, quod recte & cum reuerentia Dei sit, sicut postea latius dicitur.

Nunc satis sit hæc principia scire:

1. Quid sit iuramentum.
2. Quæ poenæ sequantur periurium.
3. Quod promissiones de rebus prohibitis, non sint iuramenta.
4. Quod tantum Deus inuocandus sit in iurando.

DE IURAMENTIS ui extortis.

De iuramento quod ui seu metu coacti facimus.

De Iuramentis quæ terrore coacti faciunt homines egressi annos pueritiæ, ea iam ætate, quæ deliberationem & liberum consensum habet, ita sentiendum est:

Si quis iurat hosti, uel etiam Latroni in uia publica, ut uitam redimat, se daturum esse
H Ioachis

Ioachimicos centum, & hac pactione praesens periculum effugit, Is, quia rem licitam sciens eligit, necessario fidem prestare debet, cum talis actio sit reipsa iuramentum. Estque uiolatio uel elusio huius iuramenti uere periurium, contumelia Deum afficiens.

Et quoniam saepe usu uenit (nam & nos crebra exempla meminimus, nostri temporis) ut, interposita fide seu religione iuris iurandi, uel de redditu uel de precio pro capite pacto, captiui dimittantur incolumes, monendi sunt imperitiores, huiusmodi iuramenta priuatae incolumitatis causa hosti uel latroni data, necessario seruari debere.

Haec ut rectius intelligantur, addo declarationem memoria & consideratione dignam.

Et si tale Iusiurandum terrore extortum est, tamen etiam metu facta reuera sunt uoluntaria. Et quia in iurando prorsus abesse debet simulatio, promissio in talibus casibus est reipsa iuramentum.

Viatori enim, postquam in periculum incidit, propositis uel ab hoste uel a latrone minis, optio datur, potestasque permittitur, ut eligat, utrum uelit uitam amittere, an pecuniam promittere.

Facta ergo potestate uiatori, ut alterum inter duo mala eligat, manifestum est in ea collatione, fieri electionem a uoluntate assensiente, ut iactura pecuniae salus corporis redimatur.

Quare

Quare cum iudicio non impedito uoluntas tunc propter talem temporis articulum, eligit minus damnum, uidelicet iacturam pecuniae, ut uitam retineat, fateri necesse est, uoluntatem, etsi metu perturbatur, tamen in hac promissione retinere libertatem, ideoque electionem esse uoluntariam: Ad quam cum accessit hoc terribile uinculum, scilicet Iuramentum, nequaquam pactio talis irrita, sed reipsa uero & uoluntario iuramento sancita & confirmata esse iudicetur. Itaque sciat is qui iureiurando fidem astrinxit, Deum uelle ut faciat iuratum, nec eludat promissa uiolatione iuramenti. Non enim dubium est quin ira Dei sauiat poenis corporalibus in redimensa periurio pecuniam uel uitam.

Hanc quam recitavi ueram sententiam diligenter memento. Sed ut libentius ac sepius memoria repetatis, uolo uobis historiam dicere.

Quidam uir nobilis equestris ordinis in Francia, hostis erat Sueuici foderis. Is a Principe Palatino captus iuramenti loco data fide, confirmauit se ad diem constitutum rediturum ad locum designatum. Qua lege seu conditione tunc liberato statim potestas facta est, cum uellet ad suos redeundi: Et si autem habebat exploratum hic, qui fidem suam obligauerat, si iuxta pactum reuertisset ad diem praestitutum, non modo Palatinum Principem optimum autoritate sua intercessurum fuisse, ne manus ipsi uiolenter afferrentur, sed etiam in causa ipsius daturum operam

H 2

operam ut depositis inimicis, ac pace conciliata, conditionibus, quam fieri posset, equis-
simis dirimerentur utrinque controuersiae, ta-
men fidem Iusiurandumque negligens, promissa non fecit, uerum breui tempore post non
procul a ualle Ioachimica, plumbeo globo, ex
bombarda emisso traiectus obiit, iusto Dei
iudicio poenam luens periurio dignam.

Porro Papa Romanus in iure Canonico, de iuramentis ui extortis, perplexe loquitur, ac ueteratorie ludit Sophismatum praestigijs. Alibi enim iubet astute eum, qui metu fractus iurauit, petere absolutionem a Pontifice, & hac absolutione dicit ipsum liberari a religione Iusiurandi. Alibi dicit talia pacta iuramento sancita, seruanda esse. Haec uarietas responsionum turbat conscientias. Sed non immorabor huic disputationi. Ceterum de praetextu absolutionis Pontificiae bonae mentes erudiantur, impietatem esse & errorem contumeliosum contra Deum, quod Papa sicbi sumpsit auctoritatem absoluendi homines, ne faciant promissa legitimo iuramento. Haec breuiter hoc loco monuisse satis sit.

An liceat iurare.

De Textu.

Haecenus hae materiae in duabus proximis propositae concionibus, mediocriter explicatae sunt, uidelicet, Quid sit Iuramentum

& quae promissiones reipsa sint iuramenta, quibus obligantur conscientiae. Et quae iuramenta sint irrita, nec reuera sint iuramenta. Nunc enarrabimus textum, cuius haec sunt uerba.

Ego autem dico uobis, prorsus non iurate, neque per coelum, neque per terram, etc.

Ex hoc dicto Anabaptistae extruxerunt suum illud delirium, Non licere Christianis ullum dare iusiurandum, & hac quaestione passim turbant seditiose politica uincula in ciuitatibus. Constat enim iuramentum esse praecipuum uinculum iudiciorum & ordinis politici, sicut usitatum est in quauis gubernatione, Magistratus postulare, ut subditi, seu ciues, iurent se legibus obtemperaturos: Et in foro dirimendarum controuersiarum causa, saepe decurritur eo, ut uel a Magistratu, uel iudicibus, litigatori iusiurandum deferatur. Talia iuramenta ordine politico sancita qui damnat & improbat, an non idem seditiose neruos ciuilis societatis incidit?

Quamobrem paulo diligentius attendite, ut recte discatis intelligere textum in Mattheo. Liqueat enim perniciosum errorem Anabaptistarum ex hac inscitia & coecitate, tanquam ab ipso capite ac fonte manare atque oriri, quod & prorsus ignorant discrimen Legis ac Euangelij, & doctrinam tantopere necessa-

cessariam tamq[ue] salutarem, pertinaciter auribus & animis excludunt.

Christus autem in hoc capite non constituit politiam, nec de negocijs uocationum, sed de priuata cuiusq[ue] mundicie loquitur, ac seorsim in interpretatione Legis, tanquam in iudicio Dei, singulorum corda arguit, ostenso peccato, iubetq[ue] nos interiorem immundiciem, futilitatem, & inordinata incendia cordis humani agnoscere: sicut paulo ante de ira iniusta, & flammis adulteriij in corde concionatus est. Ac statim postea dicit: Non resistite malo, prohibens priuatam cupiditatem uine dictæ.

Hæc dicta non loquuntur de politico ordine, nec certam corporalem politiam constituunt, sed sunt conciones poenitentiae, arguentes peccatum in singulorum cordibus. Interea finit Deus ordinem in imperijs & uniuersam politicam gubernationem seruire communi societati, nec tollit aut abolet, sed confirmat & approbat forenses ordinationes, legitimas poenas & normas actionum ciuilium, congruentes cum naturali iudicio rationis. Hanc doctrinam tradit Paulus Romæ 13. Ac textus ad Ebræos 6. perspicue dicit: Omnis controuersiae finis est Iusiurandum. Quibus uerbis expresse sancitur & approbatur legitimum Iusiurandum, quod est uinculum ciuilis obedientiae & iudiciorum. Hoc testimonio de iuramentis ordine politico sanctis contenti sumus, ac firmissime statuamus, hunc

hunc ordinem in uita politica congruere ad rectitudinem a Deo institutam. Itaq[ue] extant exempla piorum inde usq[ue] ab initio, ut Abraham, Isaac, Prophetarum & Apostolorum aliorum, & magna cum exaggeratione, iurantium, quæ conuincunt uerum iurare esse opus suo genere bonum, & a Deo ordinatum atq[ue] concessum. Denique lex Dei, Deuter. 6. expresse inquit: Per nomen Domini Dei tui iurabis.

Iam recte instituti, ac intelligentes explanationis nostrae fundamenta seu fontes, uidelicet discrimen Legis & Euangelij, ac politici ordinis, ipsi cogitent atq[ue] perpendant, quomodo dextre sit intelligendus, aut interpretatione comoda leniendus hic locus in Matthæo.

Primum autem considerata est particula in textu: Non per cælum, Non per terram etc. Certissimum est enim formas iurandi per creaturas, illicitas & prohibitas esse, sicut, pro dolor, apud omnes gentes, nec apud Iudæos duntaxat & Ethnicos, sed etiam professione tituloq[ue] Christianos, hæc turpis & detestanda consuetudo increbuit, quod in iurando fiunt inuocationes non solius Dei, sed creaturarum quoq[ue]. Ita nunc apud Papistas conceptis uerbis uisitate talis iurandi forma proponitur: Ita me Deus adiuuet, & omnes SANCTI. Sic Iudæi iurant per Templum, Ethnici per cælum & terram.

Hos modos illicitos taxat Dominus, ac prohibet inuocationes creaturarum, Nam Ius

ratio est inuocatio illius qui citatur, ut sit testis & uindex. Scitis autem solum uerum Deum, qui se patefecit misso filio inuocandum, nec honorem Deo proprie conuenientem, tribuendum esse ulli rei, quæ non est Deus. Omnis enim inuocatio tribuit illi rei quæ inuocat, honorem seu cultum peculiariter Deo debitum, scilicet, inspectionem cordium & omnipotentiam. Quanta igitur impietas est, honorem Dei transferre ad creaturas? Hæc est plana & expedita responsio, uidelicet, Dominum non prohibere licita iuramenta, quibus obligatio fit immediate inter Deum & hominem, sed iuramenta facta non per nomen Dei, quæ sunt inuocationes creaturarum, ut cum in iureiurando adduntur Sancti etc.

Secundo, Consideretur insigne discrimen, inter iusiurandum, delatum a Magistratu uel iudicibus, quod in omni imperio summum uinculum est: & inter iuramenta quæ priuatim, ab humana futilitate, sine magna causa & graui deliberatione, sine mandato potestatis, Item non cogente uocatione erumpunt. Nam iusiurandum quod Magistratus & iudices postulant, aut alia necessitas, cum reuerenter atque serio dandum, tum sancte magnæque religione seruandum est: Si tamen legitima forma conceptum, fiat per nomen solius Dei, & in re licita, quæ scilicet præstari possit absque uiolatione mandati diuini.

Verum consuetudo temere de qualibet re iurandi sine uocatione, mandato & necessitate

tate: Item temerarius usus iniustarum execrationum quæ fiunt cum inuocatione Dei, ut noceat seu maledicat alijs sine ulla graui causa, qualis hæc est horribilis imprecatio: Ut te Deus perdat, & similes, quas tamen hæc ætas detestabili uanitate ac profanitate furenter ad uulgaria negocia transfert. Hæc sunt ualde tristia peccata, & flagitiosi abusus nominis diuini, pugnantes cum secundo præcepto Decalogi. Pertinet autem ad parentum officium, cohercere liberos paternæ castigationis metu, ne nomen Dei transferant ad stultas & iniustas execrationes, item ne sint faciles & faciles in iurando. Debebant & politici gubernatores hæc peccata seueris exemplis punire. Sed quia parentes & Magistratus ignaui atque negligentes in puniendo desunt officio suo, ideo postea Respublicæ bellis, uastationibus, & alijs publicis calamitatibus plectuntur. Qua de re diligenter & sæpe cogitetis.

De ista humana futilitate, non considerante magnitudinem Iurisiurandi loquitur textus in hoc capite Matthæi, & arguit corda quod altissima securitate, leuiter curant & parui pendunt iram Dei, cum in inuocatione falsa uel illicita multipliciter eum contumelijs afficiunt.

Audistis quod dictum est, oculum pro oculo, & dentem pro dente, etc.

H 5

Hic

Hic redit Dominus ad præceptum quintum: Non occides. Et sicut supra dixi, præcipi de puritate cordis, & non tantum de obedientia externorum membrorum, sed de toto homine. Non occides, scilicet non corde, non lingua, non manu, sed totus homo congruat legi Dei:

Ita hic addit interpretationem ad hoc præceptum pertinentem: Non occidas, quia præceptum de Vindicta Pharisei non recte intelligebant, quia scriptum est: oculus pro oculo, Ideo fingeant, rem licitam esse in uno, quolibet odium & cupiditatem vindictæ contra alios.

Hunc errorem taxat Dominus. Lex dicit: Oculum pro oculo, sed loquitur ad Iudicem, qui est in officio diuinitus ordinato. Hic in poena legitima debet seruare hanc regulam, sine priuato odio, sed uera obedientia erga Deum, in qua doleat etiam propter communem miseriam humani generis, Et tantum sit minister iustæ uoluntatis Dei.

Hanc iustam & seuerissimam legem Dei corrumpebant Pharisei, & transferebant ad sua odia, & ad carnales furores, & docebant, licitum esse odisse alios, & exercere uindictam quocumq; modo.

Contra hanc falsam interpretationem hic Dominus tradit declarationem Legis, Et prohibet odia & uindictam, quam homo petit & querit, extra officium a Deo ordinatum, Ideo dicit: Ego autem dico uobis, Non resisti-

te

te malo, sed si quis percusserit te in dextram maxillam, obuerte ei & sinistram, etc.

De hoc textu multa disputarunt olim Christiani & Ethnici. Aliqui dixerunt esse ridiculum præceptum, Quia si nulla uindicta esset licita, nullæ essent poenæ, nullæ repressiones latronum & furum & prædonum, & concederetur infinita licentia malis hominibus. Alij dixerunt esse consilium, non præceptum. Sed omnes illæ stultæ disputationes contra hunc textum inde ortæ sunt, quod illi non intellexerunt, quam magna res sit politicum regimen, Et quod longe discerni oporteat poenas iudiciales, quæ sunt diuinæ, a nostris odijs & furoribus.

Teneatis ergo hanc regulam pro uera declaratione huius textus:

Duplex est uindicta uel poena, Vna est ordinata a Deo per Iudices. Hæc est res licita, & a Deo præcepta, & necessaria, & nequaquam omittenda, ut, quando Iudex punit latronem, uel furem uel adulterum, uel similes.

De hac poena sciamus, quod sit opus iustitiæ Dei, & Iudices in eo opere sciant se esse ministros DEI, & nihil ibi facere ex proprio odio.

Deus uult tales poenas seuerè exerceri in mundo propter quatuor causas.

1. Primo, Quia est iustus, uult tolli iniustos, ut latrones & similes.

2. Quia

2. Quia uult conspici in talibus exemplis iusticiam suam, & nos per talia spectacula commonefacere & docere quod sit iustus, & quod sit puniendus peccantes.

3. Quia necessitas est tollere tales, ne plus noceant, sicut necesse est occidere rabiosos canes.

Et mirabile est, quando aliquis semel pollutus est humano sanguine seu cæde, quod postea rursus facit homicidium.

4. Quia Deus uult talibus exemplis etiam alios perterrefieri, ut metu poenæ contineantur, ne faciant homicidia.

Has quatuor causas considerate, & discite timere legum poenas, quia Deus tamen exequitur tales poenas etiam cum Magistratus non potest exequi, sicut scriptum est: Qui gladium acceperit gladio peribit.

Et discatis uenerari potestatem & poenas iudiciales, tanquam opera iusticiæ Dei. Et tantum sit dictum de poenis iudicialibus.

Alia species est uindicta non ordinata a Deo, sed orta a nostro odio, *Eigne Rach vnd eigne Rachgirikheit*, extra officium Iudicis. Hæc uindicta hic prohibetur. Et hic textus est præceptum, & non tantum consilium, ut alii qui stulti dixerunt, quia Deus uult nostra corda munda esse, sine odijs, & uult nos seruare ordinem, quem instituit, sicut dicit: *Mihi uindictam, & ego retribuam*, scilicet per me immediate, Vt Pharaonem punit immediate per se uel per me, Mediate scilicet per Magistratus,

stratus, sicut punit Antonium per Augustum, uel latronem per iudicem.

Quæstio.

Hic mouetur quæstio: Quid autem, si alius me uel meos læsit, non defendam me, uel non petam a Iudice, ut puniatur? Vel si alius quis uult occupare meam hæreditatem, an non petam a Iudice, ut causam cognoscat?

Respondeo, Iudicia sunt res diuina & læcita. Et potes a Magistratu petere defensionem aut poenam. Hæc iusta sunt, & concessa a Deo, sicut Rom. 13. clare dicitur: Magistratus est honorabilis bono operi, & timori malo. Item Petrus etiam prouocat ad Cæsarem.

Sed hoc prohibet Deus, ne propria odia adferamus. Item, Quando Magistratus non iuuat nos, ne nos moueamus seditiones, sicut multi iam dicunt: Quia Cæsar uult nos iniuste opprimere, ideo uolumus mouere seditiones.

Hæc mala prohibet hic textus. Intelligitis ergo ualde utilem doctrinam hic contineri, & Christum non tradere Monasticam hypocrisin, sed res magnas docere.

Alia quæstio.

Sed dicit aliquis: Quomodo potest homo læsus esse sine odio & indignatione? Respondeo sicut supra, quando dictum est: Qui concupiscit alterius uxorem, est mœchus. Nemo

mo in hac prauitate naturæ est sine concupiscentia, nemo sine iniurijs odijs, sed tamen hæc concio Christi audienda est tanquam concio poenitentiae propter duas causas.

Prima est, ut agnoscamus peccatum in nobis, & quaeramus Mediatores.

Secunda, ut non obtemperemus malis inclinationibus, faciendo contra conscientiam.

Ecce non frustra proponitur hæc prædicatio poenitentiae, sed propter has causas, ut sæpe iam dixi.

**Petenti te da, & uolentem à te
sumere mutuo, ne auer-**
is.

Supra dictum est de tolerandis iniurijs in corpore. Hic dicit de facultatibus, Et sunt duo præcepta, unum de Eleemosynis, quæ sunt donationes, pro quibus non soluitur tantundem in pecunia.

Alterum præceptum est de Mutuatione, quæ non est donatio, Sed est dare cum tali conditione, ut tantundem uicissim soluatur.

Hos textus deprauat etiam Anabaptistæ & Monachi, cum in Luca dicatur: **DA OMNI PETENTI.** Si meæ facultates debent omnibus patere, & debent esse sicut communis congeries foeni, wie ein *Hauschober*, unde rapiant omnes: qualis hæc erit uita? Et Anabaptistæ arripiunt hunc textum, & clamant, omnia debere esse communia. Et hi clamores ualde

ualde grati sunt malis hominibus, qui libenter uellent rapere diuitum facultates, sicut scimus multos ad sectam Anabaptisticam tantum hac ipsa causa pertractos esse, quia sperabant se de alieno multa habituros esse.

Monachi moderatius & minus tragice istam fabulam egerunt, nec sediciose contenti derunt in Euangelio tolli rerum proprietatem, ut furenter singunt fanatici Anabaptistæ: Attamen reipsa omnium Monachorum prorsus falsum est, cum, fascinati tetra hypocrisis, docent uoluntariam desertionem facultatum, & Platonice communionem rerum, esse Perfectionem, hoc est, eximie sanctum opus, ac præcipuum Dei cultum, qui gratiam mereatur auctiorem. Tam insulam & monstrosam hypocrisin ex his textibus arripuerunt & hauserunt cum Monachi tum Anabaptistæ.

Nugatur & Romanus Pontifex in libro Decretorum, scribens, abdicationem proprietatis omnium rerum propter Deum, meritariam & sanctam, & uiam perfectionis esse.

Est igitur quæstio, Quomodo sentiendum sit de proprietate, seu distinctione dominiorum, & de Eleemosynis? Exercet enim singulos hæc cura atque cogitatio: Si necesse est **OMNIBVS** dare, Si nihil compari nec referuari debet ad necessarios usus: redigemur ad mendicitatem, deerit mihi meisque liberis uictus.

Respon-

Responsio.

Aduersus has quæstiones, & Anabaptistarum ac Monachorum hypocrisin primum teneamus, & opponamus, præceptum Decalogi: Non furtum facies.

Ecce Deus hunc ordinem sua uoce sancit, ut suum quisque teneat, ut iure diuino & naturali propriæ sint legitimæ hæreditates, iustæ mercedes, res traditæ per emptionem ac donationem. Idem dedit ius hæreditatis paternæ tenendæ, non eripit ulli priuatam proprietatem, sed suas cuiusque possessiones, domos, & res honeste partas uel acquisitas, hac lege tanquam muro, distinxit ac muniuit, circumdedit metas omnibus hominibus uniuersaliter in toto genere humano, arcet ab alijs eno reges, Principes, subditos, priuatos, uetat furti, prohibet rapere ex aliorum bonis, prohibet conturbari dominia. Quia præceptum dicit: Non furtum facies. Nam si in communi ac promiscuo rerum usu, tanquam in comenticia Platonis ciuitate, uiuendum nobis esset, non posset ne infinita quidem cuiusquam rapacitas furti nomine notari. Quæ enim in illa Platonica confusione rei alienæ occupatio uel inuasio possit existere? Manifestum est igitur, cum furti prohibeantur, distinctionem dominiorum & rerum proprietatem sapientia & lege Dei ordinatam esse, Deoque placere: nec approbari facultatem temerariam & confusam uelut in unum acersuum

uum congeriem, unde singuli, quod fortuito arripuerint, auferant, perinde ut temulenti ius uenes interdum proiectas per iocum ludumque uestes in unum cumulum sigillatim postea sortito repetunt, uel suas uel alienas recipientes.

Intò, sapientiam & uoluntatem Dei considerans in hominum consociatione, & neruis societatis, agnosce hanc ordinationem opus Dei esse, ut sit proprietas, & legitima rerum distinctio: & lætus auctori eius ordinis, attribuenti tibi facultates atque conseruanti, gratias age, cui fideliter in æconomicis officijs iuxta ordinem ab ipso sancitum serui atque obtempera, tuasque possessiones & fortunas Deo offerente, suppeditante & prouehente, partas honestis tuis laboribus, & iusta industria, uel alijs legitimis licitisque modis acquisitas, retine, tibi: ac liberis tuis, ad uestras & aliorum necessitates, frugaliter compare.

Ita primum sciatis, quod uox diuina, Non furtum facies, discernat dominia: quodque liceat habere proprium, ac suum cuique tenere: & quod explodenda sint fanatica deliramenta Anabaptistarum & Monachorum, a quibus tanquam diabolicis contagijs abhorre ac refugere, penitusque habere persuasum debetis, quod nequaquam sanctitas aut perfectio sit discedere a facultatibus, seu non tenere proprium, ac interim fraudulenter & impudenter abuti aliena liberalitate, uel ignaua mendicitate (quæ furti species est) & consilia

milibus artificiosis imposturis aliorum patrimonium exaurire. Hæc uanissima hypocrisis est cloaca Diaboli, non est pietas aut sanctimonia.

Cæterum teneatis hic, memoriaeque mandetis dulcissimam sententiam Salomonis, quæ uenustissima figura uerborum complectitur ac pingit utrumque: Approbat proprietatem, præcipiens Frugalitatem, custodientem res proprias: & tamen uult erogandis elemosynis necessarijs, benignè iuari uerè egentes, pro facultatibus.

Ac Salomonis hæc sunt uerba: Fontes tui deriuentur foras, & tu Dominus eorum maneto. Id suauissimum dictum, ut egregiam & ueram Ecclesiae Christi doctrinam de hoc negotio proponit, ita simul est elegans & utile Præceptum œconomicum, unicuique patrifamilias diligenter considerandum.

Expresse dicit: Tu dominus tui fontis maneto, & non alij tecum. Hic perspicue confirmat legitimam dominiorum distinctionem, & simul monet, uitandas esse profusiones, & hæreditatum dissipationes. Vult te frugaliter & ordinate tuis rebus uti ad necessitatem, ne usuris exhaustus, uel oppressus aere alieno, redigaris ad mendicitatem, sed ut incolumi patrimonio dominium fundi retineas: sicut ibidem præcipit: Bibe aquam ex tuis cisternis, & tui fontis riuulos bibe, non fureris, prædes ris, rapias ex alienis, Et paulò ante: Non des

facultas

facultates tuas alienis, nec substantiam tuam crudelibus, id est, ignauis helluonibus, hiru dinum more, tanquæ sanguinem tuum exugentibus, qui postquæ abusi tua facilitate, commederunt tua bona, postea te derisum petulanter mordacibus dictis exagitant & insectantur.

Hæ sententiæ omnes congruunt ad hanc regulam sæpe repetitam in doctrina cœlesti, uidelicet, Ordinatione ac uoluntate diuina singulos habere proprietatem & dominium in suis possessionibus, Deoque gratam esse parsimoniam in conseruandis patrimonijs & hæreditatibus, ne facultates nostras profusis sumptibus sic exhauriamus, ut nostris desint necessaria.

Hinc discant item Reges, Potestates ac Principes, se quoque teneri ac obligari lege diuina, ne exhauriant bona subditorum immo dicis expilationibus, sed ut sit tolerabilis mediocritas in petendis legitimis & ordinarijs stipendijs ac tributis. Debent enim parcere ciuium facultatibus, ne conturbentur dominia, neue subditi excutiantur ex fundis, sed ut frui suis laboribus, utque proprias possessiones, uillas, domos, & fortunas tenere possint. Nam iure diuino populum habere proprietatem in suis rebus, historia Regis Achab occupantis uineam Naboth, dare testatur, quia Deus iudex nominatim taxat hanc iniuriam, & memorabili exemplo punit Achab, propter rea quod iusto ciui, expulso ex possessione, fundum eripuerat.

Porro de Liberalitate & Eleemosynis pulcherrime dicit Salomon: Fontes tui foras deriuentur, & riuus effluat in plateas, id est, de fructibus fundi tui benigne largiaris uere egentibus: Sed ita tamen, ut maneas tui fontis, hoc est, fundi & patrimonij dominus. Iubet igitur haereditates & dominia conseruari, uetat inanes profusiones fieri, sed hoc sine, ut pro modo facultatum iuues egenos & calamitosos, quantum sine notabili detrimento potes. Itaq; scias hanc ipsam ob causam precipi diligentiam tuendi mediocres facultates, moderandi sumptus, parce utendi fortunis, ut facultas sit recte atq; utiliter bona collocandi, & suppetat, unde necessitati atq; inopiae cum propinquorum, tum alienorum, consulere ac subuenire possis.

Idem praecipit hoc loco Dominus: Da petentibus te, & uolentibus a te mutuum accipere, etc. Intellige: non furacibus, rapacibus, crudelibus, id est, ualidis mendicantibus, ignauis & ociosis helluonibus, petacibus erronibus passim uagantibus, qui Stelliones appellari solent. Salomon enim expressis uerbis inquit: Non des facultates tuas CRUDELIBVS, hoc est, impostoribus illis & Harpyis, seu Hirudinibus, qui abutuntur tuis facultatibus, & uelut Striges tibi medullas ac sanguinem furtim exugunt.

Sic ipse Dominus in Luca disertè dicit: Date pro facultatibus, ex eo quod habetis ac dare potestis. Item 2. Corinth. 8. modus communis

municationis describitur, ut ita largiamur, ne nobis sit afflictio, alijs ignauum ocium.

Vides haec dicta palam interpretationi nostrae suffragari, nec habere dubitationem, quin uera, simplex, natua & propria sententia huius loci, seu textus in Matthæo sit ea ipsa, quam commemorauimus, uidelicet, diuinitus approbari proprietatem, simulq; mandari, ut ex bonis, quorum uere sumus domini, erogetur Eleemosynæ: Veruntamen constitui modum atq; metas liberalitati, ne aliorum ignauiam nostris profusionibus confirmemus, sed ut fundi seu patrimonij dominium retineamus.

Quia Deus in hac uita corporali uerissime uult oeconomias & politias conseruari, hisq; uelut æternis uinculis hominum societatem colligari. Paruuli liberi tui, misellæ matres in edendo partu, nutritione ac educatione sobolis, indigent casulis ac tuguriolis, perinde ut proprijs nidulis fortificantes auiculæ: lisdem opus est cibo, potu, & alijs uitæ adminiculis. Omnia haec & Deo curæ sunt, & ordinata diuinitus. Ac uult conditor, nos rebus a se ordinatis reuerenter ac libenter uti, nec ut feras uagari singulos, & se in diuersos specus abdere, sed multos una uersari, non quidem ut unus alterum defraudet aut impediat, uerum potius, ut ærumnolis, atq; pauperibus, impeditis uale tudine, uel alijs ueris difficultatibus, pro praesenti occasione, proq; modo facultatum, benigne subueniamus ac opitemur.

De his pijs & necessarijs officijs loquitur
Psalmus: Beatus qui intelligit super egenū &
pauperem: in die mala liberabit eum Domi-
nus. Affirmat diuinis præmijs ac donis eum
cumulari, qui afficitur misericordia erga pau-
perem uel egentem, id est, non erga stelli-
onem, ualentem & ociosum mendicum, igna-
uum helluonem, sed uere calamitosum, & ue-
ra causa petentem.

Huiusmodi Eleemosynas Deo placere,
& ærumnarum præsentium mitigationem
mereri scias. Ac memineris dulcissimam pro-
missionem in hoc uersu Psalmi: In die mala
liberabit eum Dominus. Vult Deus tibi ui-
cissim beneficere, lenire calamitates, depellere
pericula, pro beneficentia ista, qua alijs affli-
ctis, laborantibus inopia, aut morbo oppres-
sis opem tulisti. Propterea debetis esse benig-
niores erga miseros, ut his ipsis officijs osten-
datis, uos assentiri promissionibus diuinis,
quas certissimum est non esse irritas. Debe-
tis etiam præcepta toties repetita, quibus fla-
gitat Deus ut liberaliter iuuentur egentes, assis-
due meditari, & animo circumferre.

Quæstio.

Sed quare dicit Dominus: OMNI
PETENTI: Respondeo, Non hoc uult,
ut des ualidis mendicantibus, aut effundas
omnia, sed dicit omni petenti, id est, non dis-
cernas amicos & inimicos, da omnibus tam
inimicis q̃ amicis, respectu ueræ necessitatis,
& pro

& pro facultatibus, non omittre cupiditate
uindictæ uel iniusto odio.

Hæc sint dicta de Eleemosyna, hoc est,
cū misericordia mori, liberaliter opitulamur
& gratuito donamus aliquid egenti, nec eum
uolumus obligatum ad æqualem seu mutuam
compensationem, nullo tempore repetiturū
uel sortem, uel precium aliquod.

Sed MUTUATIO est gratis iuuare
petentem, pecunia seu frumento, seu alia re
utili, quæ tamen usu consumitur, cum hac
obligatione, ut debitor post certum tempus
tantundem reddat creditori. Vides igitur hoc
ipso dicto rursus à Domino confirmari legi-
timam dominiorum distinctionem. Nam res
bus in commune collatis, & proprietate sub-
lata, nec mutationes ullæ fierent, nec accipi-
ens mutuo obligaretur ad reddendum idem
in genere, seu æquiualens.

Porro, plurima hic poterant utiliter de
mutatione dici, Nos quædam breuiter at-
tingemus.

Primum uero considerentur discrimina
mutationum. Nam uelut distinguuntur duæ
species mendicantium, quorū alteri sunt stel-
liones & impostores, alteri sunt uere egentes:
Ita mutuo sumentium duo genera discerni des-
bent. Sunt enim alteri tantummodò fures, qui
uarijs prætextibus debita cumulare student,
& perfidia defraudant creditores, nec unq̃
curant reddere quantum sumpserunt, Quos

quidem hac unica sed uniuersali regula, tanquam Lydio lapide, coargui & iudicari posse memineris, quod certum est, omnes eos, qui libenter mutuo sumunt, non libenter nec bona fidere pendere quod debent. Sed hæc de fraudatio reipsa furti species est.

Alterum est genus uere pauperum, indigentium alieno beneficio & auxilio ad usus œconomicos, quorum omnis cura in eo uersatur, ut etiam si quid damni contrahendum sit, fidem tamen suam liberent, & satisfaciant creditoribus.

Prioribus illis petentibus nequaquam debes mutuo dare, memor sententię Salomonis, qua taxantur hircines istę: Non des facultates tuas crudelibus. Eodem pertinet Apostoli dictum: Nolo uos largiri, ut alijs sit ignauum oculum, uobis afflictio.

Sed his posterioribus, qui cum propter inopiam in egestate sint, tamen abstinere ab alieno, & pacta seruant, fideliterque soluunt quantum possunt, ac pene plus quam possunt, omnino debes mutuo dare.

De hac liberali & officiosa mutuatione hic præcipitur, quæ est opus placens Deo, pro quo uicissim Deus benedicet tuis fortunis, augebit rem familiarem tuam, teque ingenti cumulo præmiorum ornabit. Hoc ipsum mutuationis officium commendatur & hoc dicto: Date & dabitur uobis.

DE VSVRIS.

Dixi

Diximus nuper de Eleemosyna & de Mutuatione. Et in Luca fit mentio præcepti, quod prohibet usuras: Date mutuum, nihil inde sperantes. Quare etiam de Vsuris aliquid in hac materia dicendum est. Sed ero breuis. Ac primum uos omnes hoc moneo:

Magnum discrimen est inter hæc tria:

Primum, ordinaria tributa Imperiorum Land=
imposita fundis, quæ subditi ex bonis illis, renten= æstimatione facta, solent & debent pendere, ut cum ex uno agro penduntur duo uel tres medimni frumenti.

Secundo, certi redditus empti pro portio=
ne in fundo certo, cum pacto redemptionis, seu conditione de reuendendo.

Tertio, Vsuræ seu fœnus, hoc est, cum
dans mutuo pecuniam, & non emens fundum, uel certum reditum in fundo, sed exploratum habens, quando sit recepturus pecuniam, seu sortē, insuper tamen paciscitur & aufert lucrum aliquod supra sortem, tantum ratione mutuationis, seu propter officium mutuationis.

Vt autem in iudicando mediocrem prudentiam adhibeatis, hæc tenere & considerare debetis.

Ordinaria tributa Imperiorum, & certi redditus empti ex agris certis cum pacto de reuendendo, nequaquam sunt usuræ. Nec sitis adeo uercores & stolidi, ut promiscue tanquam in unum chaos confundatis hæc omnia: publicos redditus constitutos a legitima
I 5 potestate

potestate, emptiones cum pacto redemptionis, & usuras, sicut ante annos uiginti quinque Struthius Ilenaci in seditione rusticorum excitatis miris tragœdijs non leuiter turbabat homines, adeo, ut nollent debita soluere creditoribus, uociferantes, sine omni discrimine, omnes pensiones debitas, & qualescunque redditus, usuras esse.

Hæc insanix turbulentæque defraudationes & iniuriæ, pugnant cum septimo Præcepto: Non furtum facies. Deus enim sanxit distinctionem dominiorum atque facultatum, prohibet impetum fieri in alienas possessiones, uult bona fide reddi æqualem compensationem, & numerari quantum debetur, in emptionibus, mutationibus, & locationibus, &c.

Hanc æqualitatem uniuersaliter in contractibus inæstimabili sapientia & consilijs mirandis instituit ac ordinauit Deus, ut de ipsius iusticia commonefacti agnoscamus & ipsum æqualem esse. Eos igitur, qui fidelitatem præstant in his officijs ac bonis corporalibus, uicissim sua benedictione cumulat. At defraudantes alios in rerum communicatione, atque crescentes rapinis & iniustis aucupijs, Deus etiam in hac uita iustis poenis afficit. Ac, ut testetur se non negligere facultatum administrationes & acquisitiones, tandem excutit eos ex fortunis. Ideo dicit Propheta Esaias: Væ qui prædaris, quia uicissim spoliaberis. Et Christus Dominus inquit: Quacunque mensura mensi fueritis, eadem reddetur & uobis, Iam

Iam, quæ sint ordinaria tributa imperiorum, nec ignorari debet, & facile potest intelligi, uidelicet, legitimæ & usitatæ pensiones, ordinatæ in bonis subditorum, ut Magistratus inde habeant necessarios sumptus, & ut sint nerui reipublicæ, quibus & belli subsidia, & pacis ornamenta continentur. Tales publici redditus non sunt usuræ. Imo iustum est singulos hæc legitima stipendia pendere. Nam Paulus nominatim postulat hanc collationem tributorum, Rom. 13. Cui tributum debetis, tributum soluite.

Iustum est itidem, emptos fructus seu redditus, cum pacto reuendendi, ijs quibus debetur fideliter soluere, propterea quod omnis uera legitima & non simulata emptio diuinitus ordinata & approbata est. At quisquis in emptionibus & uenditionibus fraudem struit, & debita præcia maligne soluit, fur est, exhausriens alienas facultates, eratque seuerè puniendus à Magistratu. Sed etiam cum Magistratus deest officio, & tolerat talia furti, tamen Deus retrahet hunc stellionem ad poenas. Hæc breuis commonefactio sufficit de his duobus casibus.

Cæterum de Mutatione proxime disserui. Scias & hanc esse diuinam ordinationem, quam utrinque & à creditore & à debitore uult fideliter seruari Deus, ut nec dans mutuo petat accessionem usurariam propter officium mutationis, & sumens mutuo bona fide tantundem pecuniæ reddat. Sic igitur Deus ordinauit contractum mutationis, utrique contrahentium quasi metis circumdatis, Cres

Creditor, qui dat mutuo, non debet exercere quæstum pactione usurarum, nec aliquid ultra sortem postulare, nec ex alieno lucrari. Etenim Leuitici uicesimo quinto Lex diuina dicit expresse: Timeas Deum, ut uiuere possit frater tuus apud te. Non accipias a fratre tuo usuras, nec amplius quam dedisti. Et in Psalmo 14. dicitur: Quis habitabit in tabernaculo tuo, etc? Qui pecuniam suam ad usuram non dedit. Item Ezechielis 18. atrocissima comminatio: Qui peccauerit morietur, accommodatur & ad forneratorem impudenter exigentem amplius quam quantum mutuo dedit. Præterea Luca 6. Christus inquit: Mutuum date, nihil inde sperantes, Quod dictum non ita peruersè nec insulse intelligatur, ut ratiocinemur, ne quidem licere sortem seu capitale sperari. Ellet enim hæc non mutuatio, sed donatio, si prohiberet sortem peti. Hic itaq; proprius est intellectus, & simplex ac uera interpretatio uerborum Christi: Sic mutuo detis, ut tantundem pecuniæ recipiatis, nec in mutuo lucrum supra sortem propter ipsam mutuacionem petatis.

Cum his præceptis congruit historia memorabilis & perpulchra, quæ extat in quinto capite libri Esdræ: Magna difficultas annonæ & fames erat in terra Palæstina, propterea locupletiores & pecuniosi mutuo dabant egentibus ciuibus, sed postulantes usuram centesimam, id est, quæ centesimo mense

æquat sortem, ita ut inopes illi cogerentur & sortem reddere, & singulis mensibus de centum pendere unum, seu de centum florenis uno anno duodécim aureos soluere. Quod cum rescuisset Nehemias, exarsit ira, & forneratoribus illis grauius obiurgatis mandatum diuinum proposuit: Fratri tuo absq; usura dabis mutuo. Quare perterriti creditores confitebantur peccata sua, & affectus iniuria pollicebantur se restitutionem centesimarum facturos esse. Hæc dicta sint de dantibus mutuo.

Rursus, Accipiens mutuum meminerit & obseruet præceptum, Non furtum facies. Nam si recusat uel non studet numerare quantum debet, reuera fur est. Proinde debet fideliter soluere sortem, quæ æqualis est mutuo, seu pendere tantundem quantum sumpsit. Sanxit enim Deus atq; adeo flagitat officium utrunq; uidelicet & dandi mutuo liberaliter sine captatione ac sine fornore, & fideliter reddendi ea quæ utenda acceperis. Nam contractus mutuacionis a donatione differt, estq; opitulari proximo translatione pecuniæ seu frumenti etc. sed cum hac obligatione, ut die constituto debitor reddat idem in genere seu æquiualens. Qui si fidem suam præstans debitum ad constitutum diem soluerit, nec creditori moram ullam fecerit, iniustum fuerit mutuo dantem insuper aliquid amplius exigere atq; lucrari, cum alter qui soluit usuram, nihil recipiat. Atq; ea demum re ipsa est

& proprie dicitur usura, cum quis ab officio suo debitore, qui constituto die fideliter soluit, impudenter ultra sortem petit & flagitat lucrum, ut propter mutationem plus recipiat quam dedit.

Pertinet autem ad officium Politici gubernatoris, legibus & poenis hanc repacitatem promovere. Magistratus enim civilis ad hanc officia precipua principaliter ordinatus est à Deo :

Primum, ut sonet ipse, uel curet promulgari, inculcari & repeti uocem Decalogi in genere humano, ne regantur homines suis imaginationibus, sed ut lex naturae in Decalogo expressa sit omnium consiliorum & actionum norma, iuxta quam discernantur mala & bona opera.

Secundo, ut Magistratus sit uigilans custos & executor legum Decalogi, easque poenarum seueritate tueatur, afficiat homicidas & adulteros capitali supplicio, coherceat item & puniat fures, praedones, grassatores & usurarios.

Sed in conspectu est, pro dolor, affectata Magistratum segnitudo & negligentia. Adulteria raro, usurae prorsus non puniuntur. Veruntamen nos interim, ut ut illi cessent, necessarium mandatum diuinum proponere, annunciare & praedicare debemus.

Ac Deus ipse custos, uindex & executor suae legis erit, & tandem fures & foeneratores excutiet ex possessionibus, sicut dixit: Vae qui praedaris & spoliatis, quia uicissim spoliaberis. Quae comminatio communi appellatione Praedatorum directorumque complectitur etiam

etiam impostores illos, qui res uiciosas uendunt, qui fallaces & fucosas merces extrudunt, qui panes, cereuissiam, uina corrumpunt & adulterant. Haec est (o rem miseram & deplorandam) harum regionum flagitiosa quaedam labe ac macula, & hircus multo perniciosior priuatarum & publicarum facultatum, quam caetera furta. Ideo ueniunt bella, expilationes immodicae, & aliae calamitates magnae, quia certatim student omnes, obtinere immoderatam libertatem & infinitam licentiam omnium cupiditatum suarum, exercent iniusta pecuniae quaerendae aucupia, detrahunt alijs sui commodi gratia, decerpunt de alienis facultatibus, ut suas cumulent, quaerunt πλεονεκτηματα, & per contractus insidias struunt, ut ipsi locupletentur cum damno & iniuria aliorum. Fraudulenta uero uenditio cereuissiae malae, quam compendij uestri causa non recte uultis coquere, quam multis uicijs & peccatis inquinata est : Hoc enim aucupio non solum per insidias emptores argento spoliatis & expilatis, sed etiam potu nimis tenui & crudo, tanquam lenibus quibusdam uenenis, furtim aliorum corpora laeditis, & ualitudinem adfligitis.

Istiusmodi rapinas, imposturas, expilationes, interemptiones denique fraudulentas non sperate diuturnam impunitatem habituras. Sic enim inquit uox diuina Deuto. 25: Non habebis in lance tua diuersa pondera, neque erit in domo tua mensura maior & minor, sed pondus & modium iustum habeas, ut longo tem-

pore

pore uiuas in terra, quam Dominus Deus tibi dederit. Abominatur enim Dominus Deus tuus, & auersatur omnem iniusticiam.

Hoc dictum bene mementote, & semper animis circumferte. Moueat uos cogitatio seuerissimarum & ualde tristem comminationum. Impetret & extorqueat a uobis uis & & moles poenarum hoc tempore ceruicibus uestris imminentiū, ut serio poenitentiam agatis, & assiduū a Deo gemitibus mitigationem tantarum calamitatum petatis. Quomodo quæso poterunt a ceruicibus nostris uel præsentis poenæ depelli, uel impendentia pericula auerti, si non huiusmodi enormia & ætata flagicia, fraudes, mendacia, perfidiam, petulantiam, spurciciem & obscenarum uoluptatum turpitudines, serio moribus emendatis, deponemus & uitabimus?

Periculosissimum incendium excitatum est moto bello horribili, cuius quod se conuersura sit moles, quamdiu duraturus impetus, quicquid tandem futurus sit euentus, nemo est hominum qui possit prospicere: Vastantur agri, respublicæ, regiones. Hinc fames, egestas & inopia rerum necessariarū existet in populo. Crescentibus exactiōibus & expilationibus publicis, alijsque difficultatibus & oneribus in politico regimine, seruitus fiet durior, eaque se facies rerum intuenti offert, ut uideantur omnia barbaricam uastitatem atque solitudinem his regionibus minari.

Aeternus

Aeternus Deus, Pater Domini nostri Iesu Christi, clementer leniat & mitiget poenas præsentis ac impendentes, nec sinat infinitas dissipationes, barbaricas confusiones, & Ethnicas uastitates in his regionibus fieri.

Vos etiam propter gloriam Dei, ac propter totius Ecclesiæ ingentem mœsticiam obtestor, ut & uestre & uestrorum imbecillium liberorum incolumitatis atque salutis causa, serio uos emendatis, coniunctis & ardentibus uotis Deum inuocetis, modestius uiuat, fideliter officia ciuilia præstetis, & in contractibus iusticiam exerceatis, hanc denique sententiam tanquam sigillum cordibus imprimatis: Abominatur Dominus Deus omnem iniusticiam, hoc est: Quisquis ex insidijs, uel dolo malo detrahit ac nocet alteri, huius malicia iram Dei irritat, qui tandem eiusmodi defraudatorem tollet e medio.

CAPVT SEXTVM.

SVpra dixit de enarratione & interpretatione Præceptorum, Non occidas, Non mœchaberis, Non furtum facies. Horum Præceptorum interpretatio est de rebus crassioribus, quæ facilius intelligi possunt. Nunc uenit ad doctrinam de uana gloria, quæ non ita facile intelligi potest, & est malum in profundo cordis infixum cupiditas uanæ gloriæ.

K

Vt alie

Ut aliquo modo crasse doceamus populum de hac re, sciendum est, quod uocabulum **SVPERBIA**, & uiciosa Ambitio, seu cupiditas uanæ gloriæ non significet ostentare res externas, ut pulchras uestes, aut ædificia splendida (etsi hæ res externæ arguunt & declarant interdum occultam & interiorem superbiam) sed significet in corde confidere propria sapientia, aut uiribus, aut potentia, aut pecunia, Ideoq; despiciere alios, & hac sui fiducia sine uocatione & extra uocationem magnas res suscipere, multa mouere, imo etiam coram Deo se efferre, nec agnoscere se dignum esse pœna, & fremere aduersus Deum, cum uel impeditur cupiditas, uel iusto iudicio Dei sequitur infortunatus exitus. Ista sunt arcana & occulta peccata, quæ pauci homines intelligunt.

Hanc superbiam perpetuo condemnat Deus, & in concionibus suis, & in pœnis, inuitabiliter sequentibus insignem insolentiam. De hoc malo & Christus hic loquitur. Ad dictum Petri dignum est memoria: Deus superbis resistit, Humilibus autem dat gratiam.

Difficile est intelligere quid sit Superbia, & quid sit Humilitas, quia sunt in Corde: sed tamen externa signa & exempla utrunq; ostendunt discrimen. Sumamus igitur Exemplum.

SAVL initio est modestus & humilis, sicut textus manifeste dicit, seruit suo patri, manet

manet intra uocationem, quærit asinas, &c. Sed postea euectus ad fastigium regni, cum aliquandiu habuisset prosperos successus & insignes uictorias, sic superbus, hoc est, erumpit extra metas uocationis, & appetit maiora, conatur ad se transferre regnum, & quasi per manus, hæreditatis loco, tradere posteris suis, Cum quidem sciret, regnum in hoc populo esse peculiare donum **DEI**, nec haberet mandatum de constituenda hæreditaria successione. Idem postquam uidebat alium, nempe **Dauidem**, uocari, cui **DEVS** suo consilio regnum traditurus esset, irascebatur **DEO** & hominibus, premebat & persequabatur **Dauidem**, interficiebat Sacerdotes, elatus hac superbia, quod confidebat fastigio Imperij seu autoritate Regia, & sua potentia, quibus præsidij putabat se satis munitum esse aduersus omnes fortunæ casus, ne hic cursus impediri posset.

Cum **Dauid** interfecisset **Goliath**, & uirgines composuissent Hymnum triumphalem de ipso & **Saule**, magisq; prædicarent ac celebrarent **Dauidem** q̃ **Saulem**, ibi **Saul** incensus inuidencia urebatur gloria sui ministri, ardebat æmulatione & ira, dolens istum sibi præferri, & se quasi inferiorem duci: Cum tamen debuisset Deo reuerenter agere gratias, & ita potius cogitare: Ah Domine Deus, uere sunt nihil omnes homines, nec potest regni moles humanis uiribus sustineri. Tibi autem gratias ago, quod **TU TU** Deus dedisti nos

K 2

bis uis

bis uictoriam per me & per alios, boni consulo alium præstantiorem electum esse. Tibi permitto atq; concedo, ut tuo consilio, cuiuscunq; uoueris, dona superiora, ampliorem gloriam, & diuturniores successus tribuas. Confiteor me parum idoneum, imo indignum esse tot beneficijs, & ea gloria, qua me ornasti. Agnosco me miserrimum peccatorem esse, &c.

Aliud Exemplum.

ABSOLON erat filius Regis, magnificabat & colebatur à Principibus & Consiliarijs, ac debebat adiuuare patrem: sed non contentus hoc splendore, præcipuoq; dignitatis gradu, appetit superiorem uocationem seu summum fastigium, nec expectat mortem Patris, sed ante tempus inuadit & occupat regnum excusso patre. In huiusmodi crassis & insignibus exemplis, potest agnosci & conspici, quid sit Superbia. Et bene considerate hæc signa: Vbicunq; sunt hi morbi, Inuidentia, Liuor, Aemulatio, & maledicentia lædens aliorum famam, seu obtrectans alienæ existimationi, atq; despectio aliorum, Item, ubi multa tentantur & mouentur extra uocationem, Item ubi est impatientia contra Deum, ibi superbiam esse nihil dubium est. Tales igitur superbos & arrogantes esse cogitemus, quales Esau, Saul, Absolon & similes fuerunt.

E regione ponemus illustre exemplum
Humilitatis.

IONAS

IONATHAS filius Saulis eminebat inter præstantissimos duces & Capitaneos Patris, ac præterquam quod multas egregias res gesserat, & admirandis atq; salutaribus uictorijs à Deo fuerat ornatus, etiam Regis erat filius, cui iure & more aliarum gentium, & communi quadam hominum opinione, hæreditas Regni deberi putabatur. Sed est humilis, non ruit extra uocationem, continet se intra metas officij, & quia scit nihil esse maius in hominum uita, qm gubernationem, præsertim populi DEL, nec ulli regnum in hoc populo deberi, nisi quem DEVS electum & unctum quasi diademate imposito collocarit ipse in sede Regia, ideo nequaquam concupiscit aut conatur rapere dominationem, sed intra metas suæ uocationis fideliter seruit. Deinde postq; uidet Dauidem diuinitus ad hanc gubernationem uocatum esse, acquiescit, gaudet alium præstantiorem electum esse, amanter cedit, honestissime cupit ac benefact ei, cor ipsius nec accenditur æmulatione & inuidencia, nec impatientia & indignatione cruciatur, non existimat iniuste secum agi, uel iniuriam sibi fieri, Quia scit hoc ipsum regnum donum DEL esse, nec inuadendum esse ab ullo homine. Imo lætus agit gratias Deo, quod pro salute populi nunc uocarit & excitarit, sapientem, bonum, foelicem & sanctum Regem, gratulatur Reipublicæ, optat ut Deus hæc beneficia cumulet.

Hic ipse mitis & fidelis animus in Ionathas est

cha est uera Humilitas. Ac quoties auditis dici de Superbia & Humilitate, toties uobis in mentem ueniant hæc exempla Saulis, Absolonis, & Ionathæ.

Itaq; facilitum fuerit intelligenti fundamentum in hac doctrina, perspicere & diu dicare, cum in omnibus historijs tum in quotidianis exemplis, quæ personæ reipsa sint superbæ, quæ humiles, & quid proprie superbia sit, quid Humilitas: collatis item euentibus agnoscere & obseruare, quod uerissimum sit Petri dictum: Deus superbis resistit, Humilibus dat gratiam, Et quod firmissime statuendum sit, superbos ordine diuino ex alto fastigio excussos, tandem tristissimis casibus opprimi, sed humilibus Deum opitulaturum, & ipsorum curriculo affuturum esse.

Cæterum ut hæc omnia melius intelligatis, uolo definire, quid sit Humilitas, & regulam tradere, commonefacientem uos, in quibus rebus exercenda sit humilitas, seu circa quæ uersetur. Vestrum erit diligenter ea considerare & meminisse.

HVMILITAS est uerus timor Dei, qui sensu percipi potest in corde, & in agnitione propriæ infirmitatis uerus dolor de peccatis, & sordibus nostris, Estq; obedientia sese Deo subiiciens ac seruiens intra metas uocationis, non stulta sui fiducia erumpens, nec suscipiens negocia supra uires, aut maiora appetens, Sed spe

Sed spe auxilij diuini diligenter faciens conuenientia uocationi, Et est iusticia tribuens suum cuiq; locum, non certans æmulatione & litore cum antecellentibus, nec despiciens, premens, impediens cæteros, sed agens Deo gratus, quod alios etiam facit organa salutaria. Est deniq; patientia tribuens Deo laudem iusticiæ, ac propter agnitionem delictorū moderare ferens pœnas, nec irascens Deo, quasi crudeliter exerceat nos uel negligat, cum loco mouemur, aut cursus noster impeditur.

Iam uidete quot membra seu species complectatur, & ex quantis uirtutibus composita sit Humilitas.

Prima uirtus est, Timor Dei.

Secunda, Agnitio peccati & imbecillitatis propriæ.

Tertia, continere se intra metas, nec omis-
sa uel deserta uocatione propriâ, irruere in alie-
nas, aut appetere superiora uiribus.

Quarta, Neminem despiciere, nec accendi in inuidia.

Quinta, Non fremere aduersus Deum in pœnis, Sed in calamitate patienter obedire.

Harum omnium uirtutum copulatio est Humilitas. Ita sunt humiles, Ionathas, Dauid, & casti Angeli. Sed omnium maxime filius Dei, adeo patienter exuens suam gloriam, & se abiiciens, ut coram æterno patre iacerit prostratus & supplex pro nobis, ac senserit deriuata in sese uera & horribili ira Dei, summam confusionem, deformationem, miseriam

seriam & ignominiam, perinde ac si ipse nostris sceleribus & probris sese polluisset. Ah quid nos uilissimi & inquinatissimi uermiculi superbimus, ac irritati paruus iniurijs, aut alio quo conuicio leuiter alperfi fremimus, & cœcis affectibus animos tanquam nauem uentis permittimus? Pudeat nos arrogantiae & flagitiosae impatentiae nostrae, cum filius DEI propter nos in tantam humilitatem sese abiecerit. Propterea ipse dicit: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Hæc uox Christi semper sit uobis in conspectu.

Econtrario uidete quot ex uicijs conflata sit Superbia, quantumq; chaos foedissimarum fordium, turpitudinum, ac pestium, in cor superbum, tanq; in sentinam scelerum concludatur & confluat.

Superbia est cœcitas errore iudicij non agnoscens peccatum & propriam infirmitatem, ideoq; securissime contemnens iram Dei, & est orta ex hac ipsa cœcitate admiratio atq; fiducia suarum uirium, potentiae, industriae, neglectis metis uocationis erumpens, & maiora appetens, aliosq; uel arrogantia despiciens ac premens, uel inuidencia criminans & deformans. Est deniq; impatentia fremens aduersus Deum in poenis.

Primum ergo uicium, comprehensum in superbia, est cœcitas non agnoscens peccatum & propriam infirmitatem.

Secundum, securitas carnalis, uel esse sine timore Dei.

Tertium

Tertium, confidere sua sapientia, potentia, aut donis qualibuscunq;, sine agnitione & fiducia auxilij diuini.

Quartum, arrogare sibi maiorem auctoritatem quam conuenit, & extra uocationem erumpere, ut Absolon, ut sediciosi, ut autores nouorum dogmatũ, quos ingenij propriaeq; sapientiae fiducia & gloriae litis impellit ad studia factionum & ambitiosa certamina, quales Arius, Mahomet, & omnes Hæretici fuerunt.

Quintum, Inuidencia, & aliorum despectio.

Sextum, Impatentia, repugnans uoluntati diuinæ.

Talis confusio pessimorum affectuum est Superbia.

Hæc breuiter dicta sint de uocabulorum definitionibus tanquam in parua tabella quos quo modo propositis, ut commonefacti discamus paulisper aspicere nos ipsos, & agnoscere sordes ac miseras humanas, utq; mentes excitentur ad considerationem & uirtutum quas continet humilitas, & oppositorum uiciorum, quæ plura concurrunt in superbis.

DE PRECATIONE.

Quando oras, non eris sicut Hypocrita, &c.

In hac doctrina de precatione, primum

K 5

rursus

rursus prohibet superbiam: Postea docet modum orandi, & quidem certam formam uerborum proponit. Cumq; proxime de Superbia dictum sit aliquid, non sane retulerit, nec operæ precium fuerit tunc tradita prolixè iam repetere.

Est omnino profundum & arcanum peccatum Superbia, uidelicet, immodice sibi placere, seipsum admirari & magnificare, se oblectare donis, arrogare sibi laudem iusticiæ & sanctitatis. Quas pestes indies magis magisque discamus agnoscere, ut maiore prudentia repugnemus omnibus his morbis. Ideoque cum in afflictionibus exercemur, & cruce preparamur ad ferendam humilitatem, tunc sciamus deduci nos in hanc Scholam erudiendos & domandos castigatione, ut agnita pristina superbia & arrogantia emendemur, ac proficere studeamus. Ita Nabogdonosor uelut ebrius sese aspiciens admirabatur suam uirtutem & potentiam, tumebat superbia & sui fiducia, oblectabat se his uocibus: EGO sum ille gloriosus, pulcher & inuidus Rex, clarissimarum maximarumq; uirtutum præstantia excellens, cuius sapientia, consilij, & dimicationibus tantum Imperium partum & constitutum est: EGO feci Babylonem tantam meo robore. Sed eundem dona sua immodicè mirantem & amantem, elatumq; fiducia propriæ sapientiæ, uirtutis & potentiæ, subito Deus ex summo gradu deturbat, & detrudit in acerbissimas calamitates, in quibus non solum regnum & auctoritatem, sed

mentem

mentem

mentem etiam amisit, cum furiosus uagaretur inter bestias &c.

Nec est quod quisquam securitatem & superbiam alens, promittat sibi placidos & optatos exitus. Quin potius omnibus persuasum esse debet, uniuersaliter inter homines, quicumq; excelsò dignitatis gradu collocatus, amplissimisq; fortunæ muneribus ornatus, eminet & antecellit, ideoq; uelut ebrius & infatuatus successibus superbe sua consilia & sese magnificat, eum hac ipsa sui fiducia sibi tragicas poenas accersere, à Deoque rursus ex alto fastigio deiectum horribiliter cadere, sicut admonui proxime, signum secuturæ ruinæ certissimum esse, insignem insolentiam. Semper enim ueræ manent hæ regulæ: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Item: Abominatio Domino est omnis superbus corde, Prouerb. 16.

Discant autem homines, primum agnoscere, emendare & exuere crassam, insulsam, agrestem atq; Thraſonicam superbiam. Quæ quidem superbia rustica & Thraſonica est, Cyclopico fastu palam despiciere atq; contemnere reliquos, eosq; maledictis & probris uexare, & obtrectatione aliorum uel gloriam quærere, uel sibi potentiam augere uelle, Item, stolidam uanitate & arrogantia gloriose multa sed falso de sese prædicare, & impudenter ea sibi tribuere, quæ non adsunt, Item, Ingerere se alienis uocationibus, nec tribuere singulis gradum, in quem ordine collocati sunt, sed inuadere

inuadere in eorum functiones, & uelle quos
quo modo antecellere alijs. Item, Iniustam li-
centiam sibi sumere premendi & afficiendi
alios iniuria, & offerre speciem terroris, aspe-
rumq; fieri non colentibus & magnificientia
bus nos, ut propter hanc ipsam insolentiam,
nos potentiores, fortiores, & præstantiores
esse putemur quàm sumus, alijs uerò uideantur
inferiores.

Hæc enormia, crassa, & petulanter accer-
sita uicia, multipliciterq; uitam hominum tur-
bantia considerentur, & agnita uitentur, fres-
nentur, ac deponantur, asciscatur autem &
præstetur humilitas coniuncta cum patientia
Christiana. Verùm de his satis multa.

Nunc de precatōne seu adoratione.

Prima Regula sit, Ne abutamur oratio-
ne ad Hypocrisin & exercendam superbiam,
neue transferatur inuocatio uel ad superstitio-
nem uanamq; fiduciam propriæ Iusticiæ, uel
ad inanem ostentationem atq; pompam, dum
simulatis ceremonijs & tragœdijs externis
sanctimoniam mentientes affectamus, ut ho-
mines prædicent nos in templo stantes, plu-
rima legentes, incuruisq; corporibus in genua
confidentes, tanta quidem specie fictæ deuot-
ionis, ut (quod Germanis in prouerbio est)
Diuorum pedes mordicus auferre uelle uideamur.

Secunda Regula: Precatio non est inas-
nis & ociosa & frigida βαρλογία, seu ethnica
co more

co more propter consuetudinem inani labio-
rum motu, uocumq; strepitu, & linguæ uolu-
bilitate legere prolixas preces, & eadem su-
perstitiosè sine fine iterare: quemadmodum
Monachi & Sacrificuli ante hæc tempora co-
gebantur recitare horas Canonicas, cum im-
modice prolixas, tum ne ab ipsis quidem
intellectas: aut sicut aniculæ rosariorum nenis
as demurmurabant, sine animorum intentio-
ne.

Tertia Regula: Inuocatio seu adoratio
est necessarius & præcipuus cultus Dei, ac
summa uirtus, & propria solius Ecclesiæ, seu,
uere Christianorum: Estq; uera fide aliquid
petere à Deo propter Mediatorem Domi-
num nostrum Iesum Christum, & postea gra-
tias agere Deo & Mediatori pro acceptis be-
neficijs.

Itaq; priore loco dicemus de petitione,
quæ est motus in corde uolens aliquid acci-
pere à Deo, & petens, ut nobis dentur bona
necessaria.

Ad petitionem uerò necessaria est præci-
pue quinque rerum consideratio.

Primo cogitandum est, quem inuoces,
qui sit uerus Deus, ubi se patefecerit, ut dis-
cernas tuam inuocationem ab Ethnica &
omnium sectarum damnatis inuocationibus.
Quanquam enim Ethnici quoq; precantes
ulurpant & retinent nomen Dei, tamen uas-
gantur animis, ignorantes, quid sit Deus, aut
quod Numen alloquantur: Alius cœlum
2 nominat

nominat Deum, alius appellat Solem. Tu tres
rō debes in precatione attente considerare, &
tecum ipse quærere, quid agas, quid inuoces,
ubi se Deus patefecerit, & dirigere mentem
ac inuocationem ad hunc uerum Deum, qui
se patefecit misso filio, Domino nostro Iesu
Christo crucifixo & resuscitato. Ideo sæpe
inter inuocandum cogites & proponas tibi
Baptismum Christi, in quo clarissime patefas-
cæ & reuelatæ sunt tres personæ: Deus Pa-
ter, Deus filius, & Deus Spiritus sanctus. Ac
quoties inchoas precationem, oculis, mente,
ueracq; fide intuearis in Dominum nostrum
Iesum Christum, & consideres utrumq; nec
aliud numen inuocandum esse, nisi hunc uer-
um Deum, qui se patefecit in Christo, uideli-
cet Patrem, Filium & Spiritum sanctum: Et
hunc æternum Deum semper in Ecclesia pa-
tefactum, uelle certò te exaudire, curare tuos
gemitus, recipere tuas preces propter filium
& Mediatorem Christum.

Hæc cogitatio commonefaciens, quem
uelis alloqui, seu quod sit illud numen, quod
alloqueris, in omni inuocatione suscipienda
ante oculos, & apud animum attente serioq;
proponenda est, ut in conspectu sit discrimen
ueræ inuocationis in Ecclesia, & inuocationis
Ethnicæ. Ignorant Ethnici quid inuocent, nec
possunt statuere quòd exaudiantur, nec cogi-
tant, cur exaudiantur, Verùm Christiani no-
runt & aspiciunt admirandas reuelationes,
quibus ab initio se Deus ostendit in Ecclesia,
earumq;

earumq; cogitatione fidem confirmant, intus
entur patefactiones in educatione ex Aegypto
factas, Item euidentissima testimonia per fi-
lium Dei, Dominum nostrum Iesum Chris-
tum, exhibita in resuscitatione mortuorum.
Hunc uerum Deum patefactum illustribus
testimonijs agnoscat, compellet, & alloqua-
tur cor tuum, & fiducia Mediatoris petat gra-
tiam & alia beneficia, certò statuens propter
CHRISTVM exaudiri tuos gemitus.

Hæc prima sit admonitio de Inuocatio-
ne, ex qua perspicue potest intelligi, non Sta-
tuas, non Diabolos, non Sanctos, non ullos
homines inuocandos esse, nec honorem Deo
debitum ullis creaturistribuendum esse. Sitq;
semper in conspectu dictum Christi: Domi-
num Deum tuum adorabis, & illi soli seruias.

Secunda commonefactio est, ut Mandas-
tum Dei de facienda inuocatione cogitetur,
quia nullum opus Deo placet non diuinitus
præceptum. Imo quis auderet ad Deum ac-
cedere, tantamq; Maiestatem compellare &
alloqui? nisi uellet ipse atq; iussisset hoc mo-
do se coli: præsertim cum naturaliter omni-
um hominum corda dubitatione oppressa
trepidant, Deumq; fugiant in ueris dolori-
bus.

Propterea proposuit Deus seuerissimum
mandatum, ut sciremus alacriter & confiden-
ter nos ad ipsum accurrere & confugere, auxi-
liumq; in periculis ab ipso petere & expecta-
re de-

re debere, Atq; hanc inuocationem summum esse cultum, & opus omnium maximum, Deoq; gratissimum, sicut clamat Psalmus 49, Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, & glorificabis me. Item Matthæi 7: Petite & dabitur uobis, pulsate & aperietur uobis, Ac uniuersa Scriptura plena est talium præceptorum, quorum autoritas animis inculcetur, nosq; exsuscitet & accendat, ne trepidantes fugiamus Deum, sed ut ausimus libenter, auidè, & quasi familiariter ad ipsum confugere.

At dicat aliquis: Libenter uenirem in conspectum Dei, libenter accedens ad Deum multa peterem, certe in tantis miserijs intelligo mihi opus esse auxilio Dei, sed sum miserissimus peccator. Fortassis meæ preces non curantur, sentio me indignum esse qui exaudiar. Quid petam, cum scriptum sit: Peccatores Deus non exaudit? Frustra igitur clamo ad Deum, cum sim multipliciter reus iræ.

Responsio.

Hic tenenda est tertia consideratio pertinens ad ueram inuocationem, uidelicet, promissio, & filius Dei Mediator. Deus non solum seuerissime præcepit, ut petamus, sed etiam ut inuitaret nos ad inuocationem, clarissimas sententias dulcissimarum & amplissimarum promissionum addidit, in quibus iure iurando confirmat, se certò uelle nos exaudire, præstare bona quæ petimus, & opiculari nobis in omnibus tum spiritualibus tum corporalibus

poralibus periculis & necessitatibus. Suntq; promissiones expressæ his uerbis: Amen Amen dico uobis, quicquid petieritis Patrem in nomine meo dabit uobis. Ecce hic iurat filius Dei, patrem certò uelle nos exaudire, certò accipi & placere nostras preces. Item Matthæi 7. Petite & accipietis.

At rursus, indignitate tua deterraris, disputans te miserum peccatorem esse.

Responsio.

Hic necesse est scire, propter hanc ipsam causam, quia sumus oppressi peccato, Deum constituisse dilectum filium suum Dominum nostrum Iesum Christum, pro nobis deprecatorem, interpellatorem, mediatorem & summum Sacerdotem, propter quem certò recipiat & exaudiat nos. Quare debes in omni inuocatione accedere & confugere ad propiciatorem Christum, ita, ut primum afferas poenitentiam, seu conuersionem ad Deum, deinde sustentens & erigas te hac consolatione, quod & propter Mediatorem Christum certò accipias remissionem peccatorum, & reconciliatus propter ipsum exaudiaris, & quod idem sit summus Pontifex ingrediens in Sancta sanctorum, tuosq; gemitus, tua uota, tuas preces perferat in arcanum diuinitatis consilium.

Ecce hanc tantam consolationem ignorant Ethnici, Iudæi, Turci, & Papistæ, sed tantum uera Ecclesia, seu populus Dei, rectè agnoscens

noscens Dominum Iesum Christum, tenet hanc efficacissimam & dulcissimam consolationem. Magnitudo quidem tantæ rei longè superat omnium Angelorum & hominum eloquentiam. Quid enim maius & admirabilius hac Dei bonitate cogitari potest? uidelicet, quòd nos miseros homines uult certò recipere, curare, respicere, exaudire propter intercessionem & sacrificium Pontificis CHRIS-
STI. Ideo disertè dicit ipse Dominus: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, id est, fide quæ nititur me propiciatore, seu fiducia filij Dei Mediatoris & placatoris. Hæc est in omni precatione omnium maxime necessaria consideratio, de qua pios & uere Christianos, qui seriò magnæ animi intentione orant, quotidiana docet experientia, non sine ingenti certamine ac labore flecti, erudiri, & erigi corda, ut acquiescant in tot promissionibus sanctis sanguine & resurrectione filij Dei, nec eam luctam sine ueris gemitibus fieri posse.

Necessariò itaq; debet accedere quarta commune factio, de FIDE. Est enim inane murmur, nec dici potest inuocatio, si quadam consuetudine recitans uerba cogites: Nescio an sim Deo curæ, an placeant & uerè recipiantur meæ preces. Sed necesse est te promissionem atq; filij Dei Mediatorem intueri, amplecti, & apprehendere uera fide, acquiescens te in Deo propter ipsum, Necesse est te fiducia promissionis gratiæ repugnare diffidentiae & dubitationi, iuxta dictum Iacobi: Omnis
petat in

petat in fide, nihil hæsitans. Item 1. Timoch. 2. dicitur: Orate sine ira & hæsitacione. Item, textus inquit ad Ephesios: Per Christum audeamus accedere confidenter per fidem in ipsum.

Quare scias oportere uniuersaliter in omni petitione primum & ante omnia afferri atq; præluere hanc fidem, qua credis, Deum æternum certò te recipere, tibi ignoscere, uelle tuas preces respicere, approbare, & exaudire propter Mediatorem Christum.

Ac in petitione æternorum bonorum, ut, reconciliationis, salutis, & gubernationis animæ, firmissime statuito, quòd hæc ipsa, quæ sine conditione petis, uidelicet remissionem peccatorum, gratuitam reconciliationem, & uitam æternam, Deus tibi nominatim & in specie certò dare & præstare uelit.

Sed de bonis corporalibus, in hac uita necessarijs, Fides petit & statuit cum conditione: Si Deo placet. Quæ quidem precatio non est irrita, sed efficax, & uel hoc ipsum quod nominatim petitur, impetrat, uel certe mitigationem calamitatum & miseriarum.

Etsi enim Deus in hac uita uult Ecclesiam subiectam esse cruci, tamen immensa miseratione lenit ac mitigat inuocantibus ipsum poenas & ærumnas, ut sustineri atq; perferri possint, ne desperatione oppressi mergamur in æternam mortem, sicut affirmat in Esaia se habitare cum afflictis, &c. Scias igitur etiam si differtur liberatio corporalis, nec euentus tuæ cogitationi respondet, tamen placere, recipi,
L 2 exaudiri

exaudiri tuam precationem, nec esse irritam, nec inane murmur. Hæc sine ulla dubitatione certissima & uerissima sunt, ut & Siracidae 35. scriptum est: Lacrymæ uiduæ defluunt ad maxillam, sed oratio ascendit, & cælum penetra.

Quinta consideratio est rerum petendarum, ut cogitentur & recitentur in precatione nominatim certa beneficia quæ petimus, uide licet, remissio peccatorum, donatio spiritus sancti, gubernatio diuina in moribus, consilijs & periculis, confirmatio seu firmitas fidei, castitatis & omnium necessariarum uirtutum, item conseruatio ministerij Euangelici, puritatis doctrinæ & Ecclesiæ: Item corporalia beneficia, bona ualeitudo, uictus, salutaria regimina, pax & concordia publica, foelicitas liberorū, protectio tui tugurioli, tuæ familiolæ, tuarum fortunularum, tui oppiduli, &c.

Has tantas necessitates, tot & tam uarij generis pericula, commonefacti ingentibus miserijs uestris, uobis proponere, & in petitione bonorum uniuersæ Ecclesiæ, & uobis priuatim, & uestris familijs, necessariorum, cum spiritualium tum corporalium, fidem, inuocationem, & spem exercere debetis. Nam propter hanc ipsam causam Ecclesia subiecta est cruci, & ærumnas inextricabiles humano consilio sustinet, ut mole rerum oppressi ad inuocationem excitemur, & auxilium Dei quærere cogamur. Donec enim homines ebrijs uoluptatibus, & præsentibus commodis fruentes,

entes, uiuunt sine magnis doloribus, non fiunt ardentes, sed nimis ignauæ, languidæ & frigidæ petitiones, quia tantus est stupor ociosorum & remulentarum mentium, ut nec suas misérias considerent, nec putent sibi opus esse auxilio Dei. Ideoq; Deus Ecclesiam sinit assidujs persecutionibus & tristibus ac uarijs calamitatibus commonefieri, ut ipsa experientia conuicti discamus clamare & confugere ad ipsum, & agnoscamus Dei præsentiam mirandasq; liberationes in Ecclesia, quibus ad timorem Dei, ad fidem, & ad celebrandum Deum inuitemur, quemadmodum docet & hortatur Psalmus 33. Accedite ad Deum, & magna frequentia accurrite, tunc facies uestre non confundentur, Iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum, &c.

Hæc est communis doctrina de precatione, quam sæpe auditis. Sed erat quotidie in inuocatione cogitanda, & ad usum transferenda. Non enim tractat ociosas subtilitates, & inanes argutias, sed continet necessariam doctrinam exercendam in quotidiana uita, & in omnibus negocijs, ut discamus uerum cultum, ad quem conditi sumus, Deo præstare, adeoq; salutare & efficaces commonefactiones proponit, ut in conuersione uitam & consolationem æternam cordibus afferant.

Cæterum rursus adiicio breuem explanationem dicti: Peccatores Deus non exaudit.

Vera est sententia de peccatoribus non agentibus

agentibus poenitentiam, seu nolentibus conuer-
tendi ad Deum, ac secure perseverantibus in
peccatis contra conscientiam, ut, qui retinent
propositum polluendi se adulterijs, persecu-
tione ueræ doctrinæ, rapinis & furtis, &c.

Sed de alijs peccatoribus agentibus poe-
nitentiam, seu conuersis ad Deum, nequa-
quam debet intelligi hoc dictum. Nam de
conuersis & quærentibus remissionem pecca-
torum, loquitur uox iuramenti diuini: *Viuo
ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris,
sed ut conuertatur & uiuat.*

His necessarijs commonefactionibus de
inuocatione seu petitione, nunc contenti si-
mus. In sequenti concione plura disseram de
hoc loco, Quia Christus ipse formam precan-
di proponit, quam dextrè, perspicue ac recte
discamus intelligere, qua de re postea dicen-
dum erit.

**Sic igitur orate: Pater noster
qui es in coelis, &c.**

Lucæ 11. Quando orabitis dicite:

Hanc admonitionem primum addi pro-
dest. Sunt quidam Hypocritæ adeo supra cæ-
teros Sanctos religiosi, ut dicant nihil opus
esse Verbis in precatione, satis esse Spiritu in-
uocare, Et nesciunt quid sit Spiritus uel caro,
Tantum suæ ignauitiæ prætextum. Quærent,
qui raro uel nunquam recitant uerba prece-
tionum.

Contra

Contra tales Hypocritas tenenda est para-
ticula in textu, **DICITE.** Manifestè iubet
Christus hæc uerba recitari, quod non intelli-
gatur superstitiose, sed recitatio uerborum uti-
lis est.

Primum autem recitatio uerborum, quæ
Dominus noster Iesus Christus ipse nobis
præscripsit, aut quæ Spiritus sanctus in Psal-
mis & alibi tradidit, eo conducit, ut per hanc
formam diuino consilio propositam erudiamur
& commonefiamus de uero Deo, de uero
cultu, de uoluntate Dei, & promissionibus
diuinis, utq; firmiore assensione statuamus,
quod se Deus patefecerit, quod ostenderit,
quomodo uelit inuocari, quod placeat ipsi pe-
titio beneficiorum & auxilij diuini, & quod
uerè exaudiat inuocantes, uelutq; hæc ipsa boni
largiri, quæ nominatim in hac eruditissimâ
forma peti iussit.

Hæc cogitatio patefactionis & promissi-
onum, imprimis est necessaria in recitatione
formæ diuinitus traditæ, ut cum filius Dei ius-
bet te dicere: Remitte nobis debita nostra,
cogita, Quia præcipit Christus, ut petamus
reconciliationem, certum est immotam Dei
uoluntatem esse, ut statuamus ab ipso nobis
ignosci. Nec enim iuberet petere remissio-
nem, nisi uerè daturus esset. Item, cum docet
precatio Dominica serio orare, Panem no-
strum quotidianum da nobis hodie, cogites,
quia Christus iubet nos petere beneficia cor-
poralia, haud dubie ea donabit Ecclesiæ.

L 4

Ecce

Ecce tanta consolatio proponitur in hac forma & recitatione certa uerborum, quæ Dominus præscripsit & tradidit, ut liquidò constet temulentos istos Cyclopes plane fures re, & agitari malo spiritu, qui contendunt, nihil opus esse horum uerborum recitatione.

Sed illi insaniæ opponatur textus in Luca, qui nominatim inquit: Cum oratis **DICITE.**

Secundo, Expressa recitatio uerborum sit inter precandum confessio quædam contra Diabolum. Sit item professio fidei coram Ecclesia, qua te seiungis ab omnibus Ethnicis, & omnium Sectarum furores improbas.

Sic cum dexter Latio pendens in cruce expressis uerbis orat: Domine memento mei quando uenies in regnum tuum, de sublimi concionans, edit illustrem confessionem, & ostendit suo testimonio, hunc Iesum, qui nunc est supplicij socius, uerè Messiam esse, remittentem peccata, & autorem atq; instauratorem uitæ æternæ.

Præterea, Commemoratio certa uerborum si fiat publicè, utiliter & testimonio commonefacit ac erudit, & exemplo inuitat, excitat atq; confirmat, cum pueros & adolescentes, tum alios grandiores natu.

Hæc omnia bene considerare diligenterq; meminisse debetis, ut assuefaciatis uos ad recitationem precationis Dominicæ, Symboli Apostolici, & Psalmorum libenter ac frequenter, tum priuatim, tum publice exercens

dam. Nam piæ mentes experientur, Deum per hanc recitationem efficaciter ipsis consolationem atq; lucem suppeditaturum esse, nec irritam fore inuocationem, nec clamores inutiles, sed salutaria quæ petunt impetraturos esse.

Nunc ad ipsa uerba orationis Dominicæ accedo.

Pater noster qui es in cœlis.

Hac parte recitata primùm detineat animam tuam dulcissima **PATRIS** appellatio. Consideres attente, quem Deum uoces patrem, & cur ita nomines. Ac scias hac te compellatione, Pater noster qui es in cœlis, alioqui totam diuinitatem. **PATER** enim hoc loco est Essentiæ nomen, non tantum unius personæ. Est igitur uocabulum commune toti diuinitati, seu ponitur essentialiter, non personaliter, complectens Patrem, Filium & Spiritum sanctum.

Deinde necesse est te simul cogitare & inueniri mente patefactiones diuinas, ut directa sit inuocatio ad hunc uerum Deum, qui se patefecit misso filio Domino nostro Iesu Christo crucifixo & resuscitato. Quare talis aliqua forma inuocationis cogitetur:

Omnipotens, æterne, uere & uiue Deus, æterne Pater Domini nostri Iesu Christi, conditor cœli & terræ, unâ cum filio tuo Domino nostro Iesu Christo, & cum Spiritu sancto, Te supplex alloquor, oro & inuoco, ad te

confugio, tuam misericordiam & opem ueris
gemitibus imploro, exaudi me, iuxta pro-
missiones tuas, propter filium Mediatorem Ie-
sum Christum, Tu es pater noster, hoc est, tu
uis nobis esse placatus, nos recipere & exau-
dire propter filium tuum, quem constituisti
pro nobis propiciatorem. Ingens, uerus & ar-
dens amor est Parentum erga natos. Propter
rea uero animi motu ad te patrem amantissi-
mum confugio, quem fiducia patefacti filij
certo statuo, miranda & paterna beneuolen-
tia mihi in omnibus periculis opitulaturum,
& diuina consolatione leniturum esse calamita-
tes & ærumnas.

Tali aliqua seu forma, seu cogitatione te
commonefacias, ac fidem accendas & excites,
quoties recitas hæc uerba: Pater noster.

Qui es in coelis.

Sequitur: Qui es in coelis, hoc est, qui es
omnipotens, opitulator, & uere ades ubiq;.
Nam esse in coelis, cum de Deo, seu infinita
natura loquimur, non significat occupare cer-
tam quandam coeli partem, & in solio sedere
supra Solem, aut supra sphaeram stellarum
fixarum: Sed est substantia omnibus locis &
creaturis adesse, ac ubiq; præsentem & effica-
cem esse, sicut textus affirmat Ieremiæ 23:
Coelum & terram ego impleo.

Est igitur hæc asseueratio in precatione,
quædam confessio de uniuersali præsentia &
infinita

infinita potentia Dei, quod uere tibi adsit, te
respiciat & exaudiat, uideat & iudicet motus
ac gemitus tui cordis: quodq; tanta sit ipsius
potentia, ut certo tibi possit opitulari: Et
quod non ad bres ligneam aut lapideam Sta-
tuam, nec idolum aureum uel argenteum, sed
unicum, uerum, æternum, omnipotentem,
uiuum, sapientem, bonum, beneficum, ueracem,
castum, iustum atq; misericordem De-
um, qui se per Dominum uostrum Iesum
Christum resurrectione mortuorum, & alijs
miraculis patefecit, ac uere uult & potest no-
bis opem ferre.

Hanc cogitationem debes addere ad hæc
uerba: Qui es in coelis. In qua recitatione si-
mul consideretis, quanta cæcitas & infania sit,
inuocare Sanctos, qui ex hac uita decesserunt.
Isti enim nec intuentur Cor tuum, nec te præ-
sentes audiunt, nec ubiq; adsunt. Sed inuo-
catio compellans mortuos Sanctos tam est in-
certa, inanis, & irrita, quam si tu hominem
prorsus ignotum, ignorantem, absentem, lon-
geq; disiunctum, ridiculè compelles & allo-
quaris in cubiculo tuo. Verbi causa, Si dicas:
Ah mi Domine Pastor Ecclesiæ Lubecensis
iua me, uel ora pro me. Ille enim nec uidet
motus, nec audit uota tui cordis, ac nescit qui-
dem se inuocari.

Talis inuocatio quæ fit ad surdos & ig-
norantes, quid quæso differt ab adoratione
idolatriæ & Echnica marmorearum seu ligne-
arum Statuarum?

Hanc

Hanc manifestam & crassam idolomaniam simul in recitatione tua mens cogitatione depingat, serioq; detestetur, ut certò discas inuocare uerum Deum; nec dubites uerè tibi Deum adesse, uerè aspicere, iudicare, exaudire gemitus tui cordis, uelle ac posse tibi opitulari, dare uitam & salutem propter filium suum, Dominum nostrum Iesum Christum.

Sanctificetur nomen tuum.

Nunc sequuntur ordine petitiones.

Audiuitis autem supra commonefactionem de rebus petendis in precatone recensendis. Debent enim precantes certum aliquod beneficium, necessarium uel animæ uel corpori, à Deo nominatim petere, & expectare.

Porro, primum, summum, & maxime necessarium bonum est uera Dei agnitio, ac uera & incorrupta doctrina, De qua noticia & celebratione Dei concionatur etiam primum Præceptum. Ac sicut primum mandatum decalogi requirit & præcipit, ne habeas Deos alienos, sed ut uerum Deum recte agnoscas, credas eius uerbo, habeas ueram fiduciam erga Deum, uerum timorem ac dilectionem Dei super omnia: Ita docet nos Dominus initio petere, ut possimus inchoare & præstare cultum interiorem, & obedientiam cordis erga primum Præceptum. Exorditur itaq; à præcipuo & omnium maxime necessa-

rio bono

rio bono: **SANCTIFICETVR NOMEN TVVM**, quasi dicat: Ah Domine Deus accende in nobis puram, ueram, & sanctam agnitionem nominis tui, hoc est, da nobis puram & sinceram doctrinam sine corruptelis, ne uel errores amplectamur, uel Idolatricos cultus recipiamus, sed effice, ut te uerum & unicum Deum, Patrem Domini nostri Iesu Christi, qui te parefecisti per hunc filium Iesum Christum, ab initio missum ad Ecclesiam, crucifixum & resuscitatum, sanctè agnoscamus, tibi uerè credamus, te rectè inuocemus, colamus, ac celebremus. Custodi nos clementer, ne fanaticis & Idolatricis furoribus animi nostri fascinentur, tolle Idolatriam & omnes impias opiniones, effice, ut tu uerus Deus rectè innotescas, uerè agnoscaris, uera fide inuoceris, colaris ac celebreris.

NOMEN enim significat noticiam seu agnitionem.

Hic igitur obseruabis, quòd primum Decalogi Præceptum, & hæc prima petitio congruant, quòdq; loquantur de uera paterfatione, agnitione, inuocatione ac celebratione Dei.

Adueniat regnum tuum.

Vera agnitio non sit ociosa speculatio, Sed lux ardens diuinitus accensa, cordibus asserens æternam iusticiam, læticiam & uitam, iuxta dictum Christi: Hæc est uita æterna, ut agnoscant te uerum Deum, & Iesum quem

missisti

missi esse Christum. Effectus itaq; ueræ agnitionis est iusticia & uita æterna. Propterea de effectu primæ petitionis dicitur: **AD VENIAT REGNUM TVVM**, hoc est, tu per Ministerium & uocem doctrinæ tuæ regere, rege, governa nos Spiritu sancto, inchoa in nobis regnum tuum in hac uita, & perfrice post hanc uitam, sis in nobis efficax, accende per uocem Euangelij & agnitionem tui, ueram fidem, iusticiam & uitam æternam in cordibus nostris, destrue regnum Diaboli, non concedas Diabolo, ut præstigijs suis nostros animos capiat, & deinde implicatos & irretitos horribiliter impellat & euertat. Habitat ac regnet Iesus Christus filius tuus potenter & efficaciter, ac mansionem faciat in nobis, sicut ipse promisit inquitens: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget illum, & ueniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus.

Cæterum & hæc ipsa petitio pertinet ad primum ac secundum præceptum Decalogi. Oportet enim ista duo coniungi, & utrumq; simul in nobis inchoari, ueram scilicet agnitionem Dei, & efficaciam diuinam, seu motus diuinos excitatos & accensos per lucem doctrinæ coelestis & agnitionem Dei. Nam uera cognitio præcedit, uiuificatio sequitur, Ac Deus est efficax per suum uerbum, suæq; uocis cogitatione conuertit & uiuificat assentientes. Petis ergo in his primis atq; præcipuis petitionibus summa & amplissima beneficia: ueram

ueram lucem doctrinæ, ueram fidem, timorem Dei, dilectionem Dei, spem, consolationem & uitam æternam, uictoriam deniq; aduersus Diabolum, & aduersus tua peccata.

Fiat uoluntas tua sicut in cœlo sic & in terra.

Dominus fecit initium precationis à uera Dei agnitione, & efficacia, seu gubernatione diuina in nobis ipsis. Quare nunc sequitur tertia petitio, pertinens ad tertium & quartum præceptum Decalogi, quæ de uocationibus & functionibus loquuntur. Nec iam priuata tantum bona tibi ipsi petis, sed potius communia & publica quibuslibet uocationibus, ordinibus, & statibus salutaria, Oras etenim pro ministerio Euangelij, pro Magistratibus & Politia, seu pro bono statu publico, pro oeconomica seu domestica gubernatione, cum tuæ familiæ tum aliarum: Ah Domine Deus, TV regas ipse & adiuues tuas functiones, ut in omni gubernatione, administratione, uocatione TVA uoluntas fiat, id est, ut fiant ea quæ TV mandasti, fiant tibi grata & placencia, uidelicet, ut concionatores & Ecclesiæ Ministri rectè, fideliter sancteq; doceant, ut Reges, Principes, Consules, ac omnes qui præsumt, prijs & salutaribus consilijs, constituent, regant ac defendant respublicas, ut Patres Matresq; familias honeste curent suos liberos educari, erudiri & castigari iuxta doctrinam

nam coelestem, utq; singuli suo loco officium suum ritè & foeliciter faciant, ac maneant omnes adiuncti copulatiq; tibi Deo, tanq; membra uiua suo uero capiti, & omnes tibi obediant, nec auulsi discedant & aberrant à uero capite. Tolle omnia scandala gubernatorum & aliorum quæ offendunt tuam uoluntatem. Non concedas ut Diaboli serant falsam doctrinam, spargant inter nos tetros errores & contumeliosos aduersus Deum, quibus homines auellant à Deo, sicut Adam & Euam deceptos abstraxerunt à tua uoluntate. Non accendant Diaboli odio tui tyrannides & iniusta bella contra tuam uoluntatem, ne sequantur tristissimæ uastationes Ecclesiarum, interitus disciplinæ & piorum studiorum iuuentutis.

De his tantis rebus loquitur hoc tertium membrum: Fiat uoluntas tua sicut in cælo sic & in terra. Proinde quoties hæc uerba recitas, cogita, te hîc non solum pro te petere, sed pro toto corpore Ecclesiæ, pro singulis ordinibus & statibus, pro omnibus regiminibus, coetibus & uitæ generibus. Ac sæpe multumq; debes hoc tuo cum animo considerare, quod antea monui diligenter expendendum & in conspectu tenendum esse. Filius Dei iussit ipse peti tantas res, uidelicet, conseruationem coelestis doctrinæ, gubernationem & efficaciam diuinam in nobis, gubernationem salutarem Ecclesiarum, item regiminum & politicarum, ut Ecclesiolæ miscellæ foueantur & protegantur.

Hæc certè

Hæc certè sunt res atq; petitiones maximæ momenti, omniumq; quæ cogitari ac nominari seu oratione comprehendi possunt, summa & amplissima: Veruntamen quia Dominus noster Iesus Christus præcepit, ut hæc tanta bona petamus, nec irrita uota nostra, nec inanes & inutiles erunt clamores nostri.

Meminerimus etiam, maximas maximeq; necessarias res ideo comprehensas esse in hac forma precationis, diuino consilio tradita, ut nos eas cogitatione complexi, afficeremur aliorum & totius Ecclesiæ cura, ne securitate & feritate Cyclopica uiuentes in diem, essemus sine sollicitudine, nec angeremur pro alijs, sed mente & cogitatione cuiusq; in publica salute defixis, intueremur & complecteremur totam Ecclesiam, & uniuersum regimen politicum, motiq; calamitatibus Ecclesiæ, Reipublicæ, parentum, liberorum, & amicorum, non nobis tantum, sed etiam alijs opem ferri flagitaremus. Itaq; consideremus communes & priuatas necessitates, imprimisq; publica pericula regionum, quæ nobis & honestis studijs hospitia concedunt, ac petamus nos luce diuina regi in uocatione, in omnibus consilijs, in tuenda puritate Ecclesiæ, in docendo, in regenda republica & honesta disciplina.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Præcedentes petitiones optimo ordine præscri-

M

præscriptæ sapienter exorsæ sunt à primo
Præcepto, uidelicet, ab agnitione Dei, & effica-
cia, seu, gubernatione diuina in nobis. Istum
aptissimum ordinem bene animaduertere ac
intelligere ualde prodest, & in docendo plus-
imum lucis & perspicuitatis affert.

Hæc quarta petitio, **Panem nostrum
quotidianum da nobis hodie**, loquitur
de corporalibus bonis, de uita & incolumita-
te corporum, de bona ualitudine, de uictu,
hospitio, domicilio, pace, defensione, omni-
bus deniq; uitæ commodis, præsidij, & ad-
miniculis, sicut in præsentī uita corpora mul-
tis & diuersis rebus indigent, cibo, potu, bo-
na ualitudine, certis œconomijs, possessio-
nibus, nidulis ac tuguriolis, foelici ac pia admi-
nistratione politicarum, quæ præbent nobis
hospitia, pace seu tranquillitate publica, con-
tractibus, &c. quemadmodum uidemus hanc
externam & corporalem uitam indigere plu-
rimorum hominum ope, officijs, operis, &
præsidij.

Nec est ulla humana sapientia & diligen-
tia tanta, quæ satis intelligere ac prospicere,
nedum eloqui possit, quot & quàm diuersis
rebus ad retinendam & tuendam uitam cor-
porum opus sit. Non enim iam declamito de
rebus uitæ non necessarijs, ut de non necessa-
rijs apparatibus, pompis & profusionibus, de
quibus hanc petitionem minime conuenit in-
telligi, quæ tantum loquitur de omnibus bo-
nis corporalibus necessarijs in hac uita.

Hæc

Hæc igitur quotidiana & necessaria be-
neficia, quo ad eius fieri potest, omnia uenia-
nt in mentem, ac in conspectu sint recitanti-
bus hanc petitionem: Pater noster qui es in
coelis, Panem nostrum quotidianum da nobis
hodie, hoc est, da nobis omnia corporis
commoda, sustenta & proroga nobis uitam,
da nobis bonam ualitudinem, ut labores uo-
cationum perferre possimus, da uictum, ci-
bum, potum, da pacem, mediocrem tranqui-
litem, hospitia, politias, coniugia, œcono-
mias, ut soboles foueri & educari possit, pro-
tege domicilia, tuguriola & oppidula nostra,
da comodas tempestates, fecunditatem agro-
rum, fruges, annonam, da bonos successus in
officijs uocationis, foelicitatem in administra-
tione politica & œconomica, successus in com-
municatione rerum per contractus, in negoci-
atione, in opificio meo, concede parujs meis
liberis longa & foelicia uitæ spacia, da uires
corporis & uigorem ingeniorum, non sinas in
his regionibus uel Turcicis uel ciuilibus bellis
uel sedicionibus barbaricam uastitatem fieri,
defende casulas nostras, ne incendijs aut alijs
cladibus pereant.

Has & similes corporales necessitates me-
mineris tibi cum animo tuo considerandas &
expendendas esse ueris gemitibus, quoties
oras: Panem nostrum quotidianum da nobis
hodie. Qua in cogitatione multæ grauissimæ,
saluberrimæ, maximiq; momenti doctrinæ ti-
bi discendæ, meditandæ, intimisq; sensibus
erunt infingendæ.

M 2

Nam

Nam primò dicat aliquis: Quid attinet hæc beneficia petere, cum Deus ipse taxet, accuset, & prohibeat sollicitudinem de crastino, seu de pascendo uentre, de uictu, cibo, potu, defensione, & alijs uitæ commodis? Item quid prodest petitio? cum Deus nos uelit affligi, paratos esse ad ferendam paupertatem, & offerre nos ad obedientiam in tolerandis aduersis? Item, Euangelium iubet quærere æternam uitam, non præsentia & corporalia bona. Item, Multi Doctores scripserunt, Deo hæc non esse curæ, nec in usitata precatione intelligendum esse panem corporalem seu bona corporis, sed contendunt eam loqui de cœlestibus & æternis bonis. Ad istiusmodi ratiocinationes & obiectiones, quæ cordatis omnibus haud dubiè ueniunt in mentem, hanc responsionem diligenter obseruare, recte intelligere, atq; bene meminisse operæ precium fuerit: De qua quidem Scriptores Ecclesiastici ualde pauca tradiderunt.

Responsio.

Aeternus & omnipotens Deus uerissimè condidit initio genus humanum, admirando consilio, inenarrabili sapientia, & immensa bonitate, ad æternam uitam, læticiam, & consuetudinem cum ipso: Idem post lapsum homines per & propter filium, Dominum nostrum Iesum Christum, redemptos, & in gratiam receptos rursus reuocauit ex morte, ac restituit ad uitam, iusticiam & gloriam æternam,

nam, deditq; promissiones de remissione peccatorum, restitutione salutis, consummatione iusticiæ, ac cœlestibus & æternis beneficijs. Hæc esse uerissima, assensione firmissima statuamus.

Necesse est autem, ut in hac uita ante mortem corporalem fiat cōuersio ad Deum, & inchoetur ac crescāt uera fides, uera agnitio Dei, uiuificatio, cōsolatio & obedientia. Vult enim Deus, ut in hac misera massa, sit & colligatur æterna Ecclesia in hoc angusto currículo uitæ mortalis. Ac nisi in præsentī uita hæc diuinæ lucis, sapientiæ, iusticiæ, consolationis & nouitatis, initia sint in nobis accensa, quibus ad æternam Scholam præparamur, non erit postea nobis aditus ad cœlestem Ecclesiam, quæ Dei conspectu, consuetudine, sapientia & bonitate læta fruetur in omni æternitate. Quæ ut uera, certa & immota sunt, ita prorsus est necessarium ea discere, meminisse, ac firmissima fide amplecti. Hic ergo teneatis dictum, quod omnibus notissimum esse oportuit, Beati mortui qui in Domino moriuntur, hoc est, qui antequam hinc decederent, agnouerunt Dominum, & in fide ac uera inuocatione perseuerantes, in hac uita se filio Dei Domino Iesu Christo piè commendarunt. Sic & Paulus inquit: Superinduemur æterna salute, si tamen uestiti & non nudi reperiemur, id est, Si ad illud iudicium, quod post mortem subituri sumus, initia iusticiæ æternæ afferemus.

Firmiter igitur & certò statuendum est, quòd & oporteat in hac mortali uita Ecclesiæ æternæ collectionem fieri per filium Dei uiuificantem credentes uoce Euangelij, & quòd necesse sit teipsum cõuerti ad Deum, & membrum seu ciuem Ecclesiæ Dei fieri ante mortem corporalem, si uis post resurrectionem cum omnibus saluatís uiuificari uita æterna, in qua Deus uisibiliter & immediatè conspicietur. Hoc fundamentum singuli homines animis insigere, familiariter nosse, constanter amplecti, & utraq; manu retinere debent.

Ex hoc fundamento iam sequitur illud: Cùm necesse sit inchoari in hac uita Ecclesiam, Deum celebraturam in omni æternitate, haud dubie Deo curæ erunt hæc initia sanctificationis in genere humano, & paternè consulet ac prospiciet huic infirmæ fugaciq; uitæ hominum, in qua uult ostendere suam præsentiam, uult semper aliquam Ecclesiam supersitem esse, ideoq; uult tribuere aliqua uitæ spacia, seruare corpora, familias, politias, fouere, protegere & propagare uitam nostram, quamdiu ipsi uisum fuerit propter salutem Ecclesiæ suæ immensa bonitate sustentare & conseruare durantibus officijs corporis, generatione, nutritione & similibus, hanc propagationem & confociationem generis humani, & donec ipse uoluerit procreari & educari sobolem, focundari terram, ministerium suæ uocis audiri, regimina politica manere, & per Euangelij prædicationem multos homines uocari atq; præparari

parari ad hæreditatem salutis æternæ. Nam si debent multi cœtus hominum isto modo, uidelicet, per ministerium Euangelij in hac mortali & ærumnosa uita ad Deum conuerti, & ad æternam salutem uiuificari ac restitui, certè opus est imbecilli hominum naturæ cibo, potu, agricultura, contractibus, emptione, uenditione, diuisione, & proprietate rerum iuxta leges, pace publica, bono statu Imperiorum, regimine politico, &c. Propterea dicitur in Psalmo: Non mortui laudabunt te Domine, sed nos qui uiuimus, benedicimus Domino. Mortui non possunt ministerio uocis humanæ prædicare & celebrare diuina beneficia in hac uita corporali, sed nos qui uiuimus testificamur & confitemur, tribuentes Deo laudem misericordiæ, ut innotescat gloria eius in toto genere humano.

Ex hoc fundamento tradit Paulus hanc regulam, 1. Timoth. 4: Euangelium, seu, pietas promissionem habet præsentis uitæ & futuræ. Itaq; semper in conspectu sint utriusq; generis promissiones, quarum & discrimina gradusq; intelligere, & ordinem quo petendæ sunt, considerare debetis.

Ineptis enim Scriptoribus illis & eruditio & spirituale iudicium defuit, qui finxerunt hanc præcationem non loqui de corporalibus & præsentibus bonis. Item, indignū esse bona corporis à Deo petere. Hæc in seipsè dicta tanq; deliramenta ex perniciosis tenebris orta, & plena impletatis, explodantur.

Tu contra firmiter statuito, Deum tradidisse utriusq; generis promissiones, cum æternas, tum temporales, & diligenter discito, quomodo fides in utrisq; sit exercenda & excitanda.

Scias initio promissionem æternæ salutis, qua Deus propter Christum offert nobis & donat remissionem peccatorum, iusticiam, spiritum sanctum, & hæreditatem uitæ æternæ, fide semper amplectendam & retinendam esse. Ac primum & ante omnia fides accipiat & apprehendat reconciliationem & æterna beneficia, atq; ita per & propter Mediatorem Christum accedat atq; confugiat ad Deum. Nec dubites te membrum Ecclesiæ Dei & hæredem esse uitæ æternæ.

Hanc primam & summam promissionem de rebus æternis scito tibi ratam, firmam, & certissimam esse omni tempore, & uerè credito te esse filium Dei receptum in gratiam, ac hæredem æternæ salutis, teq; hac fide & spe sustentato, quicquid fiat de corporibus in hac uita, siue diues siue pauper, siue integra siue adfecta ualeitudine, siue in magna potentia, siue in exilium pulsus, siue in pœnis, siue extra pœnas sis. Hæ res externæ atq; corporales non eripiunt tibi gratiam & uitam æternam, sed omni tempore cor tuum firmissime credat, etiam cum à tota rerum natura desertus & proiectus uideris, perpetuam Euangelij uocem semper & sine ulla exceptione manere uerissimam: Sic Deus dilexit mundum,

ut filium suū unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternam. Hæc promissio & consolatio immota & æterna est, nec mutatur propter paupertatem, morbos, & alias corporales aut temporales pœnas, si modò fidem reconciliationis & spem uitæ æternæ retineamus.

Est igitur hæc primum summa & efficacissima consolatio, ac præcipua doctrina de promissione æterna, quam consolationem semper oportet esse præcipuam, siue fruamur tranquillitate, siue exerceamur & opprimamur ærumnis humano consilio inextricabilibus, in hac uita, ut, Dauid excussus ex regno, & exutus uniuerfa gloria sua, tamen retinebat æternam consolationem, sustentans se promissione gratiæ, etiamsi non reducendus fuisset in amissum corporale regnum. Et Iob inquit: Etiamsi occidet me, sperabo in eum. Imo necesse est in teipso hanc fidem, spem, patientiam, Item, consolationem, lucem, iusticiam & uitam æternam inchoari, accendi & confirmari in præsentis ærumnosa, imbecilli & mortali uita. Hic enim ordo sancitus est admirando consilio, & sapientissima Dei uoluntate. Nec conturbemus ipsi nos præstigijs disputationum, Quia hæc est ueritas diuinitus patefacta in uerbo expresso.

Sequuntur iam cæteræ promissiones de bonis corporalibus. Quia uult Deus in hac uita colligi & inchoari Ecclesiam, tradit etiam promissiones corporales, & docuit nos in hac

precatione clamare, nominatimq; à se petere omnia bona corporis ad hanc uitam necessaria. Procul igitur & penitus ex animis rejicite profanas, deliras, & diabolicas imaginationes, quæ fingunt, Nec petenda esse à Deo bona corporum, nec corporalia Deo curæ esse. Sed potius expendatur & cogitetur, Deum singulæ consilio etiam uitam corporalem dedisse, nec eam subito deleri sed seruare uelle, Velle in consuetudine huius uitæ mortalis inchoare suam æternam Ecclesiam, & efficaciter ostendere suam præsentiam, uelle à se peti & expectari necessaria uitæ in uocatione, & hoc modo uelle crescere agnitionem sui in inuocatione inter pericula & mirandas liberationes. Opponantur itaq; falsis imaginationibus istis ipsa uerba precatationis, quibus ipse Dominus petere nos docuit: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Cum ergo te Dominus ipse doceat ita precari & petere, certò debes ac firmiter statuere, Deum uelle hæc bona largiri, postulare ut ea nos quæramus, à seq; fide petamus & expectemus, & affirmare, se hoc honore colimus. Ideoq; expresse dicit in Psalmo: Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, & glorificabis me, statues & fateberis de præsentia Dei, quod non absim procul à te, sed quod præsens exaudiam, custodiam & protegam te, nec sim otiosus nec ignauus Deus, nihil agens, non efficax, nec adiuuans, sed quod uelim uobis opitulari in hac uita, & postea dare uitam æternam

æternam per & propter filium, Dominum Iesum Christum.

Huc addatur etiam digna consideratione doctrina de quatuor causis grauissimis & præcipuis, propter quas Ecclesiæ traditæ sunt promissiones de bonis corporalibus.

Prima est, Deus uult nos scire & credere, se uere conditorem, autorem, datorem & conseruatorem esse horum beneficiorum, ipsamq; corporalem uitam & omnia bona externa, seu temporalia, uerè esse opera & dona diuina, nec humana diligentia sola, uel parari, uel augeri, uel retineri ea posse, sine uoluntate, ope, & gubernatione Dei. In hanc sententiam dicit textus Actorum 17. In ipso sumus, uiuimus, & mouemur, id est, per ipsum datur, sustentatur, & fouetur uita nostra, Item, Prouerb. 10. Benedictio Domini diuites facit, hoc est, non ditescimus, non paramus nec tuemur opes tantum humana industria & nostris laboribus, sed necesse est accedere auxilium DEI, iuuantis honestos labores & obedientiam nostram in uocatione. Sic & Psalmus inquit: Nisi Dominus ædificauerit domum, frustra laborant ædificantes.

Secunda causa. Cum Deus inchoet æternam suam Ecclesiam in hac mortali uita, uult etiam huic coetui, in quo lucet ipsius notitia, & uera inuocatio, dare necessaria ad uitæ corporalis conseruationem. Utq; consolationem habeamus, nec frangeremur desperatione, sed bonis

sed bona cum spe propagaremus doctrinam, Deus hanc suam uoluntatem in multis promissionibus clarissimè ac dulcissimè expressit: Et nota sunt uobis omnibus hæc uerba: Primum quærite regnum Dei, & cætera adiunguntur uobis, Id est, agnoscite Deum, quærite ueram doctrinam & gloriam Dei, præstare ueros cultus, obtemperate Deo iuxta Euangelium: & clementer suppeditabit uobis necessaria uitæ præsidia. Sciamus & illud hoc loco, Deum semper in hac uita usque ad finem durare uelle, certoque seruaturum esse Ecclesiam, quia bona corporis, uitam, uictum, defensionem & hospitia promisit, sine quibus hic cæcus uoce ministerij colligendus uiuere non potest, iuxta dictum: Non mortui laudabunt te Domine, id est, mortui non possunt externa confessione & testificatione sonare uocem de Deo, inter nos uiuentes.

Tertia causa est, Sic etiam uult agnoscere Deus, ut Fides & Inuocatio exsuscitentur & exerceantur in quotidiana necessitate. Quin tot & tam diuersæ res temporales, tam uariæ externæ occasionēs & afflictiones, tam multiplicitia corporalia negocia & pericula, ut, uita, bona ualetudo, morbi, egestas, uictus, pax, bella, &c. cogitentur esse ceu Scholæ & gymnasia quædam, in quibus discenda, exercenda & confirmanda sit uera agnitio & uera inuocatio Dei. Id testatur ipse Deus in Psalmot: Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, & glorificabis me, hoc est, conspicias meam præsentiam

præsentiam, agnosces me tibi adesse, me uerè gemitus & clamores uestros exaudire, me certò uelle opitulari, quem honorem uolo mihi tribui, nolo me remoueri tanque ignauum, oliscitantem, ac somniculosum Deum, qui nec uelit opem ferre, nec sit efficax.

Quarta causa, Omnes promissiones beneficiorum corporalium, debent esse commotiones de summa, præcipua & æterna promissione gratiæ, seu, reconciliationis & salutis æternæ propter Mediatorem filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum. Nam Deus ideo uult dare bona corporis, quia in hac uita ante mortem corporalem inchoari regenerationem, & salutis æternæ initia fieri necesse est, ut colligat & seruet aliquam Ecclesiam in consuetudine præsentis uitæ. Quare Fides uniuersaliter in omni petitione bonorum præsentium simul intueatur redemptorem & Saluatorem Christum, ac prius credat & accipiat remissionem peccatorum, Imo sciat, non posse accedi ad Deum, nec peti aut expectari auxilium corporale, nisi postquam promissione gratiæ, & fiducia reconciliationis erecti statuimus Deum placatum esse, recipere nos in gratiam, & nobis ignoscere propter Christum. Sic Dominus ipse dicit: Nemo potest uenire ad Patrem nisi per filium. Item, 2. Corinth. 1. Omnes promissiones diuinæ sunt Amen, id est, certæ, ratæ, firmæ, ueræ, per & propter Christum.

Has

Has quatuor causas bene mementote, & animis infligite, quare Deus tradiderit promissiones bonorum corporalium, ac quomodo sit eis utendum, & hoc modo discite, fitidem pariter in utriusque generis promissionibus, cum spiritualibus, tum corporalibus exercere. Nam qui genera, gradus & ordinem promissionum, de quarum distinctione modo diximus, recte cogitat & intelligit, is habet & clarissimum lumen in doctrina Christiana, & in quavis tentatione, siue spirituali siue corporali, efficacem consolationem.

Haftenus admonitiones breues & necessarias recensui de distinctione utriusque generis promissionum, & de petitione bonorum corporalium, quas qui considerabit attentè, & exercebit assidue, reipsa experietur, inuocationem, si fiat hoc ordine ut dictum est, non irritam sed efficacem esse.

At hic contra obijcit humana imbecillitas: Cum sciamus in hac uita oportere nos affligi, quid attinet petere? Breuis & perspicua responsio est: Sciamus utrumque, & affligi, & tamen uiuere nos oportere, iuxta uersum Psalmi: Castigans castigauit me Dominus, & morti non tradidit me. Sic Ieremias clamat de mitigatione calamitatum Ecclesiae: Corripe me Domine, Veruntamen in iudicio, non in furore, ne ad nihilum redigas me. Vtrumque Deus mirabili & inenarrabili consilio sanxit & ordinauit. Vult punire peccatum per & propter

pter suam iusticiam, uult & Ecclesiam subiectam esse cruci, & tamen cum mandauerit ac postulet inuocationem, uult nos statuere, quod precatio nunquam sit inanis & irrita, Sed quod ipse sit immensa misericordia miscaturus inuocantibus & poenam & crucem, ne prorsus in terris Ecclesia deleatur. Plane igitur & clare potest intelligi, non idcirco preces inutiles, sed Deo gratas & efficaces esse, etiam si nos exemplo Simonis Cyrenaei uerè partem sanctae crucis gestare cogimur, Veruntamen Christus astat, & subuenit ac opitulatur nobis. Haec breuiter hoc loco monuisse satis sit, Plures enim postea de hoc genere petitionum commonefactiones addemus,

Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.

Vos scitis, idque meditari diligenter, & in conspectu semper habere debetis, duplices esse promissiones diuinas: aeternas & corporales. Promissio de bonis aeternis est promissio gratiae, remissionis peccatorum, donationis Spiritus sancti, & salutis aeternae. Haec est praecipua Euangelij promissio, propter quam filius Dei missus est ad nos, & constitutus Mediator, Redemptor, Liberator & Saluator. Nam si tantum corporis bona promissa nobis essent, nec habituri essemus aeternam salutem, proponeretur nobis consolatio, nec firma, nec efficac.

efficax, sed inanis & evanescens. Atqui Deus vult communicare nobis in omni æternitate sapientiam & bonitatem suam, atq; consumptionem immensæ misericordiæ & admittendæ liberationis huius hoc modo decrevit, ut in æterna beatitudine, sapientia, iusticia, læticia uiui fruamur ipsius claro uisibiliq; conspectu, & sine peccato, sine morte, sine ullis calamitatibus ipsum perpetuò celebremus. Hæc promissio gratiæ & æternorum bonorum, procul discerni debet à promissionibus bonorum corporalium.

Secundo, semper tenenda est regula, In omni petitione oportere primam & summam promissionem gratiæ & remissionis peccatorum propter Christum præluere cæteris promissionibus beneficiorum corporalium. Itaq; necesse est te, si uis accedere ad Deum, & bona corpori necessaria petere, primum ac perpetuò asserere hanc fidem, de remissione peccatorum & acceptatione gratuita, qua nominatim petis & accipis reconciliationem, quaq; certo statuis TIBI remitti peccata, TE recipi, TVA uota respici, TVA S preces exaudiri propter filium Dei, Dominum Iesum Christum. Non enim potest accedi, nec est ullus aditus ad Deum sine Mediatore & Propiciatore filio Dei.

Tertio, sciendum est hanc æternam & immotam esse uoluntatem Dei, atq; seuerissimum & immutabile mandatum, ut omni tempore firmissime credas, tibi GRATIS per &

per & propter Christum donari remissionem peccatorum, iustificationem, Spiritum sanctum & hæreditatem salutis æternæ. Sic manet immota, certa, & rata credenti, promissio æterna de reconciliatione & mediatore, siue impetres uitam & beneficia corporis, siue non contingat liberatio corporalis.

Veruntamen quia Deus, in hac misera mortali uita, initia suæ lucis, iusticiæ & uitæ æternæ in nobis accendit, & uult Ecclesiam per ministerium Euangelij, & conuersionem seu poenitentiam inchoari in hoc angusto mortalis uitæ curriculo, largitur & suppetat etiam bona corporalia, uitam, incolunitatem corporis, bonam ualitudinem, domesticilia, politias, pacem, usum, coniugem, liberos, œconomias, bonos successus in laboribus, &c. Itaq; uoluntatem suam expressit, quod etiam hæc corporalia bona uerè datus sit, & addit Euangelio nominatim promissiones de rebus corporalibus, ut, cum dicit: Primum querite regnum Dei, & cætera adijciuntur uobis. Mandat etiam ut fides & inuocatio quotidie exerceantur petenda & expectanda sustentatione ac defensione corporum, alijsq; rebus necessarijs, ab ipsius bonitate atq; misericordia, propter Christum.

Hanc doctrinam de distinctione promissionum audiistis in proxima concione. Et quia præcedens petitio, Panem nostrum quotidianum, &c. loquitur de beneficijs corporalibus

poralibus, ideo mox Dominus adiungit & repetit petitionem remissionis peccatorum, quam quidem uniuersaliter in omni precatione, quaecumque res petitur, ante omnia adhiberi, simul comprehendere, & semper praelucere cæteris petitionibus oportet. Quia cum statim in inuocatione obstrepat infirmitas & indignitas nostra, semper trepidæ mentes fugiunt Deum, ac ita cogitant: Quam libenter peterem auxilium, nisi me deterrent mea peccata, quæ tot & tanta sunt, ut non ausim confugere neque accedere ad Deum. Item, Si non haberem tam tristes lapsus, Deus haud dubie mihi mitigaret poenas. Has dubitationes & trepidationes experitur atque sentiunt omnium piorum corda, etiam si homines efferi, barbarici, & Cyclopici, aut hypocritæ securi ignorant eas.

Quamobrem Dominus noster Iesus Christus ipse nobis hic amplissimam & uberissimam consolationem proposuit, adiungens mox hanc dulcissimam petitionem, **Remitte nobis debita nostra, &c.** Quasi diceret: Non sum nescius, quod angeris & terreris in dignitatis tuæ tristissimorumque lapsuum conspectu, quod cogitas te abiectum esse, tuos clamores irritos esse, Deum respuere nec curare tuum murmur, tua peccata esse nimis multa & magna, tibi poenas expectandas esse, non auxilium nec liberationem. Contra istas ratiocinationes filius Dei sic te consolatur:

Rectum

est, Deoque gratum, quod agnoscis & confiteris tua peccata. Sed non oportet te despicere à Deo, nec opprimi desperatione, Imo scias Deum uelle tibi ignoscere, & remittere peccata propter Christum, serioque præcipere, ut petas remissionem, nec solum petas, sed ut etiam certo firmiterque credas, omnia tua peccata, siue magna siue parua, omnes labe, & infirmitates, gratis propter Mediatorem Christum, non propter ulla tua merita, tibi remitti.

Hic igitur attentè atque seriò mens tua inter precandum, præcipua capita doctrinæ Euangelij, quæ Dei beneficio quotidie auditis illustrari, de gratia, de remissione peccatorum, de Mediatore, de fide, diligenter sibi proponat, cogitet & iutueatur. Quapropter infigite animis hanc petitionem. Cum enim Dominus noster Iesus Christus ipse iusserit peti remissionem, & quidem quotidie peti, haud dubie uult nobis omnia peccata, quantacumque sint, remittere, & omnes quotidianas & multiplices infirmitates atque sordes condonare.

Verum simul hic monendi estis, nequaquam perseverandum esse in delictis contra conscientiam, sed scire debetis, quod necesse sit in qualibet uera inuocatione fieri aut crescere in nobis poenitentiam, seu conuersionem ad Deum, quia iuramentum diuinum

N 2

clare

nec perseueremus in peccatis contra conscientiam. Quare cum mens retinet contemptum Dei, non exauditur, Imò ne potest quidem accedere & confugere ad Deum, donec manet perseuerantia in malo proposito. Quo enim ore, qua conscientia talis inuocatio fieret: Ah Domine Deus miserere mei, esto propicius, ignosce, parce mihi, ego tamen interim omnibus furoribus opinionum, libidinum, crudelitatis indulgebo, petulanter pergam cædibus, rapinis, furtis, imposturis & mendacijs explere prauas cupiditates?

Has preces Deus abominatur & execratur, ut & Salomon affirmat, Prouerb: 28. Qui declinat aures suas, ne audiant legem, oratio eius erit execrabilis. Ac Paulus expressis uerbis inquit: Nolite errare, Deus nō irridetur, Neq; adulteri, neq; scortatores, neq; homicidæ, &c. regnum Dei possidebunt. Item Iohannis 9. Peccatores Deus nō exaudit, scilicet nō agentes poenitentiam, nec abiicientes propositum uiolandi legem Dei contra conscientiam.

Ecce hanc necessariam doctrinam inseruit hic Christus, & addidit ad petitionem remissionis, qua monemur de poenitentia, ut afferamus ad Deum conuersionem, nec retinentes propositum peccandi, belluinis cupiditatibus & diabolicis furoribus frenum laxemus, & interea somniemus, nos inuocare Deum, ac tumeamus persuasione sanctitatis: sicut pro dolor, hoc postremo tempore mundus infinitam sibi licentiam sumit, & plurimorum

tanta

tanta est feritas, ut nulla disciplinæ uincula patiantur, qui tamen interim fingunt se habere fidem, se ueris animi motibus inuocare Deum, se esse uiua & electa membra Ecclesiæ, cum uiuant in securitate & immanitate Cyclopica, & cedant ac obsequantur Diabolo, impellenti eos ad adulteria, homicidia, & alia tetra flagicia.

Istam insignem peruersitatem, enormem petulantiam, Cyclopicamq; feritatem, nisi seria morum emendatione correxerimus, tristes & horrendæ poenæ sequentur. Imo grassantur in conspectu poenæ publicæ, uidetis intestina bella, uastationem rerum publicarum, & magnam calamitatum multitudinem concurrere: & quanq; Deus ærumnas præsentis hætenus clementer mitigauit, tamen ualde metuo, ne toties irritatus feritate morum nostrorum uiolentius & implacabilius exerat iram, hæcq; regiones multo tristioribus poenis opprimantur, Quia modus nullus est petulantiae, contumaciae & affectatae nequitiae iuniorum.

O æterne Deus, Pater Domini nostri Iesu Christi propter tuam gloriam adiuua nos, governa, tuere & serua Ecclesiam tuam, puritatem ac studia coelestis doctrinae, disciplinam & mediocres politias, non sinas fieri tristissimas & infinitas uastitates, non Ethnicam & Turcicam profanitatem plenam spurciæ, ac contemptu iusticiæ diuinæ.

Hanc ipsam commonefactionem de conuersione seu poenitentia sæpe multumq;

in precatione uestra animo uoluere, & cogitatione memoriaq; repetere, eaq; uos ad poenitentiam & emendationem flectere atq; exultare debetis.

Si quis in conuersione abiicit malum propositum, is demum potest alacriter inuocare Deum fiducia Mediatoris, & in corde sentit pacem, tranquillitatem, læticiam & consolationem, iuxta dictum Pauli: Iustificati fide pacem habemus. Hæc autem fiducia, pax, & læticia acquiescens in Deo, nequaquam simul existere potest in tuo corde, cum perseverantia in delictis contra conscientiam, seu cum proposito indulgendi quibuslibet furoribus, teq; polluendi omni scelere turpitudinis. Sed postquam inchoata est conuersio in cordibus, fides firmissimè nitatur & acquiescat in Mediatore Christo, & certò statuatur inuocationem tuam placere & efficacem esse, tibiq; uerè dari remissionem peccatorum. Hanc summam & amplissimam consolationem debes infixam animo tenere, eamq; quotidie in omni precatione tua intuens ac recordans exercere & confirmare fidem, proq; tantis beneficijs Deo uere gratias agere. Et hætenus de hac petitione: Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.

Et ne nos inducas in tentationem.

Hoc est, Ne sinas nos induci, seu, ne sis uias nos labi, ruere, submergi & opprimi cum tentamur, ne sinas nos succumbere Diabolo
in tens

in tentationibus. Nam hæc phrasæ, seu modi loquendi, Ne nos inducas in tentationem, significant permissionem, non effectiorem, nec efficacem uoluntatem. Nequaquam enim sententia horum uerborum est, quòd Deus autor & causa sit tentationum, ac ipse nos incitet ac uelut inuitare uelit ad peccandum, quòdq; delectetur & uoluptatem capiat ex interitu & perniciæ nostra. Hæc falsa interpretatio explodatur. Sed autores & impulsores, à quibus oriuntur tentationes & causæ peccatorum, uerissimè sunt Diaboli & homines, Item futilitas, curiositas & petulantia nostra, & prauæ inclinationes. Rursus autem in hac petitione multæ grauissimæ & utilissimæ, magniq; momenti doctrinæ comprehenduntur. Etsi enim uelut præteruolat aures nostras uerborum breuitas insignis, Ne nos inducas in tentationem, tamen hæc pauca uerba de maximis & serijs rebus, de acerrimis & insidiosissimis hostibus loquuntur.

Iam proponite uobis ante oculos primum hostem, scilicet, DIABOLVM, quàm is horribiliter grassatus est: quàm tristem stragem atq; ruinam edidit: cum initio Adam & Euam impulit in horrendum lapsum, qua impulsione uniuersum genus humanum auulsum à Deo pertraxit in mortem & miseras infinitas. Item, quàm sæuè atrociter omnibus temporibus: quantum flagitiosissimarum libidinum, horribilium dissipatorum, tragicorum & tristissimorum casuum,
N 5 acer

acerbissimarum calamitatu Diabolus inuexit
& excitauit, in excogitandis & stabiliendis
idolis, in accendendis non necessarijs bellis, in
efficiendis cædibus iniustis, in concitandis se-
dicionibus & discordijs, &c. Nec imaginem
ni, Diabolum esse somniculosum, segnem, ig-
naum & ociosum spiritum, sed clarè textus
& expressis uerbis inquit de Iuda: Intrauit in
eum Satanas. Item, Dominus ad Phariseos,
qui certe sapientes erant, & mores modera-
bantur, honesta disciplina, dicit: Vos ex Pa-
tre Diabolo estis. Item Petri testimonium
manifestum est: Diabolus tanq̃ Leo rugiens
circuit, quærens quem deuoret. Non igitur
somniaueris, uos in tuto citraq̃ periculum, &
uelut extra teli iactum sedere, nec posse uos
à Diabolo circumueniri, sauciari uel eueri.

Postea cogitentur & alij hostes, qui sunt
incitatores atq̃ causæ tentationum, uidelicet,
Mali homines, ut constat, multa millia ado-
lescentum malis sodalitijs & exemplis depras-
uari, tandemq̃ corpus & uitam perdere, alios
quos etiam animæ iacturam facere. Item,
Multi Principes & sapientes uiri per suos
Consiliarios, quorum fidei cor & uitam suam
committunt, & quibus, ut dicitur, apertum
pectus ostendunt, capiuntur & seducuntur,
ut amplectantur ac recipiant doctrinam fal-
sam & perniciosam, ut non necessaria & per-
niciosa bella moueant, ut alijs malis causis &
negocijs implicentur. Sic & alij priuati ho-
mines

mines decipiuntur & corrumpuntur sapientia
mero per malos consultores & doctores.

Tertius hostis & omnium intimus ac
proximus est, tua propria Sapientia, tua bella
imaginatio, seu splendida cogitatio, & praua
cupiditas in tuo corde: quando propria cu-
riositate seu petulantia ingeniorum extimula-
mur & impellimur ad fingenda, serenda, uel
amplectenda noua dogmata, aut cum erran-
tibus flammis uiciorum affectuum incendimur
ad adulteria, ad cupiditatem uindictæ,
ad furta, mendacia, imposturas, & alia flagi-
cia. Hæc possumus ipsi sentire omnia. Cumq̃
obtemperamus & indulgemus his prauis mo-
tibus & inclinationibus, uagantur circa nos
Diaboli spectatores furiosorum conatuum
nostrorum, ideoq̃ confestim aduolant, & di-
ro atq̃ uenenato afflatu cor miserum, imbecile
le ac desertum à Deo insiciunt ac impellunt,
ut debilitatum & languefactum ruat in mani-
festa scelera. Ut, cum Dauid intuens aliam
coniugem forma præstantem incenderetur
eius amore, cumq̃ uolens aleret incendium in
animo ortum, & in externo quoq̃ gestu ac
sermone obsequeretur uiciosis illis motibus &
flammis, Diaboli uidentes eum cedere affe-
ctui, & admittere illecebras, præcipitantem
uiolenter impellebant, prostratumq̃ lapidibus
inextricabilibus implicabant.

Hic itaq̃ tertius hostis, nempe pro-
pria curiositas, & appetitio seu cupiditas uici-
osa,

osa, uersatur in lubrico, magnumq; uenit in periculum, utroq; tempore, cum in rebus prosperis & ad uoluntatem nostram fluentibus, tum in aduersa & afflictâ fortuna, ut quando morbis, egestate, contemptu, ceterisque miseris & ærumnis urgemur, premimur, ac obruimur. Etenim quando nobis tranquilla & placata sunt omnia, cumq; in uita uoluptatibus affluente diuitijs & gloria floremus, tunc immoderati, petulantes, & securi laxamus frenos cæcis cupiditatibus, despicimus arroganter, & conculcamos alios, certaminibus motis tumultus excitamus, aut indulgentes curiositati ostentamus ingenia & sapientiam, sumus autores nouorum dogmatum, & nobis persuademus nostram foelicitatem perpetuam fore, sicut Pompeius dicebat, se suppositione pedis Italiam totam exercitibus completurum aduersus Iulium Cæsarem.

At contra cum subeuntibus ingentes ærumnas accidunt inextricabilia humano consilio, tunc animis fracti mœrore conturbescimus, ruimus in impatientiam & desperationem, fugimus Deum, tristesq; cruciatus & horrendi fremitus in corde sequuntur.

Hos tam uarios hostes agnoscere, tamq; multiplices tentationes considerare debemus, atq; ideo ueris gemitibus & lacrymis orare, Ne nos inducas in tentationem, hoc est, ne sinas nos mergi, succumbere, & oppressi cum tentamur, quando Diaboli periculum

culum, pestem, & exitium moluntur corporibus, animabus, coniugibus & liberis nostris, quando dilacerare Ecclesias, & turbare Respublicas conantur. Item cum alij homines consilijs & incitationibus suis uolunt nos irretire & implicare malis causis. Item, cum superati propria infirmitate rapimur & impellimur ad inhonesta uel exitiosa negocia. Ac in summa: Si quis cogitat sua sapientia suisq; consilijs, etiam sine gubernatione, custodia & ope diuina se regere posse suos mores, sua negocia & pericula, is uerè cæcus, uecors, furiosus, & mente captus iudicari debet. Nec enim ulla humana sapientia & uigilantia par esse tantæ moli periculorum & impedimentorum, nec sufficere potest ad regendam uitam nostram, ad sustinendam uocationem, ad prospiciendas, uitandas & fugiendas insidias Diaboli, ad intelligendas cauendasq; seducti ones & imposturas hominum, ad uincendam deniq; propriam infirmitatem, sine auxilio & protectione Dei. Quia semper uera est sententia filij Dei: Sine me nihil potestis facere. Sumus imbecilles, & uarijs calamitatibus onerati, Propterea Deus misit nobis filium suum Dominum nostrum Iesum Christum, ut esset defensor & custos Ecclesiæ, à quo sciremus nos regi, protegi & iuari, modò uerè & serio inuocantes ipsum petamus auxilium & gubernationem diuinam, & abijciamus ea delicta, quæ impediunt inuocationem atq; polluunt conscientiam, nec in securitate Cyclopica

pica furenter pergamus indulgere ac obedire omnibus prauis inclinationibus & uiciosis cupiditatibus.

Ita Dominus ipse dicit Apostolis: Vigilate & orate ne intretis in tentationem. Item, S. Paulus inquit, Ambuletis accuratè, non ut fatui, sed ut sapientes, in quibus Deus initia suæ lucis accendit.

Hæc omnia diligenter uobis proponite, nec sperate istius dissolutæ uitæ Cyclopicam securitatem & temulentiam sine tristissimis casibus & humanarum miseriarum, & Diabolicarum insidiarum abituram esse. Nec frustra hæc insignis & memorabilis sententia inseritur historiæ, cum Israelitæ choreas exercerent circum uituli Aegyptiorum imitatione facti simulacrum, ubi textus dicit: Sedit populus manducare & bibere, & surrexit ludere.

Certe horum temporum ingens est mœstificia in tantis periculis, & publicis miserijs, & quanquam iuniorum animos non ualde mouent difficultates temporum, & confusiones gubernationum, tamen seniores in tanta rerum angustia tristissimisq; poenarum spectatulis, & maximarum calamitatum metu, profecto debebant tum excrucuari propter horrenda bella, propter uastationes Ecclesiarum, & imperiorum collisiones, tum affici suis, atq; domesticis difficultatibus, inopia, morbis, infelicitate liberorum, detrimentisq; facultatum, ut cum sollicitudine de procellis & ærumnis huiusmodi cogitantes, & in uitandis lapsis

lapsibus intenti magis ac circumspecti, & in precando ardentiores essent.

Has itaq; causas publici luctus & mœsticiæ singulorum, serio magnosq; animorum motu cogitantes, clamemus ad Deum in hac petitione, ne sinat nos pertrahi in laqueos Diaboli, nec succumbere prauis inclinationibus, nec in superbiâ, fastum, fiduciamq; nostri rueret, nec in tristitiam & desperationem mergi, nec alijs tentationibus, quæ multæ uariæq; sunt, opprimi.

Quare recitantibus uerba huius petitionis sæpe ueniat in mentem similitum uerborum Christi, quibus in agone ad montem oliuarum, discipulos adhortatur ad precandum, inquit: Orate ne intretis in tentationem, id est, ne Diabolus excutiat uobis fidem, & auellat uos à Deo per insidias, imposturas, præstigias atq; scandala, quæ multipliciter excitare potest.

Sed libera nos à malo.

Hæc est petitio generalis, & tanq; clausula, quæ quidem aptissimè cohæret & congruit cum proxima præcedente petitione. Cæterum non loquemur iam de Ethnicis, Turcis, & similibus impijs, Hi enim non liberantur à malo, sed manent oppressi peccatis, ira Dei, tyrannide Diaboli, & æternis poenis, siue floreat in hac uita, siue sustineant magnas misérias. Ut Cæsar Tiberius suauiter uiuit,

ter uixit, fuit magnus & potens Imperator, habuit omnis generis uoluptates, polluit se confutionibus libidinum, iniuste multos interfecit, Idem posteaquam consenuerat placide sine uiolentia mortuus est, Nec tamen ideo consecutus est liberationem ex summis & æternis malis, Sed periit abiectus in horrendos, acerbissimos & sempiternos cruciatus. Quamobrem nihil hoc loco de Ethnicis exemplis dicendum erit, quantumuis enim Ethnicis sollicitè serioq; clament: Ah Domine Deus eripe nos ex periculis & miserijs, tamen ipsorum clamores sunt horribilis & mera cecitas, ideoq; inanes & irritos esse minime dubitandum est, Non enim alloquuntur uerum Deum, imo filium Dei contumelijs afficiunt. Præterea cum diu anxie clamauerunt, tamen animi tumultuantes ac trepidantes disputant, Deum non curare gemitus, lacrymas, clamores inuocantium, non ualere nec recipi suas preces, ideoq; non expectant à Deo auxilium, Quare tandem horribili fremitu irascuntur & maledicunt Deo.

Hoc igitur loco tantum de uiuis ac ueris Christi membris, deq; piorum ac sanctorum afflictionibus uerba faciemus.

Deus Ecclesiam suam subiecit cruci, adeoq; duriter exercet, ut uix ullo tempore non experiat illa insignes ac multiplices calamitates, Sed idem tantam molem miserationum inæstimabili bonitate sic mitigat & lenit, ut aliqui tamen homines maneant in uita sustinentes

perfitites, quibus & bonam ualeitudinem & uitium largitur, quo labores uocationum perferre, ac seruire & prodesse possint alijs, iuxta dictum Psalmi: Non mortui laudabunt te Domine, id est, qui iam decesserunt tanq; de præsidio & statione uitæ, non fungentur amplius ministerio publico docendi, nec ad gubernacula reipublicæ sedebunt, nec onera communia, laboresq; necessarios in ciuili societate seu mortali uita sustinebunt.

Vult autem Deus in hac misera massa in hac uita inchoari hoc summum beneficium, uidelicet, restitutionem iusticiæ & uitæ æternæ, in qua deinceps prorsus abolito peccato & deleta morte ipse erit omnia in omnibus, propterea multis hominibus tribuit uitæ spacia longiora, dat bonam ualeitudinem, uisum, fruges terræ, ut plures uiuere, ac Ecclesijs pie seruire, aut certe suo loco sustinere labores utiles possint. At multi adeo tristibus ærumnis onerati, tanq; sæuis casibus oppressi sunt, ut nec suæ uocationis labores facere, nec utiliter seruire possint, uerbi causa, qui grauib; & diuturnis morbis excruciantur, aut qui tyrannicarum persecutionum crudelitatem subeunt, Nihilominus tamen omnes nos precari oportet, siue magnos & acerbos, siue leuiore dolores perferamus, ut Deus immensa misericordia nos tandem uelit à malo liberare.

Scitis esse seuerissimum Dei mandatum, ut firmissime credamus, nos propter filium
O Dei

Dei Dominum nostrum Iesum Christum uerè liberatos esse à peccato & ab æternis poenis. Attamen debemus petere liberationem, & in hac petitione fidem exuscitare ac confirmare, certoq; statuere, Deum nobis propter filium Mediatorem clementer & inenarrabili bonitate peccata remittere, atq; uerissimum esse, quòd in omni æternitate uelit nobis suam sapientiam, iusticiam, bonitatem, ac læticiam communicare, nec abiecturum nos esse in sempiternum exitium cruciandos cum Diabolis & omnibus impijs.

Has res æternas primùm debes in petitionis huius recitatione, animo contemplari & considerare, Postea cogites & intuearis etiam omnes præsentēs atq; corporales miseras & ærūmnas, ac petens liberationem cum te ipsum tum alios quoq; complectaris, certoq; statuas, hanc tuam precationem, non esse irritam, sed à Deo recipi, & impetrare cum tibi tum cæteris mitigationem, Ac etiamsi durius exerceamur, nec prorsus auferuntur poenæ, quia Ecclesia subiecta est præsentibus miserijs corporum, tamen Deus clementer lenit ac mitigat poenas, ut Ecclesiæ, politiæ, ac ciuitates aliquæ maneant & conseruentur, utq; tu paruulos liberos tuos retinere tecum, ac educare possis. Propterea nequaquam cogites ideo frustra fieri hanc petitionem, aut irritam esse precationem, si non tollantur ac desinant omnes afflictiones & miseriæ, Sed Deus

exaudit

exaudit tamen ac recipit afflictorum gemitus & clamores, atq; plurimas poenas lenit ac mitigat.

Nisi Deus misertus nostri mitigasset poenas tunc, cum Imperator Carolus occupauerat hoc oppidulum, idq; totos quatuordecim dies imposito præsidio tenebat armatus, fuissent omnes interfecti, & perissent funditus. Imo si Diabolus insidiator posset uel unius horæ spacio uos uniuersos cum sanctis infantibus & familijs uestris deuorare, nequaquæ prætermisurus nec dilaturus esset. Quamobrem serio uerisq; motibus animorum petamus, ut Deus nos clementer liberare uelit à malo, cum præsentī quod iam degustauimus ac sentire cepimus, tum futuro seu imminenti, quod etsi nondum sustinemus, nec sentimus, aut ne quidem prospicimus, tamen fuerat oppressurum ceruices nostras, nisi Deus id immensa bonitate arceret ac depelleret.

Libera nos à malo æterno, & temporali, præsentī & impendenti, particulari & uniuersali, quod posset accidere nisi Deus auerteret.

Sic clamant Prophetæ, Jerem. 10. Corripe me Domine, ueruntamen in iudicio, non in furore, ne forte ad nihilum redigas me. Item Abacuc 3: Domine cum iratus fueris, immensæ misericordiæ recorderis. Ita nos quoq; petimus his uerbis: Ah Domine Deus clementer mitigato nobis publicas & priuatas

O 2 calamitas

calamitates, ac omnes huius uitæ miseras & ærumnas, non sinas fieri Ethnicas uastitates, non spurcitiem diabolicam, non Turcicos furores grassari sinas in genere humano.

A M E N.

Id est, Hæc ita uerissime fiant, & rata sint.

Hanc appendicem seu clausulam, necesse est addi in omni uera Inuocatione. Quia inuocatio sine Fide, & oppressa dubitatione, est Ethnica impietas. Vt cum dicit aliquis: Ah Domine Deus opitulare mihi, qui tamen interea secum sic cogitat, Nescio an sim Deo curæ, Nescio an Deus uelit recipere meas preces, nescio cur recipiat. Certe qui non eluctatur ex his dubitationibus, is recitat Ethnico more suam precationem. At piæ mentes & conuersas ad Deum necesse est ita cogitare: Seuerissima & immutabilis Dei uoluntas est, ut inuocemus ipsum, & certò uult nos propter filium Iesum Christum exaudire, Quin hanc ipsam ob causam tradidit promissiones suas, addito mandato immutabili, ut credamus, quòd uere uelit nos exaudire: Propterea firmissime statuo me propter Christum à Deo exaudiri, & certissime non inanes, non inutiles nec irritos esse gemitus & clamores meos. Oro etiam ardentibus uotis, ut hæc initia fidei Deus in me confirmet, quemadmodum trepidus ille agnita imbecillitate fidei petit se confirmari: Credo Domine, sed opem fer diffidentia meæ,

Quam

Quando ieiunatis non sitis sicut Hypocritæ, tristes.

Populus Iudaicus non habuit certos & in lege diuina præfinitos dies ieiunij, præter unicum diem decimum septimi mensis, qui dicebatur Festum expiationis. Ipsi uerò nominarunt Ieiunium abstinentiam ab omni cibo, seu inediam integræ diei, id est, cum prorsus nihil edebant tanto temporis interuallo, quantum est à uespere diei præcedentis usque ad uesperam sequentis. Sed Pharisei cumularunt humanas traditiones, & crebra ieiunia seruauerunt, quibus exercitijs prædicabant se promereri ingentia beneficia, remissionem peccatorum, & pietatis ac sanctimonie incrementa.

Porro uos scitis ex Euangelio, nulla ieiunia siue diuinitus mandata, siue ab hominibus electa & præscripta, mereri remissionem peccatorum. Imo tetra & horribilis blasphemia est, tribuere hunc summum honorem, & soli CHRISTO debitum, nostris operibus, ritibus ac exercitijs, quòd sint merita remissionis peccatorum, aut quòd sint iusticia coram Deo. Verùm hic honos proprius est filij Dei Domini nostri Iesu Christi, cuius unius obedientia meruit nobis remissionem peccatorum, iusticiam, donationem Spiritus sancti, & hæreditatem uitæ æternæ. Et hanc ipsam amplitudinem gratiæ seu misericordiæ diuinæ, necesse est à nobis apprehendi & accipi

sola Fide, acquiescente in Mediatore Domino nostro Iesu Christo. Huius firmissimi fundamenti nulla nos unquam capiat obliuio, sed eius memoriam perpetuo circumferamus animis, Qua de re uos comonefieri saepenumero auditis.

Nec sinatis abduci uos & dimoueri Diabolicis praestigijs ab hac salutari & uerissima Euangelij doctrina, sed assensione firmissima statuatis certo uos accipere & habere remissionem peccatorum, & imputari uobis iusticiam propter meritum Christi, sicut affirmat Propheta: Liure eius sanati sumus. Nec patiamini uobis in hac doctrina tenebras offundi.

Iam hoc quoque certissimum & irrefragabiliter uerum est, quod quodocumque fide concipitur & inchoatur in cordibus haec diuinitissima consolatio, certo Deus accendat & efficiat in nobis uitam & laeticiam acquiescentem in misericordia Dei, ut omnes uere Christiani seu conuersi ad Deum sentiunt & experiuntur, iuxta dictum, Iustificati fide pacem habemus erga Deum.

Veruntamen in hac ipsa uiuificatione seu regeneratione oportet fiduciam tui cordis acquiescere in filio Dei, Domino nostro Iesu Christo, & non sua mundicie uel nouitate nitari.

Haec ipsa doctrina uerissime uox est sacrosancti Euangelij, ac aeterna & immota ueritas, nec est quicquam uel obscuritatis uel ambiguitatis

biguitatis, uel insidiarum, uel sophistices in hac sententia, quam recensui. Itaque constanter eam amplectimini & retinete, nec sinite uos perturbari ac circumueniri offusis nebulis ac corruptelis, uel à Papa, uel à Monachis, uel ab Augustana Sphynge, cui nomen est INTERIM, uel à quibusdam praestigiatoribus, qui nunc uelut ex antro Trophonio prodentes iactitant se noua nobis mysteria patefacturos esse.

Occurri autem nobis & quaeri hoc loco potest, Quare Ieiunia non prorsus improben-
tur hic & reiiciantur, & cur dicat Christus: Cum ieiunare uoles, hilaritatem uultus & oculorum praeteferas.

Respondeo.

Primum sciendum est, non praescribi ullam ieiuniorum formam, aut modum exercitiorum in Euangelio, sed liberum esse cuilibet & concessum cum prandere, tum coenare, ac uesci uel carnibus, uel piscibus, uel oleribus, uel rapis, uel quibuscumque cibis frui, diuinitus cuique datis & oblati. Verum in genere Temperantia omnibus hominibus est praecipra, seruans omni tempore modum in cibo & potu, conuenientem naturae corporum. Sic ipse Dominus praecipit Lucae 21. Attendite, ne grauentur corda uestra crapula & ebrietate. Cur uero dicit Corda grauari? uidetur enim potius dicendum fuisse, Ventrem pastu potius immodico repletum ac effertum inerti

mole grauari? Respondeo. Dominus ideo nominatim de Corde loquitur, quia in temulentis extinguitur inuocatio Dei, Quare gubernatio seu actio diuina impeditur in nobis, intemperantia templum Dei, nempe Cor & Cerebrum, uiolantibus. Hoc modo corda grauantur ingluuie & helluationibus.

In eandem quoque sententiam Petrus inquit 1. Petri 4. Estote temperantes & sobrii ad precandum.

Et Hoseæ 4. scriptum est, Scortatio, uinum & ebrietas auferunt cor, hoc est, laxant humanos animos, & effrenatos in furorem agunt, ac impediunt intentionem in inuocatione, ipsiusque Dei efficaciam seu effectiones in cordibus.

Itaque principio notum sit uobis hoc necessarium præceptum, quod uidelicet temperantia in cibo ac potu sit opus necessarium quocumque tempore. Ac de his mandatis exercitijs ieiuniorum loquitur Euangelium.

Hæc siue abstinentia siue forma ieiunij, non est hypocrisis, ac hilariter fieri seu præstari debet in fide, inuocatione, & gratiarum actione ad Deum. Estque Fides & læticia in Deo illud ipsum generosissimum ac preciosum Balsamum, cuius hic fit mentio, quo nimirum se perfundere debent ieiunantes. Ac ne potest quidem hilariter, ardentem & ex animo fieri tum inuocatio tum gratiarum actio, quam diu tibi cibo potuque distento, uel halanti etiamnum pridianam crapulam, spiritus turbantur

bantur & exæstuant in cerebro. Intueatur & consideret sese unusquisque, tunc animaduertet ac deprehendet, utrum ieiunii & sobrii sit ardentior inuocatio, an temulenti & uino crapulæ distenti.

Propterea coniungit utrumque scriptura Matthæi 17. In IEIUNIO & ORATIONE, ut significet inuocationem nimis esse languidam frigidamque, imo prorsus impediri & extingui in uira ebriosa, Cyclopica & beluina.

Secundo, Euangelium loquitur de alio quodam genere ieiunij longe difficiliore magisque serio, cum uidelicet cor adeo plenum ueris doloribus angoribusque confectum est, ut ab animo mœsticia & curis occupato uentriculus languefactus ne quidem admittat cibum, nec frui potu allato possit. Tale fuit Ieiunium Dauidis obiurgati à Propheta Nathan. Sic in Niniue ieiunarunt aliqui sancti homines audita concione Ionæ. Ita Matthæi 9. inquit ipse Dominus, fore, ut Discipuli sui ieiunent tunc, cum sponsus ab eis auferetur. Hoc modo ieiunauit & Paulus post conversionem. Item, sic pauperes familiæ propter inopiam coguntur ieiunare, ac propemodum contabescunt fame, quia desunt eis necessaria ad uictum, seu, res naturæ conuenientes. Sic & Agar cum filio penè siti perijt, in solitudine non habens aquam.

Hoc ieiunij genus Ecclesiæ proprium nequaquam est simulatio uel Hypocrisis, Si cor Deo

sefe subiiciens patienter obediat in afflictio-
nibus. Ac tunc quidem hæc consolatio maxi-
me necessaria est, ut accedat læticia & hilaritas,
atq; fragrantissimo balsamo caput perfundas-
tur. Hæc enim læticia & balsami fragrantia
est ipsa consolatio, qua cor fide ac spe uiuifi-
catum erigitur, & in aduersis tolerandis obe-
diens inuocat Deum, certoq; statuit Deum
uelle propicium esse, ac mitigatis ærumnis ad-
esse nobis atq; opitulari, ne prorsus merga-
mur & tanq; fluctibus obruamur, sicut affir-
mant hæc dicta.

Psalmo 49 : Inuoca me in die tribulatio-
nis tuæ, & eripiam te, & glorificabis me.

Psalmo 33 : Prope est Dominus his qui
tribulato sunt corde.

Nahum 1 : Bonus est Dominus & cons-
fortans in tribulatione, & agnoscens seu ac-
ceptans sperantes in se.

Iis igitur, ut dixi, modis, patientiam, fis-
dem & spem in hoc genere Ieiunij exerceas-
mus. Etenim hæc ipsa consolatio est illud sa-
luberrimum Balsamum, quo tunc unguimus
ac perfundimus capita nostra.

Est enim Iuuenilis ætas de hoc Ieiunio,
videlicet, de tolerantia in cruce et magnis ve-
risq; doloribus, nondum scit aut intelligit mul-
ta, tamen grandiores, quorum iam maturuit
ætas, norunt, non deesse ueris Ecclesiæ mem-
bris & uocationis curas, & acres animi dolo-
res, quibus sæpe adeo duriter exercentur, ut
ne possint quidem admittere cibum aut po-
tum.

Præterea

Præterea multi sunt pauperes, qui uere
indigent rebus ad victum necessarijs, nec ha-
bent cibum & potum naturæ conuenientem.
De hoc difficili, serio, tristicij Ieiunio, quod
nec hypocriticum nec accersitum est, Christi-
ni meminerint consolationem, quomodo to-
lerandum perferendumq; sit, ac norint effica-
cia remedia uere sanantia dolores cordis.

Tertium Ieiunium est Poedagogicum ac
sponte seu ultrò electum exercitium, ut, Si
quis in die aut prorsus abstinere à cibo, po-
tuq; aut semel duntaxat & pauxillum uelit
edere, hoc fine, ut magis idoneus sit animus
ad intentionem in Inuocatione, studijs, ac ne-
gocijs. Hoc exercitium arbitrio nostro ele-
ctum reipsa tantum est opus uoluntarium
temperantiæ moderantis cibum & potum,
ideoq; cuilibet liberum est prout ætati uiris
busq; suis conuenire iudicat, uel inedia integri
diei corpus cohercere, uel in die q; minimum
cibi & potionis ad reficiendas uires adhibere.
Itaq; usitatum fuit in Ecclesia omnibus tem-
poribus, Sanctos conuenire Ieiunos ad præ-
candum. Sic Actorum 10. Cornelius qua-
triduum Ieiunat, cum misso diuinitus angelo
mandatum accipit de accersendo Petro. De
hoc more Ieiunandi non potest ferri lex aliqua
generalis uel uniuersalis, præscribens unum
modum seu certam formam talium exercitio-
rum, quorum uarietas nequit comprehendi
regulis, cum alia alijs congruant. Singuli ta-
men

men priuatim, prout ualitudinis ac temporis ratio pateretur, debebant sæpe tribuere precibus & ieiunio certum aliquem diem, quem totum à cibo se abstinentes consumerent in pia meditatione patefactionum & promissionum diuinarum, ut uidelicet animi intentione & cordis alacritate excitata ad cogitationem de Deo, accenderetur inuocatio, nec spirituales actiones impedirentur.

Sed ea barbaries est in populo, ut plerisque persuasum sit, se, si unum diem ieiuni sint, noctem continuo sequentem non posse uiuere.

Nec prolixius hac de re dicam, sed tantum uos ad ieiunium primi generis adhortabor, id est, ad temperantiam seuerissime mandata à Deo omnibus hominibus, ne in comestationibus, helluationibus, cartaminibusque poculorum uitam degamus. De hac diligentia frenandi cupiditates Dominus conuocatur Lucæ 21: Videte ne corda uestra grauentur ebrietate & crapula.

Loquitur autem res ipsa, & quotidiana exempla prohi dolor nimis multa testantur, in his regionibus omne ferè studium conuiuiorum apparatus, & ebrietati, atque immanibus illis poculis impendi. Quare manifestum est nunc à Deo uarijs modis puniri, ut incendijs, bellis, & conuulsionibus atque confusionibus regiminum, seu politiarum, plusquam beluina istam uentris ingluuiem, & helluandi perpotandique consuetudinem, Præterea, quoties uiu

ties uidetis temulentos homines ultrò ruere in suas clades, & sæpe cruento ferro inter se ipsos concurrere, imò & cædibus mutuis grassari? Item, quot & quantæ passim audiuntur querelæ declamantium publice priuatimque, crescere præcia rerum uenalium, & in Agricolas maledicta conijcientium, quod non minoris uendant fruges & carnes. At quomodo potest laxior annona sperari, in tantis profusionibus, helluationibus, pomparum conuiuiorumque apparatus? Equidem credo quod Deus nequaquam adeo benigne fecundaret terram, sed inopia frumenti & agrorum sterilitate nos castigaret, nisi puerperis, infantibus, pueritiæ, ac misellis & egentibus familiolis parceret. His ut uictum largiatur Deus, benedicat terræ, fouet semina rerum nascentium, largiore messe, ubertate frugum & fructuum prospicit humanis necessitatibus.

Verum hic erant addenda sane plurima de crassis abusibus. Alij propter auaritiam res uiciosas uendunt, atque Dei dona corrumpunt, adeo ut nec panis nec potus salubris naturæque corporum conueniens haberi possit. Alij Homericæ Circe similes, qui à Circe in porcum mutatus recipere hominis figuram noluit, adeo delectantur immundicie, sordibus & illuue, ut in morem Suis lutulenti quaslibet res, panem, carnes, cereuiciam, & id genus alia corrumpere & contaminare soleant.

Istos crassos abusus non agnoscitis nec iudicatis esse peccata, propterea cumulantur poenæ,

poenae. Deus æternus clementer nostri miseratus tribuat his regionibus salutaria regimina, quæ non permittant laxari petulanter honesta disciplinæ uincula.

Non thesaurizate uobis thesauros in terra.

Iam sequitur concio de Auaricia & fiducia acquiescente in pecunia, opibus, & copia rei familiaris.

Hic primum familiariter nota sint uobis uerba Pauli Ephes. 4: Unusquisque laboret manibus suis operans bonum, ut & ipse habeat, & indigenti communicare possit. Item Genesis 3. Deus inquit, In sudore uultus tui uesceris pane tuo. Item, Psalmus 128. Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit. Et passim extant plurimæ sententiæ diuinæ, quæ præcipiunt labores iustos congruentes uocationi.

Ac est ipsius naturæ rationisque præscriptio, imo uoluntas Dei, ut paterfamilias habeat necessaria uictui, & laboribus uocationi conuenientibus paret facultates, augeat & tueatur rem familiarem. Hæc uirtus nempe Sedulitas rectè & ordinè quærens uictum, parans opes, partasque facultates conseruans, Deo placet, ac nominari potest Oeconomia diligens ac iusta, & ordinata diuinitus.

Extrema uerò seu uicia contraria huius diligentiae sunt: Alterum, Prodigalitas, profusionibus exhauriens facultates, Alterum

Auaris

Auaricia, sordibus, furtis, & rapacitate quærens diuitias.

Est autem AVARICIA, uelle quousque modo corradere & accumulare opes, uis delicti lucris iniustis uariisque rapinis & furtis, tum occultis tum manifestis, ut cum uiciosæ fucataque merces extruduntur, cum panis & cereuisia corrumpuntur ac deprauantur, cum adulterini nummi pro bonis soluuntur, cum fraudulentis uenditionibus & imposturis alies non struuntur insidiæ, cum uariis pretextibus sumitur mutuum, nec fideliter penditur quicquid alijs debetur. Item cum petuntur usuræ, cum exercentur aucupia pecuniæ quærendæ iniusta, cum denique uiolatur æqualitas & iusticia in defraudandis alijs.

Hæc omnia prohibentur in septimo præcepto, Non furtum facies. Nec indiget quicquid horum proluxa declaratione, sed singuli sese scrutentur, & animaduertant, ubi fideliter & candidè, ubi fallaciter & insidiosè agant, moresque suos emendent. Quia talis iniusticia non est leue peccatum, sed quod Deus & in hac uita punit atrocibus poenis, & puniet æternis supplicijs, nisi fiat conuersio ad Deum. Sic dicit Esaias 33. Vae qui spoliās, quia spoliaberis. Itaque manifeste uidetis crescentes peculatu & uariis fraudibus, excuti tandem fortunis. Et ab experientia dictum illud ortum est: Male parta male dilabuntur. Ita Paulus inquit 1. Corinth. 6. Adulteri, fures, &c, non erunt hæredes regni Dei & uitæ æternæ.

Porro

Porro & hæc est Auariciæ species, ac in-
gens peccatum, cum pecuniæ, opes & copiæ
anteferuntur piæ doctrinæ atq; ueritati diui-
næ. Quantus est in plurimis regionibus ho-
rum numerus? qui agnita ueritate tamen fus-
giunt pericula confessionis, imo & persecutio-
nem seu opressionem purioris doctrinæ stabi-
liunt & adiuuant, ne dignitatem, bona, diui-
tias ac tranquillitatem suam in discrimen affe-
rant uel amittant.

Est & hæc auariciæ species, cum habes
mediocres facultates, nec uis pro tuo modo
& loco decerpere aliquid Deo, & conferre
cum ad conseruationem ministerij Ecclesiæ,
tum ad subleuandas difficultates uerè egenti-
um, Sicut Nabal nōlebat iuuare Dauidem,
quem tamen præsens occasio ipsi commendas-
bat.

Auariciæ speciebus annumerandum est
& hoc triste peccatum, quando cor tuum ma-
gis acquiescit & nititur fiducia pecuniæ, po-
tentia, opum, quàm fide præsentia & boni-
tatis diuinæ, cum securus nec agnoscens tuam
infirmiorem, sinis in corde tuo extinguere & ti-
morem Dei & inuocationem, & uana fiducia
propriarum diuitiarum quæris uoluptates, in-
dulges cupiditati uindictæ &c. Quæ quidem
sunt arcana, sed tristia & tetra peccata, de quib-
us iam copiosius differendi locus haud fue-
rit.

Omnia hæc peccata prohibentur in hoc
dicto Christi: Nolite uobis colligere thesau-
ros, in

ros, in quibus cor uelut inhærescit & acquies-
cit, quicq; pluris illi sunt q̃ Deus ipse. Propter
ea addit: Vbi cor tuum ibi thesaurus tuus,
Quod omnino uerum est de auaritis, qui lucra,
diuitias & πλεονεκτήματα sua multo pluris
faciunt & æstimant, quàm Deum.

DE PRODIGALITATE.

De prodigalitate non dicam prolixè, lo-
quitur enim res ipsa, ut cuius peripicuum est,
prodigos qui facultates suas in res non ne-
cessarias per luxum aut per uanum studium
ostentandi opes profuderunt, exutos patriæ
monijs tandem conuerti ad furta & rapina-
s, aut ignauam mendicitatem, quæ & ipsa
quædam furti species est.

Hinc rythmi Germanici dicunt:

Wer mehr wil verzeeren/
Denn sein pflug kan ereeren.
Der wird zu letzt verderben.
Vnd villicht am Galgen sterben.

Quorum hæc est sententia:

Si quis de partis uult plura absumere rebus,
Quærere quàm uigili sedulitate potest;
Is mendicando uictum petet ostia pulsans,
Aut feret huic tristè crux laqueusq; necè.

Ac extat mandatum diuinum profusio-
nes & dissipationes hæreditatum nominatim
prohibens, Prouerb. 5: Ne des substantiam
P tuam

quam crudeli, nec saturentur alieni facultatibus
cuis. Vocat enim crudeles & alienos eos, qui
abutuntur aliena facilitate & liberalitate,
quicq; harpyarum & hirudinum more sangui-
nem exorbent, ac postq; facultates aliorum
deuorant, ijs quibus fidelitatem & gratia-
tudinem debebant, in calamitate illudunt &
insultant.

Præterea conspici potest in aulis & ad-
ministratone seu gubernatione politica, quan-
tum impedimentorum, & detrimentorū per-
nitiosorum pariant inanes profusiones. Cum
Domini seu potestates non necessarijs sumpti-
bus, apparatibus & pompis impendunt or-
dinaria tributa legitimascq; pensiones, ac supra
modum suarum facultatum inani aucupio
gloriæ profundunt plurima, ubi non est opus,
postea nec ipsi sunt instructi pecunia ad res
necessarias gerendas, nec parcunt ciuium fa-
cultatibus, sed immoderatis expilationibus
deglubentes populum, ditionibus territorijsq;
suis onera intolerabilia cumulant.

Hæc omnia diligenter consideretis atq;
perpendatis, & discatis cum gratiarum actio-
ne ad Deum, ordine ac prudenter tum collo-
care tum custodire facultates iuste partas, nec
ullis prætextibus alios defraudetis.

Quin & hoc sciatis, diuinitus offerri, Dei-
beneficia esse facultates, uictum ac rem famili-
arem, nec negligere Deum administrationes
aut acquisitiones fortunarum, sed uelle eas
tueri, augere & prouehere recte utentibus &
in uoc

in uocatione fideliter seruientibus, uelle etiam
attenuare ac dissipare facultates, cum in-
signes abusus acceruntur contra conscientia-
am, sicut experientia comprobat, & oculi
testantur hæc diuinitus hoc modo fieri.

Hanc communem doctrinam, de pro-
prietate, seu distinctione dominiorum, ac de
legitimo usu facultatum, debetis hic attente
cogitare & meditari.

Non uolui arduas & subtiles hoc loco
quæstiones agitare, sed mentionem facere
communium negotiorum, casuum & uicio-
rum, quorum in huius uitæ miserijs & infir-
mitate exempla nimis crebra, & proli dolor
quotidiana sunt in conspectu posita, de quo-
rumlibet generum furtis, iniustis aucupijs &
lucris, atq; multiplici abusu facultatum.

De his ipsis peccatis Christus quoq; lo-
quitur, Nec dubium est, quin nos quoq; si
uera pietate Deum coleremus, essemus futuri
diligentiores in his œconomicis, quantumuis
leuib; ut uidentur, officijs, uidelicet, ut iusto
ordine & acquireremus seu pararemus, & ad-
ministraremus siue collocaremus hæc externa
atq; corporalia bona, nec Luporum, Canum
& Felium, de pastu decertantium more, uelut
ex faucibus ereptum bolum seu cibum, unus
alteri mordicus auferret.

Deus certe uult ac flagitat, ut nos & hac
qualicunq; obedientia fidem atq; timorem
Dei declarem, ac ipsi hunc honorem cul-

tumq; debitum præstemus, uidelicet, ut benigne, fideliter, & iuste inter nos alijs cum alijs res ac officia communicemus, iuxta dictum Prophetæ: Misericordiam uolo, non sacrificium, & agnitionem Dei magis q̃ holocausta, &c.

Nos quidem Concionatores quid possumus aliud facere, quàm sonare uocem Decalogi, & uobis auditoribus mandata diuina proponere? Cæterum politici magistratus officium erat in multis huiusmodi negotijs tueri iusticiam exercendis iudicijs & executione poenarum, seu puniendis uiolatoribus iusticiæ ac disciplinæ. Sed regimina, pro dolor, languidiora sunt his ultimis temporibus, & in hac delira mundi senectâ. Deus clementer det imperia iusta & salutaria Ecclesiæ, flectat etiam uestros & nostros, id est, omnium animos ad pie, temperanter, ordine, circumspice sobrietate uiuendum, ut & ipsum honore adficiamus, & in gubernatione morum sollicitæ mentes accendantur ad inuocationem & cæteras uirtutes congruentes uoluntati diuinæ, Amen.

Lucerna corporis est oculus.

Hoc memorabile dictum est regula generalis, commonefaciens nos, ut in quolibet opere principaliter animi intentionem seu discrimina finium consideremus, nec tantum externi operis gestum seu simulationem spectemus. Exempli causa:

Abra-

Abraham, item uidua Sareptana, & alijs sancti homines dederunt Eleemosynas. Iam plurimi diuites inter Ethnicos uel hypocritæ non minus benigne largiuntur Eleemosynas. Hic uidentur hypocritæ præstare opera similia operibus piorum, nec differunt externi gestus, Imo potest fieri, ut Ethnica liberalitas longe superet magnificentia pium opus Viduæ Sareptanæ, quæ in summa penuria pauxillum farinæ præbet Eliæ exulanti. Sed finis facit discrimen, quia motus interiores cordis plane sunt dissimiles. Impij, id est, Ethnici & hypocritæ non benefaciunt alijs propter Deum, seu, ut Deo obediunt, sed uel ostentatione quadam et aucupio gloriæ popularis, uel quia fingunt se sua beneficentia mereri remissionem peccatorum, & iustos esse coram Deo, sicut Mahometh & Papistæ docent de satisfactionibus & compensatione delictorum.

In hoc exemplo perspicuum est, opera similia externa specie prudenter ac procul esse discernenda. Alia enim fiunt uero motu cordis agnoscentis Deum, & propter mandatum Dei, de quibus operibus hoc loco tradit Dominus generalem regulam, Quando cor est hypocriticum, tunc etiam externum opus est simulatus gestus, & fucosa hypocrisis plena peccati Deoq; displicens.

Hæc Regula complectitur plurima exempla, scilicet, omnes externas ceremonias. Cain & Habel, Saul & Dauid offerunt sacrificia, & multis imponit similitudo quadam
P 3 externi

externi operis, ut nihil differre iudicent, Sed corda prorsus dissimilia sunt. Porro primum & summum Præceptum dicit, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Item, Rom: 10: Corde creditur ad iusticiam, &c. Et Esaia 29. uituperat & reijcit Deus hypocrisin hac uoce, Appropinquat iste populus ore suo, & Labijs honorat me, Cor autem eius longe est à me, ut Cain, Saul, Ethnici, & Mo-
nachii arte simulant externos gestus, sed cor in ipsis est plenum sordibus ac immundicie, non regitur luce seu vera agnitione Dei, est sine timore Dei, sine Fide, plenū inuidencia & odijs, imo ruit in cedes & blasphemias. Huiusmodi sacrificia & externi gestus sunt tetra peccata, & cultus horribiliter damnati ac reiecti, sicut & Salomon affirmat Prouerb: 28. Oratio eius qui auertit aures, ne audiant Legem, erit execrabilis. Item Ecclesiastæ 4. Melior est obedientia quam uictimæ stultorum, qui nesciunt quantum faciant mali. Exemplum, Ethnici fuerunt sine uera agnitione Dei, pleni turpitudinum, adulteriorum, incestarumq; libidinum, Interim tamen cumularunt sacrificia, quibus deleri peccata putabant.

Tantam cœcitatē semper in mundo confirmauit Diabolus, Sic impuri Sacrificuli Papistici uixerunt in manifesta turpitudine, qui tamen Missas celebrantes impudenter somniarunt & iactarunt se placare iram Dei Ceremonia suæ oblationis, & ipsam lectio-

nem

nem Missarum mereri ingentia beneficia uniuersæ Ecclesiæ.

De talibus insanis & cœcis hypocritis loquitur Salomon inquiens: Hi stulti nesciunt quantum mali faciant. Aberrant enim à uerō Deo ignari uoluntatis diuinæ, ac ne sua quidem opera intelligunt, sed ipsorum cultus & sacrificia sunt superstitiosæ Cacozelix & horribilia peccata. Itaq; de hac cœcitate Dominus hic dicit in genere & uniuersaliter, Si oculus tuus malus fuerit, totum corpus erit tenebræ, hoc est, oportet tenere discrimen externorum operum, Vbicunq; cor est pium & sincerum, ibi & externa opera sunt incorrupta & impolluta. Sed ubi cor est impurum & hypocriticum, ubi Cacozelia externorum operum seu factorum quantumuis magnifica, plausibilis & speciosa, est commenticia superstitio & graue peccatum. Hic est simplex & proprius intellectus horum uerborum Christi.

Quæstio.

At dicis: Quando igitur cor est sincerum? & quomodo sciri potest utrum sint puri motus cordis?

Responsio.

Primum, necesse est ut cor norit & intelligat uerbum Dei, iuxta uersum Psalmi, Lu-

P 4

cerna

cerna pedibus meis uerbum tuum, & lux semitis meis, Hanc lucem prius oportet accendi in nobis, eamque uera & firma fide cordis accipi & apprehendi, sed uere, dextre ac pie intellectam, ne pertrahamur speculationibus monstrosis & aberrantibus in hæreses, fanatica deliria, Monastica somnia, & sophisticas perplexitates, quemadmodum Diabolus incitat omnibus temporibus & impellit quosdam petulantes ac insanos homines, ut deficientes à uerbo Dei implicentur corruptelis doctrinæ, & amplectantur perniciosos errores ac sophismatum præstigias.

Quandocumque igitur homo regitur uerbo Dei, nec deest sincerus ac uerus intellectus uocis diuinæ seu recta sententia, quam fides firmiter amplexa retinet & lætatur, tunc illuscit cordi, quid sit lex, quid æterna promissio & reconciliatio seu gratia, quomodo Deus sit agnoscendus & inuocandus, quare missus sit filius Dei, & quæ sint eius beneficia, qui sint ueri cultus Dei, & quis ordo omnium operum debeat institui.

Accensa uero hac luce in mentibus humanis, necesse est existere ueram atque seriam conuersionem ad Deum seu poenitentiam, id est, ueros pauores ortos ex agnitione iræ diuinæ aduersus peccata nostra, & ueram fidem atque fiduciam acquiescentem in Deo propter filium mediatorem. Porro ubicumque lucet hæc fides, ibi deinde omnes cultus, & cætera opera, diuinitus instituta præcepta & appro-

bata,

bata, aut quæcumque observationes recte, ordinari atque iudicari possunt. Hoc declaremus exemplo.

Postquam Paulus norat se recipi & placere Deo, se iustum esse gratis propter obedientiam Domini nostri Iesu Christi, & exarserant in corde uerus timor Dei, uera fides, & uera inuocatio, perspicue intelligebat ieiunia, ceremonias, & quæcumque opera à nobis electa nequaquam esse merita remissionis peccatorum, aut iusticiam coram Deo, sed esse externa exercitia, quæ pro circumstantiis obseruari uel omitti possunt.

Hunc ordinem ut disceret Antonius Eremita, singulari reuelatione commonefiebar, ne sua ieiunia & dulcissima solitudinis exercitia durissimæ Sutoris Alexandrini uitæ anteferreret,

Recita Historiam.

Ferunt S. Antonio uenisse aliquando in mentem, ut cuperet scire, an uitæ genus, quod ipse susceperat in durioribus illis exercitijs solitudinis, præstantius esset ac magis Deo placeret, quam uitæ communis officia, quæ præstare solent patresfamilias Christiani, in quibus non hæret manifesta turpitudine, Ibi Deus per somnium uel reuelationem quandam uolens Eremitæ ostendere, quantum in hoc uitæ genere proficeret, monstrauit ei domum Sutoris Alexandrini uicinam portæ, ac iussit, ut illius exercitia & dona exploraret. Veniens igitur in urbem Alexandrinam Antonius ingreditur

P 5

domum

domum Sutoris, alloquitur Patremfamilias, ac primum interrogat de doctrina, Sit ne Christianus, & an uera fide amplectatur Symbolum & omnia Scripta Prophetarum & Apostolorum? Hic modeste de doctrina respondet, Fatetur se esse Christianum, affirmat se reiicere & condemnare Ethnicas Idolomanias, & inuocare uerum Deum in agnitione Iesu Christi Mediatoris, Ac in summa dicit se credere omnes articulos fidei, abhorrere denique ab omnibus hæreticis, fanaticis & impijs opinionibus, pugnantibus cum quocunque articulo Symboli, ac ueris gemitibus petere à Deo, ut hæc initia ueræ fidei confirmetur in suo pectore, ne ruat in errores, hæreses & fanaticos furores, sicut omnibus ætatibus contagia tristissimorum errorum late uagata sunt. At ijs sane libenter auditis percontatur Antonius, Quos igitur cultus præstare, quæ pietatis exercitia usurpare, quibus operibus uenerari Deum soleat? Tum Sutor, Hæc fides, inquit, qua uere credo Deo, & gratias ago pro tanta bonitate & ingentibus beneficijs, quod Deus immensa misericordia me propter filium suum Dominum Iesum Christum gratis recepit, quod iustum pronunciat, quod uult mihi propicius esse, summus est & præcipuus cultus. Ideo quotidie cogitatione tantorum beneficiorum exuscitor ad gratiarum actionem, atque utinam possim ardenti pectore & uera gratitudine diuinam bonitatem beneuolentiamque celebrare.

Nec

Nec enim præter hanc gratiarum actionem, & beneficiorum prædicationem, quicquam reliquum fuerit, quo Deum honore afficere, quoque uoluntatem gratiæ referendæ testari queam. Propterea singulis diebus mane surgens è lecto breui precatone Deo gratias ago, & peto remissionem peccatorum, uictam, consolationem, gubernationem, uictum, defensionem, atque miseriarum mitigationem, mihi, coniugi, liberis & Ecclesiæ. Eandem quoque gratiarum actionem, & petitionem, repeto allidens ad mensam, & iturus dormitum.

Quæ cum ualde probarentur Antonio, pergit interrogare, de ieiuniorum & corporaliū exercitiorum ordine atque modo. Respondet iste, Postquam mane paucis uerbis pro familia & uniuerſa ciuitate oraui, lætus facio domesticas operas: Premor enim & ipse uulgari onere paupertatis, ideo mihi necessitas incumbit, opitulante Deo, paruis liberis & famuliolæ uictum quærere. Proinde do arti meæ operam, & curo ut filij rectè doceantur, utque familia ad agnitionem & inuocationem Dei inuitetur ac instituatur. Præterea quæcunque mandat legitima potestas in politicis negotijs, diligenter exequor, & obedientiam præsto in soluendo tributo, atque communibus oneribus ciuium sustinendis.

Non alia, inquit Antonius, habes exercitia duriora? ut certos dies ieiuniorum, & quasdam peculiare obseruationes? Parum ne putas,

putas, ait alter, me laboris & ieiuniorum sustinere? cum in officina assiduus operibus exerceo artificium meum, domesticæq; familiæ uictum quæro, cum uarijs ærumnis conflictor, tolerandis cum in œconomicis difficultatibus, tum oneribus a republica impositis, cum incidant subinde plurima, quæ patrem familias duriter excruciant, Deinde quem multiplices domesticæ miseriæ defatigant, quem curarum moles in ciuili gubernatione & politicis officijs exercet, illi non est integrum ociose circumspectare & cessare, nec unquam defuturæ sunt causæ, occasiones & pericula, quibus ad inuocationem, ad exercendam fidem ac dilectionem exuscitetur. Miror itaq; cur in his & publicis & priuatis miserijs exercitia pñ patrisfamilias, non satis duram militiam, sed suaue ocium esse existimes, ac nescio quæ difficiliora & perfectiora requiras opera.

Magna pietas & sanctimonia est in officijs uitæ communis Deum recte agnoscere, uere inuocare in agnitione & fiducia Christi, deinde in coniugio caste uiuere, in laboribus œconomicis & politicis fideliter seruire, & in his miserijs atq; periculis quotidie fidem ac inuocationem, pietatem deniq; in retinenda possessione doctrinæ de Deo, exercere.

Hac tam graui responsione mouebatur Antonius, ut intelligeret suam monasticam uitam in solitudine non antecellere nec antefere-
rendam

rendam esse laboribus, officijs & exercitijs uitæ politicæ & œconomicæ, in quibus testimonio præsentis Dei timor & fides confirmantur. Didicit ergo gradus, ordinem ac discrimina inter fidem & opera, inter pios motus cordis & externos gestus.

Hic etiam conferamus Dauidem & Alexandrum, ut de discriminibus utriusq; gubernatoris admoneamur. Alexander fuit acerrimus bellator, donatus Imperio orbis terrarum, adeo florens opibus ac potentia, ut ipsius Imperij possessio quinquies aut sexies magnitudine fuerit amplior Israelitico regno Dauidis. Idem multa præclara prælia fecit, plurimas gloriosas uictorias consecutus est, captiuis clementer pepercit.

Interim tanti Principis diuinitus instructi excellentia uirtutum & foelicitate cor plenum erat contemptu Dei, spurcie, & alijs turpitudinibus. Ideoq; donis, quibus a Deo ornatus erat, autoritate, opibus, regnis atq; uictorijs abutebatur ad fastum, ad uoluptates, ad magnificentiam pomparum.

At in corde Dauidis lucebat uera agnitio Dei, quem recte inuocabat, uictorias atq; regna conferebat ad gloriam Dei, & propagationem salutaris doctrinæ, Cumq; sciret se debere obedientiam Deo in hoc gradu politico, in quem collocatus erat, alacriter suscipiebat & sustinebat tantos labores, acerrime præliabatur, ut defenderet coelestem doctrinam,

nam, nec sentiebat se mereri remissionem peccatorum his dimicationibus, & hac mole curarum atq; dolorum, nec regni decus ac potentiam hoc sine tuebatur, ut ipse ingenti gloria frueretur, multo minus ut impune quidvis sibi liceret, & ut agens iniusta non posset à quoquam coerceri uel reprimi.

Horum & similium exemplorum consideratione fiet illustris ac perspicua sententia dicti, Si oculus tuus fuerit maliciosus, totum corpus erit tenebræ, id est, Quando cor intus non uero iudicio nec honesto proposito mouetur ac regitur, tunc certum est externi operis gestus esse peccata, nec ulla ratione cultuum diuinorum nomen accipere.

Quæ omnia sunt digna obseruatione, ut agnoscatis ordinem seu gradus uerorum Dei cultuum, & ordine uos exerceatis in his gradibus. Nam sine exercitijs, ueris animi doloribus, ardenti inuocatione, & sensu diuinæ consolationis hæc doctrina nequaquæ potest intelligi.

At hunc textum Papistæ insulsis interpretationibus foedè dilacerarunt, cum ne sua quidem intelligerent aut diiudicarent opera, iuxta Salomonis gnomen, Ecclesiaste. 4: Nesciunt quantum mali faciant. Et hypocritæ ignorant quid sint ipsorum supersticiosi cultus, & nesciunt quid agant, dum insignibus titulis suas ceremonias ostentant ac uenditant, Itaq; inuexerunt tetros & perniciosos errores, horribiliter peruerterunt ac conturbarunt ordinem

dinem operum, prætulerunt humanas traditiones mandatis diuinis, atq; dixerunt, homines proprijs operibus mereri remissionem.

Hi omnes & similes errores taxantur & reprehenduntur hoc breui dicto Christi, Si oculus tuus malus fuerit, necesse erit totum corpus tenebras esse, Qua regula constituitur discrimen inter hypocrisin, & legitimam siue diuinis ordinata & approbata opera. Et hætenus de ista generali regula.

Sequitur iam Concio.

Nemo potest seruire duobus Dominis, &c.

Regimina politica seu mundi Imperia suum habent ordinem distinctum, certis gradibus, singuli ciues & subditi multos habent Dominos, nimirum Consules ciuitatis, Præfectum, Principem, ueruntamen hi gradus hoc ordine constituti sunt, ut unusquislibet ciuis principaliter seruiat & obtemperet summo capiti seu gubernatori, postea suo loco cæteris Dominis inferioribus. Neq; uero seruientes hoc ordine potestatibus dicuntur duobus Dominis seruire, quamdiu superior Dominus & Magistratus inferiores coniuncti sunt uoluntatibus & sententijs. Sed cum illi animis & uoluntatibus distracti, inter se dissident, tunc certe nemo potest utriq; discordantium adherere pariter ac seruire, sicut eadem aqua non potest simul

simul esse feruida & frigida, Quia contraria seu pugnancia inter se non possunt simul poni, nec in eodem subiecto coniungi, ac ut maxime sint simul, mox tamen alterum pellitur ab altero.

Similis ratio est in hoc casu de quo concionatur Dominus: **Nemo potest duobus Dominis seruire**, scilicet, non consentientibus & congruentibus inter se, Sed turbulentis atq; discordibus. Item, quando non est imperio legitimo gradibus certo ordine distinctis, alter alteri subiectus, ut Nemo potest pariter Ferdinando Regi & Turcico Tyranno seruire, quia hostilibus odijs inter se dissident. Rex enim Ferdinandus confirmat Hungariam esse suam, ideoq; negat se passurum, ut eripiat ea sibi, In hoc manifesto dissidio, & grauib; inimicijs constat nullum militem posse stipendia merere apud utrunq; uel utriq; seruire. Huiusmodi exempla sunt illustria, plana & perspicua.

Sic & Iudas non potest æqualiter atq; pariter pecuniam & Deum uenerari, colere ac magnificere. Nam uox diuina dicit, Non adiuues oppressionem innocentis, At auaricia clamitat, Imò propter pecuniam confirmes & adiuues iniustam sauciã. Hoc exemplum plurimi nunc imitantur, Quidam enim simul & amplecti doctrinam Euangelij & Episcopatus ac Sacerdotia sibi conferri uolunt, à Pontifice Romano, sed Euangelij uox est: Fugite idola,

idola, id est, nec estote dediti idolatricis cultibus, nec eos approbate. Reclamat autem Episcopatus, præcipiens cultum & approbationem Idolorum, ut eueharis ad fastigium tantæ dignitatis, & obtineas pulchrum principatum. Præterea quam usitatum est in aulis Principum, ut uiri nobiles uideri uelint Euangelici, ut interim simul aucupentur gratiam, & alludant ad affectus potentum, qui doctrinæ piæ infesti persequuntur Euangelium.

Ex his & similibus exemplis dare poterit intelligi sententia huius textus. Estq; hoc loco discenda & seruanda Regula: Quod Deo seruandum sit ante omnia, seu quod Dei cultus & honor præferendus sit omnibus creaturis, iuxta primum Decalogi Præceptum, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, Ex quo uerissime sequitur, nihil omnium rerum æque colendum, pariterq; diligendum esse ac Deum ipsum, nectribuendum honorem diuinum amoremue Deo debitum ulli creaturæ, tantum abest, ut quicquam omnium rerum Deo sit antefendum, magisue colendum, aut ardentius diligendum, ad contumeliam ipsius Dei, quodq; repugnet & aduersetur diuinæ bonitati.

Hæc est summa salutaris istius Regulæ, quam in textu sequuntur hæc uerba: **Non potestis seruire Deo pariter & Mammonæ**, seu diuitijs. Quod quidem intelligetis eodem plane modo quo superiora, quas
Q si dis

si dicat Dominus, Vos nequaquam debetis quacunq; ratione quærere diuitias, omisso Deo, nec propter diuitias facere contra Deum, Non debetis accipere opulentos Episcopatus & opimas præbendas, quas nominant, ut confirmetis ac stabiliatis impiam doctrinam, seu falsa dogmata. Item, Non debetis propter pecuniam uiolare cætera mandata diuina, quemadmodum fœneratores, prædones, fures, & alij impostores faciunt, cuius generis peccata certe plurima sunt in mundo. Quid enim tam usitatum est, quam pecuniæ causa uiolare iusticiam? Iuxta tritum teutonice lingua Prouerbiũ, Pecuniarum gratia fieri homines nequam & improbos.

Viennæ ante paucos annos quidam Pistor habuerat Ministrum cui nomen erat Paulus. Hic cum penitus perspectis ac exploratis ædibus cognouisset, quibus in arculis pecunia soleret asseruari, nocte quadam se in eandem domum insinuans ex ordine cædes quinque hominum crudelissime commisit, ac primum quidem seruum dormientem in scamno trucidauit, exinde ancillam, postea patremfamilias & coniugem concubantes in eodem lecto iugulauit. Quibus interfectis cum accederet ad alium lectulum in quo erat filiola adhuc admodum parua, exclamauit illa eiulans, Ah Paule, obsecro parce nec eripe mihi uitam, accipies omnes meas puppas cum uoles. Sed Diabolus impulit hunc latronem, ut pergeret, &

ret, & furorem in eo confirmauit, occidit igitur & miseram puellulam, compilataq; domo & pecunia ablata fugiens Vienna peruenit Ratisbonam, quæ abest à Vienna ad quinquaginta miliaria Germanica. Verum Deus ipse est executor suæ Regulæ, Quicunq; gladium acceperint gladio peribunt. Propterea Latro iste, quanq; tot miliarium intervallo discesserat, diuinitus tamen ad poenam retractus, & in iudicium capitis adductus, Viennam iniectis catenis remissus est, ubi & hasta seu ueruto transfixus, innocentium sanguinem supplicio merito luit. Suspendus autem in ueruto, seu affixus præacuto palo, clamitabat miserabiliter, cæteros cruciatus corporis omnes quos perferret nequaq; sibi tam acerbum dolorem inurere, quam acrem morsum sensumq; doloris efficiat recordatio uocis puellæ, Ah Paule sinas me uiuere, dabo tibi omnes meas puppas. Ita mortuus est hic Fur & Latro in atrocissimi supplicij tormentis & horrendis conscientie cruciatibus. Tantis peccatis implicat tamq; tristes ac tragicos exitus affert Mammona.

Hæc insignia & crassa exempla mementote, quæ cogitantes uidete ne Mammona uos captos & comprehensos teneat.

Quæstio.

At hic existit quæstio, Num sit quærendus uictus, & tenenda res familiaris? Respondeo.

Q 2

Omnino

Quo ordine quaerenda & retinenda sint bona corporis.

Omnino debes quaerere & retinere facultates, sed hoc ordine: Primum Deo obtemperes, ac discas ante omnia ipsum recte inuocare & consulere, nec contra conscientiam, seu sciens & uolens uiolens diuina mandata, Postea debes honestis laboribus, ordinatè iuxta uocationem parare, collocare, tueri & augere rem familiarum, seu facultates, Imo Deus ipse uult sua bonitate & benedictione adiuuare tuos labores, ut sint foelices, uult prouehere & augere tibi facultates, sicut postea circa finem capituli attexitur gnome: Primum quaerite regnum Dei, & cetera diuinitus adiicientur uobis. Sic fuerunt diuites Abraham, Isaac, Ioseph, Dauid, Iob. Sed quia saepe audiuiſtis explanationem ueram & luculentam huius quaestionis, non differam hoc loco de ea prolixius, sequitur in textu.

Non sitis solliciti de crastino, quid comedatis aut quid bibatis, &c.

Hic sapientes homines sine luce fidei cogitant, hos esse sermones ociosos & inanes, ac impossibilia praecipere. Oppono itaque breuem & perspicuam responsionem, Verum est sapientes ignaros exercitiorum fidei iudicare huiusmodi Stoicas quasdam hyperbolas tradi, & hos esse sermones friuolos, inutiles ac similes fabulorum narrationum. Vos uero, qui rectè didicistis initia doctrinae Christianae, & in quibus est accensa scintilla fidei, Scitis humanas

humanas mentes diuina consolatione destitutas in paupertate, persecutionibus, & calamitatibus, in tantis periculis priuatis & publicis, uehementer excruciarì, & intimis animi sensibus angì, nunc hic nunc istis praesidia, coniunctiones & auxilia querere, communire se factionibus & varijs practicis. De hac sollicitudine loquitur textus, quae est ingens cruciatus & angor trepidantis animi, ortus ex diffidentia, quia cor nec erigitur nec sustentatur diuina consolatione.

Quare discatis duplicem esse sollicitudinem: Vna est sollicitudo diffidentiae seu trepidatio & cruciatus cordis, quod non regitur diuina luce & consolatione, quod nec petit nec expectat auxilium, defensionem, victum & gubernationem a Deo. Ideo saepe, pro dolor, accidit, ut aliqui homines propter detrimenta facultatum seu paupertatem adeo duriter exerceantur animi perturbationibus, angoribus & solitudinibus, ut contabescant moerore, uel etiam ipsi mortem sibi consciant, quemadmodum exempla meminimus.

Haec sollicitudo plena diffidentiae, trepidationis, caecitatis, & expertis omnis uerae consolationis hic seuerissime prohibetur. Nam Dei uoluntas immutabilis est, ut in omnibus periculis & necessitatibus confugiamus ad ipsum, speremus & petamus ab ipso auxilium, nec frangamur desperatione. Id docet pulcherrimus Psalmi uersiculus, quem singuli

meminisse & sæpe meditari debetis, Iacta cura
ram tuam in Dominum, & ipse te sustentabit.
Quin ob hanc ipsam causam Dominus
quotidianæ precationi inseruit & inclusit hæc
uerba, Panem nostrum quotidianum da nobis
hodie. Ergo cum iusserit ipse peti à se ci-
bos & bona corporis, uult sine ulla dubitati-
one hæc etiam bona corporalia, uictum, des-
ensionem, facultates suppeditare, uult nos
non ab ipso deficere nec opprimi desperatio-
ne. Ex hac declaratione perspicuum & mani-
festum est, prohiberi hanc sollicitudinem,
quæ est diffidentia, dubitatio & desperatio de
auxilio diuino.

Altera sollicitudo est in credente cura,
sedulitas & diligentia, diuinitus ordinata faci-
endi labores sui loci & suæ uocationis. Exem-
pli causa. Dauid est Imperator seu Dux exer-
citus. In hac uocatione obeunda necesse est
ipsum adhibere iustam diligentiam, & sollici-
tudinem copias militares ducendi, distribu-
endi, collocandi in insidijs, Item, dimicandi
cum hoste, prospiciendi ex quibus locis exer-
citu commeatu commode supportari seu
conuehi, & res frumentaria expediri possit,
explorandi denique ubi subsederint & commo-
rentur hostes. In summa, oportet ipsum ut se-
dulum & acrem militem, non esse ignauum,
nec ebriosum aut temulentum in facienda uo-
catione. Sed ad hanc curam & diligentiam
uocationis propriam accedit in corde conso-
latio, tranquillitas & læticia, uidelicet, quod
retinens

retinens animi constantiam credit Deum sibi
adesse, se respicere, curare, tegere, sibi opitulas-
tutum esse, Ideoque lætus inuocat, imo suscipit
ac sustinet eò promptius & alacrius omnes la-
bores, quia scit se uocatum à Deo iuari &
defendi diuinitus, & sperat bonos exitus.

Hæc sollicitudo laboris & diligentia
coniuncta cum fide, est ordinata & manda-
ta diuinitus, & hæc sedulitas seu cura facien-
dæ uocationis non admiscet negocijs & ordi-
natis laboribus iniusta consilia, & malas præ-
cticas, sicut prior illa sollicitudo diffidentia
metu futuri incommodi in præsentia sæpe
uitur prauis consilijs, & quærit inconcessa
præsidia: Sed coercet se intra metas, recte
suscipit & placide tolerat labores à Deo man-
datos, nec à regula discedit propter futuras
incertas spes aut metus. De qua diligentia
Paulus præcipit Rom. 12: Qui seruit seruatur
fideliter, Qui præest, sit diligens, &c. Item,
Psalmo 128. Labores manuum tuarum quia
manducabis, beatus es & bene tibi erit.

Cognito igitur & dextrè intellecto hoc
discrimine sollicitudinis, cruciantis animum
diffidentia, & sollicitudinis seu diligentia in
facienda uocatione, cui præluet fides acqui-
escens in Deo, mediocriter potest intelligi hic
textus, qui quidem plurimas salutares com-
monefactiones, doctrinas & consolationes
dulcissime proponit, Quarum scilicet hæc est
summa,

Necesse est singulos Christianos omnibus temporibus nosse doctrinam de distinctione promissionum, sunt enim duplices promissiones :

Prima & summa promissio est, Promissio gratiæ seu reconciliationis & uitæ æternæ gratis dandæ propter Mediatorem Christum.

Alia est promissio de bonis necessarijs in hac uita, seu de corporali auxilio in omni genere necessitatum & periculorum, ut de uictu, defensione, bona ualitudine, &c.

Hic ergo scias, utrumq; genus promissionis fide accipi, & consolatione, quam proponit utraq; promissio, mentes erigi, atq; in Deo acquiescere oportere, ueruntamen semper inchoandum esse à promissione gratiæ & salutis æternæ. Anteq; petis præsentia seu corporalia beneficia, oportet initio te cogitare, utrum statuatur cor tuum se habere Deum propitium, & se placere Deo. Hic necesse est te intueri Saluatorem filium Dei, & uera cordis fiducia statuere, quod certo Deus placatus propter filium te gratis immensa bonitate recipiat, quod remittat tibi peccata, quod reconciliatus uelit agnoscere suam misericordiam, quod uere te uiuificet ac hæredem æternæ salutis efficiat.

Hæc prima promissio est præcipua uox Euangelij deprompta ex sinu æterni Patris, manetq; perpetuo rata & firma, & immota credenti, siue habeat bona corporalia, siue non contingat ei liberario corporalis in hac mortali

mortali uita. Nam fidem oportet niti hac æterna promissione, & hoc summum bonum retinere, etiam si amittenda sunt omnia bona temporalia, & ipsa uita corporalis profundenda, ut Dauid excussus regno & in exilium pulsus, tamen amplectebatur & retinebat consolationem seu uocem absolutionis, quæ dixerat ei Propheta Nathan : Dominus absoluit peccatum tuum. Itaq; firmissime credebat se habere remissionem peccatorum & reconciliationem, suasq; preces recipi, & se esse hæredem uitæ æternæ, etiam si exutus uniuersa sua gloria regnum amiserat, nec id poterat suis consilijs & uiribus recuperare. Ideo & Iob inquit Cap. 13 : Etiam si me occiderit Deus, sperabo in eum. Hanc æternam & immortam consolationem, quæ nec ex conditione nostræ dignitatis, nec ex ullis commodis corporalibus pendet, nobis proponamus, eamq; initio fide amplexi tanquam sigillum cordibus nostris imprimamus.

Alia sunt promissiones de bonis temporalibus, necessarijs ad uitæ corporalis conseruationem. Quamq; igitur Deus bona corporalis non largitur ac distribuit omnibus æqualiter, imo sinit quosdam ex Sanctis & quidem præcipua Lumina Ecclesiæ, ut Abelum, Ionathan, Iohannem Baptistam, Paulum & multos alios crudeliter interfici, tamē hæc promissiones bonorū corporaliū sunt inanes aut irritæ, sed habent hæc uerissimam & certissimā interpretationem, quod Deus etiam in hac præsen-

præfenti uita ſemper uelit colligere & conſeruare Eccleſiam, Ideoq; ſuo conſilio aſſidue uelit ei dare bona corpori neceſſaria, ſed cum conditione, ut aliqui puniantur ſeu caſtigentur. Sic Dauid regno pulſus eiſcitur in exiliū. Item ne crux tollatur, ſed ut Eccleſia exerceatur ærumnis & afflictionibus. Interim tamen uult mitigare nobis & pœnas ſeu caſtigations, & exercitia ſeu crucem, agentibus pœnitentiam & inuocantibus ipſum.

Sic confirmat ipſe Pſalmo 50: Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, & glorificabis me. Item Eſaiæ 1. Conuertimini, Si peccata ueſtra fuerint ut coccinum & ut uermiculus, eritis candidi ſicut nix. Hoc eſt, reatus & magnitudo triſtiſſimarum ſeu tragicarum pœnarum tolletur & auferetur à uobis.

Eſt igitur homines profani & Deum contemnentes iudicant has promiſſiones, de auxilio, in afflictionibus, periculis, & neceſſitatibus corporalibus eſſe inanes ſonitus, tamen nos certo ſciamus Deum non fruſtra tradidiſſe tam largas & dulces promiſſiones, quales etiam in hoc textu repetuntur: Primum quærite regnum Dei, & Deus cætera bona cumulatè uobis adiſciet. Ideo fide eas apprehendamus & amplectamur, ſinguliq; hac fiducia faciamus labores noſtræ uocationi conuenientes, expectemus à Deo uictum, auxilium & deſenſionem, petamus hæc ipſa bona ueris gemitibus, & agamus ei gratias, Luceatq;

Luceatq; in moribus noſtris gratitudo. Certiſſimum eſt enim, ſingulos qui hac fide exultantur ad inuocationem, ad expectationem diuini auxilij, & gratiarum actionem, re ipſa experiri Dei beneficia, deſenſionem, opem & liberationem. Hæc ſine ulla dubitatione ſunt ueriſſima, ſicut applicationem exemplorum proponit Pſalmus 34. Iſte pauper clamauit & Dominus exaudiuit eum, & ex omnibus tribulationibus eius ſaluauit eum, Accurrite magna frequentia & confugite ad Deum, & facies ueſtræ non confundentur. Dei uoluntas eſt ut nos homines diligenter & iuſto ordine præſtemus ac urgeamus labores uocationis proprios, ordinatè quæramus uictum, deſenſionem & uitæ præſidia, ueruntamen ut interim ſciamus labores humanos nullo modo ſufficere, ſed oportere Dei auxilium & efficacem benedictionem accedere. Itaq; ſemper fiat coniunctio inuocationis & laboris. Nam propterea Deus addidit Euangelio promiſſiones uberrimas & ampliſſimas de rebus temporalibus, & pollicetur ſe nobis in corporalibus quoq; neceſſitatibus & periculis opitulaturum eſſe. Quæ quidem diuina oracula nequaquam habeamus pro inanibus & anilibus fabellis, ſed uerè ſtatueamus Deum eſſe ueracem, & uelle nobis opem ferre iuxta ſuas promiſſiones. Quin & ipſius experientiæ ac euentorum teſtimonio conuincimur, Deum (cui ſit gratia, laus & gloria per ſecula ſempiterna & infinita) toties nos ipſos clementer adiuuſſe,

uisse, texisse ac defendisse uersantes in tantis periculis, ut injecto terrore singuli pertimesceremus omnia funditus interitura esse, Quin hanc ipsam ob causam Deus tradidit promissiones de corporali auxilio, quia uult nos exercere fidem ac inuocationem etiam in quotidiana necessitate, & corporalis auxilij expectatione, iuxta uersum Psalmi 50: Inuoca me in die tribulationis tuæ, & eripiam te, & glorificabis me. Etenim si quis non discit inuocare Deum in necessitate corporali tanquam in tyrocinio, nec in his uelut incunabilis ac rudimentis fidei uult à Deo fragmen panis expectare, quanto magis hic fugiet Deum, quando salus æterna & immensus ac infinitus ille spiritualium bonorum thesaurus petendus & expectandus erit? Quare discamus in utroque genere promissionum fidei & inuocationis exercitia, & crescat agnitio bonitatis ac præsentiæ diuinæ etiam in petendis, sperandis & expectandis beneficijs corpori necessarijs. Has commonefactiones iudico sufficere ad explicationem dicti: **Non sitis solliciti quid comedatis aut bibatis.** De quo tamē in sequenti Concione plura dicemus Deo iuuante.

Primum quærite regnum Dei, & iusticiam eius, & hæc omnia adiunguntur uobis; Non sitis solliciti de crastino, Nam

no. Nam crastinus dies erit sollicitus pro se, sufficit diei afflictio sua.

Proxime audiuiſtis, & assidue meminisse crebroque meditari debetis, quod duo sint genera promissionum, Vnum æternarum, alterum corporalium, & quod cor prius æternam promissionem, de remissione peccatorum, & gratuita misericordia Dei propter Christum, firma fide debeat amplecti & retinere, nec unquam à promissa reconciliatione deficere aut trepidationibus & dubitationibus opprimi, siue maneat siue eripiantur commoda uitæ corporali necessaria. Nam primus gradus est quærere æterna bona, imò ad hoc missus est filius Dei, ut placata ira æterni patris restitueret liberatis à peccato & æterna morte, iusticiam & salutem sempiternam. Cum autem Deus hunc admirandum ordinem inenarrabili bonitate sanxerit, ut in hac mortali uita, collectio fiat Ecclesiæ & saluandorum, ideoque serio uelit in huius fugacis uitæ consuetudine initia uitæ & iusticiæ æternæ inchoari, largitur etiam bona corporis, ut interim tamdiu cibos, potum, hospitia, uestes, &c. habeat Ecclesia, quam diu fructur usura huius externæ & desitutæ uitæ. Ac eadem proxime de distinctione promissionum audiuiſtis declarari, sed tunc illa quoque adiungebatur commonefactio, Quod constet hanc esse Dei uoluntatem, ut fides & inuocatio simul exerceantur in utroque genere promissionum,

Quam

Quamobrem debetis & æterna & corporalia bona petere, sed hoc ordine seruato, quem Dominus in his uerbis præscripsit: Primum quaerite regnum Dei & iusticiam eius, & cætera bona omnia adiicientur uobis.

Quæ quidem uerba quemadmodum perspicua sunt & illustria, ita proponunt & regulam de præcipuo officio, quod requirit Deus, & uberrimam dulcissimamq; consolationem. Regula est, Exordium esse ab æternis bonis, primumq; gradum esse quaerere regnum Dei & iusticiam diuinam, id est, recte discere serioq; amplecti uerbum Dei, sic ut omnibus corporis commodis ac uitæ nostræ id ipsum anteferamus, & in uera conuersione ad Deum inferi, adiungi ac fieri membrum electæ Christi Ecclesiæ. Nec enim promissiones pertinent ad impios perseuerantes in Dei contemptu, sed hi præsentibus ac æternis poenis oppressi contabescunt, iuxta toties repetitas in scriptura comminationes horribiles, ut Psalm. 12. Disperdet Dominus superbos diuinæ iræ ac doctrinæ contemptores. Imo Christus ipse Matth. 25. promulgat in extremo iudicio sententiam condemnatoriam tristissimis uerbis: Discedite à me uos maledicti, in æternum ignem, qui paratus est Diabolo & angelis eius.

De temporalibus uero poenis in hac uita dicit Salomon Eccles. 8. Certo cognoui & scio quod bene erit timentibus Deum, & quod

quod nequaquam bene erit impio, nec diuturna eius uita erit, sed sicut umbra euanesceat, ac ipse punietur. Ac plena est scriptura talium testimoniorum. Præterea singuli commonefiunt mole poenarum quas collo & ceruicibus suis sustinent, etsi conuersis ad Deum seu poenitentiam agentibus mitigantur ærumnæ.

Hæc igitur præcipua sit & in primis necessaria regula, rectrix omnium deliberationum & actionum uniuersæ uitæ humanæ, scilicet, primum discere uerbum Dei, conuertere ad Deum, seu agere poenitentiam, & fide apprehendere Redemptorem ac Saluatorem Dominum nostrum Iesum Christum. Hac fide prælucente postea excitemur ad petendum, sperandum & expectandum etiam corporale auxilium. Nam his ipsis uerbis: Et hæc omnia adiicientur uobis, promissa sunt omnia bona uitæ necessaria in uocatione.

DE CRUCE.

At obijciunt humanæ mentes: Audio inculcari promissiones bonorum corporis largissimas, quibus si responderent euentus, nequaquam durius premeretur ac quassaretur Ecclesia quam reliqua pars generis humani, Illa uero quantis exercetur ærumnis? quot procellis & fluctibus persecutionum concutitur? Abel, Esaias, Ieremias, Iohannes Baptista, Christus, Apostoli, & multa millia Sanctorum interficiuntur omnibus temporibus, ac oppugnantur crudelissime?

Respons

Responsio.

Vtraq; propositio uera est, Et uult Deus suppeditare bona corporis, auxiliq; corporalis expectatione fidem exerceri: & simul uult Ecclesiam subiectam esse cruci, sed hac cōditione, ut interea uerissime seruet omnibus temporibus cōtū aliquem ac florem seu corpus Ecclesiæ agnoscantis, inuocantis atq; celebrantis ipsum, nec sinat Ecclesiam penitus deleri ac deuorari à Diabolis molientibus exitium generi humano, ut scriptum est de perpetuitate Ecclesiæ & repressione Diabolorum, Matth. 16: Portæ inferorum nō præualebunt aduersus eam, Veruntamē hoc modo seruat ac tegit Ecclesiam Saluator filius Dei, ut simul oporteat eam exerceri afflictionibus & ingentibus miserijs subijci, imo oporteat excellentia membra & præcipuos duces in ministerio fieri similes ac conformes in cruce miserijs & morte ipsi Redemptori Domino nostro Iesu Christo.

Ut quando Deus Dauidi promittit uictoriam & incolumitatem exercitus Israeliticus, absurdum fuerit sic interpretari promissionem, quod in acie nihil laborum suscepturi, periculorū subituri, uulnerum accepturi sint, nec fore ut præliantes interficiantur ulli milites, sed omnino necesse est dimicantes aliquot acerrimos & fortissimos uiros in acie uitam & sanguinem profundere, ut incolumis reliquus exercitus gloriosam uictoriam consequatur.

Ita Deus

Ita Deus munit, alit, defendit ac seruat corpus Ecclesiæ, etiam cum præcipua lumina fœde lacerantur ac interficiuntur à Tyrannis. Sunt enim causæ plures grauissimæ & maximæ, propter quas Ecclesia mirabili consilio Dei tot & tantis ærumnis est subiecta. Cumq; nos ipsi etiam plurima non exigua nec leuia peccata habeamus, uult Deus exempla sui iudicii conspici, & per has pœnas nos commo- nefactos ad conuersionem reuocari. Interea tamen eatenus immensa misericordia propter Mediatorem lenit ac mitigat præsentis pœnas, ne tota Ecclesia deleatur funditus, sicut prorsus deleta sunt Sodomæ & Gomorræ. Propterea tantisper donec sumus in hac mortali uita, dat bonam ualitudinem, uictum & bona cætera necessaria ad conseruationem uitæ corporalis.

Hanc consolationem de laboribus diuinitus ordinatis ac ærumnis præsentibus proposuit Dominus in his uerbis: Non sitis solliciti de crastino, Nam crastinus dies curabit res suas, seu sollicitus erit pro se, Sufficit diei afflictio.

Breui uoce afflictionis admonet & commonefacit nos Dominus, quod subiecti simus cruci & calamitatibus, & quod unaquælibet dies afferat suas afflictiones, quibus Deus uelit nos exerceri. Breui quidem, ut dixi, sunt hæc uerba, sed uniuersam uitæ historiam comple-

R

ctuntur,

etuntur, & concionantur de miserijs ingentibus impositis humano generi, monent, ne securitati & superbiae indulgeamus, Sed ut hoc totum uitae curriculum intueamur, & intelligamus in hac uita singulis quotidie propositas esse æumnas omnis generis, & cogitemus denique, nisi hæc ipsa moles difficultatum & afflictionum, quam indies cumulatam collo & ceruicibus nostris sustinemus, immensa Dei misericordia mitigaretur ac leuaretur, futurum fuisse, ut multo atrocioribus poenis, quas cœcitate duriciæ nostræ meremur, oppressi succumberemus ac periremus. Videte quantum Moysi populus Israeliticus quotidie nouorum certaminum, tum multum, seditionum excitet: adeo ut uix ullo temporis momento frui possit hac securitate, quod pacata, placida & tranquilla gubernatio futura sit.

Sic uniuersa uita in tantis impedimentis, quæ Diabolus & organa Diaboli obijciunt, plena est æumnarum humano consilio inextricabilium, & singuli certè uersamur in quotidianis continuisque periculis, quod ad propria corpora, quod ad incolumitatem coniugum & liberorum, quod ad uictum, quod ad regimen denique seu gubernationem attinet.

Quapropter bene consideretis ac memineritis hoc breue dictum, ut excutiatis securitatem & superbiam, Sufficit diei afflictio sua. Hoc ipsum docent omnium ætatum Historiæ, &

riæ, & exempla quotidiana sunt in conspectu.

Adiungit autem Dominus noster Iesus Christus præceptum sapientissimum & utilissimum, tradita singulari regula de discernendis generibus afflictionum. Duplex est afflictio, Alia est crux necessaria, nec accersita nostra curiositate, sed per sese nos affligens certo Dei consilio, ut castigemur & exerceamur. Alia est afflictio accersita nostra curiositate, cum polypragmosyne seu præpostera & hallucinante sapientia ultro nosmetipsos molestij, angoribus & æumnis implicamus, ut, quando quærit & suscipit homo negocia non necessaria, quando Principes mouent aut attrahunt bella sine necessitate, quæ uitare poterant, &c.

De hoc discrimine concionatur hic Dominus, Sinite ut unaquælibet dies sollicita sit pro sese, curet res suas, afferat suas afflictiones & difficultates. Hæc impedimenta uos in præsentia recte tolerate, nec quoquomodo uobis cumulate miseras, sed tantum facite necessaria & mandata, contenti diurno labore, quem affert uocatio, nec ex humana cœcitate communibus calamitatibus addite securitatem & superbiam, uerum scitote diligentiam diuinitus ordinatam per sese satis laborum, impedimentorum & sollicitudinum habituram esse, præterque quod accedent poenæ & afflictiones multiplices.

Ad hanc igitur crucem præparate uos si de, ac petite à Deo mitigationem æumnarum,

rum. Cauete autem ne curiositate seu polypragmosyne & inquietudine animi quæritis negocia non necessaria, & aliena à uocatione, nec plus difficultatum, molestiarum & miseriarum uobis accersite, quàm tempus & præsens occasio uobis offert, Vt Iosias pius & sanctus Rex, dum securitatem alens somniat se tam pium ac benemeritum Principem nullas offensiones, sed successus perpetuos & placidos exitus habiturum esse, quæcunq; tentet ac molietur, mouit bellum non necessarium aduersus Regem Aegyptium, in quo cum uulnus accepisset, aliquanto post mortuus est. Cogitet unusquisq; uestrum memoriaq; repetat suæ uitæ curriculum, tunc deprehendet haud dubie, seipsum quibusdam non necessarijs occupationibus plurimum sibi poenarum, periculorum & tristissimorum casuum attraxisse & accersuisse, ubi si quieuisset (ut loquitur in Comœdia seruulus) nihil euenisset mali.

Quamobrem teneatur hæc quoq; Regula: In magnis rebus facienda sunt sola necessaria, nec unq; tentari uel suscipi debet quicquam, quod non est necessarium.

Sed hic occurritur nobis à quærentibus, quænam sint necessaria, quæue non necessaria?

Respondeo autem clare, simpliciter & explicitè. Opera & negocia sunt necessaria, quæ Deus tibi præcepit, quæq; tui officij ratio postulat, seu, officia propria tuæ uocationis, in quam

in quam à Deo collocatus es. E regione, Non necessariae actiones & occupationes sunt, quædam curiositate uel ambitione extra tuam uocationem erumpere, & suscipere aliena contra mandatum Dei, seu, ingerere te alienis uocationibus. Exempli causa.

Quid quæso pertinet ad uocationem seu ministerium Thomæ Monetarij forma gubernatoris in regimine politico? Cur ille ingerens se administrationi alienæ, extra metas suæ functionis erumpit? Cur alterum pedem in curia alterum in templo habet? quamobrem uult regere negocia ciuilia, constituere nouam formam Imperij, ordinare nouos Principatus in Germania? &c.

Sanctus & sapiens Apostolus Paulus eandem admonitionem uerbis insignibus & significantibus repetit, ac præcipit eruditissime, 1. Thessa. 4. Adhortamur ut in hac re excellere singulari diligentia conemini, ac in eo sitis ambitiosi, ut agatis propria & quiescat, nec extra metas curratis irruendo in alias uocationes.

Ac in summa, polypragmosyne seu temeritas molientium non necessaria uel curiositate uel metu futuri periculi, uel stulta spe, perniciofa semper & infelicitissima est, siue in summis siue in infimis ordinibus existat hæc uocationum confusio & officiorum conturbatio.

Hæc itaq; singularis sapientia uitans curiositatem polypragmosynen & ambitionem,

commendatur hoc Christi dicto, **Craſtinus**
dies pro ſeſe ſollicitus erit, ſufficit diei
afflictio ſua. quaſi dicat: Facito neceſſaria
in præſentia, quæ per ſeſe ſatis habebunt diffi-
cultatum, nec propria curioſitate ingerens te
alienis uocationibus cumulo tibi moleſtias,
angores & ærumnas.

Rex bonus & inprimis laudatus Oſias,
2. Paralip. 26. uolebat officio fungi Sacerdos
tis, & per ſeſe ſacrificare in templo contra di-
uinam ordinationem, ſed eundem Deus, pœ-
na ſubita declarans iram ſuam, percuffit lepra,
Ita perpetuo multiplicia incommoda & exitia-
les pœnæ ſequuntur polypragmoſynen, ſeu
conſilia & conatus eorum, qui uel tentant
actiones extra uocationem, uel irrumpunt in
alienas functiones, aut curioſitate, aut ambitu
one propria.

Si quis igitur recte uult uiuere, ut reti-
nens bonam conſcientiam poſſit in ſuis labori-
bus, actionibus & negocijs petere & expe-
ctare diuinum auxilium, is ſeruet & ſequatur
hanc uitæ regulam, quam tradit ac præſcribit
hoc loco Dominus. Initio quære regnum
Dei, hoc eſt, diſce ueram Dei agnitionem, &
conuerſus ad Deum fide acquieſcas in Deo
propter Mediatorem. Deinde fac opera tuæ
uocationis, & in laboribus tibi diuinitus man-
datiſ exerce inuocationem Dei, atq; perfer
animo tranquillo difficultates, in quibus &
ſtatue iuuari te diuinitus, & lætus expecta bo-
nos

nos euentus, nec extincta luce fidei uel curis
ac doloribus conſiciaris, uel frangaris deſpe-
ratione & impatientia.

Hanc artem uitæ ſi didiceris ac exercue-
ris, experieris re ipſa Deum tibi affuturum &
opitulatorum eſſe, euentuſq; negociorum ac
conſiliorum fore placidos, fauſtos & ſalutares,
iuxta Pſalmi dictum: Subditus eſto Deo, &
ſpera in eum. Eandem doctrinam repetit
eiſdem Pſalmi dulciſſima gnome, Commem-
da Deo uiam tuam, & ſpera in eum, & ipſe
faciet. Viam nominat uniuſcujuſq; legitimam
ſeu iuſtam uocationem. Diſcedere à uocatio-
ne, aut curioſitate, aut metu, aut ambitione,
eſt aberrantem tota uia, ruere in tenebras, in
laqueos Diaboli, ac triſtiſſimas pœnas.

Eſſi igitur hæ regulæ concionantur de
tot & tantis rebus, quorum magnitudo nulli-
us eloquentia poteſt exhauriri, ſingulis tamen
hominibus utiliſſimum eſt aliquid inde diſce-
re, ut ſuæ quiſq; uocationis metas intelligens
conſideret, quomodo gradus officiij proprii à
Deo ſit ordinatus, ac ſciat, quæ norma obe-
dientiæ ſit, cum in tolerandis afflictionibus,
tum in laboribus, negocijs atq; certaminibus
ſuſcipiendis.

Itaq; primum, ſicut enarrauimus, luceat
in mente uera Dei agnitio, & ſerio fiat con-
uerſio ad Deum, De hoc initio docet etiam
primum Præceptum.

Secundo, Debes noſſe metas officiij tui,
quas Deus tibi circumdedit, nec curioſitate,
R 4 metu,

metu, superbia mouere non necessaria, id est,
aliena à uocatione suscipere.

Tertio, oportet retineri hanc consolationem, Et si quaelibet dies multiplices difficultates, ærumnas & afflictiones affert, ac constat Ecclesiam subiectam esse cruci, duriusq; premi quàm cæteros homines: Tu tamen certo statuas uere Deum seruientibus in uocatione uelle adesse & opitulari, ideoq; petas auxilium, & expectes bonos exitus, labores quoq; quos in præsentia necessitas tuæ uocationis & occasio iusta offert, alacriter hac fide & spe suscipias ac tolere.

De hac consolatione dictum est in præfati Concione, **Non sitis solliciti**, id est, non crucietis animum diffidentia, nec opprimamini desperatione, sed confidatis Deum necessaria uocationis opera suscipientibus affuturum adiutorem & liberatorem, quantacumq; moles tentationum, impedimentorum, periculorum & afflictionum uobis obiecta fuerit.

Sic Psalmo 34. scriptum est, Prope est Dominus his qui tribulato sunt corde, & contritos spiritu saluabit. Item Esaie 66. Deus affirmat se habitare in afflictis, se respicere ad miserum & contritum spiritu ac tremementem sermones suos. Item Paulus inquit 1. Corinth. 15. Non erit labor uester inanis in Domino, quasi dicat, Deus prouehet ac fortunabit sua benedictio

benedictione necessarios labores, quos uocatio postulat, ac gubernabit euentus, & præbebit successus, ne conatus sint irriti.

Ita traduntur in hoc textu Regulæ seu normæ rectrices uitæ, consiliorum, studiorum & actionum, monstrantur item fontes uerarum & efficacium consolationum. Nec uero quisq; poterit ullo modo hunc textum intelligere, non habens initia ueræ fidei. Cum enim propria sapientia regatur, non potest non confidere sua potentia, sapientia, uiribus & consilijs, imo necesse est illi spes pendere à fortunæ bonis, hominum coniunctionibus, amicis, pecunia, opibus & similibus externis præsidijs. At in quibus est accensa scintillula fidei, hi demum aliqua ex parte sensum & usum salutaris regulæ atq; consolationis huius perspicere poterunt.

Quamobrem breuiter concludemus hic interpretationem præsentis textus, cum rerum magnitudo superet omnem humanam eloquentiam.

Dominus noster Iesus Christus ipse docet nobis suam gratiam, nosq; spiritu suo sancto regat ac erudiat, ut & nostræ mentes hanc ipsam eius concionem recte intelligant, & uniuersa uita nostra ad ordinem, quem nobis in hoc capite diuinitus præscripsit ipse, perpetuo directæ sit & congruat.

CAPVT SEPTI- M V M.

DEi beneficio doctrina de utroq; gradu, de discrimine ministerij Euangelij, & potestatis politicæ tam copiose ac pietoties illustratur, ut non dubitem uobis notissimam esse. Scitis utrumq; munus & gradum esse præcipua & summa Dei opera in genere humano. Scitis utriq; gubernationi iurisdictionum seu iudicia, & executionem seu poenas autoritate diuina attribui, & officium arguendi atq; puniendi diuinitus expressè institutum in utroq; regimine necessarium, sanctum, Deoq; probatum & gratum esse. Minister Euangelij seu Concionator habet mandatum ut iudicet, arguat & condemnet uerbo Dei, id est, uoce Legis & Euangelij, omnia peccata, & ipso sonante, seu annunciante, uerbum iudicans, simul est efficax Spiritus sanctus in conuertendis & iuuandis credentibus, quemadmodum dulcissime confirmat Dominus, Iohan. 16. Spiritus sanctus arguet mundum, Sic iudicant, arguunt, repræhendunt Prophetæ, Samuel regem Saulem, Nathan Dauidem, Elías regem Achaz, Hieremias Sedechiam, &c. Eodem modo potestas politica habet mandatum, ut sit custos disciplinæ & pacis, & contumaces poenis corporalibus, carcere, laqueos, gladio, uel alijs atrocioribus supplis

supplicijs coherceat, castiget, aut pro modo, circumstantijs, & qualitate delicti, tollat è medio & interficiat. Hanc disciplinæ conseruationem & executionem poenarum in politica gubernatione Deus ipse adiuuat & prouehit, imo ipse regit potestatis manus & armat gladio. Nequaquam enim Magistratus præsentia & auxilio Dei destitutus par esset huic suo muneri, nec sola autoritate sua reprimeret lætrocinia, & facinorosorum audaciam. Propterea scriptum est grauissimis uerbis in Daniele Cap. 2. Deus est qui constituit ac transfert Regna, Sed hic textus: Nolite iudicare, propterea non loquitur de officio iudicandi & arguendi, quod uel Euangelij Minister, uel Magistratus politicus exercet mandato diuino. Est enim hoc loco Emphasis obseruanda uerborum Christi, VOS VOS nolite iudicare, id est, uos homines non debetis ex priuata maleuolentia aut curiositate extra uocationes erumpere, & officium Dei uobis arrogare. Deus est iudex mediate per Ministros uerbi & Magistratum politicum, uos nequaquam constituite uos ipsos iudices absq; Deo & absq; uocatione. Ita intelligitis hunc textum diserte seu distincte loqui non de Ministerijs uel officijs diuinitus ordinatis, sed de iudicijs quæ fiunt extra seu præter uocationes & gubernationes diuinas.

Hæc initio uolui commonefactionis causa præfari, ne textus iste detorqueatur & accommo-

commodetur ad deliria fascinatorum & furiosorum Anabaptistarum, qui politicæ potestatis officium atrociter condemnant, & seditiose conturbant atq; conuellunt. Imo sciamus etiam politicæ potestatis officium expresse à Deo institutum & confirmatum, sanctum & pium esse, Deoq; placere, iuxta dictum Sancti Regis Iosaphat 2. Paralip. 19: Non hominum sed Domini iudicium exercetis. Ita debetis uenerari & honore afficere totum ordinem politicum, & uoluntatis atq; præsentia diuinæ testimonia in eo agnoscere, Quæ admodum sæpissime solent uobis hæc fideliter explicari.

Quæstio.

Cum igitur constet non prohiberi à Domino iudicia politica seu reprehensionem, quæ fit per Magistratus, iam quæris, quænam iudicia taxentur atq; uerentur?

Responsio.

Prohibentur omnia iudicia priuata, quæ fiunt extra uel contra ordinem iudiciorum publicorum diuinitus approbatorum, ut omnia ementita conuicia & calumniæ, Item ambiguum sinistræ interpretationes, Item maledicta etiam uera, quæ proferuntur animo nocendi & excitandi maiores turbas, discordias, dissipationes, seditiones. Iam singuli cogitent, quam late uagetur hoc peccatum, quam uulgare sit uicium maledicentia, ut omnes

omnes fere homines uideantur delectari conuulsiolis in alios sermonibus, siue ueris, siue falsis, siue certis, siue incertis. Imo plurimi suspicaces fingunt & comminiscuntur perpetuo alias atq; alias criminationes, & hoc studium suspicandi, interpretandi ambigua in deteriorem partem, atq; calumniandi, existimant esse singulare artificium, non uulgaris cuiusdam sapientiæ.

Talia priuata, curiosa, calumniosa, & uenenata, seu uirulenta iudicia sæpe prohibentur in uerbo Dei, ut primum in octauo Præcepto, Non dices falsum testimonium, &c. Item Leuitici 19: Non eris susurro in populo. Item in 7. capite Ecclesiastæ Salomon inquit Calumnia conturbat sapientem, & frangit robur cordis eius, hoc est, calumniosæ deprauationes consiliorum aut factorum opprimunt optime meritos tanquam homicidiales sicæ, & sæpe sunt faces magnarum dissensionum. Imo calumnia perniciosior est pestis ipsa morte corporali. An non enim tolerabilius est homini tantum uitam eripi, quam eidem bonam famam, ualetudinem & omnium corporis tum fortunæ commoda simul eripi? Quoties enim innocentes propter calumniosas & uirulentas obrectationes atq; delationes simul amittunt bonam existimationem seu famam, uitam & facultates? Item dolor & moesticia cordis orta ex acrisensu nocentissima pestis calumniæ, paulatim languescit & extinguit hominem, quod diserte affirmat

affirmat Salomon cap. 7. Ecclesiastæ: Calumniā sapientem conturbat, & frangit robur cordis. Imo addit amplius Ecclesiastæ 10. Calumniator occultē detrahens, clam nocet, more serpentis insidiantis morſu & habitu uenenato.

Cum igitur Deus mendaciā & calumniā adeo ſeuere prohibuerit, diſcamus hæc peccata & agnoſcere & uitare, frenemus linguam, non delectemur obreſtationibus, aut maledicentiā, non quæramus uoluptatem aut relaxationem animorum uel ſerendis contumeliōſis fabellis atq; criminationibus, uel libenter & auide audiendis ſermonibus, quibus aliorum fama læditur & extenuatur. Nam S. Paulus expreſſis uerbis inquit 1. Corinth. 6. Neq; Adulteri neq; homicidæ, neq; conuiciatores regnum Dei poſſidebunt. Et Eccleſiaſtici 21. dicitur: Obreſtator polluet animam ſuam & uiciſſim afficietur ignominia. Et hoc ipſo loco Dominus addit comminationem loquens de poenis præſentibus & futuris, fore ut cumulate reddatur, ut uiciſſim uenenati illi calumniatores iudicentur & puniantur. Cui quidem euidenter exempla quotidianæ uitæ & hiſtoriarum conſentiunt atq; reſpondent: ut exemplum maledici Semei teſtatur 2. Reg. 16: Quando mota ſeditione per Abſolonem Rex Dauid iam ſenex in fuga trepidabat, occurrebat fugienti quidam ex proceribus, qui antea floruerat in aula regis Saulis, hic clamoribus debacchabatur in exulem Dauidem, & lætatur

lætabatur miſeria ſeu exilio Regis, inſultans ei hoc uenenato ſarcaſmo: Egredere uir ſanguinum, Reddidit tibi Dominus uniuerſum ſanguinem domus Saul, quoniam inuaſiſti regnum ipſo excuſſo, &c: Iam ſingulis exiſti mandum ac perpendendum relinquo, quantum opere iſti Sarcaſmi & uenenatæ Ironiæ auxerit Dauidis ingentem dolorem, quem in fuga propter Abſolonis filij ſcelus animo circumtulit. Idcirco uiri fortes, qui antea duxerant exercitus apud Dauidem, & tunc fugæ comites, atq; ſocij periculorum Regis erant, adeo incandefcebant, ut confodere maledicum ſubſannatorem cuperent & conarentur, ſed prohibebantur à Dauide, qui noluit hoc ſuo tempore exercere uindictam ſeu iniurias ſuas ulciſci, Imo ne quidem poſtea reſtitutus in Regnum uoluit hunc Conuiciatorem maledicum interfici. Sed poſt mortem Dauidis Rex Salomon mandauit huic Semei, ut conſtineret ſe domi, nec quoquam pedem extra portas urbis efferret, Quod cum iſ facere neglexiſſet, curauit eum Salomon ultimo ſupplício affici. Ita ne quidem poenas politiciæ in hac corporali uita Semei maledicus effugit. Nec eſt quod quiſquam ſibi uel in præſenti uita huiuſmodi peccatorum impunitatem promittat, quantumuis executio ciuiliū poenarum, quas Magiſtratus exercet, impediatur Sophiſtica præſtigiatrice, qua maledici Calumniatores illi uenenata ſua & ementita conuicia nouis coloribus atq; prætextibus

textibus fucata, adeo gnauius inuoluunt, excusant, & ut ita dicam, mangonizant, ut in forensibus cognitionibus atq; iudicijs conuinci de calumnia uix unq; possent uideantur. Veruntamen ipse Deus hæc pernitiōsa mendacia, sophisticas elusiones, & uenenatas calumnias reteggit, refutat, & atrocibus poenis etiam in hac corporali uita persequitur.

Aliud Exemplum.

In Historia Esther scriptum est de Aman hoste Iudæorum, qui propterea quod Mardocheus non flexis genibus adoraret ipsum Ethnico more, per calumniam impetrauerat edictum de uniuersa gente Iudaica delenda, falso criminatus, eam mandata regis Assueri contumaciter uiolasse. Postq; uero regem Darium Assuerum flexit coniunx Esther patefactis calumnijs & sceleribus Aman, curauit rex calumniatorem Aman, Iudaici cruoris sitiens, tem strangulari suspensum de eodem patibulo, quod ille Mardocheo parauerat, ac emissis contrarijs edictis per prouinciam, domum & possessiones Aman attribuit Mardocheo. Sed omnium temporum & ætatum historiæ satis suppeditant exemplorum, ei, qui paulo diligentius attendere uoluerit. Vt enim pro dolor uix ullum peccatum communius & uulgarius est Sycphantica, seu calumniosa maledicentia: ita Deus imposturas Sophisticas & Sycphanticas poenis assidue per genus humanum uagantibus reprimat ac retundat, quemad-

quemadmodum grassantes homicidijs, furtis, aut alijs sceleribus pollutos subinde retrahit ad poenas.

Aliud Exemplum.

Rex Macedonia Philippus Pater Alexandri Magni, iusserat militem quendam nauigare ad certa loca, speculandi seu explorandi causa, Interim coorta tempestate nauis uicta procellis & fluctuum impetu frangitur, sed, Deo naufragium respiciente, accurrit Agri cola, cuius prædium seu uilla non procul aberat à mari, Is audito clamore militis, periclitanti opitulatur, & receptum ex aquis in suam Cymbam, defatigatum labore natandi, confectum fame, insomnia, & animi sollicito mœrore, rigentem frigore, ac pene exanimem ducit in uillam, recreat ad focum, lectulo impositum ac cibo potuq; resectum, fouet omnibus officijs, donec animum uiresq; recipiat: post triduum abire cupientem etiam uiatico instruit. Miles discedens recta pergit ad Regem Philippum, narrat naufragium, iactat suos labores, exaggerat pericula, petit præmium aliquod, sed hospitis beneficium tacet, cui prolixè pollicitus erat, se relaturum esse gratiam. Philippus iubet militem & propter fortitudinem, & quia bene meritus esse uidebatur, ac in primis ei carus erat, nominatim petere domum & possessionem seu uillam aliquam, quæ tunc uacaret, & à rege pro arbitrio conferri posset. Vide quid acciderit,
S Nebulo

Nebulo iste nominatim petit domum & prædium rustici seruatoris sui, eo quod naufragus ad hanc uillam ægre enatallet, & locum inignitum memoria calamitatis suæ, seu testem periculi singulari affectu prosequeretur. Interim nulla fit mentio beneficij seu officiorum rustici, sed dissimulat se à quoquam accolatum in tantis uitæ periculis adiutum aut recreatum esse. Facile impetrat à rege liberali, & cui reliqua erant ignota de Agricola fidelibus officijs, quibus naufragum seruauerat & recreauerat: Itaq; curat Philippus diploma confici, quo dominium seu proprietatem eius prædij confirmabatur militi, licq; in bona quæ petiuerat, induci iubebatur. Hæc cum fierent, occupante prædium milite, rusticus expulsus bonis non tulit iniuriam, sed accessit ad Regem commemorans sua beneficia, narrat se fuisse seruatorem, & ex aquis receptum naufragum toto triduo pauisse, texisse, ac quibus potuerit officijs fouisse ac recreasse, queritur iniustum esse ab ingrato alumino se pro hospitalibus beneficijs excuti ex paterna possessione. Philippus cognita nebulonis huius perfidia & ingratitudine, adeo exarsit ira, ut militem iusserit in uincula conijci, & postea cum ignominia exautorato stigmata inuri, ac fronte inscribi hæc uerba, **Hospes ingratus.** Prædium uero priori domino restituit, milite exilijs causa solum uertente. Ita perfidia ingrati militis recidit in ipsius caput, & malum consilium fuit auctori perniciosum, Deus enim est iustissimus

iustissimus iudex, puniens poenis præsentibus & æternis omnis generis peccata, in omnibus non agentibus poenitentiam.

Quamobrem sequitur in textu hæc generalis Regula: Qua mensura mensi fueritis, eadem reddetur & uobis. Deus ut est sapiens ac iustus, ita docet nos exercere atq; colere iusticiam inter nos, id est, æqualitatem seruare in non lædendis alijs, item in contractibus, & in ordine personarum, ne cuiquam fiat iniuria. Hanc æqualitatem seu iusticiam cum nos uiolamus, & à norma præscripta deflectimus, ipse tamen perpetuo manet iustus, destruit quicquid est iniustum seu difforme suæ iustissimæ uoluntati, punit & delet iniustos, ac certo seruat hunc ordinem, punit supplicijs præsentibus & æternis omnes qui non conuertuntur ad ipsum. At tu fortassis hæc tecum cogitas, Ego fretus potentia mea aliquantum premam hunc imbecilliores & inferiores, ut geram morem animo, & pro libidine conculcabo quosuis infirmiores. Quid enim mihi periculi impenderet ab illis, quorum uana est sine uiribus ira? Quis porro poenam talionis à me repeteret? Hæ cogitationes sunt ludibria, & imposturæ perniciosissimæ, quibus animi fascinantur, quæq; confirmantur à Diabolis. Etsi enim poenæ interdum aliquandiu differri solent, tamen certissimum est, cumulantes scelera tandem oppressos hædere in poenis atrocibus, iuxta illud: Sera tamen tacitis poena uenit pedibus. Ac nominatim de

S 2 poenis

pœnis corporalibus dicit Dominus, Matth: 26: Qui gladium acceperit, gladio peribit. Item Eliaë 33. Vae qui prædaris, quia uicissim spoliaberis. Et in libro Sapientiæ de pœna talionis diserte scriptum est, Cap. 11. Per quæ quis peccat, per eadem punitur. Satis multa exempla habent omnes historiæ, & ut non requirantur ex libris, hæc ætas plurima nobis suppeditat, Imo Ethnicis etiam fuit hoc persualissimum. Inde sparserunt & celebrarunt huiusmodi gnomas natas ab experientia, qualis hic est Mimus, Ab alio expectes alteri quod feceris. Et in 8. capite Ecclesiastæ Salomon inquit: Homines securi furenter ac petulanter mala perpetrant, propterea quod pœnæ differuntur, nec cito profertur contra malos iudicium, sed sapiens intelligit tempus & iudicium, & ego certo scio pœnas paulo post secuturas esse, nec fore ut diu differantur. Hæc omnia debetis considerare, & quando sentitis priuatas ærumnas atq; miserias, aut publicas calamitates, bella, expilationes immodicas, annonæ caritatem seu famem, & reliquam pœnarum molem, discite timere iudicium Dei, agite poenitentiam, & emendate mores ac uitam. Nisi enim conuersio & morum emendatio sequetur, accedet ad pœnas corporales implacabiles æterna & horribilis ira Dei, abiciens perseverantes in sceleribus in æternum exitium: Quod Deus pro immanis bonitate sua propter filium clementer à nobis auertat, Sed agentes poenitentiam, & conuersi

conuersi ad Deum liberantur ab æternis pœnis, per & propter Mediatorem Dominum nostrum Iesum Christum. Imo his mitigantur etiam pœnæ temporales, etiam si non statim prorsus auferuntur.

Hoc ipso tempore uersatur uobis ob oculos & in conspectu moles pœnarum publicarum sane formidabilis: uidetis simul grassari multis locis famem, pestilentiam & bellum. Nam in Polonia & Belgico tanta inopia frumenti est, ut multi homines pauperes fame contabescant, eaq; difficultas seu caritas annonæ facit, ut etiam in uicina Silesia & alijs locis ingrauescat annona, propterea quod à uicinis frumenta inde exportantur. At si uicini exhausti forte egebunt, & agri nostri continuis bellis vastabuntur, in oppidis uero uictus deerit familijs sustinentibus belli tempore duriora onera, Cogitate obsecro quid futurum sit, ac prospicite, quantæ calamitates & pericula uobis impendeant. Quare serio uos hortor & obtestor, ut hanc seuerissimam regulam seu normam iudicii diuini bene, multum ac sæpe consideretis, quia non indiget longa declaratione: Qua mensura mensi fueritis, eadem reddetur & uobis.

Hæc comminatio exuscitat curam, ut agnoscantes magnitudinem & multitudinem uestrorum peccatorum, & fiducia Mediatoris ad Deum conuersi, studeatis Deum flectere uera pietate, & mitigationem pœnarum serio atq; ueris gemitibus petatis. Cum enim

palam uideatis ingruere poenas horribiles ac exitiales, impendentibus conuersionibus atq; ruinis fatalibus omnium regnorum & rerum publicarum ubiuis terrarum, meditamini ac subinde memoria repetite dictum Domini nostri Iesu Christi, Lucæ 21. Orate ut possitis effugere iram impendentem & uentura mala.

Hierosolyma non stetit diutius quam annos quadraginta post hanc Christi uocem, cum interim omne genus turpitudinis, scelestum, & petulantiae in ea cresceret indies ac cumularetur. Et quanquam sanctorum hominum, Zachariae, Simeonis, Iohannis Baptistae, Christi, & deinceps Apostolorum querelis, admonitionibus, obtestationibus, & concionibus profana multitudo populi & Principum, nec afficiebatur nec emendabatur, tamen non fuerunt inanes & prorsus sine fructu hi clamores, Sed multi conuersi sunt ad Deum, & in hac uita seruati, quos hinc euocatos ad salutem aeternam frui claro conspectu Dei nihil dubium est. Ita tunc Deus in tristissimis excidijs atq; ruinis urbium & Imperiorum, clementissime collegit ac seruauit Ecclesiam.

Eodem modo accidit in Historia Niniuitarum Iona praedicante. Rex & plurimi homines in Niniue conuersi sunt, ideoq; ciuitas Niniuitarum tunc non est deleta, Sed Deus immensa bonitate mitigauit poenas. Sed anno octogesimo post uel circiter, iam sublaro

Sennacherib

Sennacherib, cum itidem crescerent ac cumularentur peccata, Niniue tandem funditus euerla & destructa est. Verum cuius animus non mouetur aut flectitur ad poenitentiam conspectu acerbissimarum miseriarum praesentium, quis hunc non uerorem, non furiosum, non mente captum esse perspicit? Ideo rursus uos singulos & horror & obsecro, ut cura salutis animarum uestrarum, uestrorum liberorum, & uniuersae Ecclesiae Christi exultati, mores & uitam emendetis, ardentibus uotis precantes, ut Deus placatus nobis pareat, & immensa misericordia poenas leniat propter meritum & intercessionem filij sui Domini nostri Iesu Christi, Amen.

Quid uides festucam in oculo fratris tui, trabem autem in oculo tuo non animaduertis?

Scitis in hac longa Concione Domini nostri Iesu Christi, continere eruditissimam explicationem atq; declarationem Decalogi, Ac in praesenti capite cepit enarrare Dominus octauum Praeceptum, Non dicas falsum testimonium. Cui uero uestrum obscurum est, quum sint haec communia & uulgaria peccata, mentiri, conuiciari, calumniari, maledicere, obrectare, criminari, indulgere falsis suspicionibus, & ex his temere iudicare, aliorum seu benefacta seu recte dicta deprauare, aut ambigua in deteriore partem flectere, & ca-

lumnioſe ac contumelioſe, exaggerando traducendoq; ſamam eorum lædere: Hæc omnia peccata prohibentur in octauo Præcepto, Non dicas falſum teſtimonium, In quam ſententiam Dominus in hoc capite præcipit, Nolite iudicare. Cui Præcepto adiungendum eſt exemplum quod hic ſequitur de quodam Hypocrita. Illuſtri enim paraboſa pingitur Hypocrita, qui cum cœcutiens nolit cernere inſignem trabem in ſuo oculo, curioſis tamen oculis inueſtigat & diligentius contuetur feſtucam in oculo alieno. Ac ne huic quidem exemplo opus eſt prolixa declaratione.

Quotus enim quiſq; eſt, quem uſus uitæ communis & quotidiana experientia non conuincat? ut fateatur hos eſſe communes plurimorum hominum morboſos, philautian ſcilicet & maledicentiam, quibus fit, ut cenſuram de alijs acerbioſiorem agentes, multa notare, carpere, reprehendere, reformare pleriq; conſueſcant, ſibi uero iſſis blandiantur & ignoſcant, nec opus eſſe reformatione uel emendatione arbitrentur. Imo plerunq; accidit, ut foediſſima monſtra hominum, polluta ſcleribus inſignibus & enormibus, conentur non ſolum ſuam turpitudinem extenuare, mitigare, occultare, & ab oculis hominum remouere, ſed etiam nonnihil exiſtimationis, commendationis & fucoſæ gloriolæ conſequi, inuidioſe & calumnioſe exaggerando exulcerandoq; næuoſos aut uerruculas hominum inferiorum uel

rum uel tenuiorum minusue gratioſorum, qui tamen nequaquam tam enormibus, ut cenſores illi, flagitijs contaminati ſunt: etiamſi habent ſuas quaſdam infirmitates, ſordes, atq; maculas, & alicubi uel imbecillitate, uel errore, uel negligentia lapſi & hallucinati ſunt, aut nonnihil etiam ab honeſto deflexerunt, Sicut nemo hominum eſt etiam ſanctiſſimorum, qui non ſæpe peccet aliqua infirmitate, ignorantia, omiſſione, aut negligentia: Imo qui non habeat multoſ lapſus, multa non leuia delicta, errata & ſcandala.

Vt 2. Reg. 16. cum Dauid pellitur in exilium, maledicus Semei exultat geſtiens animo gladiatorio in iacentem, cuius calamitate delectatur, incurrere, omnemq; animi uirulentiam, acerbicatem & *ἐπιχαλκην* euomere, ſcurratur, agit triumphoſos, inſultat & illud ei manifeſtis ſarcaſmiſ, Egredere uir ſanguinum, inquit, uocat hominem turbulentiſſimum, ſitientem cruoris & ſeditioſum. Et uſitatum eſt pijs hoc accidere, quod dicit Salomon Prouerb. 25: Fons turbatus cœno, & ſcaturigo lutulenta eſt iuſtus cadens ſeu lapſus coram impio. In hoc dicto proponitur imago iudiciorum mundi de Eccleſia. Ita enim ſolet fieri, Impij tenent Imperia & opes, florent potentia, gratia, & gloria, Proinde conſpecta aliqua infirmitate ſeu deformitate aut tragica calamitate piorum, gaudent ſibi occaſionem oblatam traducendi & exaggerandi eorum

uicia afflictisq; maledicendi & insultandi : Imo, tanquam sensibus summa iucunditate perfusis, & uoluptate quasi titillatis, efferuntur læticia, & subsannantes uenenatis ironijs prosternunt, conculcant, atq; proterunt calamitosos.

Hæc omnia conspiciuntur oculis & quotidianæ experientia comprobantur.

At contra pijs nota sit uoluntas Dei, hi sciant quomodo se gerere, qua moderatione & æquitate animi hos triumphos & sarcasmos ferre debeant, teneant item ueras & firmas consolationes, ne frangantur animis propter impiorum calumnias, contumelias, conuicia, & iniustas imprecationes. Porro, consideretur inprimis regula seu adminitio hic tradita de ordine iudicij. Tu debes inchoare reformationem & censuram à teipso, prius exime trabem ex tuo oculo, postea curiosus inspicere festucam in oculo alterius.

Extant autem plurima dicta etiam in Ethnicorum sapientissimorum, quos ciuile iudicium rationis erudit, literis & monumentis, quibus hæc curiositas, iniusta inæqualitas, & peruersitas iudiciorum reprehenditur, & deploratur, uidelicet, quod multi sint tales Momii & Censores passim, qui conentur alios reformare, de quibus acerbè iudicant, sibi ipsis uero non solum parcant, sed etiam blandiantur, & mire placeant. Hinc illa Catonis sententia, pueris etiam familiarissime nota :

Turpe

Turpe est doctori cum culpa redarguit ipsum. Veruntamen ego unicam duntaxat Salomonis gnomen interpretabor, & proponam quæ cum singulos ad poenitentiam hortetur, debet ab unoquoq; uestrum diligenter disci, penitusq; memoriæ mandari, & attente munitusq; considerari.

Sic præcipit Salomon Prouerb. 18 : Iustus in principio accusator est sui, postea inquirat seu explorat proximum. Hanc regulam perpetuo circumferte animis, & ad eam subinde respicientes, tanquam hoc freno mentes & linguas regite. Initio debemus in nos ipsos inquirere : singuli suam infirmitatem, suos errores, & lapsus, sua peccata agnoscant, atq; deplorent, ac sese primum puniant & emendant. Nam inspuit mihi quisq; in suum sinum, & in sese descendat, ut est in Prouerbio, cum suorum uiciorum ac sordium conspectu commonescit, ne temere iudicet, aut censuram de alijs acerbiores agat. Tuum ipsius cor plenum est caligine, carnali securitate, dubitationum fluctibus, flammis inordinati amoris, maleuolentiæ, odij, multiplici negligentia in functione seu uocatione tua. Et profecto pauciores sunt quam putentur, qui deducti ad inspectionem sui non insignia & enormia uicia sint deprehensuri. Hoc ordine iudicandi seruato, scilicet, si prius teipsum excutias & explores, nunquam deerit, à quo possis inchoare reformationem & poenam. In hac igitur domestica censura, discas agnoscere

iram

iram Dei in ueris pavoribus atq; doloribus,
& uera humilitate cordis quaeras & petas re-
missionem erratorum, atq; peccatorum per &
propter Christum, ac deinceps mores & uia-
tam emendes, retinens fidem & bonam con-
scientiam. Hæc admonitio traditur in priori
membro præclaræ illius sententiæ Salomonis,
Iustus initio accusator est sui. Huc solet ac-
commodari Apologus Aesopicus de duabus
manticis, de quibus Catullus inquit: Sed non
uidemus manticæ quod in tergo est. Finxe-
runt enim singulos homines binas habere
manticas seu peras, alteram ante pectus, alte-
ram à scapulis tergoq; propendentem. In
posteriore quæ in tergo pendet, nostra uicia
gerimus, in quibus cœcutimus: In priorem
manticam aliena uicia immittimus, in quibus
Lyncei seu oculatissimi sumus, adeo ut nec
modus nec finis sit reformationum & censu-
rarum.

Hac imagine, ac multis similibus illustra-
bus picturis ueteres conati sunt exprimere, ac
oculis quodammodo subijcere turpissima uic-
cia, philautian, maledicentiam & peruersita-
tem calumniatorum iudiciorum. Sed uobis
semper in conspectu sit dictum Salomonis,
& exemplum propositum in hac parabola, ut
afficiantur animi uestri, cogitantes has senten-
tias & picturas: Utq; uicia quæ in hoc textu
uituperantur agnoscatis & emendetis, nec fre-
na laxetis ac indulgeatis curiositati atq; petu-
lantia temere iudicanti de alijs, facile & libere
ter con-

ter conuicianti, aliorumq; recte facta & ambig-
ua suspiciose atq; calumniose deprauanti, sed
memineritis uobis linguas & mentes frenan-
das esse, & singulari diligentia uitandas has
pestes, de quibus nunc audiuiſtis.

Altera particula dicti Salomonis est:
Post inspectionem seu accusationem sui ius-
tus inquit in alium. Postquam te puniuiſti
ac emendaſti, tum primum considera, quan-
do & quo ordine debeas de alijs iudicare,
tunc etiam pro uocatione alteri coneris exi-
mere festucam, & aliorum uulneribus mede-
ri, sed ordine seruato, qui in Euangelio præ-
scriptus est, scilicet, ut amanter & placide, non
amarulenter aut uirulenter lapsum uel erran-
tem admoneas, in uiam reuoces, ac erudias,
non in cauponis seu tabernis, non in centau-
ricis conuiujs proclames & traducas alterius
uicia, ut uel morbo animi morem geras, &
hac uoluptatula tanquam titilleris, uel obtre-
ctatione aliorum tuas sordes & maculas elu-
ere siue detergere, ac nœuos atq; labes tegere,
existimationem deniq; colligere & augere stu-
deas. Hæc effrenis ac petulantis linguæ uicia
Deus nequaquam inulta & impunita dimis-
sit, sicut poena maledici Semei, & poena cal-
umniatoris Aman in Historia Esther euidentis-
sime testantur. Ac sententia ueteris Mimæ
comprobatur experientia quotidiana: Ab
alio expectes alteri quod feceris. Crede mihi
non deerunt qui uicissim uitam tuam depin-
gere, teq; uiuis coloribus exprimere ac illumi-
nare pos-

nare poterunt, ut improbitas & turpitudine tua
uelut in lucem prolata, & omnium oculis ex-
posita, publicis execrationibus uituperentur
ac conspuantur.

Hæc brevis admonitio sufficiat hoc loco
de uulgaribus illis & communibus uicijs, ma-
ledicentiæ, obrectationum & calumniarum :
quibus opponite cogitationem horrendi iu-
dicii & iræ Dei, ut discatis mentes uelut inies-
tis frenis regere, ac ueris gemitibus deplores-
tis horribilem illam in omnium hominum
pectoribus caliginem ac cœcitatē, quod nos-
tras sordes, nostra uicia, aut non uidemus,
aut leuia ducimus. Sed Christianos necesse est
emendationem inchoare, ut aliquomodo
peccati & iræ diuinæ magnitudinem agnos-
centes expauescant, nec perseuerent in tam
perniciosa philautia, cœca securitate, & crassa
superbia : qualis hic seuerè taxatur in ista Hy-
pocrita, qui habens trabem in oculo, uult al-
teri festucam eximerè. Nam hæc uicia, phi-
lautia, securitas & superbia sunt in oculis Dei
tetra & abominabiles sordes : Quia cor securi-
rum & arrogans, cum nec metuat nec magni-
faciat iram Dei, re ipsa detrahit Deo debitum
honorem, dum somniat eum non punire pec-
cata, sed ociosum & lentum esse.

Hæc ipsa securitas & cœcitas in omnium
Prophetarum concionibus horribiliter accus-
fatur, ut apud Esaiam clamat Deus cap. 48.
Neruis ferreus ceruix tua, & frons tua ænea.
Item Hieremiæ 8. Non sunt confusi, & erus-
bescere

bescere nescierunt. Imo passim repetuntur in
Prophetis hæc tristissimæ querelæ. Sed uos in-
primis mementote & diligenter expendite di-
ctum Eiaie capite 66. Ad quem respiciam &
dicit Dominus, nisi ad miserum, & contritum
spiritu, & trementem sermones meos. Nolite
tingere aut somnare, quod superbi, arrogan-
tes & securi, qui uiuunt sine timore Dei, sine
sensu iræ & iudicii diuini, sint filij Dei, aut
heredes uitæ æternæ, Imo ipsa Ecclesia uera,
& Dei populus ideo tot, tam uarijs tantisque
calamitatibus oneratur, ut discamus agnosce-
re iram Dei aduersus nostra peccata ingentia
& multiplicia : & perterrefacti cōfugiamus ad
Mediatorem, ac repugnantes peccato, uitam
& mores emendemus. Poenas quidem in
conspectu positas nemo est qui non uideat,
bella, famem, morbos, ac metuendum est,
asperiores multo & atrociores poenas secutus
ras esse. In *Lituania iam tanta fames grassa-
tur, ut multi Parentes & sibi & suis liberis ui-
tam suspendio abrumpani præ intoleranda
famis læuitia, quæ quidem difficultas seu ca-
ritas annonæ ingrauescentis paulatim serpere
ac propius ad nostras regiones uelut contagi-
one quadam manare uidetur.*

Deus æternus Pater Domini & Libera-
toris nostri Iesu Christi, clementer mitiget ac
leniat tantas misérias & ærumnas propter
meritum & intercessionem filij sui, & parcat
impressa bonitate tenello gregi puerorum &
puellarum, ut in familiolis nostris conseruetur
ac pro-

ac propagetur doctrina celestis. O bone, misericors, benefice Deus, miserere nostri propter filium, & da uictum ac panem quotidianum tenello gregi nostrorum liberorum. Harum & similium miseriarum consideratio debebat singulorum animos ad timorem Dei & poenitentiam, seu salutarem emendationem uiciorum hortari ac impellere. Quod si fieret, facillime animaduiteremus, imo euidenter conuinceremur, nobis ipsis potissimum opus esse reformatione, seu censura emendatrice: nec obrectatione aliorum, seu acerbè iudicando, & contumeliose garriendo de alijs quærendam esse gloriam, sed hæc hæc haftenus.

Non detis sanctum Canibus, &c.

Iam sequitur alia doctrina, quæ peculiariter Concionatores ac Ministros Euangelij erudit & consolatur: Commonefacit item auditores, ut seipsos inspicientes ac considerantes, qui sint scrutentur atq; cogitent. Facit enim tria genera auditorum: Quorum alij sunt Canes, alij Porci, nonnulli uero filij Dei.

Canes intelligit rabiolosos persecutores, qui uelut mordicus arreptos Concionatores dilaniant.

Porci sunt homines foedi, lutulenti, spurci, perseverantes uidelicet in erroribus enormibus, & peccatis contra conscientiam. Hi etsi nequaquam uideri uolunt persecutores, imo simulant aliquod studium ueræ religionis, tamen non serio cupiunt agere poenitentiam,

tiam, non student emendare mores, sed perseverant in securitate & sordibus scelerum, in quibus ut in luto Sues immundi, assidue uolutantur, pollunt se libidinibus, exercent furta, rapinas, aucupia pecuniæ quærendæ iniusta, retinent contemptum Dei, non uere metuunt iram & iudicium Dei, non uera fide inuocant, accedunt ad publicas conciones & preces in templis quadam hypocrisis, seu simulatione pietatis, &c.

Cum autem non sit exiguus numerus eiusmodi canum & porcorum, facile Minister uerbi seu Concinator aliquis indignitate rei motus, & offensus scandalo, pertæsus item curarum, molestiarum, laborum, periculorum & certaminum, quæ comitantur ministerium & professionem Euangelij, sic cogitare posset: Quid miser faciam? uideo me nihil proficere, meos labores irritos esse & sine fructu, uideo frustra spargi doctrinam in populo, cum pauci conuertantur & emendent uicia, &c. Hic opus est consolatione pijs: quos Dominus noster Iesus Christus ita confirmat & consolatur in hoc textu, iubens ut alacriter pergant fungi Ministerio, concionentur reliquo cœtui, quantumuis exiguo non deficientium: nec deserant uocationem propter multitudinem canum & porcorum, nec deterreantur aut languescant animis, etiamsi tales bestiae nolint ipsos audire, aut perseuerent in manifestis erroribus atq; sceleribus, sed omittant & relinquunt ea.

T

De ter

De tertio genere uero, uidelicet, de uere
credentibus & filiis Dei, postea Dominus in-
quit: Pauci ingrediuntur per angustam por-
tam. Propter hos paucos, seu propter has re-
liquias necesse est spargi salutarem doctrinam,
in his erit efficax & frugiferum Ministerium,
his proderunt tui labores in confessione &
propagatione Euangelij, iuxta dictum Chris-
ti, Iohan. 15. In hoc glorificatur pater meus,
ut fructum copiosum feratis. Item Pauli 1.
Corinth. 15: Labor uester non erit inanis in
Domino. Item Esaie 55: Non reuertetur uer-
bum ad me uacuum, sed faciet quaecumque uos
lui. Sic in parabola Matth. 13. & Lucae 8. de
seminante, pars seminis sparsi conculcatur,
pars abripitur & consumitur rostris auium,
pars inter spinas suffocatur: ueruntamen reli-
qua pars seminis incidit in terram bonam, &
fert uberrimos fructus. Hoc modo Deus
omnibus temporibus colligit, excerpit, ac ser-
uat aliquod semen sanctum, & coetum ali-
quem exiguum: cui ut seruiatur, oportet Mi-
nistros Euangelij non deserere uocationem,
sed in officio suaque functione, uelut in prae-
dio ac statione manere, quantumuis fremat
reliqua multitudo profana canum & porco-
rum. Porro ex auditoribus singuli secum des-
liberent atque constituent, quo in genere seu
coetu, & quales uelint esse, utrum inter canes
& porcos numerari, an ad Dei filios & haeres
des aeternae uitae se malint adiungere. Ah
quanta & quantopere deploranda miseria est,
quod

quod in genere humano tot praestantes dig-
nitate, grauitate, consilio, sapientia Impera-
tores, Reges, Principes, Pontifices, Cardina-
les, Episcopi, Praelati, Canonici, Item Nobi-
les & Ignobiles, Patricij & Plebei, eruditi &
illiterati, maxima ex parte reuera sunt canes
& porci: eo ipso, quod uerbum Dei con-
temnunt & persequuntur, ac interim studio
uoluptatum, ambitione, fastu, & ostentatio-
ne magnificentiae ruunt contra diuinam uo-
luntatem.

Canes & porci, bestiae sunt ignarae Dei,
& promissae immortalitatis, seu securae uitae
post corporum interitum, nec inlita est eis lux
discernens honesta & turpia, item distinguens
naturam sapientem & bonam a bruta & ma-
la natura, sed uiuunt & feruntur caeco impe-
tu quodam, pro ut incitantur aut impellun-
tur appetitionibus indomitis & bestialibus,
quae comitantur sensum. Horum plane simi-
les impij sunt in hac uita, cum nihil studeant
aut curent discere seu cognoscere de Deo, de
uita aeterna, de uenturo iudicio, de poenis
peccatorum, cum nec intelligant nec obser-
uent discrimen honestorum & turpium, uir-
tutum ac uiciorum, recte ac secus factorum,
cum nec inuocent Deum, nec iram eius me-
tuant, nec ad eum confugiant, sed caeco im-
petu pergant laxare frenos & indulgere inor-
dinatis appetitionibus, & furiosis cupiditatis
bus euagantibus extra metas diuinitus con-
stitutas.

scitutas. Vt, Tyranni delectantur fastu & ostentatione in pompis, seu apparatibus magnificis, exardescunt & inflammantur cupiditate uindictæ, qua accensi mouent acerrima certamina, & morsibus appetunt alios tanq̃ rabiosi canes. Cæteri homines barbari, beluini, Cyclopici uoluntantur uelut in luto scelestum, indulgent helluationibus, ebrietati, luxui, polluunt sese libidinibus, adulterijs, scortationibus, exercent sc̃rta, rapinas, & aucupia pecuniæ quærendæ iniusta, &c. Veruntamen post hanc uitam erit conspicuum discrimen, & insignis mutatio. Tunc demum utriq̃ discent in æternis cruciatibus atq̃ supplicijs & esse Deum, & uere iudicem esse horribiliter irascentem peccato. Tunc cogentur agnoscere ac fateri, se, priusq̃ opprimerentur morte, bestialiter uixisse canum & porcorum more. Sed illic, uidelicet inter cruciatu infectorum, non est locus auxilij uel spes ulla liberationis, adeo, ut multò tolerabilius uideatur ipsis damnatis, longeq̃ malint, si fieri possit, se prorsus in nihilum redigi, & optent in fumos dissipari animas intereuntes una cum corporibus, quemadmodum canes, porcos & pecudes extinguui, & computrescere uidemus. Sed Deus coercet eos æternis & horrendis poenis abiectos una cum Diabolis, cum quibus se coniunxerunt, & contra Deum conspiciunt.

Hæc omnia debetis animo & cogitatione complecti, memoriaq̃ subinde repetere, ut uestræ

uestræ mentes exulscitate ad seriam precationem ueris gemitibus petant se à Deo propter Dominum nostrum Iesum Christum spiritu sancto illustrari, doceri, regi, confirmari, ne fiat canes & porci, sed ut discatis agnoscere Deum, ut uera lux fidei, firmiter statuens de immortalitate, de secuturo iudicio Dei, de uita & salute æterna beatorum, fulgeat in cordibus uestris: Item ut intelligatis & in omni uita retineatis, ac obseruetis discrimen honestorum & turpium, seu uirtutum atq̃ uiciorum: Ac in summa, ut sitis filij & templa seu domicilia Dei, nec abiecti in sempiternas poenas opprimamini cruciatibus, pauoribus, consternationibus atq̃ confusionibus animi horrendis, perpetuis & infinitis. Profecto singuli homines debebant cohorrescere totis pectoribus, ac uere perterrefieri, audita hac uoce diuinæ Maiestatis, qua homines impij canibus & porcis assimilantur & conferuntur. Nos uero excitemur & flectamur ad poenitentiam atq̃ salutarem emendationem cogitatione huius picturæ seu parabolæ sane terribilis, ne & ipsi maneamus porci & canes, ruentes in æternum exitium. Nam quisquis in hac mortali uita perseverat in contemptu uel odio Dei (ut cum securi helluones superbissime pergunt deridere, aut superstitiosi Tyranni non desinunt furenter odisse ac persequi Euangelium) huic multo atrociora & longe horribiliora morienti mala imminet quam canibus & porcis. Pecudes enim & bruta,

prorsus extinguuntur interitu corporum, nec
restant poenae uel supplicia, quibus fugiente
uita cadauer possit excruciarī. At hominum
animae sunt spiritus separabiles, extinctis cor-
poribus superstitēs, & rursus copulabuntur
resuscitati corporibus, in quibus antea uix-
erunt: Proinde mortuis hominibus & corpo-
ra restituentur, & uita reddetur in corpori-
bus. Illi itaq; qui perseverarunt in contemptu
aut odio Dei, reuocati ex morte ad iudici-
um, audient & subibunt una cum Diabolis
sententiam illam damnatoriam, Matthaei 25.
Discedite maledicti in ignem aeternum, qui
paratus est Diabolo & Angelis eius. Si quis
non mouetur hac tristi & terribili concione,
in eo certum est pertinaciam, amentiam, &
furorem à Diabolis ita confirmatum esse, ut
plane captius teneatur à blasphemis illis spi-
ritibus.

Præterea non ignorare oportet, quod
etiam in præsentī uita canes & porci tales op-
primantur tragicis & atrocibus poenis. An
non rabiosi canes, Pharao, Herodes, Nero,
Diocletianus, Iulianus & similes Tyranni,
tandem summo cruciatu foede misereq;
perierunt? Nonne porci lutulenti, hoc est,
gentes ac urbes impiæ, Sodoma, Gomo-
ra, Roma, Asia, Græcia, tristissimis exemplis
horribiliter uastatae, direptæ ac funditus dele-
tæ sunt? Quid quod ante omnium oculos uer-
santur & in conspectu positæ sunt poenæ quo-
tidianæ, bella, fames, Tyrannides ac dilaceras-
tiones

tiones Imperiorum, expilationes immodicæ,
uastationes regionum, & Prouinciarum. Huius-
modi poenis Deus onerat, castigat, & op-
primit canes atq; porcos, de quibus hic dicitur,
ut ab aliquibus agnoscat & intelligatur
ira diuina aduersus peccatum, & cæteri non
sanabiles tollantur e medio. Hanc breuem
commonefactionem iudico sufficere enarra-
tioni huius dicti. Deus clementer adiuuet &
accendat corda nostra, ut uere afficiantur his
grauissimis Christi concionibus, & flectantur
ad conuersionem ac emendationem uitæ salu-
tarem, Amen.

Petite & dabitur uobis.

Discrimen inter Præcepta & Promissio-
nes opus est extare, & perpetuo notum esse in
Ecclesia: Quæ quidam admonitio sæpe repe-
titur, uidelicet, quod necesse sit discerni Præ-
cepta & Promissiones. At hætenus in proxi-
mis his duobus capitibus audiuitis erudite
declarari quædam Præcepta Decalogi. Nunc
orditur Christus concionem de precatione,
seu inuocatione, quæ quidem uirtus pertinet
etiam ad primum & secundum Præceptum
Decalogi. Nam hæc opera, uidelicet, uera pe-
titio seu oratio, uera gratiarum actio, sunt
præcipui & summi cultus, qui Deo præstari
queunt, & quibus honor ei tribui potest. Ethe-
nici, & Mahometistæ, seu Turcæ, possunt etiam
regere mores externos honesta disciplina,
in coniugio legitimo præstare castitatem, dare

elemosynas, sobrie & temperanter uiuere, &c. sed hunc eximium spirituale ac interiore cultum, scilicet, ueram inuocationem, & ueram gratiarum actionem, nemo potest præstare Deo, præter solos Christianos, & uera Ecclesiæ membra, quæ sentiunt initia timoris Dei, fidei, & consolationis æternæ in cordibus, quæq; norunt discrimen inter uere pios & hypocritas.

Ac diligenter obseruetur hoc loco coniungi Præcepta & Promissiones: Præceptum de precando, affirmat te debere Deo reddere hunc cultum, ut inuoces, ut petas, ut expectes ab eo auxilium in periculis: Promissio proponit consolationem, & certificat nos, quod inuocatio nostra non sit irrita, nec inane & inutile murmur.

Vt autem de hoc tanto tamq; necessario opere, de summa uirtute, de præcipuo cultu & proprio solius Ecclesiæ ordine, ac fundamentaliter erudiamur, utq; ueris animi motibus & serio discamus inuocationem exercere: repetemus ordine capita præcipua doctrinæ de inuocatione Dei, quæ quidem in hac Ecclesia sæpe solent pro Concione tractari, & quo ad eius fieri potest, fideliter & copiose explicari.

Semper igitur de inuocatione hæc tria ordine commemoranda familiariterq; tenenda sunt.

Primus locus, Quid sit Inuocatio seu precatio,

Secundus

Secundus, Cur facienda, & quas ob causas necessaria sit inuocatio.

Tertius, Quomodo facienda sit, ut exaudiatur, recipiatur, placeat, sit efficax, rata, & Deo grata.

De primo: Quid sit Inuocatio seu Precatio?

De definitione Inuocationis, seu adorationis principio scire oportet, quod uocabulum precationis, seu adorationis, seu Inuocationis Dei complectatur duo opera, uidelicet, & petere aliquid à Deo, & postea pro beneficijs gratias agere. Ac distinctos esse hos gradus inde satis intelligi potest, quod nihil magis est usitatum & prope quotidianum tam erga Deum quam erga homines, quam petere bona necessaria, & expectare seu accipere uelle plurima beneficia, uerum pauci sunt grati, pauci gratitudinem suam ueris officijs uitæ, & uoce declarant, sed acceptis beneficijs pro tempore necessarijs, postea non magni faciunt nec celebrant authorem bonorum, Sed aut despiciunt, aut uelut obliti acceptorum beneficiorum uix agnoscunt benefactorem. Id quod omnes homines bene meriti de alijs quotidie experiuntur. Propterea assuefaciamus nos ad utrunq; opus seu officium, uidelicet, cum ad petitionem in inuocatione, tum ad gratiarum actionem erga Deum exercendam.

T 5

Primum

Primum autem de priore specie, scilicet, de petitione seu oratione dicemus.

Vix est aliud omnium operum humanorum præstantius, grauius & difficilius, quam ad Deum accedere, & ab eo propter Mediatorem petere ac expectare gratiam seu reconciliationem, corporalia & æterna bona, auxilium & liberationem in omnibus periculis & necessitatibus.

Nam id demum est petere seu precari, quærere bona necessaria, & certa beneficia expectare, non demurrare aliqua uerba sine cogitatione uel attentione: sicut apud Papistas Monachi, & Moniales seu Nonnæ, mira uolubilitate linguæ totos dies Psalterium emurmurant, nec intelligunt quid agant, aut recitent. Sed ut dixi, Petitio est motus animi cupientis aliquid accipere à Deo: ut, cum Moses stans inter undas maris rubri, uidet Pharaonem ducentem instructissimum exercitum accedere, ut opprimat multitudinem Israelitarum inermem, & promiscuam, uirorum, mulierum, ac puerorum trepidantium, & partim mari partim montibus inclusorum, ibi excitatur ingenti motu animi, ut ardentius & serio clamitet, ut ueris gemitibus expetat & cupiat accipere à Deo auxilium & liberationem. Ita præcipitur in hoc textu, ut quæramus, petamus, pulsemus, addita promissione, omnes petentes accepturos esse, Vnde liquet uocabulum petendi sic intelligendum esse, ut gratia & auxilium à Deo petantur ac expectentur.

ætentur. Ac de nomine petendi seu petitionis hætenus. Iam de secundo loco.

DE SECVNDO LOCO.

Propter quos fines & cur facienda sit petitio.

Respondeo: Primum petitio referatur ad gloriam Dei, uult enim Deus hunc honorem sibi tribui, postulat ut discamus agnosceret quis & qualis sit, quæ sit ipsius uoluntas, quod non sit inane nomen, non sit ignauus aut ociosus Dominus, cui non sint curæ res humanæ, cui nihil sit negotij seu familiaritatis & conuersationis cum hominibus. Nam quisquis ad hunc modum cogitat: Nescio an Deus audiat & recipiat meas preces, sibi fortassis bonus est, Sed cur me respiceret? quamobrem curaret meum murmur? Cur erga me beneficus esset? Is uero reipsa iudicat Deum esse numen iners, ignauum & somnulosum, ac interim quærit præsidia, & implorat auxilia hominum aut aliarum creaturarum. Quem admodum Saul in extrema desperatione, & summo periculo, atq; discrimine consulit ueneficam seu Pythonissam, manes ex Orco educentem, id est, confugit ad Diabolum. Talis homo, aut Epicureus, aut desperabundus, omittens inuocationem, non tribuit Deo debitum & proprium honorem, quem peculiariter flagitat ipse Dominus Deus inquiring: Dominum Deum tuum uiuum & uerum adorabis, & illi soli seruiēs.

Quare

Quare primo meminerimus precationem seu petitionem seuerissime præceptam & ordinatam esse, principaliter, propter agnitionem Dei, ac ideo necessario faciendam, ut Deus uere agnosceatur. Nam omittentes inuocationem, aut dubitantes an Deus uelit inuocari, & an curet nostras preces, ignorant quid sit Deus, & utrum dormiat an uigilet.

Secundo, Petitio facienda est necessario, nostræ utilitatis seu necessitatis & indigentiae causa. Quantis enim singuli sumus assidue cincti, impliciti, & uelut immergi difficultatibus, insidijs, miserijs ac periculis humano consilio inextricabilibus: premimur mole peccati, oneramur poenis, castigamur morbis, bellis, fame, excidijs regnorum & urbium, in media denique morte uersamur, detinemur ac hæremus. At si in tanto concursu calamitatum & uarij generis ærumnarum non esset homini proposita diuinitus consolatio, neque spes mitigationis auxilij & liberationis: non possemus non frangi animis, imò perpetuis angoribus conficeremur, & opprimeremur desperatione. Sed ut erigerentur corda, nec succumberent doloribus in tanta mole tristissimarum miserationum, patefecit Deus inenarrabili bonitate immensam misericordiam suam erga genus humanum, ac prodiens ex arcana & æterna sede sua, hanc uocem sonat: Ego uerus æternus & omnipotens Deus ipse uos exaudiam, respiciam, consolabor, sustentabo, iuuabo, eripiam & liberabo in omnibus periculis,

culis, difficultatibus, miserijs & ærumnis: sicut affirmat Psalmo 50: Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te.

Ecce, sic secundo loco necessaria est precatio & inuocatio, nostra causa, seu propter nostram salutem ac utilitatem: ut uidelicet certo sciamus, quo confugere, ubi acquiescere, unde consolationem & auxilium petere, expectare, certoque consequi & accipere possimus atque debeamus. Etenim hoc ipso fine ac consilio pluribus & durioribus calamitatibus exercetur, oneratur, ac premitur uera Ecclesia, quam reliqua pars generis humani: ut exuscitata sensu malorum, plures habeat causas clamandi ad Deum, & implorandi auxilium Dei, utque sciat Deum præsentem adesse in afflictionibus, uelle nobiscum uersari, nobis opitulari, nec deserturum nos, nec permissurum esse ut mergamur, succumbamus, obruamur.

Etsi autem tanta duricies est magnæ multitudinis hominum profanorum & efferatorum, ut nec domesticis ac proprijs, nec publicis atque communibus miserijs afficiantur, aut perturbentur, sed secure pergant helluari, & frenos laxari cœcis cupiditatibus, parum solliciti (ut apud Germanos uulgo dici solet) uel de utilitate annonæ, uel de inopia & caritate rei frumentariæ: Tamen tanta mole poenarum, ceruicibus nostris impositarum, & imminentium hoc tempore, premimur, urgemur & fatigamur, ut necesse sit multos conspectu ac sensu

ac sensu tot acerbissimarum calamitatum ue-
hementer angi & commoueri animis. Bello-
rum & famis sæuicia uersatur ante oculos &
ora uestra: Meministis incendia, quibus in-
tra biennium tot oppida & pagi in hac uici-
nia conflagrarunt: Huc accedunt confusio-
nes regiminum, difficultates in gubernatio-
ne: Quæ mala indies augentur & cumulan-
tur.

Præterea crescit rabies hostium Euange-
lij & atrocioribus exemplis renouatur Eccle-
siarum persecutio. Quid? quod ingeniorum pes-
culantia & perueritate finguntur, sparguntur
& defenduntur opiniones monstrosæ, accen-
duntur dissidia uenenatis calumnijs: & plus
quam Sinonij, artificijs animi & uoluntates
distrahuntur, factiones ac sectæ perniciosæ
quotidie plures exoriuntur, fouentur atq;
confirmantur: Quibus furoribus irritatur, &
cumulatur ira Dei, Laxatur publice discipli-
na, augetur & confirmatur barbaries. Cyclo-
pica, securitas impia, & Ethnica profanitas,
præsertim in rudi uulgo & stolidi iuuentute.
Adhæc, Turcici Larrones paulatim longius
grassantur, & quotidie propius ad nos acces-
dunt. Deniq; singuli fere homines in suis fa-
miljs & ædibus exercentur multiplici genere
calamitatum, oppressi iam inopia, iam mors
bīs, iam alijs ærumnis, ut infœlicitate libero-
rum, infamia, orbitate, iactura rei familiaris,
aut alijs modis.

Hanc

Hanc immensam molem periculorum,
& miseriarum tenentes in conspectu mouea-
mur animis, ad quærendam ac serio peten-
dam consolationem, opem & liberationem
diuinam. Ex hac igitur commonefactione
potestis intelligere, & necessariam esse prece-
tionem, & quas ob causas necessaria sit.

Accedo igitur ad tertium locum, Qualis
debeat esse oratio seu precatio, ut Deo place-
at, ut exaudiatur, ut sit efficax: Ad eam rem
necessaria est præcipue horum quinque locor-
um consideratio.

Prima commonefactio: cogitandum est
quid inuoces, quem Deum, & ubi patefa-
ctum uelis alloqui.

Secundus locus, consideratio Præcepti
seu mandati diuini seuerissimi de inuocatio-
ne.

Tertia consideratio est promissionis.

Quarta consideratio est de fide.

Quinta consideratio est rerum petenda-
rum, ne petitio sit inanis & ociosa recitatio,
seu *βαττολογία*, sed ut cogitetur, quæ bo-
na seu beneficia, tum corporalia, tum spiritus
alia Deus uelit à se peti, & quo ordine pe-
tenda sint.

Redeo igitur ad primum locum: Quis
alloquendus sit in precatione, & ad quem
mens debeat esse directæ, uidelicet ad uerum
Deum distinctum à commenticijs numini-
bus agni-

bus agnitione filij missi Domini nostri Iesu Christi.

Ethnici, Mahometistæ, & omnes aliæ Gentes extra ueram Ecclesiam, tantum fundunt inanes sonos, qui mox in aerem sparsi, dissipantur, ac euanescent. Vagantur enim cogitationibus, ignorantes, quid agant, aut quem compellent: ut alius inuocauit Iouem, alius Iunonem, hic Diuum Christopherum, ille S. Annam. Ita omnibus temporibus idola culta, & cumulata sunt ubiq; gentium, & semper in magna multitudine generis humani manent semina Diabolicarum superstitionum. Aduersus hoc triste & horribile peccatum clamitat Deus his ipsis uerbis, Deut. 6: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias. Quocirca necesse est precantem cogitare, quid, & quem Deum compelleret allos quatur.

Et discernenda est nostra Inuocatio ab Ethnicorum, Iudæorum, Turcarum, Hypocritarum & Hæreticorum inuocatione. Nec pingamus in mentibus nostris idolum Dei, quale uolumus ipsi, sed cor intueatur fide hunc uerum uiuum & unicum Deum, qui se patefecit per filium suum Dominum nostrum Iesum Christum: Quemadmodum Dominus ipse docet, Iohan. 14: Nemo uenit ad Patrem nisi per filium. Quare ut commonescias, sæpe cogites ac recites hanc formam inter precandum;

O Omnis

O Omnipotens, æterne, uiue, & uere Deus, æterne pater Domini nostri Iesu Christi, creator cœli & terræ, & Ecclesiæ Anglicæ & humanæ, una cum dilecto filio tuo Domino nostro Iesu Christo, & Spiritu sancto, paraceto, &c. Te oro & inuoco supplex propter Mediatorem & propiciatorem Dominum nostrum Iesum Christum, miserere mei, remitte mihi peccata, rege & sanctifica me spiritu sancto tuo, mitiga mihi ærumnas, aduersis & opiculeris mihi in his miserijs & periculis, in quibus iam uersor, &c. Interdum etiam tuum baptismum cogitato, & formam uerborum, quam tradidit ipse filius Dei, attente considera. In tuo baptismo facta est talis inuocatio, quæ illustri discrimine distinguens uerum Deum ab omnibus commenticijs Numinibus, quasi conspicua nota te seiungit ab omnium aliarum gentium, & sectarum hominibus: teq; docet compellare, alloqui, & uere agnoscere hunc uerum Deum, scilicet, æternum patrem Domini nostri Iesu Christi, & patris coæternum filium, qui pro te uictima factus, & constitutus est Mediator ac interpellator assiduus, & Patri ac Filio coæternus Spiritum sanctum, qui te regit & sanctificat ad uitam & salutem æternam.

Hæc breuiter dicta sint de primo loco, Nunc uos ipsi perpendite quam sit horrendum scelus, reiecto uero Deo, confugere ad homines mortuos, aut fingere numina quæ non sunt, & idola compellare.

V

Secunda

Secunda commonefactio: Considerandum est Præceptum, seu mandatum Dei seu verissimum de inuocatione. Quanta hæc est bonitas? quod Deus ipse, non solum nos inuitat, sed etiam seueritate quadam cogit & impellit, ut ab ipso petamus & expectemus auxilium in periculis: Imo docet hunc esse summum cultum & honorem, qui sibi potest tribui, scilicet, Si uero gemitu cordis ad ipsum confugiamus, ab ipso bona petamus, apud ipsum mitigationem, auxilium ac liberationem quaeramus.

Ah non sumus adeo duri ac ferrei: sed tribuamus Deo hunc honorem, ut imploremus eius opem & misericordiam.

Hic debetis nosse ac in conspectu tenere aliquot sententias præcipientes inuocationem, quæ inter precandum sæpe uobis in mentem ueniant: ut in hoc textu, dictum, Petite, querite, pulsate. Item Psalmo 50. Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te. Item Lucæ 18: Dominus inquit, oportet semper orare, & non defatigari. Matth. 26: Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Horum & similium dictorum cogitatione seu recitatione nosmetipsos exhortemur, exultemus, ac uelut impellamus & extimulemus ad inuocationem. Nec indulgeamus trepidationi nostræ, cogitantes aut contentiose disputantes: Quid prodest inuocare? aut, cur Deus curaret meos gemitus? cur reciperet

meas

meas preces, cum sim indignus & male meritis? Huic incredulitati & indignitati nostræ opponamus mandata seuerissima, quæ iubent precari, quæ affirmant Deum uelle hoc modo coli. Quare sciamus hoc opus & hunc cultum maxime necessarium esse, ac ingens peccatum esse non reddere hunc cultum, nec hanc obedientiam Deo præstare.

Tertia commonefactio: Sed ut statuamus nostros clamores & gemitus non irritos, nostram inuocationem non inane murmur esse, necesse est nos in omni preceatione quaerere, & intueri promissiones, in quibus patefecit ac reuelauit Deus suam uoluntatem, in quibus asseuerat & sancte promittit, se uelle nos exaudire, recipere nostras preces, nobis opitulari, præstare quæ petimus, nosque eripere ac liberare ex miserijs ac ærumnis. Ita in præsentī textu, seu lectione, Dominus expresse addidit uniuersalem, Omnis qui petit accipit, Item Iohan. 16: Amen dico uobis, Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Hic ponitur promissio confirmata iureiurando filij Dei. Hæc tanta asseueratio corrigat dubitationem, erigat animos, ut credant promissioni, ac firmissime statuunt, quod certo uelit nos Deus exaudire, quod inuocatio nostra placeat ei, nec sit irrita, quod uere uelit bona æterna & temporalia dare, Et quidem uult sibi tribui laudem ueritatis.

Iam familiarissime nota sit, & assidue circumferatur animis doctrina de distinctione ac ordine promissionum. Initio nobis proponamus primam & summam promissionem, uidelicet, promissionem gratiæ seu reconciliationis & uitæ æternæ gratis dandæ propter Mediatorem Christum: Ac sciamus certo mandatum Dei esse, ut in uera conuersione seu pœnitentiâ, primum & petamus, & fide accipiamus hoc summum bonum, uidelicet, remissionem peccatorum & reconciliationem seu acceptationem ad uitam æternam promissam propter Christum: hanc statuamus certo donari nobis accedentibus ad Deum fiducia Christi Mediatoris, iuxta illud: Abacuc 2. Rom. 1. Galath. 3. Iustus fide sua uiuet. Item Matth. 11. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Item Lucæ 11. Quanto magis pater uester cœlestis dabit Spiritum sanctum petentibus. Item Ezechielis 33. Viuo ego dicite Dominus, nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Vides hanc uere esse perpetuam Euangelij uocem, ut accedamus ad Deum fiducia Mediatoris, ut promissioni gratiæ certo assentiamur: quæ quidem & iuramento & sanguine filij Dei confirmata est: Hanc uult Deus accipi & retineri etiam omnibus bonis corporalibus amissis, iuxta dictum Iob 13. Etiam si occidet me, tamen sperabo in eum. Veruntamen uias meas coram eo arguam, & ipse erit Saluator meus, nec intrabit

coram

coram eo ullus Hypocrita. Imo, non possunt alia bona seu beneficia peti, nisi prælucente promissione Gratia, iuxta dictum Christi, Iohan. 14. Nemo potest accedere ad Patrem nisi per filium. Item Iohan. 16. Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Et ad Hebræos 4. Habentes Pontificem Iesum accedamus cum fiducia ad thronum gratiæ. Frustra peteret Dauid uictoriam, nisi simul peteret remissionem peccatorum.

Postquam autem de reconciliatione commonefacti sumus: deinde considerentur promissiones de bonis necessarijs in hac uita, Ac sciamus à Deo petenda & expectanda esse beneficia corporis, & preces eas non irritas esse, sed semper impetrare aliqua bona, imo certo impetrare uel liberationem uel mitigationem corporalium ærumnarum: ac Deo curæ esse Ecclesiam, etiam si alia membra aliter exercet. Quia enim uoce Euangelij, & non aliter Deus semper colligit Ecclesiam in hac uita, tribuit etiam aliqua uitæ spacia, & politias & œconomias, ideoq; dictum est, 1. Timoth. 4: Pietas promissionem habet præsentis uitæ & futuræ. Item Matth. 6: Primum querite regnum Dei, & cætera adijciuntur uobis. Item Psalm. 115: Non mortui laudabunt te Domine, &c.

Quarta consideratio est de fide petente fiducia filij Dei Mediatoris æterna bona & præsentia: Ideo enim traditæ sunt promissiones, ut in inuocatione fides accendatur. Et, ut

V 3 iam de

iam de ordine seu distinctione promissionum dixi, ita primum hic sciendum est, oportere in omni precatione prælucere hanc fidem, quæ statuit te propter filium Dei recipi & exaudiri: ut Ephes. 3. dicitur: Per quem audeamus accedere cum fiducia per fidem in ipsum &c. Nec tantum in hoc initio consolationis luceat fides, uidelicet, ut statuatur nos recipi, placere Deo, accipere remissionem peccatorum, & audiri nostros gemitus: sed etiam accedat firma spes, qua expectemus uel mitigationem uel liberationem in hac uita, etiam si differtur auxiliū, & moræ longitudo lingue facit animum, sicut Abacuc 2. præcipitur, Si moram fecerit, expecta eum, quia ueniens ueniet, & non tardabit.

Deinde discernendæ sunt res quæ petuntur. Aut enim fides petit bona spiritualia, de quibus nominatim & specialiter expressa est uoluntas Dei, quod hæc ipsa bona nominatim sit daturus, & quod uelit ea sine conditione peti, ut reconciliationem & uitam æternam, gubernationem animæ, donationem spiritus sancti, liberationem ab impietate & morte æterna: Hæc, inquam, beneficia propria Euangelij & æterna, oportet fidem in specie ac nominatim petere & expectare sine conditione. Quia est æternum & immutabile mandatum Dei omni tempore, ut ad ipsum conuertamur & petamus remissionem, ac statuamus nos certo recipi gratis propter filium Dei,

Dei, non propter propriam dignitatem, aut ullas uirtutes & actiones nostras, Id qui non credunt, manent hostes Dei, eumque mendacij accusant, & contumelia afficiunt, iuxta dictum Iohan 3: Qui non credit in filium, ira Dei manet super eum.

Aut fides petit bona corporalia, quæ non eodem modo dantur omnibus, & in quibus petendis debemus offerre nos & parati esse ad obedientiam, si non liberemur in hac uita ut uellemus: De his, inquam, corporalibus bonis, fides in genere petit mitigationem, quia scit Ecclesiam oportere subiectam esse cruci: ideo de re ipsa, quæ nominatim petitur, non statuit sine conditione. Vt David 2. Regum 15. petens se reduci in regnum, petit cum conditione, si Deo placet, id est, offert Deo obedientiam suam, si eum non uelit reducere, non repugnat uoluntati diuinæ, sed uult liberari, cum Deo placebit, iuxta dictum 1. Petri ultimo, Humiliamini sub potenti manu Dei. Et tamen hæc fides, petens & expectans beneficia corporis cum conditione, statuat exaudiri petitionem bonorum corporaliū, & nunquam irritam esse precationem, etiam si Ecclesia est subiecta cruci, & singuli debemus obedientiam Deo in pœnis & ærumnis corporalibus: iuxta illa dicta Psalm 145. Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum in ueritate, uoluntatem mentium se faciet, & deprecationem eorum

V 4 exaudiet

exaudiet, Et Matth. 21. Omnia quæ petitis in oratione credentes accipietis. Nominatim igitur de corporalibus ærumnis petamus aut liberationem, aut mitigationem. Impetrat enim precatio, uel ut poena tollatur, uel ut mitigetur: ut Iob, Dauid, Manasses restituantur in regna; Amaziæ & Osiæ mitigatæ sunt poenæ, sicut plerumque fit. Quoties tibi, quoties mihi, quoties cuilibet nostrum Deus quamuis trepidanter rogatus, sed rogatus tamen, depulit, aut mitigauit ingentia mala? Sic Propheta de mitigatione precatur, Hieremias 10. Domine in iudicio corrige me, ne ad nihilum redigas me. Et Esaiæ 64. Ecce nos lutum tuum &c. ne irascaris Domine ualde. Item Psalmo 78. Non accendit totam iram suam. Item Psalm. 130. Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? id est, Si poenas omnes exequi uelles, subito omnes exstingueremur. Et quidem in tali precatione singuli non solum pro sese petant, sed primum pro toto corpore Ecclesiæ: Id oremus seruari, etiamsi singula membra parata esse debent ad obedientiam, si quod erit tollerandum, aut si non respondeant euentus, sicut nos optaremus. Dauid orans pro exercitu uictoriam petit, ut Ecclesia sit incolumis: Interim scit aliquos uenire in periculum, aut interfici, & suam obedientiam offert. Nec precatio eius irrita est, recipitur enim à Deo, & impetrat multis mitigationem mali, Ac uult Deus in precatione nos affici aliorum, & totius

totius Ecclesiæ cura: Ideo scriptum est Psalmo 122. Rogatæ quæ ad pacem sunt Hierusalem.

Quinta & postrema commonefactio est de rebus petendis, id est, ut in petitione exprimentur aliquæ res necessariae nobis, Ecclesiæ, Reipublicæ, nostris familijs, & alijs, pro quibus petemus. Sunt autem res petendæ, res non prohibitæ mandatis Dei, sicut Iohannes Apostolus inquit 1. Iohan. 5. Quicquid petieritis secundum uoluntatem eius, dabit uobis, id est, non sunt res petendæ prohibitæ à Deo: Non petat Saul tolli Dauidem, non petat Dauid interfici Uriam, sed petant res necessariae, quarum petitio congruit cum Decalogo, & cum diuinis promissionibus. Loquuntur autem aliæ promissiones de bonis spiritualibus, aliæ de bonis corporalibus, sicut de distinctione promissionum paulo ante dictum est.

Ac uult Deus exerceri fidem & inuocationem etiam petitione corporalium rerum, iuxta dictum: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: uult à se peti consilium, successus in uocatione, & cætera uitæ commoda. Et quidem de uocatione dicitur Iohan. 15. Sine me nihil potestis facere. Suntque præcipuæ causæ quatuor, propter quas præcipit Deus, ut petamus corporis bona, Quarum prima est: ut agnoscamus, & certo statuamus, non dominari casum in his bonis externis, nec ea temere seu fortuito spargi, & in medi-

V 5 um dissie

um diripienda abijci, sed singulari consilio Dei & singulari modo dari, distribui & seruari, præsertim in Ecclesia: propter quam toti generi humano natura rerum seruetur, ut Christus clare dicit Matth. 6: Scit Pater uester cœlestis uobis opus esse defensione corporum. Item multis passeribus meliores estis.

Secunda causa est, cur ea peti Deus uelit: ut sciamus ipsum seruaturum esse Ecclesiam, etiam in hac uita, & cogitemus in hac mortali uita oportere inchoari Ecclesiam, iuxta dictum Psalmi 115: Non mortui laudabunt te Domine. Itaque non solum nostra causa petantur bona corporis, sed & propter communem Ecclesie necessitatem: Singuli petamus mitigationem miseriarum, ut seruire Ecclesie possimus, & propter hanc causam sciamus, Deum hæc beneficia uelle largiri, sicut sæpe testatur, ut cum ait Christus Matth. 6. Primum quærite regnum Dei, & cætera adiunguntur uobis.

Tertia causa est: ut fides & inuocatio exerceantur in quotidiana necessitate, in petenda pace, uictu, bona ualitudine, successibus in gubernatione. Ita milites petant successus in prelio, senatoris sapientiam in dando consilio & gubernatione, Doctores & Discipuli in studijs, &c. Ut Deus in his bonis innoceat, ac exercentur fides, inuocatio, & gratiarum actio pro beneficijs.

Quarta causa: Quia Deus uult, in his exercitijs petendarum rerum corporalium, confirmari

confirmari & accendi alteram fidem spirituales, de promissione æterna, seu de reconciliatione: Seruantur enim corpora, familiae, Potestates, ut colligatur æterna Ecclesia. Ideo semper Regula tenenda est: In petitione corporalium bonorum oportere præluere fidem, quæ accipit promissionem gratiæ, seu qua accipitur remissio peccatorum gratis propter Mediatorem: per quem, & propter quem in hac uita quoque seruetur Ecclesia, iuxta dictum Pauli 2. Corinth. 1: In Christo omnes promissiones sunt ratæ.

Ordo igitur rerum petendarum talis est: Primum petamus remissionem peccatorum & reconciliationem, & cum his bonis lucem Spiritus sancti accendentem & confirmantem in nobis agnitionem Dei, fidem, timorem, tolerantiam, dilectionem, inuocationem, castitatem, &c. Denique regentem nos in uocatione, & in omnibus consilijs, in docendo, in regenda republica. Secundo loco petamus & bona corporalia, communia & priuata, pacem earum regionum, quæ Ecclesijs & pijs studijs hospitium præbent, fertilitatem agrorum, tempestates fecundas, bonam ualitudinem, uictum, successus in administratione nostra politica & æconomica, defensionem liberorum, famæ, possessionum, honestam ciuitatum disciplinam, & tranquillum regimen ciuile, ut 1. Timoth. 2. dicitur, ut tranquillam & quietam uitam agamus in omni pietate & honestate.

Hue

Huc addenda est admonitio de mora & de modo liberationis: Quia fidem in primis exercent duæ circumstantiæ in petendo, uidelicet: Modus & Tempus. ut, Moyses nihil minus cogitat, quàm se quadraginta annis cum tanta multitudine in tantis ærumnis in deserto uagaturum esse. Sed sperat fortassis unius Mentis iter fore. Sic longe aliter liberati sunt Ioseph, Ionas, & plurimi omnibus temporibus, quam ipsi cogitauerunt. Vult enim Deus suam præsentiam agnoscî in Ecclesia, & à se peti & expectari auxilium, uult exerceri fidem, inuocationem & spem, nec uult consilia humana, seu cogitationes humanas dominari in gubernatione uitæ: sed uult sciri, Ecclesiam diuinitus regi, sicut Psalm. 4. inquit: Mirificat Dominus sanctum suum, id est, non humanis consilijs liberat Deus, sed mirandis modis, quos non potest humana ratio prospicere. Non igitur dat euentus mox, & ijs modis, quos cogitat humana ratio: sed exercet nos, ut fide ab ipso pendeamus, non regamur nostris opinionibus, ut, Quamquam promiserat Deus se seruaturum esse stirpem Iuda, donec nasceretur Messias, tamen erant inanes imaginationes hostium Ieremiæ, qui disputabant, non posse deleri templum & populum eius temporis: Poterat enim Deus aliter & seruare, & restituere eam, quam ipsi cogitabant. Sed regula tenenda est de circumstantijs: Abacuc. 2. Si moram fecerit, expecta eum, quia ueniens ueniet, & non tardabit.

Item, Lucæ 18. in exemplo de iudice sege ni & uidua, ubi additur, Oportet semper orare & non languescere. Non igitur nostrum est præscribere Deo modum & tempus, Sed hæc ipsius consilio prorsus commendanda sunt, ut oculi nostri interim non res ac euentus, sed Deum intueantur, & accendamus ad inuocationem. Huius regulæ exemplum illustre extat in Historia Iudith cap: 8: ubi Iudith obiurgans ciues, qui dies quinq; Deo præfinierant, inquit: Qui estis uos? qui tentatis Dominum, posuistis tempus miserationis Domino. Huc pertinet dictum Iosaphat, 2. Paralip. 20. Cum nescimus quid agendum sit, oculi nostri respiciunt ad te Deus noster. Ac hæc ipsa sententia cum dulcissimam consolationem contineat, semper in conspectu sit in omnibus rebus ambiguis, quæ humanis consilijs extricari non possunt: Cuiusmodi ualde multa homini accidunt.

Postremo: Quoties de precatione cogitamus, adiungatur Gratiarum actio, quæ in genere est confessio, unde sit acceptum beneficium, & obligare sese ad mutua officia. Nam duæ summæ uirtutes comprehensæ sunt in ea, quæ nominatur Gratitude, uidelicet, Veritas & Iusticia: Veritas agnoscit unde profectum sit beneficium, & autorem celebrat: Iusticia obligat ad mutua officia. Ergo ingratus, & mendax & iniustus est. Vult autem Deus ab hominibus intelligi gratitudinem, ut eam erga ipsum præcipue exerceamus, &

mus, & simus erga ipsum ueraces & officiosi. Ac sicut petitionem in inuocatione postulat, ut agnoscamus esse Deum, & esse omnipotentem, praesentem & opitulatorem, ut in tali agnitione se nobis communicet: Ita gratiarum actionem postulat, ut perseueret haec uera agnitio, ut deinceps etiam sese nobis communicet, Ideo Paulus inquit 1. Thessal. ultimo, Incessanter orate, in omnibus gratias agite.

Est ergo Gratiarum actio erga Deum, Veritas, quae profitetur accepta esse à Deo beneficia, & uere esse Deum, esse omnipotentem, praesentem & opitulatorem, Et est opus iustitiae, qua te obligas ad officia Deo grata. Cum igitur Mendacium & iniusticia sint horribilia peccata: manifestum est ingratitude erga Deum esse horrendum scelus, Vt, cum Alexander Macedo cogitat casu aut sua uirtute partum esse regnum, nec fatetur à Deo datum esse, mendax est, & quidem contra Deum: Postea fit iniustus non reddens Deo officium debitum, cum iubet sese adorari ut Deum. Magna autem & turpis ingratitude est omnium hominum aduersus Deum, Accipimus à Deo uitam, ingenia, educationem, uictum, literas, Euangelium, Ecclesiam, Politias, & quotidie multa beneficia, saepe defendimur aduersus Diabolum, de pulsis eius insidijs per filium Dei, quas nos prorsus ignoramus, Saepe iuuamur diuinitus, cum ne quidem petimus auxilium: Interim securi ludimus,

ludimus, aut quærimus uoluptates, & casu offerri nobis bona disputamus, non agnoscimus Deum beneficij autorem esse, fingimus casu pericula depulsa esse, non studemus retinere beneuolentiam Dei, non ostendimus nostram gratitudinem celebratione beneficij & nostra obedientia, sed iram accendimus nostra petulantia. Haec mala deploramus, & nos emendemus, & cum beneficia Dei agnouimus, fateamur ea nos à Deo accepisse, nec petulanter excutiamus Deum cum stodem & opitulatorem: sed ei placere studemus, & gratitudinem nostram ueris officijs uitae, & uoce celebremus, nominatim gratias agamus quolibet tempore pro recenti beneficio tunc accepto, narremus item apud alios, ubi sumus adiuti ac liberati, ut alij ad agnitionem Dei inuitentur. Gratum Deo munus est per sese gratitudo, Sed postulatur etiam exempli causa: Ideo Paulus dulcissime hortatur, ut multi pro se orent, quo plures postea pro accepto beneficio gratias agant, 1. Corinth. 1. significans gratiarum actionem praecipuum esse sacrificium & Deo gratissimum, & eò à pluribus faciendum: Quia Deus à multis agnosci & celebrari se magis postulat, & cum multi celebrant acceptum beneficium, exemplum sit illustrius, & plures alij inuitantur ad inuocationem, timorem & fidem. Cum igitur gratiarum actio sit necessarius cultus, plerumque Praecepta cōiuncta sunt de petitione & gratiarum actione, quia utraq; necessaria est ad agnitionem

nitioem Dei Psalmo 50. Inuoca me in die tribulationis tuæ, & eripiam te, & glorificabis me. Item 1. Timoth. 2. Adhortor primum omnium, ut fiant deprecationes, uota seu petitiones, interpellationes pro alijs, & gratiarum actiones pro omnibus hominibus, &c. Certe, cum extinguitur agnitio Dei in ingratias, Deus desinit se eis communicare. Sicut plerunq; securi homines post accepta beneficia ludunt talibus cogitationibus: Fortassis casu liberatus es, &c. Ita amittunt agnitionem Dei, & præsentiæ Dei, cum sequenti commemoratione, ac professione alere & confirmare agnitionem Dei & fidem deberent.

Ingens labor est pijs mentibus etiam post acceptum beneficium retinere hanc sententiam, Vere nos à Deo adiutos & seruatos esse. Ideo cum Dei beneficijs pericula nostra depelluntur, ut sæpe fit, teneamus in conspectu sententias, quæ nos confirmant, ut agnoscamus, nos à Deo adiutos esse, ut Psalmo 34: Iste pauper clamauit ad Dominum, & Dominus exaudiuit eum. Psalmo 116: Dirupisti uincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Psalmo 127: Nisi Dominus ædificauerit domum, &c. Agnoscamus igitur humanis consilijs ac præsidijs non posse pericula omnia discuti, sicut clare inquit Ieremias cap. 10. Scio Domine quod non est hominis uia eius, neq; uiri dirigere gressus suos, Et Psal. 27: Patres & mater dereliquerunt me, Dominus autem suscepit me. Quam multa Moysi, Samueli, Dauidi,

uidi, Ezechiae, deniq; omnibus gubernatoribus accidunt inextricabilia humano consilio. Ergo, ut illi, regi nos ac iuuari à Deo petamus, & cum exitus sunt placidi, fateamur quod res est, à Deo nos adiutos ac defensos esse, & hac commonefactione autorem & gubernatorem beneficij celebremus.

Omnis qui petit accipit.

Audiuistis proxime communem doctrinam de inuocatione, seu prece, quæ in hac Ecclesia sæpe repeti solet; propterea, quod singuli indigemus hac commonefactione, seu repetitione, ut quotidie inter precandum capita seu locos, de quibus admonui, consideremus animo: in primis autem intueamur dulcissimam promissionem toties à Deo repetitam, ut firmissima fide statuamus, Deum uelle nos clementer exaudire propter filium, & propterea confugiamus ad ipsum, & ab ipso expectemus auxilium.

Ac in proxima concione collegimus aliquot sententias promissionibus amplissimis inuitantes ad inuocationem, ut dictum Ioh. 16: Amen, Amen dico uobis, Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Hanc & similes sententias crebro meditantes animis proponite, Sed in primis inter precandum sint uobis in conspectu, ac cogitate Deum ueracem esse, nec putate, tot clarissimas promissiones inanes sonitus esse. Sunt enim seuerissimæ uoces diuinæ Maiestatis, quæ his

ipsis uerbis patefecit, ac reuelat nobis suam bonam uoluntatem, & immensam misericordiam erga nos: toties addito iureiurando, ut certo statuamus absq[ue] ulla dubitatione recipi nostras preces, nec irritos esse gemitus atq[ue] clamores nostros, modo ut hunc honorem Deo tribuamus, uidelicet, ut credamus Deum uelle nos propter filium exaudire, credamus ueracem & seruantem esse suarum promissionum, uelle nostros gemitus & clamores recipere, ac nobis opitulaturum esse. Ita in præfenti textu sæpe promissio repetitur ac inculcatur, Petite & accipietis, Quærite & inuenietis, Pulsate & aperietur uobis. Omnis qui petit accipit.

Ac diligenter obseruandum est hic additam esse particulam uniuersalem OMNIS. Quia corda singulorum obstrepunt, clamitant & anxie disputant, contra hanc uniuersalem: Ah tot millia hominum ubiq[ue] gentium omnibus temporibus recitant preces, nec tamen exaudiuntur: Item textus inquit in Iohanne cap. 9: Peccatores Deus non exaudit. Quantumuis igitur ego & alij Peccatores diu multumq[ue] clamemus, tamen hoc unico responso tanquam telo repellimur, Deus peccatores non exaudit. Quæritur ergo quomodo congruat altera sententia Iohan. 9. cum hoc dicto, Omnis qui credit accipit. Responso. Primum de peccatoribus sciendum est, Discernenda esse genera peccatorum:

rum: Alij enim sunt peccatores, qui securi & uolentes perseverant in peccatis contra conscientiam, seu manifesta pertinacia retinent propositum peccandi, nec uolunt agere poenitentiam, quales sunt Pharaon, Saul & multi alij Epicurei, Profani, Hypocritæ & contemptores Dei passim omnibus ætatibus, qui retinent propositum uiolandi mandata diuina contra conscientiam, nec conuertuntur ad Deum. De his proprie & uerissime dicitur: Peccatores Deus non exaudit. Item Prouerb. 28: Qui declinat aures suas ne audiant Legem, eius oratio est execrabilis obominatio. Hic audis ueram & germanam interpretationem prioris dicti: Qui auertit aures nec uult audire uerbum Dei, hoc est, qui superbe & contumaciter perseverat in contemptu Dei sine poenitentia, ut qui non uolunt abijcere cultus Idolorum, uitare libidines & adulteria, omittere iniustas persecutiones, Huiusmodi peccatores nec exaudiuntur, & precatio eorum uere est execrabilis abominatio. Ergo minime debemus in hoc numero reponi, uel huic generi peccatorum annumerari uelle.

Alij uero sunt peccatores, qui ad Deum conuertuntur, nec retinent propositum delinquendi, seu non perseverant in peccatis contra conscientiam, Sed habent initia poenitentiae & salutaris emendationis, uere expauescunt

cunt agnitione iudicii & iræ Dei aduersus peccata, abijciunt malum propositum, desinunt ruere contra conscientiam: ac habent in corde accensam scintillulam fidei, qua erecti quærunt consolationem, ac petunt remissionem peccatorum, statuentes se propter Mediatorem exaudiri. Tales peccatores sunt Dauid, Petrus, emendatus Latro in cruce &c. Hi reponantur in hoc numero, de quo Dominus ipse clamat Matth. 11: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Ecce hic quoque ponitur expresse uniuersalis particula OMNES: Veruntamen, Omnes, hoc loco non comprehendit securos, arrogantes, superbos, feroces contemptores, qui uolentes indulgent omnibus furoribus, sed pauidos, & afferentes ad Deum cor contritum, deplorantes suam immundiciem, ac magna sollicitudine uitantes lapsus contra conscientiam. His omnibus promittitur, offertur, atque donatur gratia seu reconciliatio gratuita, & consolatio, seu uiuificatio. Eodem modo debes in præsentî textu intelligere uniuersalem particulam Omnis, de omnibus pauidis & contritis, qui habent initia poenitentiae. His omnibus proponitur, ac offertur gratia, seu remissio peccatorum, salutaris consolatio, & auxilium, atque liberatio in uerbis iuramenti diuini Ezechielis 33. Viuo ego: Nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat.

ALIA

ALIA OBIECTIO.

Sed pergis obijcere: Attamen ego sum peccator. Id certe negandum non est: sed, cum conuersus ad Deum, seu agens poenitentiam credis & acquiescis in Deo fiducia Mediatoris, iam peccata tua in Dominum Iesum Christum translata sunt, & Deus uult ut ad ipsum accedas, & confugas ducente filio, ac expectes atque petas gratuitam remissionem, & auxilium diuinum, per, & propter Christum, non propter propriam dignitatem, aut tuas uirtutes, aut tuas actiones.

Nec deterrearis ab inuocatione propter multitudinem peccatorum & magnitudinem infirmitatis tuæ: Sed proponito tibi expresse, manifestum & uniuersale mandatum Christi, Matth. 11: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Nec mergamur in tenebras, aut perturbemur falsis speculationibus, & deliramentis imaginationum, de particularitate: quasi non pertineat ad nos hæc consolatio, nec nos simus in eorum numero, quibus offert Christus misericordiam, seu gratiam, & consolationem. Sed diligenter memineris ac infigas animo particulam uniuersalem OMNES, quæ sæpiissime repetita est in concionibus Christi, Prophetarum & Apostolorum, quemadmodum eadem in Propheta Joel cap. 2. ponitur, Omnis qui inuocat nomen Domini, saluus erit. Item Iohan. 3: Sic Deus dilexit mundum,

X 3

mundum, ut filium suum unigenitum dede-
rit, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed
habeat uitam æternam. Item Roman. 10 :
Idem Dominus omnium, diues in omnes,
qui inuocant eum : Et paulo ante præcedit,
Omnis qui credit in eum, non confundetur.
Horum manifestissimorum testimoniorum
magnus est numerus in Scriptura, quæ quis-
dem studiose colligere, attente considerare,
& diligenter memoriæ infigere decet, ut his
uniuersalibus dictis excitetur & confirme-
tur fides uestra, & sciatis uos esse membra
huius cœtus, & compræhendi in hoc ipso
numero inuocantium, quos Deus certo uult
exaudire ac respicere.

Iam accedamus ad sequentia uerba, quæ
continent huius promissionis explicationem
seu declarationem dulcissimam & plenissi-
mam consolationis. Dominus addit Para-
bolam seu Similitudinem.

Si filiulus petit à parentibus frus-
trum seu fragmen panis, ecquid pater
aut mater lapidem ei dabit ? &c.

Scitis autem quā sit uerus & ardens amor,
quam dulcis & expressa storge in parentibus
erga natos : adeo ut in fame, morbis, atq; ca-
lamitatibus liberorum pater ac mater sentiant
ingentes, acerbissimos & inestimabiles animi
dolores, id quod experientia in plurimis ho-
minibus

minibus testatur atq; confirmat. Ac uult De-
us corda nostra tam acerbis dolorum stimu-
lis excrucitari propter infelicitatem libero-
rum, ipsasq; storgas ideo naturæ hominum
impressit, ut sint illustres commonefactiones
de immenso amore æterni patris erga filium
Dominum nostrum Iesum Christum, & erga
nos in gratiam receptos propter Filium.

Ita Dominus hic utitur parabola sumpta
à singulari & ardenti amore ac beneuolentia
Parentum erga Sobolem : ut cogitemus si-
mile incendium amoris in Deo esse erga nos
homines. Sed, prohi dolor, quantum absunt
ab imagine dulcissima nostræ de Deo cogita-
tiones ? qui cum cernimus immundiciem,
miserias, & peccata nostra, continuo ratioci-
namur : nos propterea nec respici, nec esse cu-
ræ Deo, sed desertos & abiectos, in ærummis,
egestiate, persecutionibus, ignominia seu infam-
ia, in ipsa deniq; morte perpetuo uersari,
hærere ac contabescere. Quod certe nequas-
quam uidetur, ut apparet, signum seu testi-
monium esse ueri & paterni amoris in Deo
erga nos.

Etsi autem singulari consilio Deus uult
suam electam Ecclesiam in hac uita subiectam
esse cruci, ac uult pios exerceri afflictionibus :
tamen & uerissimum & utraq; manu ac uerius
toto pectore tenendū est, quod uere ac paterna-
ne nos diligit, quemadmodū toties ipse filius

Dei testatur Iohan. 3 : Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum dederit, &c. Item Iohan. 14 : Si quis diligit me, sermones meos seruabit, & Pater meus diliget eum, & ueniet ad eum, & mansionem apud eum faciemus. Item Iohannis 17 : Manifestaui eis nomen tuum, & porro notum faciam, ut dilectio tua qua me diligis, sit in eis, & ego in eis. Hæc est profecto seria, ardens & admiranda precatio, quam Dominus noster Iesus Christus in agone paulo ante crucifixionem, & sacrificium, quo placauit iram Patris æterni, recitauit. Petit autem ut immensa dilectio, qua Pater æternus Filium coæternum diligit, in nobis quoq; sit. Quæ potest patefactio dulcior ? quæ potest illustrior cogitari significatio summi amoris erga nos ? quam hæc commemoratio Christi, qua asseuerat & promittit, Patrem æternum eodem amore nos complexurum esse, quo filium coæternum complectitur. Cum itaq; tantum incendium sit amoris in Deo, cumq; Præceptis & promissionibus diuinis, uelut extimulemur & adigamur ad precandum : certe debebamus ardens & serio in omnibus periculis, animorum & corporum, seu in omnibus necessitatibus, cum spiritualibus tum corporalibus, gratiam, seu gratuitam remissionem peccatorum, confirmationem fidei, consolationem, auxilium, mitigationem poenarum, & sempiternam salutem, uero cordis gemitu, precibus ac lacrymis suppliciter ad Deum confugientes, quærere,

re, petere ac expectare, & quotidianis assiduisc; clamoribus impetrare.

Hæc paucula sufficiant ad explicationem dulcissimæ parabolæ seu similitudinis. Veruntamen uolo breuem commonefactionem addere de clausula seu appendice precatonis, uidelicet, de particula Amen.

Quæstio.

Quam ob causam plerunq; in fine precatonis particula Amen, clausulæ seu appendicis loco solet adiungi ?

Respondeo. Particula Amen commune facit precantem de certitudine, seu plerophoria fidei, & firmitate assensionis. Est enim assueratio : perinde ac si dicas, Hæc ipsa ueritas comprobet, siue, hæc uerissime ac certo fient. Ac quoties dixisti precationem, toties cogitata diligenter & attente considerata particula Amen, teipsum quasi scruteris & interroges, utrum tuipse credas & firmiter statuas Deum recipere & exaudire tuas preces, nec eas inane murmur esse. Nam inuocantem perseverare in hac dubitatione, nec emergere seu erigi fide ex his fluctibus animi trepidantis, atq; licet ratiocinantis : Irritus labor est dicere precatio-nes Deo, Deus non curat nec respicit te; Hæc incredulitas, inquam, seu diffidentia ingens & triste peccatum est, quod corrumpit inuocationem. Sic enim Dominus inquit Matth. 21 : Omnia quæ petitis in oratione CREDENTES accipietis. Item 1. Timoth. 2 : Orate

X 5 sine ira

sine ira & hæsitatione, hoc est, in afflictionibus, nec impatientia fractus animus irascatur Deo, & fremat aduersus iudicium Dei, nec fugiens Deum ac trepidans diffidentia, ruat in desperationem, aut perseverans in dubitatione mergatur: sed certa fiducia statuite uos Deo curæ esse, uos respici, hac fide accedentes atq; confugientes ad Deum expectate auxilium & liberationem diuinam, Roman. 10: Quomodo inuocabunt si non credent? Quasi dicat, Non potest existere uera inuocatio sine fide, qua cum non eriguntur & sustentantur corda, fugiunt Deum horribiliter, tantum abest ut inuocent.

Iacobi 1. Si quis indiget sapientia, petat à Deo, qui dat omnibus benigne, ac impetrabit eam, petat autem in fide nihil hælitans. Nam dubitās similis est fluctibus Marinis, qui uentorum impetu iactantur & circumferuntur: Nec enim indulgens diffidentiae persuas deat sibi, se quicquam accepturum à Domino. Hoc ipsum Iacobi dictum insige ac circumfer animis, ut commonefaciat te in omni inuocatione necessariam esse fidem, qua cor tuum confugiens ad Deum statuatur ipsum tibi placatum & propitium esse, propter filium suum uelle exaudire tuos gemitus, nec irritam fore tuam precationem.

Item ad Hebræos 4: Habentes talem Pontificem, expertum dolores & fragilitatem nostram, accedamus cum fiducia ad thronum gratiae, ut misericordiam & gratiam & auxilium

lium opportunum inueniamus. Ephes. 3: In Christo Iesu Domino nostro habemus consolationem, qua audemus accedere confidentes, seu in fiducia, per fidem in ipsum.

Has & similes sententias mementote, ut discatis in precatione excitare & accendere fidem. Multi consuetudine quadam preces recitant, ne quidem cogitantes quid recitent, multo minus solliciti de exauditione, sed in paruo discrimine ponunt, utcumq; res cadat, siue recipiatur siue fuerit irrita precatio. Talis frigida & simulata Bartologia ac incogitantia non est oratio nec petitio. Et plerumq; illi ipsi ignaui & incogitantes, sunt homines temulenti, seu ebrj uoluptatibus, & securi, qui nullas experiuntur tentationes, aduersationes, molestias, & ærumnas: ideo uagantur ociosis animis, & preculas demurmurant sine attentione. Verum quando est ardens precatio, & retinetur attentio in ueris doloribus atq; sensu miseriarum, tunc necesse est, in uera cogitatione patefactionum & promissionum diuinarum, & pio motu cordis, accendi atq; excitari hanc fidem seu fiduciam acquiescentem in Deo, & certo expectantem auxilium diuinum, iuxta Psalmi 25. dictum: Omnes qui te expectant, non confundentur.

OBIECTIO.

At quomodo credam, dixerit quis, aut expectem? cum hæc infirma natura non possit

possit exuere seu deponere prauitatem nobiscum natam, Omnium hominum corda plena sunt dubitatione & trepidatione fugiente Deum? Respondeo: Verissimum est in nobis omnibus esse & manere plurimum infirmitatis & trepidationis: Verum tu proponito tibi & consideres animo uocem illius misericordiae patris, Marci 9: qui lacrimans agnoscit imbecillitatem fidei, & petens se confirmari clamitat, Credo Domine, sed opem ferto meae diffidentiae seu imbecillitati. Oportet enim accendi in singulis initia & scintillulas uerae fidei, quantumuis languidae, sed paulatim eluctantis atque repugnantis dubitationi, diffidentiae, ac trepidationibus cordis fugientis Deum. Imo in hoc certamine & lucta discendum est, quod sit uera fides, & quomodo languida fidei initia confirmanda sint, ut crescant & augeantur: Si fides est languidior, cor tuum intueatur & sibi proponat aliquot dicta seu testimonia promissionum diuinarum, his conetur assentiri, ac petens auxilium, tribuat Deo hunc honorem, hanc laudem ueritatis atque bonitatis, quod certo uelit nos exaudire, & in hac bona spe, seu consolatione, acquiescat & uiuificetur animus: uidelicet, quod Deus opitulaturus sit, nec deserturus te, nec permissurus, ut mergaris in aeternam mortem, donec petis te adiuuari, & erigi tuum pectus fide.

Hic etiam repeti & notum esse oportet discrimen promissionum seu beneficiorum, quae pe-

quae petuntur: Loquuntur enim aliae promissiones de bonis aeternis ac spiritualibus, Aliae de corporalibus ac praesentibus bonis. De beneficiis aeternis, id est, reconciliatione & uita aeterna, sciendum est, quod sit aeternum & immutabile mandatum Dei, ut singuli haec ipsa bona nominatim petant, & firma fide statuunt, ea certo sibi dari seu contingere: sicut ipse Dominus affirmat Iohan. 6: Haec est uoluntas Patris qui misit me, ut omnis qui nouit filium & credit in eum, habeat uitam aeternam. Deus aeternus seuerissime me praecipit, ut credas in filium, & quidem postulat, ut sine conditione credas, quod haec ipsa bona nominatim tibi daturus sit, gratiam seu gratuitam remissionem peccatorum, iusticiam, id est imputationem iusticiae, uiuificationem seu donationem Spiritus sancti & uitae aeternae. Haec aeterna & spiritualia bona fidem oportet in specie seu nominatim petere & expectare. Eodem modo sine conditione petenda sunt nominatim, bona in genere coniuncta cum promissione gratiae & uitae aeternae, ut, propagatio doctrinae salutaris, & conseruatio Ecclesiae.

Sed de bonis corporalibus, uictu, pace, bona uale tudine, diuitijs, uerum est haec bona oportere peti, ueruntamen cum hac conditione: ut nos ipsos offeramus, & parati simus ad obedientiam Deo praestandam, si nos uelit diutius afflictionibus exerceri: quemadmodum saepe fieri uidemus, quod Sancti non liberentur

liberentur in hac uita ex presentibus poenis
aut calamitatibus de quibus petunt, aut certe
quod differatur, nec mox contingat libera-
tio, nec respondeat euentus humanis imagi-
nationibus & optatis. Nam Regula de omni-
bus beneficijs & promissionibus corporali-
bus, siue nominatim siue non nominatim ex-
pressis, tenenda est, quod habeant annexas
uel inclusas condiciones duas: alteram casti-
gationis: alteram crucis.

Esi enim uerissime largitur Deus etiam
bona corporis, nihilominus tamen castigat
& punit inobedientes. Vult item pios exerces-
ri, & Ecclesiam subiectam esse cruci, propter
plures causas: De quibus sapissime suo loco
audietis. Dauid, Manasse, castigantur & puni-
untur propter certa delicta sua: Ioseph, Iere-
mias, Daniel, exercentur aerumnis, abducun-
tur in exilia: tamen si petant & expectent à
Deo liberationem. Verum hic scire oportet,
Nequaquam propterea petitiones corporali-
um beneficiorum irritas esse, sed certo impe-
trare alterutrum, uidelicet: aut liberationem,
ut prorsus tollantur: aut mitigationem, ut le-
uiantur calamitates & poenae.

Sic precantur Esaïas, Hieremias, & alij
Prophetæ, qui cum uident iam uagari poe-
nas, nec futurum, ut statim cessent aut prorsus
tollantur, petunt tamen & impetrant mitiga-
tionem. Ita enim Hieremias orat cap. 10:
Corripe me Domine, ueruntamen in iudicio,
non in furore, ne forte ad nihilum redigas me.
Et Esaïas

Et Esaïas his uerbis deprecatur iram, cap. 64:
Ah Domine tu Pater & conditor seu fictor
noster, ecce nos lutum tuum & opera ma-
nuum tuarum, Ne irascaris Domine ualde,
ne effundas iram tuam. Et Abacuc 3: Do-
mine nos opus tuum sumus, uiuifica nos in
medio annorum, cum irasceris, Domine re-
cordare misericordiae tuae.

Hoc modo uos etiam quotidie mitigati-
onem seu leuationem poenarum presentium
& impendentium petere debetis. O aeternae
Deus propter dilectum filium tuum, & ut in-
notescat & illustretur gloria tua, recordare im-
mensae misericordiae tuae in ira iustissima, Ser-
ua nos cum Ecclesia & in Ecclesia tua, non fe-
rias terram Anathemate, non sinas fieri insa-
nitam uastitatem, aut Turcicam & Cyclopi-
cam barbariem in his regionibus, serua tu
bonum regimen politicum, salutarem statum
Ecclesiae, publicae disciplinae sanctitatem, pro-
tege familiolas nostras, fac eas uasa misericor-
diae, da eis uictum, successus in officijs uocati-
onum, & caetera bona corpori necessaria, &c.
Talis precatio non est inanis & irrita: Quem-
admodum nec Esaïae, Hieremiae & aliorum
preces inutiles aut irritae fuerunt. Esi enim
non prorsus aufertur & tollitur poena, leni-
tur tamen ac mitigatur. Praeterea necesse est
firmissime hanc Regulam tenere: Etiam cum
haeremus in poenis corporalibus, oppressi
quantacumque mole calamitatum, tamen inte-
rim non deficiendum esse à Deo, nec despe-
randum

randum de finali seu ultima liberatione, & æterna salute, sicut Saul prælijs aliquot victus, reflante fortuna prorsus deficit à Deo, sentit se in æternum exitium abiectum esse, atq; ita amittit & abijcit, cum promissionem gratiæ, tum spem finalis, ultimæ ac sempiternæ liberationis. Verum David exutus Regno, & uniuersa gloria sua, offert Deo obedientiam suam, scit reconciliationem promissam esse, & hanc promissionem fide retinendam esse, etiamsi tota rerum natura aduersaretur: Ideo non deficit à Deo, sed expectat æternam salutem & liberationem, etiamsi non reduendus ac restituendus sit in suum Regnum. De hac firma spe salutis æternæ Iob dulcissime dicit Cap. 13. Etiamsi Deus occidat me, tamen sperabo in eum: hoc est, Scio uoluntatem Dei esse, ut remissionem peccatorum & uitam æternam, seu hæreditatem æternæ salutis, certo credam & firmiter expectem, siue res in hac uita sint secundæ, siue aduersæ: Ideo hanc æternam consolationem si de amplectar & retinebo, etiamsi amittenda sint omnia bona corporis, & mihi in his morborum cruciatibus ac egestate contabescendum sit.

Hæc igitur hætenus, de facienda Inuocatione seu petitione: ad quam sane doctrinam intelligendam, exercitijs opus est. Aut enim in miserijs, periculis, sollicitudinibus & ueris doloribus, aut nunquam discas nec intelliges, quid sit precari ac petere, Quapropter

qui non furiosi sunt, & mente capti, proponant animis cum publicas tum priuatas necessitates, atq; calamitates, & afficiantur cogitatione, cura ac conspectu præsentium miseriarum multiplicium, motis bellis, distractis uoluntatibus docentium per factiones atq; dissidia, grassante fame, deniq; premens te magna aliarum poenarum mole: & exuscitent pectora ad ueram & seriam inuocationem, atq; discant hoc modo hunc summum & præcipuum Dei cultum exercere ac præstare.

DE GRATIARVM ACTIONE.

In superiori Concione dixi duobus generibus seu gradibus tribui appellationem Inuocationis, adorationis & precationis: nempe, petitioni, & gratiarum actioni. De petitione quidem iam disserui, de qua quoties mentio fit, addi debet commonefactio de gratiarum actione. Iam scitis commune seu admodum uulgare uicium esse ingratitudinem. Vt, Quando decumbit aliquis oppressus morbo, sæpe is quidem ac ardentem petit à Deo recuperationem ualeitudinis: Sed idem Dei beneficio recreatus ex graui & diuturno morbo, prorsus obliuiscitur Dei, imo fingit se conualuisse, morbumq; lenitum ac depulsum præcipue efficacia remediorum, & medicorum auxilij, aut etiam naturæ robore & firmitate superatam esse uim morbi, nec cogitat res

tat restitutionem ualitudinis, & uirium corporis, uere Dei donum & opus esse, imo sæpe postea multo fit deterior ac petulantior. Hoc plerisq; usitatum est in plurimis negocijs, ac quod deplorandum est, omnes homines ingrati sunt.

Constat autem & est manifestissimum, requiri ac præcipi à Deo Gratitude, cum erga ipsum, tum erga homines: Cuius quidem hæc sunt uerba Psalmo 50: Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, & glorificabis me, hoc est, liberatus & adiutus, agnosces meam præsentiam, statues me exaudiuisse tuos gemitus, me inuocanti opitulatum esse, Ideoq; uero motu cordis mihi gratias ages. Affirmat item Deus in eodem Psalmo, Hæc esse sacrificia spiritualia, hos esse præcipuos cultus, nec posse nos Deo tribuere quicquam aliud præter hos summos honores, uidelicet, Inuocationem & gratiarum actionem: De quibus & Psalmo 9. dicitur: Qui eripis me de portis mortis, ut annunciem laudes tuas in portis filiæ Sion. Ac Salomon constituit generalem regulam de omnibus ingratis, Prouerb. 17: Non recedet malum à domo ingrati.

Hoc dictum quæso affigite animis, & expendite, quam graues, quam durabiles pœnas minetur Deus, cum ait, Semper hæc fura mala in domo, in liberis ingratorum. Quid dici tristius poterat? In eandem sententiam loquitur Deus Oseæ 2. Non meminerunt,

run, quod ego eis dedi frumentum, uinum & oleum, quod argento & auro locupletauim eos, Idcirco rursus auferam ipsis mea dona, meum frumentum & linum, &c. & in omni uia conspectu stulticiam eorum reuelabo, & manifestabo. Et passim extant in dictis cœlestibus similes comminationes aduersus ingratos. Imo experientia & historiarum testimonijs conuincimur, ingratos urgeri à Deo iustissimis & horrendis pœnis.

At quæris, quænam uirtus est Gratitude? & quid proprie nominatur Ingratitudo? Respondeo: Gratitude complectitur duas uirtutes, ueritatem & iusticiam: Veritas agnoscit & profitetur unde sit acceptum beneficium, ut si quis amicus tibi donet decem loachimicos seu Taleros, tu certe dabis profiteri, hunc ipsum amicum esse autorem beneficij in te collati. Ita cum Deus adiuuit Dauidem præliantem cum Goliath, aut eripuit eum sæuiciæ Saulis, Dauid gratus lingua & corde consonantibus hæc uel similia uerba repetit: Toto pectore credo & affirmo quod sit Deus, quod meos gemitus exaudiat, quod ipsius bonitate, præsentia, præsidio, & auxilio tectus, ac munitus uictoriam consecutus sim aduersus Goliath & Saulem. Sic singuli debemus esse ueraces erga Deum, debemus fateri, quod uere sit Deus, quod uere exaudiat Ecclesiam, quod certo nostras preces recipiat, & nobis opuletur. Hæc uera confessio seu confessio est primum opus Gratitude,

Altera uirtus comprehensa in Gratitude
ne, seu alterum opus gratitudinis est iusticia,
hoc est, æqualitas præstans mutua officia.
Quando agnoscis amicum, à quo benefici-
um accepisti, de te bene meritum esse, iusticia
obligat te ad mutuam beneuolentiam, & ad
officia certa, seu mutua, benefactori præstan-
da pro uiribus, & modo facultatum. Ita cum
Deus immensa bonitate largiatur nobis
omnis generis bona, ut uitam, cibos, potum,
bonam ualitudinem, uictum, pacem & me-
diocrem tranquillitatem: Item Spiritualia &
æterna beneficia, ut Saluatorem filium suum
Dominum nostrum Iesum Christum, suam
doctrinam salutarem, gratuitam remissionem
peccatorum, Spiritum sanctum, uitam æter-
nam, & auxilium ac liberationem in afflictio-
nibus, Debemus profecto reddere Deo mu-
tua ac grata officia, uidelicet, obedientiam
iuxta Euangelium & Præcepta Decalogi recte
intellecta. Hæc duo officia, seu opera com-
prehendit Gratitude, quæ est uirtus com-
posita ex duabus summis uirtutibus, scilicet,
ueritate & iusticia obligante ad mutua offi-
cia.

Postremo (ut in pauca conferamus) quo-
ties dicitis preces, debetis hæc quæ di-
cta sunt, animo complecti ac meditari: imo
sæpe debetis hunc ordinem seruare: Primo
recitetis Symbolum Apostolicum, ut cogite-
tis quem Deum inuocetis, & inter precan-
dum alloquamini, atq; ita discernatis atq; se-
iungatis

iungatis inuocationem uestram ab Ethnica
inuocatione. Item, ut fide intueamini pro-
missiones datas Ecclesiæ per & propter Medi-
atorem Dominum Iesum Christum crucifi-
xum pro nobis & resuscitatum.

Secundo, sæpe recitetis expressis uerbis,
& certa forma uerborum, Gratiarum actio-
nem, ut commonefaciatis uos ipsos de grati-
tudine ueris animi motibus exercenda erga
Deum, quæ quidem & beneficiorum celebra-
tionem & studium obedientiæ completi-
tur.

Tertio, recitetis formam precandi à Chri-
sto propositam, & faciatis petitiones æternor-
um & corporalium bonorum, petatis ut
Deus uobis propter filium Mediatorem do-
net remissionem peccatorum, Spiritum san-
ctum procedentem ab æterno Patre & Filio
Domino nostro Iesu Christo, & uitam æter-
nam. Item, ueram doctrinam ab ipso patefa-
ctam, uerum intellectum, pacem, salutaria re-
gimina, Postea etiam addatis petitiones sin-
guli de priuatis ac proprijs necessitatibus cor-
poralibus, & dictæ precectioni succedat A-
men, id est, accendatur firma assensus fidei
commendantis Deo pericula & euentus, &
pacificantis atq; consolantis corda, ut acqui-
rescant fiducia præsentis & spe auxilij diuini.
In talibus Christianis & spiritualibus exerci-
tijs, discetis uerum intellectum & usum huius
doctrinæ, quæ tunc demum dulcescet animis,
& firmam consolationem afferet. Ac re ipsa
Y 3 experies

experiemini hoc modo factam inuocationem
uestram, efficacem atq; ratam, non inanem
nec inutilem fuisse. Sit iam finis huius loci, &
inuocemus filium Dei Dominum nostrum
Iesum Christum, ut communicet nobis in-
gentia sua beneficia, & nos propter gloriam
suam Spiritu sancto doceat & gubernet, ac-
cendat in nobis ueram inuocationem & cæ-
teras uirtutes ipsi placentes.

*Lex Na.
hinc.*
Omnia ergo quaecunq; uultis ut
faciant uobis homines, sic & uos fa-
cite illis, &c.

Initio præcedentis capitis audiuistis hanc
Concionem pertinere ad doctrinam poenit-
entiæ, ac esse declarationem seu interpretati-
onem Legis diuinæ Moralis, id est, Decalogi,
in qua primum enarrantur Præcepta pos-
terioris tabulæ, scilicet, Præceptum quintum,
Non occides. Item Sextum, Non moechaberis:
Hæc enim mandata secundæ tabulæ facilius
intelligi possunt: Deinde additur explicatio
Præceptorum prioris tabulæ, de timore
Dei, fide, fiducia, inuocatione, &c. Ac uos
quidem hoc loco debetis ipsa Decalogi man-
data diligenter uobis proponere, ac meditari,
uosq; commonefacere de Legis declaratio-
ne, quæ in Catechismo fideliter tradi & subs-
inde repeti solet. Ea enim ipsa Decalogi de-
claratio sumpta est ex præsentis textu, unde
tanquam ex uberrimo fonte riuulus exiguus
deducitur.

Scitis

Scitis Deum præcipere Deuter. 6. capite,
ut Præcepta Decalogi quotidie meditemur,
ac circumferamus animis assidue, siue uersemur
in campo ac itineribus, siue in oppidis
atq; domibus, siue mane surgamus è lecto,
siue uespere dormitum eamus, utq; pingamus
& scribamus ea in foribus atq; uestibulis ædi-
um, & liberis nostris subinde repetita diligen-
ter inculcemus. Hæc tota Concio Deut. 6.
debet uos hortari, exuscitare & impellere, ut
hanc Dei sapientiam in Decalogo proposi-
tam studiose discatis, & crebro meditemini,
propter multas causas. Primo, ne uiuatis Etha-
nico more, absq; frenis disciplinæ, sed ut fa-
miliarissime notum sit uobis discrimen facien-
dorum & non faciendorum, seu honestorum
& turpium, utq; seuerè regatis disciplinam
iuxta hanc ipsam normam reatricem uitæ di-
uinitus traditam.

Secundo, ut commonefiatis, quam hæc
misera natura humana, lapsa ex prima digni-
tate, nunc dissimilis atq; difformis, in corde,
sit ordini & regulæ iustitiæ in Deo, quam
plena sint corda tenebrarum & contumaciæ,
ac ut inde aliquo modo æstimetis, atq; per-
pendatis magnitudinem iræ diuinæ aduersus
peccatum.

Tertio, ut è regione agnoscatis gratiam,
seu beneficia filij Dei Domini nostri Iesu
Christi, & sciatis homines non esse iustos Le-
ge, sed propter Mediatorem, qui factus est
uictima pro nobis.

Quarto, ut excitetis animos ad petendum auxilium Christi, ut ipse sua efficacia in nobis inchoet hanc puritatem in Lege descriptam, utq; possitis ipso iuvante & gubernante, præstare obedientiam Deo placentem. Nam filius Dei propterea uenit, ut impleret Legem, sicut dicit Matth. 5: Non ueni solvere Legem sed implere: Impleuit autem Decalogum sua propria obedientia & passione, seu sustinendo poenam pro nobis, Sed uult eundem etiam implere effectiue in nostris cordibus, instaurando & uiuificando humanam naturam, seu restituendo in nobis iusticiam & uitam æternam, hoc est, uult nobis opitulari, uult esse in nobis efficax dato Spiritu sancto, ut hanc obedientiam inchoare, & in ea perseverare possimus, Imo, uita æterna talis erit status, in quo saluati iam fruantes æterna læticia, Deum sic agnoscent, celebrabunt, glorificabunt, sic ei gratias agent, ut præcipit Decalogus, & in tota æternitate uiuent iusticia congruente ad ipsam Legem sonantem in monte Syna, Sicut dicitur Hiere. 31: Dabo Legem meam in corda eorum, &c.

Hæc dicta sint initio commonefactionis causa, ut Decalogum studiose discatis ac diligenter meditemini. Porro Dominus adiecit sub finem declarationis Decalogi, particulam, pertinentem duntaxat ad posteriorem tabulam, docens, quomodo cor debeat affectum esse erga alios homines, his uerbis: Omnia
quæ

quæ uultis ut faciant uobis homines, eadem uos facite illis. Huic Regulæ magna & arcana sapientia inuoluta est, quam nemo hominum satis intelligit, ac etiam cum aliquid intelligitur, tamen explicare uel eloqui difficilimum est.

Congruit autem cum altero dicto: Diligas proximum tuum sicut teipsum. Verum quia hæc sententiæ propter generalitatem uobis in hac infirmitate sunt obscuriores, Ideo Deus ipse addidit enarrationem, scilicet, Non occides. Non furtum facies. Non dices mendacium, &c. Hæc tota obedientia comprehensa in omnibus mandatis secundæ Tabulæ, nominatur in genere, seu generali appellatione Dilectio: Et qui præstat obedientiam iuxta hæc Præcepta, Is uere præstat hominibus ea, quæ uellet sibi ab ipsis præstari. Estq; certissima declaratio huius dicti, Quæcūq; uultis, ut faciant uobis homines, scilicet iuxta Legem Dei seu Decalogum recte intellectum, eadem & uos facite illis. Tantum de sententiâ seu intellectu huius dicti breuiter uolui dicere.

Iam sæpissime auditis de Lege diuina, nullum hominem in hac deprauata natura, posse integre Decalogum implere, ac obedientiam præstare quam Lex requirit. Cum igitur nec renati possint in hac mortali uita Legi Dei satisfacere, quæritur, ad quid opus sit docere ac discere Legem diuinam? De hac
Y 5 quæstio

quæstione crebro auditis proponi necessariam & plenam pietatis doctrinam. Est uerissime æterna, seuera & immota uoluntas Dei, ut proponatur, doceatur & discatur Decalogus: suntq; tres causæ, id est, tria sunt officia, seu triplex est usus Decalogi.

Primum officium, seu primus usus est politicus & pædagogicus, scilicet diligentia rationis in regenda disciplina externa, seu gubernatione externorum gestuum, quam singuli homines etiam in hac imbecillitate naturalibus uiribus utcunq; possunt efficere. Quanquam enim hæc infirma & corrupta natura hominum non potest interiore & perfecta obedientia cordis Decalogo satisfacere, ac Legem implere: tamen seuerissime uult & præcipit Deus, ut externa membra coercesantur hoc quasi freno disciplinæ, ne ruant in homicidia, adulteria, furta, uel alia externa delicta committant. Ac qui non uolunt hanc obedientiam externam præstare, sed disciplinam atrociter uiolant, Eos certum est à Deo puniri poënis atrocibus etiam in hac mortali uita, sicut affirmant hæc dicta, Matth. 26: Qui gladium acceperit, gladio peribit. Hebr. 13: Scortatores & adulteros iudicabit Deus. Esaïæ 33: Væ qui spoliās, quia spoliaberis. Item Ecclesiastes in 8. capite inquit: Non bene erit impio, nec longi erunt dies eius. Hæ regulæ loquuntur de poënis corporalibus in hac uita, quas Deus uel per Magistratus, uel alijs modis sumit de fontibus, Etiam si latrones

erones aliquandiu fruuntur impunitate, & Iudicum manus effugisse putantur, tamen suo tempore diuinitus retrahuntur ad supplicia in hac uita corporali: Id exempla quotidiana ostendunt.

Secundus usus Legis est: seu secunda causa est, Cur Decalogum docere ac discere oporteat: scilicet, ut inde agnoscamus iram Dei aduersus peccatum. Quia Lex Moralis est Iudicium uniuersale accusans omnia peccata in omnibus hominibus, interiora & exteriora, & totam deprauationem. Ideo Deus uoce Decalogi perterrefacit, iuxta dictum Pauli Roma. 4: Lex iram efficit. Quoties audis hanc uocem diuinam, Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde, necesse est te fateri, quod habeas peccatum, & meritis sis iram Dei, quia cor tuum nequaquam congruit cum Lege, non ardet, non plenum est dilectione Dei, sicut debebat.

Hic è regione intuearis, & agnoscas gratiam seu beneficium Christi: quod gratis, id est, per misericordiam, propter Christum habemus remissionem peccatorum, sumus reconciliati, & recepti ad hæreditatem salutis æternæ, non sumus iusti, id est, accepti, ac placentes coram Deo propter Legem, sed, propter propiciatorem Christum.

Tertius usus, seu tertia causa Legis est, in conuersis ad Deum, siue renatis, qui iam sunt recepti in gratiam, & experiuntur Dei auxilium

auxilium & efficaciam: His quoq; Legem proponi necesse est, ut doceantur & sciant, quæ opera, qui cultus Deo placeant, nec proprio consilio excogitent opera aut cultus, sicut fecerunt Ethnici, Monachi, & omnibus ætatibus omnes homines, qui uerbum Dei scriptum in libris Prophetis & Apostolicis aspernati sunt. Etsi autem ne renati quidem ac uere sancti possunt Decalogo satisfacere, habent tamen initia obedientiæ seu conformati cum Lege. Vt, Cor tuum sentit initia timoris Dei, fidei, dilectionis erga Deum: Et quanquam hæc initia languida sunt & infirma, tamen scimus Deum postulare hanc inchoationem obedientiæ, eamq; in reconciliatis atq; filiis Dei placere, ac Deo gratam esse propter Mediatorem Christum. Imo uult nobis opitulari Deus præsentis auxilio & efficaciam, ut accendatur & crescat hæc obedientia, uult etiam ueris gemitibus à se peti, prælucente fiducia Mediatoris, ut ipse propter Christum & per eum effuso in nos Spiritu sancto uelit in pectoribus nostris, uerum timorem Dei, firmam fidem, patientiam, castitatem, & cæteras uirtutes conuenientes uoluntati diuinæ, quam in sua Lege expressit Deus, accendere & confirmare. Hæc ingentia dona & beneficia certo efficit in nobis Deus, cum serio & ardenter ea petimus: ut Christus clare inquit Luca 11. Quanto magis pater cœlestis dabit Spiritum sanctum petentibus?

Videte, pij auditores, ut hæc uerba intis

mis animi sensibus infigatis & comprehendatis, exercete fidem & inuocationem uestram in hoc opere, in hac meditatione & precatione. Ita clarius intelligetis, & reipsa experiemini, hæc non inania nec commenticia esse: Petite ut Deus per & propter filium suum Dominum nostrum Iesum Christum Spiritu sancto suo corda uestra illuminet, doceat, regat, sanctificet & confirmet. Cæterum ex his, quæ commemorata sunt, perspicue potest intelligi, prædicationem Legis non inanem aut ociosam esse, seu Decalogum non frustra proponi & explicari in Ecclesia, etiamsi corda nostra nequeunt præstare perfectam obedientiam, quam requirit Decalogus. Hæc sufficiant de triplici usu Legis, sequitur in textu.

Hæc est enim Lex & Prophetæ.

Hæc uerba non tantum referenda sunt ad proxime præcedentem Regulam, Quæcunq; uultis ut faciant uobis homines, eadem & uos facite illis: Quia Lex & Prophetæ non loquuntur tantum de secunda tabula, sed potius de tota cœlesti doctrina, patefacta in Lege & Euangelio, de priore ac posteriore tabula Decalogi, Item de promissionibus diuinis. Ideo hæc appendix seu clausula, Hoc quod ego doceo est Lex & Prophetæ, debet intelligi de toto præcedenti Concione: quasi dicat Dominus, Ego proposui uobis integram declarationem seu enarrationem utriusq; tabulæ Moisis, hanc meam declarationem seu interpretationem

pretationem discite, Quia complectitur ipsum, ut ita dicam, nucleum & neruum, id est, fundamentum ac summam totius doctrinae de Lege comprehensae in Moise & Prophetis. Ac sciatis haec uerba opponi Pharisaicis persuasionibus atque corruptelis, Item superstitionis naenij nouarum traditionum humanarum: Quasi diceret, Ecce ego reuoco uos ad Legem & Prophetas, à quibus Pharisei uos auocarunt & abduxerunt.

Præterea illud inprimis est obseruatione memoriaque dignum, quod ipse Dominus alibi legat testimonium Moisis & Prophetarum, uolens Ecclesiam suam alligatam esse ad scripta diuinitus tradita, ne comminiscamur, eligamus & instituamus ipsi cultus, audacia propria discedentes à Dei uerbo: Sicut Ethnici, Pharisei, Romani Pontifices, Monachi & Anabaptistae fecerunt. Ac omnibus aetatibus in genere humano manent semina huius Diabolicae superstitionis, qua perpetuo noui ac peculiare cultus absque mandato Dei, & extra uerbum diuinitus traditum, quorundam temeritate finguntur: qui quidem cultuum idolatricorum autores ac propugnatores, iudicant hanc suam superstitionem curiositatem ingens esse decus eximiae cuiusdam ac praeclaræ, cum sapientiae, tum sanctimoniae, cum reipsa sit horribilis coecitas, ingens scelus, & audacia detestanda. Quamobrem dictum illud Christi, Matth. 15: diligenter memoriae

morae mandetis & infigatis animo, Frustra colunt me mandatis hominum.

Utrumque uero sciendum ac tenendum est: Primum, quod traditiones humanae, seu caeremoniae, & opera, quae in Ecclesia humana autoritate instituuntur, non possint esse cultus Dei.

Secundo, quod uita tua debeat regi cetero Dei uerbo, & institui iuxta praescriptum Decalogi hoc ordine, ut initio luceat in corde fides apprehendens Christum, & accipiens consolationem, remissionem peccatorum atque iusticiam propter filium Dei Mediatorem. Deinde ut sequantur & regantur cetera bona opera iuxta omnia Dei Praecepta ad nos pertinentia: sicut Propheta precatur Psalmo 119: Lucerna pedibus meis uerbum tuum, & lux semitis meis. Nequaquam enim singas licere tibi, sine Legum ac disciplinae uinculis, uagari ceu ferae uagantur in Syluis, aut equi feroces excusso rectore. Haec Cyclopica licentia nihil minus est quam libertas Christiana, Sed cor & opus tuum gubernetur ac dirigatur certa norma mandatorum Dei: Tuum coniugium, tuum opificium, tua ratio parandi uitium, non debet transire fines Praeceptorum diuinorum, nec erumpendo extra metas diuinae Legis, ordinem à Deo praescriptum conturbare, ac uelut incisis scalarum gradibus, conuellere. Haec omnia comprehensa sunt & inclusa his uerbis, Hoc quod ego doceo, est Lex &

Lex & Prophetæ, quasi dicat, Pharisei uos à Lege ac Prophetis, atq; ita à Deo ipso abduxerunt, idemq; uera consolatione ac remissione peccatorum penitus sublata, præcipitarunt uos in dubitationes, merferunt in tenebras, & horrendam cæcitatem, Postea hypocrisin inanium operum, seu exercitiorum, superstitiose prædicarunt, & ostentarunt, seruierunt auaritiæ ac uentri cumulandis sacrificijs, &c: Perinde ut nostra ætate Papistæ Missas ad quæstum conferunt. E regione, inquit Dominus, Mea doctrina est ueritas diuina, expressa in Lege & Concionibus Prophetarum, qua Deus uult populum suum regi, sanctificari ac saluari. Hanc esse propriam & germanam sententiam horum uerborum Domini, minime dubium est. Porro comonefacti estis, quæ sit summa doctrinæ comprehensæ in Lege & Prophetis scriptis.

Ac semper sit uobis in conspectu communis admonitio, quod uniuersa doctrina statim initio, post receptos in gratiam primos parentes, Adamum & Euam, in populo Dei seu Ecclesia, distributa fuerit in duo summa seu præcipua capita, quorum prius est Lex, seu doctrina Præceptorum, id est, Decalogus ubicunq; propositus, enarratus, ac repetitus, qui quidem est æterna & immota sapientia, & regula iustitiæ in Deo, patefacta hominibus in creatione, præcipiens, quales nos homines esse, & quæ facere, quæ omittere oportet

teat, & promittens bona præstantibus integram obedientiam, condemnans uero, hoc est, pronuncians puniri æternis poenis omnes non præstantes perfectam obedientiam, ac destruens Legi non conformes corde & opere: nisi fiat remissio & reconciliatio propter Christum Mediatorem. Ac qui sint usus Legis, & quas ob causas necesse sit Decalogum in Ecclesia docere, paulo ante dictum est.

Alterum itaq; doctrinæ Christianæ ac præcipuum caput est Euangelium Domini nostri Iesu Christi, quod est prædicatio poenitentiae seu conuersionis ad Deum, & promissio gratuita, ex arcano consilio diuinitatis per filium prolata, qua Deus exhibet remissionem peccatorum, imputationem iustitiæ, seu reconciliationem, donationem Spiritus sancti, ac restitutionem iustitiæ & uitæ æternæ propter Christum Mediatorem, & per eum gratis, id est, non propter ulla nostra merita, omnibus fide accipientibus promissionem.

Hæc est illa summa & propria Euangelij consolatio, quam Deus æternus immensa bonitate nobis per filium & propter eum clementissime reuelauit ac patefecit.

Omnino autem necesse est singulos Christianos utrunq; doctrinæ genus familiarissime cognitum habere, ac utriusq; dextre intellecti discrimen tenere. Ac utraq; Concilio Legis & promissionis Gratiae expresse tradita ac repetita est in singulis Prophetis: Vt statim

Z

initio

initio patefactionum Gene. 3. Cum primi Parentes Adam & Heua post lapsum recipiuntur in gratiam, ipse filius Dei λόγος tunc palam trepidantes alloquens, inchoat ministerium prædicationis poenitentiae, qua sonans tristissimam accusationem arguit peccata, & postea consolatur expauescentes edita seu promulgata promissione Euangelij, id est, absolutione, comprehensa in hoc dicto: Semen mulieris conteret caput Serpentis. Haec fuit prima promulgatio seu reuelatio promissionis Euangelij, & initium Ecclesiae receptae in Paradiso. Deinde sequuntur plurimae Concioniones Legis, ut illa 4. capite Genes. de homicidio, antequam Cain fratrem Abelum interficeret. Item postea de poenis libidinum Genes. 19. Quando conflagarunt Sodoma propter nefariam impuritatem. Sequuntur paulatim illustriores patefactiones de uenturo Redemptore ac Liberatore, ut cum Deus renouat Promissionem Genes. 22. ad Abraham, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Ita deinde in omnibus Prophetis extant similes Concioniones de Lege ac de Euangelio.

Ac facile perspiciet quilibet sanus, doctrinam Domini nostri Iesu Christi, esse unam, eandem, & consentientem uocem cum Prophetarum Concionibus: Imo omnes Prophetæ diuinitus missi, per hunc filium uocati, delecti, missi, excitati & illuminati sunt, sicut Iohannes affirmat inquit: Ex plenitudine eius omnes accepimus, id est, ex Christi perfectissima

perfectissima sapientia & iusticia omnes accepimus ueritatem, seu ueram lucem noticiamque spirituales, nouam iusticiam & uitam æternam.

Præterea sicut Prophetæ fidem suam exercuerunt agnitione & inuocatione Messiae, ad quem confugientes & clamantes petierunt ac impetrarunt lucem, seu illuminationem, & iusticiam diuinam: ita nos quoque debemus ab hoc filio Salvatore intellectum uerum seu ueram Dei noticiam, iusticiam & uitam petere & expectare. Quid est quod ne accendi quidem potest noua lux, confirmari uerus intellectus, & inchoari conuersio salutaris, donec corda retinent hoc frigus & hunc stuporem, ut tantum ociose audiant hæc commotiones, nec accedit serius animi motus, qui ueris gemitibus clamans ad filium Dei, petat illustrem & uiuificam agnitionem Dei, uerum intellectum uerbi, & gratiam seu reconciliationem, quæ sit initium salutis ac æternæ uitæ.

Cæterum etsi Ecclesia perpetuo continuis periculis obiecta, & uelut undique cincta, subinde oppugnatur à Diabolo conante pios cœtus hinc cædibus, illinc sectarum furoribus, & impiæ doctrinæ uenenis funditus extinguere ac delere: Tamen his quidem temporibus, adeo turbulentis atque difficilibus, multo tristiores confusiones, asperiora certamina, & magis horrenda pericula uidentur impendere. Annon enim corporum cædes

Z z in oculis

in oculis omnium fiunt? Turci certe Latrones atrociter grassantur in Vngaria: Id pro dolor negari non potest. Nec somniemus clades & vastationes in uicina Pannonia nihil ad nos pertinere. Nam paulo post, quod Deus prohibeat, longius grassante rabie Turcica hæ regiones opinione omnium celerius & immanius vastari facile poterunt. Præter id periculum, impendens à crudelissima gente Turcica, ditiones hæ ciuilibus bellis, annorum difficultatibus, aliarumq; miseriarum mole tantopere laborant, urgentur ac premuntur, ut Ecclesiarum dissipatio & barbarica uastitas admodum metuenda sit. Accedunt errorum contagia multiplicia, & doctrinæ celestis corruptelæ ut insidiosissimæ, ita perniciosissimæ: quæ passim sparguntur his moribus atq; temporibus audacissime. Patroni Tyrannidis Pontificiæ seu dignitatis Romanæ sedis, didicerunt iam pingere fucatis coloribus manifestos errores suos, quos confirmant, & aperta uis, seu crudelitate, & dolis uaserrime consutis. Fanatici Anabaptistæ denuo quasi resectis uiribus, exoriuntur, nec uerentur adeo tetros & insignes errores comminisci ac circumferre, ut blasphemus ille spiritus, quo agitur & impellitur Secta plus quam delira, tantum petulanter illudere ac insultare uideatur humano generi. Hæc tanta pericula debetis omnia proponere animis, tantoq; ardentius & magis serio implorare auxilium Christi: cuius hæc est dulcissima uox Iohan 10: Oues meæ uocem meam audiunt, & nemo rapiet eas ex manibus meis.

meæ uocem meam audiunt, & nemo rapiet eas ex manibus meis.

Vidētis hanc ipsam uocem Domini prorsus congruere cum perpetua sententia Euangelij: Definit Ecclesiæ membra ouiculas audientes uocem diuinam, hoc est, amplectentes celestem doctrinam, de qua loquimur in præsentia, compræhensam in scriptis Prophetis: Ideo postea addit, Nemo rapiet oues meas de manibus meis: Ac quia utitur uerbo rapiendi, significat ingens certamen & acerrimam luctam esse. Diabolus impellit Turcas, Papam, Anabaptistas, & uaria genera sectarum ad nos omnes funditus extirpandos, & ad uastandas has Ecclesiolas, in quibus pascuntur ouiculæ Christi, in quibus tu & tenellus grex liberorum tuorum uersatur: Sed astat nobis opitulator, & protector filius Dei, clamitans, nemo rapiet oues meas ex manibus meis. Equidem obtestor uos, ut hac ipsa consolatione corda uestra & erigatis & muniatis, ac sæpissime memoria repetatis, & ante oculos ponatis hoc dictum: Imo, quoties dormitum itis, quoties è lecto surgitis, quoties carissimos infantulos uestros, aut in cunas uesperis deponitis, aut mane experietos ex ipsidem depromitis, cogitate & recitate hæc aut similia uerba: Ah Domine Iesu Christe, hic tenellus infans seu pusio etiam est ouicula de tuo miscello grege, Ego & familia mea sumus in tuis manibus, tua manu subiecta consistimus, nec habemus ulla certa uisibilia &

bilia & humana præsidia, nullam firmam defensionem, sed tu nos clementer protege, tueri ac rege, depelle à nobis Diabolos, Turcas, Papam, Anabaptistas, & cæteros hostes tuos grassantes mendacijs & homicidijs. Assere tu gloriam diuini nominis tui, nec permitte, ut hostes blasphemi & sitientes cruoris funditus evertant ac penitus deleant has ærumnosas Ecclesiolas. Huiusmodi preces sæpe repetite: Quia certe tantus est hoc tempore instantium & ingruentium malorum metus, ut in hac moestitia publica, si unquam alias, iam summo opere sit necessarium nos ueris animorum motibus atq; gemitibus, ad propiciatorem Dominum nostrum Iesum Christum suspirare, confugere, clamare, & ardentissimas preces effundere.

Tantum breuiter de præsentis textu: in quo paucis uerbis doctrinæ maximi momenti, & omnino grauissimæ perstringuntur mentis one Legis & Prophetarum. Sed nequaquam possunt in hac temporis angustia simul tot materiæ in hac concione comprehensæ, satis & quantum fuerit opus, explicari ac declarari. Veruntamen uos ipsi repetite, ac in memoriam reducite ea, de quibus quotidie diligenter ac luculenter erudimini, nempe, quæ sit summa, quæ sint præcipua capita, qui principales loci doctrinæ Prophetarum & uniuersæ Ecclesiæ à Principio usq; ad finem. Ad hanc meditationem addite exercitia ueræ inuocationis & bonorum spiritualium, Ita futurum

est, ut filius Dei Dominus noster Iesus Christus ipse uos erudiat & illuminet, ut in sincero intellectu, seu in recta sententia persistatis, corroboremini, & confirmemini, atq; ita maneatis ouiculæ Christi, uasa misericordiæ, & hæredes æternæ salutis, Amen.

**Intrate per portam angustam,
Quia lata est porta, quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui ingrediuntur per eam, &c.**

De scandalo quod oritur in mentibus multorum hominum, Propterea quod maxima multitudo est impiorum, & quod in mundo & in Ecclesia magnæ sunt opinionum uarietates.

Hæc duo summa scandala in genere humano ingentem ruinam trahunt, & confirmant impietatem seu incredulitatem atq; Epicureum Dei contemptum in plurimis hominibus. Alterum scilicet, quod tanta multitudo, tot mille myriades profanorum hominum palam uiuunt & perseverant in manifesto & Cyclopico Dei contemptu, quorum non pauci interim omnis generis uoluptatibus affluunt, florent successibus, potentia, diuitijs, honoribus in terra. Alterum uero non minus perniciosum, quod tot & tantæ dissimilitudines, uarietates, & distractiones opinionum ac iudiciorum existunt, atq; conspiciuntur.

untur in hoc ipso cœtu, qui usurpat titulum populi Dei seu Ecclesiæ.

Scitis in toto orbe terrarum, & maxima parte generis humani, plurimos homines amplecti Mahometistarum deliria plus quam fatigata: In tota Africa prorsus deletæ sunt Ecclesiæ: In Asia perexiguæ sunt reliquæ: Cætera multitudo, longe numerosior, & opibus, Imperijs, exercitiis, armis terribior est Turcorum & Tartarorum, qui palam derident & contumelijs insectantur filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum. Postea in hoc ipso cœtu, qui nominatur Christianus, nonne multis partibus plures uiuunt in manifesto & Cyclopico Dei contemptu? Nonne multi oppugnant & persequuntur ueritatem? An non ubiq; plurimum est temulentia, superstitionis, Sophisticæ, ambitionis, Pharisaicorum odiorum, uenenatissimarum calumniarum, & aliorum insignium uiciorum? Hanc promiscuam colluiem maximæ multitudinis in genere humano, quando insuntur anxie mentes, quid aliud cogitent? quam non esse consentaneum, ut tot hominum millia, quot ab initio Mundi usq; ad mortuorum resurrectionem fuerunt, sunt, & erunt impia, atq; neglecto Dei uerbo laxauerunt, laxant, & laxabunt frenos cupiditatis quibuscunq; futura sint post hanc uitam in sempiternis cruciatibus. Itaq; tantos hæc cogitationes in animis multorum tumultuantes, ut dilapsi à uera doctrina ad exempla

multorum

multitudinis, ita ratiocinentur: Ecce quid attingit tantopere discrucari de uita secura post mortem corporum? An reculare communem tot millies mille hominum fortunam? ac præcipuam aliquam propriamq; postulare? Imo quicquid de tot mille myriadibus est futurum, idem ne mihi accadat, qua fronte deprecari ausim? Nam si Deo curæ forent res humanæ, nequaquam sineret tantam hominum multitudinem tam horribiliter labi, & erroribus adeo tristibus implicari? Quid, quod citissime manant contagia praua opinionum, morum & exemplorum? præsertim inter eos, quorum est interior familiaritas & assidua conuersatio?

Quemadmodum constat unumquemq; opinionibus & moribus eiusmodi, siue bonis siue malis, uelut imbui ac conformari, quales conspiciuntur & eminent in ijs, quorum consuetudine delectatur: sic facilius & uicia imitatur, & falsas opiniones amplectimur, cum propter naturæ deprauationem, tum quia teneri & imbecilles animi consensu ac consuetudine multitudinis impiæ citius mouentur ac attrahuntur.

De tam uarijs offensionibus, scandalis, & contagijs perniciosissimis inquit Salomon Prover. 5: Pene fui in omni malo in medio congregationis seu multitudinis, Vbi uaria genera corruptelarum, in ritibus, & moribus, seu exempla nocentia, & falsas opiniones conspexi ac didici.

Scitis innumerabiles ex iuuentute, bonis ingenijs præditos, & ad uirtutem idoneos, deprauari & seduci malis sodalitijs, quæ exemplis inuitant alioqui bonos ad societatem, uel imitationem scelerum.

Aduersus tot scandala & contagia adeo multiplicia, crebro præmonemur & præmunimur seueris mandatis atq; comminationibus diuinis: ut Exodi 23. dicit Deus expresse: Nequaquam sequaris turbam seu multitudinem ad faciendum malum, nec respondens as in iudicio declinans ad multitudinem declinantem. Sit regula uitæ uerbum Dei, quo tanquam norma diuinitus tradita regantur opiniones & mores, non exemplis & ritibus discedentibus à scriptura Prophetica & Apostolica. Meministis enim hoc Præceptum subinde in sacris literis inculcari & repeti, ut Matth. 17: Hic est filius meus dilectus, quo delector, Hunc audite. Galat. 1: Si quis aliud Euangelium docuerit, Anathema sit. Psalmo 119: Luceerna pedibus meis uerbum tuum, & lux semitis meis. Item Psalmo 1: Beatus uir qui non abiit in consilio impiorum, neq; stat in uia peccatorum, nec sedit in cathedra derisorum, sed in Lege Domini uoluntas eius. Psalmo 119: Maledicti qui declinant à mandatis tuis. Deniq; plurima passim extant in hanc sententiam diuinitus dicta. Ita sæpe reuocat nos Deus à iudicijs, moribus, opinionibus & exemplis uarie hallucinantibus, maximæ uidelicet in mundo multitudinis, ad sese, & ad uerbum

bum suum, expresse in monumentis Prophetis & Apostolicis traditum.

Hanc necessariam doctrinam debent scire atq; crebro meditari homines, & cogitationes ac mores suos ad normam seu præscriptum uerbi diuini dirigere, nec relicta regula circumspicere, ac sequi uel exempla uel multitudinem, & modo hanc modo illam opinionem amplecti. Sicut hodie multi faciunt, qui uideri uolunt non tam omnium horarum, quam omnium Sectarum homines, Apud Papistas simulant Papisticam religionem, Apud Evangelicos Euangelicam, Apud Iudæos applaudunt superstitionibus Iudaicis, apud Turcos Turcicis seu Mahometicis, Cum tamen nihil horum credant aut probent, sed superbe derideant Deum & religiones omnes. De quibus omnibus hic inquit Dominus, Lata est porta & spaciola uia ducens ad perditionem, & multi sunt qui ingrediuntur per eam.

Hæc late patens porta est, sumere sibi licentiam uagandi opinionibus, & in operibus non circumdari, nec alligatum esse certis metis diuinitus constitutis, id est, petulanter sentire ac comminisci quicquid libet. Item laxatis disciplinæ frenis, morumq; uinculis, quidlibet indulgere sibi: quemadmodum Ethnici sinxerunt idola, seu numina pro libidine: & sicut hoc tempore multa distorta & rabiosa ingenia comminiscuntur opiniones pro cæcis & rapidis affectibus. Multa millia hominum in operi

in operibus atq; moribus uagantur & ruunt temere, nullis coercita frenis, ceu feroces equi excusso rectore, exercent adulteria, indulgent helluationibus, libidinibus, dant operam rebus illicitis, fraudibus & imposturis, ubi cunq; facultas & occasiones suppetunt.

Hæc uagabunda licentia morum & opinionum est illa patula seu lata porta, ad quam manifestum est quasi confluere & agminatim concurrere maximam turbam seu multitudinem hominum: Verum finis ac exitus admodum est miserabilis, & castrophe plus quam tragica. Proinde Dominus etiam dicit in hoc textu: Latam portam ducere ad perditionem seu interitum. Idem affirmat Psalmus 119: Maledicti omnes qui declinant à mandatis tuis. E regione uero æterna & angusta porta est ipsum uerbum Dei, quod alligat cum fidem, tum opera nostra ad unam certam doctrinae normam, & ad unicum uerum Deum, qui certis & illustribus testimonijs, & essentiam suam & uoluntatem patefecit.

Iam res ipsa loquitur & experientia testatur, cor humanum ægre pati se uelut in angustias redactum alligari, & circumdatis quasi metis includi, uinculisq; constringi: Indulget enim curiositati prorsus ultra modum & absq; fine, adeo, ut quemadmodum uolucres iam huc iam illuc in aëre passim ac libere uolitant, Ita cor humanum fluctuans gestiat cum opinionibus tum appetitionibus circumuagari,

gestiat petulantia quasi uentis modo huc modo illuc ferri, rapi, ac ruere, gestiat frenos laxare contumacia errantium cupiditatum. Vt, Dauid, etsi domi habebat plures coniuges honestissimas, & ingenijs ac forma præstantes, tamen indulgens uagantibus oculis & appetitionibus, rapit uiri sancti, & excellentis omnium uirtutum laude coniugem. Aduersus huiusmodi uagabundas cogitationes, & appetitiones sine ordine, ad alia atq; alia obiecta, ruentes, in hac Domini Concione dictum est, **Intrate per angustam portam**, hoc est, tantum in uerbo Dei seu iuxta normam traditam diuinitus, ambulate.

Cauete uobis à Pseudoprophetis, qui ueniunt ad uos in uestimentis ouium, Intrinsecus autem sunt Lupi rapaces, &c.

Quemadmodum periti ac fidelis est Medicus, ægrotos utrunq; monere, uidelicet, & quibus cibis atq; remedijs utendum sit, & à quo genere cibi ac potionis abstinendū, Veluti, si quis febricitans, seu febris laborans, magnos æstus caloresq; sentiat, ei solet interdici, ut omnino uinum nec bibat nec adhiscat: Ita necesse est pium, fidelem ac eruditum Ecclesiae doctorem utrunq; præstare, id est, non tantum ueram doctrinam simpliciter ac fideliter proponere, repetere, & illustrare, ut auditores eam perspicue intelligant, & gratia

& gratis animis amplectantur, sed adiungere etiam reprehensiones atq; refutationes falsorum dogmatum & corruptelarum, ut auditor admonitus errores cum pia doctrina pugnantes possit agnitos, tanquam uenena perniciosā uitare, fugere, & execrari. Postquam igitur Dominus proposuit in præcedentibus concionibus doctrinam integram & incorruptam de Lege ac Evangelio: addit nunc hanc præmonitionem, seu commonefactionem necessariam, de fugiendis doctrinæ corruptelis, de uitandis ac detestandis falsis & impijs dogmatibus, de deferendis atq; cauendis Pseudoprophetis, seu fanaticis & peruersis doctoribus.

Vt autem hoc mandatum passim in scriptura repetitur, ita uobis etiam sæpe multumq; proponi solet & inculcari, quemadmodum res loquitur ipsa. prorsus id necessario fieri. Nec enim cessat, interquiescit, aut languet octo Diabolus, sed intentus in occasiones, subinde incitat inquieta, curiosa, & petulantia ingenia, ad conturbandos cauillationibus & Sophismatum præstigijs limpidos fontes ueræ ac salutaris doctrinæ, ad corruptelas uasæ rime admiscendas recte traditis, ad accendenda noua & infinita dissidia, ad quærenda bella domestica, ad mouendas seditiones, ad Ecclesiæ uulnera magis magisque crudelissime dilaceranda, & odijs, & Sophistica: Sicut uidistis ipsi, inde usq; ab initio doctrinæ scriptis & uoce Lutheri renouatæ, quotannis ferè nos

uos

uos Sectarum & factionum furores extitisse, Perinde ut resecta hydræ lerneæ capita suppullulasse finguntur in Poetarum fabulis. Primum exortus est furor seditionis Rusticanæ, in qua hominum supra centum millia passim crucidata, misere perierunt: Hoc enim expectabat & machinabatur Sathanas. Non longo intervallo post exarsit funestum bellum inter Pagos Helueticos. Secutus est furor Anabaptistice sectæ, & Monasteriensis Tragedia plena horribilium, immanium & tristissimorum exemplorum. Jam iidem fanatici Anabaptistæ uelut instauratis copijs ad redintegrandum prelium concurrentes, non solum ueteres perniciosos errores denuo spargunt, Sed addunt denuo noua deliria, magis prodigiosa, & tetriores blasphemias: serunt factiones & discordias in populo, deniq; sunt faces ac tubæ seditionum, cupientes horribile incendium excitare, quo paulo post conflagrare Germaniam lætentur.

Ex huiusmodi crassis & insignibus exemplis cuius perspicuum fuerit, quam necessarium sit hanc præmonitionem publice crebro repeti, de cauendis contagijs errorum, seu falsorum dogmatum, & omnibus corruptelis doctrinæ coelestis. Quocirca debebant homines adeo grauem & necessariam commotionem non oscitanter audire, sed assidua meditatione mentibus affigere: ut ea cogitatione exuscitati tanto studiosius & attentius ue-

ram

ram doctrinam discerent, tantoq; diligentius & circumspectius falsæ doctrinæ contagia perfructuosa uitarent.

Porro generales illæ ac uniuersales gnōmæ singulis familiariter notæ sint, Galat. 1. Si quis aliud Euangelium docuerit, Anathema sit. Item 2. Iohannis 1: Si quis uenerit ad uos non afferens hanc doctrinam, eam nec recipiatis in domum, nec saluere iubeatis: Nam qui salutem dicit ei, communicat operibus eius malis. Deniq; passim ac subinde mandatum de fugienda falsa doctrina, atq; deferendis Pseudoprophētis in scriptura diuina repetitum est.

Sed hic agitur prima quæstio: Si necesse est uitare falsam doctrinam & impia dogmata, certe prius oportet præscriptam seu constitutam esse certam Regulam, & normam immotam, iuxta quam diiudicentur dogmata, ut possit agnosci uera doctrina & illius lustrum discriminem retineri. Ad hanc obiectio nem perspicua, certa & firma responsio est: Deus præscripsit ac tradidit tibi planam, certam, & immotam Regulam, Quando Pater æternus sonat hanc uocem de cælo Matth. 17: Hic est filius meus dilectus, quo delector, Hunc audite. At constat Christi doctrinam uerissime ac clarissime scriptis Prophetarum ac Apostolorum comprehensam esse. Quod enim Papa Romanus, & tota factio Pontificia clamat, Scripturam, id est, sermonem diuinum esse similem folijs Sibyllæ, obscurum, incertum,

incertum, & ambiguum: Manifesta & non toleranda blasphemia est. Amantes enim & quærentes ueritatem, modo sani sint, & medicriter instituti in Ecclesiis, manifestissime ac explicatissime reperient, perspicient, atq; deprehendent eam in libris Prophetis & Apostolicis. Sed qui cauillationes, rixas, & sophismata quærunt, hi magis magisque fascinantur, excecantur, & uolentes ruunt atq; merguntur in tenebras. Etenim summam uniuersæ scripturæ sacræ de locis, seu articulis necessarijs complectitur, & continet communis doctrina Catechismi uestri. Quandocunq; igitur auditis doctrinam pugnantem cum aliquo articulorum Catechismi, eam certo sciatis esse falsam, nec congruere cum doctrina clare & certo in scriptura à Prophetis, Christo & Apostolis tradita, proinde serio debetis & ingenti impetu animi, seu ardenti zelo fugere hoc dogma & execrari. Exempli causa: Iudæi negant Messiam fore natura Deum, sed contendunt tantum habiturum humanam naturam: Idem proclamat Mahometus: Ac sæpe blasphemus hic error late sparsus, atq; magnam partem orbis terrarum peruagatus est, ut cum Hebion, Cherintus, Sæmolætenus & alij fanatici firenter ac impudenter Christo detraxerunt diuinam naturam, quem sinxerunt tantum fuisse hominem.

Huic tetrae blasphemiae uos opponite Catechismi doctrinam, quæ asseuerat, in Christo, nato ex uirgine Maria, duas esse naturas,

A a

turas,

turas; diuinam & humanam. Quia Symbo-
lum Nycenum expresse dicit, Deum de Deo,
Lumen de Lumine, Deum uerum, de Deo
uero genitum, non factum, consubstantialem
Patri. Et quidem huius Articuli firmum ac
euidens testimonium atq; fundamentum est
narratio Iohannis Apostoli, qui descripturus
naturas in Christo, orditur à diuina Iohan. 1.
Sed adiungi possunt similia manifestissima &
certissima testimonia, quæ passim extant in
Prophetarum & Apostolorum scriptis.

Aliud Exemplum.

Papa Romanus uociferatur, te consequi
remissionem peccatorum, reconciliationem
& acceptionem ad uitam æternam propter
sacrificium Missæ, & observationem cultuum
Monasticorum. Contra hæc Papistica delira-
menta docet Catechismus, remissionem pec-
catorum nequaquam dari propter ulla merita
nostra, uel rituum & ceremoniarum obserua-
tiones, sed accipi fide, gratis, propter filium
Dei Mediatorem Dominum nostrum Iesum
Christum, remissionem peccatorum, reconcilia-
tionem seu iustificationem, donationem
Spiritus sancti, & hæreditatem salutis ac uitæ
sempiternæ. Iam quanta contumelia est ad-
uersus filium Dei Iesum Christum, honorem
& cultum soli ipsi debitum, attribueret fordis
operibus humanarum traditionum, seu
transferre causam remissionis in opus Mona-
chi Missatoris? Verum satis hæc perspicue &
luculente

luculenter explicantur in Catechesi: quam
puerilem doctrinam Catechismi uestri nostris
firmissime constitutam, sultam, fixam & fun-
datam esse plurimis testimonijs celestium &
diuinarum concionum sacræ scripturæ.

Tertium Exemplum.

Anabaptistæ & Antinomi furenter cla-
mant: Iustos esse omnino à Lege liberatos,
ideoq; licere renatis facere quicquid libet,
committere cædes, adulteria, &c. Postea hos
Diabolicos impetus affirmant esse motus Spi-
ritus sancti, &c. Aduersus huiusmodi sanatis-
ta deliramenta munit & confirmat te uox
Decalogi in Catechismo, expresse recitans has
seuerissimas prohibitiones diuinas, Non occi-
des, Non mœchaberis, &c. Nam hæc ipsa
Lex moralis est æterna & immota, cum sit in
æterno Deo sapientia, & norma iustitiæ pro-
fus inmutabilis: cum qua Lege, seu cum quis
bus præceptis Decalogi, quicquid non con-
gruit sed pugnat, uerissime peccatum est. Nec
liberatio à Lege intelligatur licentia uiolandi
Legem Dei contra conscientiam: Non enim
potest extingui Decalogus, aut ita abrogari,
ut peccatum non amplius sit peccatum: sed
credentes ideo liberati sunt à maledictione
Legis, ut fide, uincite tentationes, caueant
lapsus contra conscientiam, imo, ut deposito
& abiecto peccato, uestiantur noua luce, ius-
ticia, castitate & cæteris uirtutibus congruen-
tibus ad ipsam Legem sonantem in monte
Sina,

Vt enim commodè ualentes tunc dicuntur à morbis liberati, quando conualuerunt recuperata sanitate: Ita liberati à Lege ac peccato dicuntur, qui repugnantes peccati reliquijs paulatim prorsus abolendis, iam fide uiuificati sunt, & habent nouam lucem, consolationem, ac nouos motus in corde conformes seu congruentes Legi diuinæ, &c. Quem admodum in hanc sententiam sæpe alias copiosius proponi necessarias commonefactiones meministis.

Quartum Exemplum.

Si quis contendat, te iustum esse propter Deum inhabitantem, seu, ut fingit Osiander, propter iusticiam Essentialem in Deo, quæ efficit te iusta facere. Hunc modum iustificationis Enthusiasticum refutat itidem doctrina Catechismi tui, in articulo fidei de remissione peccatorum, & reconciliatione gratuita propter obedientiam Mediatoris Christi. Docet enim Catechesis, quod etiamsi uerissimum sit, Deum habitare ac efficacem esse in conuersis, tamen quia cor tuum sentit adhuc plurimum infirmitatis, sordium, & peccatorum, ideoq; cogeris fateri te non habere iusticiam essentialem, seu integram conformitatem cum Deo absq; ullo peccato, sed propter naturam immundam, oppressam mole peccatorum & ream, te meritum esse poenas, iuxta confessionem Psalmi 143: Non iustificaberis in conspectu tuo omnis uiuens: ideo in hoc

in hoc agone, seu angore, & sensu iræ Dei debeat ostendi Mediator Deus & homo, id est, cordi tuo debeat esse nota, & infixæ, atq; præluere hæc consolatio promissionis ac uocis Euangelij: quod affirmat te propter obedientiam filij Dei certo habere remissionem peccatorum, ac iustum, id est, reconciliatum & acceptum esse, atq; ita placere Deo uestitum iusticia Mediatoris. Quemadmodum hæc Pauli uerba Rom. 5. clare testantur: Iustificati fide pacem habemus apud Deum, &c. Nec in luctu nititur fides inhabitatione, seu iusticia essentiali efficiente nos iusta facere, id est, non quærit nec intuetur nouitatem accensam in agnitione Christi, sed confugiens ad Christum Propitiatorem nititur merito & intercessione Mediatoris.

Ita proposuimus aliquot Exemplum, in quibus liquido apparet, Catechesin, seu doctrinam Catechismi, esse compendariam, immotam, & certam regulam seu normam, secundum quam & possunt & debent diiudicari dogmata. Quare cum primis necessarium est diligenter discere, & assidue meditari, ac circumferre animo elementa pietatis, quæ proponi solent in Catechesi, ut uulgo uocant. Et quidem de Regula, iuxta quam iudicia fieri debent, hæctenus.

Ex fructibus eorum agnosce-
eos.

Adiungit etiam Dominus noster Iesus
A 2 3 Christus

Christus perspicuam notam, seu regulam, qua doctores seu dogmatistae debent deprehendi, discerni, iudicari, iubens falsos Prophetas ex ipsorum fructibus agnosci. Quae uerba intelligantur, ut modo dictum est, de manifeste falsis dogmatibus. Fructus enim significant impiam seu falsam doctrinam, siue de uno, siue de pluribus articulis, pugnantem cum fundamento, id est, cum necessarijs articulis, seu locis, seu partibus Christianae doctrinae. Si quis igitur dogmatista pie admonitis, pertinaciter defendit insignes aliquos errores, cum fundamento, id est, Lege diuina & Euangelio pugnantem, is doctor ut hostis Dei & fascino a Diabolo, deferendus atque cauendus, eiusque dogma ceu praesentissimum uenenum fugiendum ac execrandum est. De hoc fructuum genere loquitur Dominus.

Ac si quando accidit, quod saepe solet usu uenire, ut aliquis praestigator subtilius proponat, & fucis pingat errorem in articulo quopiam minus conspicuum ac difficilem deprehensum; tu tamen circumspecte, & confidera uniuersum corpus doctrinae quod profiteatur, in quo si alios manifeste impios errores deprehenderis, quos admonitis dogmatista pertinaciter defendit, tunc sane deprehendes signa & iudicia non fallacia fanaticae mentis & agitatae malo spiritus.

Exempli gratia.

Anabaptistae conantes labefactare articulum

culum de Baptismo infantium, sua hypocrisis & auiditate non paucorum conscientias exercebant & perturbabant, cum sic ratiocinarentur: Infantes nondum intelligunt uerbum, nec quid Baptismus, nec quid Christiana professio seu doctrina sit suspicari possunt. Ergo non prodest eis Baptismus, sed est otiosa ceremonia.

Si quis igitur in hoc articulo haeret aut dubitat, sicut multi turbantur his praestigijs disputationum, is interim dispiciat ceteros articulos manifestiores, & minus obscuros: tunc consideratis fundamentis, seu hypothesebus totius corporis doctrinae Anabaptisticae, deprehendet plurimum terribi ueneni, prodigiosarum superstitionum, & Diabolicorum deliramentorum in Anabaptistico dogmate confuso ex multarum ueterum Sectarum furoribus, tanquam in multiplici & monstruosa Chimera, misceri atque contineri. Ut ad defensionem huius Articuli, quo negant infantes baptizandos esse, assumunt Anabaptistae alias hypotheses, seu plures errores insigniores, ac manifeste falsos atque fanaticos, uidelicet, quod in uniuersum negant totam doctrinam de peccato originis: Fingunt omnes Infantes, siue apud Turcos, siue blasphemos Iudeos, siue Ethnicos, siue Tarraros, siue Mahometistas, siue ubicunque gentium extra Ecclesiam, nascatur, nec asserere nec habere peccatum, sed simpliciter, etiam sine regeneratione, haeredes esse salutis aeternae. Praeterea manifi-

festi furores sunt, quod contendunt Anabaptistæ, non licere Christianis tenere proprium, habere diuitias, exercere iudicia, gerere Magis gistratus, &c. id est, damnant omnia ciuilia & politica officia. Addunt & hunc horribilem ac perniciosissimum errorem, quod in semel conuersis post baptismum nullæ actiones, quantumuis sceleratæ ac nefariæ, sint peccata, quod ruentes contra conscientiam, tamen sint iusti, & retineant Spiritum sanctum, quod concessum sit cuius baptizato indulgere, quibuslibet furoribus, rapere coniugem, liberos, facultates alterius, &c.

Hæc prodigiola & Diabolica deliria admiscunt & adiungunt Anabaptistæ suo dogmati de baptismo paruulorum.

Cum autem unusquislibet sanus, & modestè intelligens doctrinam Ecclesiæ, possit, Dei beneficio, perspicue iudicare ac deprehendere hos manifestos furores Anabaptistarum: idem facile hinc colligere poterit, imò certissime statuet, hos ipsos dogmatistas esse Pseudopphetas, nec ad Ecclesiam pertinere, sed agitari à Diabolis, & propter hæc manifesta signa fugiendum & execrandum esse contagium Anabaptisticum: Ideoque de cæteris Articulis obscurioribus, aut subtilioribus, de quibus adhuc dubitat, desertis fanaticis Anabaptistis, audiat aliorum piorum recte docentium explicationes atque iudicia.

Hoc modo præcipit Apostolus 1. Iohann.

4: Dilecti

4: Dilecti, ne credatis omni spiritui, sed explorate spiritus an ex Deo sint, &c. Certissimum est autem, eos, qui fideliter admoniti à pijs & eruditjs, contumaciter persisteant in defensione unius aut plurium articulorum pugnantium cum fundamento, seu cum præcipuis capitibus Christianæ doctrinæ, id est, cum Legè diuina seu Decalogo, & Symbolo siue articulis fidei, eos, inquam, pertinaces defensores errorum, uerissime Dei hostes & excoecatos esse, agitari à Diabolis, ac impelli ex alijs delinjs in alia. Quam manifestam talium fanaticorum textus Iohann. 8: describit tristissimis uerbis, cum dicitur hostibus Christi, Vos ex patre Diabolo estis. Max nec enim in omnem æternitatem uera Pauli Regula 1. Corinth. 3: Fundamentum aliud ponere nemo potest, præter id, quod positum est, quod est Iesus Christus. Quicquid igitur pugnat cum hoc fundamento, id ducatur esse tetrum mendacium & perniciosum uenenum, quod in mundum propterea spargunt & euocant furentes ac frementes Diaboli, cum atque Deum contumelia afficiant, tum ut plurimos homines auulsos à Deo tandem præcipitent in æternum exitium, denique in hac uita fugaci & ærumnosa turbationes assiduas, continua parricidia, & infinitas misérias excitent. Quemadmodum palpano ferè deprehendere potestis Papæ & Anabaptistarum impii mendacia spectare & intenta esse etiam ad cædes corporum, & dilacerationes atque euersiones

A a 5 siones

siones rerum publicarum moliendas ac efficiendas.

Hactenus audiistis quæ sit regula, secundum quam uniuersaliter iudicium de dogmatibus fieri debeat; & quomodo Pseudoprophetae seu falsi doctores agnoscendi sint ex fructibus, uidelicet, ex manifesto aliquo impio dogmate, quod impossibile est cadere in Ecclesiam. Sed falsam doctrinam Pseudoprophetarum, postea comitantur alij fructus, in uita & moribus: cum adduntur erroribus manifesta peccata seu scelera, ut seditiones, & homicidia, quæ etiam sunt perspicuæ ac peculiæ notæ mentis fanaticæ & agitatæ à Diabolis. Quia fanatici hæc, quantumuis manifesta, scelera defendunt, & palliant prætextu doctrinæ suæ, imo iactitant se diuinitus animari, & extimulari singulari quodam Zelo & impetu ad hos nefarios conatus.

Tantum de dicto: Ex fructibus ipsorum agnosceris eos. Porro in textu pinguntur Pseudoprophetae imagine luporum rapacium, qui tamen in causas irreparant recti uestimentis cuius, id est, per hypocrisis & sophisticam, tanquam singulares commendationes, insinuant sese in animos populi. Est enim duplex hic uestitus: impostura uidelicet, & hypocrisis, in simulatione insignis probitatis, humilitatis, sanctimoniamque fictæ, & sophistica, fallens imperitos male detortis scripturis, id est, testimonijs Prophetarum, Apostolorum, & eruditiorum Pa-

trum,

trum, seu doctorum Ecclesiæ, uel mutilatis truncatisque, uel calumniose, nec bona fide citatis, & inconcinne, à natua sententiâ, ad peregrinam & alienam translatis: Item citatis aliorum Exemplis, uel impertinentibus atque dissimilibus, uel non congruentibus cum regula, seu uiciosis. Ac hypocrisis quidem illa, simulatioque humilitatis, patientiæ, ac sanctimoniam omnibus ætatibus cepit atque decepit plurimorum hominum animos. Ut, Manichæi iactabant singulares illuminationes, reuelationes & afflatus, seu peculiaria colloquia cum Deo. Et nos ipsi audiimus huiusmodi impostorem, Nicolaum Storch, seu Pelargum, autorem Sectæ Anabaptistæ, falso gloriantem, sibi apparuisse Angelos uisibili specie, qui uaticinati essent, ipsum fore restauratorem ac reformatorem Ecclesiarum. Addebat, repurgationem doctrinæ à Luthero institutam, nondum penetrasse ad ultimos fontes, nec ex ueris fundamentis extructam esse: sicut hoc etiam tempore multi clamose ac tumultuose contendunt.

Hic Enthusiasta, Nicolaus Storch, tandem Monaci in Hospitali, seu Nosocomio miserabiliter mortuus est. Infelix uero discipulus Nicolai, Thomas Monetarius, concitabat in Thuringia seditionem Rusticorum, propter quod scelus capite reuicibus abscisso supplicium Magistratui soluit.

Sanctus

Sanctus Paulus ad Colossenses cap. 2: iubet cauere, ne decipiamur his artificijs, ac imposturis Hypocritarum, iactantium singulares reuelationes, peculiare illuminationes, & afflatus diuinos in mouendis non necessarijs. Sed tanta est hominum curiositas atq; peruersitas, ut uagabundis animis circumspiciant, ac desiderant præstigias gestuum Enthusiasticorum, de industria simulatorum, & facile fidem habeant, atq; uolentes sibi fucum fieri patiantur eiusmodi manifestis mendacijs.

Altera pellis Pseudoprophetarum, quæ uelut ouium uillis contextis, uestiri solent, est Sophistica, calumniöse citans, & uolenter detorquens, uel dicta scripturæ, uel exempla ueterum. Quemadmodum insani Monachi prætexunt suis obseruationibus superstitiosis exempla Diui Antonij, Hilarionis, & aliorum Eremitarum. Item allegant dictum Christi Matthi. 19. inepite detortum, Si uis perfectus esse, uade, uende quæ habes, & da pauperibus, ac sequere me. Ac constat usitatissimum esse in plurimis negocijs & controuersijs, ut impostores uarie ludant citandis dictis impertinentibus, & exemplis alienis ac inconuenientibus: Quo quidem prætextu, & artificio multi homines decepti abducuntur à uero, & maximis erroribus implicantur. Veruntamen, si quis recte didicit, intelligit, ac meminit doctrinam Catechismi, nã ille satis, aut mediocriter profecto, confirmare poterit

& munire

& munire animum aduersus hæc duo genera insidiarum & imposturarum.

Quantopere Papistici urgent, inculcant, ostentant uocabulum sacrificij: arreptum ex scriptis ueterum, qui frequenter usurparunt nomen sacrificij de Missa, id est, de tota cerimonia, seu de tota actione interiore & exteriori pie utentium cœna Domini: Sed illi posita, affingentes sua somnia, conantur prætexu unius uocabuli (perinde quasi sacrificium significet quidquid ipsis libet) confirmare ac stabilire omnes suos teterrimos errores de Missa. Itaq; sic argumentantur: Sacrificium est opus à Sacerdote faciendum seu offerendum pro alijs, quibus applicatum meretur reconciliationem seu gratiam, confert item fortunam prosperam, & foelices successus in omnibus rebus.

Ac uetus Ecclesia utitur nomine sacrificij de Missa.

Ergo Missa sit singularis, proprius ac peculiaris sacrificulorum cultus, meritorius, & applicabilis pro alijs: & conducantur plurimi Missatores, qui quotidianis & innumerabilibus sacrificijs priuatarum Missarum promereantur ac conferant alijs gratiam Dei, fortunæ prosperitatem, & bonos successus, amoliantur item mala & pericula impendentia, &c.

Huiusmodi confictis præstigijs, ac lucrativis ineptijs sese uenditant & magnifice effertur Papistici. Sed si tu iecisti fideliter in animo fundas

fundamenta doctrinæ Catechismi, tenes hoc firmum & perspicuum fundamentum: quod necesse sit te accipere, consequi, & applicare tibi gratiam, seu reconciliationem, seu meritum oblationis ac sacrificij Christi, propria fide, intuentem & apprehendentem filium Dei, unicum deprecatorem ac propiciatorem, qui uniuersa obedientia, & humilatione sua usque ad resurrectionem, satisfecit iusticiæ Dei, & placauit iram maiestatis diuinæ, persoluta poena pro nobis in tota sua passione ac morte: De quo unico sacrificio propiciatorio dictum est ad Ebr. 10: Unico sacrificio Christus consummauit in perpetuum eos qui sanctificantur. Ergo manifestissimum est, te nequaquam reconciliari & sanctificari, per & propter externum sacrificium seu opus Monachi uel Sacrificuli Missatoris.

Huiusmodi exempla uel sexcenta proferri possent, ex disputationibus atque controuersis, quæ nostra ætate de religione extiterunt, ac hoc ipso tempore uehementius agitantur & incitantur: unde possit euidenter conspici, ac demonstrari, Sycophantas, & Sophisticos illos Rhetores, atque Scriptores Romani Pontificis, in excusatione, seu defensione abusu-um & errorum Papisticorum, tantum usurpare uetustate detritas, uiles, rancidas atque lasceras ouium pelles, aut potius, ut in Prouerbio est, lanas caprinæ male contextas & confutas: quarum laciniarum coagmentatio, seu

sutela,

sutela, non est firmior, nec magis coheret, quam si necterent funiculos ex arena, aut fracta ouis putamina glutino sarcire ac compingere conarentur.

Hæc breuiter iam dicta, sufficiant hoc loco ad enarrationem textus præsentis. Quibus tamen adhuc duæ commonefactiones necessario sunt addendæ. Prior, de cura discendi, seu studio doctrinæ: Altera, de seiuñctione, & desertione ordinariæ congregationis, aut potestatis, quam nominant Schisma.

Dixi priorem commonefactionem esse de cognoscenda doctrina, seu cura discendi. Auditis enim Dominum præcipere, ut caueamus Pseudopphetas. Vult igitur & mandat cognosci doctrinam diuinitus traditam, legi, disci & attente considerari scripta Prophetica & Apostolica, iudicium fieri de dogmatibus, improbari, rejci, uitari falsam doctrinam & impios doctores. Hæc enim ut necessario coniuncta sunt, ita hic omnia comprehendendi intelligantur. Nam qui uitandus, fugiendus, improbandus, ac deserendus est, de eo certè iudicium fieri oportet. Constat autem, nec ordine, nec legitime, nec recte iudicari posse, multo minus pie, uel auctoritate diuina, pronunciari, ab ijs, qui nec norunt, nec intelligunt, nec didicerunt doctrinam celestem. Propterea omnes Leges, cum diuinæ

tum

cum humanæ, feruenter mandant, ut cons-
tituti iudices controuersiarum, seruent ordi-
nem legitimum in cognitione causæ, seu in-
quisitione ueritatis, ut prius audiant attente,
diligenter inuestigent, accurate cognoscant,
& probe discant fundamenta causæ, seu con-
trouersiarum momenta.

Sic expresse præcipitur Deutero. 1. Au-
dite eos; & quod iustum est iudicate. Et capite
17: Si hoc tibi fuerit denunciatum, audis-
c; inquisieris diligenter, & uerum esse
compereris, tunc conuictum tanti sceleris pun-
ies, &c. Ita in his grauissimis, difficillimis,
periculosissimis, maximis momenti controu-
ersijs religionis, atq; in iudicijs de doctrina,
pertinente ad gloriam Dei, ad singulorum
hominum salutem, ad uniuersæ Ecclesiæ in-
columitatem, propagationem & incrementa,
ad tranquillitatem status publici, quis non uis-
det, quantopere necessarium sit, & quanti res-
ferat, ut instituatür legitima cognitio, ut ordi-
ne discantur, placide audiantur, diligenter in-
quirantur, & recte intelligantur fontes con-
trouersiarum, atq; fundamenta negotiorum,
de quibus iudicare seu statuere singulos opus
est. Itaq; ut iudicium de doctrina pertinet ad
uniuersam Ecclesiam, & singulos pios, ita
unicuiq; uestrum, peculiariter etiam sua causa,
plane necessaria est uera cognitio & diligens
inquisitio, in qua capita, seu summam doctri-
næ celestis, ordine, pie, ac integre singuli disc-
cant: Accedat autem assidua & ardens inuo-
catio

catio Dei, qua lectioni & studio misceantur
ueri gemitus, & petatur, ut Deus regat iudi-
cium, accendat ueram lucem, intellectum uer-
bi sui, & pios affectus in mentibus: Quem
admodum Propheta serio animi motu clama-
uit Psalmo 119: Ah Domine fac cum seruo
tuo secundum misericordiam tuam, & iustifi-
cationes tuas doce me.

Iam scitis pro dolor usitatissimum esse,
ut plurimi Scioli sibi sumant iudicium de
dogmatibus, controuersijs, ac negocijs diffici-
limis, siue intelligant, siue ignorent quid aga-
tur, siue sint periti & idonei ad dijudicatio-
nem, siue rudes & Asini ad Lynam: Quorum
uanitas, impudentia, & arrogantia reprehens-
dicitur huiusmodi Prouerbialibus dictis: Quam-
uisq; nouit artem in hac se exerceat. Item,
Remum ducat qui didicit. Item, Aliud est
sceptrum aliud plectrum. Item, Ne Sutor ul-
tra crepidam. Et uulgari Rythmo Germanico,
Können wir nicht alle dichten/So wollen wir
doch alle richten. Ita hoc tempore congregati
sunt in Synodo Tridentina multi Pontifices,
Episcopi, Monachi, Sacrificuli, quorum sin-
guli de doctrina Ecclesiæ profitentur se iudi-
ces atq; censores fore, cum nec fundamenta,
nec fontes ueræ pietatis & Christianæ religio-
nis unquam didicerint, inuestigarint aut
cognouerint. Talis cecitas, præcipitantia &
peruersitas iudiciorum in mundo, ut dixi, usi-
tatissima est. At nos debemus & diligentes
esse in studio, & in doctrina certi, sicut præci-

edum humanas, feruenter mandant, ut cons-
tituti iudices controuersiarum, seruent ordi-
nem legitimum in cognitione causæ, seu in-
quisitione ueritatis, ut prius audiant attente,
diligenter inuestigent, accurate cognoscant,
& probe discant fundamenta causæ, seu con-
trouersiarum momenta.

Sic expresse præcipitur Deutero. 1. Au-
dite eos, & quod iustum est iudicate. Et capite
17: Si hoc tibi fuerit denunciatum, audia-
ensq; inquisieris diligenter, & uerum esse
compereris, tunc conuictum tanti sceleris pun-
ies, &c. Ita in his grauissimis, difficillimis,
periculosis, maximeq; momenti controu-
uersijs religionis, atq; in iudicijs de doctrina,
pertinente ad gloriam Dei, ad singulorum
hominum salutem, ad uniuersæ Ecclesiæ in-
columitatem, propagationem & incrementa,
ad tranquillitatem status publici, quis non uis-
det, quantopere necessarium sit, & quanti res-
ferat, ut instituatür legitima cognitio, ut ordi-
ne discantur, placide audiantur, diligenter in-
quirantur, & recte intelligantur fontes con-
trouersiarum, atq; fundamenta negotiorum,
de quibus iudicare seu statuere singulos opus
est. Itaq; ut iudicium de doctrina pertinet ad
uniuersam Ecclesiam, & singulos pios, ita
unicuiq; uestrum, peculiariter etiam sua causa,
plane necessaria est uera cognitio & diligens
inquisitio, in qua capita, seu summam doctrina-
e celestis, ordine, pie, ac integre singuli disca-
cant: Accedat autem assidua & ardens inuoca-
tio

catio Dei, qua lectioni & studio misceantur
ueri gemitus, & petatur, ut Deus regat iudi-
cium, accendat ueram lucem, intellectum uer-
bi sui, & pios affectus in mentibus: Quem
admodum Propheta serio animi motu clami-
tat Psalmo 119: Ah Domine fac cum seruo
tuo secundum misericordiam tuam, & iustifi-
cationes tuas doce me.

Iam scitis pro dolor usitatissimum esse,
ut plurimi Scioli sibi sumant iudicium de
dogmatibus, controuersijs, ac negocijs diffici-
limis, siue intelligant, siue ignorent quid agas-
tur, siue sint periti & idonei ad dijudicatio-
nem, siue rudes & Asini ad Lyram: Quorum
uanitas, impudentia, & arrogantia reprehens-
ditur huiusmodi Prouerbialibus dictis: Quam
quisq; nouit artem in hac se exerceat. Item,
Remum ducat qui didicit. Item, Aliud est
sceptrum aliud plectrum. Item, Ne Sutor ul-
tra crepidam. Et uulgari Rythmo Germanico,
Können wir nicht alle dichten/So wollen wir
doch alle richten. Ita hoc tempore congregati
sunt in Synodo Tridentina multi Pontifices,
Episcopi, Monachi, Sacrificuli, quorum sin-
guli de doctrina Ecclesiæ profitentur se iudi-
ces atq; censores fore, cum nec fundamenta,
nec fontes ueræ pietatis & Christianæ religi-
onis unquam didicerint, inuestigant aut
cognouerint. Talis cæcitas, præcipitantia &
peruersitas iudiciorum in mundo, ut dixi, usi-
tatissima est. At nos debemus & diligentes
esse in studio, & in doctrina certi, sicut præci-

pit Paulus Roma. 14: Vnusquisq; sit certus de sua sententia, habeat *ᾠκιστοσύνην*, id est, certitudinem, seu, ut sic loquar, plenam ac firmam assensionem. Et quidem hæc ipsa Pauli uerba liquet esse sumpta ex Moïse Deutero. 17: Sit ueritas certa, firma, explorata, de qua pronuntiaturus es. Sed de priore commonestione hæcenus.

Nunc addemus alteram de seiunctione, dissidijs, & schismate.

Meministis sæpe repeti mandata diuina, de fouenda & tuenda Ecclesiæ concordia, de uitandis dissidijs, discessionibus, & disiunctionibus à reliquo corpore, de non faciendis diuulsionibus & distractionibus, iuxta præceptum Pauli, 1. Corinth. 1: Non sint inter uos schismata, id est, non sitis autores & faces dissidiorum & discordiarum in Ecclesia. Iam cum negari non possit, ipsos Romanos Pontifices, & cæteros Episcopos adiunctos sedi Romanæ tot sæculis retinuisse successionem in ordinaria gubernatione Ecclesiarum (de qua ordinaria successione Episcoporum, & perpetua certorum collegiorum electione, item in ueteratis longoque usu confirmatis consuetudinibus inflatis buccis tantopere gloriantur) certe nos, qui genus doctrinæ diuersum sumus amplexi, plurimis uidemur à communi consensu temere discedentes, turbasse ac labefactasse non necessarijs disputationibus coniunctionem & concordiam tot Ecclesiarum Europæ: Imo manifestum est, nos non solum

dissentire

dissentire à Pontificijs, sed etiam ipsorum doctrinam reprehendere, taxare & uolare traditiones, ritus atq; statuta: Inde schisma, dissidium, ac discors certamen extitit, quod quantum publicarum calamitatum attraxerit, in conspectu quidem & ante oculos positum est. Hic igitur quæstio agitur: Vtrum nos, qui fuimus homines priuati, & olim regno Pontificio subiecti, pio consilio, & iustis atq; necessarijs moti causis, discesserimus ab ordinaria potestate, mutauerimus doctrinam & ritus in Ecclesia, dilacerauerimus consensum & regimen Pontificium: unde tanta populi principumq; distractio, tantum ubiq; dissidiorum, tumultuum & schismatum uidetur extitisse: Hoc ipso scandalo multi sapientes, ac imprimis politici uiri adeo mouentur & offenduntur, ut nostras Ecclesias acerrime oderint, pertinacissime mutationi doctrinæ & rituum aduersentur, uocent nos Schismaticos & Hæreticos, criminantur nos petulanter accendere atrocissima dissidia, & infinitas distractiones atq; seiunctiones moliri, &c. Quibus sane clamoribus, atq; calumnijs, atrociter & inuidiosissime prægrauamur, deformamur, traducimur, ac in odium criminemq; uocamur apud summos gubernatores, & autoritate sapientiaq; præstantes homines. Aduersus has grauissimas querelas, & atrocissimas criminationes Hypocritarum, necesse est ueram perspiciuam & firmam responsionem extare. Quam obrem scire debetis, omnino uerissimum esse,

B b 2 quod,

quod petulantia discordias excitans, distractio-
nes faciens, & accendens dissidia, sit horrenda
dum ac triste peccatum: sicut textus Prouerb.
6. expresse dicit: Rixatorem, qui serit discor-
dias inter fratres, abominatur ac detestatur
Deus. Hanc gnomen Salomonis diligenter
meditemini, memoriæq; mandetis. Nec exis-
timate ludum, aut iocum, seu rem parui mo-
menti, nec reprehensione magnopere dignam
esse, turbare, distrahere, ac lacerare Ecclesias
non necessarijs & petulantibus rixis, dissidijs,
tumultibus atq; discordijs, ortis uel ex curiosi-
tate seu πολυπραγμοσύνη, uel ex superbia
& ambitione, uel ex maleuolentia, æmulatione,
odijs & inuidencia, uel ex cupiditate uinis
dictæ: ut nostra ætas, pro dolor, multa uis-
dit & uidet exempla.

Quoties enim accidit, ut ingentia certas-
mina moueantur, sine necessarijs causis, in quibus
φιλονικία aliquis accensus æmulatione,
tantum odio sui antagonistæ, seu ut ægrefaciat
& molestus alteri sit, nouam aut peregrinam
opinionem aliquam fucis Sophismatum des-
fendit & ornat, quam non ignorat ipse à ueritate
alienam, nec fundatum esse, aut niti uis-
lis euidentibus atq; certis scripturæ testimo-
nijs, uel perspicuis firmisue rationibus? Quo-
ties fit, ut Diabolus ex ipso corpore Ecclesiæ
pulcre cōsentientis excitet aliquos, qui propter
priuatas cupiditates, aut similes causas, ab
animorum & uoluntatum alienatione ad dis-
sensiones

sensiones de doctrina prouecti, arripiunt alia
quod dogma plausibile, seu gratum uulgo,
quod ideo tantum omnis generis artibus atq;
machinis pertinaciter tuentur, non quia ues-
rum esse iudicant, sed quia uoluptati est, dis-
sentientes odiosissime traducere, insectari &
criminari? Proinde decurrunt ad partes atq;
factiones, quibus latissime uagantibus com-
muniti, tandem quicquid possunt ueneni in
antagonistas euomunt, & priuata quædam
odia ulciscuntur publica Ecclesiarum calamita-
te. Plena exemplorum est Historia omnium
ætatum, sed non est opus procul exempla re-
petere, cum sint ob oculos præsentia. Quan-
ta enim proximis annis sparserunt pestilentis
discordiæ ac implacabilium dissidiorum semi-
na, rixosi quidam clamatores & Sycophantici
scriptores, dum de linea ueste, ac similibus re-
bus atq; ritibus (suo genere non uiciosi, &
adhuc usitatis magna ex parte in nostris Eccle-
sijs) tanquam de alini umbra, ut in Prouerbio
dicitur, aut de lana caprina, tumultuose ac
plusquam tragice contendentes atq; digladi-
antes, & crudeliter omnia miscere conantes,
his adeo sæuis distractionibus opinionum &
uoluntatum, & turbulentissimis tempestati-
bus, quibus penè obruimur, occasionem suis
amarulentis criminationibus atq; calumnijs
præbuerunt.

Eti autem, ut dixi, non leue scelus est,
petulater ordinaria potestate deserta, non ne-
cessarij schismatis autorem esse: tamen pos-
sunt

liticis sermonibus, exaggerantibus atrocitas
tem cuiuscunq; schismatis, & pericula labelas
etate concordie quacunq; de causa, pñ oppo-
nant regulam uerissimam, perspicuam & im-
moram: quæ docet, quod sit seuerissima Dei
uoluntas & immutabile mandatū, ut omnem
idolatriam, omnes impios cultus, omnem do-
ctrinam dissentientem ab Euangelio fugia-
mus, improbemus & execremur. Hæc regula
sumitur ex primo Præcepto Decalogi, & alijs
firmis testimonijs diuinis. Nam Decalos-
gus præcipit, Non habebis Deos alienos. Et
de doctrinæ corruptelis Paulus inquit Galat.
1. Si quis aliud Euangelium docebit Anathe-
ma sit. Item Apostoli in Actis capit. 4. res-
pondent, Oportet Deo magis obedire quàm
hominibus.

Hæc & similia generalia mandata perti-
nent ad omnes abiq; ullo discrimine. Ergo
non dubium est huiusmodi dicta omnibus
hominibus, singulis Regibus, Principibus,
Episcopis, & priuatis ciuibus præcipere, ut
discant, amplectantur & confiteantur ueram
doctrinam quocunq; tempore, ac fugiant to-
to pectore, publica professione reneciant, &
improbent omnes idolatricos cultus & quacunq;
impiam doctrinam, seu quacunq; falsa
dogmata. Sed illa commonefactio, quam
supra inculcaui, repetita hoc loco, præsentī
regulæ adiungatur, scilicet, quod oporteat
dissentientes ab ordinaria potestate certos esse
de ueritate doctrinæ, quam profitentur &
amplectuntur

amplectuntur: sicut antea citauimus uerba
Deutero. 17: Sit ueritas certa, &c. id est, prius
doctrinam studeas ex ueris fontibus atq; fun-
damenti recte ac ordine discere, pie, dextre,
perspicueq; intelligere, Quam postquam, con-
uictus & confirmatus testimonijs scripturæ,
agnoscis & intelligis esse ueritatem diuinis
traditam, tunc, inquam, agnita & intellecta
ueritate, debes hanc obedientiam Deo (in
quocunq; genere uitæ uersaris, siue Magistras-
tum geris, aliorumue consilia gubernas, siue
plebeus ciuis es) ut piam doctrinam & ueras
sententias amplectaris, celebres, & confitearis
propter gloriam Dei, propriæ salutis tuæ cau-
sa, & ad propagationem ac incrementa Ca-
tholicæ Ecclesiæ Christi. Si propter hoc stu-
diam ueritatis, & piam confessionem, Papa,
Episcopi, Reges ac Principes expellent te ex
suis coetibus, & hostiliter aduersus te grassa-
buntur: atq; ita distractiones, dissidia, schis-
mata & ingentes discordiæ orientur: uiderint
illi, quorum est culpa, scilicet, Tyranni, Hypo-
critæ & alij autores tam horribilium dissensio-
num & seiunctionum, seq; ad reddendam
Deo rationem præparent: Tu quidem nec
ideo ab Ecclesia Catholica seiunctus, nec tur-
bata concordia, dilaceratiue consensus publi-
ci crimine condemnandus es, quod ueritatis
cœlestis lucem omnibus uitæ commodis, &
publicæ priuatæq; tranquillitati non dubitas
anteferre, sed ob id alienissimus ab hac culpa,
potiusq; laude dignus, & officio recte functus

esse iudicari debes. Quemadmodum testatur
Eliæ Prophetæ exemplum, cui cum impius
Rex Achab obijceret crimen turbatæ concor-
diæ, & conuulsi status publici, 3. Regum 18.
inquiens, Tunc es ille qui conturbat Israel?
ipse Tyranno grauitè respondet, Imò non
ego turbaui Israel, sed tu ipse autor es turbati-
onum, colendis ac stabiliendis Idolis, &c.

Porro res ipsa loquitur, ac uos scitis, Pa-
pam, Episcopos atq; doctrinam Pontificiam,
seu Papisticam, à nobis taxari, improbari, ac
refutari in controuersijs plane perspicuis, illu-
stribus, necessarijs, & maximi sane momenti:
In qua quidem necessaria reprehensione stu-
dimus intra iustas metas manere, fideliter
uniuersa Ecclesiæ doctrina, inquisitis fontibus,
explicata, tantumq; docendo, non seditionis
bus & armis propagata. Lucet igitur in nostris
Ecclesijs, Dei beneficio, certa & perspicua ue-
ritas, aduersus Papam, Episcopos, Monachos,
omnesq; factionis Pontificiæ manipulares ac
satellites: quorum multi tetri errores, & mul-
ti abusus adeo manifesti sunt, ut facillime ag-
noscantur & iudicari ab omnibus communi sensu
prædictis possint.

Exempli causa.

Certa & immota ueritas est: manifesta
mendacia, & contumeliosa aduersus filium
Dei doceri ab ijs, qui dicunt, homines me-
reri remissionem peccatorum, proprijs operi-
bus,

bus, cultu Missarum, exercitijs uitæ Monasti-
cæ, peregrinationibus ad loca Sanctorum, &
concurrationibus ad certas statuas, &c. Item,
manifestum mendacium est, & horribilis Ido-
latria, quod sancti homines, qui ex hac uita
discesserunt, inuocandi sint. Item, Quantum fu-
ror est? quam manifesta impietas? quam te-
tra Idolatria, seu idolomania? quod in thea-
tricijs pompis circumfertur, ostentatur, adora-
tur, & inuocatur hostia, seu panis ille consecra-
tus, loco Christi, quem alligant ibi Papistæ,
cōtra rationem Sacramenti, seu extra & præter
uerbum Dei, loquens expresse de Sumptione,
non de ullis spectaculis rei extra usum diuini-
tus institutum. Item, Quantum manifestæ tur-
pitudinis, & insigniū mendaciorum cōinetur
in lege Pontificia de coelibatu? qua Sacerdoti-
bus & alijs idoneis ad coniugium, præcipitur,
ne in legitimo coniugio caste uiuant. Item,
Manifestum mendacium & horribilis error
est, quod Papistæ iubent homines perpetuo
dubitare, an habeant remissionem peccato-
rum, & an placeant Deo. Item, Crassum &
manifestum mendacium est, quod flagitant in
confessione, apud administrantes Sacramenta,
enumerationem singulorum delictorum, tan-
quam necessariam, seu mandatam iure diui-
no. Deniq; superstitio & manifestum menda-
cium est, quod affirmant Papistæ, discrimina
ciborum, & similium rituum, autoritate hu-
mana in Ecclesia institutorum, obseruationes,
esse peculiare Dei cultus, & opera necessaria,

nec omitti posse sine peccato, etiam extra cas-
sum scandalii, &c.

Hæc ideo prolixius enumerauit: primum,
ut in publicis dissensionibus de doctrina, con-
sideretis attente, de quibus articulis exoriantur
controuersiae, & moueantur ac maneant
certamina: Deinde, ut hac consolatione ani-
mos confirmetis & muniatis, quod sit immo-
tum & seuerissimum Dei mandatum, ut sin-
guli ueritatem seu cœlestem doctrinam cog-
noscamus, amplectamur, & confiteamur,
Quodq; necesse sit, idola, & impia seu falsa
dogmata taxari, improbari, refutari, ac uitari,
iuxta uocem primi Præcepti: Non habebis
Deos alienos. Hoc primum & summum
mandatum prorsus est immutabile, & indis-
pensabile, ac longe antefendum potentiae,
autoritati, sapientiae, legibus & traditionibus
omnium hominum.

Filius Dei, Dominus ac Saluator noster
Iesus Christus, perpetuo nobis adsit imper-
iciens suam gratiam Spiritu sancto in pectora
effuso, ut lucem ac ueritatem incorruptae do-
ctrinae firma fide conseruemus atq; retineas-
mus, ipsumq; uera pietate & gratitudine, ue-
ris officijs & honoribus in omni aeternitate
colamus: Quemadmodum paulo ante ago-
nem precatu est ipse aeternum Patrem, Ios-
han. 17: Pater, sanctifica eos in ueritate tua,
sermo tuus est ueritas, Amen.

Non

Non omnis qui dicit mihi Domi-
ne Domine, intrabit in regnum cœ-
lorum, sed qui facit uoluntatem Patris
mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in
regnum cœlorum, &c.

Charissimi Auditores: Ad hanc satis
prolixam concionem ab Euangelista Matthæo
luculenter hic descriptam, & à Domino haud
dubie crebro repetitam, circa finem, loco per-
orationis, attexitur, uelut Epiphonema quod-
dam, insignis commonefactio seu doctrina, de
discrimine inter Hypocritin & ueram poenit-
entiam seu conuersionem ad Deum. Ac de
utrisq; scilicet, Hypocritis, & uere conuersis,
seu renatis, pronunciat atq; decernit Domi-
nus hoc modo & in hanc sententiam: Hy-
pocritas nequaquam placere Deo, sed acce-
ptos esse uere pios, id est, incorrupta fide De-
um inuocantes, quales sunt omnes, qui reue-
renter audiunt uerbum Dei, idq; ueris animi
motibus amplectuntur, & iuxta eam nor-
mam Deo student obedire.

Hæc commonefactio comprehenditur
& in primo Præcepto Decalogi, & in sacris
litteris repetita subinde, concionibus Prophe-
ticis & Apostolicis passim uel adiungitur, uel
interponitur, ut Deuto. 6: Diliges Domi-
num Deum tuum ex toto corde tuo, &c. Item
Iob 13: Non intrabit coram Deo ullus Hypo-
crita. Constituta autem hac Regula, quod res-
iecti

lecti sint Hypocritæ, quod Deus requirat ac postulet interiores motus uoluntatis & cordis, quod coli & inuocari uelit, non externa simulatione gestuum & ceremoniarum, sed ardenti & uera fide, qua cor in poenitentia credit se recipi & exaudiri propter Mediatorem; Iam necessario explicare nos hanc quaestionem oportet. Quinam sint Hypocritæ, ac è regione, qui uere sint pii, credentes ac sancti. Cæterum quo facilius, & planius hanc quaestionem diiudicet unusquisque uestrum, operæ precium fuerit hæc, quæ sequentur, assidua meditatione, uelut intimis animi sensibus, inspicere.

Itaque primum memineris, singulos homines non exiguam partem hypocriticæ simulationis & securitatis circumterre: Ac si quando uel quærere, uel coram intueri libebit Hypocritam, contempleris teipsum, uelut in Socratico speculo, & ut uulgo loquimur, in temetipsum descendas, seu in tuum ipsius sinum inspuas: hinc & quidnam sit hypocrisis, & tuam hanc esse propriam uirtutem cognoscas. Scriptum est enim Psalmo 116. Omnis homo mendax, id est, Hypocrita, scilicet, non uere timens Deum, seu non satis metuens iram Dei, nec ardens fide, seu non satis confidens misericordiæ, sicut debebat. Verum hoc loco proprie quæritur de contumacibus & pertinacibus Hypocritis, qui nec ad agnitionem sui deduci, nec ad Deum conuersti, hoc est, nec rudimenta poenitentiae, nec ueræ fidei

initia

initia experiri aut degustare uolunt. De hoc genere Hypocritarum nonnihil nobis hic necessario erit dicendum.

Tales enim sine ulla dubitatione sunt reiecti: Ideoque discernendi ab altero genere Hypocritarum, misero quidem illo, & multiplici infirmitate ac immundicie deformi, ueruntamen docili & sanabili, incipientium scilicet in agnitione imbecillitatis propriæ Deo sese subiacere, & ad ipsum conuersti. Nam pertinaces, atque contumaces Hypocritæ, intelligantur homines magni ac sapientes, qui sibimetipsis comminiscuntur religiones, sanctitatem, cultus, quia tument persuasione propriæ sapientiæ, ac iustitiæ, quarum utranque sibi prolixè tribuunt, imò præ se ferunt multiplex decus uirtutum, & honestarum actionum in exteris ore uita: sed interim cor aut est Epicureum, plenum securitate carnali & contemptu Dei, quales Hypocritæ fuerunt Cain & Iudas, Item quales hoc tempore sunt Papa Romanus, & plerique ex Collegio Cardinalium: Aut oppressum fluctibus dubitationum de Deo, ut in Saule ruente in impatientiam & desperationem: Denique cor Hypocriticum uniuersaliter effertur fiducia sui, nec expauescit coram Deo, donec castigatio seu poena differtur, & antequam calamitatibus opprimatur, Quemadmodum Achitofeli & Absolonis exempla testantur.

Ex his igitur & similibus exemplis atque descriptionibus potestis aliquo modo intelligere,

gere, uel saltem imaginatione concipere, quibus
nam dicantur præfracti & pertinaces Hypocri-
tæ: quorum proli dolor in genere huma-
no semper est ingens & horribilis multitudo,
etiam inter eos qui nominantur Ecclesia, &
populus Dei, ubi sonat uera doctrina, sicut
Matth. 13. Parabola de semine significat.

E regione homines uere pii, uerè creden-
tes, uere renati sunt, in quibus & initia sunt
ueræ ac seriæ poenitentiae seu conuersionis ad
Deum, coniunctæ cum ueris animi pauori-
bus atq; terroribus (quos reuera sentiunt ac
experiuntur mentes, quando considerantes
iram Dei uere deprimuntur, abijciuntur, hu-
miliantur excussa securitate) & initia ueræ
consolationis, qua per uocem Euangelij sus-
tentantur, eriguntur ac uiuificantur corda
trepidantia & doloribus oppressa, ut rursus
acquiescant in Deo propter Mediatorem, &
hac fide inchoent obedientiam & spem uitæ
aeternæ.

Quod autem singuli qui experiuntur
hos ueros poenitentiae atq; fidei motus, uere
placeant, & sint uere filij Dei, comprobant
& conuincunt hæc testimonia. Esaia ultimo:
Ad quem respiciam, nisi ad miserum & con-
tritum spiritu, & trementem sermones meos.
Item Psalmo 34. Prope est Dominus his qui
tribulato sunt corde, & contritos spiritu salua-
bit. Item, Psalmo 51: Sacrificium Deo spiri-
tus afflictus, Cor contritum & humiliatum
Deus

Deus non despiciet. Esaia 42: Calamum
quassatum non confringet, linum fumigans
non extinguet.

Hæc dicta, prorsus perspicua & explica-
ta, monstrant discrimen inter filios Dei &
Hypocritas. Vbiuncq; est cor dolens, & ex-
pauescens cogitatione iræ Dei, quod tamen
confugiens ad Deum rursus erigitur cōsolati-
one Euangelij, & acquiescit in agnitione Chris-
ti: ibi sunt initia ueræ poenitentiae seu con-
uersionis ad Deum, nec in talibus est hypo-
crisis impia & diuinitus reiecta seu condem-
nata.

Cæterum secundo loco causa consideres-
tur, Quare Dominus hic, per Antithesin,
mentionem faciat utriusq; coetus, scilicet Hy-
pocritarum & uere credentium. Ac prior qui-
dem causa concionis huius est, ut hoc ipsum
discrimen nobis in conspectu ac familiariter
notum sit, nec in hypocrisi perseueremus, &
uelut impliciti constrictiq; detineamur. Re-
quirat enim Deus cultores atq; ministros, uer-
o motu cordis spontanea seu spiritualia offi-
cia præstantes, non fucatos Hypocritas: ut
Cain, Saulem, Achitofel, & id genus uiperar-
um, quod foris glabrum uidetur ac nitidum,
sed intus plenum est teterrimi ueneni, plenum
diffidentiae ac dubitationum de Deo, plenum
contemptus Dei, aut certe plenum horribili
indignatione & fremitu aduersus Deum. Pro-
inde primum mandatum sic præcipit, Dili-
gas Dominum Deum tuum ex toto corde
tuo.

tuo. Item Sanctus Paulus ait Rom. 10: Cor-
de creditur ad iusticiam, ore autem confessio
fit ad salutem, &c. Et Ioel 2. scriptum est:
Conuertimini ad me toto corde uestro, &
scindite corda uestra, non uestimenta uestra.

Deniq; hæc grauissima doctrina, de ueris
& ardentibus motibus cordis, improbens ac
damnans hypocrisin, ubiq; in uerbo Dei pro-
ponitur, & assidue repetitur.

Sed dicat aliquis: Ah quomodo potero
cor meum mutare seu refingere? quomodo
potero exuere & abijcere connatam hypocris-
in? optarem equidem & summopere uelim
penitus ardere cor meum fulgentissima luce
fidei, & incendio quodam dilectionis erga
Deum.

Huius quæstionis & obiectionis explica-
tio necessaria est. Etenim quia nemo homi-
num in hac mortali uita uacat hypocrisi, &
singuli sumus infirmi ac immundi, nec sentis-
mus satis acres pauores, satis excitatos & ar-
dentes motus timoris, fidei, dilectionis, spei,
lacticiæ in Deo, ut sentire debebamus & opta-
remus: certe plurimum refert, imo necesse est,
doceri nos, qua ratione, quo ordine, quibus
gradibus & incrementis debeamus pro-
ficere, correctæ & emendatæ quantum fieri
potest, interiori prauitate. Necesse est autem
expetentes salutarem emendationem, seu uo-
lentes proficere, primum agnoscere, quod
hypocrisis triste sit peccatum, ac Deo uerè
displicens, quodq; serio Deus irascatur coeci-
tati &

tati & ignauo frigori nostrorum cordium ue-
lut in tenebris, ruentium, & auersorum ab
ipso.

Et quanquam hæc ipsa agnitio, unde ori-
ri exercitia poenitentiae oportet, non illustris,
initio præsertim, sed subobscura & ualde lan-
guida est: tamen est initium & quoddam qua-
si tyrocinium ad salutarem emendationem.
Quia necesse est singulos audire, cogitare ac
firma assensione amplecti uerbum Dei, sic, ut
simul accendatur inuocatio confugiens ad De-
um, & petens auxilium, robur, incrementum,
propter filium Mediatorem, Dominum no-
strum Iesum Christum. Ita Dominus inquit
Matth. 7: Petite & dabitur uobis, omnis qui
petit accipit. Item Lucæ 11: Quanto magis
Pater cœlestis dabit Spiritum sanctum peten-
tibus.

Hæc omnia in nobis initio ualde sunt
infirma & languida, agnitio nostri, uerus do-
lor & pavor intuens iram Dei aduersus peccas-
tum, inuocatio, fides, & conuersio ad Deum,
seu poenitentia inchoans nouitatem spirituas-
lem: sed oportet ea magis magisq; crescere,
confirmari, augeri & corroborari, sicut Marci
9. trepidans pater ueris gemitibus & lacrymis
orat se confirmari, clamitans, Credo Domine
sed opem fer imbecillitati meæ. Item Sanctus
Paulus Philip. 3. fatetur se nondum penitus
comprehendisse, nec perfectum esse, sed per-
sequi se ac sectari, ut consequatur & compres-
hendat illa ingentia seu cœlestia bona, quæ
admodum

admodum ipse comprehensus & explorate cognitus sit à Christo. Nec Deus hæc languida & tenuia initia uult rejicere, sicut affirmat Psalmo 8: Ex ore infantium & lactentium se laudes suas perfecturum. Item Paulus inquit expresse, Roma. 14: Infirmum in fide assumite seu recipite, Deus enim illum recepit. Item, Philip. 2: Deus est qui efficit in uobis ut uelitis & ut perficiatis, ut ipsi grata fiant.

Hanc dulcissimam consolationem perpetuo memento, & animis infixam circumferte: Quodcumq; cor tuum affert hæc salutaria initia pietatis, seu boni propositi, tantum ut uelit, & cupiat obsequi, & præstare ueros honores atq; cultus Deo, ac doctrinam celestem reuerenter amplecti, & assentiri promissionibus diuinis, nec ut hostis Dei repugnare Deo trahenti, tunc uerissime Deus adest tibi, ac ipse uult efficaciter te confirmare, regere, prouehere, ut perficiatur inchoata in te salus, ut facias ipsi grata, ut ipsius agnitio & lux spiritualis in mente tua magis magisque accendatur, crescat & augeatur. Nec irrita est inuocatio petentis confirmari & augeri initia lucis diuinæ, & languidæ fidei scintillulas.

Hactenus audiistis de priore causa, propter quam Dominus hic mentionem facit dissimulantis, inter Hypocritas, & uere pios, seu uere credentes, uidelicet, ne in securitate carnali, in hypocrisi, in Cyclopoico Dei contemptu,

temptu, & in simulatis duntaxat gestibus operum externorum perseueremus, sed ut ueros, & interiores cultus inchoemus: ac etiamsi manet infirmitas multiplex atq; plurimum imperfectionis, ne tamen simus elati, superbi, præfracti, pertinaces atq; contumaces Hypocritæ.

Posterior causa concionis huius adiecta à Domino circa finem capituli, est, ut commoueamus & erudiamur, quod semper in eo coetu seu populo, qui nominatur Ecclesia, sint duo genera hominum: alterum, magnæ multitudinis Hypocritarum: alterum, exigui agminis uere credentium, uerosq; cultus Deo pie præstantium. Porro hæc dissimilitudo, & hoc scandalum paucitatis uerè credentium mirifice exercet, conturbat, & offendit singulorum animos: ut manifestum est in Ecclesia hoc tempore plurimum esse tristissimarum confusionum, plurimum dilacerationum, dissidiorum, factionum, schismatum, cum alij uideri uelint Papistici, alij simulent se amplecti Sphynxem Augustanam cuius titulus est IN T E R I M, alij numerentur inter Euangelicos, alij probent fanaticorum Anabaptistarum deliria: Breuiter (ne plura genera Sectarum atq; partium distractarum enumerem) hi, quos modo dixi, omnes quantumuis grauer inter se de doctrina dissentientes, tamen arrogant sibi titulum Ecclesiæ & populi Dei.

Hanc deplorandam dissimilitudinem, & seuam dilacerationem huius corporis, quod

nominatur Ecclesia, cum homines intuentur, plurimi certe horribiliter offenduntur, adeoque perturbantur, ut fluctibus dubitationum oppressi, nequeant diiudicare seu statuere, ad quam harum partium, siue Sectarum adiungere se debeant, seu quod genus doctrinae debeant amplecti. Multi prorsus à Deo deficiunt, propterea, quod cogitant, omnes de religione controuersias pariter incertas, ambiguas, perplexas, & inextricabiles esse: Proinde fiunt insigniter profani, efferi, Cyclopici contemptores Dei, & palam Epicurei, seu Athei.

Quid est quod Pontificij seu Papistae, ac comodant sibi plausibiles & gloriosos titulos atque praetextus: iactitant se tenere ordinariam potestatem in successione continua, seu perpetua, multorum seculorum, ostentant concinnitatem ceremoniarum, distinctionem graduum & sacrorum ordinum, pulchram denique speciem spectaculorum, supplicationum, seu pomparum religiosarum, & aliarum constitutionum Ecclesiasticarum.

At Anabaptistae multo inflatius praedicant Enthusiasticos & afflatus diuinos, capiuntque animos hominum prodigiosa simulatione sanctitatis, humilitatis & patientiae.

Hic necesse est ueris fundamentis innixos, fultos & sustentatos piorum, seu Christianorum animos tenere hanc firmam consolationem, & firmissima assensione statuere: quod, quanquam multae dilacerationes factae sunt, & nunc

& nunc quoque, dissidijs docentium, populus in diuersas factiones distrahitur, tamen Deus in tanta confusione opinionum, ac turbatione pie consensus, perpetuo sibi colligat & seruet in genere humano aliquam ueram & aeternam Ecclesiam. Praeterea necesse est, Christianos circumspicere ac scire, quanam, qualis, & ubi sit Ecclesia, in quo coetu, in qua societate, colligatur aeterna haereditas filio Dei, in quo corpore sint uera & uiua membra Christi & Ecclesiae, uidelicet, in eo coetu, seu corpore (quantumuis squallido & lacero) in quo sonat uox uerae doctrinae incorrupta, nec defenduntur pertinaciter idola, & errores pugnantes cum uoce filij Dei, Quemadmodum Dominus affirmat Iohan. 10: Oues meae uocem meam audiunt, &c. Ac sine ulla dubitatione, persecutores uerae doctrinae atque defensores Idolorum, quantumuis uenditent se plausibili & bella specie successionis ordinariae, elegantium ceremoniarum, distinctionis graduum & exercitiorum, quantumuis etiam simulent pietatem gestibus externis, clamitantes, Ah Domine Deus, O Domine Domine, &c. tamen nequaquam sunt membra populi Dei & ciues Ecclesiae Christi.

Quamobrem nec elegantia ceremoniarum, nec autoritas loci ordinarij, nec splendor pomparum, spectaculorum, supplicationum, quenquam conturbet aut moueat, ut aduersarijs pie doctrinae, pertinaciter idola tuentibus, uel assentiatur uel applaudat, Sed singuli

ueram doctrinam, sine corruptelis amplexi, fideliter atq; constanter custodiant, confiteantur, & utraq; manu, seu potius toto pectore, retineant.

Cæterum non exiguus est numerus Hypocritarum etiam in nostris Ecclesijs, in quibus tamen Dei beneficio uox Euangelij sonat incorrupta: Sed notum sit discrimen. Singuli enim quorum corda sentiunt ueros pauores ac dolores, agnita ira Dei aduersus peccatum, & rursus eriguntur, conceptaq; consolatione liberantur ex doloribus inferiorū acquiescentes fiducia Christi Mediatoris, atq; ita habent initia poenitentiae seu conuersionis ad Deum, Hi uniuersi (inquam) certò sunt filij Dei, hæc redēs æternæ salutis, & uiua membra ueræ Ecclesiæ Christi, Qui, quanquam suas habent infirmitates nec exiguas, & multiplices, tamen nullo modo sunt in societate aut numero non renatorum seu reiectorum Hypocritarum. Illud tamen unusquisq; sciat & meminerit, oportere se paulatim proficere sic, ut timor Dei, fides, humilitas, castitas, cæteraq; uirtutes Deo placentes in anima sua crescant, augeantur & confirmentur. Imo certo scias, quantumuis languida sunt initia conuersionis, Deum ipsum (modo luceant aliquæ scintillulæ fidei in tuo corde) uelle tibi adesse, te foeliciter prouehere, salutariter gubernare, tibi efficaciter opitulari: ut gnome Pauli, quam ex 2. capite ad Philippenfes antea citauimus, expresse affirmat, Deus facit ut uelit & perficiatis,

ciatis, &c. Quamobrem tale cor, quod habet initia spiritualium exercitiorum, uerissime fundatum, extructum & ædificatum est supra firmissimam rupem seu petram Christum: Is suppeditat ei uigorem, robur & uires, ut & aduersus impetum insultusq; furentium Diabolorum, & contra insidiosissimas omnis generis tentationes firmiter subsistere possit, nec se deijci de gradu (ut aiunt) dimoueriq; loco patiatur.

Vt autem apprehendamus hanc petram, in eaq; consistentes permaneamus immoti, id hac tantummodo ratione consequemur: si cor in uera poenitentia, fide Dominum Iesum Christum apprehenderit, assidue isq; gemitibus petet, ut ipse uelit opitulari nostræ imbecillitati, uelit nos regere sua luce, suis consilijs, nec sinat mentes nostras ruere in errores, scelera, scandala, blasphemias, &c. Estq; in hoc ipso textu, utraq; commonefactio comprehensa: altera de ingenti periculo, & infirmitate hominum: altera de consolatione, quæ imbecillitati nostræ, & magnitudini periculorum opponit firmissimam petram, & opitulatorem omnipotentem Dominum nostrum Iesum Christum.

De periculis & horribili tyrannide insidiatoris Diaboli dicitur 1. Petri ultimo, Aduersarius uester Diabolus tanquam Leo rugiens circumit quærens quem deuoret. Quam multos enim Diabolus implicat, atq; fascinat

C c 4 furoribus

furoribus Sectarum, ac opinionum impia-
rum? Quantam præterea multitudinem ho-
minum passim impellit ad alia tristissima sceles-
ra, adulteria, furta, homicidia, &c. Quid
quod ruentes in hæc flagitia tantaq; turpis-
tudines, plerunq; tandem opprimuntur de-
speratione? Hoc igitur est illud miserrimum
genus hominum, de quo concionatur Chris-
tus in hac parabola, quando dicit, Hypocri-
tas similes esse fatuis ædificantibus domos su-
per arenam: factis enim huiusmodi fundam-
entis, quàm facile fieri poterit, ut coortis
tempestatibus, & pluuijs impetuosiss, arena
propellatur, & disturbatis hoc modo conuul-
siscq; fundamentis, uniuersum ædificium cor-
ruat? Quemadmodum uidemus hoc tempore
multos à Deo deficere, uelut euersos, uel
irruentium aquarum copia & impetu, uel uiol-
entis flatibus atq; turbinibus uentorum: Imo
singulis ætatibus (proh dolor) uaria defectio-
num & insignium leuitatum conspiciuntur
exempla.

Hæc horrenda pericula, & ingentem in-
firmitatem nostram considerantes, Sciamus
ædificandum nobis esse super immotum fun-
damentum, ac firmissimam petram filium Dei
Domini nostri Iesum Christum: Huic
petræ, seu fundamenro si quis in exercitijs ue-
ræ poenitentiae, uera fide ac intocatione ar-
denti insistit atq; innititur, eum nequaquam
Diabolus euertere, præcipitemue deicere pos-
terit, quantumuis undiq; hostiliter irruat, &
excitatis

excitatis ingentibus procellis concutere seu la-
befactare petram frustra conetur: Sicut Dauid
dem, acerrime quidem, sed frustra oppugna-
uit.

Ac ut tota res fiat illustrior, proponite
animis exemplum utriusq; uidelicet, Saulis &
Dauidis: ex qua antithesi, seu comparatione
dissimilium exemplorum, spero futurum, ut
interpretatio textus huius multo facilior intel-
lectu sit, & magis perspicua.

Saul Rex sapiens, & in gubernatione
difficili, bene meritis de patria, gestis initio res-
bus magnis & utilibus, cogitabat de transfe-
rendo regno ad suos posteros iure successionis
hæreditariae: cogitabat de constituenda forma
politiae, seu imperij suo arbitrio: Idem, ambitio-
ne & liuore motus, persequabatur Dauidem,
& tanquam ipse successus haberet in
manibus, sperabat sua consilia non infœliciter
casura, suos conatus non fore irritos, sed se
perfecturum esse ex animi sententia quod co-
gitarat, concupiuerat & constituerat.

Verum sanctitas eius uniuersa, & omnis
consiliorum, in speciem prudenter suscepto-
rum, accurata pensitatio, fuit ædificata super
arenam instabilem, & fluctuantem. Ideo tan-
dem, euersus à Diabolo, funditus periit, hor-
ribili desperatione & æternis poenis oppres-
sus. Sciens enim & uolens repugnabat uolun-
tati diuinæ, ac interim tamen confidebat, se
suis consilijs, machinationibus, & uiribus,
etiam inuito Deo, ea quæ sibi proposuerat,
C c 5 quæ

quæ meditabatur, atq; susceperat, expedire, ad exitum perducere ac obtinere posse. Hæc quid aliud sunt, quam uanissima somnia, fallaces imposturæ, ac mera mendacia?

David uero, quanquam horribili scelere lapsus, rapuerat alienam coniugem, interfecto marito, tamen non fuit pertinax Hypocrita: non enim perseverauit in contemptu Dei, seu malo proposito, sed cum à Propheta Nathan argueretur, agnita ira Dei, uere dolebat, quod offenderet Deum, & apprehendens auditam absolutionem fide, rursus conuertebatur ad Deum: Postea, etsi Diabolus instituta longa Tragoedia, &, ut sperabat, inextricabili Dauidi, non destitit oppugnare sustinentem magnas calamitates multos annos, ut adigeret ad desperationem (impulit enim Absolonem filium, ut aduersus Patrem arma caperet, coëgit ingenti seditione concitata regno expulsum fugere, deniq; multis tristibus, & plus quam tragicis, scandalis atq; sceleribus, quæ seditio peperit, excitatis, ita exercuit & excruciauit Dauidem Diabolus, ut speraret & hunc prorsus perituum esse, sicut Saul perierat) tamen, cum David firmiter insisteret, ac inniteretur arduæ & immotæ petrae, id est, Mediatori filio Dei, uere affuit ipsi Christus, & confirmatum Spiritu sancto sustentauit, erexit, seruauit ac protexit: Quia tunc conuersus ad Deum, ac fide intuens misericordiam promissam propter Mediatorem, accipiebat remissionem

missionem peccatorum, & acquiescebat in hac uera uiuifica & æterna consolatione, quam reliquit ipse scriptam Psalmo 2. his uerbis: Osculamini filium, Beati omnes qui confidunt in eo.

Cæterum in consideratione horum insignium, illustrium, & pulcherrimorum exemplorum, illud imprimis & ante omnia discamus, Quomodo sit ædificandum super hanc petram: scilicet, hoc modo, ut in uera poenitentia, seu conuersione, proponamus animo uerbum, seu uocem Euangelij, ac uera fide acquiescentes in filio Dei Mediatore Domino nostro Iesu Christo, & repugnantes dubitationi atq; diffidentiae, per ac propter Christum misericordiam & auxilium Dei ueris gemitibus imploremus.

In hac nostra lucta, & diuina consolatione, re ipsa experimur, nec fidem, nec inuocationem hanc inanem aut irritam esse: Ac tunc quidem, reuera, sanctitas atq; pietas nostra, non est inanis & fucosa hypocrisis, nec innititur arenæ nunquam cohærescenti, instabili, & fluctuanti, sed insistit arduæ, firmæ, immotæ ac nunquam corruituræ petrae, ipsi filio Dei Domino nostro Iesu Christo, qui uerissime est lapis angularis (iuxta uersum Psalmi 118. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes hic factus est in caput anguli) super quo sumus extructi: quemadmodum sanctus Paulus ad Ephes. 2. hanc metaphoram enarrans dulcissimam gnomen Psalmi 118 (modo citati)

citati) declarat & interpretatur. Sumus autem ædificati, & extructi super Dominum nostrum Iesum Christum, petram & lapidem angularem, ita, ut nos ipse sibi impositos gestet, fulciat atq; sustentet: primum uerbo suo ac uoce doctrinæ; Deinde merito, seu sacrificio suo, & assidua intercessione, seu assidua applicatione meriti sui pro nobis (sunt enim consuncta meritum Christi, id est, obedientia, qua factus pro nobis uictima, deriuatis in se peccatis nostris, satisfecit iusticiæ Dei ad iram placandam: & intercessio perpetua, qua coram æterno Patre interpellat, ac deprecatur pro nobis, offerens sua merita, perferens nostros gemitus ad Patrem, petens recipi nos, & tegens applicatione meriti sui, ne effundatur in nos ingens ira diuina) Postremo sua potentia, & efficacia, qua nobis adest, qua simul est efficax in nobis, qua ipse immediate uiuificat nos uoce Euangelij, & Spiritu sancto, effuso in nostra pectora, qua protegit nos, repressis atq; depulsis Diabolis, qua perpetuo colligit & seruat sibi æternam Ecclesiam, sicut inquit Iohan. 10. Nemo rapiet oues meas ex manibus meis: qua ipse potenter & efficaciter regnans, aufert, abolet, ac destruit peccatum & mortem, ac è regione reddit integram nouitatem, seu conformitatem cum ipso, restituit iusticiam, & uitam æternam, in qua Deus erit omnia in omnibus beatis.

Hoc modo discamus agnoscere hanc immortam, uiuam, & sempiternam petram, ut discers

discernamus hunc Dominum, ab omnibus alijs doctoribus, & Prophetis, quorum ministeria, beneficia, uirtutes, & dona non merentur alijs: nec (etiamsi forent ipsis meritoria) possent applicari pro alijs, quorum deniq; personæ non sunt efficaces in nobis, nec uiuificant. Ideoq; fides nitatur non persona Prophetæ aut Ministri externæ uocis, sed persona Christi Redemptoris ac Mediatoris, quæ est uiuificatrix, &c.

Hæc omnia multum, diligenter & attente cogitentur in quotidiana precatone, ut uera poenitentia, fides, spes, uera inuocatio, & reliquarum uirtutum necessariarum initia crescant in nobis, augeantur, confirmentur & perficiantur: Quod ut fiat, gubernet, erudiat, sanctificet, & adiuuet nos ipse filius Dei propiciator, uiuificator, lapis angularis, & petra salutis, Dominus noster Iesus Christus, Amen.

CAPVT OCTAVVM.

Si uis potes me mundare.

Post concionem in monte habitam, sequitur recitatio aliquot miraculorum. Vult enim Christus testimonia doctrinæ suæ ostendere, ut certò sciamus, hanc suam doctrinam immortam uoluntatem & decretum diuinitatis esse, & se ueracem & à Deo missum esse: deniq; hanc suam uocem non esse

esse quiddam commenticiū aut ab hominibus excogitatum, sicut Ethnici, cultus ac numina sibi ipsi finxerunt. Ac multa sunt huius triennij miracula quæ breuib. interuallis facta sunt. Initio primi anni duo ex mortuis resuscitati sunt, filius uiduæ in Naim, Et Iairi filia. Post tertio anno Lazarus resuscitatus est. Hæc & multa alia miracula recitantur in scriptis Euangelicis. Nec dubium est, multos sapientes mirari, cur tot miracula recitata sint, cum conciones minus frequentes commemorentur. Sed recte instituti intelligunt utraq. scriptis Apostolicis comprehendit: recitari miracula, & conciones. Cumq. antea à Prophetis, & post à Iohanne & Paulo doctrina copiose explicata & illustrata sit, cæteri libri testimonia miraculorum uniuerso generi humano proponunt.

Quare ut teneatis perpetuam de miraculis commonefactionem, cogitandam in omnibus exemplis, Primum sint in conspectu hæ tres causæ, propter quas facta & recitata sunt miracula.

Prima causa est, ut omnibus hominibus testimonia sint de Deo, Et ostendant, hanc uocem Christi uere diuinam esse, Et hunc doctorem Christum ueracem & à Deo missum esse. Sic enim omnibus temporibus sese Deus patefecit, ut testimonia miranda subinde uerbo addiderit, ne genus humanum in his dubitationibus maneret, Quis sit Deus, & quod sit uerbum Dei, Ac uult Deus ita agnosci & inuocari,

ut mens fide intuens & inuocans Deum, agnoscat & inuocet hunc Deum, qui se editis certis & admirandis testimonijs patefecit, qualia omnibus temporibus edita sunt: ut quod initio Adam & Heuam coram alloquitur, & edita promissione statim in corde consolationem eis ipse dicit, qua senserunt se liberari ex morte, & denuo uiuificari. Postea addita sunt patribus alia testimonia: Sacrificium Abeli incendit & absument ignis de celo, Et fuit hoc testimoniū usitatū usq. ad tempora Noah.

Post secuta sunt alia, incolumitas paucorum in diluuiō, eductio populi ex Aegypto, &c. Hæc omnia eò proposita sunt, quia uoluit Deus de se & de uerbo suo testimonia extare, ut sciretur, agnoscendum & inuocandum esse hunc uerum Deum, qui se immensa bonitate sic patefecisset, & uerbū cum his testimonijs traditum uerè uocem diuinam & ueracem esse. Hæc testimonia patefactionis uult Deus nunc quoq. nostras mentes in omni inuocatione intueri, ut hunc Deum alloquamur, qui hæc de se testimonia edidit. Ita quotiescunq. ordiris inuocationem, hunc Deum compelles & alloquaris, qui se misso filio Domino nostro Iesu Christo patefecit: Et hunc ipsum filium simul agnoscas & inuoces, & à cæteris numinibus commenticijs hoc ipso testimonio discernas, quod Lazaro uitam restituit, & ipse paulo post diuina potentia à morte resurrexit.

Secunda causa propter quam miracula facta & recitata sunt, hæc est: Ut sint exempla & testi-

& testimonia promissionum. Testantur Propheta Messiam uenturum esse, & daturum remissionem peccatorum his, qui fide ad ipsum confugiunt, & opitulaturum ipsis in omnibus consilijs ac periculis, ut dicitur Esaia 61: Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me: ad annuncian- dum afflictis misit me, ut mederer contritis corde, & annunciarer captiuis libertatem. Et Dominus ipse inquit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos.

Vt igitur in conspectu omnibus sit, has promissiones non esse commenticias aut irritas, Exempla harum promissionum in miraculis proponuntur, in quibus dat remissionem peccatorum & alia beneficia, ut dicit de peccatrice Luca 7: Remissa sunt ei peccata multa, &c. Et ad Paralyticum, Fili remissa sunt tibi peccata tua, &c. Addit & beneficia corporalia restituta ualitudine, reddit mortuis uitam, ut sciamus ipsum & esse Messiam, & esse datorem uitae, & uictorem ac Dominum mortis, Denique ut sciamus ipsum posse ac uelle nobis opitulari. Quis nostrum peteret haec bona, aut quis eum inuocaret, nisi exempla essent proposita? Etiam cum legimus & audimus haec exempla, ac testimonia oculis subiecta coram intuemur, tamen tanta est infirmitas nostra, ut trepidemus ac dubitemus, An inuocare Deum & petere auxilium ab ipso debeamus. Quanto maior ac tristior futura esset dubitatio, nisi tam illustribus exemplis pro-

positis nostram inuocationem Deus ipse flagitaret? Sunt igitur recitata miracula, & quidem illustria, ut his exemplis confirmati & excitati confidenter ad hunc Dominum per fidem ipsius accedamus, & auxilium ab ipso in omnibus consilijs & periculis, spiritualibus & corporalibus, petamus & expectemus. Suntque haec bona omnia petenda, comprehensa in hac una Regula filij Dei: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, ego reficiam uos.

Obiectio.

In hac ipsa consolatione mens languida interpellat inuocationem, inquit: Nulla est dignitas mea, nulla merita. Hic Leprosus & caeteri, quibus opitulatur Christus, sua pietate tantam benignitatem impetrarunt. Ego indignus nec inuocare nec accedere ad Deum possum. Hic conspectus peccatorum ac sordium nostrarum, praecipuum impedimentum est uerae inuocationis. Et sola Euangelij sapientia docet, qua fiducia & consolatione filius Dei Dominus noster Iesus Christus compellendus sit. Ac fuerunt tunc quoque multa milia aegrotorum, quos eadem cogitationes impediuerunt, quo minus ad Christum accederent, quae nobis miseris hominibus obstrepunt, uidelicet: Cur accedo ad hunc doctorem? cur peto auxilium? Cum tantae sint meae sordes, & peccata tam atrocia, dimittet inuocantem cum ignominia, aut obiurgatum des-

D d

pellet,

pellet, Sicuti discipulos obiurgat aliquoties, frustra conatos imitari miracula, quibus erant impares, &c. Talibus impedimentis fidei & inuocationis opponamus uocem Euangelij, & hæc ipsa testimonia, quæ ueram & indubitam consolationem monstrant.

Sequitur ergo tertia causa miraculorum, Quod uidelicet sunt exempla applicationis promissionum, quæ docent, quomodo apprehendenda sit promissio, & quomodo excitanda ac confirmanda mens, accedens ad hunc Dominum, & petens auxilium. Obstrepit omnibus nobis indignitas nostra. Contra uerò docent hæc exempla, Ne uel fiducia tuæ dignitatis, mundicie & sanctitatis ad Deum accedas, uel metu peccatorum tuorum Deum fugias: Sed ut in uera conuersione agnoscas tuas sordes & peccata, & credas ac certò stas tuas, hunc Messiam propter hanc ipsam causam uenisse, ut uocet peccatores ad poenitentiam, recipiat ipsos & eis opituletur, sicuti uoce sua testatur: Non ueni uocare iustos, sed peccatores ut conuertantur.

Hæc lucta fidei & uictoria in tam periculoso certamine proponitur in his testimonijs. Non facit Christus discrimen miserorum, qui auxilium ab ipso petunt, sed æqualiter omnes recipit, quotquot ad ipsum confugiunt, Iudæos, Samaritanos, Ethnicos, uiros honestos,

honestos, & mulieres meretrices. Afferunt hi omnes ad ipsum peccata uel publice nota, uel manifesta suæ cuiusque conscientie. Nec postulat à talibus aliud quàm conuersionem, ac fidem, qua statuant hunc doctorem à Deo missum, & Messiam esse, qui genus humanum recipiat ac saluet, Quicque possit ac uelit opitulari in omnibus periculis. Hæc initia necesse est adferre omnes, qui Messie auxilium quærent. Ac sunt hæc expressissime significata in imagine Syrophœnissæ Matth. 15: Venit Cananæa eiulans ac clamans: Misere mei Domine fili Dauid, filia mea male uexasur à Dæmonio. Sed considera quæ merita afferat: Ethnica est & cultibus Idolatricis assueta, Sed sunt in ea initia fidei, qua hunc Christum agnoscit & inuocat. Dominus primum nihil respondet, & postea duriter obiurgatam prorsus uidetur à se repellere, cum caniculæ eam comparat.

Hic sine ulla dubitatione initia fidei, quæ adfert, noua trepitatione concuti cæperunt: Sed Spiritus sanctus, qui initia illa fidei primum accendit, nunc quoque in hac noua lucta eam adiuuat, sicuti inquit Paulus: Spiritus opitulatur infirmitati nostræ. Item, Intercedit pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Ita sunt in hac Syrophœnissæ agnitio & confessio propriæ indignitatis, & fides constanter petens & expectans auxilium. Fatetur se esse caniculam, ac micam, quæ debentur catellis, sibi quoque dari

Dd 2 postular,

postulat. In hac fide quia perseuerat, recipitur tandem, & uocem Euangelij lætam à Christo accipit: O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicuti uis. Hoc illustre exemplum fidei omnibus sit notissimum, ut cum hac Cananea filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum inuocemus, & fide ac spe immota auxilium ab ipso petamus & expectemus.

Ita uidetis in his tribus causis comprehendere communem doctrinam miraculorum in omnibus exemplis cogitandam. Primum quod sunt testimonia de Deo & de doctrina diuinitus tradita. Secundo, Quod sunt exempla promissionum, quæ docent & Nos petere & expectare auxilium & consolationem à Christo. Tertio docent quid ad filium Dei afferendum sit, ut agnitio peccati seu conuersio ad Deum, & fides petens & expectans auxilium.

Iam Leprosum intueamur afferentem ad Christum lucem fidei non exiguam. Agnoscit enim ac certo secum statuit, hunc doctorem posse sanare ac tollere lepram. Quare recte intelligit & agnoscit Messiam, Et scit eum omnipotentem esse, & filium Dei. Eodem modo sciamus oportere & Nos ad Christum accedere, & adferre lucem fidei, recte ipsum agnoscere, & certo statuentem, quod remittat peccata, & accipiat & exaudiat inuocantes. Ita sequitur huius Leprosi curatio.

Obiectio.

Obiectio.

Quæritur hic iterum de huius Leprosi fide. Fatetur Leprosus hunc uirum, quem alloquitur, posse morbum illum tollere, & hunc summum honorem ei tribuit, quod asserat doctrinam ueram & salutarem, non mendacem, aut commenticiam, Ideo petit & expectat auxilium: Nam sine hac fide nunquam ad eum accessisset: Sed tamen petitioni hæc uerba interserit, Si uis, potes me mundare. Videtur igitur de uoluntate Domini subdubitare, etsi non negat eum posse opitulari. Ita scimus omnes Deum omnipotentem esse, & posse uel in momento auxiliari in omnibus consilijs & periculis, Sed de eo dubitamus, utrum nostra uota aut gemitus recipiat, utrum nobis opitulari uelit. Hic quæ consolatio opponenda sit consideremus, Est enim doctrina necessaria omnibus hominibus.

Quare sciatis duplices esse promissiones, Aeternas seu Spirituales, & Corporales.

Promissio æterna seu spiritualis, est, quæ remissionem peccatorum, iustificationem propter & per filium Dei, Spiritum sanctum & uitam æternam pollicetur, repetita in his & alijs scripturæ testimonijs: Viuo ego dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Iohan. 3: Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat sed habeat uitam æternam, Hæc dicta & alia similia

sunt conciones de bonis æternis, propter quæ principaliter filius Dei missus est: Suntq; omnibus pariter necessaria. Quare in omni inuocatione hanc summam & primam promissionem mens primum omnium intueatur & fide apprehendat. Nec addat in petitione horum æternorum bonorum ullam conditionem, seu dubitationem: Si uis Domine. Ita enim de his bonis uoluntatem suam Deus expressit, quod uelit remittere peccata, & certò dare iusticiam & uitam æternam omnibus fide petentibus. Non uult Deus, ut peccatis oppressi, ruamus in æternum exitum, ideo non addas ad hanc promissionem ullam conditionem, Sed certo & sine ulla dubitatione statuas, Deum certo tibi remittere peccata, recipere te per & propter filium suum Dominum Iesum Christum, & per eum ex abyssò inferorum, & æterno exitio te liberare, & donare tibi iusticiam & uitam æternam. Hæc fide te oportet ita accipere, ac certo statuere.

Promissiones uerò bonorum corporalium, quales sunt, de bona ualitudine, robore, uita, uictu, pace, ac defensione corporum, etiam immensa bonitate Dei propositæ sunt. Cum enim uelit Deus in hac uita æternam Ecclesiam sibi colligere, uult etiam dare bona corporalia necessaria uitæ, sicut uictum, &c. Nec simus tam agrestes, ut hæc bona aspernemur, Sed intelligamus multiplicibus bonis ad hanc ærumnosam & languidam corporum uitam opus

opus esse: Cogitemus quæ adminicula, & quàm multiplicia liberorum educatio postulet. Ut auiculis sui niduli necessarii sunt, ita necessaria sunt Infantulis aliqua qualiacumq; tugiola. Necessarius est & uictus frugum cibi ac potus conueniens infantibus & cæteris. Necessaria sunt imperia, & defensio pacis ac tranquillitatis publicæ. Cogitemus si perpetua sint bella ac latrocinia, quæ futura sit liberorum educatio: quæ uerbi aut uocis diuinæ prædicatio aut propagatio: qui futuri sint ac quales congressus publici:

Hæc bona omnia necessaria omnibus, consideremus, & sciamus Deum etiam hæc ipsa bona dare, & uelle, ut ab ipso hæc bona petamus, sicut ipse in forma precatationis nobis præscribit: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Sciamus in hac ipsa petitione bonorum corporalium oportere exerceri fidem & inuocationem. Prorsus execranda est hæc stulta Hypocritarum persuasio, qui has promissiones aspernantur, & existimant Christiano homine indignum esse petere bona corporalia. Imo hac ipsa petitione Deo honorem debitum tribuis, cum in periculis corporalibus, ab ipso auxilium petis & expectas, & agnoscis ab ipso hanc uitam propter Ecclesiam defendi ac seruari.

Simul autem & hoc statuas. Quanquam uult Deus colligere & seruare Ecclesiam, ta-

men eam mirando consilio cruci subiectam
esse. In ea uult singulos accipere & intelligere
promissiones cum exceptione castigationis &
crucis, uult unumquemque sese offerre ad obe-
dientiam in cruce, iuxta uoluntatem Dei, si-
cut ipse Christus uoluntati diuinæ se subiicit,
Matth. 26. inquit: Pater si possibile est transeat à me
2. Reg. 15. calix iste, Sed fiat uoluntas tua. Ita & Dauid
reditum petit & expectat cum hac exceptio-
ne, ut fiat uoluntas Domini. Eodem modo
nos quoque fide petamus bona corporalia ne-
cessaria nobis & alijs, ut in hac ipsa petitione
ad obedientiam sese quilibet iuxta uolunta-
tem Dei offerat, Sicuti Leprosus in hac con-
satione inquit: Domine si uis, potes me munda-
re. Addit conditionem pertinentem ad pe-
titionem boni corporalis, Et tamen est ac ful-
get in ipso uera lux fidei, qua certò statuit:
Hic doctor à Deo Abraham missus, qui be-
nedictionem Abraham promissam nobis asse-
rat, qui remittat mihi peccata, qui Deum mihi
hi placabit, me recipiet ac saluabit, Scio Messiam
esse filium Dei, qui peccatum ac mortem
tollet ac abolebit, statuo igitur & hanc meam
lepram ab ipso curari posse, & hac fide scio
accedendum ad hunc doctorem, & auxilium
in ualitudine corporis quaerendum & peten-
dum esse, Non dubito intelligere hunc Do-
minum meas in tam saeuo morbo ærumnas,
Quare & mitigationem ab ipso expecto, Offe-
ro autem me ad obedientiam, quia & hoc sta-
tuo, hunc doctorem pro admirando suo con-
silio in-

silio intelligere, utrum diutius in hoc morbo
excereri me oporteat. Ita uidemus non pug-
nare hæc duo, petere auxilium, & ad obedi-
entiam se offerre. Nec est irrita talis inuocatio,
Sed semper aut mitigationem aut liberatio-
nem iuxta consilium Dei impetrat.

Sit igitur omnibus notissima doctrina de
discrimine promissionum, de exercitijs fidei &
inuocationis in petendis bonis corporalibus:
& in inuocatione quotidiana hæc exercitia
cogitentur. Nam qui non exercent aut dis-
cunt hæc in inuocatione, hi nec intelligunt
uim huius consolationis, & manent in perpe-
tua caligine ac dubitatione, nec consolatio-
nem ullam in certaminibus conscientiae senti-
unt. Necessè est & hoc sciri in his ipsis pro-
missionibus, etiamsi non sequitur liberatio in
periculis corporum, tamen promissio bono-
rum æternorum nō est abiicienda aut repudi-
anda, Propterea quod necesse est ad obedi-
entiam se offerre. Nam cum promissio spiritualis
abiicitur, manet in corde horribilis fremitus
irascens Deo, & contumelia eum afficiens, &
ruit cor in desperationem & iram æternam.
Fide igitur intuentem & accipientem bona æterna
ita sese erigat ac sustentet: Quod si consilio
sapientissimo Deus uult me cruci subiectum
esse, Tamen scio ac certò statuo me per & pro-
pter filium Dei certo iustum esse, certo recipi
& saluari animam meam, Hunc honorem scio
me debere Deo, ut credam filio, & statuam
per ipsum mihi iusticiam & uitam æternam
D d 5 donari,

donari, huius filij meritum non aspernabor
aut abijciam, etiamsi morbis, paupertate & si-
milibus ærumnis duriter exerceor. Ita Iob
sele erigit ac sustentat inquit: Etiamsi occi-
det me, tamen sperabo in eum. Scio restare
aliam uitam, quam non amittam, etiamsi hæc
ærumnosa corporis uita amittenda ac dese-
renda est. Sit igitur infixum animis dictum
Iob cap: 13: Etiamsi occidet me tamen spera-
bo in eum. Nam statim post hæc uerba do-
ctrina de peccato subiungitur, cum inquit,
Coram ipso uias meas arguam: quasi diceret,
fateor me coram ipso horribiliter reum ac pol-
lutum esse, Sed ipse erit saluator meus, Recipit
me immensa bonitate propter Mediatorem,
Hæc me consolatione erigo ac sustento, quam
scio certam & immotam esse, Deus est & erit
in tota æternitate saluator meus.

Quare ut dixi in omni inuocatione hæc
cogitanda sunt: Consideremus utraq; pericula
spiritualia ac corporalia, & discamus, quid &
quomodo petendum sit. In talibus exercitijs
crescet lux fidei in cordibus, & rectius intelli-
gi omnia poterunt. Sciamus & hoc, requiri
in moribus modestiam, ut fieri inuocatio &
accendi cogitatio de tantis rebus possit.

Multæ sunt causæ, quæ accendere inuo-
cationem in omnibus debebant: hæret pec-
catum in omnibus, & poenæ peccatorum cer-
nuntur in miserijs uitæ multiplicibus, Sunt
in conspectu bella horribilia, Ruinæ & laceras-
tiones Ecclesiarum & imperiorum. Item ones-
ra in

ra in Imperijs, & difficultas annonæ, morbi
uestri, & liberorum uestrorum.

His tantis malis aliquando afficiamini,
quæ multo sunt tristiora, quam huius Leprosi-
si morbus, & clamate ad filium Dei sicuti cla-
mat Syrophœnissa: Domine Iesu Christe fili
David miserere nostri, remitte nobis peccata,
& ad sis nobis, effunde in nos Spiritum tuum
sanctum, Rege & serua Ecclesiam tuam, pro-
tege nos & infantulos nostros, ne in furores
Ethnicos, Epicureos aut fanaticos ruamus, ser-
ua & defende hospitia Ecclesiæ, ne barbaricis
furoribus uastentur & turbentur omnia, tu sis
protektor & adiutor noster.

Hæc uota & hi gemitus uestri non erunt
irriti aut inanes: Quare simul scitote in tali in-
uocatione statuendum uobis esse, propter fili-
um Dei Dominum nostrum Iesum Christum
hæc uota uestra uere recipi & exaudiri. Et
quantq; initia fidei languida & imbecilla sunt,
tamen hac ipsa uoce fidem exuscitate: Credo
Domine, sed opem ser diffidentia meæ. Filius
Dei Dominus noster Iesus Christus immensa
bonitate suam in nobis lucem accendat ac
confirmet, ut doctrinam salutarem recte dis-
camus, intelligamus, & in exercitijs ueræ pietas-
tis colamus, Amen.

Vade, ostende te Sacerdoti, &
offer ei donum quod constituit Moï-
ses in testimonium ipsis, &c.

Proxima Concione recitata est commu-
nis do-

nis doctrina de miraculis, in qua audiuiſtis hæc testimonia magna diligentia intuenda eſſe, ut his commonefacti & in nobis fidem & inuocationem excitemus. Nam qui horum exemplorum uſum in uera inuocatione ipſi diſcunt, hi intelligere doctrinam paulatim incipiunt. Non poteſt magnitudo rei ulla quantumuis euidenti oratione exprimi, niſi accedat inuocatio, in qua corda exercere & intelligere doctrinam incipiunt. Eſtq; utiliſſimum aliqua inſignia exempla in conſpectu habere, Qualia ſunt Syrophœniſſæ, Centurionis, aut huius leproſi, ut tam illuſtribus testimonijs excitata ac confirmata mens petat auxilium, & fide ac ſpe indubitata expectet.

Sunt autem in hoc exemplo reliqui duo loci: Sanat Dominus leproſum ſicuti petiuit, & teſtatur inuocationem non eſſe inanem aut irritam. Poſtea interdicit ei, ne cuiquam dicat. Hic multa quæri poſſunt, An prohibetur Confeſſio fidei? An diſplicet tanti beneficii celebratio? Apud Sacerdotes neceſſe eſt huic ſanato fateri ſe fuiſſe leproſum, & petere ut pronuncient ſe iam ſanatum eſſe, Neceſſe eſt offerre ſacrificium in lege conſtitutum, agnum ariſtunculum et reliqua quæ lex poſtulat. Quomodo igitur cælari ſanatio Chriſti miraculoſa poſteſt? Reſpondeo. Non moueo diſputationes, nec ſubtilitates quæro. Non prohibetur Confeſſio aut grata celebratio (Neceſſe enim eſt ſanatum fateri ſacerdotibus ueritatem) Sed proponit Dominus exemplum, in quo prohibet cupiditatem

cupiditatem gloriæ in operibus, quæ a Deo per nos fiunt. Ac docet frenare animos, ne eſſe ferri ac ſuperbire incipiant, cùm peculiari aliſquo beneficio diuinitus ornantur, ut ſuperbiebat & efferebatur Saul poſt uictorias, flagrans ira & odio aduerſus Deum, & cupiditate iniuſta accenſus, Dauidem innocentem perſequens, & miſeros ſacerdotes tyrannice interſiciens.

Ac manifeſtum eſt, innumerabiles homines abuti donis diuinitus attributis. Quàm pauci ſunt, qui non efferuntur, cùm fortunæ beneuolentioris aura aliquantulum fouentur? Quot millia hominum luce doctrinæ cœleſtis ad ſuas cupiditates abutuntur, ad ſuperbiam, ignauiam, ſtultam ſecuritatem, aut gloriæ cupiditatem, qua conſtantiam, labores, & pericula ſua prædicant, & cæteros damnant ac perſequuntur, cùm pleni ſint horribilium peccatorum, errorum, libidinum, *ασωτίας* & ſimilium. Illa uanitas & ſuperbia propter dona diuina quæcunq; prohibetur hic à Chriſto, cum inquit, Caue ne cui dixeris. Nec ero in hac quæſtione prolixior. Celebremus dona Dei uera fide, pietate, ac timore Dei, nec his prætextibus cupiditati noſtræ & petulantiae indulgeamus.

Secunda quæſtio eſt, Cur hunc ſanatum Chriſtus ad Sacerdotes ablegat, & iubet offerre munus, quod conſtituit Moſes in testimonium ipſiſ, ut Lucæ 17. dicitur: Ire oſtendite uos ſacerdotibus. Ac notum eſt, Pontificios hunc

cios hunc ipsum locum ad Confessionem detorsisse. De hac quaestione breuiter dicemus. Quanquam non potest ullius creaturae sapientia exhaustire magnitudinem mysteriorum, quae in concionibus & miraculis Christi recitantur, Tamen initia discenda sunt, quantum & patefecit ipse, & immensa bonitate in discipulis adiuuat. Quare duas causas recitabo, propter quas Christus ad sacerdotes istos sanatos ablegat.

Prima causa est, uult ipsos & uniuersum genus humanum commonefacere hoc mandato, ut & ipsi & nos omnes ministerio Sacerdotum legitimo, & à se constituto, reuerenter & ad sui nominis gloriam utantur. Ac sicuti hos sanatos ad Sacerdotes remittit, Ita intelligas nos omnes, & singulos omnibus temporibus ad ministerium in Ecclesia deduci: Ibi uocem Euangelij audias, & usu Sacramentorum fidem confirmes, hoc ministerio scias uelle Deum Ecclesiam aeternam sibi colligere, & cum uoce huius ministerij & usu Sacramentorum uelle efficacem esse, & hoc modo & non aliter homines conuertere & saluare, remittere peccata, & initia uitae aeternae in nobis accendere. Hec esse uera certissimum est, Ita enim ipse Dominus inquit: Sicut misit me Pater, ita ego mitto uos. Et alibi: Qui uos audit me audit, qui uos spernit me spernit. Roma, 1. Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti,

Hunc

Hunc ordinem Deus ipse immensa bonitate ita sancit, sic uult esse efficax, & Ecclesiam aeternam colligere, Et ad hoc ministerium à se sancitum omnes deducit, uultque intelligere omnes, ita se, & non aliter, efficacem fore, uult igitur uocem Euangelij & usum Sacramentorum magnificari. Ac diserte & seuerè prohibet, ne quis seipsum aut suo exemplo alios ab hoc ministerio abducatur. Sicuti pro dolor contemptus Euangelij & Sacramentorum ingens in multitudine promiscua cernitur, Et crescit indies barbaries, ac multis terris furoribus contemptus Euangelij in animis hominum confirmatur. Nec dubium est, maximam partem tristissimarum calamitatum, bellorum, famis, crudelitatis Turcicae, & aliarum miseriarum, huius contemptus poenas esse.

Ita primum considerate Dominum deducere nos ad ministerium Sacerdotum, hoc est, ad uocem Euangelij & ad usum Sacramentorum. Ex his prorsus non sequitur, confessionem Papisticam à Domino sancitam esse, Quae quidem multos tetros furores pugnantes cum uoce Euangelij continet. Sed non erò in hac commemoratione prolixior, Nos exemplum intueamur, quod propositum est ideo, ut reuereri, amare & ornare ministerium Euangelij studeamus.

Secunda causa, quod istos sanatos ad Leuiticos Sacerdotes Dominus remittit, haec est. Vult hoc miraculo & alijs eos conuincere, ut credant

credant se esse Messiam, & in hac legatione commonefacit eos, ut ipsum agnoscant & recipiant, uult ipsos & nuncios & testes esse praesentis Messiae ac Redemptoris. Fuit enim Sacerdotium ueteris Testamenti propter hunc ultimum ac summum finem sanctum ac constitutum, ut doceret uenturum esse Messiam, qui ipse futurus sit uictima ac propiciatio uera pro peccatis generis humani, Et hanc uenturam uictimam umbris illis ac figuris Leuiticorum sacrificiorum significari. Ita docet Baptista inquit: Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi, Ac sine agnitione & fide huius Messiae, mactationes uictimarum & conciones Sacerdotum horribiles tenebrae & Idolomaniae fuerunt.

Resuscitat igitur mortuos, & editis alijs miraculis conspiciendum se praebet hic ipse Dominus noster Iesus Christus uerus Messias natus ex uirgine Maria, Et Sacerdotes his ipsis miraculis alloquitur, ut ipsum agnoscant, uera de ipso doceant, & testes sint suae praesentiae, De hoc ipso per hos sanatos Leprosos commonefacit Sacerdotes. Sed quantum profecerit Dominus, omnibus notissimum est.

Ac ne conqueri possint, Dominum abolere Legem, ministeria eorum appetere, & stipendia diuinitus ipsis attributa imminuere, expresse praecipit Dominus, ut offerant Sacerdotibus munera à Mose constituta. Et extant alibi similia praecepta de decimis: Haec oportuit facere, & illa non omittere, Matth. 23: Ita testatur

testatur, se nihil illis uelle eripere. Ac cum nondum abolitum sit Sacerdotium, & ipse huius Ecclesiae ciuis esse uelit, & cum ipsis ritus institutos obseruet, uult & hac in re officiosus erga ipsos esse, cum mandat stipendia debita sacerdotibus persolui. Vicissim & Sacerdotes sui ministerij propria intelligere & exequi oportebat. Debebant enim docere, sacrificia sua non esse merita remissionis peccatorum, sed Messiae uictimam ueram propiciationem peccatorum & irae Dei futuram esse, Et hunc uerum Messiam iam praesentem esse, & in oculis uniuersi populi uersari, uidelicet hunc natum ex Maria uirgine, tot miraculis sese ostendentem &c: Ad hunc doctorem deducere auditores, & de eo testificari debebant: Hic est unus ille aeternus & summus Pontifex ac doctor Ecclesiae, qui Adae & Euae hanc promissionem tradidit, Semen Mulieris conteret caput serpentis. Hic Messias est, quem uidit Moses facie ad faciem, Hic Dominus est, qui fuit custos Ecclesiae in deserto, Hic nunc assumpta humana natura accedit ad uos, ut uictima sit, & sacrificium suum offerat pro nobis &c. Hoc inquam uicissim Sacerdotes facere decebat, & fuerunt tunc alii qui tales, sed paucissimi, qui uerè hunc Dominum agnouerunt, & ad ipsum conuersi sunt.

In nostro autem textu additur de munere, Quod praecipit Moses in testimonium ipsius. Horum uerborum simplicissima sententia est,

Ec

est,

est: Munus, quod est ius ipsorum, seu quod debetur ipsis. Sæpius enim uox Testimonium legem ipsam significat, Nec sine graui consilio ita sancitum est, ut decimæ & uictimæ sacerdotibus attribuerentur, Necesse est enim aliquos esse ministros, qui legitime uocati ad ministerium seruiant Ecclesiæ in propagatione uerbi & usu Sacramentorum. Non possunt autem tales uiuere, nisi uictus eis necessarius tribuatur, Ideo omnibus temporibus ali eos Deus ab Ecclesia uoluit, Et singulari consilio reditus certos eis constituit. Ac uerissimum est debere Ecclesiam pijs Doctoribus uictum & necessaria uitæ adiumenta, sicut inquit Dominus: Dignus est operarius mercede sua. Ita hoc in loco dicitur, Mosen præcepisse hoc in testimonium ipsis, hoc est, ut esset ius ipsorum, seu quod debetur ipsis. Hac simplici expositione ego contentus sum. Sed tamen uera est & altera, quam quidam hoc in loco usurpant, legem esse testimonium de utraque re, de peccatis nostris & de liberatore Christo, & legem ipsam testificari, non tolli peccata per legem, sed tantum esse testimonium contrarium nobis, iudicans ac damnans nos. Estque hæc enarratio comprehensa in doctrina de discrimine Legis & Euangelij seu gratiæ Christi, quæ alibi recitatur copiosius. Adijciam autem pauca.

Notissimum est duo esse præcipua capita doctrinæ coelestis, Legem & Euangelium de filio Dei Domino nostro Iesu Christo. Doctrina

æterna Legis comprehenditur communissima appellatione Decalogi, & est æterna & immota norma sapientiæ in Deo, docens quod sit Deus & qualis sit, uidelicet, sapiens, iustus, castus & uerax, & postulat lex, ut creaturæ rationales, Angeli & homines, huic normæ sapientiæ & iustitiæ diuinæ conformes sint, & denunciat iram horribilem, & non simulatam omnibus, qui non sunt conformes. Scitis autem duplicem esse usum legis, Primum, quo ad disciplinam & regendam locomotiuiam. Est enim uoluntas Dei æterna & immutabilis, ut sit aliqua honesta uitæ gubernatio externa. Et est manifesta ratio, Quia nulla esset futura societas durabilis, si singulis liceret aliorum bona, coniuges aut liberos pro arbitrio rapere. Ac qualis uita esset, si cedes promiscue concederentur: Et quancumque multi à Diabolis ad eiusmodi furores impelluntur, multi etiam ad cedes, libidines & omnium scelerum licentiam seipso inuitant, Tamē manifestū est, Deū ipsū uindicem esse, & poenas atroces etiam in hac uita, immutabiliter sequi delicta atrociora, Sicut affirmat Christus: Qui gladium acceperit gladio peribit. Ita Deus ipse aliquos ad honestam uitæ gubernationem præstandam adigit. Sed hic necesse est scire, hanc gubernationē disciplinæ procul abesse à perfectā legis impletionē, nec esse meritum remissionis peccatorum, & manere in corde multas tristes dubitationes de Deo, multas prauas inclinationes, & sordes alias infinitas: sicuti omnes fateri necesse est.

Alter uerò usus legis est, iram Dei aduersus peccatum in nobis monstrare, & comminatione iræ Dei corda perterrefacere, sicut inquit Paulus: Lex iram operatur, hoc est, iudicio legis perterrefacta corda demerguntur in mortem & doloribus inferorum opprimuntur: Sicuti Ezechias affirmat de hoc iudicio, Tanq̃ Leo contriuit omnia ossa mea. Hi dolores multis hominibus noti sunt, & sentiunt alij maiores, alij minores. Et quanta res sit iudicium legis, sæpe in his conspicitur, qui capitalibus supplicijs adficiendi sunt. Ac sentiunt tales, peccatum, iram Dei & dolores inferorum non tolli per legem, Sed esse legem iudicium ac testimonium accusans & damnans nos: Primum hoc modo, cum testificatur Deum iustum iudicare & damnare peccatum: Deinde, Quia hoc testimonio legis conuicta conscientia cogitur fateri, nos esse reos, & iram Dei & poenas horribiles promeritos esse, & iuste Deum facere, quòd suæ iusticiæ exempla in nobis statuit, quòd abolet ac destruit naturam inquinatam tantis sordibus.

Has tabulas legis qui recitari contra se in ueris doloribus audiunt, hi sciunt non esse hos dolores inania aut ridicula terculamenta. Et cum Dauide hanc querelam tristissimam considerare discunt: Dolores mortis circumdederunt me, & pericula inferni inuenerunt me. Multi oppressi his doloribus in æternum exitium ruunt. Vt Saul, Iudas, Achitophel, & alij innumerabiles, testimonis
una

um ac iudicium legis sentientes doloribus inferorum prorsus opprimuntur, & in his in tota æternitate hærent.

Sed contra hoc terribile iudicium legis querenda est & altera uox Euangelij de filio Dei, qui iram æterni patris placauit, & uictima pro nobis factus est, ut certò det remissionem peccatorum, iusticiam & uitam æternam gratis non propter nostra aliqua merita aut opera. Hunc filium æterni patris dominum nostrum Iesum Christum saluatorem ac liberatorem nostrum, necesse est agnosci, sicuti in promissionibus quas dedit Patribus, & in uisibili consuetudine assumpta humana natura se ipsum patefecit. Ac firmissimè tenendum est, hunc Iesum Christum Deum & hominem longè supra Moysen extollendum & efferendum esse. Nam hic unus Christus Iesus Dominus & saluator noster, ueram ac certam consolationem in hoc terribili iudicio legis profert, inquit Iohan. 3: Sic Deus dilexit mundum, ut filium unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternam. Hæc consolatio uox est Euangelij propria, prædicans in nomine & efficacia Domini nostri Iesu Christi poenitentiam & remissionem peccatorum. Et auditis sæpissimè, hunc Dominum Iesum Christum, & hanc gratiam eius inenarrabilem, si de accipiendam & amplectendam esse, sicut dicitur: Qui credit in eum habet uitam æternam. Et ipsa oratio quomodo intelligenda
E e 3 sit, alibi

sit, alibi copiosius exponitur. Estq; primum omnium hoc certissimum & sine ulla dubitatione uerum, Non oportere hominem in peccatis contra conscientiam, in furoribus Ethnicis & Epicureis, aut in proposito sceleris securè manere, sed oportere agnitione iræ Dei expauescere, sicut inquit Dominus: Spiritus Sanctus arguet mundum de peccato. Et in iuramento quod Deus ipse in Ezechiele proponit, copulatiua oratio est, complectens utrunq;, conuersionem & consolationem: Vis uo ego dicat dominus, nolo mortē peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Hoc iuramentum de nostra conuersione consideremus, & sciamus uelle Deum ut ad ipsum conuertamur. Et eodem modo in Esaia ultimo capite dicitur: Ad quem respiciam? nisi ad pauperem & contritum spiritu & tremantem sermones meos? Omnino enim necesse est etiā hanc terribilem sententiam legis aduersus nos audire, ut sciamus nos esse reos & penas promeritos esse. Harum poenarum & huius iræ conspectu necesse est nos perterres fieri.

Postq; uerò cor coepit his doloribus operiri, addenda est & consolatio, quam immensa bonitate ex sinu æterni patris Dominus noster Iesus Christus protulit. Nam non uult nos DEVS idē uoce legis perterrefieri, ut in tota æternitate in fremitibus inferorum contumeliosis aduersus Deum maneamus,

neamus, Sed ut ad ipsum conuertamur, & remissionem peccatorum, iusticiam & uitam æternam consequamur: Quod sit in hunc modum. Certò credat ac statuat cor tuum, Deum propter filium Dominum Iesum Christum certò tibi dare remissionem peccatorum, Et hac ipsa fide in corde tuo habitare & efficacem esse, & potenter ex doloribus inferorum te eripere, & uitam æternam tibi restituere, Et quanquā in hac tristissima & squallidissima uita manet ingens infirmitas & iniquatio nostra: tamen statuas certò te à Deo hac ipsa fide receptum, & iusticiam filij Dei tibi imputatam esse, & hac ipsa filij iusticia te uestiri ac tegi. Ita enim inquit Paulus 2. Corinth. 5. Eum qui non nouit peccatum Deus fecit peccatum, ut nos fieremus iusticia Dei in ipso. Comprehendit Paulus utrunq;, mortem & passionem, & immensam filij gratiam.

Primum inquit: DEVS fecit filium peccatum pro nobis, hoc est, Etsi erat sine peccato, tamen iram aduersus peccatum pro nobis hunc filium gestare uoluit. Atq; ita hic filius uictima pro peccato innocens & purissima fuit, Et nunc in arcano consilio æterni patris imperuestigabili omnibus creaturis pro nobis intercedit, & ipso deprecante æternus Pater nobiscum reconciliatur, imputans nobis filij iusticiam, & remittens peccata nostra omnia: & est

Ec 4 fundune

fundunt pater & filius spiritum Sanctum in corda nostra, ut & æterna iusticia & uita per hunc ipsum Dominum nostrum Iesum Christum in nobis inchoetur. Et quanq̃ manet infirmitas in nobis ualde tristis, & inclinationes prauæ innumerabiles, Tamen iusticia filij nobis imputatur, Et hoc umbraculo sordes nostræ teguntur.

Hanc consolationem in omni inuocatione consideremus, Et sciamus oportere utrunq̃ in nobis in perpetuis exercitijs poenitentiae crescere, Pauores agnoscere ac metuentes iram Dei, Et consolationem, qua se mens petens & expectans remissionem peccatorum fide erigat, & certò statuat sic nos adiungi filio Dei tanquàm membra, sic nos hæredes esse uitæ & salutis æternæ.

Auditis igitur sine ambiguitate & sine inuolucris uerborum, quæ sit fides & sententia nostra de remissione peccatorum & iusticia per & propter filium Dei, Et diserte auditis nominari etiã efficaciam totius diuinitatis in cordibus credentium, & adiungi inseparabiliter hanc perpetuam consolationem, quam necesse est scire: Etiam si diuinitas in nobis efficax est, & aliqua est inchoata obedientia, Tamen credendum ac statuendum est, Nos placere Deo, & acceptos esse ad uitam æternam, propter Dominum nostrum Iesum Christum, non propter sequentem nouitatem aut efficaciam.

Nouus

Nouus in Prussia scriptor accusat nos, nihil dici à nobis de efficacia diuinitatis in credentium cordibus. Sed uos contra testes eritis, Nos etiam hac de re fideliter uos erudisse, ut sonat dictum Iohannis: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ueniet ad eum, & mansionem apud eum faciemus. Et scitis quàm sæpe repetatur hæc uox filij Dei: Nemo rapiet oues meas de manibus meis. Ipse Dominus Iesus Christus adest tibi, est in te efficax, dans iusticiam & uitam nouam, Et potenter aduersus Diabolorum insidias & furores te seruans ac protegens. Et quanq̃ sunt hæc omnia uerissima, tamen etiam in sanctis omnibus in hac uita (uno Christo excepto) ingens ac tristis infirmitas & sordes peccatorum reliquæ sunt. Et necesse est confiteri omnes cum Dauide: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Et sentiunt singuli uehementer angere animos, & terroribus præteritorum peccatorum, & conspectu præsentium sordium, quæ hærent in nobis, quasq̃ assiduò circumferimus. Hic necesse est teneri hanc consolationem, de qua Psalmi concionantur: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum peccata, Beatus uir cui non imputauit Dominus peccatum. Intelligas autem quomodo testata sint, uidelicet iusticia domini nostri Iesu Christi, qui in arcano consilio diuinitatis pro te assiduò deprecatur, ut scriptum est Ebræos 7, Semper uiuit hic Pontifex

Ee 5 ad inters

ad interpellandum pro nobis, Estq; hic summus Pontifex Dominus noster Iesus Christus Deus & Homo, Ac propter huius summi Pontificis intercessionem, æternus pater nobis propicius est.

Ac necessariam hanc consolationem non patiaris tibi eripi noua illa speculatione, quæ fingit hominem iustum esse, ideo, quia iusticia essentialis Patris Filij & Spiritus sancti in ipso habet. Discite autem hunc æternum & summum Pontificem Dominum Iesum Christum Mediatorem & propitiatorem perpetuo agnoscere, & fide ac fiducia uera eum inuocare, & ad thronum misericordie in omnibus doloribus per hunc ipsum Pontificem subinde accedite: Sicut Daniel orat, Neq; n. in iustificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis propter Dominum, Exaudi Domine, placare Domine, attende & fac.

Ad hæc ipsa uerba Danielis uos assuescite, & imitari ea in uestra inuocatione discite, & in cogitatione eorum immoramini, dicentes: Omnipotens, æterne, uiue & uere Deus, æterne pater Domini nostri Iesu Christi, conditor coeli & terræ, angelorum & hominum, & omnium creaturarum, unâ cum filio tuo coæterno Domino nostro Iesu Christo & Spiritu sancto, inuoco te ueris gemitibus, & pectore toto confiteor, me horribiliter peccatis & erroribus multis te offendisse, Ac uerè doleo, te offensum esse, & iram tuam
metuo,

metuo, ac prosterno preces ante faciem tuam, non in iusticia mea, sed in misericordia tua magna propter filium tuum Dominum nostrum Iesum Christum, & oro te, miserere mei & iustifica me, & per filium me serua ac protege, doce, rege ac iuuua me Spiritu tuo sancto, qui à te & filio tuo, Domino nostro Iesu Christo procedit, &c.

In tali forma precationis, qua Prophetæ utuntur, simul & doctrina præcipua recitata est, & commonefactiones multæ & utiles inde peti possunt. Et est in Prophetarum inuocatione singularis Emphasis uerborum, quæ infixæ mentibus multa docent ac commonent. Quare iterum moneo, ut Prophetarum inuocationem imitari & exprimere studeatis.

Hæc sufficiant nunc de uerbis Christi: Offerte munera quæ præcepit illis Moyses in testimonium ipsis. Dominus noster Iesus Christus adsit nobis & regat nos, Amen.

Accessit ad eum Centurio, orans eum, & dicens &c.

In recitatione omnium miraculorum, primum omnium consideranda est communissima doctrina de miraculis. Postea singula miracula habet peculiare commonefactiones utiles, quæ quantum à Deo conceditur simul considerandæ sunt. Ac communem miraculorum doctrinam sæpe auditis in hæc tria membra distribui.

Primum

Primum sunt testimonia, hanc doctrinam, quam profitetur ac sonat Christus, uerè diuinam uocem esse, & hunc Christum ueracem doctorem esse, missum à Deo, Et hæc ipsa testimonia ostendere, & hoc modo sese patefacere, ut certi simus, uocem Euangelij ueram esse, non esse commenticiam aut fabulosam, quales sunt fabulæ & religiones Ethnicæ. Fidem igitur nostram testimonijs talibus confirmandam esse sciamus.

Secundò, sunt exempla ac testimonia diuinarum promissionum, quæ docent certò filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum uelle nos exaudire & iuuare, sicuti promissiones eius sonant, & hæc ipsa exempla testificantur. Ac in his eodem modo nos alloquitur, quo spectatores talium miraculorum inuitat: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, ego reficiam uos.

Tertiò, sunt exempla applicationis, & docent, quomodo Christi auxilium accipiendum sit, uidelicet fide intuente hunc filium. Ac in uarietate hominum, quibus opitulatur Christus, uult nos considerare regulam aliàs sæpe repetitam, Deum non esse $\pi\rho\sigma\omega\tau\omicron\varsigma$ $\lambda\eta\tau\eta\rho\upsilon$, Sed esse æqualem erga omnes ipsum inuocantes, ut expressè affirmat dictum: Omnis qui inuocauerit nomen Domini saluus erit. Vides Christum opitulari sine discrimine gentibus & Iudæis, Samaritanis, Publicanis & mulierculis publica turpitudine pollutis: Vides omnes agentes poenitentiam & fide ad hunc

hunc dominum confugientes impetrare auxilium. Scias igitur nobis omnibus, in omnibus consilijs ac periculis, spiritualibus ac corporalibus, eodem modo ad hunc Dominum confugiendum esse, hunc Dominum fide inuocandum esse, & certò statuendum, hos summos & ueros cultus esse, ita ad Deum & Dominum Iesum Christum fide confugere, & certò auxilium ab ipso petere & expectare.

Notissima igitur sit hæc communis doctrina omnibus in omni inuocatione, in omnibus consilijs & periculis uitæ: & cogitatione eius inuocatio & fides exsuscitetur: Et sciamus omnes nos eodem modo ad filium Dei dominum nostrum Iesum Christum uocari, sicuti uocatur hic centurio aut Syrophœnissæ, aut Samaritanus, aut Leprosus, aut mulier adultera Samaritana. Tantum alacriter per fidem ad hunc Dominum accedas, Ita experimento proprio edoctus intelliges, Nunquam hanc fidem esse irritam.

Et hæc quidem breuis commonefactio initio sufficiat. Nunc peculiaria quædam admodum insignia præsentis historiæ documenta considerata sunt.

Centurio accedens ad Dominum fuit homo Ethnicus, & tamen testificatur de ipso Christus, ipsum sanctum & uerè hæredem esse uitæ æternæ, & membrum ueræ Ecclesiæ. Quare hic primum considerandum est, quomodo Deus omnibus temporibus æternam Ecclesiam collegerit, & qui sint ueri cultus, Ecclesiam

Ecclesiam ueram à falsa discernentes. Qua de re hoc ipso in loco Dominus concionatur, Multi uenient ab oriente & occidente, & recumbent cum Abraham Isaac & Iacob in regno cœlorum, Filij autem regni eijcientur in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium. Hoc dicto Christi expressissimè ueram Ecclesiam ab Hypocritis discerni auditis. Quare primum de uera Ecclesia breuiter dicemus.

Patefecit se Deus immensa bonitate, & statim post tristissimum Adæ & Eux lapsum edita promissione, de Messia & Salvatore generis humani sese ostendit, inquiens: Semen mulieris conteret caput Serpentis. In hac concione promittit Deus, se missurum esse filium ad assumendam humanam naturam, ut per hunc filium suum peccatum & mors aboleretur, & iusticia ac uita æterna reparetur omnibus, qui fide hunc filium agnoscerent, & fiducia huius filij iusticiam & uitam æternam peterent & expectarent. Cum hac uoce promissionis cœpit Ecclesia in Adam & Eua denuo instaurari: Et ipsi cum hanc consolationem fide acciperent, senserunt se cum efficacia huius uocis rursus ex morte & doloribus inferorum eripi. Ac per ipsos ministerium huius promissionis de filio, & ueris Dei cultibus cœpit, Ac posteri omnes qui hanc uocem promissionis de filio, fide amplexi sunt, simul etiam remissionem peccatorum iusticiam & uitam æternam acceperunt,

reperunt, & membra fuerunt ueræ Ecclesiæ Dei, Quales multi post Adam & Eua recitantur, Abel, Seth, Enoch, Noah, Sem, Abraham &c: Multi abiecta hac promissione ac fide ab Ecclesia se seiunxerunt, ut Cain & alij post ipsum innumerabiles, Ac multitudo Ethnica tetros furores Idolatricos comminisci cœpit, & in uita turpitudinem tetram palam exercuit.

Postquàm uero politiã Israel Deus immensa bonitate constituit, simul hoc seuerissime præcepit, ut de uenturo liberatore humani generis doceretur. Et quanquàm sacrificia & ritus multos instituit, tamen sua uoce declarauit, omnia illa tantum signa esse externa uenturæ liberationis per filium. Nec imaginandum est, peccatum aut mortem illis ritibus abolita esse. Ac in toto illo regno Israel, tantum hi fuerunt hæredes uitæ æternæ, & ueræ Ecclesiæ membra, qui promissionem de uenturo liberatore fide amplexi sunt. Et hic ipse liberator cum uoce huius promissionis in cordibus credentium habitauit, & agnitionem Dei, & inuocationem ueram accendit. Tales erant Zachariæ tempore ipse Zacharias, Simeon, Ioseph, Maria, Elizabeth, Anna & multi alij Zachariæ & Simeonis auditores, qui doctrinam ac uocem eorum amplectebantur.

Præter hanc ueram Ecclesiam multa millia Phariseorum, Saduceorum & aliorum erant, qui

qui fingeant se remissionem peccatorum
consequi suis sacrificijs, & fidem promissi li-
beratoris abijciebant, Et addebant alia etiam
somnia, habiturum Messiam regnum corpo-
rale tantum, in quo ipsi opibus & potentia
florentes regnaturi essent. In his tenebris im-
possibile fuit tales inuocare Deum, qui remis-
sionem peccatorum nondum haberent. Fuit
igitur magna multitudo regni ac populi Isra-
el non sancta, sed tantum Hypocritica, Et ta-
men cum hac ipsa multitudine impia semen
sanctum diuinitus seruabatur, de quo inquit
Esaïas: Nisi Dominus reliquisset nobis semen
sicuti Sodoma facti essemus.

Sæpissimè uerò accidit, ut etiam ex Eth-
nicis quidam doctrinam promissionum ex
sanctis populi Israel discerent & amplecterens-
tur, & uerum Deum illius populi & liberato-
rem generis humani agnoscerent, & uera fide
& inuocatione & cultibus ueris colerent, Quas
lis fuit Naaman, Cyrus, & multi alij. Tales
Ecclesiæ membra fuerunt & hæredes uitæ æ-
ternæ, etiam si ritus ac ceremonias populi
Israel non obseruabant: Et fuisse in talibus
magna illa & arcana sapientia, Quod remissio
peccatorum tantum propter hunc liberato-
rem populo Israel promissum contingeret,
Quodq; ad hunc redemptorem fide confugi-
endum, & hic unus Deus, populo Israel pas-
factus, cognoscendus & inuocandus, & uos
luntas huius ueri Dei ex Prophetarum uoce
discenda & quærenda sit, & non alibi &c. Tas
lis fuit

lis fuit & hic Centurio, qui promissionem re-
cte intellexit ac didicit, uel à Iairo Archisynas-
gogo sui oppidi, uel à Iosepho, uel ab horum
auditoribus, uiris sanctis & recte institutis.
Ac intelligit Centurio, Messiam esse filium
Dei, quem scit uenturum ad hoc, ut peccas-
tum & mortem destruat, & iusticiam ac uitam
æternam restituat. Nec dubium est hunc ip-
sum Centurionem multas Christi conciones
audiuisse, & recte Deum coluisse & inuocasse.

Discetis igitur hoc in loco ueræ Ecclesiæ
ciues à cœtibus Idolatricis discernere, Quas
les sunt Pontificis Romani, Monachorum &
similium porcorum agmina, qui existimant
missas Idoltricas aut ritus Monasticos esse
merita remissionis peccatorum & uitæ æter-
næ, &c.

Hic contra constanter ac firmiter statues-
tis, hæredes uitæ æternæ & ciues ueræ Eccle-
siæ tantum hos esse, qui obtemperant dicto
ac regulæ Christi: Agite poenitentiam & cre-
dite Euangelio. Vbicunq; ergo mentes uerè
expauescunt agnitione ac metu iræ Dei, &
fide Mediatorem Christum inuentes consola-
tionem ab ipso expectant, & in hac consola-
tione acquiescunt: In talibus immutabiliter
etiam uera inuocatio & iusticia bonæ conscien-
tiæ lucet. Hi etiam certò reputantur pro fi-
lijs Dei, & sunt ueræ Ecclesiæ membra, non
mortua aut commenticia, sed uera & uiua.
Ac tales, si in hac conuersione ad Deum pers-
euerent,

seuerent, & fidem retineant, uere etiam uitæ & salutis æternæ hæredes sunt.

Hoc discrimen ueræ & falsæ Ecclesiæ diligenter obseruabitis, & simul considerare discetis, Qui sint ueri & necessarij cultus, Qui commenticij & prohibiti ac damnati, Necesse enim est singulos scire, quæ sit uera Ecclesia, & unumquemque adiungere se ad societatem eius oportet, & cum ea Deum agnoscere & inuocare. Sicut in Diluuió extra Arcam Noe nemo seruabatur, ita sciamus uerissimam esse regulam: extra Ecclesiam non est salus. Ac beneficium est non mediocre, te intelligere quæ sit uera Ecclesia, & ciuem huius agminis esse, ut in hac societate ac cœtu filiorum Dei uerū Deum agnoscas, inuoces ac celebres. Et de hoc beneficio inquit David Psal. 27. Vñ hoc petij à Domino, hoc requiram, ut habitem in domo Domini omnibus diebus uitæ meæ, hoc est, ut sim membrum ac ciuis ueræ Ecclesiæ, & a numero filiorum DEI nunquam excludar. Et uos agite Deo gratias toto pectore, etiam si tristes sunt ærumnæ huius uitæ, quod tamen in tali cœtu uiuatis, qui uerè est Ecclesia Dei, quæ Deum recte inuocat ac colit. Et orate filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, ut perpetuo æternam Ecclesiam inter nos colligat, seruet, ac regat, sicut ipse precatur æternum patrem: Pater, serua eos in nomine tuo, sanctifica eos in ueritate tua, Sermo tuus est ueritas, Pater sancte serua eos in nomine tuo, quos

quos dedisti mihi, ut sint unum, sicut & nos, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me & ego in te, & ut ipsi in nobis unum sint. Idem nos quoque cum Domino nostro Iesu Christo precemur, & ueris gemitibus ac uotis peramus, ut æternam in nobis Ecclesiam ipse seruet ac regat.

Quæstio.

Sed dices: Quomodo scio ubi aut quæ sit Ecclesia uera, uideo infinitas esse sectas, & unamquamque gloriose prædicare, se esse Ecclesiam & populum Dei?

Responsio.

Fuerunt proh dolor omnibus temporibus tristes & horribiles confusiones, ut tempore quo Zacharias, Simeon, Elizabeth, & Maria uiuebant, erant simul ingentia agmina Pharisæorum & Saducæorum. Post Apostolos exoriebantur Ebionitæ, Martionitæ, Arriani, Manichæi & alij. Nostro tempore ingentia agmina sunt Papistarum, Anabaptistarum, Interimistarum. Querat ergo pia mens ad quos accedendum sit. Respondeo, discrimen supra ostensum, quærendum ac retinendum esse. Certissimum enim est, ubicumque uox Euangelij incorrupta sonat, & usus Sacramentorum legitimus & a Christo institutus, retinetur, nec detondetur pertinaciter idola aut alij tetri furores. Talis cœtus uerè est Ecclesia Dei. Idcirco ad hunc cœtum accedas, & ei te adiungas iuxta dictum

Filij DEI : Oues meæ uocem meam audiunt.

Obijcies hic denuò: Clamant omnes sectæ, se retinere uocem Euangelij incorruptam: quis igitur iudex est, quænam recte doceat? Respondeo, Ipse filius Dei, in uoce Euangelij & scriptis Apostolorum & in Symbolis iudex est. Ac si fideliter quæris ueritatem, uox diuina nequaquam est obscura aut ambigua, & potes intelligere, utrum nostræ Ecclesiæ aut Pontificiæ aut Anabaptistarum cum uoce diuina incorrupta consentiant. Tantum retinet in hac inuestigatione mandatum immutabile æterni patris sonans de cœlo: Hic est filius meus dilectus, quo delector, hunc audite. Vox est sicuti uides patris æterni nec obscura nec ambigua, deducens te ad unum doctorem & iudicem, filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, quem debes audire. Eodem modo & Paulus disertè inquit: Si quis aliud Euangelium docet, Anathema sit. Hæ regulæ normæ sint, quas in iudicando sequaris, Quæ sit uera uel falsa Dei Ecclesia. Cum pugnat doctrina cum expressâ uoce Euangelij, uel cum uno pluribusue articulis fidei, uel cum Decalogo, certò statuas talem coetum non esse Ecclesiam Dei. Ut scelerati nebulones Anabaptistæ affirmant, Adulteria non esse peccata. Talis asseueratio manifestum & Diabolicum mendacium est contra Decalogum.

Papistæ inquiunt; Nostra opera merita esse

esse remissionis peccatorum, & nominant opera Missas idolatricas, ritus Monasticos, satisfactiones & similes superstitiones, Postea affirmant perpetuo dubitandum esse de remissione peccatorum. Hæ asseuerationes omnes pugnant cum uoce Euangelij manifestissima, quæ disertè & sine ambiguitate de Domino nostro Iesu Christo affirmat, per hunc Dominum Iesum Christum filium Dei, nos habere remissionem peccatorum per fidem in ipsum, non nostris meritis, non Missis Idolatricis, non ritibus Monasticis, aut alijs quibuscunq; operibus.

Ac intelligunt piæ mentes, hanc ipsam Euangelij uocem non esse incertam aut obscuram. Et est manifestissimum, præcipi nobis, ut huic Domino nostro Iesu Christo credamus, & certò statuamus, Deum per & propter hunc dilectum filium certò remittere peccata, & dare uitam æternam. Ita in recitatione Symboli asseueras, Credo remissionem peccatorum: Et nominatim hoc credo, Remissionem non solum alijs, sed mihi quoq; dari. Asseuerat idem & Iohannes inquit: Qui non credit Deo, mendacem eum facit.

Manifestum igitur est ac certissimè uerum: Pontificium articulum, in quo dubitatio consumatur, uocem Euangelij horribili contumelia afficere, ac prorsus delere.

Docent Pontificij etiam homines mortuos inuocandos esse, Annam, Georgium & alios. Id directè pugnat cum primo præcepto

Decalogi: Dominum Deum tuum adorabis,
& illi soli seruiēs. Prohibent Pontificij & con-
iugia sacerdotum. Id cum sexto præcepto pu-
gnat expressissime. Potes igitur ex tali recitatio-
ne iudicare & certò asseuerare, utrum uera Ec-
clesia uel falsa sint, qui talia docent, ac perti-
naciter defendunt. Scias igitur mandatū Dei
esse, ut ad uerā Ecclesiam te adiungas, & ciuis
eius esse uelis, & ueris cultibus Deo seruia-
as, in uera conuersione ad Deum, in fide, in
uocatione, & militia bonæ conscientiae, sicut
uides hunc Centurionem non adiungere se
ad Ecclesiam Pharisaeorum aut Saduceo-
rum, sed cernis eum ciuem esse Ecclesiae
Christi & eius auditorum & amicorum, qui
uocē Prophetarum ipsum erudierunt, & ad
Christum primi deduxerunt. Est in eo ad-
miranda & ardens lux fidei, agnoscens Chris-
tum, & fiducia magna in ipso acquiescens. In-
telligit hunc Christum omnipotentem esse, &
cū uerbo suo efficacem esse, sicut fatetur: Tan-
tum dic uerbum unum, & sanabitur puer me-
us. Profecto singularis & ingens lux fidei est,
lucens in hoc milite, quæ erudit ipsum ut in-
telligat Messiam esse Deum & hominem, & esse
se λόγος aeternū aeterni patris, per quem con-
dita sunt omnia, per quem nunc quoq; susten-
tantur & uiuificantur omnia. Sicut inquit Io-
han: In ipso uita erat, & uita erat lux hominū.
Cum tali fide necesse est coniunctas esse mul-
tas alias uirtutes. Et Lu. 7. de hoc milite dicitur,
Seniores oppidi solliciti pro ipso Domi-
num

num orasse, ac testes fuisse ipsius integritatis &
beneficentiæ in gubernatione. Inquiunt enim:
Dignus est ut hoc illi præstes, Quia diligit
gentem nostram & Synagogam ipse ædificauit
nobis. Hæc omnia satis testantur, hunc mi-
litem fuisse discipulum uocis Prophetarum, &
doctrinam eorum amplexum esse. Atq; ita est
ciuis ac membrum ueræ Ecclesiae, quia per fi-
dem Domino nostro Iesu Christo insitus est,
intelligit ac credit promissiones de Messia ue-
ras esse, & ueris cultibus Deum celebrat: Et
quancūq; non est circumcīsus, & ceremonias ac-
ritus populi Israel non obseruat, Tamen lu-
cet in eo hæc sapientia, quod per & propter
Messiam habeat remissionem peccatorum, ius-
ticiam, ac uitam æternam, non per aut prop-
ter obseruationes legis Mosaicæ aut sua alia
qua opera bona. Ac promissionem datam Ab-
rahæ recte intelligit, & quidem hunc in mo-
dum: quod & Gentes extra politiam populi
Israel per hoc semen Abrahæ promissum sus-
cipi sint hæredes uitæ & salutis æternæ. Et
τοῦτο promissionis retinet: In semine tuo
benedicentur omnes gentes. Hæc uerba recte
intelligit hic miles quā multi in populo
Israel, uidelicet, etiam Gentes extra politiam
Moisi benedicendas esse, Non unum illum
populum Israel: & scit benedictionem hanc
non esse beneficiū corporale, ut multi finge-
bant, sed esse liberationē à peccato, ab ira Dei
& potentia Diaboli, cum quo beneficio agnos-
cit restitui nobis iusticiam & uitam æternam.

Modestia uerò huius militis, qua se Christo humiliter subiicit, ostendit, quam reuerenter & honorificè de Christo senserit, cum quidem homo Romanus esset, & miles urbis præfectus seu capitaneus. Id genus hominum raro modestiam aut beneficentiam erga inferiores ac subditos exercet. Sed hic Præfectus est uir sanctus, habens singulare lumen fidei. Quare & ab ipso domino honorificè commendatur: Amen dico uobis nec in Israel fidem tantam inueni. Quanquā autem exemplum ad omnes pertinet, tamen præcipuè gubernatores in ipsum tanquā in exemplum plurimarum uirtutum intueri decet. Primum enim discant, quantam reuerentiam & quæ officia Christo & ministerio eius debeant. Deinde, quomodo ad gloriam Dei & subditorum salutem instituere gubernationem ipsos oporteat. Docet exemplum & hoc, quod homini Christiano concessum sit gerere magistratus, & exercere officia politica, & quod hoc uitæ genus suo genere bonum sit, & Deo placeat. Qua de re alibi uberiores commonefactiones proponuntur. Ac necesse est, interdum moneri auditores, ne Anabaptistarum superstitionibus fascinari aut decipi se patiantur, qui damnant ordinem politicum; & negant concessum esse Christianis, gerere aut exercere officia politica, ac seditiones, cædes & confusiones ordinis diuini quærunt & adiuuant.

Considerate igitur auditores charissimi, quam copiosa doctrina, in historia huius militis

litis quantumuis breui proponatur, de plurimis rebus, de Ecclesia, de fide, de bonis operibus, de officijs ac magistratibus politicis, & de alijs. Utinam omnes, & inprimis Principes & Gubernatores, exemplum huius militis attentè & reuerenter cogitent.

Reliqua sunt multa alia quæ breuitas & angustia temporis explicare non patitur, Et tanta est magnitudo rerum, ut instituere enarrationem non ausim. Non possum tamen omittere appendicem, quæ & consolationem dulcem, & comminationem tristem complectitur. Consolatio est dulcis, cum inquit Dominus recipiendas esse gentes ad societatem Ecclesiæ. Comminatio terribilis est, cum inquit: Filij regni, qui hoc gloriosum nomen habent, quod sint Ecclesia & populus Dei, eiicientur foras. De primo igitur quoties dicitur etiam gentes à Deo ad agnitionem filij Dei & societatis uitæ & salutis æternæ, recipi, meminerimus hanc magnam & inenarrabilem consolationem tradi, quod immensa & ineffabili misericordia genus humanum à Deo recipitur, & remissionem peccatorum gratis propter filium Dei sine ullis nostris meritis consequitur &c.

DE SOCR V PETRI.

Veniens Iesus in domum Petri, uidit socrum eius iacentem & febri laborantem, & tetigit manum

num eius, & dimisit eam febris,
& surrexit & ministrabat eis, &c.

Recitata sunt aliquot miracula in hoc capite octauo, breuissime ac simplicissime, Quia in immensum creuisset librorum moles, si singula miracula prolixè Apostoli cōmemorassent. Ideo in hoc loco primum breuiter dicitur, quod Socrum Petri languentem, & ut ait textus *μακροχρόνιον* Dominus curarit. Postea dicitur: Obtulerunt ei multos Dæmonia habentes, & eiciebat spiritus uerbo, & omnes malè habentes curauit, ut adimpleretur, quod dictum est per Prophetam Esaiam dicentem: Ipse infirmitates nostras accepit, & ægrotationes nostras portauit.

Hic iterum moneo, ut communem doctrinam miraculorum animo repetatis, & quæ in recitatione eorum præcipue cogitanda sint, attentè & reuerenter cōsideretis. Scitis primum testimonia esse doctrinæ, uult enim Deus ita ostendere, se hanc uocem tradere, quam tantis miraculis ipse ornet ac confirmet. Intuentes igitur hæc admiranda exempla, cogitent uocem sonantem per Christum Prophetas & Apostolos uere esse ipsius Dei immotam sententiam ac uoluntatem, quam uelit audiri ac recipi. Nam resuscitare mortuos & uitam eis reddere, opus est solius diuinitatis proprium, inimitabile Diabolis & omnibus creaturis.

Secundo

Secundo, miracula quancūq; sunt corporalia bona, tamen sunt exempla ac testimonia promissionum omnium tam spiritualium quam corporalium. Et ostendunt hæc exempla, Deum & in spiritualibus & in corporalibus periculis uelle inuocantibus opitulari.

Tertiò, sunt doctrina de applicatione, quæ omnes & singulos commonefacit de petendo & expectando auxilio Dei, accedendum scilicet esse ad dominum nostrum Iesum Christum fide & fiducia promissionis, sicut accedit fide mulier Syrophœnissa, nulla sua merita adferens aut ostentans. Eodem modo uoluntas Dei immutabilis est, & mandatum seuerissimum ad omnes pertinens, ut fide ad Dominum Iesum Christum accedant, & in ea Deum inuocent. Talis inuocatio nuncq; irrita est, sed uerè efficax est, & impetrat quæ petijt. Ac pertinent ad doctrinam de applicatione dicta communissima: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, ego reficiam uos. Nemo rapiet oues meas de manibus meis. Estq; ut dixi, mandatum seuerissimum, ut fide Deum inuoces, & exempla fidei in miraculis dulcissimis & innumerabilibus propolita imitearis.

Hæc sæpe auditis inculcari, ac necesse est, sæpe hæc communia & catechetica elementa repeti, ut sint in conspectu omnium, & in inuocatione assidua & lectione seu recitatione talium miraculorum ab omnibus cogitentur.

Sed

Sed dices: hæc miracula cum istis facta sunt, quibus Dominus opitulatus est, Nunc desines miracula, & uideo me & alios hære in ærumnis, nec iuari à Deo, Quæ igitur utilitas est huius recitationis? Respondeo, Diligenter præmunendi sunt animi, aduersus tam blaphemas cogitationes ac uoces. Est enim certissimum, nunc quoq; ingentia miracula quotidie fieri, de quibus commonefacit nos dictum in Actis: In ipso uiuimus, sumus & mouemur. Quod enim tu uiuis, quod infantuli tui seruantur, quod impeditur Diabolus, ne suis furoribus omnia euertat, tantum sit beneficium filij Dei Domini nostri Iesu Christi protegentis ac seruantis te mirabilissimè. Hic Dominus, ut inquit Isaias, in sinu suo & brachijs suis te gestat, sicut Pastor agnum tenellum recens editum gestat ac sustentat: Hic Dominus uocat te in Psal. inquiens, Inuoca me in die tribulationis, & ego eripiam te. Ac liberationes istæ omnes ingentia & stupenda miracula sunt, etiamsi oculi hominum occæcati hæc miraculosa facta non intuentur aut agnoscunt. Quare mendacia ista blasphemia & contumeliosa aduersus Deum procul ex animo eijcias: Deum non ostendere tibi miracula. Sunt enim ut dixi tales cogitationes contumeliosæ in Deum, & ueræ inuocationis impedimenta. Contrà autem certò credas, Deum miraculis quotidianis apud nos præsentem & efficacem esse, & benignissime opitulari inuocantibus in omnibus consilijs ac periculis,

lis, spiritualibus & corporalibus. Scias hunc honorem te Deo debere, ut hoc confitearis, credas, & ita Deum inuoces. Et hi sunt summi & præcipui cultus, qui in inuocatione uera discendi & exercendi sunt. Atq; hæc breuis commemoratio de miraculis hoc in loco sufficiat. Nunc ad dictum Isaiæ accedimus, de quo iridem pauca monebimus.

Non solum loquitur Isaias de infirmitatibus aut morbis corporum, sed utraq; comprehendit: Peccatum, seu morbum animæ interiorem, & cœtera mala, & onera omnia, quæ per peccatum orta sunt, & stipendia eius fuerunt. Suntq; in dicto Isaiæ duæ distinctæ uoces, Gestare & Auferre, & discrimen est dignum obseruatu. Nam distincta officia sunt miseras nostras gestare, & easdem postea auferre ac tollere. Primum gestat Christus infirmitates & miseras nostras, hoc est, Ipse in passionem, in morte & doloribus horribilibus, quos nostra causa subiit, ut iusticiæ diuinæ satisfaceret, sensit inenarrabilem & horribilem iram æterni patris: nec fuit in tantis doloribus sua aliqua uel culpa, uel causa: Sed propter nos & propter salutem nostram omnia hæc in se deriuauit, & hac obedientia sua & reuerentia erga æternum patrem nobis remissionem peccatorum, & reconciliationem cum Deo peperit. Sicut de hac obedientia filij dicitur Psalmo. 40: In principio libri scriptum est de me, uoluntatem tuam Domine facio libenter,

libenter, & lex tua in medio cordis mei semper. Et in illo ipso capite Isaiæ ex quo præsentia uerba deprompta sunt, scribitur: Cum posuerit animam suam peccatum, uidebit semen longæuum. Sunt & alia similia testimonia multa, quorum aliqua in conspectu esse debent, ut sciamus obedientiam Christi in passione & morte esse propitiationem pro nobis, Et propter huius uictimæ obedientiam accepisse remissionem peccatorum & placuisse DEO, quotquot ab initio Ecclesiæ sanctificati sunt, & fide huius uictimæ merita apprehenderunt.

Sic igitur una & summa consolatio aduersus conspectum omnium peccatorum ac fordium tuarum hoc ipsum meritum filij Dei, & propiciatio per ipsum facta. Ac præmonemus pias mentes, ne se tragicis clamoribus ac minis Osiandri turbati, aut ab hac consolatione deterreri patiantur, qui uociferatur, non placere te Deo propter obedientiam aut meritum filij Dei, sed propter iusticiam essentialem seu diuinitatem in te habitantem & mouentem ut iusta facias. Hæ speculationes Osiandri uide ne consolationem ueram tibi excutiant, sed uerba Iohannis 1. capite 1. firmissime retineto: Sanguis Iesu Christi emundat nos ab omnibus peccatis, Et quidem imis pectoribus hæc ipsa uerba inscribito, & in omni inuocatione intueri ac considerari, quod affirmat Iohannes: Sanguis Iesu Christi emundat nos ab omnibus peccatis, Attens de aus

de autē quomodo loquatur, uult te fide hanc consolationem apprehendere, quod obedientia Christi sit propiciatio pro nobis, & quod certo æternus pater sit nobis propicius, remittat peccata, & recipiat nos, quia filius dilectus, in quo ipsi complacuit, in quo lætatur & acquiescit, factus est pro nobis uictima. Et hæc omnia cogita complecti Isaiam in uoce gestandi, cum inquit: Ipse infirmitates nostras accepit, hoc est, Propter nos & propter salutem nostram subiit mortem tristissimam, & iram æterni patris in se deriuauit.

Alterā uox habet significationem auferendi: Aegrotationes nostras ipse sustulit, hoc est, peccatum & cætera mala omnia, quæ peccatum secuta sunt. Vtrumque enim beneficium Christi est, placare iram æterni patris, & sustinere poenam pro nobis. Et eo ipso auferit ac tollit peccatum à nobis: Primum, quia immensa bonitate remittuntur nobis peccata, & recipimur ad uitam æternam: Deinde, quia uerissime in omni cōuersione massam peccati hærentem in nobis ille ipse dominus noster Iesus Christus incipit abolere, & in resurrectione mortuorum nouam & mundam massam sine peccato redditurus est, deleta morte & omnibus doloribus. Et ille ipse Dominus Iesus Christus reddet nobis uitam, sapientiam, iusticiam & læticiam æternam, sicuti inquit: Ego uitam æternam do eis. Et omnia hæc Baptista una uoce cōplexus inquit: Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi. Nos

Osiandri
uam per,
deliria,
blasphemia

Nominat Baptista Christum agnum eò, quod
uictima futurus esset, qualis erat apud Iudas
os consuetudo, ut agnos quotidie mane &
uesperi mactarent & offerrent: Sed nominat
hanc uictimam agnum Dei, ut discernat ab
agno Aaronis & uictima Leuitica. Vultq;
significare, non esse uictimam hominum man-
dato aut iussu offerendam, sed admirabilem
illam & magnam uictimam, ordinatam &
sanctificatam diuinitus, immensa bonitate
nobis & salutì nostræ à Deo donatam.

Quod uerò addit Baptista, Qui tollit
peccata mundi, utrumq; comprehendit: susti-
net hæc uictima poenam pro nobis, & peccas-
tum ac mortem prorsus abolet, restituta uita,
iusticia & læticia æterna. Et fiunt ista omnia
hoc modo, cum fide merita huius uictimæ
intuemur, & consolationem propositam ap-
prehendimus, certò & nominatim hoc statu-
entes, nos accipere remissionem peccatorum
propter obedientiam & merita Domini nos-
tri Iesu Christi, qui uictima pro nobis factus
est, &c. Hæc de dicto Isaïæ hoc in loco suffi-
ciant.

Quod uerò Matthæus de morbis cor-
porum citat, non pugnat cum nostra exposi-
tione: Tollit enim Christus utrumq; peccatum
& cætera mala omnia, quæ sunt peccati sit-
pendium, morbos, mortem, poenas æternas,
bella & reliquas calamitates. Estq; firmissime
statuendum, uelle eum etiam in periculis huius

ius uitæ inuocari, & peti atq; expectari ab ipso
corporaliū calamitatum mitigationem. Nam
et si Ecclesia subiecta est cruci, tamen uult eam
seruare filius Dei, & propterea mitigat pœ-
nas & ærumnas huius uitæ, dans hospitium &
uictum necessarium: & necessitas horum bo-
norum euidentis ac manifesta est. Nam in pro-
creatione & educatione liberorum necesse est
aliquos esse nidulos conuenientes, & alia adiu-
mēta mediocria, ut uideamus etiā auiculis suos
nidulos necessarios esse: Postea ut prouehi
idonei homines ad docendum possint, pluris
morum usus atq; operæ requiruntur. Propter
has & multas alias similes causas, uult Deus
etiam corporum bona suo sapientissimo cons-
ilio tribuere, ut uiuere homines possint, qui
docendo & alijs laboribus generi humano &
in primis Ecclesiæ seruiant. Et imago horum
omnium pulcherrima in focu Petri proposita
est: sanat Dominus periclitantem febris ar-
dentissima, ut ipsi & cæteris hospitibus in ap-
paratu cibi & hospitij seruiat. Nos uerò hæc
ipsa exempla intueri ac considerare decet, ut
intelligamus, cur pacem, uictum, ualitudi-
nem commodam, & cætera bona corporis
petamus & expectemus. Quoties intueris in-
fantulos tuos, considera, quibus ac quantis
bonis isti indigeant, quæ officia utriusq; pa-
rentis, tam patris quàm matris, requirant:
Propter hos infantulos scito te petere oportere
ut uita tibi prorogetur, ut uictus necessari-
us tribuatur, ut salutaris sit publica gubernas-
tio. Ita

to. Ita uidet Ezechiae regi annos uitae prorogari, ut toti regno eius gubernatio ac uita seruiat, & salutaris sit. In tali inuocatione & expectatione bonorum corporalium fidem nostram exerceamus, & cogitemus quantis periculis & miserijs haec ærumnosa uita exposita sit. Sunt in conspectu bella, fames & poenae aliae innumerabiles, quibus profecto duriter premimur, ideo uult nos Deus curam aliqua talium periculorum adfici, non uult nos ferreos esse, & furenter nobis cumulare mala, sed in conuersione uera uult nos auxilium & mitigationem poenarum ab ipso petere, sicuti sua ipsius uoce nos alloquitur & uocat: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos. Vult nos agere poenitentiam & mores emendare, Sic promittit ac pollicetur suum auxilium, Sic bona æterna & corporalia sese daturum affirmat.

Hi gemitus nostri in uera conuersione nequaquam erunt inanes aut irriti, Sed impetrabunt certò quod petimus: sicut in imagine uiduæ toties iniustum iudicem interpellantis dulcissimè Dominus pingit & affirmat, Quæ ut assidujs interpellationibus & quadam pertinacia tandem extorquet auxilium, Ita & nos iubet pertinaciter petere & sperare bona æterna & corporalia.

Hanc commonestationem de presenti miraculo, etiam in cæteris subinde pia meditatione prosequi uos decet, ut sit poenitentiae & inuocationis exercitium. Nam & te inuocantem

cantem & accedentem fide, eadem benignitate Deus auditurus est, qua istis inuocantibus opem tulit. Aequalis est Deus erga omnes, qui & te & cæteros uocat. Et hanc ipsam ob causam inuitat ac uocat, ut omnium miserereatur, qui fide ad ipsum confugiunt. Ac memento uocationem uniuersalam propositam in dicto dulcissimo: Venite ad me Omnes qui laboratis & onerati estis, ego reficiam uos.

DE SCRIBA QUI SECV- turus est Christum, si sciat ubi tan- dem ei consistendum sit &c.

Sequuntur exempla aliquot continentia doctrinam utilem. Ac præcipuum est Scribæ, qui secuturus est Christum, si sciat ubi Dominus tandem uelit consistere. Imago proponitur communissimæ tentationis, digna consideratione accurata.

Omnium hominum animi duabus rebus uehementer cruciantur. Primum quæ opera præcepta ac mandata sint, Deinde qui sint horum operum euentus. Sed discrimen est illustre. Mandata necesse est scire ac sequi, quicunq; sint euentus, seu tristes seu placidi. Ut, Moyses debet Deo iubenti obtemperare in educatione populi ex Aegypto, etiã si molem periculorum, quæ secutura sunt, non prospicit. Euentus autem fide expectandi sunt, nec curiosè nostris speculationibus quærendum est, qui & quales futuri sint, suauis aut

insuaues. Quia cum necessaria & mandata in uocatione facimus, certò scimus euentus salu-
tares tandē sequuturos esse. Interea uerò expe-
ctandi & fide uincendi sunt casus aduersi, qui
singulari consilio Dei etiam sanctis in uocatis
one frequentes accidunt, ut dicitur in Psalm:
Multæ sunt tribulationes iustorum, Sed ex il-
lis omnibus liberabit eos Dominus. Quare,
ut dixi, necessaria est sanctis fides, quæ uo-
canti Deo obediat, & euentus salutes expe-
ctet, etiam si quid interea aduersi interueniat:
Vt expectat Moyses in educatione populi plena
laborum & periculorum. Sed hæc infirma ac
fragilis natura hominum, difficulter uocanti
Deo obtemperat, ac præmetiri omnes euen-
tus suis consilijs conatur. Sæpe etiam cum bo-
na consilia in rebus bonis ac mandatis fue-
runt, interueniente casu aliquo aduerso, mul-
ti homines deserto Deo fremere & indignari
incipiunt. Vt multi, qui primum recto cons-
ilio coniugium appetuerunt, postea acce-
dentibus coniugij ærumnis fiunt aut desertores
res, aut res illegitimas ac prohibitas deserto
Deo tentant. Ita multi qui paulò ante lætis
animis prædicationem Euangelij acceperunt,
& alacriter professi sunt, Nunc imminentibus
periculis persecutionum fiunt timidiore, &
professionem Euangelij abijciunt.

Sed opponit Dominus regulam seuerissi-
simam: Qui perseuerauerit usq; in finem, sal-
uus erit. Ac ut expectari finis possit, fides ne-
cessaria est, quæ confirmet animum, ne deserta
to Deo

to Deo antè frangatur, quàm spes salutaris
euentus affulgeat: Sicut frangitur hic doctor
Legis, qui antequàm sequatur Dominum,
constitui sibi locum hospitij certum petit. Ita
innumerabiles alij peccant horribiliter, qui
uel impatientia uel alijs ærumnis fracti, des-
erunt uocationem: Quia euentus extra se cer-
tos ac definitos anxie querunt, Ac iniustum
esse putant quasi in caligine ac nocte cæca uo-
cantem Deum confidenter sequi, & pericula
sibi aut uitæ & suauitati suæ temerè accersere.
Exempla sunt innumerabilia in bellis, quæ
cum non essent necessaria, tantum ideò mota
sunt, quia suo consilio autores tranquillitas
tem sibi ac rebus suis constituere uoluerunt.
Huic audaciæ temerè mouenti res non neces-
sarias opponit Psalmus regulam utilem: Com-
menda Deo uiam tuam, & ora eum, & ipse
faciet. Viam nominat officia uocationis pro-
pria ac necessaria, hæc præcipit Psalmus san-
cte & sollicitè cogitari ac fieri. Postea iubet,
Pete & expecta etiam auxilium & bonos
euentus à Deo, ita ipse faciet, hoc est, dabit
euentus salutes tibi, & uocationi tuæ utiles.

Hæc regula uitæ omnibus hominibus
admodum necessaria est, quam imprimis Pa-
tresfamilias diligenter & attente cogitare con-
uenit. Hi etiam si periculis & ærumnis paupere-
tatis bellorum & aliorum malorum aliquan-
diu conflictantur, tamen seruiant uocationi
in educatione liberorum, & alijs officijs à
Gg 3 Deo

Deo mandatis, & simul inuocent Deum, & bonos euentus expectent. Nemo unquam egens aut miser expectans Dominum, auxilium eius non expertus est.

Tota hæc sapientia eruditissimè hic à Christo isti doctori legis proponitur, cum inquit: Vulpes habent foueas, & uolucres coeli nidos: Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet. Quod de se affirmat filius Dei, idem & de Ecclesia intelligatur. Non habet Ecclesia ullam sedem certam aut durabilem in genere humano, & tamen curæ est DEO, ut aliquos nidulos mediocres alicubi habeat. Ita singuli de se quoque statuunt, habituros se alicubi tuguriola, etiam si nondum prospiciunt, ubi gentium aut locorum ea futura sint. Ac singuli sciamus, uocanti Deo alacriter, bona cum spe ac fiducia obediendum esse, atque ipsi commendandos euentus qualescunque futuri sint. Magna est hæc sapientia, sed insuavis nostræ fragilitati, & ingrata sapientiae carnis, quam tamen hi, qui sunt inserti Ecclesiae, in uera inuocatione intelligere & exercere perpetuo oportet. Sit uero in conspectu dictum Psalmi communissimum, quod citauimus: Commenda Deo uiam tuam, & oraeum, & ipse faciet. Non ero in hac commemoratione prolixior, sed moneo auditores, ut uisitatissimæ tētationi quæ deserta uocatione suo consilio certæ tranquillitatis praesidia quaerit, opponere discant mandatum de retinenda uocatione, & fide petente & expectante euentus, ut diximus.

Alius

Alius autem de discipulis eius ait: Domine, permitte me primum abire, & sepelire patrem meum. Iesus autem ait illi: Sequere me, & dimitte mortuos sepelire mortuos suos, &c.

Præcipuum quod in hac commemoratione proponitur hoc est: Ut uocationē & officia seu opera uocationis propria, anteferas omnibus alijs operibus, quantumuis splendidis ac speciosis, ad uocationem non pertinentibus. Ac summa huius commonefactionis traditur in regula notissima: Tantum necessaria facienda sunt, non necessaria prorsus omittenda sunt, ac non necessaria nequaquam impedire res necessarias debent. Sed aulae principum, & singulae priuatorum familiae abunde testantur, maiorem esse curam rerum non necessariarum, quam earum, quæ sunt ualde necessariae, ac plerumque fieri, quod dicitur: πλείω πράγματα τῶν ἱερῶν. Ut prima ac summa cura principum esse debebat hæc sollicitudo, ut uox Euangelij incorrupta in Ecclesijs & scholis ab idoneis & fidelibus ministris & doctoribus traderetur. Postea ut & Cancellaria seu gubernatio politica sic constituta esset, quæ causas ac querimonias subditorum fideliter cognoscere ac iudicaret, Deinde ut esset pax publica, prohibens ac seueriter puniens latrocinia in

itineribus, ut essent rapinarum, furtorum, cædium ac similium scelerum poenæ publicæ & seueræ: Sed hæc magna & necessaria officia pertinentia ad Principum & subditorum incolumitatem, multò leuius ac frigidius curantur, quàm stulti & non necessarij apparatus in Pompis inanibus, in helluationibus, in gesticationibus histrionicis aut gladiatorijs, in quibus apparandis nullis sumptibus nullis laboribus aut curis parcitur. Quod in aulis fit idem in tua uita & familia considera. Plurimorum sollicitudo ac cura in stultis & non necessarijs ædificationibus splendidis, in delictijs ac delectu equorum, & similium rerum friuolarum, multo maior est quàm in pia educatione & institutione necessaria miserorum infantium, de quibus tamen Paulus Ephesios 6. capite seuerissimè præcipit Parentibus: Educate liberos in disciplina & correctione Domini.

Christus uerò hoc in loco principaliter ac primum loquitur de uocatione ministrorum Euangelij, quorum officia propria ac necessaria sunt: uocem Euangelij incorruptam sonare, & sacramenta diuinitus instituta administrare, & in usu instituto usurpare ac conseruare. Hæc officia uult Dominus ita à ministris fieri, ut maiori cura, sollicitudine ac fide ea exequantur, quàm ulla alia, quantumcunq; splendida aut speciosa uideantur. Ac quomodo Episcopi mandato Christi

Christi multis annis obtemperauerint, & nunc quoq; obediant, in conspectu est omnium. Negari enim non potest magis fuisse & nunc esse sollicitos, de negocijs politicæ gubernationis, & magis angere rerum leuicularum cura, quàm ministerij difficilimi ac maximi sollicitudine. Manifestissimum est multos ministerij curam prorsus abiēcisse, uel hostes ac persecutores Euangelij factos esse. Etiam inter nos idem accidit, Nam innumerabiles Euangelio apud nos seruietes uehementius anguntur de suis bonis, aut prouehendis suis liberis ac domesticis, quàm anguntur de officijs sui ministerij, ad quod præcipue uocati sunt.

Sciamus igitur in hac narratione præcipi omnibus & singulis, ut prima & præcipua sit cura uocationis rectè & fideliter administrandæ, quæ rebus alijs omnibus non necessarijs longè anteferenda est. sicut hac ipsa de re grauissime monet Paulus 1. Thessa. 4. Adhortamur autem fratres, ut in eo excellere studeatis & hoc ambitiose agatis, ut quieti sitis & faciatis propria. Et Petrus 1. Petri 4. inquit: Nemo uestrum patiatur quasi homicida, aut fur, aut maleficus, aut ἀπορροισισκωπος. Monet Petrus singulos, ut suæ uocationis propria officia fideliter ac constanter faciant, nec se alienis negocijs immisceant, Et affirmat poenas sequi diuinitus audaciam irrumpentem in aliorum uocationem.

Et ascendente eo in nauiculam
sequeuti sunt eum Discipuli eius,
Et ecce motus magnus factus
est in mari, ita ut nauicula
operiretur fluctibus. Ipse uero
dormiebat, &c.

Exemplum & imago est pingens nobis faciem Ecclesiae, donec in hoc ærumnoso circulo uitæ corporalis colligatur. Ac significat utrumque, quantis periculis & doloribus in hac uita Ecclesia confluetur. Deinde quomodo ac per quem liberetur.

Est autem Ecclesiae status omnibus temporibus propemodum talis, ut motibus horribilibus subinde concutatur, & in his Diabolorum furores, & tyrannorum sæuiciam, & hominum fanaticorum deliria metuere & experiri cogatur, qui omnes opprimere & deolare Ecclesiam totis uiribus conantur. Estque præsentis periculi narratio, in quo caput Ecclesiae ipse Dominus Iesus Christus cum discipulis uersatur, expressissima imago furorum Diaboli, quibus & Christum & Apostolos totos immergere & absorbere fluctibus uoluit. Ac dum geruntur ista, & Apostoli periclitantur, dormit Christus, perinde ac si Ecclesiae curam nullam agat, & grassantes diabolos reprimere, & cæteros hostes cohercere, nec possit nec cogitet: sicut & secundi Psalmi narratio prorsus cum hac imagine conuenit: Quare

fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania: Astiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in unum aduersus Dominum & aduersus Christum eius. Disrumpamus uincula eorum, & proiciamus à nobis iugum ipsorum. Qui habitat in cœlis irridebit eos, & Dominus subfannabit eos, &c.

Has imagines & narrationes necesse est sciri, ut intelligamus in his periculis fidem & inuocationem necessariam esse, sicut hoc in loco audimus reprehendi a Domino discipulorum metum, & fidei imbecillitatem. Sciamus igitur oportere in omnibus illis periculis confessionem Euangelij constanter retineri, & communiri animos, ut a filio Dei Domino nostro Iesu Christo alacriter ac confidenter petant auxilium, & constanter expectent. Sicut uidemus Apostolos, quanquam trepidantes tamen petere auxilium, & confessionem Euangelij & Domini sui Iesu Christi non abijcere. Eadem à nobis quoque requiri statuamus, ut monent hæc dicta, Psalmo 37. Subditus esto Deo & spera in eo, & ipse faciet. Expecta Dominum, & custodi uiam eius, & exaltabit te, ut hæreditate capias terram: cum perierint peccatores uidebis.

Hæc exercitia fidei discamus, & in præsentium temporum periculis cogitemus. Et hanc sapientiam Ecclesiae propriam in uera inuocatione & confessione Euangelij, & in alijs officijs pertinentibus ad Ecclesiam exercere

primere conemur. Sciamus autem & fructum ac dulcedinem horum exercitiorum: Quia cum accenditur inuocatio, ostendit se tandem quæ dicitur hic dulcis tranquillitas. Suscitato enim Domino gemitibus ac uotis inuocantis, certissimum est eum presto esse, & furores ac fremitus contra Euangelium gloriose compescere repressis ac deletis Diabolis, Tyrannis & hominibus fanaticis, ut appareat Ecclesiæ gloria præsentia & benignitas custodis & Domini sui salutaris & omnipotens. Proponitur hæc consolatio etiam Psalmo 44: Exurge, quare obdormis Domine? Exurge & ne respellas in finem, quare faciem tuam auertis, obliuisceris inopiæ nostræ & tribulationis nostræ? Et Psalmo 12: Propter miseriam inopum & gemitum Pauperum, nunc exurgam dicit Dominus, Ponam salutare in quo cum fiducia docebitur.

Et cum uenisset Iesus trans fretum in regionem Gerasenorum, occurrerunt ei duobus habentes Dæmonia &c.

Gerasa trans Iordanem est uersus Arabiam: de qua scribit Strabo, esse eo in loco stagnum foetidum uelens aquas mortiferas animalibus, quæ inde bibant. Ac uerisimile est stagnum à Diabolis infectum ac corruptum esse, quos hic adfirmat textus immisos in

in porcos, præcipientes in stagnum proruisse.

Est autem imago Gentis, cuius itidem in textu mentio fit, & omnium eorum, qui uocem Euangelii contemnunt, aut cupiditatibus stultis prætexunt spreto ac repudiato Christo. Iubet Christum excedere suis finibus gens Gerasenorum, ne porcos amittant. Tales sunt Canonici magis foedi ac sordidi, quam ulli porci, Qui quocumque proueniunt ueneno abominabili complent omnia. Sunt & cæteri his Gerasenis similes, qui postquam uocem Euangelii audierunt, furenter indulgent omnibus suis cupiditatibus, ac libidinibus, sic ut foeditate, ueneno ac scelerum contagio proxima quæque præcæteris infestent ac compleant: ut sunt exempla prohi dolor innumerabilia. Tales omnes significat imago Gerasenorum, & Lacus eius gentis foetidus ac uenenatus. Ipsa uox Gerasa seu גֵרָסָא significat uallem sediciosorum nebulonum, fortassis nomen inde factum est, quod sediciosa multitudo Arabum latrunculorum seu aliorum, qui certam sedem nullam habuerunt, eo profugerit atque receptum ibi habuerit.

De Exemplo.

Exemplum ipsum duo significat, Primum quod Dominus Iesus Christus eiecit Diabolos, & regnum eius destruit, ut dicitur 1. Iohan. 3. In hoc apparuit filius Dei, ut destruat opera Diaboli. Et Genesis 3. Semen Mulieris

Scel-
men
thal.

Mulieris conculcabit caput Serpentis, Qua de
re alibi dicitur copiosius. Deinde poena pro-
ponitur ingratitude. Videt Christus gen-
tem ingratiā esse pro summo beneficio, idē
hac poena eos afficit, quod Diabolos in
porcos immittit, ut totus grex præceps in
Mare rueret ac moretur. Existimo etiam mul-
tos Iudæos apostatas ac desertores rituum
gentis Israeliticæ in hac Gerasa delituisse, qui
contra gentis consuetudinem ac Dei manda-
tum carnem suillam comederint. Hos quoq;
punire Christus uoluit.

Sed in hac ipsa poena hoc obseruetur. Iac-
tura porcorum per se non est magna, sed
quod significatur, hoc triste ac deplorandum
est: Homines scilicet ingratos Euangelio in
porcos terribili metamorphosi conuerti, &
domicilia Diabolorum fieri, hoc inquam, tris-
te ac deplorandum est, Idq; in hac imagine
significatur. Et uidit ætas nostra exempla hor-
ribilia Anabaptistarum, qui quam tetrīs furo-
bus, & sceleribus Diabolicis sese polluerint, &
nunc sese polluant, res ipsæ & historiæ nostri
temporis euidenter ostendunt, &c.

CAPVT NONVM.

Venit in propriam ci-
uitatem,

Quæ fuit propria ciuitas Christi:
Capernaum.

Quare?

Quare? Quia fuit Municipium Ro-
manum, fuit ergo ibi ciuis, ut esset tutor.

Iam cogita, quā pulcher status fuerit
in illo oppido, ubi fuerunt, Pastor lairus,
& Centurio Capitanus, & hi fuerunt a-
mici CHRISTO, & multa fecerunt de
eius consilio. Ita uerē fuit urbs Capernaum,
id est Schöndorff / amæna uilla. Optimus
status est, quando Pastor & Capitanus sunt
amici Christi, &c.

DE PARALYTICO.

Fides aliena prodest ad multa bona
corporalia alijs impetranda. Sed remissi-
onem peccatorum oportet quemlibet acci-
pere propria fide.

Hic Paralyticus & aliena fide adfertur
ad Christum, & ipse habet propriam fidem
cum dicitur ei: Remittuntur tibi peccata tua.

Sequitur disputatio de Res- missione peccatorum.

Pharisæi indocti nihil sciuerunt de pro-
missionis intellectu, non cogitarunt etiam
Dauidi dictum esse, Dominus abstulit pec-
catum tuum, Et Danielem dicere ad Regem,
Erit sanatio delictorum tuorum, &c.

Semper Leuitæ simul debuerunt decla-
rare promissionem de Messia, sed non in-
tellexerunt amplius officium suum. Hanc
ignorantiam taxat Christus, & adfirmat,
quod

III.
Cecitas
Pharisæo-
rum.
1. Reg. 12.
Daniel 4.

Officium
Leuitæ-
rum.

Joan. 20.

III.

V.

quod uelit instituere ministerium remittendi peccata, sicut dicit: Quorum remisieritis peccata.

Addit Christus miraculum, ut sit huius doctrinae testimonium.

Iubet Christus ut tollat grabbatum, id est, Accepta remissione, mitigantur poenae, possumus gestare grabbatum.

DE VOCATIONE

Matthæi.

Et cum transiret inde Iesus, uidit hominem sedentem in telonio, Matthæum nomine, &c.

In exemplo Matthæi Christus ipse ostendit applicationem, quod sit testimonium communis doctrinae Euangelij, quod omnibus prædicat poenitentiam, arguit peccata in omnibus, Et annunciat Remissionem peccatorum omnibus agentibus poenitentiam, & credentibus remitti gratis propter Christum, iuxta dictum: Viuo ego, dicit Dominus, Nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat.

Exemplum.

Sic igitur Matthæus exemplum, quod filius Dei uerè recipiat omnes agentes poenitentiam, & gratis recipiat.

Regula.

Et regula sit nota:

Non ueni uocare Iustos sed peccatores ad poenitentiam, Et disertè dicit: Ad poenitentiam.

tentiam, uult nos Deus ad se conuerti, Non uult nos manere in delictis contra conscientiam.

Hæc est summa Exempli. Nunc uidemus partes.

PRIMA PARS.

I. Status populi Iudæorum fuit miserabilis, Multi Leuitæ facti sunt scribæ & ministri publicanorum, & Publicani plerique fuerunt Ethnici, & ualde onerarunt homines usuris, Et eorum Scribæ uixerunt Ethnico more apud eos &c. Hoc magnum dolorem attulit Sanctis.

II. Euangelium arguit omnes homines, quod habeant peccata, sed ostendit discrimina.

Primò sunt multi qui habent manifesta peccata externa, ut in hac historia Publicani, seu ut semper sunt multi palam scortatores, & mala conscientia uiuentes.

Secundò sunt Hypocritæ qui habent externam disciplinam, & putant se iustos esse, Interea in corde sunt pleni Idolatria, erroribus, nō recte inuocant Deum, sunt sine timore Dei & sine uera fide, sunt pleni odijs & inuidia, &c. Sicut Pharisei in hac historia, Hi sunt superbi & alios iudicant, & sese anteferunt, & fingunt se esse sine peccato, & se sanctos esse, Tales semper multi fuerunt, sunt & erunt, etiam cum desinent esse Cuculli & Monachi, tamen Monachorum natura non cessabit.

Hi iudicant in hac historia Christum, & H h reprehens

reprehendit eum, quod comedit apud Publicanos, Nec intelligunt se ipsos immundiores esse publicanis.

Utrosque uocat Christus ad poenitentiam, sed Pharisei minus audiunt quam Publicani.

Tertio sunt peccatores, qui conuertuntur, siue habuerint manifesta peccata, siue occulta. Hi habent contritionem, fatentur se esse peccatores, & uerè dolent, & desinunt facere contra conscientiam, & credunt remissionem peccatorum propter Christum. Tales homines quamquam conuersi sunt, adhuc tamen habent peccata, sed non contra conscientiam, Et tales homines fiunt salui.

De alijs peccatoribus, non agentibus poenitentiam, omnibus dictum est 1. Corin. 6. Nolite errare, Scortatores, Idolatrae, adulteri &c. regnum Dei non possidebunt. Item, Qui non credit in filium, ira Dei manebit super eum.

DE DICTO OSEAE VI.

Misericordiam uolo, non sacrificium, Et scientiam Domini magis quam Holocausta.

Regula. Regula communis est, saepe repetita in Prophetis, quae ordinat opera.

Tres sunt gradus operum.

Primus est, Noticia Dei, id est, uera agnitio, uera fides, uerus timor Dei, opera primi & secundi Praecepti immediate cum Deo agentia. Haec omnia nominat hic noticia Dei. Haec

Haec sunt prorsus & simpliciter necessaria, sicut manifestum est ex primo Praecepto & secundo.

Secundus gradus est dilectio proximi, id est, opera secundae Tabulae erga proximum, haec omnia nominat hic misericordiam. Haec opera etiam sunt necessaria, sicut ex secunda tabula Decalogi manifestum est.

Tertius gradus est Ceremoniarum, *Eus seliche geberden/mit opffer/speis/leider vnd menschen sartzung.* Haec opera sunt longè infra duos gradus priores, de his dicit Regular Non sacrificium &c.

Quare hoc dictum citat Christus?

Quia reprehendit omnem superstitionem in toto genere humano, preferentem externos ritus mandatis summis primi Praecepti & secundi, & secundae tabulae. Apud Papistas maius peccatum est comedere carnes die sexta, quam adulterium.

Ita tunc Iudaei damnabant Christum, quod non seruabat traditionem, quae prohibebat comedere apud publicanos. Christus contra opponit praecipuum de dilectione, ait se misericordiam erga eos exercere, quia ideo ad eos accedat, ut conuertantur.

Et bene obseruanda & discenda est haec Regula, quae ostendit gradus operum, et taxat superstitionem negligentium necessaria opera.

Quare Discipuli tui non ieiunant?

Sequitur doctrina de libertate Christiana.

Hh 2

Quan

Quandocumq; Deus renouat Euangelium, tunc taxantur falsi cultus & traditiones humanæ, & cum alij retinent traditiones, alij non retinent, tunc fit dissimilitudo, quæ parit certamina. Aliqui retinentes dolent laxari leges, & uident sequi in alijs licentiam maiorem, quam esse deberet. Inter alios qui non retinent, sunt boni recte intelligentes libertatem, & recte ea utentes. Multi etiam mali sunt, qui fiunt magis feri & negligunt diuinas & humanas leges, sicut prohi dolor nostro tempore uidemus, ualde multos abufos esse & abuti doctrina de libertate Christiana.

In hac historia Apostoli non retinent traditiones Phariseorum, & recte utuntur libertate, & excusantur a Christo, Sed Dominus simul monet, quales esse debeant, qui libertate recte utuntur.

Discatis igitur quid sit libertas Christiana, de qua dicit Dominus, Si uos filius liberauerit, uere liberi eritis.

Sciendum est autem quatuor gradus esse libertatis Christianæ, quos ordine considerate, & bene mementote.

Prima gratuita remissio & reconciliatio propter Christum per fidem, & iustificatio non propter Legem, sed propter Mediatorem De hoc gradu ait Paulus: Non estis sub Lege, sed sub Gratia.

Secundus gradus est ipsa in corde liberatio a doloribus inferorum & inchoatio iusticiæ & uitæ æternæ per Christum dato Spiritu sancto,

tu sancto, iuxta dictum: Vbi est Spiritus Domini, ibi est libertas. Hic gradus est uiua & uera consolatio, in qua sentitur auxilium & præsentia Dei, sicut Dauid in exilio sentit consolationem, Laurentius lætatur in ipsa torrefactione, &c.

Hi duo gradus sunt propriè & principaliter libertas Christiana, scilicet liberari a peccato, ab ira Dei, a morte æterna, habere consolationem & læticiam in omnibus ærumnis, & sentire præsentiam & auxilium Dei, Et hæc libertas in hac uita inchoatur in his, qui uerè conuertuntur ad Deum, & intelligunt Euangelium. Postea consummabitur in uita æterna, ubi prorsus erimus liberi a peccato, a morte, ab omnibus miserijs, & erit Deus omnia in omnibus, communicans sese nobis & suam sapientiam, iusticiam, uitam æternam, &c.

Hi duo sunt principales gradus, De his propriè loquitur Dominus, cū ait, si filius uos liberauerit, uere liberi eritis. Cogitate quanta res sit liberari a peccato, ab ira Dei, a morte æterna, & habere præsentem filium Dei in omnibus periculis, consolantem & iuuantem, Et hæc omnia in uera poenitentia per fidem accipiuntur. Sic Dauid habebat libertatem in fuga, sic tres uiri in Babylone in fornace habebant libertatem, cum palam apud eos esset filius Dei. Sic Daniel habebat libertatem inter Leones, &c. Hanc libertatem discatis intelligere & eam in uera conuersione & quotidiana Inuocatione considerate.

H h 3

Postea

Postea sunt alij gradus de rebus externis. Est igitur tertius gradus, quod homini Christiano non necesse est uti politia Moisi, sed potest uiuere secundum honestas politias earum gentium, in quibus uiuit, ubicumque est, ut Cyprianus potuit uti legibus Persicis, Constantinus Romanis, Et tamen fides & inuocatio in cor de eadem est ad uerum Deum, propter filium &c.

Quartus gradus est, scire quod nullae traditiones ab hominibus factae in Ecclesia, sint cultus Dei. Item, quod non sint necessariae, & quod possint omitti sine peccato. Et de hoc gradu libertatis hic ostendunt exemplum Apostoli, sciunt haec Ieiunia instituta à Phariseis neque cultus Dei esse, neque opera necessaria esse, Et suo exemplo docent alios, ne putent esse cultus Dei, & ne putent esse opera necessaria.

Sciamus autem Regulam, ante hunc quartum gradum oportere esse in nobis duos primos gradus, liberationem à peccato, & fidem quae apprehendit consolationem & praesentiam Dei in nobis. Vbi hi gradus non sunt, multi abutuntur libertate.

Christus igitur docet complectendos esse simul priores gradus & postremum: Non possunt filij sponsi lugere, donec apud eos sponus est.

Significat tunc homines recte uti libertate, quando apud eos est sponsus Christus. Tunc sunt liberi à peccato, tunc laetantur, laeti

inuocant

& agunt gratias, & non sunt occupati illis stultis ceremonijs humanis. Ista Pharisaica Ieiunia non sunt cultus Dei, sed mei discipuli habebunt longe alia Ieiunia, scilicet, obedientiam in cruce à Deo praecipiam.

Postea addit admonitionem, quod multi sine prioribus gradibus non recte intelligant libertatem, nec recte ea utantur. Nemo adsuit ueteri uesti nouum pannum, Nemo nouum mustum infundit in utres ueteres, id est, doctrina de libertate, non intelligitur ab hominibus, qui non sunt conuersi ad Deum, sed sunt adhuc impij & efferi, non perterrefacti lege Dei. Tales audito nomine libertatis, magis contemnunt diuinas & humanas leges, & fiunt efferi, sicut ursi & aliae bestiae in syluis, sicut manifeste uidemus nostro tempore, multos homines prorsus fieri bestiales, abusu libertatis. Et Deus punit hunc tristem abusum multis calamitatibus, bello & expilationibus & alijs malis, quia helluamur & sumus negligentiores in nobis regendis, ideo ueniunt plura peccata, & postea bella & aliae poenae.

Haec diligenter consideremus, & discamus recte intelligere libertatem, & recte ea uti.

Haec illo loquente ad eos, Ecce Princeps unus accessit & adorabat eum dicens: Domine, filia mea modo defuncta est &c.

Hh 4

Primum

Primum recitetur doctrina de causis miraculorum.

Deus initio patefecit se ordinarijs operibus. Et semper ordinaria opera sunt testimonium de DEO singulis hominibus, nunquam quoque & omni tempore.

Præter hæc patefecit se extraordinarijs operibus propter has quatuor causas.

I. Ut miracula sint testimonia, quod Deus sit essentia libera non alligata naturæ, omnipotens, quæ potest seruire etiam contra naturæ ordinem.

II. Ut sint testimonia de doctrina, quod hæc doctrina in Ecclesia uerissime sit à Deo.

III. Sunt exempla promissionum spiritualium & corporalium, & sicut Deus nos audit uerbo, iubet petere & accipere per fidem spiritualia & corporalia bona, ita iubet ipsis exemplis, ut petamus & credamus nos iuari, quia exempla sunt illustria testimonia uerbi.

IIII. Causa, ut doceant nos de adplicatione, quod fide fiat adplicatio, non propter nostra merita, Et quod in Deo non sit acceptio personarum, sed quod recipiat Iudæos & Ethnicos, & postulet fidem, non recipiat propter nostra merita.

Hæ causæ sunt notæ, & semper sciamus, quod Ecclesia habet miracula non imitabilia Diabolis, scilicet resurrectionem mortuorum.

Christus

Christus tres mortuos resuscitauit.

Primo anno uiduæ filium.

Secundo anno filiam Iairi.

Tertio anno Lazarum.

Hæc exempla sunt testimonia doctrinæ, Et simul docent, quod Messias sit Dominus uitæ, & possit & uelit restituere uitam, & sit missus ut restituat uitam æternam, iuxta dictum: O Mors ero mors tua, O inferne, ero pestis tua.

In Luca describuntur tentationes Iairi, ueniunt ad eum domestici, & dicunt puellam mortuam esse, Sed Dominus iubet eum credere. Ita nos non frangamur impedimentis.

Postremo etiam hoc confiderate, quam pulchrum regimen fuerit in Capernaum illo tempore.

Christus fuit ibi ciuis, & fuerunt eius amici capitaneus Romanus, & Pastor Iairus, & haud dubie hi de multis magnis rebus usi sunt consilio Christi. Sic erat illud oppidum uere Capernaum, id est, Schöndorff. Ita cogitate à Deo petendum esse, ut sit tale regimen inter nos, ut Pastores & Principes & Capitanei sint amici Christi.

Sequuntur mox & alia miracula in eodem capite, de quibus eadem doctrina semper consideretur, quam de miraculis proxime audiistis, Et possunt breuiter repeti.

In fine est dictum generale de ministerio Euangelij.

Hh 5

Et

Et ponuntur Tria dicta: primum de miseria Ecclesiae, quod Ecclesia sit languida, & sit milis ouibus, quæ non habent pastorem.

II. Dictum, quod messis magna sit, hæc est dulcis consolatio, quod tamen multi sint Electi, & non sit irritus labor docentium.

III. De precatione, ut Deus mittat doctores salutare.

Hæc tota doctrina de ministerio sæpe & multum cogitanda est, & agende Deo gratiæ, quod immensa bonitate misit filium, & instituit & seruat ministerium, quia sic & non aliter colligit & seruat Ecclesiam, uidelicet uoce Euangelij.

Nec est cogitandum: Quid est infirmus his miseris hominibus, qui docent Euangelium: sed sciendum est, ipsum filium Dei potestatem esse, qui inchoauit hoc ministerium, & semper in eo est efficax. Et sic dicit, Sicut misit me pater, sic ego mitto uos. Item, Ego ero uobiscum usque ad consummationem seculi. Item: Sedet ad dextram æterni Patris, dans dona hominibus, Apostolos, Prophetas, Euangelistas, Pastores, Doctores &c.

Sciamus ergo nos debere credere uoci Euangelij, & sciamus ipsum Deum uere efficacem esse per Euangelium, sicut dictum est: Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti.

Contra hæc furenter clamat Stenckesfeld & Anabaptistæ, qui sunt ingrati Deo, dicunt

dicunt NIHIL prodesse uerbum uocale, aut cogitationem uerbi scripti, &c.

Iam de tribus illis membris.

Ecclesia est sicut oves sine Pastore: quæ rella est, sæpissime & in multis locis defunt idonei Pastores, & Tyranni pellunt idoneos Pastores, Et doctores ipsi certant ambitionibus & odijs, turbant Ecclesias, &c. Hæc mala sunt in conspectu, nec opus est longa declaratione.

II. Consolatio quod multa Messis sit, id est, multi electi. Profecto hæc consolatione nobis opus est, quia in hac tanta malicia humana, paucissimi uidentur esse Electi, sicut Elias queritur, & Esaias inquit: Nisi Dominus reliquisset nobis semen, sicut Sodoma & Gomorra essemus.

Sed Deus consolatur Eliam, & Paulus inquit: Labor uester non erit inanis in Domino. Et Dominus inquit:

Copiosum fructum feretis Iohan 15:

Et fructus uester manebit &c.

Hanc consolationem diligenter cogitemus omnes, in hac tristi confusione mundi & regnorum.

III. Precatio, uidetis mandatum diuinum esse, ut petamus, ut Deus colligat Ecclesiam, det idoneos ministros, & seruet Ecclesiam, sic Filius Dei ipse petit assidue. Reperatur precatio filij Dei ante agonem dicta Iohan. 17.

Caput

CAPVT DECIMVM.

Et uocans duodecim Discipulos suos, &c.

Hic & post resurrectionem describitur uocatio Apostolorum, quia Deus uult nos certos esse de doctrina, uult nos scire per quos & quomodo propagata sit, sicut inde usque ab initio uocauit Prophetas, Et diximus saepe alias, quid sint Prophetæ, Apostoli, Pastores & Doctores.

Et primum bene notandum est, quod scriptum est, Lucae 6. quod tota nocte ante hanc electionem Apostolorum Christus manserit in monte, in precatione.

Iam cogitemus, quantum opus esse ipse Dominus iudicauerit, mittere certos doctores, petiuit ab æterno patre, ut ipse eos gubernet, sicut etiam in agone suo precatur: Sanctifica eos in ueritate, Sermo tuus est ueritas &c. Sic nos petamus dari idoneos ministros.

II. Consideremus autem ingentia beneficia Dei, & agamus Deo gratias.

Simplex uocatio.

Deus dupliciter uocat Ministros, Immediate, & Mediate.

Immediate Prophetas & Apostolos, & addit eis testimonia, ut simus certi.

Mediate per Ecclesiam alios Pastores & doctores, qui debent doctrinam traditam per Prophetas & Apostolos sine ulla mutatione tradere.

In utraq;

In utraq; uocatione filius Dei est efficax, ut Ephesios 4. dicitur & Roma. 1: Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti.

III. Postq; eos uocauit & addidit potestatem faciendi miracula, ut doctrina habeat testimonia, tradit etiam Mandata, ubi & quid debeant docere.

Non inter Gentes, quia Deus prius uoluit colligere Ecclesiam in Israel. Postea tamen inter Gentes post triennium, Interea tamen etiam multi ex Gentibus conuersi sunt.

Vbi.

Quid debebant docere? Sicut alibi dicit, Agite poenitentiam & credite Euangelio, Et hic inquit: Venit Regnum celorum. Quid nominat regnum celorum? Regnum promissum propter filium Dei, in quo delebitur peccatum & mors, & restituetur iusticia & uita æterna. Hoc regnum in hac uita inchoatur prædicatione Euangelij, poenitentia & fide, Post resurrectionem erit consummata iusticia & uita æterna, in qua Deus erit omnia in omnibus, Et erimus sine peccato & morte.

Quid, Marci 1.

Regnum celorum quid.

1. Cor. 15.

Sic alibi dicit: Ite prædicantes poenitentiam & remissionem in nomine meo.

III. De defensione, Quando aliquid De defensione, noui instituitur, quando legati mittuntur, necesse est eos habere uaticum & defensionem. Et in toto orbe uelle mutationem facere per Apostolos, & quidem florente imperio Romano, uidetur res impossibilis esse. Ideo prius hic confirmat Apostolos Christus, promittit eis

eis defensionem & uaticum, sicut alibi inquit: Ego ero uobiscum usque ad consummationem seculi. Item Iohan. 15: Ego elegi uos, ut eatis & fructum feratis, & fructus uester maneat. Et hic inquit: Mitto uos sicut oues in medio luporum, Sed omnes capilli capitis uestri numerati sunt.

Ac primum de uatico dicit: Non possidetis aurum in Zonis, neque calceos &c.

Hic aliqui fanatici homines disputauesunt, Pastores & alios concionatores nihil debere habere proprium, & faciunt singularem cultum Dei ex non habendo proprium.

Christus non hoc dicit, quod non liceat habere, sed loquitur de facto, quod ita fit. Non habent pii doctores diuitias & defensionem. Et addit consolationem, ne relinquunt officium, propterea quod non habent defensionem & diuitias, & promittit se curaturum, ut tamen habeant hospitia & uictum. Talis est Ecclesia, ubicunque est in mundo, Habet hospitium, quod Deus protegit, & non habet humanam defensionem. Ideo dicitur in Esaias: Dabo uobis doctorem & panem & aquam, cum tribulatione.

Hic simul promittit conseruationem ministerij, & Ecclesie, & hospitia, sed cum tribulatione, id est, promittit defensionem, quam Ipse tribuet, etiamsi Reges & Principes persequentur Ecclesiam.

Sitis

**Sitis prudentes sicut Serpentes,
& simplices sicut Columbæ.**

Hic incipit doctrina de persecutione. Prius dedit mandata expressa, misit eos, iussit docere, & dixit, quid debeant docere, scilicet, Euangelium, & dixit eos habituros esse uaticum & defensionem, etiamsi non habeant aures in Zonis, & non habeant arma & praesidia & exercitus. Nunc sequitur expressa praedictio de hostibus.

Ideo autem opus est praemoneri nos in nouo Testamento de hostibus, & de modo defensionis, quia postquam Lex est data, & constituta politia Moysi, sciuit populus se habere certam sedem regni, & defensores Duces & Reges, ut Iosue, Gedeon, Samuelem, Dauidem, Iosaphat, & semper deinceps alios quos tales, & habuerunt certum regnum.

Præmonitio de hostibus cur necessaria in nouo Testamento.

Quid autem simile est in Ecclesia? Non est certa sedes, non certum regnum, nulla certa defensio. Ideo necesse est Apostolos & nos omnes praemoneri, praesertim cum Apostoli haberent hanc opinionem quod Messias esset habiturus mundanum regnum.

Primum autem ponit mirabile dictum, **Estote prudentes sicut Serpentes, & simplices sicut Columbæ.**

De

Columbæ
sunt sine
felle.

De Columbīs facilius est intelligere quid
uelit. Columbæ sunt sine felle, habent feine
gallen/id est, non habent iras & odia, & cu-
piditatem uindictæ. Sic nos debemus esse si-
ne priuata ira, sine odijs, sine cupiditate uin-
dictæ.

Hic consideretur quanti motus in impe-
rijs oriantur ex priuatis odijs.

Pompeius
Iulius.
Arius.

Pompeius & Iulius euerunt Imperium
Romanum propter priuatum odium &c.

Sic Arius mouet suam hæresin cupiditas
te uindictæ, quia non est factus Episcopus.

Carlostia
dus.

Sic nos uidimus Carlostadium moue-
re tumultus odio Lutheri, &c. Et multa hoc
tempore fiunt talia.

Hæc prohibentur, cum ait: Estote sim-
plices sicut columbæ, Id est sine priuatis odijs,
sine inuidentiâ, sine cupiditate uindictæ.

Aliæ pro-
prietates
Columba-
rum.

Sunt & aliæ proprietates bonæ colum-
barum, quæ huc congruunt. Columbæ sæpe
pariunt, & diligenter fouent pullos, & non
norunt adulteria, & non discedunt ex suis
locis.

Conditio-
nes boni
Conciona-
toris.

Talis est bonus concionator, multos doc-
cet, Non docet adulterinam doctrinam. Non
uagatur per uarias sectas, &c.

**Estote prudentes sicut Ser-
pentes.**

Natura
Serpentis.

Dicitur hæc natura esse Serpentis, quan-
do pugnat cum alijs Serpentibus, uel hosti-
bus,

bus, tunc præcipue laborat uiribus capitis,
Sed ne lædatur, diligenter & arte circumdat
gyris colli, & curat, ne lædatur caput:

Sic Christianus Concionator laborat ca-
pite, id est doctrina, Et circumdat caput, id
est, cauet, ne amittat doctrinam.

Serpentes non amittunt uitam, etiam si
aliæ partes corporis sint dissectæ. Sic Ecclesia
& anima non perit, etiam si membra & facul-
tates pereunt, modò doctrina sit salua.

Item Serpens nouit eum à quo est læsus,
etiam si est in magna turba hominum, & hunc
petit, non alios. Sic debet Concionator nosse
Inimicos, hostes Euangelij, & hos reprimere,
non irritare alios.

Item Serpens nouit remedia sua. In senes-
cta purgat oculos fæniculo. Et inde didice-
runt homines fæniculum prodesse oculis. Sic
debet Concionator nosse remedia oculorum,
uerbum Dei, & debet procul prospicere, ne
mala dogmata recipiat.

Sequitur præmonitio expressa de perse-
cutione. Cauete ab hominibus, tradent uos,
&c. Et sæpe repetita est eadem præmonitio
de persecutione.

Præmoni-
tio de perse-
cutione.

Tradet frater fratrem, pater filium.

Eritis odio omnibus propter nomen
meum, Certe hæc dura sunt.

CONSOLATIO.

Post hanc præmonitionem sequitur cons-
olatio, quæ etiam sæpe repetita est.

li

Non

II.

III.

IIII.

Non sitis solliciti, quid sitis dicturi.
Non uos estis, qui loquimini, sed spiritus
patris uestri loquens in VOBIS.

Non timete eos qui occidunt corpus.
Duo passeret assere ueneunt. Omnes capilli
capitis uestri numerati sunt.

Omnia hæc dicta sunt dulcissimæ promissiones, quæ adfirmant, quod certò Deus
adlit in Ecclesia, & iuuat suos in confessione,
& in docendo.

Hæ consolationes sint in conspectu. Est
& generale testimonium, quod Deus curat
nos, Duo passeret assere ueneunt, Et unus non
cadit super terram sine patre uestro, Vos multis
passeribus meliores estis.

Huc addantur aliæ promissiones, Matthæi ultimo.

Ego uobiscum sum, usque ad consummationem
seculi.

Esaiæ 51.

Posui uerba mea in ore tuo, & umbra
manus meæ protegam te, ut plantes COELOS.

Declara.

Esaiæ 46.

Etiā in senectū ego gestabo uos, &c.

Esaiæ 40.

Sicut Pastor gestat agnos recens editos,
sic ego gestabo uos.

Hæ promissiones cur
toties repetuntur,

Tales promissiones debent nobis omnibus
notæ esse, ut sciamus Deum seruaturum
esse Ecclesiam, & petamus, ut nobis adlit, &
nos protegat, ideo istæ promissiones toties re-
petitæ

petitæ sunt, ut fides confirmetur, & sciamus
certò mansuram esse Ecclesiam, & hac fide la-
boremur, & petamus auxilium, defensionem
& omnia necessaria à Deo.

Repetit mandatum de confessione, & Mandatum
promissionem: Qui confitebitur me coram de confessi-
one.
hominibus, confitebor eum coram patre meo
coelesti: & qui negauerit me, negabo eum.

Hæc dicta confirmant nos contra iudicia
sapientum, qui clamant: Cur mouetis dissensionem?
Cur estis causæ discordiæ? Respondemus: Est mandatum immutabile, quod
oportet confiteri.

Non putate, quod uenerim
mittere pacem.

Prædictio est, quod crux sequatur prædicationem
Euangelij & confessionem, & de cruce se-
quod Ecclesia sit subiecta cruci. Hoc sæpe quente con-
fessionem.
prædicitur, Vt Genesis 3. Quia si homines
non essent præmoniti, ratio iudicaret istos à
Deo abiectos esse, qui tam horribiliter inter-
ficiuntur à Tyrannis.

Ponam inimicitias inter semen Mulieris Genesis,
& Serpentem &c.

Item, Qui uult me sequi, tollat crucem
suam & sequatur me. Matth. 10.

Item, 2. Timoth. 3. Omnes qui pie ui-
lunt uiuere in Christo, persecutionem pati-
entur. Ieremie. 12.
Dedi animam meam
dilectam in
manus ini-
micorum.

Addatur declaratio.

Non ueni mittere pacem sed gladium.
Veni separare hominem à patre, &c.

Li 2

Hic

Argumen-
tum sapien-
tum.

Hic Ethnici & sapientes sic argumentan-
tur:

Hoc quod est causa discordiæ, est ma-
lum.

Euangelium est causa discordiæ.

Ergo Euangelium est malum.

Respondeo.

Causa di-
scordiæ.

Euangelium non est causa discordiæ, sed
mala uoluntas hominum aduersantium Deo.
Tota Creatura debet obedire Deo, & est dos-
lendum, quod homines non uolunt accipere
oblatam medicinam & salutem, &c.

Lucæ 19.
Nolumus
hunc regna-
re super
nos.

Sed quia homines mali non obediunt
Deo, ipsi sunt causa discordiæ. Profecto tris-
tis concio est, quod filia à matre sit dissensu-
ra, &c.

Consolatio.

Addita est consolatio & promissio reci-
piendæ uitæ: Qui perdit animam suam pro-
pter me, inueniet eam.

SECUNDA PARS.

Qui uos recipit, me recipit.

Mandatum
de audien-
dis Mini-
stris, & de
efficacia
Ioan. 20.
Consolatio
necessaria.

Mandatum de audiendis Ministris. Et
hoc complectitur, quod Deus uelit esse effi-
cax per Ministerium. Sicut pater me misit, sic
ego mitto uos,

Hæc est necessaria consolatio, quod uelit
esse certò efficax Deus per uocem Ministror-
um Euangelij. Roma. 1: Euangelium est po-
tentia Dei ad salutem omni credenti. Roma.
10. Quam speciosi pedes Euangelizantium
pacem.

Addatur

Addatur declaratio.

Hæc dicta sunt mandata de Ministerio
Euangelij, non de traditionibus Episcoporum
extra Euangelium.

Non constituunt regna extra Euangelij
um, sed præcipiunt, ut Christo obediat, ut
uerbum Dei audiat. Vt Psal. 2. Osculamini
filium.

Mandatum est immutabile, ut audiamus
Euangelium.

TERTIA PARS.

Promissio addita de præmijs eorum, qui
recipiunt docentes, qui iuuant propagatio-
nem doctrinæ, qui iuuant docentes & discen-
tes.

Qui recipit Prophetam propter doctri-
nam, mercedem Prophetæ accipiet.

Qui dederit potum aquæ &c.

Amen dico uobis &c.

Dominus iurat se daturum mercedem
alibus qui iuuant Euangelij propagationem,
ideo non dubitemus quin Deus sit protectus
us Ecclesiam & hospitia Ecclesiæ.

Et exempla recitentur.

Vidua Sareptana alitur, & excitatur Fi- 3. Reg. 17.
lius.

Hospita Elisei seruat, & resuscitatur Fi- 4. Reg. 4.
lius.

Deus bene facit obstetricibus in Aegyp- Exodij,
pto.

Jeremiæ amicus in aula Sedechiæ serua-
tur in excidio urbis Ierusalem. Et

Et hoc nostro tempore uidetis, quod
Deus mitigauit poenas Principibus, qui Eu-
angelio hospitium præbuerunt.

CAPVT XI.

Iohannes mittit Discipulos suos ut inter-
rogent, non quod ipse dubitet, sed ut Disci-
puli ex ipso Christo audiant, quod non alius
Messias expectandus sit, Et ut ipsi coram uis
miraculis confirmetur. Hæc est summa hu-
ius legationis.

II. Ratio autem dubitandi discipulis fuit
hæc, quia in populo fuit hæc uulgaris per-
suasio, Messiam instauraturum esse regnum
politicum, & habiturum exercitus, ac do-
mitis gentibus occupaturum esse prouinci-
as, sicut fecerunt Monarchæ, Cyrus, Alexan-
der & alij.

Cum igitur uiderent hunc Iesum tantum
esse pauperem concionatorem, hac specie hu-
mili mouebantur, ut dubitarent, an hic esset
Messias.

Regnum
Messiæ qua-
le.

III. Respondet autem Christus ad hanc
rationem dubitandi, & docet, quale sit reg-
num Messiae futurum, cum ait: Pauperibus
Euangelizatur. Item: Beatus, qui non offensus
fuerit in me, id est, regnum Messiae non erit
politicum, instructum diuitijs, exercitu, &
simile Imperijs mundi. Sed erit tale, quale ui-
detis.

detis, prædicatio Euangelij, qua Messias erit
efficax, colliget æternam Ecclesiam uoce Eu-
angelij ex omnibus Gentibus, & per Euang-
elium dabit remissionem peccatorum, & ip-
se filius uiuificabit credentes & agentes poenit-
entiam, & dabit eis spiritum & uitam æter-
nam. Ideo est promissus Messias, non ut con-
stituat Imperium mundi.

Hanc responsionem Christus postea ma-
gis declarat, ubi dicit: A diebus Ioannis Bap-
tistæ regnum cœlorum ui erumpit, & dringet
mit gewalt ersür. Item: Lex & Prophetæ usq;
ad Iohannem, id est, uos habetis stultam
imaginationem, iam legem Moisi inter gentes
regnaturam esse, & totum mundum fore Iu-
daicam politicam.

Hunc errorem abijcite, finis iam est hu-
ius politiæ, Aliud regnum uenit, scilicet reg-
num cœlorum, & uenit Vi. Hæc uerba non
sic intelligantur, quod Christus ui occupet Im-
peria, sicut Alexander. Sed potentia diuina
erumpit contra furores Diabolorum & Ty-
rannorum, procedit etiam nolentibus Diabo-
lis & Tyrannis.

Et uiolenti rapiunt, scilicet, non timidi,
non fugientes pericula, sed constantes, &
anteferentes gloriam DEI & confessionem
sue uitæ & omnibus uoluptatibus.

Violenti ra-
piunt reg-
num cœlo-
rum.

Hic fiat declaratio dicti: Lex usq; ad Io-
hannem, & dicatur, quod multi quaerant sub-
tiles

tiles expositiones, Sed nos uelimus esse contenti hac simpliciore, quia Christus loquitur de fine politica. Loquitur ergo hic de Lege in quantum est politica, scilicet de Ceremonijs & forensibus, vom Kirchen gepreng / vnd von Bürgerlicher regierung / etiam de Lege morali, in quantum est externa disciplina, conhercens ciuilitate. Et recitetur populo crasse distinctio trium partium legis, ut est in examine Megalburgensi.

ALIA CONCIO.

Christus dat testimonium Iohanni, quod sit constans doctor, & testis de Christo.

Et dicit eum non esse similem Aulicis, qui assentantur Dominis &c.

Postea commoratur in descriptione officij ipsius.

Propheta in
ueteri Te-
stamento.

Quid fuit Propheta in populo? prædicans de Christo, & regens aliqua consilia politica, & retinens legem Moysi. Ideo Iohannes ait: Non sum Propheta.

Et Christus ait, Plus quam Propheta.

Quia & præsentem Christum monstrat, & inchoat nouam Ecclesiam, baptizat, recipit gentes & Iudæos, alijs Prophetis non fuit concessum instituere nouum ritum.

Ideo dicit: Non surrexit maior, scilicet: in officio. Quia nullius officium est maius, quam Iohannis, post Christum.

Ideo Christus sese excipit, cum ait: Qui minimus est in regno coelorum, est maior, id est,

est, Christus, qui est maxime humiliatus præ Christum
omnibus hominibus, hic est maior Iohanne, maior Io-
hanne.
Hic baptizat Spiritu sancto, est redemptor & Ioan. 1.
saluator, sicut Iohan. inquit: Ex eius plenitudine omnes accepimus.

Cecinimus uobis & non saltaftis.

Tota hæc sequens pars est querela de contemptu Euangelij in mundo. Et est tristis comminatio poenarum: Væ Corazin, uæ Capernaum. Cecinimus uobis, id est, prædicauimus Euangelium & promissiones. Plorauimus, id est, prædicauimus legem & poenas, & neutrum curastis.

Querela de
contemptu
Euangelij,
& commi-
natio poena-
rum.

Huc addatur dictum in Luca: Seruus qui scit uoluntatem Domini, & non facit, accipiet plures plagas. Lucæ 12.

Metuendum est & nobis ipsis, pauci emendantur, & multi prætextu Euangelicæ libertatis plus sibi licentiæ sumunt. Ideo fiet hoc, quod dixit Dominus de Ficu, Lu. 13.

Dominus concedit tempus, ut plures conuertantur, sed quando nimis pauci conuertuntur, tunc tandem delet tota regna, & totas gentes, sicut deleuit Sodomam. Gene. 19.
2. Petri 2.

Nunc sunt paruæ castigationes in Germania, ut moniti simus ardentiores in conuersione, inuocatione, & omnibus exercitijs pietatis. Sed quia nimis pauci emendantur, & plurimi fiunt furiosiores, ideo crescunt poenæ, sicut hoc anno urbes multæ incendijs perierunt, ut

runt, ut in bello, Schweinfurt / Culmbach /
Newstadt / Item extra bellum Lauben / Gold-
berg / &c. Et aliquanto post uenient Turci,
& totam Germaniam uastabunt, sicut iam com-
buserunt Nouum Solium, Nieren Solen. Et
Monachus Isennacensis Iohannes Hilten præ-
dixit, Turcos anno 1600. fore Dominos Ita-
liæ & Germaniæ.

Quæstio.

Scio hic obijci ab aliquibus: Cur dicis de
pœnis, cum tamen debeamus Deum gratis
diligere? Item pœnitentia debet inchoari ab
amore iustitiæ, & non à timore pœnæ?

Responsio.

Deus ideo punit, ut ira ipsius agnoscatur,
& uult iram intelligi & metui.

E contra ideo promittit & dat bona, ut
eius bonitas & misericordia agnoscatur, uult
utrunq; cognosci, iram & misericordiam,
Ideo uult prædicari pœnas, & beneficia, Et
ipse utrunq; facit, punit & liberat, Ergo neces-
se est hæc prædicari. Non uult nos esse ferre-
os, ut non moueamur pœnis. Imo hanc du-
riciem taxat, ut cum apud Esaïam dicit capite
48. Scio quod durus es, frons tua ænea est.

Item Esaïæ 28. obiurgat duros: Cogita-
tis uos habere fœdus cum morte, fingitis se-
cui nihil fore mali, ego uero puniam uos. Et
ideo puniam, ut aliqui conuertantur, quia uer-
ratio dat intellectum, &c.

Reputemus ergo singuli nostras pœnas
proprias

proprias & publicas, & nos ad pœnitentiam
exulcitemus, sicut filius prodigus, & deinde Luca 15.
proficiamus, timeamus iram Dei & ipsum
Deum, Rursus etiam agnoscamus misericor-
diam Dei & bona, & petamus & expectemus
à Deo bona, laudemus eius misericordiam, Esaïæ 29.
& ipsi diligamus, sicut ipse nos docet, dicens
se facere alienum opus, ut faciat proprium,
id est, dicit se punire & mortificare, ut rur-
sus uiuificet, & det bona.

Confiteor tibi Pater.

Tria membra sunt huius pulcherrimæ &
dulcissimæ concionis Christi.

I. Primum est gratiarum actio Christi,
qua agit gratias æterno patri, quod aliquam
colligat Ecclesiam, & simul docet, qualem col-
ligat.

II. Secundum membrum est, quis sit ip-
se Christus, & quare missus sit, & quis sit mo-
dus colligendæ Ecclesiæ.

III. Membrum est mandatum, ut hunc
filium agnoscamus, & ad eum confugiamus,
& addita est promissio, quæ est summa Euan-
gelij: Ego reficiam uos. Item, Inuenietis re-
quiem animabus uestris, &c.

DE PRIMO MEMBRO.

Sicut hic Christus agit gratias æterno
patri, pro hoc immenso beneficio, quod col-
ligit Ecclesiam, ita sciâmus eum semper
precatum esse pro genere humano, & præ-
cari, ut Ecclesia colligatur & seruetur, sicut Psa.
2, dicitur,

Christus
semper pro
Ecclesia præ-
catur.

dicitur: Postula à me, & dabo tibi Gentes. Et Iohan. 17. Longa & expressa est precatio, Oro non pro eis tantum, sed pro omnibus credituris per uerbum eorum, Item 1. Iohan. 2.

Genus
humanum
non frustra
conditum
esse.

Hic discamus hæc miranda consilia, quòd genus humanum non sit frustra conditum, Sed quòd Deus per misericordiam inde colligat æternam Ecclesiam, sed intercedente filio.

Et hæc semper debent coniungi. Precatio & gratiarum actio pro re impetrata.

Est omnino iniquum, multa petere, & accipere, & postea ingratum esse.

Gratitudo.

Cogitemus autem, quid sit Gratiitudo. Est composita ex duabus uirtutibus: est Veritas, quæ fatetur unde sit acceptum beneficium, & est Iusticia obligans se uicissim ad aliqua officia.

Dankbarkeit fast in sich zwei die höchsten tugenden / Wahrheit vnd Gerechtigkeit. Wahrheit ist sie darin / das sie bekent / von wem die gabe her komet / Darnach weiter ist sie Gerechtigkeit / das sie sich verpflichtet / das gegen auch zu erlichen freundlichen diensten.

Ita hic Christus fatetur, quòd collectio Ecclesiæ sit beneficium æterni patris, & tribus it patri hanc laudem misericordiæ, quòd ab ipso sit hoc ingens bonum, quod uelit colligere æternam Ecclesiam, cui se communicet in tota æternitate. Has tantas res debemus & nos

nos cogitare, & simul cum Christo gratias agere, & precari, ut colligatur Ecclesia inter nos ^{agenda gratiæ & orandum} pro Ecclesia. Item ibi dicitur, Propter fratres meos ^{pro Ecclesia} rogauit pro te. Hoc præcipue facit Christus desia. noster summus Sacerdos, sed nos quoq; hoc Psal. 22. facere debemus, Sicut & precatio quotidiana ^{Math. 6.} docet, Adueniat regnum tuum.

Deinde cogita, qualem hic dicat colligi ^{Qualem Ecclesiam colligat.} Ecclesiam: Abscondisti à sapientibus, & reuelasti ea paruulis. Hic discimus, quòd Ecclesia sit congregatio paruulorum & miserorum, pauci sapientes, pauci potentes amplectuntur Euangelium, ut 1. Corinth. 1. & deinceps dicitur.

Hæc testimonia teneamus, ut nos contra ^{Contra scandalum Ecclesiæ.} firmemus contra hoc scandalum, quo ualde excruciantur humanæ mentes, quod uident Ecclesiam esse tam lacerum, & imbecille corpus, collectum ex pauperibus, & dispersum sine imperijs.

Cogita, quam pulcher confessus fuit ^{Senatus Augusti.} Ro: Senatus Augusti, Augusto præidente. Quid erant collati ad hos, miseri homines in Iudæa, tanq; uermiculi, Zacharias, Simeon, ^{Ecclesia in Iudæa.} Anna, Ioseph, Elizabeth, Maria &c.

Hoc scandalo certe mouentur homines, sed sciamus prædictum esse, quod talis sit Ecclesia, Congregatio imbecillium & pauperum, & credamus uerbo Dei, siue potentes & sapientes credant siue non credant. Scriptum est, Potentes potenter tormenta patientur.

De

DE SECVNDO MEMBRO.

I.
Quis sit
Christus.

I. Quis sit Christus, & quare missus sit, & de modo colligendæ Ecclesiæ.

II. Hic Christus aperte nominat se filium Dei, sicut & alias sæpe. Et addit, talem hunc esse filium, qui perfecte nouerit patrem, & qui ostendat alijs patrem.

Hæc est sublimis doctrina de filio.

II.
Quare mis-
sus.

Nulla creatura perfecte nouit æternum patrem, Ergo hic filius est supra creaturas. Et nulla creatura potuisset uidere hoc consilium, quod genus humanum esset hoc modo redimendum, scilicet filio assumente humanam naturam, Sed solus filius hoc decretum profert, ut Iohan. 1. dicitur: Filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit nobis.

III.
Filius cur
dicitur uer-
bum.

Ideoq; dicitur Verbum æterni patris, quia est illa persona, quæ immediate Ecclesiæ am alloquitur, & profert Euangelium ex æcano consilio diuinitatis, inde usq; ab initio, quando Heuam alloquitur. Gene. 3.

Modus col-
ligendæ Ec-
clesiæ.

Hic simul discis modum colligendæ Ecclesiæ, scilicet per Verbum. Nemo nouit patrem, nisi cui FILIVS reuelat. Ergo necesse est audire Euangelium, & ipse filius cum Euangelio est efficax, & nusquam est Ecclesia, ubi non est uox Euangelij. Auditores Ma- hometi & Papæ, & Sectarum pugnantium cum

eum Euangelio, sunt extra Ecclesiam Dei. Huc pertinet mandatum: Hunc audite. Math. 17. Et in Psalmo 2. Osculamini filium.

Et in Deute. Suscitabo Prophetam de Deute. 18. fratribus tuis. Qui non audierit, ego ultor ero.

Et bene consideres. Filius reuelat patrem dupliciter, scilicet & uoce Euangelij, & illuminans corda tunc, quando per Euangelium est efficax, quia simul est cum Euangelio. Quando in uera consolatione credis, tunc filius uere adest, & tibi ostendit misericordiam patris, & est efficax, & simul effundit Spiritum sanctum in cor tuum, Ipse dat dona hominibus. Ephes. 4.

Quando ad Heuam loquebatur, sicut Genes. 3. mul foris & intus loquebatur, cum uoce externa, mouebat & consolabatur cor eius. Ita discatis agnoscere Christum, & sciatis cum Ministerio uere efficacem esse. Ipse sua persona colligit & sustentat Ecclesiam, sicut ait: Nemo rapiet oues meas ex manibus meis. Ideo mox sequitur mandatum: Venite ad me.

Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos.

Antea dixit, quis sit Christus, & quomodo colligatur Ecclesia. Nunc addit mandatum, ut confugiamus ad ipsum.

Hæc

Mandatum
Dei & sum-
ma Euan-
gelij.

Hæc doctrina omnibus debet esse notissi-
ma, & est sæpissime repetita, Scilicet quod sit
mandatum æternum & immutabile, & quod
sit uniuersale, das allen geboten ist / ut consu-
uertamur ad Deum & hunc filium audiamus,
& credamus ei, & consolationem ab eo acci-
piamus, & acquiescamus in eo, das wir in
diesem HERN Christo / den gewissen trost
suchen / vnd dabey bleiben / vnd also zu frie-
den sind / vnd wissen / das dieser der einige
trost ist bey Gott / vnd kein anderer / vnd also
durch in allein gnad vnd seligkeit erwar-
ten. Hanc summam Euangelij sæpe auditis,
& sæpe repetita est, ut Psalmo 2. Osculamini
filium.

Et pater ipse de cælo inquit: Hunc aus-
dite, Matthæi 17.

Et ipse toties idem repetit Ioan. 6: Hæc
est uoluntas patris, qui misit me, ut omnis
qui uidet filium, & credit in eum, habeat ui-
tam æternam. Et hanc doctrinam discamus
in uera conuersione & inuocatione, ibi disci
possunt. Securi & perseverantes in sceleribus
contra conscientiam, non intelligunt neq; cun-
rant.

Nec opus est longa declaratione, uerba
per sese sunt manifesta, his qui sunt in dolo-
ribus, & hanc consolationem quærunt.

DE PARTICVLA

Vniuersali,

Nota

Nota autem diligenter, quod dicit O M-
NES, & hic repetenda est admonitio quam
sæpe citamus.

Dux sunt Tentationes in ueris doloris
bus.

Prior est de dignitate. Semper hoc cogi-
tamur: scio Deum esse bonum & misericor-
dem, sed erga iustos, & non habentes tam
multa & tam magna peccata, sicut ego.

Hæc est uox legis in omnium hominum
animis, propter hanc tentationem fugiunt
homines Deum, & non accedunt ad eum,
non audent inuocare. Hæc fuga, dieses zap-
peln vnd vor Gott fliehen / sind grosse sünd-
tst homines non considerant, & non cogi-
tant hanc fugam esse magna peccata, &c.

Sed huic tentationi debemus opponere
uocem Euangelij, quæ dicit GRATIS, id
est, one vnsern verdienst / Sed propter meri-
tum Christi. Et meritum Christi pluris facien-
dum est, quam totum regnum peccati, Ideo
dictum est, Gratia exuberat supra delictum.

Non dicamus sicut Cain: Maior est ini-
quitas mea, quam ut remitti possit.

Teneamus igitur hanc consolationem
contra primam tentationem, & simus memo-
res dicti: Sanguis Christi purificauit nos ab
omnibus peccatis.

II. Altera tentatio est de particularitate,
ob auch alle die zu Christo zuflucht haben / an-
genommen werden / quia sic cogitamus: Viel-
leicht hat Gott ein Register etlicher / die er
wolle

I.
Tentatio de
dignitate.

Consolatio
contra prio-
rem tentati-
onem.
Iohan. 1.
Roma. 3.
Roma. 5.

Gene. 4.

1. Ioan. 1.

II.
Tentatio de
particulari-
tate.

olle selig machen / wer nicht im selbigen register stehet / der wird nicht selig / er hab gute oder böse werck / er suche Christum oder nicht. Diese anfechtung ist auch gemein / vnd dencket mancher also: Dauid hat gröber sünd denn Achitophel / vnd ist dennoch Achitophel verworffen / aber Dauid ist selig / Wie kan ich nu wissen / ob ich auch in Gottes register gehöre?

Contra hanc malam tentationem, hæc consolatio opponenda est, quod utraq; prædicatio est uniuersalis, begreiffet alle / die Buspredig / vnd die Verheissung der gnaden / Vnd also spricht Christus in diesem spruch / Matthæi 11: Venite ad me OMNES. Item: Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit, Acto. 2. Roma. 10.

Item: Conclufit omnes sub peccatum, ut omnium misereatur. Roma. 11. Galat. 3.

Item, Posuit in eo iniquitatem omnium nostrum, Esaie 53.

In diesem ALLE soltu Dich auch einschliessen / vnd nicht gedencken / das du nicht darein gehörest. Du solt nicht ein ander Register Gottes suchen / denn dieses / das er dir in seinem Wort geoffenbaret hatt. Du solt richten nach seinem geoffenbarten wort / vnd nicht andere register suchen.

Diese

Diese Regel soltu wol lernen / das dein Herz vnd Gedancken / das geoffenbarte Wort anschawen / da Gottes willen lernen / vnd nicht durch andere weg in Hölle steigen. Darumb ist zuuor gesagt / Diesen Son hat Gott gesand / vnd gesprochen / Diesen solt jr hören. Wer sich nu tröst mit solchen Sprüchen / der gehöre gewislich in die zal derselbigen / die Gott wil erhören vnd annemen.

Diese Lere solt jr bey euch oft vnd mit grossem ernst betrachten. Vnd ist diese Lere lieblich furgemalt im Cananeischen frewelein. Da Christus sie hart anspricht / gleich als gehöre sie nicht in der heiligen zal / vnd sey verworffen wie ein Hund / lesst sie sich nicht verwerffen / sondern spricht mit grosser weisheit vnd höflichkeit / Die Hündlin essen auch mit den Kindlin / die brotsamlin / die vnter den Tisch fallen / etc.

Matth. 15
Historia de
Cananea.

Hæc dixi de dicto: Venite ad me Omnes qui laboratis & onerati estis, ego reficiam uos. Et bene mementote hanc totam consolationem. Et certum est hoc dicto multos omni tempore seruatos esse. Sic Dux Fridericus Elector Saxonie & alij multi assidue in agone repetuerunt hoc dictum.

Dux Fridericus.

Discite à me quia mitis sum & humilis corde.

Tollite iugum meum super uos.

Kk 2

Prius

Doctrina
de cruce.

Prius dixit, quare filius missus sit, & ad-
dita est promissio, & mandatum est, ut om-
nes credant filio, & ad eum confugiant.

Nunc addit doctrinam de cruce, quia
nos in Ecclesia necesse est scire, quod Ecclesia
singulari consilio Dei subiecta sit cruci, & o-
portet scire causas à Deo reuelatas, quare ue-
lit Ecclesiam subiectam esse cruci.

Nisi enim simus præmoniti, mouentur
homines hoc rationis argumento:

Magna prosperitas, gloria, opulencia,
pax, sunt Dei dona.

Ergo ubi sunt illa bona, illi potius uidentur
esse populus Dei. Videmus autem Turcos
& alios dominari, & Ecclesiam esse miseram,
& afflictam. Ideo non cogitandum est, hunc
coetum miserum esse populum Dei, aut plas-
cere Deo.

Valde mouentur hominum animi hoc
argumento, & multi deficiunt à Deo propter
splendorem Impiorum.

Ideo sæpe scriptura repetit hanc doctri-
nam de cruce, adfirmat Ecclesiam subiectam
esse cruci, & exponit causas, & simul addit
consolationes, quod Deus in hac uita tamen
nobis etiam opem ferat, & mirabiliter seruet
Ecclesiam, & quod post hanc uitam Ecclesia
sit habitura æternam læticiam, sapientiam,
iusticiam, & quod Deus tunc uelit esse omnia
in omnibus. 1. Corinth. 15.

Hæc doctrina repetita est in Psalmo 37.
Noli æmulari, & sæpe aliàs, & Christus alibi
inquit:

inquit: Si quis uult me sequi, tollat crucem
suam. Et Paulus inquit: Oportet omnes fieri
similes filij Dei, Roma. 8.

Sic præcipit hoc loco, ut tollamus iu-
gum ipsius, id est, doctrinæ confessionem,
quæ semper adfert in mundo crucem, Hæc
est simplicissima enarratio.

Sed uide quomodo loquatur. Mundus
iudicat crucem esse amarissimam. Dominus
contrarium docet, Iugum meum suauis est.

Hæc contraria considerentur. Verum est,
corpori crucem amaram esse, ut interfici, com-
buri, sunt amara corpori.

Iugum
Christi.
2. Th. 3.

Crux quo-
modo ama-
ra & dulcis.

Sed cum corda sunt erecta fide, intus est
consolatio & læticia in Deo, sicut Laurentius
consolationem sentit, cum uritur in craticula,
sicut dictum est: Cum ipso sum in tribulatio-
ne. Item: Tristitia uestra uertetur in gaudium.
Item: Qui perdet agrum &c. recipiet centu-
plum in hac uita, & uitam æternam postea.

Laurentius.

Psal. 91.
Iohan. 16.
Marci 10.

Utrunq; promittitur, Consolatio in hac
uita, sed tamen cum tribulatione, & postea
uita æterna.

Hæc tota concio tunc intelligitur, quan-
do adligimur, & quærimus consolationem.
Sed securi & prophani homines derident
hanc concionem, ideo breuius de ea dico.

Postq; autem de cruce dixit, sese propo-
nit tanq; exemplum: Discite à me, quia mitis
sum & humilis corde.

Exemplum
Christi de
Cruce.

Hic primum hæc commonefactio neces-
saria est,

Kk 3 Christus

Christus dupliciter agnoscendus est:
Primum ut Saluator & causa salutis, Secun-
dò, ut exemplum.

Primum, causa salutis est, ut redemptor
suo merito, Item effectione, quia ipse uiuifi-
cat nos Euangelio & Spiritu sancto.

Hæc est principalis agnitio Christi, in qua
discernimus eum ab omnibus Sanctis.

Secundò uult tamen Christus etiam se
considerari ut Exemplum, Vt & Paulus, ad
Philippenses capite 2. proponit Christum
ut exemplum:

Hoc sentite in uobis, quod & in
Christo, qui cum esset in forma Dei &c.

Et Petrus 1. Petri 4. Communicate pas-
sionibus Christi.

Nominat autem hic duas uirtutes, quas
in gubernatoribus & doctoribus esse oportet,
& præcipue hic Christus concionatur guberna-
toribus & doctoribus.

Et uirtutes hæc melius intelligentur, consi-
deratis oppositis uicijs. Duæ uirtutes nomi-
nantur, Sanfftmütigkeit vnd Demuth. Wi-
der diese streiten Rachgirikkeit vnd Hoffart.

Rachgirikkeit ist/ so einer ein zorn wider
einen hat / vnd sucht darnach vnbilliche
mittel / denselbigen nider zu trücken / vnd
zu nichten zu machen. Als Saul wil den
Dauid ausrotten / Cain tödtet den Abel/
Dompeius wil den Julium ausrotten / etc.

Hæc

Hæc sunt uisitatissima in maxima parte
hominum, sed præcipue inter Principes &
Doctores, die wetzen einander / vnd brinnen
voll Rachgirikkeit wider Gottes gebot / der
will/ das wir nicht rach vnordenlich suchen.

Sæpe etiam accidit nostro tempore, ut
aliquis mouerit falsum dogma odio alterius,
Carlostadius odio Lutheri, & Osiander &c.

Est igitur Mansuetudo, non habere in-
iusta odia, & non querere uindictam vnor-
dentlich.

Sanfftmütigkeit ist diese Tugend/ nicht
vnredten hafs tragen/ auch nicht vnordens-
lich Rach suchen / vnd den zorn nach Gottes
willen messigen vnd jenen halten.

Hoffart streit wider Demuth/ vnd ist
der Brunn/ daraus fließen rachgirikkeit vnd
viel vntugend/ wie Syrach spricht: Hoffart
ist der anfang aller Sünd.

Vnd ist nemlich Hoffart / one Gottes
forcht in sicherheit leben/ vnd eigne schwach-
heit nicht erkennen/ vñ darumb sich selb gros
achten/ vnd ehre vber andere haben wollen/
vnd sich ausser seinem beruff wollen erhöhen/
vnd murren wider Gott vnd Menschen die
solchs verhindern.

Als exempel / Saul ist vnfinnig von hof-
fart / vnd acht sich selb gros/ vnd kan nicht
leiden / das Dauid neben jm auch ehre habe/
vnd betracht nicht / das seine vnd Dauids
glück/ Gottes gabe war / etc.

Kk 4

Vn bes

Nu betrachte ein jeglicher / was schaden
in aller regierung diese zwey freutlein thun/
Hoffart vnd Rachgierigkeit / etc.

Semuth. Dagegen ist *Semuth* / in Gottes forcht
eigene schwachheit erkennen / vnd sich nicht
gros achten / vnd nicht auffer seinen beruff
treten.

Humilitas est, timere Deum, & agnitio
one propriæ infirmitatis & uoluntatis Dei,
maiora uocatione non appetere, & fiducia
Dei suæ uocationi seruire, nec alios despiciere,
sed ita iudicare, quòd & alij sint organa Dei,
per quos Deus plura bona facere possit.

CAPVT XII.

Prima historia continet:

I. Doctrinam de reprehensione humanarum
traditionum, quæ pluris fiebant quam
lex Dei, ut in consuetudine proximi temporis,
maius peccatum fuit carnes die sexto edere,
quam alterius coniugi insidiari.

II. Discrimen de operibus. Moralia antea
ferantur Ceremonialibus. Et hic tractetur eruditissima
sententia Osee: Misericordiam uolo, non sacrificium,
& agnitionem Dei plus quam holocausta.

Fuit haud dubie generalis sententia, tradita
contra superstitionem.

Quia usitatissimum est homines amissa
luce

luce fidei, amplecti ceremonias, imo traditiones
humanas, & in his collocare totum cultum
Dei.

Huic errori opposita est hæc sententia,
quæ præcipit de ueris cultibus, agnitione
Dei, & de misericordia.

Agnitio Dei est uerus timor Dei, & uera
fides. Nosse quòd Deus uere irascatur peccato,
& uere remittat propter filium, exaudiat,
&c.

Misericordia est dilectio proximi &c.

Hæc potiora sunt ceremonijs, & multo
potiora traditionibus humanis.

Hunc intellectum uult Deus in Ecclesia
extare, & de hac re ante annos 28. mota sunt
certamina. Potius est mandatum Dei, esse
Maritum, quam esse celibem, iuxta traditionem
humanam.

**Dominus est filius hominis etiam
am Sabbati.**

Simplicissima sententia est, quòd Messias
sit supra legem.

Reprehendit autem stultam opinionem
Pharisæorum, qui nec obseruationem Sabbathi
recte intelligebant, nec norant Messiam,
Sed putabant tempore Messiae mansuras esse
ceremonias Moysi, & has esse iusticiam, quam
Messias allaturus esset, nec intelligebant iusticiam
fidei.

Kk 5 Horum

Horum errorum magnus erat cumulus, hunc totum cumulum reprehendit hoc dicto, quasi dicat: Vos cæci, nec legem intelligitis, nec nostis Messiam, putatis hanc obseruationem ceremoniæ esse iusticiam, & somniamis Messiam nihil aliud allaturum esse, nisi talem legis obseruationem. Imò propter aliam causam lex de Sabbato tradita est, scilicet, ut sit dies destinatus ministerio doctrinæ legis & promissionum.

Messias uerò adfert æternam iusticiam & uitam, non has ceremonias, quarum finis erit in uita æterna, ubi erit uerum Sabbatum in adsiduo conspectu Dei. Sicut Esaias inquit: Erit Sabbatum ex Sabbato.

Extende manum.

Secunda disputatio quæ proximè sequitur, est eiusdem doctrinæ de Sabbato repetitio & exemplum.

Hic Christus reprehendit malum intellectum Sabbati, & postea facit opus, quod uere est opus Sabbati, quia est testimonium doctrinæ.

Hic igitur breuiter rursus dicatur, quare Sabbatum sit institutum. Nominatim dicitur de sanctificatione: Sabbatum sanctifica. Non dicit: sis ociosus. Sed in eo die facias opera sancta, id est, propriè tribuas eum diem ministerio doctrinæ, doctores doceant, populus audiatur, omnes conueniant ad discendum & ad publicam precationem. Hæc est summa mandati, & hic finis est.

Christus

Christus igitur iam uere sanctificat Sabbatum, docet, & edit testimonia doctrinæ.

Sed cæca superstitio fingit ocium esse cultum, sicut & tunc traditiones conditæ sunt, & adhuc Iudæi traditiones habent. In Sabbato cōducunt Christianos, qui coquant, qui decerpant mucos à lychnis &c. Sic & Papistæ festos dies instituerunt, Sed nos discamus uerum intellectum Sabbati.

Iesus iratus circumspexit.

Hic discamus non omnem iram peccatum esse. Quia Deus sic condidit angelos & homines, ut habeant appetitiones, gute begirten vnd neigung/lieb/furcht/hoffnung/schrecken/zorn/freud. Hæc sic condita sunt, sed post lapsum fiunt inordinata.

Sed tamen in sanctis frenantur & ad ordinem retrahuntur. Sic Abraham diligit uxorem & filios, & rectè facit. Sed Dauid diligit alienam, Et non rectè facit, quia discedit ab ordine.

Est autem ille ordo iustus, qui congruit cum lege Dei.

Sic in Christo sunt ordinati motus. Ira est bona, quæ est dolor pro gloria Dei, Et ubi non est talis ira, quæ uocatur Zelus, ibi frigidus amor DEI est, & nimis pigrum pectus.

Sicut fortis miles non pugnare sine

sine ira : Sic fortis & acer Doctor, non potest non irasci mendacijs.

Hæc ira præcipitur in primo præcepto: Diligas Dominum Deum tuum. Item laudatur in Psalmo: Zelus domus tuæ comedit me.

Hæc breuia sufficiant de adfectibus.

LOCVS ESAIAE XXII.

Citat Matthæus locum Esaïæ, qui continet doctrinam & consolationes dulcissimas.

I. Docet quale regnum Messiae futurum sit.

II. Quod recepturus sit omnes peccatores agentes poenitentiam, & ad eum confugientes, etiam si sint imbecilles in donis & uirtutibus, & sint ærumnosi.

Et sic orditur: Primum nominat Messiam: Ecce seruus meus, quem elegi, in quo complacitum est mihi.

Quando nominat hunc Messiam seruum electum, discernit eum ab alijs seruis, ut ab Abraham, Dauide, Prophetis & alijs. Et significat hunc peculiariter promissum, propter quem cæteri placent. Ideo sic eum delectabit, quod anima eius delectetur hoc seruo, Sicut dicitur Matth. 17. Hic est filius meus dilectus, daran ich mein wohn vnd freud habe.

Et diligenter consideranda & cogitanda est hæc descriptio in Esaia, congruens cum uoce cœlesti: In quo mihi complacitum est, ut inde

ut inde discamus hunc filium principaliter diligere à Deo, & propter eum cæteros recipi, non diligere alios sine eo. Et additur in textu, quale sit regnum eius futurum.

DE REGNO HUIVS

FILII.

Non erit Rex mundanus, ideo dicitur: Dedi spiritum meum super eum: lumen dicitur gentibus proferet. Id est, reget prædicatione Euangelij, & dando Spiritum sanctum.

Non clamabit.

Id est, non habebit pompam regiam, Nec personam accipiet.

Hæc est dulcis consolatio, quod Omnes recipiat confugientes ad ipsum, sine acceptatione personarum, id est, Er ist gleich gegen allen gleichen / Er strafft Sünd in allen / vnd verdampft alle die nicht zu jm fliehen / sie sind weise / mechtig / grosser tugend wie sie wollen.

Dagegen nimmt er auch an zu gleich alle die zu jm fliehen / sie haben grosse tugend oder nicht / sie sind klein oder gros / schwach oder mechtig.

Et hoc bene inculcandum est cordi, quod Deus sit æqualis, quod sit sine acceptatione personarum, sicut Paulus inquit: Diues Deus in omnes qui inuocant eum.

Calas

Calamum quassatum non confringeret, & linum fumigans non exstinguet.

Hic clare dicit, quod recipiat infirmos & perterrefactos, sicut Esaïas etiam alibi docet, ubi ait, quod Deus habitet in perterrefactis & afflictis.

Verumque discendum est, quod Deus damnet securitatem carnalem, & postulet contritionem, id est, poenitentiam seu conuersionem, ut, damnet securum Pharaonem, securos Phariseos, qui Christo aduersabantur.

Secundum est, quod discitur. Sicut damnat securos, ita uere uult recipere perterrefactos, si ad ipsum confugiunt. Ideo dicit, Linum fumigans. Non sic prorsus nihil caloris seu ignis in lino, sed sit aliquid, id est, sit agnitio filij Dei, & petitio, ut recipiat nos, ut sanet nos &c.

Exemplum.

Quid est Dauid in exilio & in fuga? Nunc tunc uere est calamus quassatus, est omnium hominum miserrimus, & horribiliter prostratus.

Et est Linum, non quidem iam habens pulchram lucem, ut antea, cum floreret gloria & uictorijs, Sed est linum fumigans, aliquid adhuc ignis habet, non irascitur Deo, non desperat, sed adhuc accedit ad Deum, & petit, ut recipiatur & seruetur.

Hoc

Hoc exemplum conferte ad hunc textum. Et hæc uerba diligentissime singuli insistant cordibus: Calamum quassatum non confringet, & linum fumigans non exstinguet.

In nomine eius Gentes sperabunt.

Hic docet de modo, quomodo hic Messias sit alios saluaturus. Gentes sperabunt, id est, fide & spe amplectentur hunc Dominum, & ita erunt salui fide & spe. In nomine eius, id est, in agnitione uel inuocatione eius. Sicut in Esaïa alibi dicitur: Noticia eius iustificabit multos. Oportet prædicari, agnosci, fide adprehendi beneficia per hunc filium data, Remissionem peccatorum, reconciliationem, iusticiam, Spiritum sanctum, & uitam æternam.

Sequitur textus:

Pharisei autem audientes discunt &c.

Contra hæc manifesta testimonia Dei de filio, furenter clamitant Pharisei, quod eijs ciat Dæmones, in Beelzebub.

Hoc est triste malum, quod etiam in populo Dei sunt tales blasphemi. Isti uiderunt resuscitari mortuos, & uiderunt alia manifesta miracula, & habebant scripturas testificantes de hoc Messia, quod eo tempore fuerit uenturus, quod non fuerit habiturus

habiturus imperium mundanum, quod fuerit prædicaturus & facturus miracula & palmarum.

Aduersus hæc testimonia scripturæ & miracula congruentia, tamen ipsi dementati suis opinionibus de regno mundano, audacissime pugnant, & hunc Messiam damnant.

Non igitur iam miremur pertinaciam & furorem nunc persequentium Euangelium.

Tunc oblatus est ei dæmonium habens.

Rursus ostendit testimonium doctrinæ, & dicatur breuiter hic de miraculis communis doctrinæ:

I. Quod sint testimonia doctrinæ.

II. Quod sint testimonia, quod hic Iesus sit Messias.

III. Quod sint exempla promissionum & applicationis.

SEQVITVR NOVVM ET
magnum certamen.

Impij contra hæc manifesta opera Dei clamant, eijci dæmonia per imposturam à Diabolis.

Christus refutat eos, & hic tradit grauissimam doctrinam de tribus materijs.

I. Primum de discrimine miraculorum, quæ sint uera, quæ sint falsa.

II. De neutralibus, qui nolunt esse in confessione Euangelij, aut nolunt esse socij crucis, & sic

& simulant se dubitare, & expectare iudicium synodi. Die Nitler die Feins teils sein wollen.

III. De apertè blasphemis.

DE PRIMO ARTICVLO.

De discrimine miraculorum quæri potest, Cum etiam Ethnici habeant miracula, quæ sint uera, quæ falsa. Item, Vidimus multa miracula facta in inuocatione sanctorum.

De his respondeo.

Tribus modis discernuntur miracula.

Primo substantia. Quia quædam sunt inimitabilia Diabolis, ut resuscitatio mortuorum, sistere Solem &c. Hæc manifestè testantur, quod faciens sit à Deo, & quod fiant sola diuina potentia. Et talia habuit Ecclesia inde usq; à principio multa, quæ cogitanda sunt, ut confirmet nos, quod doctrina Ecclesiæ uera sit.

Ethnici etiam habuerunt miracula, ut, Rex Tarquinius secuit lapidem cultro.

Aspasia habuit somnium, ut ungeret se in facie rosis detractis à corona Veneris. Et ita curata est, cum Medici curationem ulcerum in facie desperassent.

Talia multa facta sunt in cultu Sanctorum, & Diabolus facile potest talia facere, Sed mortuos resuscitare non potest, &c.

Secunda differentia. Miracula quæ fiunt à Deo non sunt coniuncta cum aliquo mandato

dato manifeste impio, nec stabiliunt manifeste cultum impium, ut quando Ethnici uates prædixerunt aliquem euentum, iusserunt martiri humanas hostias. Vel stabilierunt manifestam idolatriam & libidines, ut Bacchi miracula. Talia non sunt miracula filij Dei, nihil præcipiunt quod pugnet cum mandatis Dei.

Et quanquā miracula multum mouent animos hominum, tamen Deus iussit ea contra ferri ad legem. Si pugnant cum lege Dei & expresso uerbo, tunc iubet Deus ea rejici.

Sic spectra mortuorum, quando petiuerunt Missas uel talia, rejicienda sunt, quia Diabolus per has fraudes querit confirmationem Idolorum. Vt ego scio honestam matronam, quæ mortuo uiro erat grauida, uenit ad eam maritus sedentem ad focum ante coenam, & marito comes erat longus Monachus. Ibi maritus iussit uxorem tranquillo animo esse, quia secum bene ageretur, sed iubebat quædam debita solui, & tres Missas celebrari. Et postea abiens dedit uxori manum, & ussit eam, ut tota fieret atra sicut carbo. Sic tantum uexauit Diabolus piā matronam, cui etiam postea mandatum est, ne huic spectro crederet, sed iudicaret fuisse Dæmones. Et scriptura clare dicit: Non à mortuis ueritatem.

Tertia differentia est: Vera miracula fiunt ad stabiliendam agnitionem ueram filij Dei, & fiunt in nomine filij Dei, & aperte males

maledicunt Diabolo, & pellunt Diabolos inuitos & repugnantes.

Sed falsa miracula fiunt sine mentione filij Dei, & non maledicunt Diabolis, nec semper eos pellunt. Hæ regulæ de miraculis hic continentur, Quando Christus dicit, pugnare se cum Diabolis. Diabolus non destruit ipse suum regnum, Sed filius Dei destruit regnum Diaboli. Miracula uera fiunt, non ad confirmationem falsæ doctrinæ, ut Diabolica, fiunt cum prædicatione ueræ doctrinæ. Sic inquit: Ego facio miracula, quæ non possunt imitari Diabolus, & expello eum repugnantem, & facio ad stabiliendam ueram doctrinam. Ergo scitote mea miracula uera esse. Postquā de doctrina miraculorum dictum est, iam etiam addatur consolatio.

Petrus inquit: Diabolus circumit, quærens quem deuoret. Ergo semper insidiatur nobis. Ideo hic discamus filium Dei custodem nostrum esse, & petamus, ut depellat Diabolos, sicut dictum est: Filius Dei uenit ut destruat opera Diaboli.

DE NEUTRALIBVS

& de Blasphemis.

Multi putant sapientiam esse iam tacere, aut gerere se neutrales. Sed Christus hic damnat eos: Qui non congregat mecum dissipat. Item alio loco præcipit confessionem: Qui confitetur me coram hominibus confitebor eum coram patre, coelesti.

Ideo Neutrales sciant, non satis esse tacere,
sed necessariam esse confessionem.

DE BLASPHEMIS.

Hic clare discernit textus blasphemias ab
alijs peccatis. Triplicia sunt peccata.

Primo sunt infirmitates hærentes in san-
ctis, quæ sunt mali adfectus, böse neigung/
quibus repugnant sancti, & non indulgent
contra conscientiam. Hæc talia sunt, ut non
stent simul cum fide, & si quis in eis perseue-
rat, damnatur æternis poenis: sed si conuertitur,
rursus recipitur, iuxta illud: Vivo ego,
Nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur
& uiuat.

Et hæc peccata sunt delicta contra secun-
dam Tabulam, uel sunt contra primam ex
ignorantia uel ex infirmitate, ut Ethnici con-
luerunt contra primam tabulam ex ignorantia.
Petrus est lapsus ex infirmitate.

Sed blasphemiae sunt peccata contra pri-
mam Tabulam, cum homines scientes & uo-
lentes agnitam ueritatem damnant & perse-
quuntur, ut pertinaces Epicurei, Item perti-
naces Idolatræ, ut nunc Papistæ, qui scientes
defendunt Idola, & contra conscientiam di-
cunt Idola Deum esse, suos Sanctos inuocan-
dos esse, tanq̃ Deum, & occidunt homines,
qui nolunt id adprobare. Hæc descriptio san-
ctis clara est.

Sed dicis: Quare inquit, non re-
mitti?

Respondeo.

Respondeo.

Sic dicit, & uerum esse non dubitemus. Sen-
tentia Dei iam lata super omnes blasphemos.
Interea tamen nos debemus omnibus prædi-
care poenitentiam. Et si qui conuertuntur, ut
Paulus & aliqui conuertuntur, hi tamen non
fuerunt blasphemæ contra conscientiam, sed
uel ex ignorantia uel ex infirmitate peccauer-
unt. Sic Christus & Apostoli prædicant
Iudæis, quorum multi perlequebantur Euan-
gelium, sed errore uel infirmitate, qui postea
conuertebantur. Multi autem aperte blasphemæ
sunt, non conuertebantur.

Magister, uolumus à te sig-
num uidere.

Summa,

Primum quærendum est de doctrina, &
uidendum an consentiat cum scripturis antea
traditis. Postea iudicandum est de signis.

Hanc regulam nos nunc oportere sequi
non dubium est. Et debebant tunc quoq̃
tempore Christi & Apostolorum uidere om-
nes, qui audiebant doctrinam Christi, an con-
grueret cum Prophetica. Sed ipsi omiſſa
collatione doctrinæ postulant signa, & quan-
quàm fiebant multa signa, tamen credere
nolebant, quia tenebant in mente contrariam
opinionem de Messia, pugnantem cum Pro-
phetica descriptione. Talem Messiam uole-
bant, qui eos ditaret, & opibus & uoluptatis
bus eos cumularet.

L 13

Talia

Talia etiam signa petebant, ut expulsis Romanis traderet ipsis Imperium. Duo sunt igitur crassa peccata Iudæorum.

Primum, quod doctrinam Propheticam negligunt.

Secundum, quod petunt signa, qualia ipsis placebant, & non uolebant moueri signis, quæ antea facta erant, & quotidie fiebant.

Non uult autem Deus nos sibi modum & formam signorum proponere, ut si quis nunc dicat: Nolo credere, nisi Deus hoc signum faciat, ut mihi det regnum Turcicum.

Tales imaginationes sunt impiæ, & sunt tentare Deum, quia nos debemus petere iusta, non prohibita à Deo. Petere autem res alienas, est prohibitum à Deo. Item petere non necessaria, sed curiosa.

Ideò inquit Iohannes: Quicquid petieritis secundum uoluntatem eius, id est, res non prohibitas, & non curiositate petitas, sed ex necessitate, hic Deus opitulatur. Quia est adiutor in oportunitate, id est, in uera necessitate, non cupiditatibus illicitis, aut curiosis.

Tota autem petitio Iudæorum est cupiditas regni, & non necessariorum rerum curiositas. Sicut semper multa talia omnes homines petunt.

Hæc de peccato Iudæorum bene consideranda sunt, ut hæc duo discamus:

Primum, iudicare doctrinam ex collatione Scripturæ.

Secundum,

Secundum, ut discamus, non esse petendum, ut cupiditatibus aut curiositati nostræ Deus morem gerat, sed necessaria petenda esse.

RESPONSIO CHRISTI.

Propter hæc peccata obiurgat Christus Iudæos, & duriter respondet. Nominat eos genus adulterum & prauum, id est, Genus quod non seruat Deo fidem, sed deficit à Deo, sicut adultera à uiro, & tantum peulans ter ludit gloria tituli, quod sit populus Dei. Sicut nunc Papa & Cardinales uere sunt adulteri, defecerunt à Deo, & tantum ludunt petulanter gloria Tituli, Ecclesiæ.

Deinde de signis respondet. Non dicit se nulla signa daturum esse. Imò promittit signum omnium summum de resurrectione & excidio huius populi. Hoc significat, cum ait: Dabitur eis signum Ionæ Prophetæ. Habebunt signum, sicut tunc Niniue. Ego post mortem reuiuiscam, sicut Ionas, &c. Deinde hic populus propter incredulitatem delibetur, &c.

Sed quare dicit: Non dabitur alia uel signum? Cur sic dicit, cum multa alia signa maiora fecerit?

Respondeo.

Prima potest esse facilis responsio, Quod hoc sit principale signum & omnium summum, resurrectio ex morte, et hoc precipue confirmat omnes credens

eredentes, quia hoc signum manifestè ostendit omnipotentiam Christi. Item inchoat uitam æternam coram Ecclesia, quæ tunc fuit, coram Maria & Apostolis &c.

Sed est & altera responsio, quare dicat: Non aliud signum dabitur. s. Quancq; multa facio, tamen non aliud pertinebit ad istos incredulos, nisi signum Ionæ, id est, nisi deletio huius regni, quæ erit testimonium, quod non fuerim Pseudopropheta.

Ionas fuit signum Niniuitis, Quia prædicauit, & allegauit testimonium uocationis suæ liberationem ex cato. Et prædicatio fuit efficax, Hoc quoq; est signum.

Item, minatus est eis exitium. Et quancq; dilatum est excidium propter poenitentiam, tamen post aliquot annos recepta Idolatria, perijt Niniue, 60. annis post Ionam.

Historia Ionæ continet imaginem prædicationis, passionis & resurrectionis Christi.

Adplicate.

Et adijciatur utilis admonitio: Quod propter poenitentiam Deus etiam suas proprias prædictiones reuocat, & non exequitur. Sicut Ieremias 38. dicit ad Sedechiam: Si egeris poenitentiam, non capietur Ierusalem.

Viri Niniuite surgent in iudicio.

Regina Austri surget, &c.

Com

Comminatio est ab exemplis sumpta. Alij egerunt poenitentiam, qui non uiderunt tanta miracula, nec tantam reuelationem habuerunt. Vos non agitis poenitentiam, cum audiat is ipsum filium Dei, cum uideatis assidue miracula.

Ergo magnæ uobis poenæ impendent, sicut uidemus. Germania habuit magna dona, magnam lucem, maiorem, quam antea, ut fateri necesse est. Cœpit abuti illis donis ad luxum, ad superbiam, ad crapulam, & ad alia uicia.

Ideo tanta poena secuta est, quanta etiam nuncq; fuit in Germania.

Cum autem immundus spiritus exierit.

Tria sunt genera auditorum.

I. Primum sunt prorsus non agentes poenitentiam, qui sunt persecutores & hostes.

II. Secundo sunt alij, qui incipiunt agere poenitentiam, sed redeunt ad priora uicia.

III. Tertio sunt pauci agentes poenitentiam, & perseverantes in fide & timore.

Hic dicit de secundo genere. Et est terribilis concio: Fiunt **NOVISSIMA PEIORA** prioribus. Sicut accidit Ierosolymæ post crucifixionem Christi, tota Iudæa fuit plena impietatis, seditionum, cædium & omnium horribilium malorum. Et talia sunt

am principia apud nos, quæ utinam Deus emendet. Quia certe magna & horribilia & inaudita mala sequentur, nisi Deus sua miseris cordia poenas mitigabit.

CAVSA.

Sed quæ causa est tantorum malorum post auditam prædicationem? Ocium & securitas in his, qui ceperunt agere poenitentiam, & postea fiunt negligentiores & securi, querunt voluptates, opes, potentiam. Hoc ocium & hanc securitatem cum uidet Diabolus, irrumpit tanq̃ per portam patefactam.

De hac securitate sæpe aliàs dicitur, ut Mat. 24. Vigilate, quia nescitis qua hora uenturus sit Dominus. Item, in parabola de Ficu, quæ eradicatur, cum post culturam non fert fructū &c. Et Ieremias: Erubescere nescierunt, sed si nunc hæ tantæ calamitates non faciunt nos modestiores, tunc profecto multo tristiores poenæ uenient. Erunt noua bella intestina, uenient Turci, & hanc pulcherrimam partem totius generis humani, uidelicet Ecclesias in Germania, redigent in uastitatem & solitudinem, sicut Asia, sicut Græcia nunc sunt solitudines.

Non opus est in hoc textu alia declaratione subtiliore. Sed opus est consideratione iræ Dei & exemplorum, & talibus auditorū cordibus, quæ expauescant & moueantur tantæ terribili cōminatione, & agant poenitentiam, & clament ad Deum, ut poenas mitiget.

Adhuc

Adhuc eo loquente.

Cum tam duriter respondeat interpellantibus de matre & fratribus, satis adparet magna eum ira tunc flagrasse, cum illam priorem terribilem concionem habuit. Et in ista ira durius responderet. Sed doctrina utilis est, Quod ipse fratres & membra sua esse dicit omnes, qui audiunt uerbum Dei, & uerbo Dei obediunt. Et qui non sunt tales, etiam si essent natura fratres, hoc nihil eis prodesset.

Hanc consolationem teneamus, & sæpe cogitemus hæc duo: Alterum de ira aduersus peccatum, quod tanta sit, ut non potuerit tolli, nisi per filium Dei.

Alterum de misericordia. Necessè est ualde diligere genus humanum à Deo, quod filium suum nobis donauit, & hunc uoluit assumere naturam humanam, ut sciremus uere diligere ab eo genus humanum, cum sit frater noster, & os ex ossibus nostris.

Ideo autem oportuit filium Dei adsumere humanam naturam, quia oportuit hominem sustinere poenam pro genere humano. Et tamen nemo erat æquale precium, & nemo potuisset sustinere poenam, nisi simul esset Deus. Hæc sæpe cogitanda sunt,

ut nos ad poenitentiam exuscitemus, & ut consolatio ascendat inuocationem.

••

Caput

CAPVT XIII.

DE ECCLESIA.

Sequuntur multae imagines Ecclesiae, in quibus doctrina & consolatio necessaria posita est.

Primum autem sciendum est, quare haec Christus dixerit. Quia Iudaei sperabant regnum Christi fore imperium mundanum. Ipse contra hic & saepe alias docet, Ecclesiam suam non esse imperium mundanum.

Nos quoque semper cogitauimus & cogitamus fore pulchra imperia, & statum politicum speciosum. Sed euentus non congruit cum hac imaginatione. Discamus igitur aliud esse imperia, aliud Ecclesiam, & propter mutationem Imperiorum, non amittamus aeternam. Deus uarie transfert regna, propter peccata Principum & populi. Sed interea manet Ecclesia ubicumque recte sonat uox Euangelij.

Doctrina igitur ex hac similitudine sumenda est haec.

I. Quod aliud sint imperia, aliud Ecclesia.

II. Quod Ecclesia per uerbum Dei coligatur, & quod Deus per hanc uocem ministrorum sit efficax.

QVID SIT ECCLESIA

DE I.

Sumi autem potest optima & uera definitio ex hoc textu, quam omnes Christiani scire debent.

Ecclesia

Ecclesia est coetus amplectentium Euangelium & utentium Sacramentis iuxta institutionem Euangelij, in quo coetu Deus est efficax per ministerium Euangelij, & multos regenerat ad uitam aeternam, etsi multi sunt in eodem coetu in hac uita, qui non sunt renati, sed tamen de doctrina consentientes.

Hanc definitionem sciri necesse est, ut quae sit Ecclesia, & ubi sit, sciamus, quia oportet homines intelligere Articulum fidei: Credo esse Ecclesiam Catholicam, & oportet singulos scire, an sint membra Ecclesiae, & cur sint membra Ecclesiae, quia uerum est dictum: Extra Ecclesiam Dei non est salus.

Discatis ergo haec tria necessaria esse ad hoc, ut homo sit membrum Ecclesiae. Videlicet, amplecti Euangelij doctrinam, uti Sacramentis iuxta institutionem, Obedire ministro, in his, quae proprie ad ministerium pertinent.

Haec si inuenit homo in sua mente & uoluntate, certo est membrum Ecclesiae. Et cum uere agit poenitentiam & credit Euangelio, est uiuum membrum, & Deus eum exaudit, & est in eo efficax.

Cæterum non requiritur similitudo in legibus humanis, ut in esu carnum, aut similibus medijs rebus, ut Paulus clare dicit: Nemo uos iudicet in cibo & in potu.

Item, nemo est membrum Ecclesiae Dei, qui pertinaciter defendit Articulum haeretici cum,

am, aut legem præcipientem opus contra mandata diuina, ut Synodus nunc tradit Articulos manifeste Hæreticos, quod oporteat semper dubitare de remissione peccatorum, Item, quod satisfactio humana pro peccatis necessaria sit. Item leges impiæ sunt, quæ prohibent coniugium.

Talia pertinaciter defendentes manifeste pugnant cum uerbo Dei, Ideo non sunt membra Ecclesiæ Dei.

Sed tu uideas ueras & fundamentales causas, quæ faciunt membrum Ecclesiæ, & certò scias, te esse membrum Ecclesiæ DEI, cum illas causas in tua mente & uoluntate inuenies, ut dixi, doctrinæ puræ receptionem & confessionem, usum legitimum Sacramentorum, & obedientiam erga Ministerium in his, quæ ad ministerium pertinent.

Hæc si inuenis in tua mente & uoluntate, scito te esse membrum ueræ Ecclesiæ, & Deum hac fide inuocato, & si habes fidem & bonam conscientiam, scias uere exaudiri tuam inuocationem.

Hoc est regnum Messiae, & hic est cœtus, qui nascitur, seminante hoc Agricola.

Hæc est summa consolatio, scire etiam ruentibus Imperijs, tamen aliud esse Ecclesiam, & nos à Deo exaudiri, & habituros aliud regnum æternum.

Deinde

Deinde & hanc consolationem hæc parabola tradit, consolatur nos contra multitudinem impiorum. Non ideo nulla est Ecclesia, etiam si multi sunt Impij, hostes ueritatis, aut Apostatæ, &c.

CONCLUSIO.

Hanc summam discamus ex hoc textu, & diligentissime nos ipsos erudiamus de Ecclesia, ut sciamus quæ sit & ubi sit. Et non cogitemus Ecclesiam esse inuisibilem. Imo tu & ego & omnes ueram doctrinam confitentes sumus Ecclesia, quæ oculis cernitur, & auribus auditur, sicut scriptum est: In omnem terram exiit sonus eorum. Et studeamus esse in hac uera Ecclesia, fugiamus Impium cœtum, sicut Paulus inquit: Si quis aliud Euangelium docet, anathema sit.

Econtra nos exaudiet Deus, sicut scriptum est: Vbi cunq; erunt duo aut tres in nomine meo, id est, me uere agnoscences & inuocantes, in medio eorum sum.

Sic describitur Ecclesia, & in hoc dicto: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ueniamus ad eum, & mansionem apud eum faciemus, id est, Si quis est custos ueræ doctrinæ. Si quis ueram doctrinam amplectitur, hic est uere membrum Ecclesiæ, & templum Dei.

Hæc

Hæc est summa huius primæ similitudinis. Proxime de partibus dicitur.

I. De paruitate Ecclesiæ ueræ. Multis audientibus, & non persequentibus, tamen pauci sunt bona terra.

II. De execratione Impiorum. Videntes non uideant. Hæc est pœna contemnentiū, sicut Sodomā facta est cœcior, contemptu Sem, qui erat in uicinia, & ibi sæpe prædicauit, Item Loth.

DIFFERENTIAE HO- minum in Ecclesia.

Primus gradus. Seminis secus uiam facti.

Hi sunt sapientes, quibus excutitur uerbum Dei non propter uulgares infirmitates, persecutionem, uoluptates, diuitias, paupertatem. Hæc non mouent sapientes usq; adeo, sed est singulare malum, quod hic describitur, quod per Diabolum eripitur eis uerbum, sicut Epicurei, sicut iam præcipui homines ferè ubiq; sed maxime in Italia. Quando diu cogitant de religione, tandem eam prorsus amittunt, quia ratio offenditur, quod quædam traduntur in Euangelio incomprehensibilia. Item uident Ecclesiæ paruitatem, infirmitatem, potentiam Turcorum, Imperiorum, &c.

Secundus gradus: Supra saxa.

Hi sunt principio feruentes. Postea in per-

secutione discedentes, Apostoli cum crucifigeretur Christus.

Tertius gradus inter spinas.

Qui ocio, auaricia, ambitione fiunt negligentiores, sicut proprie hic depinguntur omnes Lutheranae ciuitates. Deus dedit pacem, dedit alia bona, ideo creuit ambitio, pompa, auaricia, in populo & Doctoribus. Si uis scire qualis sit status nostrarum ciuitatū ubiq; uide hanc descriptionem, & bene expendere uerbum **SUFFOCANTVR**. Aulæ suffocantur curis Aulicis de sua pompa, de suis redditibus, ædificiis.

Doctores suffocantur ocio, auaricia, ambitione, populus etiam. Ita extinguitur Euangelium paulatim, & ex talibus initijs sequitur cœcitas & contemptus. Postea ueniunt pœnæ, Turci & alia mala.

Quartus gradus, de semine iacto

in bonam terram.

Pij facientes fructus cum **PATIENTIA**. Addit notam quæ discernit eos à superioribus. Vbi est Patientia, ibi est persecutio, periculum, inuocatio, exercitium fidei, non est ocio locus, non auariciæ, non ambitioni. Sic durat Ecclesia, sic conseruatur Euangelium in talibus exercitijs, ut in Babylone erat maior gloria Ecclesiæ afflictæ, Danielis & aliorum, qui nolebant adorare Statuam, quam antea fuerat in ocio Ierosolymis.

Mm

Conclus

Concluduntur cum adhortatione ut
metuamus poenas hic positas; Videntes non
uideant, &c.

Omni habenti dabitur &c.

Hæc sententia est utilis consolatio pro in-
firmis & incipientibus, qui tamen non sunt
ignavi, & habent studium discendi & profici-
endi in uita & doctrina.

Et contra est tristis comminatio aduersus
contemptores doctrinæ & persecutores.
Etiam id quod habent, auferetur.

FIAT ADPLICATIO.

Mulci homines anguntur & cogitant; Ego
sentio meam infirmitatem, non habeo tan-
tas uirtutes quantas habere debebam, nescio
an Deo placeam, & incidunt in magnam du-
bitationem, quæ impedit aliquorum inuo-
cationem, Et aliqui ex hac tentatione ruunt
in desperationem, uel in contemptum Dei.

Hic sumus uigilantes, & muniamus nos
contra hanc tentationem, & teneatur hæc
regula firmissima: Viuo ego, Nolo mori
tem peccatoris, Sed ut conuertatur & ui-
uat.

Si habes aliquam contritionem, &
non retines peccata contra conscientiam,
tunc mandatum diuinum est, ut tibi cre-
das remitti peccata propter Dominum nos-
trum Iesum Christum, & quod tunc plas-

ceas

ceas Deo, non propter tuam mundiciem, sed
propter intercessorem filium Dei.

Et postq̃ es talis, iam scito te in hoc nu-
mero esse, de quo dicitur: Habenti dabitur.

Tu habes initia fidei, Ergo pete incre-
mentum, tunc Deus haud dubie te exaudiet
& iuuabit. Hæc est doctrina ualde utilis ad
consolationem contra conspectum nostræ in-
firmitatis.

Idem docetur in hoc dicto: Deus est qui
facit, ut uelitis, & ut perficiatis, ut aliqua bo-
na fiant ipsi grata. Id est, Non desperes pro-
pter tuam infirmitatem, sicut iam certe spe-
cies Ecclesiarum nostrarum ualde esse infir-
ma, multi putant fore, ut paulò post delea-
tur tota doctrina Euangelij, sicut nuper
dixit Episcopus Lebusianus, ut audio: Cir-
ca Pentecosten nullum fore Lutheranum in
his terris.

Sed tamen Deus promissit nobis auxili-
um, etiamsi sumus infirmi, Deus aderit ta-
men, & iuuabit nos, ut proficiamus, &
seruabit lucem doctrinæ.

Talis est & in Marco ille qui dicit: Cre-
do Domine, sed adiuua incredulitatem me-
am. Habes initia, si non es contemptor Dei,
& angeris, & optas proficere. Hæc initia cum
habeas, scito certò te placere Deo, & eum in-
uoca, ut tibi uires augeat, iuxta promissionem:
Quanto magis pater uester cœlestis, dabit
Spiritus sanctum petentibus.

Mm 2

Petens

¶ Petentibus dicit, Non porcis contem-
nentibus, non lupis persequentibus, sed tibi
petenti, clamanti cum isto apud Marcum:
Credo Domine, sed opem fer meæ imbecil-
litati.

¶ Hanc consolationem in hoc textu bene
considerare. Prodest enim singulis & in com-
mune.

Deus te non uult negligere, sicut supra
dictum est: Linum fumigans non exstinguet.

¶ Sic etiam nostram totam Ecclesiam ge-
mentem & clamantem, quanquā iam est adhi-
cta, uult seruare, &c.

¶ E contra Epicurei & persecutores, qui
iam nolunt audire Euangelium, amittent to-
tam doctrinæ lucem, & cito delebuntur, etia-
m si nos aliquandiu sustinere crucem oportebit.
Tamen Deus seruabit nos, & liberabit &
consolabitur nos.

ALIAM PARABOLAM.

Cum dormient homines &c.

In priore parabola dixit qualis sit Eccle-
sia, & iam plantauit Ecclesiam. Nunc de
plantata dicit, quas habeat tentationes, &
monet, semper in Ecclesia bonos & malos
mixtos esse.

Hæc doctrina necessaria est, quia sæpe ac-
cidit, sicut in regno Monasteriensis, ibi uole-
bant facere Ecclesiam, in qua nulli essent pec-
catores.

catores. Sed tales postea eò delabuntur, ut
nullos recipiant, nisi suos adulatōres, & hos
singunt sanctos esse, etiam si sunt pessimi ne-
bulones.

Sit ergo hæc doctrina ex hac similitudine,
ne, quod in hac uita, usque ad resurrectionem
mansura sit Ecclesia Dei, & quod semper in
ea sint mixti boni & mali.

Quid igitur dicis de excommunicatione?
An non sunt excommunicandi mali? Respon-
deo, Illi qui uiuunt in manifestis delictis, si
non uelint agere poenitentiam, sunt excom-
municandi.

Sed præter hos tamen adhuc multi ma-
nent Hypocritæ, & uarijs uicijs laborantes,
qui tolerandi sunt, sed assidue prædicamus
poenitentiam, ut aliqui conuertantur.

Quare igitur dicit: Sinite
utraq; crescere?

Primum refutat opinionem Apostolo-
rum de mundano regno Messiae. Nam & A-
postoli sperabant talem pulchrum statum fore,
ut domitis & deletis omnibus impijs, soli
unā uiuerent sancti, in hac mortali uita &c.

Reprehendit ergo eos, & docet Ecclesiam
non fore regnum mundanum, & non uult,
ut Apostoli gerant gladium, aut gladio puni-
ant delinquentes.

Sed contra manifesta delicta tradit alibi
excommunicationem. Postea tamen multa
Mm 3 uicia

uicia manent. Hic sciamus non propterea nullam esse Ecclesiam, etiam si permixti sunt bonis multi mali.

Hæc doctrina ut consolatio utilis est, quia multi nunc quoque propter multa scandala clamitant: Si Lutherani essent Ecclesia, nulli essent inter eos Adulteri, Ebriosi, Fures &c. Aduersus hoc scandalum scias, Ecclesiam querendam esse ibi, ubi sonat uox Euangelij, & nusquam alibi. Nec deterreat te, etiam si non omnes conuertuntur, &c. Semper tamen aliqui erunt auditores electi, quia Nusquam est Ecclesia Dei, nisi in coetu uocatorum, id est ubi sonat uera uox Euangelij. Roma. 8. Quos elegit, hos & uocauit &c.

TERTIA PARABOLA.

Simile est regnum cœlorum grano Sinapis.

Summa est concionis, & similitudinis, de Ministerio Euangelij & eius effectibus.

Sicut granum Sinapis est paruum, & tamen gignit magnum corpus & folia, & acrem uim habet ad purgandum, sic uox Euangelij est quiddam spretum coram mundo, & tamen est res efficacissima, colligit Deo æternam Ecclesiam, & est instrumentum, quo in nobis inchoatur uita æterna.

Hic fiat Antithesis.

Iudæi intelligebant promissiones de regno politico.

Christus

Christus contra dicit, hoc regnum uerbo colligendum esse.

Et hic discamus contra Enthusiastas doctrinam de efficacia uerbi. Primum discamus quod uox Euangelij non sit inanis, sed semper aliqui per eam conuertantur, imo omnes qui ei assentiuntur. Secundo discamus acquiescere in promissionibus, & teneamus hanc regulam, quod Deus nec cerni, nec adprehendi aliter possit, nisi cogitatione huius uerbi.

Quandocumque inuocamus, querunt mentes ubi sit Deus, & quis sit Deus, & libenter uel lent compellare uerum Deum, non aberrare à uero Deo, non alloqui aliud, quod non est Deus.

In hac cogitatione & tentatione Mens intueatur uerbum & testimonia, per quæ Deus se patefecit, & cogites hunc esse uerum Deum, qui hoc Euangelium Ecclesiæ tradidit, qui resurrectione mortuorum testatus est, se edere hanc uocem & has promissiones, Hunc Deum alloqui te cogites.

Tertio, similitudo etiam consideretur. Sicut sinapi est mordax, & purgat cerebrum, ita Euangelium mordet falsas opiniones, & prauas cupiditates.

Simile est Regnum cœlorum fermento.

Idem argumentum est de Ministerio Euangelij, & de efficacia eius.

Mm 4

Et

Et rursus consideretur Antithesis. Iudæi expectant regnum politicum, Sed Christus opponit aliam formam, Imo, inquit, erit regnum tale, in quo per Verbum corda hominum mutabuntur.

Hic quoque hæc duo considerentur, Primum quod uox Euangelij non sit inane quidam, sed uere sit efficax, & quod per eam semper aliqui conuertantur. Imò omnes qui ei adfuerint. Secundo quales sint effectus discamus.

Euangelium hoc loco significatur per fermentum. Et sicut fermentum miscetur farinæ, & inflat panem, Sic uerbum miscetur cordibus hominum, & simul datur Spiritus sanctus, ut illo mota corda incitentur ad Deum.

Quales sint effectus.

Sunt autem Sata tria, id est, drey scheffel. Certum est in genere significari humanam naturam. Et quancumque de numero non est opus subtili questione, tamen cum tres sint in homine præcipue uires, Mens, Voluntas & Cor, Verstand, Will und Herz, ad hunc numerum tria sata bene congruunt.

Euangelium in mente accendit nouam lucem, & noticiam Dei, firmam adfensionem, & fidem.

In Voluntate timorem Dei, fiduciam, spem, dilectionem Dei, & firmum propositum obediendi Deo.

In

In Corde reprimat malas cupiditates, & accendit ibi amorem Dei, & castitatem, & patientiam, & alias uirtutes, quia Cor est instrumentum uoluntatis, & in actionibus serijs simul agit cor cum uoluntate, wenn es rechter ernst ist. Vt quando iuuenis serio amat puellam, tunc simul agunt uoluntas & cor.

Ita quando per Euangelium renascitur homo, & repurgatur, tunc rursus emendatur Hypocrisis, & incipit uerus timor Dei, uera inuocatio, uera dilectio, &c. & simul agunt Voluntas & Cor.

Hæc de tribus Satis expositio ostendit, quales sint effectus Spiritus sancti in nobis.

Et in summa, utraq; similitudo docet, quale sit regnum Christi. Et quod Ministerium uerbi sit efficax.

DE ZIZANIIS.

Quod in hac uita in congregatione, quæ uocatur Ecclesia, multi sint Hypocritæ & mali.

Simile est Thesauo.

Simile quærenti margaritas.

Euangelium, Thesaurus est & margaritum.

Margaritum, ein Berlein / ist ein edel weis gewächs in einer Indischen Meer schnecken / wie ein fisch aug / schön / weis / durchsichtig / vnd hat grosse krafft wider alle Gifte / vnd gibet

M m 5

gibet

Margaritum
häm.

gibet dem Herzen sonderliche sterckung /
mehr dann alle andere Artzney.

Dieses schöne Körnlein wechß also.
Im Lenzten wird die Schneck seer durstig
vnd geil / vnd thut sich morgens herfür / vnd
thut das maul off / schnapet nach dem Thaw.

Nu ist in der Schnecken leib ein be-
sonder rein subtil fleisch / dasselbig zihet den
Thaw an sich / vnd wird also aus demselbigen
fleisch vnd Thaw dieses köstlich körnlin / wie
gold oder silber / vnd so der Thaw reiner ist /
wird das Perlin edler vnd freßtiger / vnd
schöner von farb.

Vnd besonder wird es köstlich / wenn
hernach grosse Ungewitter komen / das die
lufft gereinigt wird. Vnd so man das Perlin
wil ausnemen / mus mans mit besonderer
kunst thun. Denn so die Schneck die finger
der Menschen ergreiff / beißt sie dieselbigen
ab.

Bedeutung.

Das Euangelium ist der Himelische
Thaw / daraus wird ein Perlin im Her-
zen / das heßtigen durst vnnnd lust dazu
hat / vnd wird also im Herzen ein newes
Körnlein / newe geburt / das ist / freud in
Gott. Vnd dieses Perlin wechß vnd wird
reiner im Ungewitter / das ist / in der Ver-
folgung.

Vnd

Vnnnd die Schneck / das ist / das
Volk oder Rirch / darinn das Perlin ist / leß
es jr nicht nemen / Aber mit listen wird es ge-
nommen.

גריז

Garith.

Crustula

Küchlein

Christus est purissima Crustula.

Euangelium est pura Crustula doctrinae.

Ecclesia etiam sit pura crustula.

גריז

Garith.

Crustula

מר

Mar.

amara, moesta.

Christus est amarissima, id est, moestissi-
ma crustula.

Euangelium est amara crustula, id est,
doctrina crucis.

Ecclesia est amara crustula, id est, sub cruce.

Sic scribit Theophrastus nasci in conchis
Margaritum: Initio ueris sua quadam natura
mirabili siti conchae appetunt rorem coele-
stem. Hunc cum in littus repentes, & hiantes
hauserunt, nascitur ex eo rore & conchae car-
ne, cuius odor optimus est, gemma pellucida,
alias aurei, alias argentei coloris, & mirifica uim
habens in pellendis uenenis, & medicatione
cordis humani. Fit autem generosior, cum
crebrae sunt magnae tempestates, donec con-
chae sunt grauidae. Haec pulchre congruunt.
Euang.

Euangelium est ros celestis, quem cum sitiens animi hauriunt, gemma in eis nascitur, Id est, renascuntur corda, filio Dei reddente eis uitam & lucem.

Aiunt etiam conchas Ducem habere, ut apes, id congruit ad Ecclesiam, quæ ducem habet filium Dei. Cum autem hoc Margaritum emi uult filius Dei, studia doctrinæ celestis nobis commendat, quæ pie & constanter colamus, nec abiciamus ea propter ærumnas quæ docentibus & confitentibus tolerandæ sunt. Ut purior sit gemma in tempestatibus, ita doctrina in difficultatibus & periculis salubrior est.

Simile est lagenæ missæ in mare.

Præfatio.

Omnes hæc similitudines continent generaliter hanc doctrinam, quod nouum hoc regnum Messiae, non sit politicum, nec sit futura in hac mortali uita, illa societas hominum iusta sine peccatis &c: sicut fingebant auream ætatem Iudæi. Ita hic dicit de lagenâ, & continet tria membra.

I. Quod Ecclesia colligenda sit uoce Euangelij, & Euangelium est illud rete quod colligit & coniungit homines.

Et hic teneatur illa necessaria doctrina: QVOS ELEGIT hos & VOCAUIT.

Nulla sunt Ecclesiæ membra sine uocatione, id est, nisi est magna uirtus Socratis, Xenophontis

nophontis aut similitum, tamen quia non sunt uocati, non sunt membra Ecclesiæ Dei, quia oportet nosse promissionem de filio: Nemo peruenit ad patrem, nisi per filium.

II. In hac congregatione in hac uita sunt boni & mali. Et hæc doctrina & consolatio necessaria est. Donatistæ negabant ualere administrationem Sacramentorum, quæ sit per malos, & fuerunt magni tumultus de hac re. Item, singuli homines sæpe turbantur hoc scandalo. Cum uideant plurimos esse malos, cogitant non respici nos à Deo, non exaudiri, nihil esse Ecclesiam.

Contra has tentationes omnes tenenda sunt dicta multa in hoc capite, ut supra de semine, & hic de bonis & malis piscibus, quod te uera in hac uita sint in coetu Ecclesiæ Dei, renati & non renati, & sæpe non renati sint in administratione Sacramentorum &c.

Ideo non turbemur multitudine malorum in nostra congregatione, sed sciamus talem esse speciem externam Ecclesiæ Dei, & interea in hoc coetu uocatorum tamen semper aliquos bonos pisces esse, Et sciant omnes ægentes poenitentiam, certò se recipi fide, certo Deum exaudire, & uelle præstare promissâ, etiam si plurimi sint mali. Sicut consolatur Deus Eliam: Adhuc septem millia uiuorum non curuarunt genua ad Baal. Item, Nisi Deus reliquisset nobis semen, sicut Sodoma & Gomorra essemus.

Hæc

Hæc consolatio sæpe cogitanda est, quia ualde multi sunt, qui propter hoc scandalum fiunt languidiores, uel omnino à Deo deficiunt, quia ualde magnam esse multitudinem Impiorum ubiq; uident. Contra hoc scandalum fide erigamur, & eo ardentius Deum inuocemus, ne inducamur in Tentationem, sicut in Psalmis sæpe dicitur: Non perdas cum Impiis animam meam. Psal. 26. 28. Item, in Prouerb. 5. Penè fui in omni malo in medio Ecclesiæ & Synagogæ .i. cum uiderem exempla maximæ multitudinis, penè & ego mores & opiniones eorum imitatus essem. Nec leue certamen est, huic tentationi resistere.

III. Tandem fit separatio, Deus in hac uita repurgat Ecclesiam, ut quando Iudæos deleuit, quando deleuit Arianos & alios Hereticos, ita & nunc erit Iudex inter nos & Papistas.

Postea sequetur & alterum iudicium uersale, ubi glorificabitur Ecclesia & conspiciuntur poenæ damnatorum &c.

ALIA CONCIO.

Sicerit omnis scriba doctus.

Hæc concio proprie instituit concionatores seu doctores in Ecclesia. Et est utilis commonefactio pro omnibus hominibus. Et primo docet, quod necesse sit discere. Hic discrimen consideretur inter Ethnicas religiones & Christianam.

Ethnicæ sciuntur sine doctrina, quia sunt particula legis, & deinde quaecumq; nomen quilibet

quilibet sinxerat, hoc putabatur uere esse nomen, & quo plures Deos fingeant, eo magis sanctitas esse putabatur, &c.

Econtra Ecclesia Dei est condita VERBO promissionis, Et promissionem gratiæ de filio nemo sciisset, si Deus non reuelasset, & Deus postea uoluit scribi reuelationem. Ergo prorsus necesse est disci, ideo toties mandatum est: Hunc audite. Item Ieremias: Non mandauit de holocaustis, sed audite me, &c.

Ita hic dicitur: Scriba qui doctrinam accepit & didicit.

SECUNDA PARS.

Quid autem discere & docere debet?

Ex Thesauo, id est, ex libris à Deo traditis. Intelligatur Thesaurus non propria sapientia, sed libri traditi Ecclesiæ, quia nos debemus esse custodes librorum istorum, ut Paulus dicit: Custodi depositum. Inde sumat Vetera & Noua, id est, Legem & Euangelium.

Non est Propheta contemptus, nisi in patria.

Propositio.

Querela est, quod præcipui hostes Euangelij sint in ipso corpore, quod uocatur Ecclesia, sicut Io. 1. dicitur: In propria uenit, & suum non receperunt. Et Esaias 63. Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, sed contradicentem. Duplia

Duplicem autem doctrinam continet. Prior est, quod monet, ne decipiamur titulo Ecclesiæ, sicut nunc quoque gloriantur Episcopi & Monachi, quod sint Ecclesia: sed sic sunt, sicut fuerunt Ecclesia Pharisei & Zadducei & alij persecutores in populo Iudæorum, prædicante Christo. Hæc commonefactio necessaria est, ne Titulo decipiamur.

Est & consolatio, quæ monet, ne scandalis paucitatis credentium moueamur, ut potius maiori parti assentiamur: sed semper sciamus regulam seruandam esse, ut iudicemus de Ecclesia, ex uerbo Dei. Illi sunt Ecclesia, qui credunt uerbo Dei incorrupto.

Secundo, Accusatio consideranda est, ut agamus poenitentiam. Non tantum Pharisei accusantur in hoc textu. Sed alij boni & auditores Christi, qui tamen erant negligentes, & non agebant poenitentiam, & sine uera fide audiebant.

Tales multi sunt inter nos, & in hoc ipso coetu, qui dicunt se amplecti Euangelium. Agamus igitur poenitentiam, & ueram fidem excitemus, & exerceamus eam in Inuocatione, in spe auxilij diuini, in patientia. Satis magna pericula nunc impendent, fortassis noua bella erunt, & uidemus turbari Ecclesias in multis locis.

Contra hæc mala pugnemus oratione & poenitentia, ne auferatur à nobis Euangelium, sicut alibi minatur Dominus, ubi ait: Fiunt nouissima peiora prioribus.

CAPVT XIII.

De nece Iohannis Baptistæ.

Hic est magna questio, & de qua sapientia humana non potest respondere: Quare Ecclesia subiecta est cruci? Quare Iohannes, Prophetæ, Apostoli, & summa lumina Ecclesiæ interficiuntur?

Hæc doctrina est reuelata in Euangelio, & statim initio in Paradiso tradita: Ponam inimicitias inter Serpentem & semen mulieris, & Serpens insidiabitur calcaneo eius.

Causa præcipua & prima mortis & omnium calamitatum totius generis humani est, quia natura hominum contaminata est peccato, quod ostendit se Deus horribiliter odisse. Ideo onerata hanc naturam uniuersam tantis miserijs, sicut scriptum est: Stipendium peccati mors est.

Hoc primum scire oportet de poena communi totius generis humani.

Sed quare Ecclesia magis onerata est, quam alij homines? Causæ præcipuæ plures sunt:

Prima, quia Deus in Ecclesia sua magis uult conspici iram suam, & sic inuitat nos ad poenitentiam.

Secunda quia Diabolus atrocius grassatur contra Ecclesiam, quam contra sua organa.

Nn

Tertia

Tertia quia etiam sancti multi labuntur, Ideo ueniunt magnæ poenæ, ut Dauid, Manasse & alij multi habent horribiles lapsus, propter quos et ipsi & simul alij multi puniuntur.

Quarta, sed Prophetæ ut Ieremias, & Baptista & Apostoli & multi alij in Confessione interficiuntur, non propter aliqua certa delicta, hoc fit propter has causas, ut illa mors sit testimonium doctrinæ, ut constet non fuisse simulationem, quia confessionem anteferebant uitæ suæ.

Item ista morte testantur, quod restet alia uita, & quod expectent aliam uitam, Item caput nostrum Christus uult præcipuos doctores fieri similes sibi, & hoc ideo uult, ut hi cogitent, quanta sit ira Dei aduersus commune peccatum generis humani.

Hæc omnia cogitanda sunt; quandoque cunctis recitamus historias de supplicij Prophetarum & Apostolorum & horum exemplis debemus nos confirmare. Deus parcit infirmis, & non uult omnes isto modo interfici, Sed tamen omnes aliquam persecutionem patiuntur, Et interea seruat Deus alii quem cœtum in uita, quia scriptum est: Non mortui laudabunt te Domine. Oportet alios quos uiuere, ut sit in hac uita Ecclesia aliqua, & sit procreatio & institutio, oportet puerperas habere nidulos. Hæc omnia Deo curæ sunt, sicut dictum est: Ne sitis solliciti, scit pater uester cœlestis, quod his rebus indigeatis.

Primum

Primum consideretur causa & occasio odij in Herode contra Iohannem, Iohannes ut prædicator fidelis, arguit Herodem, quod rapuerit fratris uiuentis coniugem.

Ita sit, Veritas odium parit. Hoc commune periculum est omnium recte docentium, ut scriptum est: Odio eritis omnibus hominibus; propter nomen meum.

Modus: quomodo interficit? Falsa specie religionis iuris iurandi, & quidem saltante puella. Nescio an aliquis Propheta tam leui & scurrili occasione interfectus sit.

Sed significata est sophistica, list vnde beatus Augustinus sic nunc fit, Ludic Hypocritis coram summis Regibus, & petit caput Iohannis.

Concludatur.

Quod talia exempla sint testimonia doctrinæ, ut dictum est, Item docent nos, ut etiam nostras persecutiones patienter feramus.

Christus secessit, audita morte Iohannis.

Hæc facta sunt anno secundo prædicationis Christi circa Pasca. Et cogitate primum mirabile consilium Dei, Alij longius tempus habent ad prædicandum, alij breuius. Iohannes habuit biennium, Elias uiginti aut aliquanto plures annos, Eliseus circiter septuaginta, Paulus quinque & triginta, Iohannes Euangelista circiter nonaginta.

Nn 2

De

DE AMBVLATIO- ne Christi super mare.

*Τὴς πόλεως
τῆς πόλεως
ὡς οὐκ ἔστι
αὐτοῦ τὸ
πρὸς αὐτὸν*
In hac historia principale est exemplum Petri, & est admonitio de πάλυρα γυμνασίῳ, id est quales sint euentus, quando non necessaria periculosa tentamus, wenn wir fehrliche vnnötige ding fůrnemen / sicut Iosias bellum mouit non necessarium, quod uitare poterat, & saepe sic peccant homines, quod faciunt irregularia sine necessitate. Vt quando Iuuenes scandendo uel natando accerunt sibi pericula, quando parentes elocant filias ignotis. Maxime autem sic peccatur in gubernatione, quando curiosi Regentes faciunt nouitates periculosas sine necessitate.

Vt autem hanc doctrinam bene consideremus, Primum teneatur diuissio operum.

Alia sunt mandata, quae simpliciter necesse est facere, ut, Serues fidem conjugalem &c. De his non difficilis deliberatio est.

Alia sunt prohibita, quae simpliciter fuisse necesse est, ut, Non occidas. Non inuoces idolum. De his etiam facilis deliberatio est.

Tertius gradus est operum mediorum, quae nec necessaria sunt, nec expresse prohibita. Vt iam dixi, Natate, uel bellum propter probabilem causam mouere, quod tamen omitti possit.

Hic

Hic discamus regulam: In magnis rebus & periculosis, nihil faciendum esse, nisi necessaria. Et non necessaria, quancū sunt speciosa, & est bona intentio, tamen omittenda esse.

Haec est singularis sapientia, & necessaria omnibus hominibus, quia scriptum est: Qui amat periculum, peribit in eo. Item: Non tentabis Dominum Deum tuum, id est, non propter tuam sapientiam moueas periculosum negotium sine necessitate, sine mandato Dei, sine uocatione, relicta uia communi, conueniente cum mandato Dei, ut Iosias poterat habere pacem, quae ei offerebatur, sed maluit habere bellum.

Ita hic Petrus bono Zelo, bona intentione uult occurrere Domino, sed est opus non necessarium & periculosum, relicta uia communi, sine necessitate, & sine utilitate proximi.

Ideo ostenditur ei stulticia, quia Dominus sinit eum mergi.

Est igitur haec prima doctrina, ne facias mus non necessaria periculosa.

Et plerumque in talibus periculis etiam si qua fuerint initia fidei, tamen plus fuit audaciae humanae, & fides postea languescit in aduerso euentu.

Quamquam autem stulticia fuit, quod uoluit incedere supra aquas, tamen quia Dominus iussit, ut ueniret, iam debuit credere, se non interiturum esse. Sed uult ei Dominus

Nn 3

utrumque

utrumque ostendere, quod stulte fecerit, uolens
incedere super aquis sine necessitate, & quod
fides eius fuerit infirmior, quam putauit.

Habet ergo Petrus & hanc infirmitatem,
scilicet, quod incipit dubitare in medio peri-
culo.

Hic iam secunda doctrina discatur, uide-
licet, quod Deus sanat errata sanctorum,
quando ad eum confugiunt. Dauid cum
iussisset numerari populum, etiam postea ag-
nouit errorem suum, cum Deus puniret pro-
pterea populum pestilentia, sed tamen deus
de ueniam impetrauit.

Moses etiam trepidauit, quando percussit
saxum, sed rursus erectus est, & postea ad-
iuuatur à Deo.

Talia multa sunt omnium sanctorum er-
rata, quæ Deus immensa bonitate emendat
& sanat. Hanc doctrinam bene discamus,
ne confidamus nostræ sapientiæ, Item

ne à Deo deficiamus post lapsum,

sed ad eum redeamus, & pete-
mus & expectemus li-
berationem.

CAPVT XV.

Insignis doctrina hoc loco continetur, de
discrimine uerorum & falsorum cultuum, seu
de discrimine mandatorum diuinorum, &
humanarum traditionum, quæ doctrina uale-
de nos

de necessaria est. Quia usitatissima superstitio
est generis humani, relictis mandatis Dei,
collocare religionem in traditionibus huma-
nis, ut omnes senes meminerunt, fuisse hanc
opinionem, maius peccatum esse, si Sacerdos
duceret uxorem, quam si occideret homi-
nem. Item, maius peccatum ducebatur, comes-
dere carnes die sexta, quam adulterium.

Hæc stulta & impia opinio sæpe in Eccle-
sia uagatur. Et Deus eam subinde per Pro-
phetas, Christum, Apostolos, & alios pios
doctores refutauit.

Vt autem hæc doctrina recte intelliga-
tur, uolumus ordine procedere, Et primum
dicere, qui sint ueri cultus Dei, quos Deus
postulat & adprobat, & qui sunt prorsus ne-
cessarii.

Et uolumus nobis proponere dictum
Pauli, quod semper debetis meminisse: Milite
ta bonam militiam, retinens fidem & bonam
conscientiam.

Sunt igitur cultus necessarii, primum fi-
des, quæ est uera agnitio Dei iuxta totum Sym-
bolum, & est fiducia misericordiæ, qua acci-
pius remissionem peccatorum, & reputamur
iusti, & exaudimur propter filium Dei.

Hoc lumen in corde est primum & princí-
palis & summus cultus, quia oportet per filium
um accedere ad patrem iuxta illud: Nemo uenit
ad Patrem nisi per filium. Item, Qui non
honorificat filium, non honorificat patrem.

Nn 4

Et hoc

Et hoc lumen semper debet lucere, in omni inuocatione, & in omnibus alijs operibus. Non debet homo uiuere in hac opinione: Ego displiceo Deo, Ego dubito an placeam, dubito an me recipiat, dubito an recipiat preces meas.

Hæ dubitationes naturaliter sunt in mentibus, sed homo debet agere poenitentiam, & postea statuere, certò se recipi, & Deo placere obedientiam, propter Dominum nostrum Iesum Christum, & in hac fiducia debet accedere ad Deum, & eum inuocare.

Secundo cultus sunt necessarij, bona conscientia, secundum mandata Dei, id est, ut homo iuxta omnia mandata habeat bonam conscientiam. Non sit adulter, non scortator, non fur, non mendax, non homicida, non gerat in corde sciens & uolens iniustum odium contra proximum &c. Talia opera à Deo mandata sunt ueri cultus Dei cum fide.

Ezechielis 20: In præceptis patrum uestrorum ne ambuletis, sed in præceptis meis ambulate. Hic expresse retrahit nos ad mandata Dei, & iubet, ut faciamus ea, quæ ipse præcepit. Et hæc doctrina sæpe repetita est. Et magna consolatio est pijs, scire, quod cultus Dei sint hæc ipsa opera communis uitæ necessaria, honesta uita coniugalís, honesta opera alia uocationis. Item, Nostra patientia in cruce, sicut dicit Psalmus: Sacrificium Deo Spiritus contribulatus.

Et in

Et in his omnibus semper debent lucere fides & inuocatio, in omnibus operibus & periculis. Inuoca & pete & expecta auxilium Dei, ut Psal. dicit: Commenda Deo uiam tuam, & ipse faciet.

SECUNDA PARS.

Postq̃ dixi, qui sint necessarij cultus, iam dicam de traditionibus: Et scitote duplices esse traditiones: Aliæ sunt contra Deum, ut omnes quæ præcipiunt impossibilia, uel impia, ut prohibitio coniugij. Item ordinationes Monachorum, & missæ, quas seruauerunt tanq̃ cultus, & merita remissionis peccatorum. Hæc impia simpliciter abolenda sunt.

De talibus traditionibus hic Christus dicit: Quare propter uestram traditionem uiolatis mandatum Dei? His uerbis significat, mandatum Dei antefendum esse mandatis humanis, & quando mandata hominum præcipiunt aliquid facere contra mandata Dei, tunc debemus seruare Regulam: Oportet Deo magis obedire, quàm hominibus. Hæc regula est immota, & semper in Ecclesia hanc regulam notissimam esse oportet.

Et de his traditionibus manifestum est, quod non sint cultus Dei, sed ut Paulus dicit, sunt doctrina Dæmoniorum. Et contra cultus Dei est, resistere talibus cultibus & doctrinis.

Nn 5

Secun.

Secundo, aliae sunt traditiones de medijs rebus, quae non sunt contra Deū, & sunt factae boni ordinis causa, ut quod seruatur certo tempore dies paschalis, certo tempore dies natalis Christi, quod haec hora constituta est ad concionē, quia oportet in uita humana esse ordinem. Et hic ordo sic seruandus est, sicut seruatis honestum ordinem in domo, mane pueri dicunt precationem, postea comedunt, deinde uadūt ad scholam. Sic seruentur & bonae ordinationes in Ecclesia, non quod sint iusticiae uel res necessariae ad iusticiam, sed propter bonum ordinem & tranquillitatem.

Hanc doctrinam necesse est sciri, & nunquā recipiatur opinio, qualis olim fuit, ubi cogitabant, abstinētiā à carne, esse sanctum opus, quod Deus uelit honore adfici, & cogitabant rem necessariam esse.

Haec opinio simpliciter falsa & reiicienda est, & interea quærendi sunt ueri cultus, fides, & bona conscientia in operibus à Deo præceptis.

Adapplicatio.

Haec est summa doctrinae in hoc textu, Christus docet, cultus esse opera à Deo præcepta, & non opera traditionum humanarū, sicut infra dicit: Frustra colunt me mandatis hominum.

Et taxat Pharisaicam traditionem. Dicebant, Melius esse, offerre templo, quam alere parentes. Sicut nunc dicunt, Melius est fundare Missam, uel alere multos Monachos propter Missam, quam de bonis Ecclesiae iuuare pauperes scholasticos uel alios miseros. Omni

no similis intellectus fuit traditionis Pharisaicae. Reijcit igitur Christus hanc traditionem, quia pugnat cum mandato diuino.

Excusat & suos Discipulos, quod non lauerunt manus, & reijcit stultas opiniones, quod putabant talia opera necessaria esse, & sanctitatem esse. Sed quando haec dicuntur, tunc offenduntur Pharisei, hic est opus doctrina de scandalo.

Non quod ingreditur in os.

Iterum initio admoneo, de infirmitate Apostolorum. Est & in Apostolis error, qui adhuc putant discrimina ciborum, esse cultus Dei magnos & singulares, & hunc populū Israel ideo antecellere gentibus, quod tam sancta opera faciant, uidelicet quod à carnibus suillis & à leporibus &c. abstineant. Imo habent hanc persuasionem Apostoli, non solum de ceremonijs, sed etiam de humanis traditionibus.

Discamus igitur ex hoc exemplo, quod non sit mirum, in Augustino, Ambrosio, & similibus fuisse etiam aliquos errores. Semper in omnibus hominibus aliqua sunt peccata, & aliqua ignorantia, in alijs plus, in alijs minus. Sed hic duo præcepta teneamus.

Primum, quod necesse sit tenere fundamentum, id est, Articulos fidei, ut 1. Cor. 3. dicitur: Fundamentum aliud poni non potest præter id, quod positum est, quod est Iesus Christus. Id necesse est ita teneri, ne penitus ignoretur ullus articulus fidei, aut ne contrariū asseueretur. Qui uero contrariū asseuerant pertinaciter, haud dubie damnati sunt, iuxta illud: Omnis qui non credit, iam damnatus est.

II. Secunda doctrina, Quando autem fundamentum tenetur, & deinde aliquid erroris accedit, etsi hoc obscurat articulum aliquem fidei, tamen homo potest saluari, ut ibi dicitur 1. Corinth. 3. Alius superædificat stipulas, saluabitur, sic tamen quasi per ignem.

Sed talis homo debet esse docilis, & quando Deus patefacit errores, sicut Deus subinde instaurat Ecclesiam & repurgat doctrinam, non debet pertinaciter aduersari. Quia isti errores etiamsi uidentur esse de rebus paruis, tamen sunt magni, & obscurant semper aliquos articulos fidei, & impediunt fidem & ueros cultus Dei. Et Deus est hostis mendacij, non uult nos defendere mendacia, sicut scriptum est: Abominatio coram Deo mendacium, Prouer. 12. Imo quando accedit pertinacia tanta, ut corrigi nolit, tunc fit blasphemia & peccatum in Spiritum sanctum, quia tales scientes resistunt ueritati &c.

Hæc dixi, ut sciatis ueram doctrinam etiam de his traditionibus, ut de cibis, uestitu, & similibus retinendam esse. Vti potes carne uel piscibus, sed tamen hoc scias, tale opus non esse cultum Dei. Item non mereri remissionem peccatorum, Item, non esse res necessarias, & posse omitti extra casum scandalum.

Nunc uenio ad alteram partem

consonis,

Primum

Primum dicit, Cibis non conquinari hominem, id est, non esse peccata coram Deo, uesti rebus à Deo ordinatis.

I. Hanc doctrinam sciamus, ne conscientie illaqueentur.

II. Item, ut sciamus cultus Dei esse, non discrimina ciborum aut uestium, aut ullas traditiones humanas, Sed tantum opera à Deo mandata, iuxta regulam hic traditam: Frustra colunt me mandatis hominum. Item Psal. 119: Lucerna pedibus meis &c.

Secundo dicit, Ex Corde exeunt prauæ cogitationes.

Hic docet, quis sit fons peccatorum, scilicet Inobedientia in Corde contra Deum.

Et primo nominat cogitationes malas, quod intelligatur de omnibus præceptis, præcipue de primo, scilicet de Epicureis opinionibus, contemptu Dei, & securitate carnali, dubitationibus, & multis falsis opinionibus, quæ subinde turbant fidem & timorem & spem. Item, intelligatur de omnibus uiciosis adfectibus. Et testatur hic locus, Peccata esse non tantum externa facta, sed etiam morbos interiores.

Tenenda est doctrina de his morbis, quod oporteat resistere prauis adfectibus, ne opere compleantur, & simul petere, ut propter Mediatorem hæc mala nobis condonentur, Sicut docet doctrina ad Roma. 7. 8.

Et

Et egressus inde Iesus secessit
in partes Tyri &c.

DE CANANAEA.

In hac historia tres continentur doctrinae

I. De miraculis.

II. De tentationibus, quæ obstrepunt
precanti.

III. De fide & præcipuo cultu.

I. De miraculis.

Primum hic generalis doctrina repetenda est, quod miracula sint testimonia, hunc doctorem uere missum esse à Deo. Item, quod hic doctor sit Dominus & promissus saluator, qualem se prædicat, destruens opera Diaboli, peccatum, tyrannidem diaboli & mortem.

Peculiaris imago hic proponitur. Nusquam deo duriter præterit, aut rejicit preces, ortas ex uero & magno dolore, ut hic. Et duo obijciuntur, Primum, quod non sit ex Israel. Secundo, quod sit indigna, ut canis. Ex his tentationibus ipsa tamē eluctatur, & tandem fide impetrat, quod petit. Hic igitur discamus, singulorum animos oppugnari similibus tentationibus, nec propterea fidem abijciendam esse, sed potius erigendam inter hos fluctus.

Sunt autem duæ præcipuæ tentationes, Altera de indignitate, Altera de electione. Prior ex lege oritur. Semper enim clamat lex in conscientijs nostris, Deum respicere, exaudire, saluare dignos, iustos, Nos uero iniustos, indignos, pollutos & abiectos esse sicut canes. Huic tentatio

tionem debet opponi Euangelium de gratuita iustificatione, & de exclusiua, gratis, & colligi testimonia, quæ ostendunt, indignos & iniustos recipi peccator. Gratis iustificamur fide. Item, Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Item, tibi sum tantum. Item, hoc loco conferri debent peccatum & gratia, sicut Paulus confert. Gratia exuberat supra peccatum, Pluris fiat filius Dei & Sacrificium filij Dei, quam nostrum peccatum, ut statuamus nobis ignosci, remitti peccatum, & incipiamus obedire Deo. Hæc sunt firmæ & ueræ consolationes contra tentationem de indignitate.

Altera concurret de electione. Quia homines, cum uident rejici multos benemeritos, ut Saulem, Augustum, Ciceronem, & recipi longe deteriores, ut Magdalenam, Latronem in cruce, disputant de particularitate, uidelicet, Deum habere quendam catalogum eorum, quos uelit saluos facere, ceteros uero negligi, sicut canes. Ita tribuunt Deo inæqualitatem, quod reipsa est accusare eum tyrannidis. Hæc est durissima tentatio.

Sed huic tentationi opponenda est doctrina, quod promissiones sunt uniuersales. Et diligenter uniuersales colligendæ sunt. Ut omnis qui credit in filium non pereat. Item, Venite ad me omnes. Item, Roma. 10. Deus est idem omnibus diues in omnes inuocantes se. Huc adiungatur mandatum immutabile, & quod longe positum est, supra omnes leges, uidelicet, quod præcipit, ut omnes credant filio Dei, & huic mandato necesse est omnes

omnes obtemperare. Nec nos quærere, aut scrutari uoluntatem Dei debemus, seposito hoc mandato, & reiectis promissionibus. Et cum Christus dicat: Ego sum uia, ueritas & uita. Item, qui uidet me, uidet & patrem, uoluntas Dei necessàrio quærenda est in filio nobis donato, & Euangelio, quod filius Dei ex sinu patris protulit.

Has consolationes meminerimus, ut habeamus firmas refutationes illarum temptationum, quæ plurimorum animos exercent, & quotidie in inuocatione proferamus has consolationes. Nam si inspexeris animum tuum, uidebis te his duabus temptationibus impediri, ne inuoces, quia cogitas te indignum esse. Item cogitas Deum suos quosdam elegisse, te uerò negligi. Et accedunt huc humana argumenta, quia non sumus pares Abrahamæ, Eliæ, Elifæo, Danieli, & similibus, sumus imbecilles, sine magnis donis, sine autoritate, ideo negligi nos iudicamus, & desperatione quasdam omittimus inuocationem.

Sed hic debemus intueri animis doctrinam Euangelij, quæ præcipit de fide, sicut iam dictum est. Debemus etiam intueri hanc Cananæam magistram, quæ refutata indigentia, & particularitate, ratiocinatur, promissiones non tantum ad Israel pertinere, sed etiam ad gentes. Canes, inquit, edunt de micis. Ita excitata fide inuocare Deum in agnitione filij eius debemus. Et hæc fides ac inuocatio in his

in his qui agunt poenitentiam, est summus cultus Dei, & præcipuus Ecclesiæ, sicut hic dicitur: O Mulier magna est fides tua. Et hanc non esse irritam, sed impetrare bona, hæc ipsa uox testatur, Fiat tibi sicut uis. Iuxta illud, Petite & accipietis.

Proponitur ergo nobis in hoc Euangelio exemplum fidei, eluctantis ex grauissimis temptationibus, & bona impetrantis, Ut nos quoque discamus uincere diffidentiam, excitare fidem & inuocationem. Nec habemus minores causas, quam hæc Cananæa, quæ laborat de filia sua, sic & nos de nostris necessitatibus, & de publicis.

Sequitur in textu historia de qua tuor millibus auditorum Christi, saturatorum septem panibus.

In hac historia hæc considerata & discenda sunt:

I. Discrimen inter promissiones de rebus æternis, & de rebus præsentibus seu corporalibus.

II. Quod semper promissioni corporali addenda sit doctrina de cruce, cui subiecta est Ecclesia propter causas, quæ alibi recitatae sunt.

III. Cur sint traditæ promissiones de rebus præsentibus, nempe

I. Ut statuamus hæc bona non obijci casu, nec

fu, nec parari tantum industria humana, sed credamus Dei beneficia esse.

II. Causa: Cum Deus uelit in hac uita semper aliquam esse suam Ecclesiam, opus est corpori uictu, hospitio, defensione, politijs, pace aliqua, ut educari soboles, & coli studia possint. Ideo & addidit has promissiones, & hæc beneficia præstat Deus, sed mirabiliter. Etsi enim grassatur semper Diabolus aduersus Ecclesiam, & sunt assidui tumultus in mundo, quibus humani generis peccata assidua horribiliter puniuntur: tamen inter hos tumultus seruat Deus Ecclesiam suam, ut stantem populum Israel in mari rubro seruabat. Et manet corpus, etiamsi aliqua membra trucidantur, ut manet Dauidis exercitus, etiamsi alii qui milites præliantes interficiuntur.

III. Tertia causa est, cur hæc promissiones traditæ sunt, ut sint exercitia fidei & inuocationis. Vult Deus se agnosci per inuocationem. Ideo multa proposuit, quæ nos de inuocatione admoneant. Vult nos ad se confugere, etiam cum à tota rerum natura deserti & proleſti uidemur, sicut Dauid inquit: Pater & mater dereliquit me, Dominus autem suscepit me.

IIII. Quo ordine petendæ sint. Hoc docet dictum Matthæi 6. Quærite primum regnum Dei, & cætera adjicientur uobis. Sed addatur labor honestus & cuiq; conueniens iuxta uocationem,

V. Quomodo

V. Quomodo fides exercenda sit in petitione corporalium bonorum.

Primum sciendum est, semper petitioni corporalium oportere prælucere fidem, quæ credimus nos propter Christum recipi & exaudiri. Imo ut hæc fides in nobis accendatur & crescat, ideo tam uariæ externæ occasiones, pericula, afflictiones propositæ sunt. Sciamus ergo primam & summam promissionem de Mediatore, & de reconciliatione, semper simul complectendam esse. Quotidie igitur cum ad mensam recitas hæc uerba: Patrem nostrum quotidianum da nobis hodie, quia mox obstreperit infirmitas nostra: Deus te indignum non exaudit, te non uult defensum aut alitum: Hic intuenda est promissio de Christo, & addenda fides, quod propter mediatorem recipiamur & exaudiamur. Ideo mox sequitur: Et remitte nobis debita nostra.

Postea fides illa tria cogitet, quæ supra recensui: Deum uelle à se peti bona corporis, Primum ut credamus ea dari diuinitus, non putemus obijci casu. Secundo: Quia uult seruari Ecclesiam in hac uita, dat uictum, defensionem, hospitium mirabiliter &c. Tercio uult agnosci & coli Deus hac inuocatione, ideo multas res proposuit, quas peti uult. Vult & confirmari fidem petitione corporalium, cum experientia ostendit, non fuisse irritam precationem, Vt in Psalmo dicitur: Ille Pauper

O o z

clamas

clamauit ad Dominum, & Deus exaudiuit eum. Postremo uult etiam Deus gratiarum actione coli propter liberationes, ut dulcissime dicitur 2. Cor. 1. Vbi Paulus iubet multos pro se petere, ut multi agant gratias.

Sed hic obijcit humana imbecillitas: Quid attinet petere, cum sciamus oportere nos adfligi? sicut scriptum est: Corpus autem subiectum est morti propter peccatum. Item manifestum est, sæpe non liberari ex præsentibus calamitatibus sanctos, ut Ionathan, Macchabæum. Cum igitur debeamus offerre obedientiam, ut Christus orat, Veruntamen non mea uoluntas sed tua fiat, quid prodest petitio, & quidem cum dubitatione?

Respondeo: Tenenda est regula firmissimè, quod Deus mandauerit & postulet inuocationem, & quod nunquā sit inanis aut irrita inuocatio piorum, etiam si liberatio differtur, aut non ita respondent euentus, ut nos imaginamur, & non est nostrum, præscribere Deo modum opitulandi, & nos ad obedientiam obligati sumus, sicut Christus inquit: Tua Voluntas fiat.

Deinde sciamus semper duo obiecta includenda esse in petitionem corporalium: Vniuersam Ecclesiam, & priuatam necessitatem. Petitio pñ semper impetrat uniuersæ Ecclesiæ, & ita fides statuat ratam esse hanc petitionem, & non dubitet, recipi petitionem à Deo pro uniuersa Ecclesia, Priuatim uerò pro nobis

nobis petere debemus cum hac conditione, ut nos ad obedientiam offeramus, sicut se offert Christus.

VI. Applicatio historiæ.

Quod Christus pascit auditores suos, ostenditur exemplum promissionis: Primum querite regnum Dei, & cætera adijciuntur uobis. Hac fide sequamur Christum, simus fideles in studio & propagatione Euangelij, & in sua quisque uocatione, & expectemus à filio Dei auxilium, uictum & defensionem. Quod uero iubet Apostolos proponere, monet gubernatores Ecclesiæ, ut curent Eleemosynas dari, & sciant non minui sed augeri facultates Eleemosynis. Teste & doctrinam significat, hanc proponant doctores, & colligant reliquias, curent propagari ueras enarrationes, ne doctrinæ lux extinguatur ad posteros, & hoc studio ipsi doctores fiunt eruditiores.

CAPVT XVI.

Et accedentes Pharisei cum Sadducæis tentantes rogabant eum, ut signum è cœlo eis ostenderet, &c.

I. Locus.

De signis, ut supra Cap. 12. Iudicandum potius secundum uerbum Dei, traditum inde usq; ab initio in Ecclesia per patres, Prophetas, Christum & Apostolos, &c.

Cauete à fermento Phariseorum.

II. Locus.

II. Sollicitudo de panibus. Principio anni secundi post interfectum Iohannem secessit, ne ab Herode caperetur.

Duae sunt admonitiones.

Vna prohibens sollicitudinem de uictu, & defensione, & deducens nos ad exempla sua. Hic locus testatur, exempla ideo facta esse, ut nobis etiam proposita esse sciamus, ut similes consolationes expectemus. Sicut alias saepe de miraculis diximus, quod sint exempla promissionum. Et hic discamus quod Deus uelit exerceri fidem & inuocationem expectatione corporaliū beneficiorum, quae necessaria sunt. Sed regula tenenda est, quam saepe repetimus: Primum querite regnum Dei, & cetera adijciuntur uobis. Primum sit cor fidele & sit conscientia bona. Postea petamus & expectemus à Deo defensionem & auxiliū, & sciāmus, quod uelit haec peti & expectari, & quod uelit opem ferre.

Sic saepe docet scriptura: Cōmenda Deo uisam tuam, & ipse faciet. Iacta curam tuam in Deum, & ipse enutriet te. Tales insignes sententias debetis meminisse, ut cogitatione earum accendatur fides & inuocatio, & habeas

tis consolationem, & corda debent in Deo ac quiescere, & spem & expectationem firmam habere, & scire, non esse irritam talem spem & expectationem.

Secunda admonitio.

De cauendo fermento falsę doctrinę. Quam docunq; Deus tradidit ueram doctrinā, semper addita est admonitio, ut falsa doctrina prudenter caueatur, quia falsa extinguit fidem, ueram noticiam Dei, ueram inuocationem, ueros cultus, & est causa mortis æternę, & magis uiciorum furor in genere humano. Sicut olim propter falsam doctrinā Ethnici adorauerunt Idola, & mactauerunt homines, & multa horribilia fecerunt, tanq; essent cultus optimi.

Sic inter eos, qui dicuntur Christiani, fuerunt & sunt, qui adorauerunt statuas & sanctos mortuos. Item ignari doctrinę fidei ruebant in desperationes. Item multi perierunt propter Celibatum, item multi perierunt propter Missas & alias tetras superstitiones. Ita semper praua doctrina multa damna presentia & æterna adfert. Quare hanc admonitionem saepe repetitam magnificiamus, & simus firmi & uigilantes, ne recipiantur aut manifesti errores, aut semina errorum, sicut multi conantur rursus plantare errores.

Et nominatim dicit: Cauete à fermento, ubi significat paruam massam, quæ tamen postea trahit secum multos alios errores. Ut in cultu sanctorum si tantum initia rursus reciperentur, sicut iam pinguntur, statim sequeretur tota illorum Idolatria. Et

Et tria genera recitat, Phariseorum, Sadduceorum & Herodianorum fermenta.

DE ECCLESIAE SPECIE.

Hic iterum discamus, qualis sit saepe species Ecclesiae, & quae interea sit uera Ecclesia. Et discamus quærare Ecclesiam, non ex titulis, sed iuxta uerbum Dei. Hæc consolatio ualde necessaria est, quia oportet nos scire, an sis membra ueræ Ecclesiae, et curare, ut in uera Ecclesia Deum inuocemus, sicut scriptum est Prouerb. 26: Odi Ecclesiam malignantium, & cum Impiis non sedebo, &c.

Est igitur uera Ecclesia, quæ recte docet Euangelium, & recte administrat Sacramenta. Et non sunt membra Ecclesiae hostes ueræ doctrinæ, siue uocentur Episcopi, siue Sacerdotes, siue Monachi.

Et adfirmat Christus, quod Deus uelit habitare in uera Ecclesia, ut scriptum est Ioha. 14. Veniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus. Ergo letemur nos esse in uera Ecclesia, sicut tunc in Iudæa erant uera Ecclesia Maria, Ioseph, Zacharias, Iohannes, Anna, Elisabeth, & multi horum auditores. Et tamen interea regnabant Pharisei, Sadducei, Herodes & alij Impii.

Hanc doctrinam & consolationem tenemus, ne moueamur titulis & potentia Episcoporum & Papæ, qui clamant sese esse Ecclesiam. Et consolemur nos exemplo Sanctorum,

rum, qui fuerunt illo tempore, cum regnarent Pharisei & Sadducei, &c.

Venit autem Iesus in partes Cæsareæ Philippi, & interrogabat Discipulos suos dicens, quem dicunt homines, filium hominis esse &c.

Locus.

Interfecto Iohanne, Christus secessit in desertum ultra Galileam, uersus Sidonem, ubi erat ditio Philippi, qui fuit frater Herodis. Hic Philippus instaurauerat oppidum Dan, & nominauit Cæsaream. In eo deserto proponitur ista quæstio: Quem me dicunt esse homines? Alij Iohannem Baptistam, alij Eliam, alij Ieremiam.

Hic primum considerandum est, unde sit hæc opinionum diuersitas?

Responsio: Naturalis ratio intelligit ut cuncti legem Dei. Quare & missos Prophetas cogitat esse magnos uiros, missos ad legem instaurandam, & ad politias constituendas aut restituendas.

Sicut Moises missus est ad politiam Israel instituendam. Deinde Prophetæ Samuel, Elias, Eliseus, Esaias, Ieremias missi sunt, ut aliquantisper essent fulcra, hülffens ein zeitlang halten / wie man ein holz stellet an ein böse wand / das sie nicht einfalle.

Hæc utrunq; intelliguntur à ratione, Et talem existimabant Iudæi fore Messiam: magnum quidem Prophetam & Regem, sed tantum regni politici amplificatorem &c.

Hos errores taxat Dominus hoc loco, Et docet nos longe aliter sentire de Messia.

Hi articuli sunt longe supra & extra Angelorum & hominum naturalem sapientiam.

I. Deus ab initio post lapsum mittit filium ad Ecclesiam, qui est λόγος æterni patris.

II. Et hic filius profert promissionem ex sinu æterni patris.

III. Filius ipse hac promissione uiuificat credentes.

III. Peccatum remittitur & tollitur propter hunc filium, quem intelligunt adsumpturum esse humanam naturam, & fore uictimam.

V. Adam & Heua uiuificati ex morte, sentiunt se uiuere propter hunc uenturum Dominum, & fide expectant integram liberationem à peccato & morte.

VI. Hic filius assumit humanam naturam, & nisi esset hoc decretum de filio factum, ut adsumeret humanam naturam, funditus tunc fuissent deleti Adam & Heua, & nullus homo natus esset, & hoc opus Dei, scilicet natura humana, fuisset frustra conditum.

VII. Hic filius fit uictima, & semper manet uiuificator per Euangelium in Ecclesia, adest Euangelio

Euangelio & sic est efficax. Sicut dicit Iohannis 10. Ego uitam æternam do eis. Item, Nemo nouit patrem, nisi filius, & cui uolet filius reuelare.

VIII. Non satis est de filio scire, quod sit uictima, sed oportet te scire etiam, quod hic filius sit efficax per uerbum, uiuificet te & adsit tibi, & det tibi Spiritum sanctum.

Hanc totam doctrinam de Messia, ignorant omnes impij homines. Hæc est summa huius quæstionis.

Respondet igitur Petrus, Tu es Christus, filius Dei uiuentis.

Hic Petrus complectitur totam doctrinam de Christo. De duabus naturis, & de officijs eius.

Nominat eum filium, scilicet ab initio missum ad Ecclesiam, & personam per quam immediate pater æternus edit promissionem. Et scit hunc filium natura esse filium supra omnes angelos. Quia Angeli non sciuerunt ex sua naturali sapientia hoc arcanum decretum de redemptione. Etiam Angeli non possunt tollere peccatum & mortem. Dicit autem promissio: Conteret caput serpentis.

Nominat item Christum seu Messiam. Hoc nomen comprehendit duas naturas, diuinam, quæ est secunda Persona diuinitatis ab initio missa ad Ecclesiam.

Alteram

Alteram humanam ex uirgine assumptam.

Hæc tota Persona, in qua sunt duæ naturæ, est Messias, id est, Rex noster, & summus Sacerdos.

Hic in quantum Sacerdos habet hæc officia.

I. Prædicat Euangelium.

II. Offert Sacrificium pro nobis.

III. Semper pro nobis orat, in passione, & postea, Imo ab initio post lapsum iuxta dictum Psal. 2. Postula à me &c.

III. Item habet officium benedicendi, & benedicit non solum annunciando remissionem peccatorum, Sed etiam quia re ipsa tollit peccatum & mortem, & reddit uitam, Cum sit AŒROZ æterni patris uiuificus.

Est Rex.

Quia liberat nos à peccato, morte, Diabolis, destruit regnum Diaboli, & reddit nobis iusticiam & uitam æternam.

Talis Rex est, restituens æternum regnum, non politicum, sed ita, ut certo tempore fiat uictima, sicut Propheta inquit: Quia animam suam ponet pro peccato, uidebit semen longæuum. Hæc omnia complectitur confessio petri.

Textus.

Beatus es Simon Bar Iona, quia
Caro

caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. Tibi dico, Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam. Et portæ inferorum non preualebunt aduersus eam. Et dabo tibi clauēs regni cœlorum, Et quodcunq; ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis. Et quodcunq; solueris, erit solutum in cœlis.

Post recitatam confessionem sequitur doctrina de Ecclesia. Et sequens pars continet quatuor præcipuos Articulos.

Primus est, quod Ecclesia non colligatur humana sapientia & uiribus humanis, sed quod uiua membra Ecclesiæ nascantur, patre reuelante uerbum, & corda trahente ad credendum et confirmante.

Secundus est, de Ministerio, quod uelit Deus esse Ministerium confessionis in Ecclesia, et discernit doctrinam Ecclesiæ propriam ab omnibus Sectis.

Tertius: Promissio & consolatio est de perpetuitate Ecclesiæ, quod non possit deleri, & quod sit duratura post hanc uitam in tota æternitate.

Quatuor

Quartus de clauibus, & de expressa annunciatione remissionis peccatorum, quæ tunc erat ignota Phariseis. Et in ministerio legis non fuit mandatum de expressa remissione.

De his quatuor materijs etiamsi sunt amplissimæ, tamen breuiter dicam, ut meminisse has summas facilius possitis. Et sæpe hic textus, pro communi consolatione cogitandus est.

Primum autem mementote definitionem Ecclesiæ uisibilis, ut sæpe auditis, quia ad hanc definitionem pertinebit hic textus.

Ecclesia uisibilis est coetus uisibilis hominum amplectentium incorruptam Euangelij doctrinam, & utentium Sacramentis iuxta institutionem Christi, in quo coetus filius Dei ipse multos regenerat per Euangelium, & sunt tamen in eodem coetu multi non sancti, sed tamen de doctrina consentientes.

De tali Ecclesia cogitate cum recitatis Articulum fidei: Credo esse Ecclesiam Catholicam. Et scitote, quod Deus seruat inter homines talem Ecclesiam, quæ alias maior ac alias minor est, alias magis alias minus pura.

Et cogitate, singulos homines, qui uolunt fieri salui, oportere esse in hac Ecclesia, & recte dictum est: Extra Ecclesiam non est salus. Vnusquisq; ubicunq; est, etiamsi est in Turcia in carcere, debet se ad ueram Ecclesiam adiungere confessione & uoluntate, quod uelit ueram Ecclesiam non deleri, uelit ei bes

et bene esse, & cum potest, debet ostendere, usu Sacramentorum & alijs officijs, quod illam Ecclesiam adprobet.

Hæc bene consideranda sunt contra errores, & multos malos homines, qui currunt per mundum, & nullius Ecclesiæ ciues esse uolunt. Nunc uenio ad illos quatuor Articulos, quos proposui.

De primo articulo.

Principalia & uiua membra in Ecclesia sunt renati per filium Dei uoce Euangelij. Hic sciamus, quod ideo initio sit edita promissio, & quod filius ipse sit efficax per promissionem, & uerba hic ad Petrum dicta: Beatus es Simon Bar Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus coelestis. ~~Hæc uerba optime intelligentur, si~~ intueris Adam & Heuam. Caro & sanguis non reuelarunt eis promissionem de Mediatore. Imo caro & sanguis ignorabant eam, & erant in media morte. Sed filius protulit uocem, & simul fuit efficax in cordibus eorum, uiuificauit eos, & extraxit eos ex inferno, Et sic inchoata est Ecclesia, & eodem modo filius Dei semper fuit, est & erit efficax in Ecclesia sua. Ipse est caput perficiens omnia in omnibus. Et facit hoc diuina potentia, ideo hic dicit: Pater uester coelestis reuelauit, scilicet per filium. Et per filium dat Spiritum sanctum ad confirmanda corda.

De secundo Articulo.

Vt sit

Vt sit filius efficax per Euangelium, oportet esse Ministerium Euangelij, de quo dicit: Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam.

Hic damnandi sunt Papa, Anabaptistæ, Stencsfeld, & multi fanatici Spiritus. Papa delet promissionem gratiæ, & totum ministerium Euangelij uertit in politicum Imperium, Dicit se esse Petrum, & sic declarat, quod sit Rex, & possit condere leges, quarum obseruatio faciat Ecclesiam, Et interea est Idolatra & blasphemus, delet promissionem Euangelij, & fingit Idola, Iubet inuocare mortuos, & adorare panem, quem circumgestat &c. In summa Papa facit Ethnicum regnum.

Anabaptistæ & Stencsfeld rejiciunt externum ministerium, & iubent homines querere alias illuminationes & phantasias.

Hæc est sententia, tu es Petrus, scilicet sic confitens, & alijs prædicans promissionem & tuam confessionem de Messia. Hic Minister prædicans est Petrus, id est, rupes, super quam ædificatur Ecclesia. Vt Ephe. 1. dicitur: Ecclesia est fundata super fundamentum, uidelicet super Prophetas & Apostolos, sed ita, ut lapis angularis sit ipse Christus, sicut & ad Corinthios dicitur: Fundamentum aliud poni non potest, præter id, quod est Christus Iesus. Sed hunc per uocem Prophetarum & Apostolorum prædicari oportet.

Ita hoc dictum de edificio Ecclesiæ, simplicissime intelligatur de uero Ministerio. Non

Non est Ecclesia, ubi non est uerum ministerium. Nec ibi Petrus est, ubi non sonat promissio gratiæ, et ubi confirmantur Idola. Manifestum est autem, in Papæ Synagoga non esse uerum Ministerium, non esse uocem Euangelij, & ibi manifestè per gladium & seuiam confirmari Idola, sicut in regno Edinico.

Quare dictum: Tu es Petrus, certissimum est loqui de uero ministerio, Et magna consolatio est, quod monstrat uisibilem Ecclesiam, scilicet quæ habet uerum ministerium, & adfirmat, quod filius Dei uelit esse efficax per ministrorum uocem, per Petrum, Paulum, Iohannem, Pastorem tuum, & sic de alijs. Sicut dicitur: Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti, Ro. 1.

Hæc consolatio sit grata, ut sciamus ubi sit Ecclesia, & quomodo colligatur, & quod filius Dei sit efficax per uocem Ministrorum.

DE TERTIO ARTICULO.

Tertius Articulus, est promissio & consolatio de perpetuitate Ecclesiæ: Et portæ inferorum non præualebunt aduersus eam.

Hanc promissionem & consolationem quotidie cogitemus in recitatione symboli: Credo esse Ecclesiam Catholicam.

Quare autem Deus nominatim hunc Articulum in Symbolo tradidit? Quia in tanta confusione generis humani, cum ubique multi mali sit, ratio cogitat, nullos homines singu-

Pp

nes singulariter curæ esse Deo. Item cum Ecclesia præcipue sit afflicta, minus cogitat illam miseram congregationem curæ esse Deo, quam alios homines florentes.

Vt autem sciamus esse certam congregationem, quam Deus diligit, & in qua habitat, & uult eam exaudire, protegere & saluare, tradidit has promissiones, quod sit semper aliqua Ecclesia, & uult nos hoc profiteri in Symbolo, ut nos de promissionibus diuinis commonefaciamus, & non cogitemus nos à Deo abiectos esse. Sed hic rursus sciri oportet, quæ & ubi sit, ut supra dictum est, scilicet, quæ ædificata est supra Christum, quæ sonat uocem Euangelij, & non defendit Idola & blasphemias. Circumspice, & quære, ubi sit Ecclesia, & te ei adiungito, inuocatione, confessione, & dilectione. Hæc præcipiunt Psalmi:

Psalm. 27. Vnum hoc peti à Domino, ut habitem in domo Domini omnibus diebus uitæ meæ.

Psalm. 92. Plantati in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri floreant.

Multi nunc uagantur erronei, qui nullius Ecclesiæ ciues sunt. Hoc non faciamus, sed discamus nosse ueram Ecclesiam, & ei nos adiungamus.

Et simul cogitemus consolationes ueræ Ecclesiæ traditas. Quanquam sustines magnas persecutiones, tamen filius Dei non sinet eam deleri. Sicut uidistis, Hispani & Episcopi, & Monachi

Monachi uoluissent totum hunc locum deleari, & nos omnes interfici, Deus tamen protexit nos.

Ita dicitur de externo Ministerio, Esai. 51. Posui uerbum meum in ore tuo, & umbra manus meæ protexi te, ut plantes coelos.

Cogitate quanta consolatio sit, cum cogitas te esse membrum Ecclesiæ, & Ecclesiam rectò defendi à filio Dei, sicut defenditur in Mari rubro, in fornace Babylonica &c. Semper sic defenditur Ecclesia, etiam si non uideamus oculos corporum, uel pericula uel protectionem.

De perpetuitate Ecclesiæ loquitur & hoc dictum, Esaiæ 59. Hoc est foedus meum, Spiritus meus qui est in te, & uerba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, dicit Dominus, deinceps & in sempiternum.

Hanc consolationem meminisse debemus, & simul hinc discere, quæ & ubi sit uera Ecclesia, uidelicet ubi sonat hoc uerbum, de quo hic dicitur: Verba mea quæ posui in ore tuo.

Et in eadem Ecclesia est Spiritus sanctus, de quo hic dicit: Spiritus meus qui est in te. Item, Nemo rapiet eas è manibus meis.

Tales sententias meminisse & sæpe cogitare debetis.

QUARTVS ARTICVLVS. DE CLAVIBVS.

Pp 2

Duo

Duo sunt uocabula usitata scripturæ,
Gladius & Clauus.

Gladius significat potestatem politicam,
quæ debet tueri disciplinam & pacem ui corporali.
Et est uocabulum terribile Gladius,
quia regimina politica sunt terribilia. Vide
te quantum sit bellorum & suppliciorum &c.

Clauus significant Oeconomiam, *Haus*
regiment. Et cum Christus regimen Ecclesiæ
nominat clauus, uult Ecclesiæ regimen simile
esse, non gladio, sed Oeconomiam.

Honestas materfamilias gerens clauus, aperit
cellas, & profert cibum & potum, Et
deinde rursus claudit, id est, est fidelis custos,
ne fures corrumpant cibos &c.

Sic Ecclesia profert doctrinam & custodit.
Et clauus aperiunt & claudunt, id est, sol-
uunt peccatores, qui conuertuntur, & ligant
Peccatores, qui non conuertuntur. Hæc sim-
plex enarratio congruit ad Ministerium Euan-
gelij.

Sed Papa impie deprauauit hanc signifi-
cationem clauium.

Facit clauus, Gladium.

Item dicit, Clauus esse potestatem con-
dendi nouas leges.

Contra hæc tyrannica figmenta teneamus
ueram distinctionem, quid sit potestas
politica, & quid sit Pastor Ecclesiæ, seu mini-
ster Euangelij?

Potestas politica est potestas à Deo ordi-
dinata

ordinata ad defensionem disciplinæ & pacis,
puniens ui corporali.

Welcher gewalt ist ein Göttlicher befehl,
eufferliche gerechtigkeit / zucht vnd fried zu er-
halten / laß vnd gut zu schützen / vnd gegen
den vnghehorsamen leibliche straff zu vben.

Et qualia habeat officia, & quas metas,
hoc potest ex hoc dicto intelligi: Potestas est
custos legis, scilicet, primæ & secundæ tabu-
læ in externa disciplina. Contra hanc regulam
scilicet contra Decalogum, non debent alii
quid præcipere uel statuere uel agere. Non
defendant Idola, non condant Interim, non
interficiant homines iniuste, non rapiant ex
facultatibus subditorum, quantum ipsi uol-
unt. Non moueant iniusta bella &c. Sed re-
gula gubernationis sit Decalogus.

Sed pastor Ecclesiæ uel Minister Euange-
lij est Minister ordinatus à Deo ad docendum
Euangelium, ad administrationem Sacramen-
torum, ad annunciandam remissionem pec-
catorum, puniens non ui corporali, sed uer-
bo, Nec nouos cultus instituens, nec nouas
leges condens, nec sumens sibi potestatem
dandi aut adimendi regna mundi. Et sciens
dum est, quod Deus adsit prædicationi Eu-
angelij, & per eam sit efficax. Ideo Christus
inquit, Luc. 22: Reges gentium dominan-
tur, Vos autem non sic.

Item Iohan. 18. Regnum meum non est
de hoc mundo. Item, Iohan. 20. Sicut pater
misit me, sic ego mitto uos. Item, Lucæ ulti.

Ite prædicate poenitentiam & remissionem
peccatorum in nomine meo.

Hæc discrimina recte discite, & discite
suum honorem utriq; officio tribuere, Glau-
dio & clauibus. Et in primis hoc mementote,
quod per Euangelium Deus certò sit efficax
in credentibus & inuocantibus ipsum.

Tunc præcepit eis, ut ne
mini dicerent quod ipse esset
Iesus Christus. Et ex eo tem-
pore cœpit Iesus indicare Dis-
cipulis suis, quod oporteret
eum ire Ierosolymam, & multa
pati à senioribus & Principi-
bus. Et assumens eum Petrus,
cœpit increpare illum, &c.

Prior pars est de infirmitate Ecclesiæ. Sec-
unda pars de Cruce.

De prima. Quare Christus prohibet spara-
gi famam, quod sit Messias? Respondeo, Tex-
tus simpliciter hoc uult, quod prohibuerit
indicari suam personam, uidelicet ne caperes-
tur. Sed si uoluit hoc quoq; ne spargeretur
fama, quod esset Messias, fecit hoc ideo, quia
tolerat in Ecclesia ad tēpus multas ignorantis-
as. Hoc necesse fuit sciri, quod propter Messiā
habeant homines reconciliationem. Sed de
sua persona adhuc tolerat ignorantiam in mul-
tis, qui alioqui fuissent offensi hac specie hu-
mili.

mili. Sed post resurrectionem uoluit expresse
omnibus prædicari etiam de sua persona, se
Messiam esse, &c.

De secunda parte.

De Cruce.

Dominus ipse prædicit passionem pro-
pter has tres causas.

I. Ut Discipuli præmoniti non deficient
cum uidebunt eum pati.

II. Ut sciant eum præscientem & uolens-
tem pati.

III. Ut sciant regnum Christi non fore
mundanum Imperium. Imo discant, oportere
etiam membra pati.

II. Hic consideretur infirmitas Ecclesiæ.
In Petro est ignorantia, & hanc suā magnam
stulticiam putat esse magnam sapientiam. Mo-
net Dominum ne patiatur.

In hoc exemplo uides, esse in Ecclesia etis-
am in sanctis errores & ignorantiam, Sed pec-
cata condonantur credentibus, qui sunt do-
ciles.

Sunt autem ignorantes duplices.

Alij dociles, hi uocantur infirmi, & cum
sinunt se doceri & proficiunt, tunc placent
Deo, & tegitur eorum infirmitas à Christo,
propter fidem, sicut Petri & aliorum Aposto-
lorum infirmitas tegebatur.

Alij sunt pertinaciores & indociles, qui
sunt deteriores admoniti. Hi non sunt in-
firmi tantum, sed sunt sine fide, & fiunt

hostes Euangelij, & cum eis damnantur, ut Paulus Roma. 11, de pertinacibus dicit: Obscurentur oculi eorum ne uideant, & dorsum eorum semper incurua. Petrus autem hic dux riter reprehensus, tamen non deficit à Domino, sed manet docilis, & proficit.

**Nunc sequitur doctrina
de cruce.**

**Si quis uult me sequi, abneget
seipsum, & tollat crucem suam
& sequatur me.**

Hæc erat Apostolis insuauis concio, quia ipsi expectabant pulcherrimum regnum, in quo homines honestissime uicturi essent, & simul habituri pacem & omnia necessaria. Et sic nos omnes appetimus talem statum, & quando Euangelium prædicatur, speramus ealem statum uenturum esse, quia somniamus plurimos homines Euangelium amplexuros esse, & mores fore congruentes Euangelio.

Vt autem Apostolis fuit eximendus error de illo imperio mundi, Sic nos necesse est commonefieri, & doceri, quod Euangelium non constituat tale pulchrum & dulce imperium. Sed colligat passim in turbulentissimis imperijs, membra Ecclesiæ, quæ amplectuntur doctrinam, & recte Deum inuocant, & se coniungunt in suis congregationibus, audiunt.

diunt Euangelium, utuntur Sacramentis, emendant suos mores, in confessione & patientur, & simul multas ærumnas sustinent, quia Ecclesia magis onerata est, quàm reliqua pars mundi.

Talem esse Ecclesiam nos scire oportet, quia necesse est sciri, quæ sit Ecclesia Dei, & necesse est, ut nos ipsi statuamus, Nos etiam membra esse Ecclesiæ Dei, & adiungamus nos ad nostrum cœtum, & uelimus in Ecclesia esse.

Valde autem mouentur animi hac specie deformi, quod Ecclesia non habet certum aliquod unum Imperium, & quod passim dissipata est, est in seruitute, & in alijs magnis ærumnis, Sicut sub Turcis, sub regibus, sub malis principibus &c.

Sed contra hanc tentationem tenenda est hæc consolatio, quod oporteat Ecclesiam pati. Item, quod Deus uelit eam postea glorificare in uita æterna.

**Qui perdet animam suam propter
me, inueniet eam. Veniet
filius hominis.**

Hic dicit de alio regno, in quo glorificabitur Ecclesia. Puto simplicissime de resurrectione Christi intelligi, quod ait: Non gustabunt mortem, donec uiderint filium hominis uenire in regno suo, scilicet tunc, quando resurget Christus ex morte, & ostendet, & mit-

et Spiritum sanctum. Hæc enim initia sunt illius noui regni.

CAPVT XVII.

Et post dies sex assumpsit Iesus Petrum & Iacobum & Iohannem fratrem eius, & duxit illos in montem excelsum.

De reuelatione facta in monte, ubi pater dedit testimonium de filio, & mandatum addidit: Hunc audite.

In hac historia continetur amplissima doctrina, sed uolumus præcipua membra complecti, & faciam tres locos, seu tres articulos.

Primus, quare Deus ediderit subinde manifesta de se testimonia, per singulares patefactiones.

Secundus, In hac patefactione docet, quis sit hic Iesus, quem Apostoli uident iam in lumine coelesti.

Tertius, Mandatum de audiendo hoc filio.

De primo Articulo, Quare testimonia edita sint.

Ecce tota creatura testimonium est, quod sit Deus, & ratio humana habet naturalem noticiam quandam de Deo: tamen hæc tantum est Legis noticia. Voluit autem Deus edere

edere promissionem Euangelij, quæ fuit ignota omnibus creaturis. Ideo fuit opus singulari patefactione & testimonijs.

II. Præterea ratio humana ignorat filium Dei, & sine singulari reuelatione & certis testimonijs nihil de eo sciret, nec fateretur Deum habere filium, & aberraret à uero Deo.

III. Præterea leuitas rationis humanæ finxit sibi Deos alibi alios.

Ideo Deus immensa misericordia se toties patefecit, & addidit certa testimonia, ut educationem ex Aegypto, resurrectionem mortuorum, & alia miracula, & uult agnosci uerum Deum, & uult eum discerni ab omnibus alijs ficticijs Dñs. Vult etiam agnosci filium & Spiritum sanctum, uult sciri promissionem.

Hæc sæpe cogitanda sunt in ipsa inuocatione. Et quoties inuocas, cogita quem Deum inuoces, quis sit, & quomodo, & ubi se patefecerit, & quomodo uelit inuocari, in agnitione & fiducia filij.

Et sæpe alias dictum est, Quando incipis tuam precationem, cogita uel patefactionem factam in baptismo Christi, uel factam in monte, iuxta hanc historiam, de qua iam dico, & exuscita te ad has cogitationes: Discerno meam inuocationem ab inuocatione Ethnica, credo non esse irritos nostros gemitus & uota. Cresce me

Credo me exaudiri propter filium, quia ideo sunt factæ patefactiones, ut sciamus, quis sit uerus Deus, & quare exaudiat.

Hic usus harum historiarum communes facit nos, quare hæc mirandæ res factæ sint: & sciamus factas esse non tantum propter tunc presentes, sed uniuersa Ecclesia cogitet se spectatorem esse. Tu ipse hæc cogitans, stas ad Iordanem, uel stas in hoc monte, & oculis & auribus & mente accipis hæc manifesta Testimonia.

Sic ad usum nostrum transferantur patefactiones omnes, & hæc doctrina utilis & necessaria est, & ualde confirmat fidem in cordibus, & seiungit nos ab Ethnicis & alijs impijs. Sæpe etiam gratias agamus Deo, quod immensa misericordia se sic patefecerit, & quod filium miserit, quod promissiones dederit, &c.

Hæc doctrina de his exercitijs uidetur esse parui momenti, sed profecto est saluberrima, & maxime adsuæfaciendi sunt pii ad hæc exercitia, in quibus & ipsi utilitatem experientur, sentient fidem accendi & confirmari, & uere pasci corda. Qualis etiam ingratiudo est, cum Deus toties prodierit, & tanta misericordia renouauerit Ecclesiam, & res mirandas fecerit, nolle eas cogitare, aut imaginari nihil eas pertinere ad nos? Absit à nobis hæc turpis ingratiudo.

Quotidie una pars precationum esse debebat, dicere: Ago tibi gratias uere Deus, omnipotens

omnipotens, æterne pater Domini nostri Iesu Christi, conditor cœli & terræ, & hominū & Ecclesiæ tuæ, unā cum filio tuo Domino nostro Iesu Christo, & Spiritu sancto, quod te immensa misericordia toties patefecisti, & uis agnosci à nobis, & uis nos in uera agnitione tui tibi copulatos esse, & misisti filium, & donas nos Spiritu sancto tuo, ut uera tui agnitione in nobis accendatur. Oro te propter filium, accende corda nostra Spiritu sancto tuo, ut te uere agnoscamus, uere inuocemus, tibi uerè obediamus, tibi gratias agamus.

Talia uel similia uerba sæpe apud nos repetenda erant, quando surgimus, quando imus cubitum, quando accedimus ad operas. Sed nimis magna prophanitas nunc est, Non adsuæfaciunt se homines ad precationem, ideo poenæ mundi non mitigantur. Hortor autem uos ad tales meditationes & precationes. Dictum est de primo articulo, quare sint factæ patefactiones.

DE SECVNDO ARTICULO.

Doctrina de Iesu, quis sit.

In omni patefactione proponitur aliqua doctrina, uel promissio, uel consolatio, sicut in Sinai proponitur Lex. In colloquio cum Abraham traditur promissio: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Consideremus igitur, quid fiat in hac patefactione. Doctrina de

Trina de filio confirmatur, & postea additur
mandatum de audiendo filio.

Cogites igitur hoc colloquium Dei, filij,
Moïsis, Eliæ, esse Synodum præcipuam, in qua
de summa doctrinæ Euangelij tales personæ
colloquuntur, audientibus & spectantibus
omnibus Angelis, & aliquibus Apostolis,
quos uoluit Deus esse nuncios & testes de hoc
colloquio.

Discamus igitur hic Articulum tradi, de
filio Dei. Adfirmat Deus ipse, hunc Iesum
natum ex Maria uirgine, esse Messiam pro
missum, & esse filium æterni patris, de quo
locutæ sint promissiones & Prophetæ. Hanc
doctrinam teneamus, & in hac synodo repe
titam esse sciamus.

Discamus autem hic totum Articulum
de filio Dei, quod in Christo sint duæ na
turæ, quod sit factus pro nobis uictima, quod
Deus mirabili consilio sic & non aliter, uo
luerit iusticiæ suæ satisfieri, & placari iram,
& quod certo propter hunc filium recipia
mur, & quod fide oporteat accipi eius be
neficia, &c.

Sunt autem dulcissima uerba: Hic est
filius meus dilectus, an welchem ich herr
liche freud vnd wonne habe. Testatur hunc
filium diligi à se, ut sciamus & eius mem
bra diligi. Sicut Paulus inquit ad Ephes.
1. Dilexit nos in Christo dilecto, &c.

Tertius

TERTIVS ARTICVLVS. Continet mandatum: Hunc audite.

Hæc est uox sæpe repetita in Prophetis,
Deutero. 18. Suscitabo tibi in medio fra
trum tuorum &c. qui non audierit illum,
Ego ultor ero. Item Psalm. 2. Ego constitui
Regem meum super montem Zion prædica
re præceptum, &c. Osculamini filium. Item,
Elaïæ 16. Ad annunciandum misit me &c.

Hæ & similes prophetiæ omnes com
prehenduntur in hoc mandato immutabili:
Hunc audite.

I. Sciamus ergo necessario discendam esse
doctrinam Euangelij, quam tradidit.

II. Sciamus, necessario credendum esse
omnibus promissionibus ipsius.

III. Sciamus omnes doctrinas de Deo
extra Euangelij doctrinam fugiendas & rei
ciendas esse.

IIII. Sciamus solos illos homines esse Ec
clesiam Dei, & membra Ecclesiæ Dei, qui am
plectuntur hanc de Deo doctrinam.

V. Sciamus nullos homines esse Ecclesiæ
membra sine hac doctrina, uel pugnantes
cum hac doctrina.

VI. Sciamus certò nos hanc doctrinam
amplectentes, & uera fide inde consolationem
petentes, hæredes esse uitæ æternæ.

Et has consolationes infigamus animis,
ut semper sint in conspectu. Et sæpe in no
stra inuocatione tanquam in hunc montem
ascendentes,

ascendentes, de hac revelatione cogitemus, ut fides nostra confirmetur, intuens in ipsas patefactiones Dei, & earum testimonia, scilicet in educationem populi ex Aegypto, in resurrectionem mortuorum, & similia miracula. Et hanc doctrinam in quotidiana inuocatione exerceamus.

Hic etiam discamus, Quid agant sancti in coelo. Certum est eos, qui sunt in coelo, sollicitos esse pro Ecclesia, & pro ea orare, sicut hic Moyses & Elias colloquuntur cum filio Dei, de ipsius passione & resurrectione, & de collectione Ecclesiae, Sicut Lucas dicit: Colloquebantur de his, quae euentura erant.

Audientes Discipuli timuerunt ualde, Et accedens Iesus attigit eos.

Propositio.

In hoc exemplo proponitur doctrina sepe repetita in scripturis, scilicet, quod haec humana natura non potest sustinere Dei conspectum, uel Deum loquentem immediate. Quia natura polluta peccato, metuit & fugit iudicem, sicut in monte Sinai populus Israel expauescit, & dixit: Non loquatur nobis Dominus, ne moriamur. Et corda singulorum in paucis sentiunt, quam sit horribile iudicium, sicut dicitur: Deus ignis consumens est. Item: Sicut Leo contriuit omnia ossa mea. Hanc iram Dei homines securi non considerant. Et dolendum

dolendum est, tantam esse duriciem humani pectoris, ut non adficiatur cura uel cogitatione irae Dei, quae certissima est, & poenae quotidie sunt in conspectu.

Exsuscitemus igitur nos ad considerationem irae Dei & ad timorem, cogitatione uerbi Dei & poenarum, & certo sciamus, non relinqui peccata impunita. Sicut Iob dicit capite 9: Verebar in omnibus operibus meis, sciens quod non parcis delinquenti.

SECUNDA PARS.

De Mediatore.

Quia autem magnitudinem irae Dei non potest homo sustinere, ideo intercessit pro nobis filius Dei, & factus est Mediator, sed tamen ita, ut ipse in sese deriuaret praecipuam poenam, & satisfaceret iusticiae Dei. Hoc quia fecit, postea nobis parcitur, quando hunc filium fide adprehendimus, quando ipse nos contrectat, & dicit: **Nolite timere.**

Sic de hoc tanto beneficio scriptum est in Esaia, ca. 53: Disciplina pacis nostrae super eum, & liuore eius sanati sumus.

Item: Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit.

Et Esaiae 4. enarratur typus: Sicut in deserto interdum Nubes erat umbraculum tegens populum contra aestum, Noctu uerò ignis anteibat populum. Ita inquit Esaias, Deus

um uelle Ecclesie sue dare Messiam, ut sit
umbraculum contra æstum. Quando hoc
umbraculo tegimur, tunc possumus audire
Deum loquentem, quia per hunc audimus
simul uocem misericordie, & iuamur & do-
namur Spiritu sancto, sicut Paulus inquit:
Spiritus opem fert infirmitati nostre.

Hæ sunt magnæ res, quæ in Ecclesia nos-
tæ esse debent. Agnitio iudicii & iræ Dei, &
rursus Mediator & gratia, fide agnoscenda.

Et utrumq; in assidua inuocatione cogi-
tandum est. Poenæ sunt iam in conspectu, ui-
dimus bella, & sustinemus magnas calamita-
tes propter bellum, paupertatem & multas
difficultates.

Nunc sequitur turbatio Ecclesiarum. Et
post hyemem existimant rursus Hispanicos
exercitus & Hussenos in his regionibus fore.
Hæc omnia sunt horribilia opera iræ Dei. Et
Ecclesia nullum habet humanum auxilium.

In his tantis periculis sciamus, tamen nos
uelut umbraculo per filium tegi, & hac spe
eum inuocemus, & petamus & certò expecte-
mus auxilium.

Hæc doctrina non nisi in cruce & in tali
inuocatione discitur, in qua fides & spes uera
lucent, & petitur & expectatur auxilium Dei.

Et tantum de hac parte: Nolite timere.

II.

DE PROHIBITIONE.

Quare

Quare prohibet passim narrari hanc uis-
sionem, donec facta fuerit Resurrectio?

Respondeo. Vult nos Deus ordini do-
ctrinæ à uerbo, quod tradidit Ecclesie sue
certis testimonijs, & uult disci necessaria. Non
uult nos humana curiositate subinde nouas
uisiones querere.

Sed tamen hanc uisionem uult prædica-
ri, sed post resurrectionem, quia uult conspi-
ci testimonium conuincens Homines, ne
existimaretur hæc uisio fabulosa esse. Coniun-
genda sunt miracula, quæ dant testimoni-
um patefactionibus diuinis. Et cogitatione
patefactionum & miraculorum exuscitanda
& confirmanda est fides, & discernenda uera in-
uocatio ab Ethnica & Hypocritica, sicut initio
dixi, cogitatione huius patefactionis discen-
dum esse, quem Deum inuocemus, & quo
modo uelit inuocari.

Et interrogauerunt eum Disci-
puli, dicentes: Quid ergo Scri-
bæ dicunt, quòd oporteat pri-
us Eliam uenire? At ille respon-
dens ait eis: Eliás quidem uen-
turus est prius, & restituet om-
nia. Dico autem uobis: Eliás
iam uenit, & non cognoue-
runt eum, sed fecerunt ei quæ
uoluerunt, &c.

Qq 2

Occas

Occasio huius quæstionis hæc est.

Malachiæ ultimo scriptum est: Ecce mitto vobis Eliam. Hinc persuasio recepta est, quod Elias sua persona ante Messiam venturus esset. Sicut & propter dicta Apocalipsis 11. recepta fuit opinio, Eliam sua persona venturum esse ante nouissimum diem.

Sed Christus hic interpretatur Malachiam, & adfirmat, illum textum de IOHANNE intelligendum esse, qui spiritu Eliæ concionatur.

Quid nos ex hac historia discere debemus?

Hanc doctrinam inde sumamus: Primum, quod Deus immensa misericordia excitet instauratores doctrinæ Euangelij: Et quidem nouissimo tempore velit mittere tales.

Secundo: Cum tales mittuntur, Euangelium discamus, & inter magna pericula constitemur. Quia postremum tempus erit simile tempori Eliæ, item tempori Iohannis.

Tempore Eliæ regnabant impij Reges, & erant multi impij cultus in Israel, & Prophetæ pij undiq; pellebantur.

Sic tempore Iohannis regnabant Pharisei & Sadducei, Herodes & Romani, & sancti erant oppressi, & Ecclesia erat exigua.

Hanc speciem intueamur, & conseramus ad præsentem, & nos consolemur. Cum Deus ibi tamen, inter illas maximas cateruas impiorum, & sub Pontificibus & Sacerdotibus

bus impijs seruauerit reliquias Ecclesiæ suæ, sciamus nunc quoq; seruari.

Item confirmemus nos exemplo Sanctorum. Sicut sancti tunc dissentire cogebantur à Phariseis & Sadduceis, Sic nunc cogimur dissentire.

Postremo hoc exemplum etiam consideretur. Sicut tunc Iudæi sperabant, Messiam venturum esse, & regnum mundi constituturum: Et Eliam cogitabant ante Messiam Regibus moturum esse tumultus. Sed longe aliter fiebat. Iohannes ab Herode interficitur. Spiritus tamen Eliæ non est ignauus, docuit salutaria, & mansit doctrina, quanq; in varijs persecutionibus:

Ita fit iam nostro tempore. Non dubium est, quin uox Euangelij sit illa uox Eliæ postremi temporis, & processura est, etiamsi mundus aduersatur.

DE LVNATICO.

Et cum uenisset ad turbas, accessit ad eum homo genibus prouolutus ante eum dicens: Domine misere re filio meo, quia Lunaticus est, & male patitur.

Hæc historia tria continet.

I. Exemplum imbecillitatis fidei in Apostolis.

II. Exemplum infirmæ & crescentis fidei in patre.

III. Miraculum ipsum, quod confirmat fidem.

DE PRIMO.

Cum in Sanctis maneat peccatum, agnoscamus hanc nostram miseriam, & simus humiles, in timore.

Et quidem duriter obiurgantur Apostoli. Sciamus ibi & nostram securitatem obiurgari. Rursus etiam teneamus consolationem, etiamsi est in nobis peccatum, tamen hoc peccatum immensa misericordia per filium regitur, sicut scriptum est Psal. 32. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum rector sunt peccata &c.

Hæc doctrina necessaria est de utraque parte, de humilitate & de consolatione, quod fide placeamus.

II.

Exemplum infirmæ & crescentis fidei in patre, docet etiam Infirmitatem fidem non esse irritam, non inefficacem. Et est ualde dulcis consolatio & testimonium quod Deo placeat quantæ infirma fides, & quod Deus augeat eam, & quod sit efficax & impetret.

Sic Doctor Caspar Cruciger, iam agrotus sæpe orabat: Inuoco te o Deus æterne Pater Domini nostri Iesu Christi, in fide filij tui, quantæ languida & imbecilli fide, sed tamen fide.

III.

Miraculum confirmat fidem. Sic nos quoque credamus, & credentes impetramus.

Fides

Fides excitatur & confirmatur

multipliciter, generaliter & specialiter.

I. Generaliter, quia petens hæc bona, agnoscit, ea non casu spargi, sed uerè à DEO dari, seruari & seruari etiam hanc corporalem uitam, ut in hac uita Ecclesia esse possit, soboles alij & institui, & homines regi possint. Iuxta dictum:

Deut. 30: Ipse est uita tua, & longitudo dierum tuarum.

Item, Acto. 17. In ipso sumus, uiuimus & mouemur.

Et confirmatur fides, cum liberatio aut mitigatio calamitatis ostendit præsentiam Dei, iuxta dictum:

Psal. 34: Iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum.

Psal. 27: Pater & Mater dereliquerunt me, Dominus autem adsumpsit me.

Psal. 118: Castigas castigauit me, & morti non tradidit me.

Item: Non moriar, sed uiuam, &c.

Thren. 3: Misericordiae Domini quod non consumpti sumus, &c.

II. Deinde specialiter exercetur & confirmatur fides, quia Deus uult hæc corporalia bona commonefactiones esse de inuocatione, ut simul de promissione gratiæ cogitetur. Non enim potest fieri inuocatio, nisi prælus

cente hac fide, quod Deus nos propter Mediatorem gratis recipiat & exaudiat. Simul igitur hæc specialis fides de gratia exercetur & confirmatur.

DE INITIIS FIDEI,

& de oratione sobria.

Quare nos non potuimus eijcere?

Hic repetita est doctrina de initijs fidei, & de incrementis.

Primum ut supra dixi sciendum est, manere in omnibus sanctis multas & magnas infirmitates, quas aliquo modo agnoscere & deplorare debemus. Sed tamen & consolatio tenenda est, quod fide propter mediatorem recepti sumus, etiamsi ualde infirmi sumus, ut Roma. 14. dicitur de infirmis: Deus eum recepit. Et hic Apostoli erant iusti & placebant Deo, & tamen obiurgat eos Dominus propterea, quod languidior erat in eis fides.

Primum igitur sciamus, quod oporteat in nobis initia fidei esse, & quod fide placeamus, & multa possimus impetrare, etiamsi adhuc exigua est fides.

Secundo. Sed tamen sciamus, fidem & alias uirtutes oportere crescere. Et semper ita fit, homo non manet in uno gradu, sed semper aut crescunt uirtutes, aut decrescunt. Vniuersale

est, quod decrescunt, quando non exercentur. Sicut omnia corpora sine exercitio fiunt aegra & putrescunt. Sic fides in ocio extinguitur. E contra uero, quando exercentur corpora, sunt uiuaciora. Sic uirtutes exercitijs crescunt. Sicut in parabola de negociantibus dicitur: Habenti dabitur, & a non habente id quod habet, auferetur. Et Augustinus pulchre dicit: Dilectio meretur augeri dilectionem, quod uerum est, quia Dominus fidelem negociatorem magis magisque ornat.

Ita hic dicit, Si habebitis fidem, sicut granum sinapis, Amen dico, &c.

Quare dicit, ut granum sinapis?

Laudat etiam exiguam fidem, sed tamen non ignauam, non ociosam, sed fructificantem, & acrem, der scharff ist / & cito sursum tendentem.

Nam sinapi celerrime fructificat, die quinto postquam satum est, erumpit caulis, & cito late funditur.

II. Item granum est acre & mordax, penetrat & purgat.

III. Item celerrime sursum tendit.

Talis sit fides, quamquam est parua initio, tamen cito fructificet, & quidem sit acris, mordeat nostram securitatem & alia uicia, & purget, item tendat sursum. Incitet nos ad inuocationem & ad alia bona opera Deo placenta.

Qq 5

In

In primis autem hic significatur, ut si
acris fides, & nostram securitatem & ignaui-
am, item falsas opiniones & prauas cupidita-
tes mordeat & expellat. Apostoli tunc sine cu-
ra erant, quia uidebant magnam esse gloriam
Domini, & sperabant pulchrum regnum, si-
cut nos diu securi fuimus, habuimus pacem
& ocium, & interea fuimus magis ignaui,
blanditi nobis sumus, quod simus Ecclesia
Dei, & uiuimus minore sollicitudine. Multum
etiam abusi sumus doctrina libertatis.

Hæc uicia tollat nunc in miseris fides, ex-
pellat securitatem, & mordeat corda, ut ma-
gis agnoscamus iram Dei contra peccata, &
magis timeamus, simus magis solliciti de do-
ctrina, & de gubernatione nostri, & conserua-
tione doctrinae, sit ardentior inuocatio, tendat
fursum hoc Sinapi.

Ecce talem fidem postulat, quæ quanquā
parua est, tamen non sit ignaua & ociosa. Et
talīs fides multa impetrat & efficit, sicut hic
dicitur: Dicetis Monti huic: Transferaris.

Quid hæc sibi uolunt? Significat magis
na miracula, quæ certò sunt omni tempore
Ecclesiae, aliās magis aliās minus. Deus pro-
pter fidem & inuocationem Eliaie depellit
Sennaherib. Ibi Sennaherib erat magnus
mons.

Deus dedit pacem uiuente Luthero. Ibi
eius fide & inuocatione fuerunt repressi mons-
tes, id est, Principum impetus.

Nunc

Nunc crescant in nobis Fides & Inuoca-
tio, ut reprimantur montes, qui Ecclesiae
minitantur.

Quomodo crescit fides?

Addit Christus de modo, quomodo cres-
cat Fides, scilicet, Ieiunio & Oratione, id est,
seria Inuocatione, quæ non potest ardere in
crapula & ebrietate, sed oportet esse tempe-
rantiam, ut mens sit intenta, & serio petat.

De tali oratione & alibi inquit Christus,
Lucæ 11: Quanto magis Pater uester cœlestis
dabit Spiritum sanctum petentibus?

Sciant autem homines, saepe impediri
Spiritum Sanctum uoluptatibus, ebrietate
& intemperantia, sicut & Osee 13. dicitur:
Saturati sunt, & obliui sunt mei. Item: For-
nicatio, uinum & ebrietas auferunt cor.

Non loquitur textus de ieiunio Papistis-
co, quod est luxus potius, quam abstinentia.
Sed loquitur de uera Temperantia. In-
terdum precationis causa minus comedatur,
ut possis maiore intentione legere, cogitare,
& petere necessaria à Deo.

Hoc exercitium Fidei intelligere pios ne-
cesse est. Et qui non intelligunt, crescere si-
dem in uera inuocatione, nihil de Fide sci-
unt.

Ut autem sit ardentior Inuocatio, pro-
ponat sibi quisque sua & publica mala, & co-
gitet uelle D E V M se inuocari, & uelle
nos

nos exaudire, nec inane murmur esse inuocationem, sed uerissimè placere Deo, & Deum propter inuocationem multa mitigare, & Montes transferre.

DE DIDRACHMO.

Et cum uenissent Capernaum, accesserunt qui Didrachma accipiebant, ad Petrum, & dixerunt: Magister uester non soluit Didrachma? &c.

I. De seruitute Ecclesiæ.

Imago consideretur. Deus semper seruat Ecclesiam, sed Imperia sæpè mutat. Ac necesse est discere, aliud esse Ecclesiam, aliud Imperia. Sicut nunc magna pars Ecclesiæ est sub Turcis, magna sub alijs Regibus & Principibus impijs. Exigua pars habet imperia libera, Et præsertim circa finem mundi Ecclesia magis oppressa erit, quàm antea, Sicut ante aduentum Christi populus Iudaicus fuit dura seruitute oppressus, ab Herode & deinde à Romanis.

Et tamen in ipsa seruitute Deus hanc moderationem adhibuit: Politica tenebantur à Romanis, & Iudæis relinquebatur liber usus Ceremoniarum & doctrinæ. Sed tamen templo magnæ pensiones ereptæ erant.

Hic igitur discamus: quòd Deus curat & ser-

& seruet Ecclesiam, etiam si habet aliàs mitiora, aliàs duriora imperia. Et hæc discamus sapienter ferre.

II. Discamus hic doctrinam de Didrachmo. Deus constituit Exodi 30. ut singuli, quorum ætas maturuit, soluerent quotannis Templo duas Drachmas argenti, quæ faciunt unum quadrantem nostri aurei. Quia Deus uoluit, ut singuli iuuarent conseruationem Ministerij. Et fuit summa tunc, cum Israelitæ nondum dispersi essent, magna. Fuit quotannis circiter quatuor tonnas auri.

Hic discamus, quòd sit uoluntas Dei, ut singuli inter nos quoq; conferant aliquid ad conseruationem ministerij Euangelij.

III. Sciendum est, quòd Romani hanc pensionem Templo eripuerint, & ad suos fisco transulerint. Fuit igitur magna quæstio. Cùm templi iura defendenda essent, an propter hanc iniuriam mouendum esset bellum, & ui recuperandum ius Templi? Item, Apostoli cogitabant, se iam habituros esse libertatem, quia Messias uenisset, & sperabant hanc occasionem recuperandæ libertatis fore, si non soluerent Romanis. Et hac de re sæpè disputatum esse adparet ex alio loco Euangelij, ubi post biennium interrogatur Christus, An liceat Cæsari hanc pensionem dare, quæ fuerat Templi? Hæc fuit occasio disputationis, ut dictum est, Mouetur ergo hic quæstio de Libertate. Discamus

III. Discamus ergo hic primum breuiter, quæ res propriè & uerè sit Libertas Ecclesiæ donata per filium Dei. An sit libertas in usu facultatum, aut aliarum corporalium rerum principaliter: An uerò sit alia multo melior & præstantior liberatio.

Hic breuiter respondeo:

Libertas Christiana est principaliter liberatio gratuita a peccato, ab ira Dei, & morte æterna, propter filium Dei, & per filium Dei, sicut in Iohanne dicitur: Si uos Filium liberauerit, uerè liberi eritis. Non propter nostram dignitatem aut merita, sed propter filium Dei recipimur & reputamur iusti, & hæredes uitæ æternæ, quanquā indigni.

Hæc libertas est magnum bonum, & magna & uera consolatio est hunc gradum nolle. Et quanquā alij gradus libertatis sequuntur, ut postea dicam, tamen hoc bonum, esse liberatum à peccato, ab ira Dei, & à morte æterna, longè maius est, quam habere aliquam corporalem libertatem in usu carnum aut aliarum rerum corporalium. Hæc libertas est retinenda, etiam cum corpora capta sedent inclusa turribus.

Alia est Libertas: Etiam corpora Sanctorum post hanc uitam erunt libera à morte, a morbis, a paupertate, &c. Hæc libertas in hac uita nondum nobis exhibita est, sed tamen

tamen sumus hæredes horum corporalium bonorum, & habemus ius ad rem, nondum in re. Sicut filius uiri diuitis uiuente patre nondum possidet bona patris, sed tamen habet ius ad ea. Sic Christus hic dicit, Filios regni liberos esse etiam a tributo, scilicet, quia sunt filij & Hæredes: Sed nondum sunt in possessione corporalium bonorum, quæ primum possidebunt post hanc uitam.

Interea uerò Deus uult Ecclesiam subiectam esse Imperijs mundi, & quidem duriter ab Imperijs premitur, Sicut Daniel capite 7. pingit, Romanam bestiam conculcatricem esse, ut persecutiones assidue ostenderunt.

Cur autem dicit Christus?

Ne scandalizemus eos.

Respondeo: Christus omittit iam alias causas, quare soluendum sit tributum, & allegat unam de communi pace populi, quasi dicat: Si non solueremus, dicerent nos esse seditiones, & aliqui nostro exemplo etiam nolent soluere. Hinc orirentur seditiones. De hoc scandalo loquitur, quia certè pastores docere populum debent, ut toleret seruitutem corporalem, & non moueat seditiones. Cum autem Confessio flagitatur, singuli suo periculo confiteantur & expectent crucem, iuxta illud: Qui gladium accepit, gladio peribit. Item: Qui potestati resistit, DEO resistit, Osten-

Ostendit autem Christus, se tamen curare, ne Ecclesiae desit uictus, Iubet capi piscem, & in pisce inuenitur Stater, quod ego intelligo, Aureum ueterem, qui habuit pondus duorum Hungaricorum aureorum. Quia uisitatissime pro aureo communi usi sunt nomine **STATER**. Inde, inquit, soluito.

SVMMA.

Hæc doctrina monet nos, quod Ecclesia sub Imperijs sæpè duriter oppressa sit, & corporales difficultates tolerandæ sint, & non mouendæ seditiones. Et tamen sciendum est, quod libertas animæ & corporis à filio Dei nobis donata sit, & libertatem animæ accipimus etiam in hac uita. Corpus uerò erit liberum à morbis, morte, & omnibus calamitatibus post hanc uitam.

CAPVT XVIII.

In illo tempore accesserunt
Discipuli ad Iesum, dicentes:
Quis maximus est in regno
cælorum?

Hoc caput principaliter loquitur de Ministerio Euangelij, & de iurisdictione in Ecclesia, de Excommunicatione & remissione peccatorum, ac receptione lapsorum.

Principi

Principium, à quo peruenit ad Ministerium Euangelij, est reprehensio humanæ opinionis de politica Ecclesiæ. Apostoli fingunt Ecclesiam fore Rempublicam similem regno, aut alijs Mundi imperijs, ubi sint futuri gradus potentiae & dignitatis, muniti autoritate, opibus & armis, ut Rex, Duces, Præfecti, & deinde alij gradus. Et hac opinione recepta oriuntur ambitiosa certamina, Sicut quidam Papa dixit: Plures ad Pontificatum peruenisse, se, more Romuli, quàm more Petri.

Prohibet igitur in prima parte, in Ecclesia fieri Imperium tale, quale est Papisticum, ubi summus Episcopus sumit sibi auctoritatem, sicut Rex, supra leges. Sed uult **VERBVM DEI** habere summam auctoritatem, siue à Puero, siue à potentibus reciteretur. Et est commendatio communis Ministerij omnium rectè docentium. Deus uult audiri suam uocem in toto genere humano, sine respectu personarum, siue Episcopus, siue Sacerdos, siue Aedituus doceat. Prohibet igitur omnia certamina Ambitionum, & prohibet institui Papatum. Et Christus hanc tristem concionem recitans contra ambitionem & politicas opiniones Mundi, uidit mente, quantum mali Ambitio omnibus ætatibus attulerit, & allatura sit.

Et aduocans Iesus paruulum
statuit eum in medio eorum,

R r

& dixit:

& dixit: Amen dico vobis, nisi
si conuersi fueritis, &c.

II. Hic locus perspicuum testimonium est,
quod pueri in Ecclesia placeant Deo. Hoc tes-
timonio confirmemus fidem in nobis de nos-
tris infantibus.

Sed ideo adducit PVERVM, ut doceat
Discipulos & omnes Ministros Euangelij,
ut sint sine ambitione, ut pueri. Præcipit eti-
am populo, ut audiant æqualiter omnes, ad-
ferentes uerbum Dei. Et sic tollit politicas
imaginationes, & testatur, quod in Ecclesia
non regnent Gradus hominum, ut in Imperi-
is, sed sola VOX EVANGELII, siue
aliquis uocetur Episcopus, siue Sacerdos: Et
quod Ecclesia sit ibi, ubi uox Euangelij sonat
& recipitur, siue sint ibi nomina dignitatum,
siue non sint.

At contra semper Synagoga & Pontifi-
ces contenderunt apud se esse Ecclesiam, pro-
pter titulos, & ordinariam successionem, ut
uocant,

UTILITAS.

Discamus ergo:

- I. Quid sit Ecclesia.
 - II. Quod Ministerium sit uenerandum,
& ei obediendum.
 - III. Consolemur nos contra illos, qui
clamant, nos defecisse ab Ecclesia, &c.
- Qui autem scandalizauerit u-
num de pusillis istis, qui in Me

credunt

credunt, expedit ei, ut mola As-
sinaria suspendatur in collo es-
tus, & demergatur in profun-
dum maris.

Vemundo de scandalis, &c.

III. Nunc sequitur doctrina de SCAN-
DALO.

Hic sumatur ex Locis communis diuissio.
Aliud est scandalum Pharisaicum.

Aliud datum Scandalum, *Ein vnrecht
vnd schädlich Ergernis*, quod est falsa doctri-
na, seu malum aliquod opus, cuius imitatio
nocet alijs. Vel est medium opus, non factum
opportune, quod alienat uoluntates imbecils
lium ab Euangelio.

Rectentur ergo regulæ, quæ scandala ne-
cesse sit uitare, Et rursus ubi sit resistendum
Pharisaïs, etiamsi dicunt se offendi.

CONCIO DE NONA

ginta nouem Ouiibus.

Recitetur similitudo, sicut in textu po-
nitur. Et adiungatur narratio, quæ est in capite
15. Lucæ, de eo qui inuentam Ouem tollit in
humerum &c.

Est autem summa huius similitudinis, do-
ctrina de poenitentia: Et consolatio ostendens
uoluntatem Dei, quod ardentem uelit remitte-
re peccata, modo ut incipiamus agere poenit-
entiam,

Rr 2

Et rursus

Et prorsus congruit hæc imago cum Iuramento: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur, & uiuat.

Hæc dicta omnia diligenter & sæpe cogitanda sunt, ut magnitudinem amoris Dei erga nos agnoscamus: & tanta bonitate inuitati, redeamus ad poenitentiam; Et fidem confirmemus his manifestis promissionibus & mandatis: & in fide fiat ardentior inuocatio. Talem inuocationem euentus ostendet non esse inanem.

Sed sumus frigidi, nec poenitentiam curamus, nec excitamus fidem, nec exercemus inuocationem, quia has dulcissimas conciones & promissiones non cogitamus, non legimus, non audimus Euangelium.

DE PARTIBVS POENITENTIAE.

Quid autem sit poenitentia, & quæ sint eius partes, sæpe auditis. Scire autem debetis, quod præcipuæ partes poenitentia tres sint: Contritio, Fides, & Noua obedientia.

Primum sit aliqua CONTRITIO, id est aliquis pavor, & metus iræ ac iudicii Dei & poenarum: & dolor, quod Deum offenderit.

Quod autem talis dolor sit necessarius, confirmat Paulus, qui inquit 2. ad Corin. 7. Tristitia secundum Deum efficit poenitentiam ad san-

ad salutem. Valde displicet Deo carnalis securitas, sicut apud Ieremiam capi. 6. obiurgat populum: Erubescere nescierunt. Certè hæc ebria, segura & bestialis uita, nihil cogitans de ira & iudicio Dei, non placet Deo. Ideo cogitemus iram & iudicium Dei, & exspauescamus. Deus ideo tot flagellis castigat nos, ut nobis illam securitatem excutiat.

Secunda pars sit FIDES. Quia non uult Deus nos tantum in dolore esse, sed uult nos etiam consolari.

Et hic sciendum est, quod male docuerint Monachi, qui dixerunt, homines propter SVFFICIENTEM contritionem mereri remissionem peccatorum.

Nulla potest esse sufficiens contritio. Et illa falsa imaginatio obscurat gloriam Christi, & tollit fidem. Hoc sciamus certò, quod uelit Deus peccata remittere propter filium gratis, id est, non propter ulla nostra merita.

Hæc consolatio uera & salutaris tenenda est, Hæc est lux Euangelij, ut Acto. 10. clare dicitur: Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, accipere remissionem peccatorum per nomen eius, Omnes, qui credunt in eum. Et Roma. 3. Iustificamur autem gratis, per gratiam propter Christum, Fide &c.

Tertia pars. Nec sit hæc fides ociosa, sed accendat inuocationem, & incipiamus habere
Rr 3 bonum

bonum propositum, & bonam conscientiam.
Et semper sit nobis regula Pauli in conspectu
Milita bonam militiam, habens fidem & bonam conscientiam. Hæc sit regula uitæ.

Et hæc simplex & plana doctrina de poenitentia ab omnibus pñs intelligi potest. Mo-
nachorum somnia non potuerunt intelligi.

Sed sumus ingrati, & nihil mirum est,
puniri mundum, cum lux tanta sit huius doctrinæ, & pauci emendentur, pauci curent,
imo pauci discant. Ideo ueniunt poenæ horribiles.

**Si peccauerit in te frater
tuus, &c.**

Hæc condictio Christi malè enarrata est de
sola reconciliatione fraternæ, cum de Ministerio & iudicijs Ecclesiæ loquatur, & qualis esse
se processus in iudicijs Ecclesiæ debeat. Cum enim in omni politica oporteat esse Iurisdictionem
onem compellentem contumaces, & tuens
tem obediens, quærere poterant Apostoli:
li: Quid fiet in nostro regno? Si non erimus
Reges, non habebimus arma, quomodo
cohercebimus aut compescemus eos qui
non obtemperant? Respondet Christus,
sanciens ordinem iudicij Ecclesiastici: Si
non audierit te, dic Ecclesiæ. Si Ecclesiam
non audiet, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Hæc poena est EXCOMMUNICATIO.

Primum

Primum autem constituatur discrimen
inter potestatem Politicam, Weltliche Ober-
keit: & inter potestatem Ecclesiasticam, Pres-
digampr.

POTESTAS POLITICA seu
Potestas gerens gladium, est potestas à Deo
ordinata ad custodiendam disciplinam & pacem,
Et cohercet contumaces ui corporali.

Hic non præcedit admonitio. Quando
delictum est manifestum, ut furtum, uel homicidium,
uel adulterium, tunc Magistratus debet reum punire,
siue reus conuertatur ad Deum, siue non conuertatur.
Et hoc iudicium politici Magistratus, est res extra Ecclesiam.

Sed Ecclesiastica potestas est potestas à
Deo ordinata ad docendum Euangelium, &
ad administrationem Sacramentorum, & ad
annunciandum remissionem peccatorum publice
uel priuatim, agentibus poenitentiam, &
ad puniendos contumaces non ui corporali,
sed Excommunicatione.

Et hæc potestas est commendata principaliter
ECCLESIAE, id est, Pastoribus & præcipuis personis in toto corpore Ecclesiæ.

Hac distinctione considerata, deinde
sciamus, Deum uelle ut sint in Ecclesia Iudicia
de manifestis delictis contra doctrinam
uel mores: Et ut excommunicentur rei falsæ
doctrinæ, uel malorum morum.

Rr 4

Eth

Et si autem ut cunq; talia iudicia manent,
tamen dolendum est, non seuerius ea exerce-
ri. Sed potestas politica impedit.

Et fatendum est, Episcopos & Papam
hac autoritate abusos esse. Fuit consuetudo,
excommunicare homines propter pecuniam
debitam, & propter alia negocia, pertinentia
ad forum politicum. Hæc consuetudo mala
fuit. Quia potestas Ecclesiastica debet quæ-
re emendationem in Doctrina & moribus:
non debet agere negocia immediatè ad fo-
rum politicum pertinentia.

Secundo ordinatur hic Processus: Ante
condemnationem debet præcedere ADMO-
NITIO, quia potestas Ecclesiastica quærit
emendationem. Sed politica non quærit
emendationem, sed poenam.

Tertio: Si admonitio non profuit, facta
per Pastorem & alios Iudices in Ecclesia ordi-
natos, tunc procedendum est ad poenam.

Fuerunt autem duæ poenæ.

Vna mitior: SEPARATIO AD
TEMPVS, propter spem emendationis.

Altera durior: EXCOMMUNI-
CATIO, quæ pronunciat, condemnatum
non esse membrum Ecclesiæ, Et donec manet
contumax, pronunciat ei non remitti peccas-
ta, & eum reum esse æternæ damnationis.

Hæc poena nequaquæ contemnenda est.
Et

Et semper in Ecclesia inde usq; ab initio hæc
Iudicia fuerunt.

Hæc satis sit dixisse de
Iudicijs.

**Amen Amen dico vobis: Quæ
cunq; ligaueritis super Terram
ligata erunt & in cœlo, &c.**

Postea in textu sequuntur doctrinæ ge-
nerales, de remissione peccatorum: Et de com-
muni congregatione Ecclesiæ.

Christus expresse dat mandatum remit-
tendi peccata, & adfirmat, in cœlo ueram esse
se uocem Absolutionis: Quicquid ligabitis
super terram, erit ligatum in cœlo. Item: Quic-
quid soluetis super terram, erit solutum in cœlo.

Hic discant omnes pii, uocem Euangelij
esse hanc ipsam uocem, annunciantem, Re-
mitti peccata agentibus poenitentiam. Et hæc
uox potest administrari uel simul pro multis,
uel pro singulis, sicut fit in priuata Absolutio-
ne. Quare priuata absolutio nequaquæ abolen-
da uel negligenda est. Et hunc textum delent,
qui delent priuatam absolutionem. Item Ios-
hannis 20: Quorum remiseritis peccata, re-
mittentur eis.

DE PVBLICA CON- gregatione.

Vbi duo aut tres congregati fue-
rint in nomine meo, ibi sum in mes-
sio eorum. R r s Dili

Diligenter docendi sunt homines, quod uelit Deus esse publicas congregationes. Et quare hoc uelit. Et quod propter has seruet regimina, ciuitates & imperia.

Quod uelit esse publicas congregationes:

Probatum primum per Præceptum Decalogi: Sabbata sanctifices. Et Deus sic ordinauerat Sabbatum, ut publica congregatio fieret.

II. Sic instituta est coena Domini, ut fiat in publica congregatione.

III. Psal. 22. dicit: In medio Ecclesiae laus dabo te, In populo magno celebrabo te. Item: Laus eius in Ecclesia sanctorum. Et talia sunt innumerabilia dicta, ut Psal. 2. 68. 109. 149. 102.

Quare autem uult publicas congregationes esse?

I. Ethnici habuerunt arcana conuenticula. Sed Deus uult sui Euangelij uocem de filio publice sonare in genere humano, uult agnosci filium, & se, ab omnibus hominibus.

II. Vult esse publicas congregationes propter honestatem. Quia in arcanis conuenticulis multa turpia fiunt.

III. Imò nostri publici cœtus sunt imago uitæ æternæ. Sic in uita æterna decenter conueniemus ad uidendum & audiendum Deum & Dominum nostrum Iesum Christum.

Quod Deus propter has congregationes seruet ciuitates, &c.

Iero

Jeremiæ 17. Si Sabbatum non sanctificabitis, Deus destruet Ierosolymam, &c.

Ideo dat imperia, ut sint tales honesti congressus, ut Psalmus 122. docet: Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi: In domum Domini ibimus, &c.

Hic consideretur & PROMISSIO, peculiariter addita communi congregationi: Vbiunq; duo aut tres conuenient in nomine meo, in medio eorum sum. Item: Si duo consenserint, &c.

Iam fiat Obiurgatio.

Ex hac commonefactione discatis, Voluntatem Dei esse, ut conueniatis in publico templo ad audiendam uocem Euangelij, & ad communem inuocationem, & gratiarum actionem, & ad usum Sacramentorum, Sicut in Esaia dictum est, capi. 56: Domus mea domus Orationis uocabitur.

Qui non uolunt adiuuare conseruationem talium congregationum, peccant contra præceptum: Sabbata sanctifices. Offendunt Deum contemptu Ministerij & Sacramentorum, & attrahunt poenas.

Quid pulchrius est congressu in Templis ubi sonat uox Euangelij sine Mendacijs. Si hoc tantum bonum non uelitis uestra diligentia etiam conseruare, Deus sinet uestra templa redigi in stabula Milicum, sicut in Asia & in Græcia factum est, ubi iam Turci uerterunt Templa in Stabula.

Secunda admonitio,

Sed

Sed sciamus etiam, Ad quid conueniendum sit. Nimirum ad hæc quatuor:

I. Ad audiendam uocem Euangelij.

II. Ad inuocationem.

III. Ad gratiarum actionem.

IIII. Ad usum sacramentorum.

Tunc accedens Petrus inquit:

Quoties remittam?

Hic locus continet doctrinam in Ecclesia maximè necessariam, & amplissimam consolationem. Ideo diligenter discatur, & insinuetur pectori.

Omnes pauidæ mentes excruciantur, An cum tam crebri sint lapsus nostri, Deus toties remittat peccata? Sicut hic Petro etiam uidetur mirum, si toties Deus remittit.

Ideo ~~MELETIVS~~ Alexandriæ, & ~~NOVATVS~~ Romæ, negauerunt lapsos recipiendos esse, qui habebant delicta manifesta, ut, qui fecerant Adulterium, aut Homicidium, aut qui in periculo confessionis defecerant ab Euangelio propter metum suppliciorum.

Et quanquā Meletij tanta erat autoritas, ut magna multitudo in Aegypto & in Syria hunc durum errorem amplecteretur, tamen Episcopus Alexandrinus PETRVS constanter ei aduersatus est. Et citauit hunc locum scripturæ: Remitte septuagies septies. Et addidit testimonium ex ritu Ecclesiæ, quæ tunc

tunc quoque lapsos recipiebat, & pronuntiabat eis absolutionem. Sicut nos adhuc retinemus morem singulos absoluendi.

Et quidem hanc ipsam ob causam utile est retineri morem absolutionis singulorum, ut maneat in Ecclesia hoc testimonium: Quod lapsi sint recipiendi.

Sic & nos teneamus hanc doctrinam, quod lapsi sint recipiendi, & sciamus hic locum qui Dominum de Ministerio & uera remissione coram Deo, quando dicit Christus: Remitte septuagies septies, Id est, quandocumque petimus. Quia numerus, Septuagies septies, ponitur pro infinita multitudine. Faciunt autem septuaginta septies, quadringenta & nonaginta.

Aliqui hunc textum malè corruperunt, & contenderunt eum tantum loqui de reconciliatione fraterna inter Homines, non de remissione coram Deo. Sed hi faciunt iniuriam textui, & magna impietate deprauant eum. Quia Christus clarè dixit prius: Quicquid solueritis super terram, erit solutum & in cælo.

II. Item: Lucratus eris fratrem tuum. Si remissio non ualeret coram Deo, non lucraretur fratrem.

III. Et quidem manifestum & impudens Mendacium est, dicere quod hic non dicatur de remissione coram Deo, cum Textus postea clarè dicat: Sic faciet pater meus cælestis.

Et se

IIII. Et sequens similitudo significat, non
bis plurima remitti à Deo.

Accedamus igitur ad Similitudinem,
quæ continet egregiam doctrinam.

Simile est regnum cœlorum
Regi, qui uoluit subduceret
tiones cum seruis SVIS.

Hic primum obserua, Regnum cœlo-
rum, id est, Ecclesiam, uocari ad Rationes.
Item proprios Seruos Regis. NOS uocamur
ad rationes. NOS uocamur ad poenitentiam.
Ideo scriptum est 1. Petri 4: Iudicium à do-
mo DEI incipit.

Valde igitur detestanda est horrenda se-
curitas hominum.

Vide quantum sit debitum primi serui:
Decem millia talentorum .i. Sexaginta tonnæ
auri. Hæc est tanta pecunia, quanti sunt red-
ditus annui regni Gallici, & non est pecunia
unius ciuis, aut unius Principis.

Ideo autem tanta summa ponitur, ut scia-
mus, nos ualde multa & magna peccata has-
bere coram Deo. Sicut facile inuenies multa,
si uitam tuam aspicias. Magna est securitas
carnalis: postea magna negligentia in inuoca-
tione, magna diffidentia & multæ dubitatio-
nes de Deo. Item uagantur sine fine cupidita-
tes uariæ. In summa, Pleni sumus sordium
& stercoreis.

Iam confer duo debita. Tu debes Deo
Sexaginta tonnas auri, Conseruus debet tibi
decem

decem Coronatos. Vide quæ inæqualis summa
sit. Et Deus tam multum uult remittere, &c.

II.

Hic discamus & consolationem.

Peccata sunt magna & multa: sed Gra-
tia exuberat supra delictum, Roma. 5. Hæc
tanta & tam multa peccata Deus adsidue tibi
uult remittere. Hic fides exuscitur, ut hoc
uerè credamus. Et hac fide accedamus ad De-
um, & uera Inuocatione eum celebremus, &
ei gratias agamus.

Quare autem tam magna & tam
multa peccata remittit? Remittit non prop-
ter nostra merita, sed immensa misericordia
propter filium. Hoc precium tantum est, ut
superet nostra peccata. Noli cogitare: Mea
peccata sunt maiora & potentiora, quàm filii-
us Dei. Imo certissime statuas, filium DEI
maiores esse, quàm sit totum regnum pec-
cati. Et bene memineris regulam: Gratia
exuberat supra delictum, Roma. 5.

III.

Sed postea sequatur nostra obedientia.

Videmus hic seuerissime præcipi, ut res-
mittamus proximis, ut simus studiosi pacis.
Non retineamus odia, & cupiditates uindic-
tæ, &c.

Hoc opus dilectionis est necessarium,
præsertim in Gubernatoribus & Doctoribus,
quia inter illos facile oriuntur offensiones,
quæ postea pariunt bella, & discordias Eccle-
siarum, Omitras

Omittamus nostram superbiam. Cum Deus tam multa nobis remittat, remittamus & Nos Fratribus multo minores offensiones.

Hæc est doctrina de bonis operibus, quam sæpe auditis. Et non sequitur, Deum remittere propter nostram remissionem, seu propter nostra opera. Ipse remittit propter Filium, Et postea debet sequi nostra obedientia, ut sæpe auditis.

CAPVT XIX.

Accesserunt ad Iesum Pharisei tentantes eum, & dicentes: Licet ne homini dimittere uxorem ex quacuncq; causa?

In hoc capite tractatur quæstio de Diuortio. Et Christus adprobat & repetit doctrinam necessariam de Coniugio, & restringit opinionem de diuortio.

Cum autem quæstio de diuortio magis pertineat ad Consistorium, quam ad conciones in Ecclesia, uolo ordine aliqua necessaria de Coniugio dicere.

Christus repetit institutionem coniugij, factam his uerbis: **Erunt duo in carnem unam.**

Hoc

Hoc dictum est Lex de coniugio perpetua, sanciens ut sit unius maris & unius feminae perpetua & indissolubilis coniunctio, & prohibens omnem commixtionem, extra hunc ordinem institutum.

Primum ergo ex hoc dicto Genesis tenetur, quid sit coniugium. Et sciatur, quod Deus talem coniunctionem ordinauerit, & adprobet.

Secundo sciatur, quod Lex de Coniugio statim in Paradyso lata sit, quia Deus uoluit sibi humanam naturam obedire præcipue in hoc opere, in seruanda castitate in coniugio, & ante coniugium.

Et postea post lapsum hominum horribiliter puniuit peccata contra castitatem facta, ut adulteria & alias uagas commixtiones. Et semper & uniuersaliter in genere humano usq; ad finem punit Deus, & puniet uagas libidines multis poenis publicis & priuatis. Hoc certissimum est, sicut scriptum est: Scortatores & adulteros iudicabit Deus.

Hæc sciamus, & metuentes iram Dei, curemus seruare castitatem, uel in coniugio, uel in uita cælibe, sicut ætas iuniorum uel senum postulat. Et diligenter consideremus seruitutem Dei in hac re. Nolite existimare, Deum parui facere peccata contra castitatem. Exempla poenarum considerate inde usq; ab initio. De diluuio allegatur causa, quod duxerint & rapuerint mulieres, quas quisq; uoluit. Postea deleuit Sodoma, Item in deserto

¶

Principes

Principes Tribuum suspensi sunt propter scortationē. Et interfecti sunt homines, uiginti quatuor millia. Item Tribus Benjamin fere tota deleta est propter stupratam Leuitæ conjugem. Item, Dauid regno expulsus est, & multa millia trucidata.

Historiæ Ethnicæ manifestæ sunt plurimæ, Troia deleta est propter raptam Helenam. Romæ expulsi reges propter uiolatam Lucretiam. Et tales historiæ nostri temporis multæ recitari possent, quæ ostendunt, Adulteria & alias uagas libidines horribiliter puniri. Et non dubitemus, unus quisque reus in sese poenas experietur. Hoc certissimum est, sed Deus mitigat poenas agentibus poenitentiam.

Hæc primum sciamus, quod sit mandatum Dei, ut uiuamus caste, uel in coniugio, sicut Deus ordinauit, uel extra coniugium. Et sciamus horribiliter puniri peccata contra castitatem.

Secundo sciamus etiam, quare Deus tam seuerè uelit seruare castitatem. Causa hæc est: Cum Deus sit castus Spiritus, uult intelligi castitatem in genere humano, & uult se discerneret ab immundis Spiritibus & hominibus.

Non enim possumus Deum brachijs amplecti, sed cogitatione agnoscendus est, quod sit talis essentia, sapiens, uerax, iusta, benefica, casta, quæ se patefecit misso filio. Ideo in omni inuocatione cogitandum est, quid inuoces, & quem Deum inuoces, seiungendus est hic Deus

Deus ab omnibus naturis immundis. Ethnicæ adorauerunt Deos fauentes uagis libidinibus. Imo ipsas libidines pro pijs operibus habuerunt, hos furores damnat Deus horribiliter, & uult Ecclesiam suam à talibus furoribus ualde abhorre.

Hanc causam sæpe cogitemus in inuocatione, quare Deus castitatem postulet, & cogitemus eum esse mentem castam. Imo cogitantes de nostris immundicijs, magis deprecemur nostram immundiciam, & oremus, ut nos quoque ad castitatem flectat, quia ipse amet castitatem.

Hæc doctrina de castitate & de poenis libidinum, sæpe & multum cogitanda est.

Hic iam addenda est querela contra doctrinas Dæmoniorum, Diabolus semper uexauit genus humanum, horribiliter impellens, ut pollueretur uarijs libidinibus. Et ubique cunctis fuit Idolatria, ubi fuerunt tetra libidines, ut Roma. i. significatur. Ita in Papatu sunt immundi cælibes Canonici & Monachi, & tales semper erunt.

Papa aliquando misit dispensationem de coniugio sacerdotum in Germaniam, sed ita ut Sacerdotes retineant uxores, sed non sint in Ministerio. Hoc est re ipsa restituere cælibatum, ut prius fuit, ut sint in Ministerio scortatores & adulteri.

Sed Papa semper erit defensor turpissimarum libidinum. Nec expectemus meliora à Papatu quia est regnum exsecratum & damnatum.

damnatum. Sed Deus amans castitatis, defendet Ecclesiam, in qua est uera doctrina de alijs articulis, & de castitate.

Hæc primum uolui monere de castitate, sicut sæpe debemus de hac uirtute dicere. Proxime pauca dicam de diuortio.

DE DIVORTIO.

Discamus quid sit coniugium quod Deus ordinauit, & uitemus omnia quæ cum ea ordinatione pugnant, quia certum est horribiliter puniri à Deo omnia peccata pugnantia cum hac sua lege.

Quid est coniugium? Est coniunctio unius maris & unius foeminae legitima & indissolubilis, instituta à Deo procreationis causa, & ut uitentur omnes aliæ commixtiones corporum extra hanc ordinatam coniunctionem. Hæc definitio continetur in hoc dicto: Erunt duo in carnem unam, id est, inseparabiliter iuncti.

Prima igitur institutio prohibet Polygamiam, in est, habere multas coniuges simul, quia textus planissime dicit: Erunt duo. Et Christus reuocat suam Ecclesiam ad hanc primam institutionem. Quancq; enim Deus permisit aliam consuetudinem Ethnicam etiam Patribus in lege, tamen ea consuetudo fuit contraria primæ institutioni.

Et nusquam est adprobata præcepto Dei

Dei, sed tantum permissa. Nunc autem Christus reuocat nos ad primam institutionem, quod diligentissime consideremus.

Secundò prohibet Christus diuortia. Et hic considerandum est, quanta sit malicia hominum. Omnes Ethnici & Iudæi turpiter abusi sunt diuortijs. Sicut nunc Turci faciunt. Quodocunq; uoluit aliquis, siue causa esset siue non esset causa, eiecit uxorem. Sæpe etiam accidit, ut practicaret aliquis, ut alius faceret diuortium, ut potiretur alterius coniuge. Sicut Hortensius petiuit à Catone, ut cum Martia coniuge diuortium faceret, ut eam ipse duceret. Et duxit eam postea. Tales leuitates pugnant cum institutione coniugij, quæ debet esse uoluntas perpetua retinendi coniugem.

Cum igitur hoc modo luderent Iudæi, Christus aperte restringit diuortia ad hunc casum, quando altera persona sit adultera. Tunc enim ipso adulterio soluitur foedus coniugij, & persona quæ peccauit sit rea mortis, & debebat interfici.

Hæc satis sit hic dixisse. Plura quæ hic dicenda essent, commendo Consistorio & iudicijs. Concionator debet hoc præcipue docere, ut sciat populus, quid sit coniugium, & quale esse debeat, & ut curet seruari hoc foedus, ne dissoluatur, & ut inter se patientiam habeant coniuges, etiamsi qua est in uiro aut muliere infirmitas, propter quam libens

ter quæreret altera persona dissolutionem. Hic nos concionatores proponamus uocem Euangelij hominibus, ne faciant iniustas separationes.

Item ne altera persona tantam sæuiciam exerceat, ut uideatur uelle alteram tam diu & tam duriter excruciare, ut uel fugiat, uel moriatur. Multi sunt enim in coniugio homicidæ, alias uiri, alias Mulieres. Hanc acerbitatem & sæuiciam frenare discant, & sciant punire eam cum mandato diuino.

Post hanc concionem de Coniugio, cum audiunt Discipuli restringi diuortia, incipiunt murmurare, & conqueri, quod coniugium sit durum uinculum. Hic Christus occurrat eorum quæstioni, An uiuendum sit in cælibatu. Et clare dicit: Non omnes capiunt uerbum hoc. Id est uult regulam seruari, ut uiuant in coniugio omnes homines, qui non sunt singulari modo aut dono idonei ad cæstum cælibatum.

Hanc regulam tradit & Paulus: Vnusquisque habeat uxorem suam uitandæ scortationis causa.

Non tentemus Deum, nec contra hanc ordinationem Dei instituamus aliud uitæ genus, sicut Papa cogit ad cælibatum ingentem multitudinem, & Monachi & Moniales instituerunt aliud uitæ genus, Vnde horribilia peccata orta sunt, propter quæ Deus totum genus humanum punit, sicut puniuit Sodoma.

Excipit

Excipit autem tria genera hominum.

Primum sunt excepti, qui natura sic nati sunt, ut non sint idonei ad consuetudinem coniugalem.

Secundo, qui castrati sunt ferro aut simili uolentia.

Tertio, qui singulare donum habent, ut sine immundicie possint cælibes uiuere, ut Iohannes Baptista, Christus, Iohannes Euangelista. Hos esse paucos, ipse textus ostendit, inquit: Non omnes capiunt uerbum hoc. Item qui potest capere, capiat.

Alij homines iuxta naturam, qualis est in pluribus, sciant regulam à Deo traditam seruandam esse, quæ in Genesi clare dicit: Dixit Dominus, non est bonum homini esse solum, faciam ei adiutorium simile. Audite o pij omnes, bene considerate hæc uerba in Genesi dixit Dominus: Quis præcipit coniugium? Deus ipse, qui dixit, id est, æterno & immoto decreto sanxit, ut sit talis coniunctio maris & feminae.

Iam uide audaciam Papæ, qui delet hanc uocem, Dixit Dominus, & ponit contrariam: Dicit Papa, est bonum homini esse solum. Imo dicit turpissima lex Papæ, Coniugium esse immundiciem, & contra laudat immundissimum cælibatum. Hanc impietatem Deus rexit, & oremus eum, ut adsit suæ ordinationi, coniuges defendat & gubernet.

Sf 4

Tunc

Tunc oblatis sunt ei paruuli,
ut eis manus imponeret & ora-
ret. Discipuli autem increpa-
bant eos, Iesus uero ait eis: Sta-
nite paruulos, & ne prohibea-
tis eos ad me uenire, talium est
enim regnum coelorum.

Hæc est concio de Pueris ualde digna
memoria, quam distribuimus in quatuor
partes.

Prima pars sit de officio parentum. Vo-
lumus enim à parentibus ordiri, quia & tex-
tus hic dicit de adferentibus pueros.

Secunda pars sit de Baptismo infantum.

Tertia pars sit de institutione & educati-
one infantum, quorum ætas iam est capax
disciplinæ.

Quarta pars sit, de uoluntate Dei erga
primam ætatem, quod Deo placeant reti-
nentes Baptismi dona, & à Deo protegan-
tur & custodiantur contra Diaboli furores, &
in bellis & multis periculis: & curent iunior-
es retinere Dei dona.

DE PRIMA PARTE.

DE OFFICIO PA- RENTVM.

Loquemur de duobus agminibus pueros
rum.

rum. De prima ætate quæ ad Baptismum ad-
ferenda est, etiam si nondum capax est disci-
plinæ, & de pueris, qui iam sunt capaces di-
sciplinæ. De utrisque dico, parentum officium
esse, ut adferant utrosque ad Christum, sicut
utrorumque ætas permittit.

Primæ ætatis infantes adferant ad bap-
tismum, & curent eos fieri membra Ecclesiæ
Dei. Quia hic discunt, uere & certo recipi etiam
tales infantes à Deo. Et Deum uelle, ut
tales fiant membra Ecclesiæ per ministerium,
& ut adferantur ad Ministerium, uidelicet ad
Baptismum.

Et parentibus magnæ consolationi sit,
quod sciunt hanc ætatem esse hæredem uitæ
æternæ, & sciunt illam infirmam ætatem Deo
placere, & à Deo custodiri, & se in Cunis hæ-
bere ciues regni cœlestis. Sciant igitur man-
datum Dei esse, ut ipsi parentes curent suos
natos adferri ad Baptismum.

Deinde postquam ætas est capax disciplinæ,
erudiant etiam eos, sicut Paulus præcipit E-
phe. 6: Educate natos in disciplina, & doctri-
na diuina. Parentes etiam adliuuiis precibus
commendent Deo natos. Hæc omnia com-
prehenduntur in uerbo: Adferre natos ad
Christum.

DE SECUNDA PARTE.

Scitis Anabaptistas horribiliter turbasse
Ecclesiam, negando baptismum infantum. Et
ss 5 fecerunt

fecerunt iniuriam Deo, infantibus, Ecclesie,
& parentibus.

I. Deo fecerunt iniuriam, quia negauerunt eum recipere infantes, quod esset durissimum, & est manifeste falsum, quia Christus dicit: Non est uoluntas patris, ut pereat unus de paruulis istis. Item corruerunt promissiones diuinas, quia excluderunt inde infantes.

II. Fecerunt iniuriam & ipsis infantibus, damnauerunt non damnandos, cum Christus clare dicat: Talium est regnum cœlorum.

III. Fecerunt iniuriam & Ecclesie Dei, quod magnam partem Ecclesie damnauerunt, & impediuerunt, ne infantes fierent membra Ecclesie.

III. Fecerunt iniuriam parentibus, quorum inuocatio pro infantibus impedita est, ut esset magnus dolor, si infantes essent reiecti à Deo.

Igitur contra Anabaptistarum errorem debetis esse muniti, & certa fide statuere, infantes per baptismum recipi à Deo. Et uos debetis precationibus uestris & fide uestra eos Deo commendare.

Teneatis autem confirmationem ex hoc textu.

PRIMA CONFIRMATIO.

Christus iubet infantes ad se adferri, & clarissime adfirmat, quod talium sit regnum cœlorum.

Et

Et regnum cœlorum non est eorum, qui sunt extra Ecclesiam.

Ergo necesse est eos inferi Ecclesie, & fieri eos membra Ecclesie per baptismum.

SECUNDA CONFIRMATIO.

Deus fecit hanc ordinationem, ut uelit tantum saluare uocatos ad Ecclesiam, super quos inuocatum est nomen filij. Ideo dicit: Quos elegit, hos & uocauit, Roma. 8. Et nullo quod uult quæri electos, nisi in cœtu uocatorum, quod magnæ consolationi est: nusquam sunt electi, nisi in cœtu uocatorum. Et semper in cœtu uocatorum sunt aliqui electi.

Aliqui infantes sunt electi, quia textus clare dicit, Non est uoluntas patris, ut pereat unus de paruulis istis.

Ergo necesse est eos per Ministerium, id est, per baptismum fieri membra cœtus uocatorum.

TERTIA CONFIRMATIO.

Promissio remissionis peccatorum & Spiritus sancti, & uitæ æternæ pertinet ad infantes.

Nec uolo addere plura argumenta, satis est uos ista considerare, & adhortor uos, ut diligenter ea consideretis, & agatis Deo gratias pro tanto beneficio, quod recipiat infantes, & eo maiore reuerentia ueniat ad baptismum, & ibi cum tota Ecclesia orbis terrarum infantes Deo commendatis. Non existimate inanem ludum esse,

sed scitote uestros natos ibi uerè fieri ciues regni cœlorum, & filios Dei. Nimis negligentes, sumus quod tanta beneficia non consideramus diligentius, & non agimus gratias. Ideo uos adhortor, ut & diligentius hæc opera Dei consideretis, & Deo gratias agatis.

TERTIA PARS.

Sicut antea dixi, Parentes debere erudire ætatem, quæ iam capax est doctrinæ: Ita nunc rursus dico, non solum curare debetis, ut baptiscentur infantes. Sed hoc postea etiam necessarium est, Erudire natos de Deo & de filio Dei, & totam doctrinam Euangelij eis paulatim instillare, & adsuefacere eos ad inuocationem & agnitionem filij Dei. Hæc omnia complectitur hæc uox: Sinite paruulos uenire ad me. Non estis tantum parentes, ut corpora curetis, sed etiam animas ad Deum adducere debetis. Et singulorum familiæ debent esse tanquam Ecclesiæ. Tu pater, tu Mater debetis esse tanquam pastores natorum, & erudire eos, & adsuefacere ad inuocationem. Et si non facitis, puniet Deus hanc negligentiam, Sicut puniuit Eli non castigantem filios.

QUARTA PARS.

Consolatio pro iunioribus, & adhortatio, ut Dei dona conferuent. Cogitate quæso, quando estis in cubiculis uestris cum paruulis natis, quantum bonum hoc sit, quod scitis

eis hos paruulos ex uobis natos, uestrum sanguinem, placere Deo, esse ciues regni cœlestis, custodiri eos à filio Dei, & ab Angelis sanctis, & propter eos uobiscum Angelos habitare.

Diaboli insidiantur eis horribiliter, sed filius Dei protegit sua membra, sicut etiam dicit: Angeli eorum uident faciem patris. Ipsi si parentes farentur, tam multa esse natorum pericula, ut nulla diligentia humana sufficeret ad eos seruandos, nisi à DEO custodirentur. Hæc sæpe cogitanda sunt, & addenda precatio, Et Deo gratissima est illa inuocatio tuæ domesticæ Ecclesiæ, parentum gemitus & uox coniuncta cum uoce puerorum. Et in quolibet cubiculo scribi debebant hæc dicta: Talium est regnum cœlorum. Item: Non est uoluntas patris, ut pereat unus de paruulis istis.

Ad iuniores adhortatio.

Sed audite uos iuniores, non sufficit parentum diligentia, si uos ipsi etiam non uultis retinere Dei dona, si non uultis discere, Item si uultis offendere & contristare Spiritum Sanctum.

Vos igitur curate, ut retineatis dona Dei. Cogitate quantum bonum sit, quod placetis Deo, quod Deus uos exaudit, donec retinetis Spiritum sanctum in baptismo acceptum. Contrà quæ horribilis miseria sit, non placere Deo, non exaudiri à Deo, esse captiuium

uum Diaboli, hæc summa mala uitate omni-
tura. Et uobis quoq; diligenter incultate hæc
dicta: Non est uoluntas patris, ut pereat ui-
nus de paruulis istis. Agite gratias Deo, &
accendite inuocationem in cordibus uestris,
& curam retinendi dona Dei.

Item inculcate uobis & hoc dictum: Ex
ore infantium & lactentium perfecisti laudem,
Deus uult à nobis agnosci & inuocari.

Et ecce unus accedens ait illi:
Magister bone, quid boni fa-
ciam, ut habeam uitam æter-
nam, &c.

In hac Historia multiplex doctrina con-
tinetur.

Primus articulus, est reprehensio Hypo-
crisis, cum Christus dicit: Quare me uocas
bonum? Etsi enim uerum dicebat iste, tamen
quia non uero corde dicebat, reprehenditur.
Non enim interrogat, ut obtemperet, sed sta-
tim rursus discedit, & non iudicat esse bonum
Magistrum, quia doctrinam eius mox dese-
rit. Requirit autem Deus ueritatem cordis, &
non uult inuocari falso corde, etiamsi ueræ
laudes ei tribuantur, sicut scriptum est: Dilis-
gas Dominum Deum ex toto corde

Secundus articulus de dicto: Si uis in ui-
tam ingredi, serua mandata.

Multæ disputationes de hoc dicto traditæ
sunt, & Monachi inde extruxerunt hanc
fantasiam,

fantasiam, quod homines possint legi Dei sa-
tisfacere, & quod propter impletionem legis
homines saluentur. Sed quodcumq; sit men-
tio legis, mox intuendum est dictum Pauli:
Finis legis est Christus, id est, sine agnitione
filij Dei, neq; sit lex, neq; prodest. Sed lex est
data, ut peccatum nobis ostendat, & signifi-
cet Messiam uenturum, ut tollat peccatum, &
uere satisfaciatur legi, & in nobis eam restituat.
Sicut uictimæ manifeste significabant mor-
tem Messiae pro nostris peccatis. Et omnes res
et instituti sciebant illas uictimas, Agnos &
uitulos non tollere peccata.

Igitur hoc dictum, Si uis ingredi in ui-
tam, serua mandata, sic intelligatur, ut incl-
datur mandatum de filio Dei audiendo, seu
de fide in filium Dei. Serua mandata, scilicet
etiam primum mandatum de fide in filium
Dei. Hoc comprehenso, facilis est declaratio,
Si uis in uitam ingredi, serua mandata, scilicet
primum crede in filium Dei, deinde facias cæ-
tera opera decem præceptorum, quæ quanq;
erunt imperfecta & ualde languida, propter
magnam infirmitatem nostram, tamen Deo
placebunt, quia credis in filium, & habes
remissionem peccatorum, & es factus hæres
uitæ æternæ, propter filium.

Hæc est simplicissima & uera declaratio
huius dicti, & bene obseruanda, quia Papis-
tæ ualde deprauant hoc dictum. Et tamen
faceri

fateri ipsos quoque oportet, quod non seruere mandata Decalogi. Sed est eis usitatum loqui in Hypocrisis mendacium.

Tertius Articulus de ignorantia Phariseorum illius temporis, & est similis ignorantia multorum omnibus temporibus. Ille putabat se legi Dei satisfacere, & audacter respondet: Hæc omnia custodiui.

Sic tunc Pharisei docuerunt, & sic Monachi docuerunt, hominem posse legi Dei satisfacere, Et externa opera esse impletionem legis, & mereri remissionem peccatorum, & uitam æternam: & homines posse amplius facere, & perfectionem esse, facere opera supererogationis, Et in summa, multi tetri & perniciosi errores de lege extant hodie in doctrina Monachorum. Sed nos sciamus in Ecclesia nostram miseriam. Lex Dei est sapientia & iusticia Dei, postulans ut nostræ mentes & corda congruant cum illa regula mentis diuinæ. Nec tantum postulat externa facta, sed omnes fateri cogimur, nostra corda plena esse malarum cupiditatum, & nequaquam congruere cum lege Dei. Ideo iudicat & damnat lex omnes, sicut Paulus dicit: Vt totus mundus sit reus Deo.

Hanc doctrinam necesse est in Ecclesia bene intelligi. Et discamus accedere ad Deum fide filij Dei, & fateamur nos esse im-mundos, & nequaquam satisfacere legi Dei.

Quartus

Quartus Articulus, iterum est reprehensio Hypocrisis. Iste fuerat gloriatus, se facere legem. Et Christus mandat ei, ut uendat suam hæreditatem, & fiat Minister Euangelij. Hic patet Hypocrisis, quia non uult obtemperare huic Domino, quem antea uocauerat bonum doctorem. Et plaris facit diuitias, quam ministerium Euangelij.

Hanc reprehensionem consideremus, & scrutemur nostra corda etiam, an uelimus propter Euangelium res & uitam amittere. Hic inueniemus etiam in nobis magnam infirmitatem, sed tamen non discedamus, sicut iste discessit, sed petamus, ut filius Dei nos confirmet.

Quintus Articulus, de perfectione. Hic multa disputarunt Monachi de perfectione, propter dictum: Si uis perfectus esse, uade, uende omnia, & da pauperibus, & sequere me.

Hic primum sciendum est, quod tota illa infania Monachorum, quod finxerunt perfectionem esse, relinquere facultates, fieri Monachum, sunt errores Diabolici, quia perfectio non est in operibus à Deo non mandatis, de quibus dicitur, Frustra colunt me mandatis hominum.

Secundo, nemo hominum perfecte facit legem Dei, præter Christum. Imo omnes habemus peccata, ut Psalmus dicit, Non iustus sicabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Item si dicimus, quod peccata non habemus, mentes

T 6

daces

daces sumus. Ideo superbia illa gloriantium
& sibi tribuentium perfectionem, die volkom-
menheit / est detestanda.

Et uocabulum perfectus hic non signifi-
cat volkommen / cui nihil deest, sed est oppo-
situm Hypocritæ, Si uis esse perfectus, id est,
redttschaffen / on heuchelei / quia Christus
uult hoc significare, hunc esse Hypocritam,
Non hoc uult concedere, quod fecerit legem,
& tantum aliquid desit perfectioni.

Sextus Articulus: Est ne perfectio, ul
bonum opus, relinquere facultates?

Primum respondeo. Iam dixi non esse
perfectionem.

Secundò, Duplex est desertio: Vna quæ
habet mandatum Dei, ut in confessione, ubi
Deus præcipit potius discedere à facultati-
bus, quàm abijcere confessionem doctrinæ.
Hæc desertio facultatum est opus bonum.

Alia desertio est sine mandato Dei,
ut cum Monachi uel Anabaptistæ res suas
relinquunt. Hæc non est bonum opus, Imo
Deus uult esse Oeconomias, & uult nos ser-
uire in hac communi uita, non uult nos sus-
gere in syluas, &c.

Amen dico uobis, Diues diffi-
cultius intrat in regnum cælorum,
&c.

Hic

Hic docendæ sunt conscientiæ de regula
generali, quod Euangelium non abolet ordi-
nationes œconomicas, nec politicas; Sed est
doctrina de fide & uera inuocatione Dei, &
uera obedientia cordis erga Deum. Sinit au-
tem nos habere proprium, habere Oeconos-
mias, fieri magistratus, iudicia exercere. Et
hanc externam politicam, uel œconomicam
uitam adprobat, & uult in ea conspici inuo-
cationem, confessionem, dilectionem erga
maritum, uxorem, filios, parentes, & erga
alios homines, ut tota uita interior & exterior
seruiat Deo, & Deus celebretur.

Hac regula cognita, sciendum est etiam,
quod sit uoluntas Dei, ut alij sint diuites, alij
pauperes. Quia oportet aliquos esse diuites
pro utilitate Reipublicæ, nam imperia tene-
ri sine opibus non possunt. Sed hic discen-
dum est utrumq;: Recte uti diuitijs, & recte
ferre paupertatem. Potest esse Pauper mul-
to deterior Diuite, ut Latro pendens in cruce,
& deridens Christum, erat uere pauper
& miser. Nec paupertas meretur uitam æternam.

Dicam igitur prius, quomodo pauper-
tas recte toleranda sit, quia maior numerus
est pauperum.

I. Sciat Pauper, se propter paupertatem
nec iustum nec iniustum esse, sed quærat ius-
ticiam fide filij Dei.

Tt 2

Secund

Secundo sciat uoluntatem Dei esse, ut alij sint diuites, alij pauperes, sicut Salomon dicit: Diues & pauper habitant simul, Deus fecit utrumq;. Sciat etiam uoluntatem Dei esse, ut obediat homo in paupertate, sicut in corporis imbecillitate, & non murmuret aduersus Deum, quod sit pauper, sicut insania esset, si murmurares contra Deum, quod non dedit tibi corpus tam robustum, quam fuit corpus Samsonis.

Tertio sciat pauper, propter paupertatem non quaerendas esse malas artes, furta, mendacia, adulationes, sicut multi ueniunt in aulas, & propter paupertatem turpiter adulantur, ideo dicit Salomon: Diuitias & paupertatem ne dederis mihi, ne saturitas faciat me superbum & obliuiscens me Deum. Et contra ne paupertas faciat, ut fiam fur aut adulator deficiens a Deo.

Quarto quaerat honestos labores, & in his exerceat fidem & inuocationem, Hoc si faciet, Deus benedicet eius laboribus & familiaria, ut commodius uiuat, quam multi ualde diuites. Quid enim prosunt diuitiae stulto Nabab, qui implet se, ut moriatur? &c. Non sit ualidus mendicus, ut Monachi, Tales ualidi mendicantes sunt fures.

DE DIVITE.

Iam trademus etiam Diuiti regulas.

Primum quaerat hic quoq; iusticiam fide filij Dei.

Secundo

Secundo sciat diuitias esse donum Dei, & se non casu possidere plus, quam alij possident, sed Deum certo consilio alijs dare maiores, alijs minores facultates. Agat igitur gratias Deo.

Tertio non sit superbus, non confidat suis diuitijs. Non cogitet, se ideo pauperes iuste posse opprimere, quia ipse sit diues. Sed potius sciat, se debere benefacere pauperibus, sicut praecipit est diuitibus: Fontes tui deriuentur foras, & tu Dominus eorum maneto.

Hoc dictum dulcissimum praecipit utrumq;, ut iuuenius alios, & modum ostendit, scilicet, ut tu non amittas fundos, sed maneat Dominus tuae domus & agrorum. Et ita confirmat, quod licet habere proprium & diuitias.

Quarto non exerceat quaestus prohibitos a Deo, & usuras, nec iniusta precia statuat.

Amen dico uobis, Diues difficulter intrabit in regnum caelorum, &c.

Christus inquit: Difficulter intrabit. Et postea difficultatem exaggerat: Facilius est Camelum intrare per foramen acus &c. Timeant diuites hanc comminationem, & sint cautiore in usu diuitiarum, & in quaestibus.

Sed contra sciant etiam pauperes, multos abuti paupertate, fieri adultores potentum propter fragmen panis, &c.

Tc 3

Audira

Audita autem hac sententia de difficultate, perterresunt Apostoli, quia etiam adhuc somniabant regnum Messiae, & magnas diuitias, sed tamen prius interrogant de uita aeterna, Quis potest saluari? Hic doctrina & consolatio utilis proponitur.

Doctrina est, Apud homines impossibile est saluari. Hic generaliter docet, homines non saluari propria diligentia, sapientia, iusticia, proprijs uiribus, sicut saepe clamat scriptura: Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro.

Item: Qui non credit in filium, ira Dei manet super eum. Iohan. 3.

Econtra consolatio: Apud Deum omniaabilia sunt. Hic ducit nos ad agnoscendum Deum, sicut se patefecit, datis promissionibus, misso Mediatore, donatione Spiritus Sancti. Haec omnia complecti hic necesse est. Dictum est generale: Deo omniaabilia sunt. Sed sciendum est, Deum sic esse efficacem, sicut promisit se uelle esse efficacem. Sed bona & dulcis consolatio est, cum ait Omnia. Semper cogitamus, alios quidem potuit & uoluit saluare, sed ego sum nimis magnus peccator, nimis multa peccata habeo, Me non uult saluare, imo inquit: Omnia suntabilia, scilicet, illo modo, sicut promissum sit, Si credis in filium & conuerteris. Hanc consolationem bene mementote.

Ecce

Ecce nos reliquimus omnia,
& secuti sumus te, quid erit nobis?

Cum audiisset Petrus, non laudari diuitias, & tamen speraret diuitias propterea, quia iam reliquisset sua, sit sollicitus, & interrogat: Quid habituri sint ipsi, relictis proprijs, uel quae praemia habituri sint?

Respondet, & promittit amplissima praemia, temporalia & aeterna, sicut in Marco scriptum est Cap. 10. Centies in tempore hoc, cum persecutione, & uitam aeternam. Auditis amplissimas promissiones, quas certum est uerissimas esse, sed intelligantur cum hac additione: Cum tribulatione. Deus dat Paulo uictum, amicos, defensores, & tamen simul est persecutio. Quare? Quia Deus uult Ecclesiam subiectam esse cruci propter multas causas. Et simul uult in illa cruce Ecclesiae & miseris ostendere suam praesentiam, quod ipse sustentet & seruet eam, & quod non tantum consilijs humanis regatur & seruetur, sicut Esaiae 46: Ego uos feci, ego gestabo uos etiam in senecta, &c.

Non quaeramus igitur alias peregrinas expositiones. Haec sunt ita, Deus mirabiliter curat, ut habeamus uictum, defensionem, & alia necessaria, etiam si uult nos subiectos esse Cruci.

T t 4

Habetis

Habetis imaginem in tota historia populi Israel in deserto. Et quanq̃ murantur tempora, Aliàs Ecclesia est in deserto, ut tempore Moisi, aliàs in Aegypto, ut tempore Ioseph, aliàs in exilio, ut tempore Danielis, aliàs sub alijs Regibus & Principibus, Tamen fere semper habet similia pericula, & miseriae, & tamen multi à Deo mirabiliter seruantur, sicut Ioseph in carcere, Daniel inter Leones. Hæc opera Dei consideranda sunt.

Multi autem primi erunt novissimi, & novissimi primi.

Amplissimæ promissioni rursus addit comminationem. Et significat, multos fieri superbos, fieri negligentes, postq̃ adepti sunt dona Dei, sicut videmus Episcopos statim initio factos superbos, & uoluisse similes fieri Principum & Regum. Ideo minatur Christus talibus eiectionem. Et ita fit, sicut scriptum est: Prouocabo uos à non gente in gente stulta.

CAPVT XX.

Simile est regnum cœlorum homini patrifamilias, qui exit primo mane conducere operarios in Vineam suam &c.

Quanq̃

Quanq̃ multæ & magnæ disputationes de hac similitudine motæ sunt, tamen summam sententiæ diligenter consideremus, & nos ad timorem Dei & ad fidem exuscitemus, & non ad inutiles disputationes.

Summa similitudinis hæc est. Præcipit, ut simus perseverantes in Euangelio, & non fiamus superbi & negligentes, & confidentes nostra sanctitate. Et minatur superbis Hypocritis, quod Deus sit eos eiecturus, & alios recepturus, ideo dicit in fine: Multi sunt uocati, sed pauci electi, id est rechtschaffen on heuſcheley. Et exempla nobis proponamus. Iudæi erant populus Dei, sed quia fiebant superbi propter titulum, & negligebant doctrinam, & erant sine uera fide, sine poenitentia, sine uera inuocatione, ideo sunt eiekti, & horribiliter puniti, & collecta est Ecclesia ex gentibus.

ALIVD EXEMPLVM.

Episcopi & Monachi olim fuerunt sancti & populus Dei, ut multi Martyres, Item Antonius & aliqui similes. Postea coeperunt esse superbi, & facti sunt negligentes, & confiscentes titulo & ordine suo, ideo Deus iam deiecit eos de sede, & facit, ut confundantur, & magis magisq̃ confundentur.

Hæc exempla nos quoq̃ consideremus, Nos sumus iam reuera populus Dei. Sed si erimus superbi, contentiosi, & negligentes in uita, & tamen confidentes titulo, quod sumus

T 5

Euanges

Euangelici, puniemur nos quoque, sicut etiam
fateri nos oportet, quod ante bellum fueri-
mus negligentes. Ideo nunc agamus poen-
itentiam, ne grauiore poenae sequantur.

Hæc est principalis doctrina huius simi-
litudinis. Si quis autem uult habere lon-
giorem enarrationem, recte potest hoc dice-
re: quod uerum sit, quod Paterfamilias si-
gnificat Deum uocantem Ecclesiam. Tempora
etiam significant diuersa tempora uocatio-
num, quia DEVS immensa bonitate sub-
inde reuocauit Ecclesiam, & ipse seruat, ip-
se restituit. Si ipse non seruaret, Ecclesia
funditus deleteretur furoribus Diaboli & im-
piorum hominum. Magna ergo doctrina
hic traditur, quia commonestatio est, quod
iste Paterfamilias seruet Ecclesiam, non nos-
tra sapientia & humana diligentia aut po-
tentia. Sicut autem multi subinde uocati
sunt, ita omnibus temporibus, multi fue-
runt ingrati, superbi, negligentes, qui rur-
sus eiectioni sunt.

Dat autem singulis denarium, id est,
quolibet tempore dat uocatis multa bona
tantisper, donec ingrati eiciuntur. Iudæis
dat denarium, dedit eis regnum, & hunc
magnum honorem, ut in hoc populo esset
Ecclesia. Ita generaliter intelligatur denarius,
de quibuslibet bonis, quæ dantur uocatis,
uel de externo regimine in Ecclesia.

Sed

Sed ingrati eiciuntur, & recipiuntur &
placent illi nouissimi tantisper, donec & ipsi
fiunt ingrati. Ingrati etiam duriter hic ui-
perantur: Oculi tuus malus est. Ideo non
potest similitudo sic intelligi, ut horum de-
narius significet uitam æternam, quia isti in-
uidi damnantur.

Et ascendens Iesus uersus Iero-
solymam, duxit secum duode-
cim Discipulos seorsum in uia,
& dixit eis, &c.

Hoc est postremum iter, quando Chris-
tus profectus est Ierosolymam, aliquanto an-
te, quam Lazarus ægrotauit.

Hic primum Discipulis prædicte suam
passionem, propter has tres causas, quarum
Prima est, Ut scirent Apostoli eum non casu
pati, sed scientem & uolentem se offerre ad
hoc sacrificium, quo placandam esse iram
Dei generi humano diuinitus decretum erat.

Secunda causa est, ut præscientes Apo-
stoli hanc uoluntatem Domini, constantes
manerent in fide, & sperarent resurrectionem
Domini, nec deficerent, existimantes eum
interiturum esse, & illam spem noui regni
inane fuisse.

Tertia causa, ut Iudaicus error Apo-
stolis eximeretur, quo semper somniabant,
regnum

regnum Messiae fore imperium mundi, & nihil se passuros esse.

Hæ tres causæ grauissimæ fuerunt, cur prædictio illa facta sit, quæ quidem & nos docet, quale sit regnum Messiae, & testatur Dominum scientem & uolentem passum esse.

Sed hic iam consideremus Apostolos & reliquam turbam, quæ has conciones audierat. Alibi dicit Euangelista, Apostolos hæc non intellexisse. Hic statim & de sua potentia disputant.

In hoc exemplo discamus, esse in sanctis in hac uita mortali magnas infirmitates & peccata, sed tamen initia fidei & fundamentum esse oportet, Et has regulas teneamus, quarum prima est: Agentes poenitentiam certo credant se recipi, & se iustos reputari propter filium Dei, fide. Hanc consolationem semper teneamus, & opponamus eam nostræ infirmitati.

Secunda regula. Cum hac fide non stat peccatum contra conscientiam. Id est, habens hanc fidem, quæ est fiducia misericordiæ, non habet simul propositum scienter faciendi contra Deum. Habens autem tale propositum scienter faciendi contra Deum, excutit fidem, & non potest Deum inuocare.

Hoc bene considerent singuli, & conscientias suas inspiciant, & caueant, ne ruant contra conscientiam.

Tertia

Tertia regula. Vbi est uera fides, ibi oportet teneri fundamentum, id est, omnes Articulos fidei. Et quanquā alij clarius eos intelligunt, alij obscurius, tamen mens non contradicat scienter ulli articulo fidei.

Quarta regula: Vbi est uera fides, & non sunt peccata contra conscientiam, & homo est iustus, tamen adhuc manent magnæ infirmitates, & multi uiciosi motus, quibus repugnandum est, & multa sunt peccata ignorantiae & omissionis. Contra hanc infirmitatem teneamus hanc consolationem, nos fide iustos esse propter filium Dei, & in credentibus has sordes regi & condonari. Et misericordiam Dei ingentem celebremus, quod recipit nos quanquam adeo infirmos & indignos & sordidos.

Hæc communis doctrina de fide sæpe repetenda est, ut teneant homines ueram consolationem, & exerceant hanc fidem, in inuocatione & Gratiarum actione.

Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedei, & petens aliquid ab eo, &c.

Nunc uide, quomodo de regno disputant. Alter uult sedere à dextris, alter à sinistris, Et stulta mater adhuc confirmat has imaginationes. Sed Christus taxat multos errores

rores mulieris & Apostolorum, & significat Ecclesiam oportere in hac uita subiectam esse Cruci.

Et uide stulticiam Apostolorum, dicunt se posse sustinere illam passionem, quam Christus subiturus erat. Hæc recitantur, ut cogitemus, magnas & multas infirmitates in sanctis reliquas esse in hac uita.

Iesus autem uocauit eos ad se,
& ait, Scitis quia Principes
gentium dominantur eorum,
& qui maiores sunt, potestas
tem exercent inter eos.

Non ita erit inter uos, &c.

Postea discernit imperia mundi ab Ecclesia. Et clare dicit, in imperijs esse Gradus, & alios habere potentiam super alios.

Vt primus locus est Regum, Regibus coguntur obedire in negocijs politicis Principes & alij inferiores. Et Reges & Principes uult Deus instructos esse potentia & præsijs, ut possint cogere inferiores, qui in causis legitimis nolunt obedire.

Item dedit Deus potestatem regibus & Principibus cõdendi leges de rebus ciuilibus, Sed non pugnantes cum iure naturæ & diuino.

Et in summa hic totus ordo in imperijs, quo gubernatur ciuilis societas, est res à Deo instituta,

instituta, & necessaria communi societati. Sed differt à Ministerio Ecclesiastico.

Ministerium Euangelij das **Predigamt**, est ministerium docendi Euangelium, & Sacramenta administrandi, & non habet potentiam corporalem, & præsidia ad cogendos homines. Ideo nec ipsi inter se gradus habent, ut sunt Regum & Principum gradus. Nec sunt instructi potentia & opibus, sicut Reges. Nec habent potestatem cõdendi nouas leges, & instituendi nouos cultus.

Hæc omnia peruerterunt Papa & Episcopi, qui ex Ministerio Ecclesiastico fecerunt regnum mundanum, & oppresso Euangelio quæsiuerunt opes & præsidia corporalia. & neglexerunt ministerium Euangelij, & cõdiderunt nouas leges, & Idola.

Venit filius hominis dare Animam suam ἵνα ἴσθαι pro multis.

Hæc est insignis sententia, quæ diligenter consideranda est, ut cogitemus, quanta res sit peccatum, & econtra quanta sit seueritas iusticiæ Dei, & deinde quanta sit misericordia.

Primum igitur hoc discamus: Agnoscamus nos infirmos & duos esse, quod non ualde expauescimus cogitatione peccatorum nostrorum, nec uidemus, quanta res sit peccatum & ira Dei.

Quantum

Quoniam enim Deus ideo genus hu-
manum oneravit tam varijs & tam multis &
magnis calamitatibus, & morte, & pœ-
nis civilibus, ut patibulo, rota, & alijs suppli-
cijs, Item, bellis, pestilentia, fame, & morbis
multiplicibus, ut sint signa nos commonefas-
cientia de ira Dei: tamen hæc tam horrendæ
pœnæ paucos mouent, nisi tunc illos ipsos,
qui patiuntur. Alij leuiter curant hæc terribi-
lia signa.

Sed hanc nostram duriciem deploremus,
& uerè expauescamus, & cogitemus, Deum
serio irasci peccatis omnibus sanctorum &
impiorum, quia Deus est iustus, & non co-
gitemus eū peccata ex leuitate remittere, quæ
si non uere irascatur. Sed simul illa sunt, Vere
irascitur peccatis, & tamen parcit suæ creaturæ,
& non uoluit eam perire. Simul & iustus
& misericors est. Et hanc mirabilem mixtu-
ram iusticiæ & misericordiæ nemo satis elo-
qui potest, sed in uita æterna discemus. Et
tamen hic incipienda est hæc doctrina. Toties
enim scriptura dicit, Filium pro nobis fuisse
precium & compensationem. Tantum pre-
cium cum persolutum sit, necesse est iram esse
se magnam aduersus peccatum. Hæc sæpe &
multum cogitanda sunt.

Deinde cogitandum est, quare opus sit
in precio & tanto sacrificio? Ad hoc respon-
dendum est: Deus habet has duas uirtutes,
Iusticiam & Misericordiam, Et utranq; retinet
mirabili

mirabili modo. Iusticiæ autem est, irasci pec-
catis & ea punire. Cum igitur uellet Deus
parcere generi humano, & tamen non omis-
sere iusticiam, decreuit, ut filius, qui erat des-
precator pro nobis, sustineret pœnam pro to-
to genere humano. Et ideo uoluit filium ad-
sumere naturam humanam, quia cum genus
humanum esset reum, oportuit aliquem in
genere humano pœnam sustinere, Et hunc
oportuit esse innocentem. Ut autem talis sus-
tinens pœnam, esset precium sufficiens & æ-
quiualens, & ut posset uincere mortem, oportuit
hunc sustinentem tantum onus, esse De-
um, quia natura humana sola, nec fuisset æ-
quiualens precium, nec potuisset sustinere
pœnam, nec uincere mortem. Ut igitur iusti-
ciæ Dei satisfieret, & Deus esset iustus, hoc
modo pœna persoluta est.

Hæc uidentur quidem mira humanæ ra-
tioni, sed causas penitus in uita æterna discer-
emus, ubi iusticiam Dei propius aspiciemus.

Postq; autem iusticiæ Dei satisfactum
est, per pœnam unius innocentis, misericor-
diam exercuit erga genus humanum, & ser-
uat reliquos. Ideo hic dicit Christus, se fieri
λύτρον, id est Bezalung.

Comprehenduntur autem in precio hæc
tria.

I. Quod sit magnus cruciatus.

II. Et quod sic sentiat iram Dei contra
peccatum, sicut nos sentire oporteret.

Vu

Quod

III. Quod hoc ualeat pro alijs.

Iam consideremus, quales poenas tulerit Christus. Non solum perfert has corporis lacerationes, quas oculi hominum uiderunt, sed etiam fert dolores in corde, in quibus sentit iram Dei aduersus genus humanum, talem, qualem nos sentire oporteret, si non essemus redempti. Iacet ergo coram Deo, quasi ipse se polluisset tantis sceleribus, quanta nos fecimus, & quia ipse magis uidet iram Dei, ideo magis dolet.

Sed quia filius, & innocens est, ideo hæc poena ualet pro alijs, & ipsi parcitur. Agnoscamus ergo aliquo modo iusticiam Dei, & magnitudinem iræ Dei, & expauescamus nos quoque, & doleamus, quod nimis securi sumus, & non sentimus magnum timorem iræ Dei.

Deinde etiam accipiamus hoc tantum beneficium fide, & uere statuamus, nos propter filium recipi. Sciamus tantæ poenæ contemptores esse, qui non credunt, pro ipsis eam satis magnum premium fuisse.

Tertio lætemur, & agamus gratias Deo, & filio, quod sic nos redemit.

Quarto moti tanta ira, & moti debito gratitudinis, desinamus peccare, & semper sit in conspectu magnitudo istius poenæ, ut iudicium & iram Dei magnificamus. Semper cogites: Ecce filius Dei iacuit in conspectu patris

patris sudans sanguinem propter tua peccata, cur tu contemnis iram Dei? &c.

Ita copiosa doctrina est in uno uocabulo precij.

Et ecce duo Cæci sedentes secus uiam audierant, quia IESVS transiret, clamauerunt dicentes, &c.

Potest breuiter recitari communis doctrina de miraculis.

Et addatur, quod fuerit in his fides, & agnitio Messiae, quia clare dicunt, Miserere nostri Domine fili David. Sic illi nominant Messiam, quia promissiones in isto populo sæpe reperebantur, &c.

CAPVT XXI.

Ite in Castellum, quod est in conspectu uestro.

Hic primum est recitanda doctrina de regno Messiae. Et initio somnium Iudæorum de regno mundi narrandum & reiiciendum.

Secundo opponenda uera narratio de regno spiritali & æterno, quod Messias ab

Vu 2

initio

initio promissus sit, cum primi parentes reciperentur post lapsum. Et quod ita condita sit Ecclesia uoce promissionis, ut in ea semper sonaret hæc promissio de hoc Domino, propter quem uelit pater æternus remittere peccata, & quod uelit hac fide coli & inuocari, quod propter hunc Dominum remittantur peccata credentibus, & exaudiamur, & hæres des uitæ æternæ efficiamur, & saluemur. Hanc doctrinam necessariam Ecclesiæ Dei amiserunt Pharisei, & sæpe obscurata est, sicut & ante hæc tempora à Monachis & à Papa fuit obscurata. Postq̃ autem iam renouata est uera doctrina, singulari Dei beneficio, sumus diligentes in ea discenda & custodienda, & exerceunda in inuocatione.

NUNC DE HISTORIA DICATUR, & de significatione.

Quare publice cum tali pompa ingressus est Christus tunc Ierosolymam?

Respondeo. Deus uult Ecclesiam non esse inuisibilem, sed uult eam uerè conspici & exaudiri in genere humano. Ideo locum certum, & gentem certam constituit, ubi nasceretur Christus, doceret, conspiceretur, ederet miracula, pateretur & resurgeret. Ideo uoluit Christus conspici, non uoluit latere. Et quia ipse est uerus & præcipuus Rex huius populi, ideo ut Rex ingreditur in urbem, sed non uult dominationem politicam habere, sed regnum æter-

æternum, in quo cum electis, quos liberauit, in omni æternitate regnet.

Publice igitur ingreditur, ut ipse tanq̃ caput Ecclesiæ conspiciatur, & ut credentes publice confiteantur, & ut impij redarguantur, & non possint se excusare propter ignorantiam.

DE SIGNIFICATIONE.

Significatio autem dulcissima est p̃ijs. Et ordine considerentur personarum discrimina in hoc spectaculo:

Filius Dei sedet in duabus Asinis, domita & indomita, id est, colligit Ecclesiam ex populo legis, & ex gentibus.

Et Apostoli & multi p̃ij comitantes, & alij obuiam euntes, sunt uera Ecclesia, confessione celebrans Messiam, uoce, palmis, ramis oliuarum, & substernendis uestibus.

Vox, Osanna filio Dauid, benedictus, qui uenit in nomine Domini:

Hæc clara confessio est, qua adfirmant, hunc uirum esse Messiam, & orant Deum, ut hoc regnum adiuuet, & fatentur hunc esse benedictum semen, de quo loquitur Promissio: In semine tuo benedicentur omnes gentes.

Item totus hic Psalmus est Prophetia de Messia, & cantabatur in Festis adsidue tanq̃ precatio, petens aduentum Messiae.

Palmæ significant tribui ei laudem, quod sit Victor.

Vu 3

Frondes

Frondes Oleæ tribuunt ei laudem, quod
adferat pacem, & quod ipsi ab eo petant pa-
cem.

Et fuit usitatum sic excipere Reges uictori-
res in triumphis.

Vestes substernere, est iuuare Ministeri-
um Euangelij nostris facultatibus. Imò pro-
pter confessionem uestes, id est, corpus etiam
amittere.

Tertius gradus personarum sunt impij
Sacerdotes, irascentes populo & Christo, qui
iubent tacere canentes Psalmum, sed Chris-
tus obiurgat eos.

Huius triumphij res significatæ geruntur
semper in Ecclesia. Nunc quoq; cum uenit fis-
lius Dei, uidelicet, cum uere excitat ipse do-
centes Euangelium, & est efficax ipse per uo-
cem Euangelij, non est inutilis uox Euange-
lij, sed aliqui conuertuntur, agnoscunt & fa-
tentur eum esse Messiam.

Hi canunt ei: Benedictus qui uenit in
nomine Domini. Lapidem quem reprobau-
erunt ædificantes, hic factus est in caput an-
guli, &c.

Gerunt Palmas & Oleas. Vos quoq; ca-
nitis hoc modo, & geritis palmas & oleas,
quando confessio sonat, quod non uelitis do-
ctrinam recipere contrariam Euangelio.

Et uestes substernite, id est iuuate Mini-
sterium uestris facultatibus.

Contra

Contra nunc quoq; uidetis hostes Euan-
gelij: Papam, Episcopos, Canonicos, Mo-
nachos, Reges & Principes, qui defendunt
Idola, & aduersantur ueræ doctrinæ sonanti
in Ecclesijs nostris.

Hæc de historia, & de significatione bre-
uiter dicta nunc sufficiant.

Post ingressum sequuntur Miracula, quæ
sunt testimonia, quod sit uerax doctor à Deo
missus, & non sit deceptor.

Primum est, quod purgat Templum.
Hoc proprium officium est Messiae, docendo
& efficacia Spiritus emendare doctrinam,
conuertere homines, & perdere sua diuina
potentia blasphemos. Hæc tunc fiunt simul,
docet, conuertit multos, sanat aliquos, & ex-
pellit ex templo ementes & uendentes.

Ex ore infantium & lactentiu
um &c.

Hanc sententiam in hac historia prodest
meminisse. Continet autem tres insignes do-
ctrinas.

Prima doctrina.

Prima hæc est, Testatur hoc dictum,
Deo placere infantes in Ecclesia, sicut & hæc
dicta: Non est uoluntas patris, ut pereat us-
nus de paruulis istis. Item: Sinite paruulos
uenire ad me, &c.

Vu 4

Hæc

Hæc testimonia meminerimus, ut consolerentur nos in omnibus periculis infantum, & agamus Deo gratias, quod recipit infantes, & eos ipsi commendemus propter hæc dicta. Curemus etiam eos baptizari, & baptismum magnificamus, quia hæc dicta non pertinent ad infantes alienos ab Ecclesia, super quos non est inuocatum nomen filij Dei.

Secunda doctrina.

Secunda doctrina, quod Deo placeant Inuocatio & obedientia & studia pueritiæ. Hoc præcipue confirmatur hoc ipso exemplo, quia hi pueri erant tales, qui iam incipiebant discere literas & doctrinam de Deo & de Messia, & quidem aliquid norant de Messia.

Cum igitur talium inuocatio & studia placeant Deo, Parentes sint seduli in adiuuandis pueris ad precationem & ad discendum. Hic sibi proponant dictum Pauli Ephe. 6. Educate pueros in disciplina & doctrina Domini.

Duo præcipit, ut pueri doceantur, & quidem de Deo, Secundo ut honesta disciplina mores regatur, non concedatur licentia potandi, huiusmodi, scortandi, & alia delicta faciendi, sicut nunc dissolutissime uiuit adolescentia, & miserabiliter corrumpitur sodalitate prauis & exemplis.

Tertia doctrina:

Tertia

Tertia doctrina grauissima est, & nobis senibus consolationem egregiam proponit.

Nos senes etiam sumus pueri, & ualde infirmi. Multa non intelligimus, & habemus magnas infirmitates in corde, multa stulte facimus. Etsi autem multa non intelligimus, tamen Deus accipit inuocationem, approbat obedientiam quamque mendicam. Recipit & curat & defendit nos, sicut mater pueros. Imo amplius dicit hic uersiculus, Deus magnas res efficit per nostram inuocationem, confessionem, Ministerium docendi. Ideo inquit: Perfecisti laudem. Deus perficit suam laudem, colligit Ecclesiam, reprimat Diabolos, dat nobis bona præsentia & æterna, per hanc uocem sonantem in Ecclesia, per homines infirmos. Nam ad nos omnes pertinet dictum: Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem.

Quare autem dicit lactentium? Quia significat nos omnes in Ecclesia alii lacte diuino, id est, uerbo Dei & Spiritu sancto. Non sunt illa salutaria opera uirtute humana. Et hic discamus, Deum uelle nobis opitulari, sicut sapissime dicitur: Petite & accipietis. Item: Si ne me nihil potestis facere. Qui manet in me, fructum copiosum feret. Ego sum uitis, uos palmites.

Mane rediens in urbem, esuriebat, & uidit Ficum, &c.

Vu 5

Hæc

Hæc est dies proxima post diem Palmas
rum, rursus plena maximorum certaminum
in Templo, & eo die illas horrendas imprecas
iones dixit: Væ uobis Scribæ & Pharisei. Et
multas utiles Conciones habuit de discrimine
regni Messie & regni mundani, de poenis
incredulorum, de differentia uerorum & fals
orum cultuum.

Prima historia est de maledictione

Ficus, & de efficacia fidei.

Historia per sese est miraculum, & est tes
timonium de doctore & doctrina, sicut alia
multa miracula. Nec indiget alia longa dedas
ratione, Nec opus est hic disputatione, quos
modo fuerint in Christo, fames, sitis, defatis
gatio corporis, & deinde alij adfectus, ira, læ
sticia & tristitia.

Quoniam fuit sine peccato, tamen nas
tura humana in eo fuit uere natura humana
integra, habens omnes potentias humanæ
naturæ proprias, uere esurijt, uere sitijt, uere
tristatus est.

Significatio autem in Ficu proposita est,
Ficus significat Synagogam quolibet tempore,
id est, tunc populum Iudæorum, Et nunc
Papam & Monachos, id est, illos, qui sibi ti
tulum arrogant Ecclesiæ, & habent folia, id
est speciem, & tamen fructus non habent, id
est ueram doctrinam, & ueros cultus, sicut etia
m alias folia Fici, significant Hypocrisin. Vt
Adam & Heua tegunt se folijs Fici, id est, nas
tura

tura humana postq̃ amisit ueram iusticiam,
deinde illam suam deformitatem tegit qualis
cunq̃ specie iusticiæ externæ &c. Et hæc ta
men non liberat à peccato & morte.

Sicut igitur Ficus arefacta est post males
dictionem; Sic arefacta est Synagoga, & are
scent omnes pompæ Pontificis, & Episcopoz
rum & Canonicorum & Monachorum, & des
inceps, cum alij etiam relinquent uerbum &
ueros cultus, tunc etiam arefient.

SEQVITVR DOCTRI

na de efficacia fidei.

Valde magnifica promissio hic propo
nitur, quæ & postulat fidem, & adfirmat
inuocationem in fide efficacem esse. Et addi
tum est iuramentum:

Amen dico uobis, Omnia quæ
petetis in oratione uestra cre
dentes, accipietis.

Obserua particulam OMNIA, & di
scas, quomodo recte & uere intelligenda sit:
Omnia, scilicet bona, quæ non pugnant cum
mandatis Dei. Et primum scias, Omnia si
ne ulla exceptione impetrari, quæ sunt neces
saria ad salutem animæ, ut remissionem peccas
torum, & donationem Spiritus sancti, & uis
tam æternam. Hæc bona nominatim petenda
sunt, & nominatim hæc ipsa certo dari & im
petrari omnia credas, sicut & alibi dicitur:
Quanto magis pater uester cœlestis dabit Spi
ritum sanctum petentibus? Deinde

Deinde de bonis corporalibus sic intelligas, dat etiam omnia necessaria corpori, sed non in specie, nec eodem modo. Et tamen dat bona corporis, aliàs aliter, quia uult nos etiam subiectos esse cruci. Non dat tibi regnum Galliae, quia nec singulis talia necessaria sunt, sed tamen dat tibi uictum, sanitatem corporis, meliorem statum filiorum & filiarum &c.

Sed hic opponitur: Imo saepe sinit nos paupertatem magnam habere, sinit nos aegrotare, ut Iob, Imo sinit etiam sanctos miserabiliter interfici, ut Ionathan.

Ad hæc respondeo: Ideo dictum est de corporalibus, quod non det eodem modo. Dat quidem omnia necessaria, sic, ut uel illa ipsa bona det, quæ petimus, ut Dauidem reducit in regnum: uel certe mitiget malum, & det alia bona, ut Ionathan consolatur in corde, & seruat eius posteritatem.

Quod autem non dat eodem modo omnia corporalia, ideo fit, quia uult nos subiectos esse cruci, ut Iob, aliquando etiam punnit nos, ut Dauidem.

Sed hanc regulam teneas firmissime: In uocationem factam in fide, nunquam irritam esse etiam in corporalibus, quia semper aut impetrat nominationem hoc bonum, quod petiuit, aut mitigationem, ut saepe dicitur: Petite & accipietis. Item: Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis.

Addit

Addit autem Christus in hoc dicto: Si non dubitabitis. Item: Credentes. In his uerbis præcipitur fides. Non sic cogites: Ego quidem petam, sed nescio, an prosit mea petitio, fortassis Deus meas preces non recipit. Imo sic statuas certissime, uere audiri propter filium tuas preces, & non fore irritas, & retineas spem & expectationem auxilij, ut sint fides & spes simul, quæ tunc sunt uera fides, & uera spes, quando sentis te hac ipsa fide & spe habere cor quietius, & aliquomodo acquiescens in Deo.

Dicetis huic monti.

Figura est, quia non uult Deus miracula ex curiositate fieri, sicut Diabolus tentat Christum, & iubet eum uolare.

Deus uult res necessarias peti, & in talibus necessarijs iuuat nos saepe supra naturam. Ut cum filij Israel ueniunt ad mare rubrum, nec possunt effugere; nisi mare eis cedat, & uiam præbeat: Hic Deus insigni miraculo eis opitulatur. Et ibi dicit Deus monti, id est, Pharaoni, & eius potentiae: abijciaris in Mare. Significat enim mons potentiam magni Regis aut Principis. Et hac similitudine hoc ipsum ostendit Dominus, quod Ecclesia suis precibus & fide sit superatura & repressura Reges & Principes. Ideo sumus ardentiores in petendo. Sicut Eliseo non potuerunt nocere hostes. Elaias & Ezechias uicerunt Sennacherib, petendo auxilium à DEO. Danieli nec Principes

Principes nec Leones nocere potuerunt. Sic Deus inter medios hostes seruat omni tempore multos. Imo Ecclesia fere semper undique circumdata est hostibus, & inter insidias Diaboli & tumultus mundi mirabiliter seruatur, iuxta illud: Ecclesia est sicut rosa inter spinas. Item: Dedi dilectam animam meam in medium inimicorum eius. Nominat Ecclesia animam suam, id est, carissimam, hanc, etsi est carissima, tamen ait circumdatam esse hostibus, & inter hos mirabiliter protegitur, quia est carissima Deo.

Et cum uenisset in Templum, accesserunt ad eum Principes Sacerdotum & seniores populi dicentes, Qua potestate hæc facis?

Differentiam peccatorum scire ualde necessarium est. Tres gradus sunt.

Vnus est, peccata & infirmitates, quæ nobiscum nascuntur, ut dubitationes, uiciosæ inclinationes ad iram, ad amores uagabundos &c. item ignorantia multæ.

Secundus Gradus, est contra conscientiam uiolare mandata Dei, ut adulterium, furtum, homicidium &c. Hi duo gradus etiam sunt peccata, & Deus ualde eis irascitur, & ea punit, tamen possunt remitti, & remittuntur agentibus poenitentiam.

Sed

Sed tertius gradus est blasphemia: Cum agnitam ueritatem oppugnat aliquis sciens & conuictus euidentia testimoniorum scripturæ uel miraculorum, Et tamen pertinaciter aduersatur, uel regni causa uel ambitione, uel odio, uel quocumque modo Diabolico ardens, ut nunc Papistæ Sacerdotum coniugia improbant, & defendunt impias Missas, & inuocationem mortuorum.

Tales tunc erant Pharisei, qui quantum manifesta miracula uidebant, tamen interrogant: Qua potestate hæc facis? Ideo Christus eorum peccatum discernit ab alijs gradibus. Alij perueniunt ad poenitentiam, & conuertuntur. Vos Pharisei peribitis, nec uultis conuerti.

Hos gradus diligenter consideremus, propterea hic dicitur: Meretrices & publicani præcedent uos in regno Dei.

Ac ut pertinacia Phariseorum sit conspectior, facit mentionem Christus prædicationis Iohannis. q. d. Iam antea ostendistis impietatem & pertinaciam uestram, quia nolulistis audire Iohannem, cui Deus testimonia dederat in natiuitate, quia natus est ex matre anus & sterili. Et angelus expresse dixerat, eum fore testem Messiae.

Sed huius prædicationem pertinaciter contempsistis, nunc meam contemnitis. Et addunt Pharisei impietatem impietati, quod dicunt contra conscientiam, se nescire, an Iohannes fuerit à Deo missus.

Postea

Postea proponit exemplum de agentibus poenitentiam, & non agentibus.

Homo quidam habuit duos filios. Alter dixit se non iturum in Vineam, & agens poenitentiam, iuit. Alter dixit se iturum, & non iuit. Hic perseverans in contumacia, plus peccat. Tales inquit esse Phariseos.

ALIAM PARABOLAM AUDITE.

Homo quidam erat paterfamilias, qui plantauit Vineam, & sepem circumdedit ei, &c.

Paterfamilias plantauit Vineam, id est, Deus elegit populum Israel. Et circumdedit sepem, id est, Legem. Et fecit ibi torcular, id est, Ministerium doctrinae. Et aedificauit turrim, id est, dedit eis regnum & Templum. Et elocauit agricolis, id est, semini Jacob. Et abiit, & misit seruos, id est, Prophetas quolibet tempore, Eliam, Eliseum, Esaiam, Zachariam, Ionam, Ieremiam, hos interfecit populus. Tandem misit filium, hunc quoque interfecit populus.

Et quidem ut signa pertinaciae & blasphemiae describeret, nominatim dicit eos excusso Domino uelle proprium regnum constituere. Occupemus inquit, haereditatem, sicut postea in passione dicunt: Nolumus hunc regnare super nos.

Hæc

Hæc blasphemia, & hic morbus est causa omnium malorum. Impij uolunt ipsi suo iudicio, sua sapientia, suo arbitrio constituere religiones, & regimina, & inflectunt resolutiones ad suam commoditatem, & non uolunt pati Gubernatorem Deum. Semper in corde clamant: Nolumus hunc regnare super nos. Hæc est horrenda insania, contemnere Deum, & uelle religiones & regna constituere utilia nobis, quali nihil sit Deus, sicut Reges Israel, sicut Nabogodonosor statuam erigit, sicut Antiochus & alij multi uoluerunt religiones & cultus instituere suo arbitrio, quasi nihil sit Deus, sed ipsorum sapientia sit gubernatrix & non Deus.

Hoc malum in mundo sæpe grassatur, & iam etiam grassatur. Papa & Reges etiam uolunt constituere statum, qualem ipsi uolunt, excusso Deo, & clamant sicut Iudæi: Nolumus hunc regnare super nos.

Hoc peccatum discamus intelligere & fugere, & Deum oremus, ut in hanc cecitatem non ruamus, sed semper toto corde oremus, ut filius Dei sit gubernator noster, ut ipse regat, ut hæreditas regni penes ipsum maneat.

Hic duo contraria sunt:

Hic est filius meus dilectus, hunc audite. Et, Nolumus hunc regnare.

Obtemperemus Deo præcipienti, ut filium audiamus, sicut & in Psalmo dicitur: Osculamini filium, Et poenæ adduntur contra filij

filij contemptores: Cito exardescet ira eius.
Et hic de poena dicitur: Malos male perdet.
Perdidit Deus tales contemptores inde usque
ab initio, In diluuiio, in poena Pharaonis, in
poena Cananæorum, in poena populi Israel,
& deinde deleta Ierosolyma, Sic etiam per-
det Canonicos, & Episcopos & Monachos.

Sequitur dictum Psalmi.

**Lapidem quem reprobaue-
runt ædificantes, hic factus est
in caput anguli.**

**A Domino factum est hoc,
& est mirandum in oculis no-
stris.**

Hunc dulcissimum versiculum debetis
meminisse omnes, & illi, qui legere possunt, to-
tum hunc Psalmum sæpe legant, quem quis-
dem Iudæi tunc singulis Sabbatis cantabant,
& mirum est, tantam fuisse cœcitatē, ut in-
telligere noluerint. Prædicat autem clare Mes-
siam passurum esse, & tamen postea regnaturum
esse, & collecturum æternam Ecclesiam.
Multa igitur docet nos hic brevis versiculus,
Videlicet:

Quod Messias uenturus fuerit & passus
rus, & quod ipsa Synagoga sit aduersatura
Messiæ, & quod Messias sit futurus uictor, &
collecturus Ecclesiam ex gentibus & Iudæis.
Caput

CAPVT XXII.

**Simile est regnum cœlorum
homini Regi, qui fecit nuptias
filio suo, &c.**

V Sitata est similitudo, conferre fœdus
& amorem filij Dei erga Ecclesiam,
cum nuptijs.

Item Euangelij prædicationem cum ipso
conuiuio nuptiali.

Et si hæc misera natura non ita uagos & im-
puros amores haberet, illustrior hæc similitu-
do esset. Et hæc ipsa similitudo ad Ephe. 5. res-
citatur & in Psal. 45. Eructauit cor meum uer-
bum bonum, Vbi dicitur: Concupiscet Rex
decorem tuum, quia ipse est Dominus Deus
tuus, & adorabunt eum.

Et hic amor filij sæpe cogitandus est, Sic
nos amauit in primo lapsu, ut esset pro nobis
deprecator. Sic nos amat deinceps, ut sit fas-
tus uictima pro nobis, & ut semper curet,
exaudiat, iuuat, saluet nos ipsum inuocantes.

Et uidete quomodo Psalmus dicit: Et
concupiscet Rex decorem tuum. Quam mira
est hæc descriptio: Qualis est decor Ecclesiæ?
Misera Ecclesia adhuc est morbosa, circumfert
carnem uitiosam, & præterea est onerata ca-
lamitatibus summis, morte, & persecutioni-
bus uarijs. Qualis species est Adæ & Heuæ,
stantium iuxta cadauer Habel?

Xx 2

Qualis

Qualis est species David fugientis, & omnium Martyrum? Qualis species nunc est nostra? sumus miserrimi. Sed huic speciei has consolationes opponamus, quod Rex noster, filius Dei, pronunciat nos pulchros esse, & quidem concupiscit nos, simus contenti, quod nostro sponso placeamus.

Vicissim autem docet hic Psalmus, Quo modo hic sponsus excipiendus & amandus sit. Iubet, ut eum adoremus, & nominatim dicit esse Deum, ut textus inquit. Vult igitur eum timeri, vult ei credi, vult eum inuocari, & vicissim diligi, ut sponsum & saluatorem.

Hæc breuiter dicta sint de his nuptijs. Sed dolendum est, quod hanc tantam bonitatem Dei, & tantam magnitudinem amoris erga nos non curant homines.

Hoc narrat iam similitudo, dicit uocatos ad conuiuium non uenire, imo etiam occidere doctores, Prophetas & Apostolos, qui uocant genus humanum ad hoc conuiuium. Et nominatim prædicat hic Christus huic populo Iudæorum interitum. Et dicit postea, Ecclesiam ex gentibus colligendam esse.

In his concionibus semper de poenis ingrati tudinis mundi cogitandum est, ut nos ad timorem Dei & ad poenitentiam exuscitemus.

Item discenda est doctrina, quod gratis propter filium Dei, non propter legem recipiamur.

Postq̃

Postq̃ autem dixit de illa noua Ecclesia collecta ex gentibus, hic rursus ostendit discrimen uerè credentium & Hypocritarum, qui secundum externam speciem sunt in Ecclesia & in conuiuio, & tamen non uere credunt, non uere adorant sponsum, non habent, inquit, uestem nuptialem. Omitto autem longas & multiplices disputationes de ueste, & dico simpliciter: Vestis nuptialis est uera & uiua fides, quæ in uera poenitentia sentitur, & erigit corda, & accendit inuocationem ueram, spem & confessionem, & alios fructus, qui sequi debent. Hæc Fides uera, non simulata, est uestis nuptialis, sicut in Hosea dicitur: Desponsabo te mihi in fide.

Et in hoc ipso Psalmo dicitur: Audi filia, & uide, & inclina aurem tuam. Hic sponsus uult se audiri, uult nos aures inclinare, id est, uera fide amplecti Euangelium &c.

Discamus igitur hoc loco hæc tria:

I. Quod ueri cultus in Ecclesia sint, hæc fides & uera poenitentia, uera inuocatio, spes & dilectio.

II. Quod in Ecclesia, in hac uita sint mixti uere credentes & Hypocritæ, & non offendamur, quod non omnes in Ecclesia sint sancti & firmi, sed sciamus Ecclesiam tale corpus esse, quod multos continet malos. Et tamen certum est, nusq̃ esse Ecclesiam Dei electam, nisi in hoc ipso cœtu uocatorum, in quo si

Xx 3

mul

multum multi sunt Hypocritæ. Non igitur curandum est in solitudinem, ut Eremitæ fecerunt, nec faciendæ aliæ congregationes clam, sicut Anabaptistæ fecerunt. Sed maneat in hac Ecclesia, ubi audis filium Dei, huic inclina aurem.

III. Sequitur poena impiorum, Et nominat Tenebras, quæ foris sunt, id est, extra regnum cælorum sunt tenebræ, & stridor dentium, id est, horribiles pauores & dolores, de quibus cogitemus, ut timentes iudicium & iram Dei, conuertamur ad Deum, & quæramus hunc nostrum sponsum, filium Dei, uere nos diligentem ardenti amore.

Multi sunt uocati, pauci electi,

Consolatio est & comminatio.

Consolatio pro pijs, qui cum uident multos deficere, Item multos in Ecclesia uiuere in manifestis sceleribus, offenduntur, & disputant secum, An talis coetus possit esse uera Ecclesia Dei, in qua tam multi sunt leues, inconstantes, item alioqui contaminati manifestis delictis. Sed in multis concionibus pingit Christus talem speciem Ecclesiæ, ut significet, in hac uita Ecclesiam esse & fore coetum magnum, in quo sint & erunt multi Hypocritæ. Sed tamen in hoc ipso coetu sonante Euangelium, est & erit Ecclesia electorum, & non alibi. Hæc consolatio primum in hoc dicto consideranda est.

Sequitur

Sequitur comminatio contra negligentes. Omnes comminationes in tota doctrina cœlesti à principio mundi usque ad finem ideo proponuntur, ut aliqui moti admonitione & comminatione Dei, conuertantur, sicut ostendit historia Ionæ.

Et omnes comminationes intelligantur cum hac exceptione, quod agentibus poenitentiam Deus uelit remittere peccata. Et confessoratur huc ius iurandum: Viuo ego, nolo mortem peccatoris.

Sed hic obijciunt multi: Si electio Dei saluat, nihil opus est nostra conuersione. Et si quis non est electus, nihil prodest ei conuersio. Contra hunc perniciosum errorem necesse est omnes homines recte doceri, & bene confirmari.

Ac primum teneatur hæc regula: Nos de uoluntate Dei debemus iudicare ex uerbo reuelato, & non ex ullis alijs imaginationibus. Nec debemus quærere Deum sine ipsius Euangelio.

Iam in Euangelio docuit, quomodo recipiat hominem, & quomodo renunciet. Certum est, quod recipiat agentem poenitentiam & credentem. Hanc sententiam firmissime retineas, quæ etiam sine ulla dubitatione uerissima est. Et quando homo sic discedit ex hac uita, agens poenitentiam, & credens, tunc sine ulla dubitatione est electus.

Oportet tamen in hac uita fieri conuersionem, iuxta illud: Sis fidelis usque ad

X x 4 mortem,

mortem. Id est: Incipias in hac uita, & in morte non abicias fidem.

Econtra certissimum est ex Euangelio, displicere Deo omnes, in quibus non est poenitentia seu conuersio, & qui contemnunt Euangelium. Et si quis sic discedit sine poenitentia & sine fide, is haud dubie reiectus est, sicut Iohannes inquit: Qui non credit in filium, ira Dei manet super eum.

Hæc scire de uoluntate Dei & de electione uel reiectione satis est, Nec aliam uoluntatem querito, sed iuxta hoc uerbum iudicato, quod uere est lucerna sanctorum.

Secundo, cum hæc scias, quod uerissimum sit, agentem poenitentiam & credentem recipi, & electum esse, si sic discedit, & quod oporteat in hac uita fieri conuersionem: Incipias conuersionem, & iureiurando Dei te consolari: Viuo ego, nolo mortem peccatoris &c. & non sis blasphemus contra filium Dei, non cogites, quod frustra missus sit.

Confirmes te etiam his promissionibus uniuersalibus: Venite ad me omnes, qui laboratis &c. Omnis qui inuocauerit nomen Domini saluus erit. Deus uult omnes homines saluos fieri.

Tertio non remoretur te hæc imaginatio, quod non possis efficere conuersionem. Imo potes, Deo iuuante, & ipse uerè uult iuuare, & iuuat petentes, iuxta illud: Quanto magis
Pater

Pater cœlestis dabit Spiritum sanctum petentibus: Deus non cogit, non trahit te sicut lapidem, repugnantem & nolentem, sed te quoque uelle oportet. Et quando uis & petis, certissimum est, te ab ipso iuari. Hæc consolationes ueræ sunt & necessariae omnibus. Et magnum & perspicuum argumentum est, quod Deus uere iuuat confugientes ad filium:

In Deo non sunt contradictoriæ uoluntates.

Promissiones sunt uniuersales.

Ergo uerissimum est, quod omnes recipit & uult iuuare, cum dicat: Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit.

Tu igitur uideas, ut in illam promissionem te includas, nec dubites, te quoque recipi & exaudiri. Et aliter de uoluntate Dei sentiens discedit ab eius uerbo, & non iudicat de Dei uoluntate iuxta uerbum, sed iuxta humanas & peregrinas imaginationes.

Tunc euntes Pharisei consiliū inierunt, ut eum caperent in sermone.

DE CENSU.

Priusquam de quæstione Phariseorum dicam, prius dicendum est de illa ipsa historia, quæ fuerit pecunia, & quod Tributum, de quo interrogant, inde poterit intelligi,
X. x 5 quam

quam speciosam causam habuerint Iudæi,
non dandi huius Tributi Romanis.

Historia Exodi 30.

Deus mandauit singulis hominibus in
Israel, qui attigerant uicesimum annum, dare
quotannis templo didrachmum, quod ualeat
nostra pecunia unum quadrantem aurei Rhe-
nani. Hac pecunia uoluit Deus conseruari æ-
dificium Templi, & reparationem librorum,
& instrumentorum, item, iuuari pauperes
Sacerdotes, & uiduas & orphanos. Et in sum-
ma hic erat præcipuus Thesaurus in hac tota
gubernatione, Et erat pecunia magna. Credo
illo tempore Christi circiter tres tonnas auri
quotannis fuisse, quia in magna gubernatio-
ne opus est pecunia.

Cum autem Romani uiderent, quotan-
nis tantam pecuniam ad Templum conferri,
metuebant, ne Iudæi, qui alioqui facile mo-
uebant seditiones, instructi hac pecunia,
facilius rebellarent, hanc pecuniam ad Roma-
num fiscum transfulerunt, quia inde facile
præsidia alere poterant.

Iudæi autem ægreferentes furæ Reipub-
licæ tantam pecuniam eripi, passim dispus-
tabant, hanc pecuniam Romanis non dan-
dam esse, & speciosam causam allegabant:

Templum & iura Templi oportere defen-
di, & Deum piæ causæ adfuturum
esse, sicut tempore Machabæorum ad-
fuerat defensoribus Templi.

Hæc autem pecunia iure diuino erat at-
tributa Templo, Ergo

Ergo propter hanc pecuniam bellum mos-
uendum esse ratiocinabantur.

Hoc argumentum ualde speciosum est,
& difficulter solui potest. Cum igitur esset pe-
riculosa quæstio, proponunt eam Christo, sci-
ebant enim, offensurum esse alterutros, Ro-
manos aut populum.

Sed Dominus respondet eis acute. Et si-
mul de duabus maximis rebus eos docet, ob-
surgat eos, quod tumultuabantur de pecunia,
& negligebant alia principalia Templi iura,
scilicet ueram doctrinam, & ueram inuocatis-
onem, & iubet eos seruitutem ferre in re cor-
porali. Hæc est breuis summa huius quæstio-
nis, in qua multa sunt discenda.

Primum sicut Deus ea lege præcepit,
dari quotannis aliquid ad Templum, ita sci-
ant homines, singulos debere adiuuare con-
seruationem Ministerij Euangelici, pro suis
facultatibus. Et impie faciunt plurimi homi-
nes, qui nihil uolunt conferre ad Ministerij
conseruationem. Et propter hoc peccatum
Deus punit homines, ut in Aggæo, expresse
scriptum est: Ideo Messes esse tenuiores,
quia negligent ædificationem Templi, &
tantum priuatas ædificationes curent.

Secundo, ad intelligendum Argumen-
tum Phariseorum, opus est scire: Duo ge-
nera esse promissionum.

Vna

Vna est præcipua promissio gratiæ, quæ est uniuersalis, & promissa propter filium gratis, omnibus fide accipientibus. Hanc promissionem certò uult Deus ratam esse omnibus, quolibet tempore, cum accipiunt eam fide, siue corporalia bona habeamus, siue eripiuntur nobis corporalia bona. Ideo recte dicit Iob: Etiam si occidet me, sperabo in eum. Et Dominus inquit: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Item Esaias, Vbi habitabit Dominus? In contritis & adflctis. Non igitur abiectus est homo à Deo, propter calamitates. Et sapientia necessaria est Ecclesiæ, scire, quod Deus uelit nos retinere hanc uerissimam consolationem, quod necesse sit Deo credere, & promissionem gratiæ retinere, etiam cum magnis poenis opprimuntur. Vt Dauid recte facit, quod retinet promissionem gratiæ, etiam cum iustis poenis obruitur. Saul non recte facit, quod abiicit promissionem gratiæ, & deficit à Deo, postq̃ sentit poenas.

Imo Deus ideo exiit nos omnibus bonis corporalibus, ut fidem probet, An firmus adhæreamus suo uerbo, quam bonis corporalibus. Hæc diligenter consideranda sunt, Et hoc breue dictum Iob sit infixum animis: Etiam si occidet me, sperabo in eum.

Aliæ sunt promissiones bonorum corporalium, quia uerum est, hanc uitam corporalem Ecclesiæ, etiam curæ esse Deo, Sicut Psalmus

mus dicit: Non mortui laudabunt te Domine. Promisit igitur bona corporalia, & uult ea à se peti & expectari. Sed hæ promissiones semper intelligendæ sunt cum exceptione crucis & castigationis. Deus sæpe punit sanctos, & propter aliqua peccata, eripit eis bona temporalia. Sicut eripit Dauidi regnum, & totum populum mittit in exilium in Babylo-nem. Et quotidie multos etiam sanctos punit propter peccata.

De his promissionibus sciendum est, quod Deo debemus obedientiam in poena, & nostram conuersionem & fidem in illa obedientia ostendere, & petere poenarum mitigationem. Ita Deus mitigat rursus poenas. Sic populo Israel fuit promissa libertas & patria certa. Sed propter peccata sæpe uenerunt in seruitutem & in exilium. Ibi in exilio debebant esse obedientes, & conuerti ad Deum, & petere liberationem. Nec fuit peccatum, aut aliquid contra legem, pati exilium.

Sic tempore Christi non fuit peccatum, amissio illius pecuniæ, sed fuit poena corporalis, quam tolerare debebant.

Hoc satis sit dictum de discrimine promissionum, & hanc doctrinam bene meminisse debetis.

Nunc dicamus de argumento Phariseorum.

Iura Templi sunt defendenda, scilicet, Doctrina & uerus cultus debent defendi & retineri

neri debitis modis, docendo & confitendo & patiando. Cum uero pecunia eripitur, non est peccatum, sustinere poenam, imo peccatum esset, tunc mouere seditiones, quando Deus non dat Duces idoneos.

Pharisæi multum uociferabantur de pecunia, & negligebant doctrinam & ueram inuocationem. Ideo Christus inuertit argumentum contra ipsos: Iura Templi sunt defendenda, scilicet recte docendo, & ueris cultibus. Hæc date Deo, Hæc sunt debita Deo, cur de pecunia clamatis, & negligitis ueram doctrinam? Iura Templi immutabilia sunt, uera doctrina & ueri cultus.

Sed pecuniæ collatio, est res mutabilis, cum Deus punit uos amissione pecuniæ, seruanda est poena. Et tamen ueram doctrinam & cultus pios retineri oportet.

Ideo Christus inspicit nomisma, ut eos conuincat, quod iam sint in seruitute: Estis Serui, & iam uictor abstulit uobis hanc pecuniam. Mementote igitur, uos puniri, & conuertimini ad Deum.

Et quia ibi nominatur Cæsar, etiam duæ commonefactiones simul significantur.

Prior commonefactio: Cum sit quarta Monarchia, & uos habeatis in ipsa terra peregrinos magistratus, Romanum præsidem, cogitate tempus adesse, quo Messiam uenturum prædictum est.

Altera commonefactio, Cogitate finem esse

esse totius politiæ uestræ, & templi uestri. Ideo frustra iam de pecunia disputatis.

Est ergo & hæc altera solutio argumenti: Iura Templi sunt defendenda, & Deus aderit, scilicet, donec uult manere hoc Templum.

Hæc sunt iura Templi, scilicet, donec uenit Messias, sed iam adest Messias, Ergo iam non dimicandum est de Tributo.

Hæc est summa huius narrationis, in qua præcipue hæc duo obseruate:

Primum quod necessaria est collatio ad Ministerium Euangelij.

Secundum, quod differentia est inter Promissionem gratiæ, & promissiones bonorum corporalium.

DE DICTIS ISTIS:

Date Deo, quæ Dei sunt, Et
Cæsari, quæ sunt Cæsaris.

Tria hic continentur.

I. Ordo præceptorum, ut mandata Dei anteferantur humanis.

II. Qui cultus ueri sint Dei.

III. Quæ obedientia potestati tribuenda sit, & quæ res sint potestatis.

De ordine perspicua doctrina est, iuxta regulam: Oportet Deo magis obedire, quam hominibus. Quandocumque non congruunt mandata hominum, cum mandatis diuinis.

nis, tunc necesse est omittere humana mandata, & obedire diuinis, ut fecerunt Israelitae in Babylone, non uolentes adorare Statuam.

Ita & nunc debemus facere, cum mandatur, ut Papistica Missa restituatur, uel fiat inuocatio mortuorum, uel falsa doctrina recipiatur, necesse est contradicere. Item pii Sacerdotes, qui non sunt idonei ad caelibatum, debent honestum coniugium contrahere.

Ex talibus exemplis potest intelligi regula: Oportet Deo magis obedire, quam hominibus. Haec regula debet regere & discernere omnes leges.

Date DEO, quae Dei sunt.

Qui nam sunt cultus proprii Dei? Breuis & planissima responsio est: Totius Decalogi opera, recte intelligendo Decalogum, sunt ueri cultus Dei. Et hi cultus iusto ordine sunt tribuendi Deo, iuxta illud: Si uis ingredi in uitam, serua mandata, Item: Lucerna pedibus meis uerbum tuum.

Item Ezechielis 20: In praecipis meis ambulate, non in praecipis patrum uestrorum.

Hanc sententiam bene mementote. Expresse prohibet sequi traditiones humanas, & contra alligat nos ad mandata Dei.

Iam propone tibi totum Decalogum, & ordine in singulis praecipis discas, quae opera Deus

Deus postulet, & quomodo ei placeant, & quomodo fieri possint.

In primo praecipito, postulat cognitionem uerae doctrinae reuelatam a Deo, & traditam per Christum, Prophetas & Apostolos. Et ut hanc totam doctrinam firma fide amplectamur.

Deinde postulat timorem, fidem, quae est fiducia misericordiae, dilectionem, spem, patientiam, humilitatem. Et placet haec obedientia fide propter Christum.

In secundo praecipito postulat

Prædicationem.

Inuocationem.

Confessionem.

Gratiarum actionem.

Religionem iurisiurandi.

In tertio. Conseruationem Ministerij Eusangelici & Sacramentorum.

In quarto, Obedientiam debitam parentibus & Magistratibus, sed eatenus, ne obtemperemus in mandatis pugnantibus cum mandatis Dei.

Et haec sequentia opera placent Deo, quando praecedunt illi cultus primae tabulae, & praelucet fides, quae est fiducia misericordiae propter filium promissae.

In quinto, Postulat, ne aliorum corpora iniurijs adficiamus, & ne alios sine ordine iudiciorum interficiamus.

Yy

In sexto.

In sexto, Præcipit castitatem; id est, ne polluantur corpora uagis libidinibus, sed ut in coniugio caste uiuant homines, quibus coniugio opus est.

In septimo, Prohibet furta, usuras, deceptiones in emendo & uendendo, &c.

In octauo, Prohibet omnia mendacia, & calumnias, & præcipit ueritatem.

Hæc opera regunt totam uitam, & sunt ueri cultus Dei, & Deo placent, quando fiunt, ut dictum est, in uera fide.

Hic necesse est doceri homines de alijs operibus, quæ fingunt homines. Sicut semper Diabolus in mundo alia opera seminauit, ut obscuraret ueros cultus: Ita sunt excogitati Monachatus, priuatae missæ, inuocationes mortuorum, De his omnibus teneamus hæc regulas:

I. Corinth. 7. Fugite Idolatriam.

Item, Matth. 15. Frustra colunt me mandatis hominum. Simus igitur cauti & uigilantes, ne alios cultus recipiamus, qui non sunt traditi in uerbo Dei.

Date Cæsari, quæ sunt Cæsaris.

Hic confirmatur obedientia debita potestati. Et simul meta circumdatur. Iubet ut dentur Cæsari aliqua, sed illa nominatim, quæ sunt Cæsaris.

Non omnia sunt Cæsaris, uidelicet, doctrina

doctrina de Deo non est Cæsaris; id est, Cæsar non habet potestatem condendi nouam doctrinam, nec mandandi, ut falsam doctrinam & impios cultus amplectantur homines.

Secundo: Non omnia corporalia sunt Cæsaris. Tua uxor non est Cæsaris, Tua filia non est Cæsaris. Imo etiam non omnes illæ res, quæ æstimantur pecunia, sunt Cæsaris. Tua domus, tuus ager, tuus hortus non est Cæsaris. Et tenentur Cæsar & Principes etiam hoc præcepto, Non furtum facies.

Quæ res igitur sunt Cæsaris seu principum?

Tria genera sunt.

I. Honos, Id est uera reuerentia erga superiorem, ut te eis subijcias, & nihil contra eos moliaris, non sis seditiosus aut contumeliosus contra eos.

II. Obedientia in externis mandatis, pertinentibus ad pacem corporalem, quæ non pugnant cum mandatis Dei, ut quando præcipiunt labores Militiæ, aut Vigiliarum, aut condunt Statuta de emptionibus & uenditionibus & similibus rebus.

Item obedientia in legitimis poenis.

III. Debentur eis stipendia, id est, tributa ordinaria, & alia legitima tributa, quorum talis debet modus esse, ut sint stipendia, sicut Ioannes inquit; Estote cõtenti stipendijs uestris.

Yy 2 Id est, sint

sint tributa, quæ ad pacis conseruationem conferantur, non sunt explicationes tantæ, ut miser populus cum paruis liberis cogatur famem pati, sicut scriptum est Ecclesiastici 33. Cibaria, uirga, & onus Asino: Ita seruo, parnis, disciplina & opus. Principes debent populum ita regere, ut tueantur disciplinam, & curent, ut populus non corrumpatur ocio. Et debent eis relinquere mediocrem uictum. Non adigant miseros pueros ad famem, non bibant sanguinem miserarum puellarum & puerorum. Et deberent Principes bene considerare hoc uerbum: Quæ sunt cæsaris, ut discerent, non omnia esse Principum, quia ipsi etiam debent obedire huic mandato: Non furtum facies.

In illo die accesserunt ad eum Sadducaei.

Hic iterum consideretur, qualis tunc fuerit forma Ecclesiæ, & discamus in tanta uarietate sectarum quærere, quæ & ubi sit uera Ecclesia, & sciamus nos singulos oportere esse membra ueræ Ecclesiæ, & sit in nobis cura, ut adiungamus nos ueræ Ecclesiæ Dei, sicut scriptum est Psalmo 27: Vnum hoc petij à Domino, hoc requiro, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus uitæ meæ. Et Psalmo 84. Beati qui habitant in domo tua Domine. Et Psalmo 92. Plantati in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri florebunt.

Hæc

Hæc & similia dicta præcipiunt, ut quæramus, ubi & quæ sit uera Ecclesia, ut curesmus, ut nos ipsos etiam ei adiungamus.

Iam uidete, qualis tunc fuerit species. 27
Habebant nomen populi Dei, omnes in illa Politia, & tamen multi erant hostes ueræ Ecclesiæ, Erant sectæ duæ potentes Pharisei & Sadducaei. Et Sadducaei adeo impij erant, ut negarent animas esse immortales, & negarent resurrectionem mortuorum, denique prorsus negabant restare aliam uitam, post hanc, Sed hominum uitam credebant finire in morte, sicut pecudum uitam, & nullum restare iudicium post hanc uitam. Cumque negarent hoc præcipuum fundamentum Articulorum fidei de uita post hanc uitam, & de iudicio futuro, manifeste erant hostes Dei & Ecclesiæ. Act. 23.

Alij erant Pharisei, qui corrumpebant doctrinam de Messia, & nihil norant de iusticia fidei. Erant tales, quales nunc sunt Mahometistæ.

Cum igitur nec Sadducaei nec Pharisei essent Ecclesia Dei, seruauit Deus tamen alia qua uera membra suæ Ecclesiæ, uidelicet Zachariam, Simeonem, Ioseph, Elizabeth, Annam, Mariam, & alios ualde multos, qui fundamentum doctrinæ integræ retinebant.

Ita nunc sunt Papistæ, Monachi, Canonici, fanatici, partim prorsus sunt Epicurei, partim tollunt aliquos articulos fidei, & manifesta

Yy 3

nifesta Idola stabiliunt, & tamen nominant se Ecclesiam, & summos Episcopos Ecclesiae. Vbi igitur est Ecclesia? & qui homines sunt Ecclesia? Respondeo: Deus semper seruat aliquem Coetum in genere humano, qui est uera Ecclesia, custos Euangelij, Hic Coetus amplectitur puram Euangelij doctrinam & incorruptam, in omnibus articulis fidei, & habet uerum usum Sacramentorum, & non pertinaciter defendit Idola. Imo damnat & fugit omnem Idolatriam, quatenus eam agnoscit & intelligit. Talis coetus sine ulla dubitatione est Ecclesia Dei, in qua homines exaudiuntur & saluantur à Deo. Iuxta haec dicta:

Iohannis 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diligit eum, et ad eum uenimus, et mansionem apud eum faciemus.

Item Iohannis 17. Pater sanctifica eos in ueritate tua, sermo tuus est ueritas.

Item Gal. 1. Si quis aliud Euangelium docet, Anathema sit.

Haec dicta utrunque docent, & quod Ecclesia Dei ibi sit, ubi uox Euangelij incorrupta est, Et quod illi homines non sint Ecclesia, qui sunt hostes uerae doctrinae.

Hanc consolationem teneas, & scias uere esse Ecclesiam Dei, ubicunque Euangelium recte & sine corruptelis docetur, & recte admistrantur Sacramenta, & non defenduntur Idola

Idola pertinaciter. Et cum didicisti, quae sit uera Ecclesia, te quoque adiungas illi Ecclesiae in usu Sacramentorum, & in Confessione tua.

Talis est Dei beneficio Ecclesia in hoc ipso Oppido, & in alijs, ubicunque eadem doctrina docetur. Et scitote uos esse in uera Dei Ecclesia, cum estis adiuncti huic congregationi.

Hanc consolationem non sinatis uobis eripi. Haec admonitio hoc tempore necessaria est, & saepe repetenda, & à uobis saepe cogitanda.

Nunc uenio ad argumentum Christi de uita post hanc uitam.

Videte quam tristes tenebrae fuerint in illo populo, Saducei palam negauerunt uitam post hanc uitam. Et quae fuerunt ridicula argumenta. Ita insaniunt homines, quando discedunt à uerbo Dei, & quaerunt ipsi cauillationes pro suis opinionibus. Christus soluit eorum argumentum, Et dicit in uita aeterna non futuram commixtionem talem, ut sit in consugio in hac uita.

Postea opponit egregium argumentum.

Deus est Deus uiuentium, non mortuorum.

Deus est Deus Abrahæ,

Ergo Abraham uiuit.

Hoc argumentum continet egregiam consolationem, non solum de futura uita, sed etiam de hac uita, quod scilicet Deus uere curat nos, quia dicere, quod Deus sit Deus uiuentium,

uiuentium, est dicere, quod curet, quod benefaciat, seruet eos, quorum se nominat Deum, sicut in primo præcepto dicitur: Ego sum Dominus DEVS TVVS, id est, te curans, exaudiens, iuuans, seruans.

Hoc bene consideres, & in tua inuocatione semper excitetur fides, quod inuoces non ociosum Deum, sed qui te uerissime uult curare, exaudire, iuuare, saluare, si credis in filium.

Cæterum bene refutati sunt Sadducæi, ipsa resurrectione Christi, & aliorum multorum, qui resuscitati sunt & conspecti à multis.

Pharisæi autem audientes, quod silentium imposuisset Sadducæis, &c.

Interrogauit eum unus ex eis Legislator.

Audiuistis pugnam cum Sadducæis. Nunc sequitur pugna cum Pharisæis, hos quoque refutat & uincit Christus, & taxat eorum præcipuum errorem, quod ignorabant, quis esset Messias, & quæ sint eius uera beneficia, & quale futurum esset regnum. Et sicut doctrinam ueram de Messia ignorauerunt, ita doctrinam de iusticia fidei nesciuerunt. Has tantas tenebras hic taxabit Christus. Et sunt hic duæ disputationes; Prior de Lege. Altera de

de Euangelio. Hic primum necesse est nos cogitare de discrimine legis & Euangelij. Hoc discrimen conspici in Ecclesia necesse est.

Lex est doctrina à Deo tradita, præcipiens quales nos esse oporteat, & quid nos facere aut non facere oporteat, & requirens perfectam obedientiam, & promittens bona pro perfecta obedientia, & uere irascens omnibus, qui non præstant perfectam obedientiam, & puniens omnem inobedientiam, sicut scriptum est: Maledictus qui non manet in omnibus, quæ sunt scripta in Lege. Et in summa, Lex est ipsa uox Decalogi, qui damnat omnes homines in hac corruptione naturæ, quia nemo est sine multis & magnis peccatis, Et Deus uerè irascitur peccatis, sicut ibi dicitur: Deus est ignis consumens.

Vel.

Lex Dei, est æterna & immota sapientia Dei, & norma iusticiæ in uoluntate Dei, discernens bona & mala, communicata rationali creaturæ in creatione, & patefacta postea suo uerbo, ut sciamus, qualis sit Deus, & obligans omnes rationales creaturas, & uult omnes sibi conformes esse, & damnans omnes non congruentes ad illam æternam & immotam sapientiam Dei, &c.

Sed Euangelium est prædicatio poenitentiae, & promissio remissionis peccatorum, &

Y y 5

iusticiæ

errr, r

n. r. d.

Euang. scd

ex Lege p

tenda ill.

Rom. 7.

iusticiæ & uitæ æternæ, exhibendæ propter
mediatorem filium Dei, gratis, & accipiendæ
fide.

His discriminibus constitutis, iam sciendū
est, quod homo non accipiat remissionem
peccatorum, nec sit iustus propter legem
uel sua merita, & multo minus propter Monachatus
& similes ceremonias.

Sed lex ideo prædicanda est, ut ostendat
& accuset peccatum, & nos territi agnita ira
Dei confugiamus ad filium Dei, ut ab ipso saluemur.

Incipiunt ergo disputationem de lege.
Pharisæus interrogat, Quod sit magnum mandatum
in lege? Respondet Christus sapientissime de
summa legis et præcipuis mandatis. Diligas
Deum ex toto corde, Et secundum simile huic:
diligas proximum tuum sicut te ipsum.

Quare adiecit Christus, Secundum? Hic
taxat Phariseum, quia Phariseus imaginatur,
longe maiora mandata esse ceremonialia, quæ
ipsis erant quæstuosa, quam mandatum de
dilectione proximi. Et Prophetæ & Christus
sæpe hunc errorem taxant. Et semper inter
homines manent talia somnia. Papistæ olim
existimabant, maius peccatum esse, in die sextæ
comedere carnes, quam occidere hominem.
Contra hæc deliramenta dicit Prophetæ:

Hosæ 6. Misericordiam uolo, non sacrificium,
Et scientiam Dei plus quàm holocaustum.
Id est

Id est, Volo agnitionem ueram Dei, timorem
& fidem. Deinde misericordiam, id est, dilectionem
proximi, hæc ait sunt anteferenda Cærimonijs.

Ita hic Christus ponit uocabulum Simile.
Quare sic loquitur? Videtur certe hoc secundum
longe inferius esse primo.

Respondeo: dicit Contra illam Phariseicam
opinionem, quod putabant posse negligi
dilectionem proximi, & ceremonias & oblationes
multo potiores esse. Imo multi etiam hoc
faciebant: Commitebant adulteria, & postea
uolebant compensare sacrificijs, sicut adhuc
est opinio Papistarum de missa. Ideo ostendit
Christus, hoc præceptum de dilectione, nequaquam
negligendum esse, Et dicit simile esse primo,
scilicet, quia obligatio similis est sub
pœna æternæ damnationis, & obedientia etiam
sit cultus Dei, sicut cultus primi præcepti.

DE SECUNDA QVAESTIONE.

Postquàm respondit Dominus Phariseis de
Lege, uult iam ostendere eorum ignorantiam,
de fundamento præcipuo Ecclesiæ, scilicet de
Messia. Quia in Ecclesia non satis est
nosse legem, nec legis noticia discrimen facit
inter Ethnicos & Ecclesiam Dei, sed noticia
promissionis Messiae, & fides iuxta eam
promissionem.

Hunc

Hunc mediatorem agnoscere in Ecclesia oportet, iuxta illa dicta: Nemo uenit ad Patrem nisi per filium. Item: qui non honorat filium, non honorat patrem. Item: Hæc est uita æterna, ut agnoscant te solum, uerum Deum, & quem misisti, Iesum esse Christum.

Item 1. Corinth. 3. Fundamentum aliud poni non potest, nisi quod positum est, quod est Christus Iesus.

Hæc testimonia & similia debent esse notissima omnibus hominibus, ut discant, quæ sit Ecclesia uera Dei, & discant se iungere Ecclesiam ueram Dei ab Ethnicis. Sed hanc totam doctrinam de Messia ignorabant Pharisei. Hanc impiam & damnatam ignorantiam ostendit in eis hæc disputatio.

Ac primum recitabimus quæstionem Domini, & postea de officijs Messiae dicemus.

Norant Pharisei, Messiam uenturum esse, & quidem ex posteris Dauidis, sed imaginabantur tantum Regem Mundanum fore, & diuisurum inter Iudæos imperium mundi, Nihil sciebant de passione Messiae, nihil de remissione peccatorum, nihil de imputatione iusticiæ. In summa horribilis caligo fuit in Phariseis.

Interrogat igitur Dominus: Cuius filius est Messias? Hi recte respondent, Dauidis, sed non possunt dicere, quomodo hoc con-

gruat

gruat cum Psalmo, in quo Messias nominatur Dominus Dauidis.

Ideo opponit Christus: Quomodo Dauid in spiritu nominat eum Dominum, si est filius?

Declaratio.

Hic imperitis opus est declaratione. Quomodo ualeat argumentum uel obiectio. Postest enim homo rudis cogitare, non esse inusitatum in sermone, filium rustici factum doctorem uel potentem Canonicum, adpellari Dominum.

Sed dicta scripturæ non loquuntur tantum de inani uocabulo, sed Dominum intelligit Dauid, qui re uera superior est ipso.

Et est talis Syllogismus:

Nullus filius in eodem ordine regni, est Dominus patris, aut aui, ut nunc Carolus est dignior Maximiliano, nec dominatur Maximiliano.

Messias est filius Dauidis.

Ergo non poterit esse Dominus Dauidis, ut uos Pharisei imaginamini.

Hoc argumentum non posset solui, Si Messias tantum esset homo, & tantum constitueret regnum mundi, Tum uerè Dauid esset dignior quàm Messias, & esset Dominus Messiae, tanquàm Rex prior in eodem regno.

Firmissimum igitur argumentum Christus Phariseis proposuit.

Sed

Sed solutio hæc est : Propter duas causas Messias est Dominus Dauidis, quanq̃ est filius.

Prior causa est, quia Messias simul est natura filius Dei, & semper fuit & est Dominus Ecclesiæ, & est agnitus semper in Ecclesia, quod ei præsens adesset, custodiret & seruaret eam.

Ipsè fuit apud Abraham, qui etiam nominat eum Dominum, & adorat hunc Dominum.

Ipsè fuit cum Moise in deserto.

Daniel etiam loquitur cum eo, & nominat eum Palmoni & Micael. Palmoni id est, mirabilis, wunderthet / wunderbarlich.

Micael, quis sicut Deus? quasi dicat: Iste Dominus est sicut Deus, æqualis patri, & per hunc & propter hunc, Deus nos recipit & seruat, & saluos facit.

Hæc tanta testimonia omnia, Pharisei neglexerunt & corruperunt, & cogitabant nondum esse Messiam in ista Ecclesia Israel, nec fuisse apud patres. Hæ tenebræ profecto fuerunt magnæ.

Secunda solutio : Messias ideo est reuera Dominus Dauidis, quia regnum aliud instituit æternum, quod longe superat regnum Dauidis, & dat liberationem æternam, & bonam æternam, non, sicut Dauid, tantum præsentēs & mortales hostes repressit.

Est

Est igitur Messias Dominus Dauidis, quia in illo æterno regno, delet peccatum & mortem, & reddit Dauidi & omnibus credentibus iusticiam & uitam æternam. Imo & in hac ipsa politica gubernatione Dauidis, hic Dominus Messias adest, regit in præliis dextram Dauidis, Est custos totius huius Ecclesiæ, & eam ualde diligit, pro ea æternum patrē deprecatur, defendit, & saluat eam tunc quoq̃, cum Dauid & alij Reges regnant, qui omnes sunt tantum Ministri & organa illius superioris Domini, qui est filius Dei.

Hæc nesciebant Pharisei. Quare cum Articulum fidei præcipuum de filio Dei, & de remissione peccatorum ignorauerint, manifestum est, eos non fuisse membra Ecclesiæ, sed erant Hypocritæ similes Turcis & Impiis Iudæis huius temporis.

Hæc breuis declaratio iam sufficiat. Sed nos hæc duo iam consideremus :

Primum de magna cœcitate in populo Dei. Cum fuerit tunc tanta cœcitas in illo populo erudito & exercitato, simus nos uigilantes, & Deum oremus, ut non sinat extinguere lucem ueritatis inter nos.

Secundo, sicut Dauid fatetur hunc Messiam, de quo loquitur, esse Dominum, ipsi imperantem, & à quo uelit regi & saluari : Ita nos quoq̃ firma fide statuamus, hunc eundem Messiam Dominum Dauidis, esse nobis Dominum,

Dominum, & credamus eum nobis adesse,
nobis dare bona æterna, iustitiam & uitam,
defendere etiam nos in hac uita. Hanc fidem
quotidie in inuocatione exerceamus, confugi-
amus ad eum in omnibus periculis & nego-
cijs, sicut ipse dixit: Venite ad me omnes, qui
onerati estis & laboratis, & ego reficiam uos.
O M N E S uocat, & re uera uult opem ferre,
non tantum Dauidi, sed etiam mihi & tibi,
& nobis omnibus inuocantibus eum, & recte
agnoscentibus, quis sit, uidelicet, quod sit ue-
re filius Dei, & sit constitutus Mediator, re-
demptor, & saluator, ut per eum & propter
eum dentur nobis remissio peccatorum, iustitia,
& uita æterna, & ut per eum & propter
eum etiam in hac uita protegamur. Et sciamus
quod nunc quoque uerè adsit nobis, & custo-
diat nos, sicut ipse dicit: Ecce ego uobiscum
sum usque ad cōsummationem seculi &c. Item,

Vbiunque duo aut tres congregati sunt
in nomine meo, in medio eorum
sum, &c. Hæc in inuocatio-
ne cogitanda sunt.

CAPVT XXIII.

Tunc Iesus locutus est ad tur-
bas, & ad Discipulos suos dis-
cens, In Cathedra Moysi sedent
Scribæ & Pharisei, &c.

Hic incipit concio, quæ præcipit dijudi-
cationem doctrinæ, & ostendit, qualis sit po-
testas docentium in Ecclesia.

Et primum semper in uita discerni oportet
doctrinam à Deo patefactam de uera ag-
nitione ipsius & inuocatione, & traditiones
humanas, & sciendum est, quid de utroque
genere sentiendum sit.

PRIMA REGULA.

Sit ergo hæc prima regula:

Nulla doctrina de Dei essentia & uolun-
tate, & de nostra salute, recipienda est uel ad-
probanda, nisi sola hæc doctrina Euangelij,
tradita per Christum & Prophetas & Apo-
stolos.

Huic soli doctrinæ Deus testimonia de-
dit, quod ab ipso reuelata sit, iuxta illud: Fi-
lius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit nos
bis.

Et hanc regulam confirmat dictum Pau-
li: Si Angelus de cœlo aliud Euangelium do-
cebit, anathema sit.

Reijcienda est igitur constanter omnis
doctrina, contraria Euangelio, siue nominetur
Mahometica, siue Papiistica, siue Iudaica, siue
Monastica, siue Ariana, siue Manichea.

Imo omnes opiniones, & cultus extra
Euangelium reijciantur, sed tantum sic agnos-
camus & inuocemus Deum firmissime, sicut
se patefecit,

Hic

Zz

Secunda

SECVNDA REGVLA.

Ad hanc unam doctrinam propagandam & conseruandam instituit Deus semper & conseruat publicum Ministerium, id est, uult esse electas certas personas, quæ doceant & administrent Sacramenta. Et præcipit horum uocem audiri, ut Lucæ 10. Qui uos audit, me audit, & qui uos spernit, me spernit. Vult non esse conuenticula in tenebris, sicut erant Ethnici conuentus, ubi magnæ turpitudines fiebant.

Sed uult Deus palam audiri uocem Eui angelij sui, uult toti generi humano filium notum esse. Ideo instituit & conseruat Ministerium.

Sic dicitur ad Ephesios 4. Sedet ad dextram patris filius, dans dona hominibus, Prophetas, Apostolos, Euangelistas, Pastores, Doctores. Et quidem ideo seruat hoc Ministerium, & ei adest, ut non circumferamur omni uento doctrinæ. Vult unam perpetuam uocem sui Euangelij sonare omnes Ministros, uult uerum Deum inuocari in agnitione filij. Non uult nouos Deos aut nouos cultus excogitari.

Idem de ministerio hic dicit: Sedent super Cathedram Moysi Scribæ & Pharisei. Omnia quæ dicunt facite etc.

In his uerbis primum docet, quod Ministerium sit institutum, & sit necessarium, quia Cathedra Moysi significat ministerium a Deo institutum

institutum. Et tale ministerium, quod sonat uocem Moysi & alijs Prophetis traditam, & in eo intellectu, sicut Prophetæ docuerunt.

Nec significat Moysi Cathedra, traditiones humanas, Pharisaicas, aut alias, excogitatas extra uocem Propheticam. Quando docebant Pharisei, sua sacrificia mereri remissionem peccatorum.

Item Messiam uenturum esse, ut constitueret imperia mundi &c. tunc non sedebant in Cathedra Moysi, sed in Cathedra pestilentiae.

Sic Papa non sedet in Cathedra Petri, quando falsa docet de remissione peccatorum, de Missa, de Pœnitentia, de inuocatione Sanctorum, de Coniugio etc.

Hæc distinctio diligenter obseruanda est, quando sedent Doctores in Cathedra Moysi, id est ueri ministerij, & quando non sedent in Cathedra Moysi, sed in Cathedra pestilentiae.

Et coniungi uerba Christi oportet: Omnia quæ dicunt facite. Non loquitur de traditionibus humanis, quia clarissime dicitur alibi: Si quis aliud Euangelium docet, Anathema sit. Sed loquitur de uero ministerio, Omnia quæ dicunt, scilicet in Cathedra Moysi, in uero ministerio, facite, quando sonant uerbum Dei traditum Moysi & Prophetis. Non facite alia, quæ dicunt contra uocem Prophetarum.

Quod hoc uelit Christus, ipse testatur, cum mox addit: Non uocemini Rabi. Vnus est Magister uester Christus. Id est, non fingite nouam doctrinam, sed audite unicum Magistrum Christum. Hic est filius, qui ex sinu æterni patris protulit doctrinam, hanc unam concordī uoce sonate.

Hanc declarationem bene considerate, quia Papistæ & Episcopi, sæpe pro sua autoritate citant hoc dictum: Omnia quæ dicunt, facite. Hic sciamus oportere coniungi uerba Christi, quæ dicunt, scilicet in cathedra Moysi, id est, in uero Ministerio, sonantes uerbum traditum Prophetis, & in eo intellectu, in quo Prophetis traditum est, quia manet regula immota: Si quis aliud Euangelium dicet, anathema sit.

Et sic soluit hanc objectionem Duci Georgio Dux Fridericus Elector, cum Dux Georgius disputaret cum duce Friderico in Grim de traditionibus Papæ & Episcoporum.

Discamus autem uerum Ministerium uenerari, & audiamus uerbum Dei ibi sonans, & Deo gratias agamus conseruantī Ministerium, & oremus, ut conseruet.

TERTIA REGVLA.

Per hoc Ministerium, id est, per uocem Euangelij & Sacramenta certissimum est, Deum sibi colligere æternam Ecclesiam, & efficacem

efficacem esse, mouere corda spiritu sancto per uocem Euangelij, ut dicitur Roma. 1. Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti.

Ecce hæc tanta res, scilicet hominum conuersio ad Deum, & regeneratio ad uitam & salutem æternam, non fit per alias doctrinas ullas, aut alio modo, sed fit tantum per uocem Euangelij & Sacramenta.

Nec alibi est Ecclesia electorum, nisi inter hos, qui audiunt uocem Euangelij, & Sacramentis utuntur.

Hæc est magna consolatio pijs. Certum est semper aliquam esse electam Ecclesiam, & hæc tantum est inter hos, qui audiunt uocem Euangelij.

Vnus est magister uester.

Qui est maior inter uos, sit Minister &c.

In proxima concione dictum est de Ministerio Euangelij, quod oporteat esse unicam doctrinam à Deo traditam, & quod non sit corrupenda per traditiones humanas, & quod Deus sit efficax per ministerium, quod instituit. Hæc scire in Ecclesia ualde necesse est, & dulcissima consolatio est.

Iam uerò incipit multa uicia taxare, quæ corrumpunt & perdunt Ecclesiam.

Primum est Idolatria: Id est, falsa doctrina.

Prohibet igitur condere traditiones, & novos cultus instituere, Ideo dicit, Vnus est Magister uester. De hac parte nuper dictum est, & rursus sæpe dicendum erit.

Ambitio.

Secundum peccatum, de quo mox hic dicit, Est ambitio, seu dominatio, quæ in Ecclesia constituitur prætextu doctrinæ, uel prætextu ministerij.

Et hic principaliter damnat Papam & omnes Episcopos, qui uerterunt ministerium in Regna, Principatus, & dominationem Mundanam.

Hic igitur primum quærendum est, quid differat potestas politica, a ministerio. Ideo dicam primum de officijs potestatis politicæ.

Potestas Politica est potestas ordinata a Deo, ut sit custos disciplinæ & pacis, & puniat non obediētes gladio. Vult enim Deus regi homines tali externa gubernatione,

Primum, ut sit disciplina in externis moribus iuxta omnia præcepta Decalogi, ut doceri & institui homines possint de Deo, & de filio Dei, quia ubi non est disciplina, ibi fiunt homines feri & bestiales, Imo Diabolici, sicut truxerunt Nero, Caligula, & multi similes Diabolis.

Secundo uult Deus regi homines illa externa gubernatione, ut sit pax, quia non possemus

simul in societate uiuere, si non cohererentur latrocinia & furta & multiplex uiolentia.

Sunt igitur hæc tria officia potestatis Politicæ:

Primum, ut proponat populo Decalogum, quia Decalogus debet esse fons & norma omnium legum. Et Magistratus est ideo collocatus in genere humano, ut sit uox Dei sonans Decalogum in externa gubernatione.

Secundum officium: Deus etiam politicæ potestati dedit hanc autoritatem, ut proprias leges condant, non quidem pugnantes cum Decalogo, sed quæ determinant aliquam circumstantiam Decalogi. Vt Decalogus tantum dicit, Non furtum facies. Postea potestas addit genera poenarum etc.

Tertium officium: Oportet potestatem politicam esse uindicem, & punitricem omnis inobediētiæ externæ per gladium & alias poenas corporales. Quia lex sine poenis est inutilis. Et Deus seuerissime præcipit Deut. 19. Non misereberis eius etc.

Vt autem possit corporales poenas exercere, possit depellere latrocinia, oportet constituere iudicia, & potestatem armatam esse militibus, pecunia, & instrumentis multis. Ideo oportet potestatem politicam habere Tributa etc.

Talis est honesta potestas politica, quando recte facit officium. Et tamen pauci sunt tales.

Plurimi uero sunt Tyranni, & qui sine Tyranni, ex his tribus officijs intelligi potest: Si non proponunt decalogum, sed confirmant Idola, persequuntur ueritatem etc. Si interficiunt homines iniuste, si non puniunt adulteria etc. si leges ferunt iniustas, & tantum expilant populum, & non exercent iudicia, & non puniunt latrocinia.

Iam dixi de politica potestate, uideamus quid sit Ministerium Euangelicum.

Est enim & hoc Ministerium, quædam ueneranda potestas, diuinitus ordinata, sed dissimilis politicæ, sine gladio, sine militibus, sine armis, sine opulentia.

Quid est igitur? Est mandatum docendi Euangelij, administrandi Sacramenta, remittendi peccata, & puniendi uerbo, sine ui corporali. Differt item in multis rebus à potestate mundana.

Primum, quia docet Euangelium & remittit peccata coram DEO, Hæc potestas prorsus non est Magistratus politici.

Secundo, non debet condere leges, sicut potestas politica potest leges ex causa rationabili condere.

Tertio, Modus poenæ est dissimilis. Minister Euangelij tantum punit uerbo & excommunicatione, sed magistratus gladio.

Quarto

Quarto differunt instrumentis. Magistratum oportet esse instructum armis, opibus, potentia. Sed minister Euangelicus est sine armis, sine opibus, sine potentia, sicut Ioannes Baptista solus in deserto uagatur, & dicit: Ego sum uox clamantis. Quid est infirmius uoce? sed tamen per hanc uocem Deus est efficax, ut nuper dictum est.

Has differentias semper teneatis in conspectu, & iam uidete, quomodo Papa & Episcopi uerterint ministerium Euangelij in regna & tyrannides. Non docent Euangelium, imo sunt hostes Euangelij, condunt leges, & quidem manifeste impias, ut prohibitionem coniugij. Puniunt gladio, imo dicunt Petro datum esse à Christo utrumque gladium, & eripiunt imperia Regibus, sicut sæpe magna bella gesserunt cum imperatoribus. Et Fridericus Barbarossa Imperator, iacuit ad pedes Pontificis, & Pontifex caput Imperatoris pedes percussit. Et Imperator ueniam petiuit, quasi iniuste gessisset bellum aduersus Papam.

Videte item quanta sit potentia, quantæ opes Episcoporum.

Hæc omnia præuidens Christus hic præmonet Apostolos: Qui est maior, sit Minister inter uos, id est, non uolo Ecclesiam similem esse imperijs mundi, sed intelligatis uos esse ministros, & nuncios meæ uocis, sine armis, sine potestate regia, sine opulentia regia. Sitis fideles in Ministerio, & seruite uestre uocationi.

oni, non trahite ad uos gubernationem Regum & Principum mundi. Hæc est simplex sententia in hoc loco, quia hic principaliter loquitur Christus de Ministris Euangelij.

Pœnam etiam minitatur: Qui exaltat se, humiliabitur.

Certum est, quando aliquis erumpit extra uocationem suam, & suscipit gubernationes non pertinentes ad suam uocationem, tunc peccat & punitur, sicut peccauit & punitus est Absolon & alij multi, qui uoluerunt Reges fieri, sine legitima uocatione.

Etiā multi Pontifices in hac uita horribiliter puniti sunt, ut cum Papæ Alexandri filius uellet ueneno interficere quosdam Cardinales inuitatos ad Mensam, pater Papa Alexander errore haurit uenenum, & ita mortuus est.

Talia exempla Romæ multa acciderunt. Papa Clemens proximus ante Paulum tertium, etiam ueneno necatus est.

Sed aliæ pœnæ æternæ multo maiores præsentibus etiam sequentur.

Et Deus tandem hanc potentiam Pontificum & Episcoporum destruet, etiam si diu eam tolerauit, quia in fine mundi hoc regnum Papæ habuit certum tempus, sicut Pharisæum regnum apud Iudæos habuit certum tempus.

Hæc in genere dixisse satis sit de hoc dicto: Qui se exaltat, humiliabitur. Est autem commune dictum, quod non solum Ministros,

stros, sed etiam alios homines uniuersaliter doceat, ut discant manere intra uocationem, non suscipiant gubernationes ex superbia, sine uocatione. Non est felix humana superbia, sed haud dubie confunditur & pudescit.

Ideo Lucæ 16. dicitur: Quod coram hominibus sublime est, abominatio est coram Deo. Valde atrox uituperatio est superbiæ, quod dicit, abominatio est.

Quia abominatio est aliquid, quod Deus ualde detestatur. Sic loquitur de superbia. Et iusta uituperatio est, quia Deus uult nos agnoscere nostra peccata, & suam iram contra peccata. Hoc qui faciunt, dolent, & agnoscunt se esse miseros, & non sunt superbi.

Illi uero sunt superbi, qui sunt securi, contemnentes iram Dei, elati propter opinionem iusticiæ & sapientiæ de se. Ita multa peccata complectitur superbia, ideo Deus iustissime irascitur superbiæ.

Et contra superbiam semper deberemus nobis proponere Exemplum Christi, qui dicit: Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Et uide quanta sit humilitas. Ipse iacet coram æterno patre, & est reus iræ Dei, quasi polluisset se tuis & meis peccatis, & tuam & meam ignominiam in sese transfert. Et postea pro te & me pendet in cruce, spretus & derisus. Tantam humilitatem cum uidemus, pudere

dere nos oportuit, quod sæpe propter unum
leue conuicium, uolumus mouere magnos
tumultus.

Item uide totam Angelorum sanctorum
uocationem. Horum officium est, ut sint cus-
todes corporum & rerum nostrarum. Ipsi des-
pellunt Diabolos à tua domo, à tuis pueris,
à tua fornace. Sedent ibi sancti angeli simul
intuentes faciem Dei, & custodientes tuam
fornacem, tuam cylinam, tuum lectum. Hæc
est magna humilitas, & magnus amor erga
nos miseros & sordidos homines. Pudeat igitur
nos, quod sumus superbi, & agamus poenitentiam,
& discamus à Domino Iesu Christo & à sanctis Angelis humilitatem. Hæc
generalis admonitio iam sufficiat.

**Væ uobis Scribæ & Phari-
sæi, qui clauditis regnum cœlo-
rum, &c.**

Vsitatum est in scriptura nominare, gla-
dium & clauēs.

Gladius significat potestatem politicam,
quia cohercet membra externis & corporalibus
poenis, ut latro punitur gladio.

Claues significant potestatem œconomiam,
sicut materfamilias gerit clauēs. Et quia
Ecclesiæ gubernatio similior est œconomix,
Ideo clauēs significant etiam Ministerium Eu-
angelij & Sacramentorum. Et hoc uult Do-
minus

minus, cum ait ad Petrum: Tibi dabo clauēs
regni cœlorum, id est, ministerium Euangelij
& Sacramentorum, quo aperitur regnum
cœlorum.

Sit igitur prima cura omnium, qui sunt
uocati ad Ministerium, ut recte doceant, &
recte administrent Sacramenta.

Et sicut hoc mandatum proprium est of-
ficij: Ita Christus hic accusationem & con-
demnationem ab hoc principio orditur, Dam-
nat eos, quod non doceant Euangelium, imò
proponant falsam & impiam doctrinam. Ita
claudunt cœlum sibi ipsi & alijs. Hæc con-
demnatio sæpe repetita est in Prophetis.

Ezechielis 3. Si non annunciaueris sanguinem
eius, de manu tua requiram.

Esaiæ 5: Væ qui consurgitis mane ad es-
brietatem, & opus Domini negligitis.

Osee 4: Quia repulisti scientiam meam,
ideo repellam te, &c.

Micheæ 3: Propter hoc, causa uestri, Si-
on uelut ager arabitur.

Et Matthæi 5: Si falsum fuerit,
eijcietur & conculcabitur.

Hæc comminationes singulos hortentur,
ut sint in officio diligentiores.

Sed potentes Episcopi & Canonici, qui
dominantur in Ecclesia, derident has commi-
nationes, sed Deus horribiliter eos punit &
punit. Ac præcipue Papa magno furore ab-
utitur clauibus. Fingit esse potestatem con-
dendi

dendi nouas leges, fingendi cultus, rapiendi imperia mundi. Hæc magna peccata quanta sint, in nouissimo iudicio conspicietur, quando ille Pseudopropheta abijcietur in infernū spectante tota Ecclesia resuscitata à mortuis.

**Væ qui deuoratis domos uis-
duarum &c.**

Prius dixit de non facientibus officium uel corruptentibus doctrinam. Hic dicit de auaricia, damnat eos qui uidentur facere officium, sed seruiunt suæ auariciæ, & propter auariciam excogitant nouos cultus, sicut Monachi & sacrificuli uendiderunt Missas, Vigilias, Monachi uendiderunt sui ordinis merita.

Item excogitatæ sunt innumerabiles fraudes ad pecuniam uenandam. Cultus sanctorum, falsa miracula, concursus ad certas statuas, reliquiæ sanctorum, & alia similia. Hæc Idolatriæ omnes hic damnantur, & mirandum est, tantam esse Diaboli potentiam, ut tam manifestas Idolatrias non solum inter Ethnicos, sed etiam in Ecclesia erexerit, & erigat, & stabiliat.

Ideo timeamus Deum, & simus solliciti, ut ueritatem retineamus, & oremus, ut Deus nos gubernet, quia non potest homo effugere Diaboli laqueos, sine auxilio Dei, sicut iubet nos Dominus orare: Ne nos inducas in tentationem.

Et Petrus dicit, Circumite Diabolus, tanquam Leo rugiens, cui resistite fortes in fide. Item hoc genus Dæmoniorum non eiicitur, nisi in ieiunio & oratione.

Væ qui circumitis Mare & aridam, ut faciatis unum profelytum.

Hic discatis, quod Deus omni tempore sibi colligit Ecclesiam, etiam ex Gentibus. Ac tempore regni Israel & Iuda, erant tres status hominum, qui erant membra Ecclesiæ.

Primus status erat, Semen Abraham. Hoc oportuit circumcidi, & seruare cæremonias iuxta legem Moysi.

Secundus status erat, profelytorum, id est, aduenarum, qui non erant nati ex semine Abraham, sed tamen uolebant esse pars huius populi, & uolebant circumcidi. Hi quia uolebant circumcidi, debebant etiam seruare alias cæremonias, ut Virias.

Tertius status erat, qui in actis uocatur, uiri religiosi, id est Ethnici, ut Nahaman Syrus, Nabogodonosor, Cyrus, Cornelius & alij multi, qui discebant promissiones de uenturo Messia, & doctrinam de uero Deo, & de bonis operibus, iuxta Decalogum. Et tamen nec circumcisi erant, nec seruabant Cæremonias Mosaicæ.

Has

Has differentias mementote, & hic considerate discrimen legis & Euangelij. Nullus status, nec semen Abraham, neque profelyti, nec uiri religiosi merebantur remissionem peccatorum lege, Nec lege erant iusti, sed tantum credentes iuxta promissionem de Messia, accipiebant remissionem, & fide erant iusti, sicut nos.

Nec necesse fuit Ethnicos circumcidi. Hoc igitur taxat Christus, quod Pharisei multos errores docebant, persuadebant Ethnicis, quod lege mererentur remissionem peccatorum, & fierent iusti lege, & ita faciebant eis opinionem, quod necesse esset circumcidi, & quod essent lege iusti, & debebant doctrinam de promissione, & de iusticia fidei. Sicut nostro tempore Monachi discurrebant, & inuitabant homines ad Monachatum falsis & impijs opinionibus, quod Monachus esset nouus baptisumus, mereretur remissionem peccatorum, esset iusticia & status perfectioris. Ex hoc exemplo intelligi & hoc membrum in textu potest.

Væ qui iurat per Templum.

Exponatur ordine uera doctrina de Iuramento. Quid sit iuramentum, quod sit inuocatio Dei, ut sit testis ueritatis, & puniat mentientem. Et Deus hunc ordinem sanxit, & ita facit. Sed mundus peccat multipliciter in iurando.

In ex

I. In execrationibus, quia inuocatur Deus, ut alijs noceat, contra secundum mandatum.

II. In iurando per alias res, et non per Deum, quia aliae res non possunt esse testes, ut mortui uel lapides ignorant nostras actiones.

III. In iurando de obiectis, id est, rebus illicitis, ut de cœlibatu.

IIII. In fallendo siue sophistice siue aperte, & non faciendo promissa per iuramentum. Sicut fefellit ille, qui promissit triginta dierum inducias, & noctu populatus est agros, quia dierum induciæ promissæ erant, non noctium.

Omnia hæc genera peccatorum uiolant secundum præceptum Decalogi, et sunt magna peccata, quæ Deus in hac uita punit, & si non agant homines poenitentiam, punit æternis poenis post hanc uitam.

Vt autem Christus hic taxat Phariseorum traditiones, quæ astute eludebant iuramenta: Sic nunc habent Papistæ similes elusiones. Quando aliquis fit Episcopus titulo tenus, iurat, se uelle ad illum locum proficisci, Egreditur ex urbe Roma, & protestatur de impossibilitate, deinde petit absolutionem, & impetrat.

Talia multa fiunt in multis negocijs Episcoporum, Et nulli sic luserunt iuramenti sicut Episcopi.

Aaa

Væ

Vae vobis Scribae & Pharisaei,
qui decimaritis mentam &c.

Hoc peccatum etiam semper manet in mundo, quia homines delabuntur ad Cere-
monias, de his ualde contendunt, & omittunt
alia maiora & simpliciter necessaria. Ut ante
hoc tempus multo maius peccatum esse existi-
mabatur, comedere Carnes die sexta, quam
admittere Adulterium. Et Sacerdotes polluti
uagis libidinibus, multo magis dolebant os-
missa aliqua distione in Canone, quam pro-
pter suas libidines. Et nunc multi rixantur
de paruis rebus, & de maxima Idolatria
circumgestationis panis nullum uerbum di-
cunt.

Monachi & Summistae scripserunt pluri-
ma de peccatis contra traditiones humanas,
de uiolatione Ieiunij, & similibus nugis. Inte-
rea fuerunt caeci in alijs maioribus rebus.
Nihil dixerunt de fide accipiente remissionem
peccatorum. Nihil dixerunt de multiplici
Idolatria in cultu Sanctorum, & alijs Ido-
latrijs.

Damnat ergo Christus neglectiorem
fundamenti. Et hic ualde prodest discere gra-
dus praepceptorum. Sic ergo haec distinctio:
Alia est doctrina fundamenti, Alia est doctri-
na de aliquibus Ceremonijs praeter funda-
mentum.

Regulae.

Regulae.

Doctrina Fundamenti est doctrina om-
nium articulorum fidei, & doctrina Decalogi.
De hac dicit Paulus, Fundamentum aliud po-
ni non potest, praeter id, quod positum est
&c. Hanc doctrinam fundamenti oportet
omnes nosse, & ei obedire.

Si quis adultus errat in uno articulo fi-
dei, aut si contra conscientiam uiolat Decalo-
gum, est reus aeternae mortis. Iuxta haec dicta:
Qui talia facient, regnum Dei non posside-
bunt Gal. 5. Ideo sumus attentis, & recte disca-
mus doctrinam fundamenti, & doctrinam
necessariam Decalogi, & in his seruemus con-
scientias illesas. Nam inuocatio Dei non recte
fit, quando aliquis errat in articulo fidei, uel
quando perseverat in delictis contra consci-
entiam.

Alia Regula.

Doctrina de Ceremonijs est duplex.
Aliae caeremoniae sunt a Deo institutae, ut ba-
ptismus, & coena Domini. Harum rerum usus
etiam est necessarius, sed aliquando in casu ne-
cessitatis, admittit dispensationem.

Aliae sunt Ceremoniae humana autorita-
te institutae. Harum gradus longe infra diui-
nas caeremonias collocandus est. Imo caeres-
moniae humana autoritate institutae prorsus
Aaa 2 omitti

omitti possunt sine ullo peccato. Et interdum est peccatum eas observare, ut cum pugnant cum lege Dei, uel cum accedit superstitio, Vt peccant seruantes legem coelibatus uel uota monastica &c.

Hanc distinctionem oportet notissimam esse omnibus hominibus, & hinc sumatur expositio dicti Christi :

Decimatis mentem &c. & omittitis grauiora legis, iudicium, misericordiam, & fidem. Cum nominat fidem, intelligit omnes articulos fidei, & totum cultum interiorem, & confessionem iuxta primum & secundum præceptum.

Postea cum nominat iudicium, intelligit omnia opera necessaria, uult argui omnia peccata contra quaecumque præcepta, & uult fieri opera necessaria, uitari Idolatrias, Adulteria, Furta, Mendacia.

Cum nominat misericordiam, præcipit opera secundæ Tabulæ, quibus iuuatur proximus, ut Eleemosynas, defensionem iniuste oppressorum &c.

Ita perspicuum est, Christum hic in his tribus membris complecti fundamentum, id est, Articulos fidei, & Decalogum. Et de his dicit: Hæc oportebat facere.

Sciamus adeo necessarium esse fundamentum, ut homo errans uel faciens contra fundamentum, sit reus æternæ mortis, Iohan. 3. Ira Dei manet super eum.

Sed

Sed cur inquit? Et illa non omittere. Respondeo: Christus loquitur de cæremonijs, quas Deus instituerat, quia decimas dare, mandatum Dei erat, pro sustentatione Leuitarum.

Dixi autem, discernendas esse cæremônias à Deo traditas, & ab hominibus institutas. Humanæ prorsus omitti possunt.

**Duces cæci, colantes culicem,
& deuorantes Camelum.**

Pingit hac figura Hypocritas, qui magna negligunt, & in paruis aut nihili rebus sunt anxij, ut antea dixi de Sacerdotibus, qui pluris faciebant omissionem unius uocabuli in Canone, quam Adulterium.

Ac bene considerandum est hoc dictum Christi, quia in tota uita magna sapientia est, discernere necessaria & non necessaria, principalia & non principalia. In aulis principale esse se debebat, iudicia diligenter exercere, prohibere iniurias, Hæc minus curant Principes, quam adparatum alicuius spectaculi. Ita magna ex parte homines faciunt parerga, & negligunt necessaria, & principalia.

**Væ uobis Scribæ & Pharisei
Hypocritæ, qui mundatis exteriorem
superficiem poculi,**

Aaa 3

Sicut

Sicut supra taxauit superstitionem, quæ ordinem bonorum operum negligit, omittit maxima, & duriter postulat leuiora: Ita & hic taxat similem superstitionem, quæ necessaria, & interiora, & a Deo mandata negligit, & curiose obseruat externos ritus non necessarios, qui tantum sunt traditiones humanæ. Vniuersaliter tales sunt Hypocritæ, obseruant ritus aliquos externos propter speciem & titulum, & alia opera necessaria negligunt, ut, Canonici & similes abstinent die sexta a carnibus, interea sunt Adulteri, Epicurei, & pleni omnium scelerum.

Sicut hic dicit, Lauare eos pocula foris, interea ipsos intus plenos esse rapinæ & incontinentiæ, nominat duo manifesta uitia, quæ maxime cernimus in Episcopis & Canonicis. Illa bona, quæ nunc possident Episcopi & Canonici, sunt initio data pro ministerio, studijs, & hospitalibus, Nunc Episcopi rapiunt, & turpiter profundunt, & nihil eis satis est, Et insuper expilant populum.

Et Canonicus unus plerumque habet tres, quatuor & plures praelaturas, Et hæc sunt erepta Pastorum officijs, sicut scio plurima loca, ubi redditus constituti Pastoribus, sunt translati ad Canonicatus, Et ipse Papa est turpissimus prædo & raptor, rapuit in Italia multas Vrbes, Item rapuit pecunias ex Episcopatibus Germanicis, Gallicis, Hispanicis. Item
totus

totus quæstus Missarum est rapina. Nec opus est longa declaratione de altero, manifesta est incontinentia, adulteria, & multæ turpitudines.

Et ubi hæc manifesta uitia sunt, ibi cor intus habet alia multa uitia, Contemptum Dei, & blasphemias Epicureas, & alia peccata. Precipit autem lex Dei, ut intus corda sint recta erga Deum, sicut primum præceptum inquit, Diligas dominum Deum tuum ex toto corde, Ita hic dicit: Mundate id quod intus est.

Similes estis sepulchris de
albatis.

Hæc similitudo idem dicit: Foris ostendere Hypocritas speciem modestam, & intus eos esse plenos deceptione & inobedientia quacunque.

Hic posuit generale nomen, inobedientiam, ἀνομιάν, quæ significat contemptum totius legis.

Addidit & aliud nomen, hypocrisin, quæ est deceptio, augens alia peccata, quia gloriatur de iustitia, & de nomine Dei, & Dei nomine abutitur propter quæstum aut potentiam, ut minus peccant prædones in syluis, qui eripiunt hominibus pecunias per uim, quam peccat Papa uel Monachi uendentes Missas, & prætextu nominis diuini rapientes pecuniam & potentiam.

Filij estis eorum, qui Prophetas occiderunt. Et impletis mensuram Patrum uestrorum &c.

Duplex accusatio est, quod & nunc occidant ipsi Prophetas & Doctores à Deo missos, Et quod semper Ecclesiam persequantur multi Hypocritae omnibus temporibus. Et ostendit, quanta sit magnitudo huius peccati. Cum uoluntas similis sit in omnibus persecutoribus, & omnes à Diabolo incitentur, & uelint idem, id est, ut Deus blasphemetur, item ut filius Dei blasphemetur, & ut ueritas opprimatur, & singuli suis exemplis confirmant alios, Singuli rei sunt multarum persecutionum. Ideo horribiliter omnes puniuntur. Ideo dicit hic: Veniet super uos omnis sanguis iustus, effusus inde usque ab Abel usque ad Zachariam.

Hanc tristissimam comminationem semper consideremus, & quaeramus ueritatem, nemus socij persecutorum, & uitemus consilia persequentium ueritatem, sicut Ionathas non uoluit esse adiutor persecutionis contra Dauid.

Hic recitatur Historia de Zacharia, & narrat Basilii, fuisse sermonem traditum à maioribus, quod Zacharias Pater Iohannis Baptistae, cum testificaretur de adolescente nato ex Maria uirgine, quod Messias esset, interfectus sit à Sacerdotibus. Et quia haec Historia

historia recens erat, Ideo Christus omnia tempora complectens, primum nominat Abel, deinde hunc proximum Zachariam. Hac historia contentus sum, nec uolo aliam interpretationem quaerere, sed cogitemus, quantum malum sit, esse membrum illius coetus, qui persequitur Ecclesiam, qui cumulat blasphemias, idolatriam, homicidia in mundo, & regitur à Diabolo, qui est mendax & homicida. Haec magna mala consideremus, & fugiamus societatem persecutorum, & Deum oremus, ut ipse nos confirmet in agnitione uerbi sui & uera fide.

Quoties uolui uos congregare.

Repetit accusationem, quod saepe miserit Prophetas, & ipse nunc doceat, sed tamen maximam partem aduersatam esse uoci Dei.

Hic disputatur de causa electionis & reiectionis, sed plana & uerissima responsio est, de reiectione, sicut hic ponitur. Voluntas in impijs libere aduersatur uerbo Dei, non cogitur à Deo, sed ipsa per se, & incitata à Diabolo, est causa damnationis. Sicut hic clare dicit: Non uoluisti congregari. Psalmo 108. Noluit benedictionem, & eolongabitur ab eo. Cum ergo manifestum sit, uoluntatem ipsam hominum, causam esse reiectionis, non cogitemus nos cogi, ut maneamus

Aaa 5

neamus in peccatis, sed expauescamus, & que-
ramus liberationem.

Quomodo autem sit liberatio? Verum
est quod misericordia, propter filium est cau-
sa liberationis a peccato & a morte, sed tamen
oportet te audire uocem Euangelij, oportet te
non perseuerare in contemptu Dei, contra
conscientiam, quod est in tua uoluntate.

Cum autem audis Euangelium, Deus suo
spiritu Sancto per hoc ministerium est efficax,
& trahit cor tuum. Ibi debes adsentiri, & non
repugnare Spiritui sancto, debes etiam petere
auxilium, sicut inquit Dominus: Quanto
magis Pater uester coelestis dabit spiritum
Sanctum petentibus.

Hanc doctrinam saepe cogitare. Si expa-
uescis cogitatione iudicij & irae Dei, ad filium
Dei accedito, cogites hanc uocem: Venite ad
me omnes qui laboratis &c. Iam trahit te De-
us, si ad filium accedis, & Deus tibi occurrit,
sicut dulcissime dicitur de filio prodigo,

Pater occurrit ei, & in amplexus eius
irruit. Hae doctrina est uti-
lis, & in quoridianis exer-
citijs poenitentiae &
inuocationis
discen-
da.

Caput

CAPVT XXIIII

Et ostendebant ei aedificium
Templi, &c.

In hoc capite continetur praedictio de des-
tructione Ierosolymae, & de fine Mundi.
Miscet enim haec duo, excidium Ierosoly-
mae, & finem Mundi, quia signa praecedens
etiam similia sunt.

Postea addit admonitiones & consolati-
ones, quia quodcumque praedicuntur poenae,
simul adduntur & admonitiones, ut agamus
poenitentiam, & deinde consolationes, quo-
modo mitigentur uel tollantur poenae. Sit
autem hic prima doctrina:

In Apostolis adhuc magna infirmitas
fuit, Hunc errorem nondum deposuerant
Apostoli, fore regnum Christi mundanum.
Et securitas in eis tanta fuit, cum iam instet
tempus passionis, ipsi mirantur aedificium tem-
pli, & simul fabulantur, se aliquanto post reg-
natos esse in hoc Templo, deletis Anna, Ca-
ipha & talibus impijs porcis.

Sciamus igitur in Sanctis in hac uita etia-
m infirmitates & errores esse. Et agnosca-
mus haec mala, & emendemus. Et sciamus ta-
men, nobis tales infirmitates remitti prop-
ter Christum, cum uera fide in eum credi-
mus.

2. Doctrina

SECUNDA DOCTRINA.

Christus reprehendit eorum errorem, & prædicat destructionem Templi, & excidium urbis Ierosolymæ, & totius gentis Iudaicæ dissipationem, & deletionē politicæ. Hic discatis exemplum iræ Dei, omnium maxime horrendum, quod deleuit totam politiam à se constitutam, in qua uere habitauit ipse, in qua uere fuit Ecclesia, in qua ingentia miracula & liberationes mirandæ a Deo factæ sunt, & ubi patres & Prophetæ uixerant.

Hæ tantæ prærogatiuæ, non liberant Ierosolymam, & tamen ualde superbiebant Iudæi his prærogatiuis, & putabant impossibile esse, deleri suam politiam. Clamabant Templum Domini, Templum Domini, Sicut Papistæ clamant: Ecclesia, Ecclesia, & imaginantur non posse destrui suam dominationem. Sed quò tardior est poena, eò erit maior. Et ipsi & Turci sunt postrema fex impietatis mundi. Ideo uenit poena tardius, sed ueniet grauius.

Nos etiam fuimus securi, & sumus gloriosi propter causam, quæ est bona, sed fuimus in multis rebus negligentiores, in iuuantibus Ecclesijs, fuimus helluones, auari, superbi &c. Ideo puniti sumus, & poena incipit à domino Dei.

Sed Papistæ horribilius punientur, & sumus nos modestiores, alioqui rursus atrocius puniemur.

Consi

Considerate etiam, qualis fuerit poena Iudæorum in excidio illo Ierosolymorum.

Ciuitas fuit cincta obsidione per sex menses, a Paschate usque ad festum Tabernaculorum. Sicut Pascha fuit initium huius politicæ, quando egressi sunt ex Aegypto. Ita nunc est initium obsidionis & destructionis.

Et sicut festum Tabernaculorum fuit celebratum quotannis in Septembri, pro gratiarum actione, quod introducti essent in terram; Ita iam fuit finis huius politicæ.

I. In ciuitate erat fames tanta, ut matres coquerent filios.

II. Erant & seditiones, & quotidianæ caedes ciuium inter sese.

III. Multi in muris & eruptionibus interficiebantur, quando defendebant urbem, multa etiam incendia fiebant.

III. Post destructionem urbis, captiui obiecti sunt Leonibus, & ab eis lacerati in spectaculis.

Et sic tota gens dissipata est. Nec legitur tam horrenda destructio ullius urbis, & existimo ideo in hoc textu dici: Erit tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi hætenus, nec erit.

Has magnas calamitates considerate, & de causis cogitate. Causæ fuerunt blasphemix, & multa alia peccata coniuncta, Ideo ne sis

ne similia nobis accidant, emendemus nos,
& clamemus ad Deum, ut mitiget poenas, ut
præcipit: Conuertimini ad me, & ego con-
uertar ad uos.

Item desinite mala facere, & discite bona
facere. Si fuerint peccata uestra sicut cocci-
num, eritis candidi sicut nix.

Hoc etiam considerate, de Sanctis, qui
fuerunt Ierosolymę ante obsidionem. Hos alii
qui habentes Spiritum Propheticum, iussu-
runt omnes ex Vrbe discedere, & discesse-
runt.

Post destructionem hi reuersi sunt, & in
ruinis utcunq; habitauerunt, & aliquos uicos
rursus ædificauerunt.

Ita Deus liberat Sanctos in periculis.

**Videte ne quis uos decia-
piat.**

Supra dictum est, miseri prædictiones
de excidio Ierosolymę, & de fine Mundi, quia
signa præcedentia similia sunt.

Prius autem diximus de excidio Ierosoly-
mę. Nunc dicemus de signis nouissimi diei.
Ac distribuemus hanc partem in hæc tria
membra:

Primum, quando sit uenturus dies resur-
rectionis mortuorum, & iudicii extremi.

Secundo, Quare signa prædicantur.

Tertio, Quæ sint signa,

De

DE PRIMO ARTICULO.

Quando sit uenturus dies resurrectionis
& iudicii extremi.

Hic primum monendi sunt pii, ut consi-
derent discrimen. Ethnici, Epicurei, & om-
nes impij cogitant, meras fabulas esse, quana-
do dicitur, futuram esse resurrectionem, &
futurum esse iudicium. Et in Epistola Petri
secunda manifeste scribitur, hanc blasphemis-
am futuram esse communioem postremo
tempore mundi, quam antea. Sicut nunc
summa stulticia Romę esse putatur, Credere
resurrectionem mortuorum, & extremum
iudicium.

Sed Ecclesia Dei semper ab initio hunc
Articulum, ex perspicua reuelatione Dei, nos-
uit, & firmissima fide amplexa est, & credit
certo, futuram esse resurrectionem mortuo-
rum, & uniuersale iudicium.

Hic articulus expressissime traditus est
uoce ipsius Christi, & confirmatus ipsius res-
urrectione, & multorum sanctorum patrum
resuscitatione. Et uiderunt sancti per totos
quadraginta dies familiaritate quotidiana
colloquentes cum ipsis Christum & alios res-
uscitados. Voluit enim Deus clarissimo &
nequaquam dubio testimonio hunc Articulus
confirmare.

Sit ergo hæc prima doctrina, ut nos se-
iungamus ab Ethnicis & Epicureis, & uere
credamus hos Articulos, scilicet, quod futura
sic

sit resurrectio mortuorum, & iudicium uniuersale.

Discamus etiam ex Prophetis & dictis Christi, hunc diem non ita procul abesse, sicut multi somniant, etiamsi sint futura resurrectio & iudicium, tamen adhuc restare multa millia annorum ad id tempus, ac propterea securi derident totam mentionem iudicii. Christus inquit in hoc capite, de die illo & hora, neque Angeli sciunt, nisi pater solus. Diem non uoluit reuelare, sed tamen spacium propinquum fini indicauit, ut simus in timore. Crescit enim securitas in mundo.

Dauid clare dicit, in fine quartæ Monarchiæ uenturum esse iudicium. Et Deus tempora mundi post diluuium distribuit in Monarchias, ut sciremus uenturum esse finem, & quando sit tempus propinquum fini.

Sed omnes homines deberent scire dictum, quod dicitur ab Elia traditum esse, & credibile est multa talia dicta a patribus & Prophetis tradita esse, Verba sic sonant:

Sex millia annorum, erunt tempus mundi, & postea destructio.

Duo millia inane.

Duo millia Lex.

Duo millia dies Messæ, & si quid deerit, deerit propter peccata nostra, quæ multa sunt.

Ecce in hoc dicto prædicatur totum tempus mundi fore, sex millia annorum. Et certissimum

certissimum est ex computatione annorum mundi, quam Deus nos ex suo libro tradito per Patres & Prophetas scire uoluit, iam peracta esse quinque millia, quingentos annos, & aliquanto amplius.

Et hoc anno à natiuitate Christi 1550. secundum computationes accuratè factas, sunt anni quinquies mille, quingenti & anni duodecim.

Hæc cum ita sint, certissimum est, non procul esse finem mundi, quia Deus etiam abruptet tempus circa finem, Sicut scriptum est: Nisi abbreviarentur isti dies, non fieret salua omnis caro. Et tantum de primo membro, quando sit uenturus dies iudicii & resurrectionis.

SECUNDVS ARTICVLVS.

Quare hæc prædicta sunt? Respondeo, principaliter propter duas causas.

Prior est, ut securi admoniti agant poenitentiam, & non fiant nimis feri & prophani.

Altera est, ut homines pii timentes magnitudinem poenarum & miseriarum publicarum & priuatarum, tamen habeant consolationem, quia Deus simul his comminationibus miscuit consolationes, dicit se seruaturum esse Ecclesiam suam, dicit profuturam poenitentiam & inuocationem ad mitigationem

B b b

poenarum

poenarum: Orate, ut possitis effugere hæc mala, ne ueniant super uos.

Has causas bene considerent homines. Securi considerent horrendas calamitates, bella, distractiones Ecclesiarum, persecutiones, schismata, & adficiantur dolore, & sciant nos à Deo per has poenas commonefieri de futuro iudicio, & æternis poenis.

Alij pñ, qui dolent propter suas & publicas misérias, proponant sibi consolationes, Sciant quod filius Dei uere adsit suæ Ecclesiæ, sicut inquit: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usq; ad consummationem seculi.

Esaïæ 46: Ego gestabo uos etiam in seænecta. Hæc consolatio est præcipua, certò scire, quod nobiscum adsit filius Dei, & adsit ideo, ut hanc miseram, afflictam, ærumnosam partem generis humani, quæ ipsum agnoscit, & inuocat, sustentet & seruet. Hæc consolatio semper & diligentissime consideranda est. Nec magnitudo huius tantæ misericordiæ intelligi potest à securis, qui non adficiuntur sensu communium misèriarum.

DE TERTIO MEMBRO.

Quæ sunt signa? Sunt triplicia.

I. Physicæ Turbationes, vngewöhnliche vñ ordnung in natürlichen dingen.

Politicae

II. Politicæ turbationes, ut ruina regnorum, zersörung der grossen reich.

III. Ecclesiasticæ turbationes, ut Hæreses, schismata, Papatus, in der Kirchen / Secten / Korten / Ketzerrey.

De Phylis exempla uidemus. Nascuntur multa monstra, multi fuerunt Cometæ, terræmotus, sanguis erupit ex terra in quibusdam locis in Ducatu Ducis Henrici Brunswicensis, pereunt fruges. Et textus de Phylis inquit: Erunt fames, pestilentia & terræmotus.

Sed politica sunt clariora. Manifestum est multa regna ruere, das die grossen Königsreich zerstört werden.

Hungaricum penitus cecidit. Principatus in Germania etiam sunt infirmiores, quam unquam fuerunt.

Regna cætera, Polonicum, Gallicum, & Anglicum, habent satis magnas turbationes. Turcicum etiam prope finem est.

Et uidemus magis magisq; crescere onera expilationum, & fieri maiores confusiones in omni gubernatione. Omnia sunt plena latrociniorum, populus exhauritur sine modo.

Et semper quando fuerunt seculorum mutationes, præcesserunt ciuiles discordiæ, & seditiones, ut ante Augusti imperium prius dimicarunt inter se de summa potentia Sylla & Marius, postea Julius & Pompeius, Deinde Antonius, Brutus, Cassius, donec tandem factus est Monarcha Augustus.

Bbb a

Sed

Sed Ecclesiasticæ confusiones sunt magis perspicuæ, & sunt signa propiora.

Sicut antequam natus est Christus ex uirgine, fuerunt in Iudæa Pharisei, Sadducei & aliæ sectæ plures, Et pontificatus fuit mundanum imperium, simile Ethnico, Hircanus, Aristobulus, Antigonus, inter se dimicabant de pontificatu, Et emebant pontificatum à uicinis Regibus, & à Romanis præsidibus, alij ab alijs: Ita postremo tempore ante diem iudicij similia mala erunt in Ecclesia, ut hic dicitur de Sectis: Multi uenient dicentes: Ego sum Christus. Item uenient multi Pseudoprophetae & decipient multos, sicut manifestum est, his nostris annis fuisse multos Pseudopphetas, Anabaptistas, Stenckefeldianos & alios multos. Audimus multos fanaticos homines adhuc in Belgico & in alijs locis uagari.

Nominatim autem hic dicit de abominacione desolationis, id est, de Idolo, quod facit uastationem uniuersalem, vom Götzen/der alles wüst machet / id est, quo uastatur Ecclesia tota. Hic intelligitur Idolatria propria papatus Romani. Hæc Idolatria est idolum omnia uastans.

Consistit autem in his quatuor magnis & præcipuis erroribus:

I. Quia Papa delet doctrinam de iusticia fidei totam, & præcipit dubitationem. Et in hoc errore multi alij comprehenduntur.

Quia

II. Quia finxit falsam adorationem & meritum in Missa, deprauat totam coenam Domini.

III. Quia finxit Ethnicos cultus, inuocationem Mortuorum.

IIII. Quia finxit Ethnicos cultus, uota Monachorum & alia opera ab hominibus excogitata.

Hæc omnia simul sunt illud Idolum uastans, quod antecedit diem iudicij.

Et oportet paulo ante reuelari hoc Idolum, sicut nunc facta est reuelatio.

Hæc de signis breuiter dicta sint. Deinde de rursus sequentur consolationes & admonitiones.

Qui in tecto est, non descendat.

Quantum uarie mixtæ sunt hic admonitiones, & consolationes, tamen lector diligenter consideret discrimina. Et ego primum de admonitionibus dicam.

Monet, ut simus uigilantes in doctrinae conseruatione, in poenitentia, in inuocatione, & in uitandis impedimentis. Ideo dicit, qui est in tecto, non descendat, ut auferat aliquid &c. Id est, Non sitis impediti cura cumularum opum, aut uoluptatum, aut aliarum rerum corporalium, ut negligatis doctrinam & inuocationem, sed uitate omnia talia impe-

Bbb 3 dimenta.

dimenta. Scitote ergo hanc admonitionem
præcipue complecti hæc quatuor:

I. Curam custodiendæ doctrinæ.

II. Pœnitentiam.

III. Inuocationem.

IIII. Curam uitandi impedimenta.

De doctrina dixit prius, & hic: Surgent
Pseudoprophetæ, uidete ne decipiamini, non
credatis.

Et 2. Petri 3. Cauete, ne impiorum de-
ceptione seducti, excidatis ex propria stabili-
tate, sed crescatis in gratia & agnitione Do-
mini nostri Iesu Christi.

De pœnitentia semper clamat hæc uox
Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem pec-
catoris &c.

De inuocatione dicit in Luca: Orate, ut
possitis effugere hæc mala. Hoc bene consi-
derandum est, quod adfirmat parci Ecclesiæ
inuocanti, & quod nostræ preces non
sint inutiles.

Hic dicit, orate, ne fuga uestra fiat in Sab-
bato, aut in hyeme, Id est, ne incidant impe-
dimenta propter pauores, aut propter secu-
ritatem.

Hyems significat pauores, sicut metu
paupertatis aut persecutionum multi defici-
unt à doctrina.

Sabbatum significat securitatem & ocis-
um, quidam dum nimis securi sunt, non ca-
uent errores, & simul ita sicut ebrj trahuntur
ad falsas opiniones.

De

De uitandis impedimentis dicitur, At-
tendite, ne corda uestra grauentur crapula, &
curis uictus, sicut iam crescunt luxus, ama-
bitio, auaricia, usuræ, helluationes, profusio-
nes. Hæc de admonitione dicta sint.

Sequitur consolatio, quæ continet hæc
tria membra.

I. Promissionem, quod Ecclesia sit mans-
ura usq; ad resurrectionem in hac uita, & de-
inceps in æterna.

II. Promissionem, quod cito uenturus sit
finis calamitatum in hac uita, & quod Domi-
nus cito sit resuscitaturus mortuos, & Ecclesi-
am liberaturus ab omnibus malis. Ideo hic
facit mentionem de ficu. Sicut scitis uenire æ-
statem florecente ficu, quia ficus primum flo-
ret. Ita cum audieris hos tumultus & confu-
siones, scitote, quod cito ueniet dies resurre-
ctionis.

III. Promissionem continet, quod Des-
us uelit hæc mala mitigare inuocantibus, sicut
dicit: Orate ut possitis effugere. Item: Om-
nes capilli capitis uestri numerati sunt. Sed
certe oportet esse pœnitentiam, oportet exui
hanc crassam securitatem, oportet agnosci
iram Dei, & uera inuocatione confugere ad
Dominum.

Videbunt filium hominis
uenientem in nubibus.

Bbb 4 Hæc

Hæc pars ad consolationem pertinet, in qua iam expresse ponitur sententia de liberatione Ecclesiæ, per quem & quomodo facienda sit.

Fiet liberatio Ecclesiæ, & fiet per filium Dei rursus ostendentē se generi humano, & iudicantem. Et hic colliget electos ex toto orbe terrarum, resuscitabit mortuos, & ornabit perpetua gloria, uita, sapientia, iusticia, electos, & abijciet impios in æternas pœnas.

Hunc finem hic sæpe proponit, sed uerba clarissima sunt hæc: Videbunt filium hominis uenientem in nubibus. Et quidem oportet omnes homines semper intueri hunc finem. Sciamus nos non tantum ad hanc uitam mortalem nasci, ut comedamus, bibamus, quæramus opes, & uoluptates, sed restare iudicium post hanc uitam, in quo Deus seuerissime puniturus est impios æternis pœnis, & alijs daturus est æternam gloriam, qui egerunt pœnitentiam, & crediderunt in filium.

Hæc doctrina Catechismi & Symboli, semper sit in conspectu, & cogitetur serio, ut nos flectat ad timorem Dei, ad pœnitentiam, ad fidem. Ideo & hic recitatur, non ut sit inanis narratio de rebus futuris, sed ut nos moneat, ne securi contemnamus futurum iudicium, sicut multi Epicurei & Tyranni & alijs contemnunt, sed ut uerè expauescamus, agamus pœnitentiam, fide quæramus consolationem, & expectemus illam promissam à Deo liberationem gloriosam. Diaboli

Diaboli sciunt hoc iudicium futurum esse, & contremiscunt, & mallent redigi in nihilum, si fieri posset, Sed sic condita est spiritalis natura, ut non frangatur, sicut corporea. Nullus homo in hac corporali natura nunc ante resurrectionem posset uiuere, si tali metu cruciaretur, sicut Diabolus.

Sed addit Diabolus odium Dei, & indignationem, & propterea furenter sæuit aduersus homines, & quò tempus pœnæ maioris propius est, eo magis sæuit.

Ideo in fine mundi nunc crescunt mala, sed tamen post iudicium extremum pœnæ Diaboli maiores erunt, quàm nunc sunt.

Si Paterfamilias sciret, quauigilia fur uenturus esset &c.

In fine huius capituli redit ad admonitiones. Vult nos omni tempore paratos esse, & quanquā supra dictum est, uoluisse Deum sciri in genere, non procul esse finem mundi, post prædicationem Euangelij, quando iam quarta Monarchia, id est, Romana, destruitur, tamen annum & diem non uoluit nos scire. Vult autem nos paratos esse omni tempore. Ideo dicit: Qua hora non putatis, ueniet.

Et Paulus inquit: Cum dicent, pax & securitas, tunc ecce uenit, ubi significat securitatem nimis magnam fore nouissimo tem-

pore. De hac concionantur & hæ similitudines hic recitæ.

Nominatim autem ponuntur hic duo serui, fidelis & malus seruus.

Fidelis seruus significat, quod in fine tamen Deus seruaturus sit reliquias Ecclesiæ, & quod aliqui sint futuri fideles doctores & ministri.

Sicut Noha fuit fidelis ante diluuium, Et Loth fuit fidelis in Sodomis.

Et Esaias dicit: Ego gestabo uos in senectate etiam. Non sinet Deus prorsus extinguere Ecclesiam. Et supra dictum est, propter electos adbreuiabuntur isti dies. Sunt igitur alii qui pauci, qui tamen cogitant de uenturo iudicio, & sunt fideles in docendo.

Hanc consolationem supra quoque recitauimus, quæ certe pijs mentibus grata & necessaria est, ne cogitent: Ecce Deus abiecit totum genus humanum. Ideo frustra inuocas, frustra credis remissionem, frustra expectas auxilium Dei & uitam æternam. Contra has tentationes armemus nos his certissimis consolationibus & promissionibus, quæ adfirmant, Ecclesiam Dei semper mansuram esse etiam in hac uita. Quod confirmatur per ipsam coenam DOMINI Hoc facite donec ueniam.

Ecce quoties sit coena Domini, hanc consolationem cogitate, Ecclesia mansura est, donec

nec ueniet Dominus, Ergo non frustra inuocamus, non sunt irritæ promissiones.

Huc pertinet & hoc dictum: Ecce ego uobiscum sum usque ad consummationem sæculi.

Sis igitur certissimus, quod Deus seruet reliquias in hoc mundo, & semper ratæ sint promissiones datæ Ecclesiæ. Inuoca, crede, & certò scias te exaudiri. Hæc uerissima sunt & certissima. Et laudatur hic Seruus fidelis, qui hanc fidem retinet.

Sed alius est Seruus infidelis, qui est ebriosus, bibit, comedit, & uerberat conseruos.

Tales sunt haud dubie Papa, Episcopi, Canonici, & eius adhærentes. Hi negligunt doctrinam, helluantur, quærunt opes & potentiam & uoluptates. Et uerberant conseruos, id est, persequuntur Ecclesiam, interficiunt Sacerdotes, qui fideliter docent, & alios homines pios, qui Euangelium amplectuntur & confitentur. Sicut iam multi passim aut pelluntur in exilia, aut interficiuntur.

Verberauit Papa & antea conseruos in conscientijs, per suas traditiones de cælibatu, & alias stultas traditiones. Nunc uerberat corpora, interficit confitentes ueram doctrinam.

Sed

Sed cum ueniet filius Dei, dissecabit eum, & ponet partem eius cum Hypocritis, Abijciet eum in æternas poenas, ubi erit ploratus, id est, ubi erunt horrendi dolores, quorum magnitudo non potest uerbis describi, sed in damnatis morituris, ut in homicidis & talibus, imago talium dolorum conspicitur, hic describuntur per hæc signa, ploratum & stridorem dentium, Sed sciamus tantos dolores non posse uerbis satis describi. Et uere ex-pauescamus cogitatione iudicii diuini, & queramus consolationem, sicut Petrus dicit, Actorum 3: Agite poenitentiam, & conuertimini, ut deleantur peccata uestra, cum uenerint tempora refrigerij à facie Domini, id est, ut ueniente Domino non pereatis pauore, sed habeatis recreationem, & lætemini conspectu filij Dei,
AMEN.

CAPVT XXV.

Simile est regnum cœlorum
decem Virginibus, &c.

Similitudo de uirginibus imago est Ecclesie quocumq; tempore, sed maxime postremo tempore, Et continet doctrinam, obiurgationem, & consolationem.

Doctrina

Doctrina hæc est, semper in Ecclesia in hac uita, sunt, fuerunt & erunt, boni & mali, Virgines prudentes & fatuæ.

Et nominantur uirgines etiam hypocritæ, quia specie & titulo sunt similes uere inuocantibus.

Et hanc doctrinam oportet meminisse, ne propter multitudinem malorum in Ecclesia, cogitemus, totum genus humanum abiectum esse à Deo, & nullam esse Ecclesiam, Sicut sancti sæpe hoc dolore uexantur, circumspicientes tam magnam multitudinem malorum & male sentientium ubiq;.

Contra hanc tentationem sæpe munit nos Dominus, ut in Parabola de seminante. Item Paulus dicit Roma. 3. Num incredulitas eorum fidem Dei euacuauit? quasi dicat. Etiam si multi deficiunt, tamen Deus manet uerax, & seruat aliquam Ecclesiam, & dat Ecclesie bona promissa, remissionem peccatorum, Spiritum sanctum, uitam æternam, & alia bona.

Et in Symbolo cum recitamus articulum, Credo Ecclesiam sanctam Catholicam. Nos consolemur hac cogitatione: Ecce Deus præcipit, ut credamus semper seruari Ecclesiam, & dari ei bona promissa. Sumus igitur & nos membra Ecclesie, & petimus & accipimus hæc bona.

De secundo loco, de obiurgatione.

Prædicat

Prædicit autem hic fore multas uirgines fatuas.

Quid differunt uirgines prudentes à fatuis? Vtræq; dicuntur uirgines. Titulus idem est, & species eadem est Hypocritarum & recte inuocantium. Sed multum differunt re ipsa.

Quæ sunt uirgines prudentes? Volumus breuiter & clare definire. Virgines prudentes sunt, quæ retinent fundamentum, & in uera poenitentia & uera fide Deum inuocant.

Fundamentum autem significat doctrinam necessariam in omnibus Articulis fidei, inter quos etiam necesse est complecti uerum intellectum iusticiæ fidei.

Et tales uitant Idolatriam, etiamsi aliqua peccata ignorantia habent, ut ante hæc tempora sanctus Bernhardus & alij uere credentes tamen miscuerunt aliquos errores de Monachatu, & de inuocatione mortuorum, sed tamen tam crassos abusus non probauerunt, ut alij. Nos Deo gratias agamus, quod à multis erroribus liberati sumus.

Et hæ prudentes Virgines non solum retinent fundamentum, sed etiam repugnant securitati, sunt in exercitijs ueræ poenitentia, habent consolationem uera fide, & ueram inuocationem, & in uera fide & spe semper expectant Dominum,

Est etiam

Est ergo Lychnus in uase, illa fides in Christum lucens iuxta ueram doctrinam in uera poenitentia & inuocatione.

Sed fatuæ uirgines sunt, aut non retinentes fundamentum, aut retinentes fundamentum Hypocriticè sine poenitentia & sine fide in Christum.

Non retinentes fundamentum, ut multi grauiterrantes & seducti, Hæretici, Idolatræ, Papistæ, Monachi, qui ignorant iusticiam fidei, qui confidunt se esse iustos sua iusticia, Item, qui inuocant mortuos, currunt ad statuas &c.

Alij retinent fundamentum, quo ad cognitionem doctrinæ, sed sunt Hypocritæ, sunt sine poenitentia, sine uera fide in Christum, sine uera inuocatione, sunt securi, contemnunt iudicium, aut confidunt professione, cogitant se placere Deo, quia non uelint nominari Papistæ, etiamsi sunt adulteri, scortatores, & sine poenitentia, sine uera uide in CHRISTVM, & sine uera inuocatione, Sicut Hypocritæ inter Iudæos putabant se placere DEO, tantum propter titulum, quia dicerentur Iudæi, & erant adulteri & foeneratores, & sine ulla poenitentia, sine timore Dei.

Ac neutri habent oleum aut lychnum, id est ueram fidem in Christum lucentem iuxta ueram doctrinam in poenitentia & inuocatione.

Taxae

Taxat igitur utrosq; Dominus, & prae-
monet nos, ut curemus, ut simus uirgines
prudentes, & non fatuae, sicut saepe clamat
Dominus: Vigilate, orate, ut non pereatis.

Sciamus igitur hanc securitatem carnis
lem, quae est sine lychno, id est, sine uera fide,
displicere Deo, & exuscitemus nos ad poeniten-
tiam, ad fidem, & ueram inuocationem,
& in uera fide & spe expectemus sponsum.

Sed uidete quid faciant stultae
uirgines?

Fatuae uirgines petunt oleum à sapien-
tibus, id est, uolunt saluari aliorum hominum
iusticia, non propria fide.

Haec imaginatio inanis est, quia scriptum
est: Iustus fide sua uiuet, Sua, id est, propria
inquit: Te ipsum oportet conuerti ad Deum
& credere, quia iuramentum manet ratum
in omni aeternitate: Viuo ego dicit Domi-
nus, nolo mortem peccatoris, sed ut conuer-
tatur, & uiuat. Iurat oportere fieri conuersio-
nem, & conuersis se daturum esse remissio-
nem peccatorum.

Hic uidetis errores illorum, qui uolues-
runt saluari per Missas Sacerdotum, Item per
bona opera Monachorum. Talia omnia sunt
Idolatrica.

Item errant similiter, qui currunt ad san-
ctos, & uolunt sibi adplicari merita sancto-
rum, uolunt salui fieri propter merita sancto-
rum, Contra hunc errorem etiam accommo-
danda

danda est haec similitudo de fatuis uirginibus,
& sic accommodauit Hilarius.

Audite autem historiam de
hac re.

Ante annos trecentos fuit Landgrauis
us Turingiae Fridericus, à quo orti sunt hi
Duces Saxoniae, qui adhuc uiuunt, Ille fuit
uir honestus & magnanimus, & magna bella
gessit, & fuit fortunatus.

Cum autem iam esset senex, in Isenach
coram eo exhibita est Comœdia, in qua haec
lectio Euangelij de fatuis Virginibus accom-
modata est contra inuocationem Sanctorum.
Quia fuit doctus aliquis, qui hoc spectaculo
uoluit taxare inuocationem mortuorum.

Post spectaculum illud Princeps agnos-
cens errorem de inuocatione mortuorum, &
multa de hoc tanto abusu conquerens, coepit
aegrotare ex dolore de publico errore, & pos-
tea in uera inuocatione filij Dei est mortuus.

Etiā Imperator Carolus V. iussit anno 1527
ueri Monachos à coniuge meritura, & iussit
Praeceptorem filij sui proponere coniugi con-
solationes de Christo.

TERTIVS LOCVS.

De Consolatione.

Consolatio est, quod se nominat spon-
sum. Et sic testatur magnam & ardentem dis-
lectionem esse, qua Ecclesiam complectitur

Ccc imò le,

imò se, ut sponsum, nunquam uelle nos deserere.

Est & hæc magna consolatio, quod prædicit, semper fore aliquam ueram Ecclesiam & Virgines prudentes, quæ uera fide & spe ipsum expectent.

Hæc omnia consideremus in hac puchra similitudine, de qua multò plura dicenda essent, sed nemo potest sapientiam Dei penitus exhaustire. Curemus, ut agamus poenitentiam, & proficiamus, ut simus parati, habeamus oleum in nostris uasis &c. id est, in nostris cordibus, &c.

ALIA SIMILITUDO.

Sicut Homo peregre abiens,
uocauit Seruos suos, & dedit
eis substantiam suam, &c.

Hæc parabola de talentis discernit fideles & diligentes, ab infidelibus & negligentibus siue securis.

Et intelligenda est utroq; modo, de publico Ministerio, & priuatim de usu donorum.

Rursus autem sciendum est, hic & doctrinam & obiurgationem, & consolationem proponi sicut in priore parabola.

Doctrina est prima hæc, Quod semper sunt & erunt in Ecclesia aliqui fideles & diligentes

gentes, Et aliqui infideles & negligentes, sicut nuper diximus, semper in Ecclesia fuisse, esse, & futuros esse in hac uita tales, qui sint similes fatuis Virginibus, & alios similes sapientibus Virginibus.

Et hoc sciendum est, ne à Deo deficiamus propter hoc scandalum, cum uidemus magnam multitudinem impiorum.

Alia doctrina est circa finem, habenti dabitur, & à non habente etiam quod habet, auferetur.

Hic manifeste docet nos Dominus, quod uelit nos sua dona exercere, & acceptis donis non esse negligentes. Dicit dona augeri his, qui laborant, ut eis utantur. Sicut auget dona Ioseph aut Danieli, quia laborant in discendo, docendo, & orando, & regunt suos mores temperantia, castitate, & sobrietate, & alijs necessarijs exercitijs. Quia nullo modo cogitandum est, Deum uelle augere dona ijs, qui uolentes effundunt.

Sic dicit de negligentibus doctrinam, Quia repulisti scientiam, repellam te, ne faceres dotio fungaris mihi. Osæ 4.

Item, qui stat, uideat ne cadat, 1. Corinth. 10.

Item, Inuenit Diabolus domum uacuum &c. Matth. 12.

Hæc & talia dicta præcipiunt, ut non simus negligentes, sed donis utamur, sicut

Paulus dicit 2. Corinth. 6: Videte ne frustra gratiam receperitis. Et homo iam donatus Spiritu sancto, potest & debet magis magis que petere se iuvari Spiritu sancto, sicut Christus inquit Matt. 7: Petite & accipietis. Quanto magis pater uester cœlestis dabit Spiritum sanctum petentibus, Lucæ 11. Et sic petens Spiritum sanctum potest resistere malis temptationibus, potest retinere dona Dei, sicut Paulus inquit: Ego corpus meum redigo in seruitutem, 1. Corinth. 9.

Nequaquā oportuit Dauidem rapere alterius coniugem, sed poterat tunc cum haberet Spiritum sanctum, resistere tentationi adulteri.

Sic & hoc loco dicitur: Habenti dabitur. Si Dauid uteretur donis, crescerent in eo dona. Et contra, A non habente auferetur id quod habet.

Dauid non utens donis, labitur, & amittit etiam præsentia dona plurima, post raptum alienæ coniugis, amittit consilium bonum, iubet interfici uirum, quia Diabolo iam aperta erat ianua, & impellitur ex alio seculo in aliud. Postea amittit custodiam diuinam, Deus finit eum eijci ex regno, & finit multas tristissimas poenas accidere.

In hoc exemplo cernitur, quid sit: A non habente auferetur, quod habet.

Sumatis aliud exemplum. Saul est ornatus regno & Spiritu sancto, gloriolis uictis

rijs. Postea incipit fieri Tyrannus & superbus. Ibi amittit etiam quod habuerat, Regnum, Spiritum sanctum, uitam, gloriam.

Hæc exempla tristissima ostendunt, quomodo homines labantur, postquam fuerunt ornati donis Dei, & non uoluerunt addere curam eis utendi.

Et prorsus falsa & Diabolica est excusatio eorum, qui dicunt, se non posse abstinere à peccatis contra conscientiam.

Imo textus clarissime 1. Iohan. 3. dicit: Qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quia semen Dei in eo est. Dedit tibi Deus Spiritum sanctum, ut possis resistere malis temptationibus, Et Deus præcipit, ut tanto suo dono utaris. Imo contumelia est aduersus Deum, cogitare, quod dederit tibi Spiritum sanctum, ut tantum negligenter uiuas, & laxes frenum malis cupiditatibus.

DE OBIURGATIONE.

Obiurgatio est in his dictis, quod ille negligens, qui noluit uti talento, punitur, & amittit etiam hoc quod habet.

Tales sunt obiurgationes sæpe repetitæ in scriptura. Vt Petrus inquit 2. Petri 2. Hos negligentes similes esse ijs, qui redeunt ad uosmicum.

Sed dicat aliquis: Quis est satis diligens? Omnes sunt infirmi, & aliquando labuntur.

Respondeo, hic tenenda est communis doctrina, quam sæpe repetimus: In omnibus sanctis sunt infirmitates & peccata & lapsus, sicut scriptum est, Non est iustus in terra, qui cum bene faciat, non etiã peccet. Sed tamen in singulis debet esse propositum benefaciendi, & debemus uitare, & possumus uitare lapsus contra conscientiam. Et si quis est lapsus, debet mox redire ad poenitentiam, sicut rediit Dauid, sicut rediit Aaron.

Cain

Saul

Iudas

} non redierunt ad poenitentiam.

CONSOLATIO.

Consolatio est, quod aliqui maneant in Ecclesia, qui donis bene utuntur. Et his postea maiora dona tribuuntur, ut habetis insignia exempla.

Ioseph est recte usus dono, non uoluit fieri moechus, & patienter tulit carcerem, ideo Deus eum exaltauit, & fecit eum præcipuum & salutarem Principem in Aegypto.

Aliud pulchrum exemplum, Paupercula uidua in Sarepta est usa dono. Pauit Eliam, & prius ei cibum dedit quàm sibi, ideo Deus benedixit eius domui. Fuit enim hospitium Ecclesiæ, non est extincta fame, filius à morte resuscitatus est. Et certissimum est, parua opera bona maximis præmijs publicis & priuatis sæpe ornantur, ut cogamur dicere, sicut

Jacob

Jacob inquit Genesis 32. Minor sum cunctis miserationibus tuis. Et contra, quando homines nō uolunt agere poenitentiam, tunc postea horribiles poenæ sequuntur. Expectat Deus aliquando, & concedit spacium poenitentiae. Sed quando non inchoatur poenitentia, & sit contumacia maior, tunc ueniunt ultimæ poenæ, uastationes gentium, & poenæ æternæ, sicut de arbore sic dicitur in parabola Lucae 13. Ecce anni tres sunt, ex quo uenio quærens fructum in hac arbore, & non inuenio, succide ergo illam.

Hæc est illa simplex & uera declaratio huius parabolæ, nunc singuli uidete, ut uos ad dona Dei exercenda exuscitetis, & hæc ipsa dicta cordi infigite: Habenti dabitur, & à non habente etiã quod habet auferetur, id est, ab amittente Euangelium & Spiritum sanctum, auferuntur multa alia dona, consilium, & omnia bona, æterna & temporalia.

Et in usu donorum præcipuus est usus, inuocatio & precatio, sicut scriptum est, Lucae 11: Semper orate. Et uidetis iam necessitatem in periculis propter conuentum, propter tempestates, propter bella, propter incendia, deniq; propter multas calamitates. Deus multis modis nos commonefacit, Et tamen sumus negligentes, sed profecto tempus postulat ut expergiscamur, ne pereamus, sicut illa ficus, sicut Sodoma, sicut Iererosolyma,

Ccc 4

sicut

sicut tota Asia, Græcia, & aliæ Regiones sub
Turcis perierunt, imo sicut iam pereunt om-
nes regiones in Germania & alibi, oppressæ à
Cæsaris exercitibus, ubi Ecclesiæ turbantur,
& alia multa mala accidunt. Ah Deus auerte
à nobis tales calamitates.

Quando ueniet filius hominis,

DE EXTREMO IV- DICIO.

Hæc est expressa prædictio de iudicio ex-
tremo, qualis nulla est in ueteri Testamento
recitata. Sunt quidem multa dicta, quæ præ-
dicunt resurrectionem mortuorum, & dicunt
impios fore in pœnis, & inuocantes Deum
habitueros salutem æternam, ut Esaiæ ultimo
scriptum est, tamen adeo expressa prædis-
ctio nulla est, ut hæc concio filij Dei, qui hunc
Articulum claris uerbis uoluit declarare. Igitur
hæc uerba Domini sint notissima omni-
bus, & assidue cogitentur. Et non indiget
hæc concio ulla declaratione, Verba per se
perspicua sunt, sed fidem & timorem Dei
adferamus, & hoc iudicium assidue intue-
amur, metuemus iram, & consolemur nos,
quod scimus Ecclesiam ueram liberandam
esse ab omnibus malis in eo iudicio.

Hæc est præcipua admonitio necessaria
in hoc

in hoc textu. Sed tamen addemus & alias
quasdam admonitiones.

PRIMA ADMONITIO.

Omnes homines diligenter discant, hæc
uitam humanam ordinatam esse à Deo, &
non uiuere homines sicut pecudes, sine lege
Dei, & sine ullo ordine, ac mori sicut pecudes
sine ullo iudicio post hanc uitam: sed Deus
condidit genus humanum ita, ut addiderit
doctrinam, quomodo uelit homines saluos
facere, & sine ulla dubitatione punit omnes
contemptores suæ doctrinæ.

Et sunt pœnæ duplices. Corporales in
hac uita, & aliæ postea æternæ post hanc ui-
tam.

SECUNDA ADMO- NITIO.

Certissimum est, Deum in hac uita cor-
poralibus pœnis punire omnes, qui delicta
committunt contra conscientiam, & quando
sunt magna, sunt etiam pœnæ magnæ. De
talibus delictis expresse dictum est: Qui gla-
dium acceperit, gladio peribit. Hic dicitur,
Omnes homicidas sine ulla dubitatione, rur-
sus puniri gladio, sicut exempla ostendunt.
Certissimum est nullum homicidam posse ef-
fugere pœnas in hac uita. Et ualde errant ho-
mines, qui putant se posse latere, Sicut recens
exemplum audiuitis, de interfectore fratris

In ualle Ioachimi. Manet uera uox: Qui gladium acceperit, gladio peribit.

Historia.
Sic manet uera uox: Honora patrem & matrem, ut sis longeuus super terram. Certissimum est, qui male tractant parentes, puniri in hac uita. Erat Francofordiæ quidam Bombardarius, industrius homo, qui diligebatur propter artem. Is cum uellet in nouam bombardam rursus immittere puluerem bombardarium, puluis accensus ex bombardamox erumpit, & arreptum ipsum Magistrum bombardæ leuat in altum, & accendit, & postea adflatum terræ interficit. Causam homines plurimi, qui eum norant, dicebant esse, quia matrem male tractauerat. Tales historias possem recitare plures.

Item de periuriis certum est, quod in hac uita puniantur.

Item de Scortatoribus & Adulteris dicitur textus: Scortatores & Adulteros iudicabit Deus.

Hinc sunt tot morbi, ut morbus Gallicus & alij. Item peccata facta in semine, puniuntur in semine. Ideo David rapta alterius coniuge, postea sic punitur, interficitur ei filij. Filius mouet seditionem, & quod est horrendum, patris coniuges postea contaminauit.

Et

Et manifestum est uagari poenas per famulias Principum & Regum, quia fuerunt adulteri, sicut ubiq; uidemus exempla.

Hanc doctrinam discant omnes homines, quod certissimum sit, puniri in hac uita delicta contra conscientiam, & maiora delicta maioribus poenis puniri.

Quancumque autem multi hanc regulam negligunt & derident, tamen scitote uerissimam esse, & sæpe hæc regula omnibus hominibus recitanda est. Et Deus eam populo declarat terribilibus exemplis, patibulo, & multis supplicijs homicidarum, & alijs modis poenarum. Hæc cogitanda sunt in omni uita, & sciendum, quod tales poenæ non accidunt sine consilio Dei.

Hic autem etiam sciatis: Quæ sunt causæ, quare Deus in hac uita punit, cum uelis postea punire?

Respondeo. Causæ poenarum sunt quinque.

Prima est iusticia Dei, quia Deus uult conspici & agnosci iusticiam suam in genere humano etiam in hac uita. Ideo horribiliter punit manifesta delicta, ut ostendat se esse iustum, & irasci iniusticiæ.

Secunda causa est: pax publica. Quia uult coherceri Deus ipsos delinquentes, Si fures non suspenderentur, non desinerent furari, & nulla pax esset,

Tertia

Tertia causa est exemplum, quia Deus talibus poenis, alios deterret, & aliqui mouentur, etiam si non mouentur omnes Deutero. 17. & 19.

Quarta causa est, quia Deus significat his poenis corporalibus, certissime restare futurum iudicium, quia hae breues poenae in impijs non sunt aequales peccatis impiorum, qui non conuertuntur. Sed peccata talium sunt infinita, ideo ordo iusticiae imponit eis poenas aeternas, hae bene consideranda sunt.

Die Sünd in den Gottlosen die nicht beferet werden / ist so gros / das jr keine zeitliche straffe gleich ist / sonder sie ist vnermesslich / vnd gebürt dagegen ewige vnd vnermesliche straffe / nicht allein zeitliche straffe / die ein ende nimet. Gott behüt vns fur solchem grausamen jamer.

Quinta causa est, quia Deus vult has poenas esse signa retrahentia nos ad poenitentiam. Quando fur ducitur ad patibulum, sciat se non propterea damnari, si modo agit poenitentiam. Sed cogitet hanc poenam esse sic à Deo ordinatam propter pacem politicam, & simul, ut sit admonitio retrahens ad poenitentiam. Has quoque causas saepe recitare & cogitare utile est.

TERTIA ADMONITIO.

Iam ubi nec doctrina Dei, nec poenae corporales

corporales flectunt homines ad poenitentiam, sequuntur poenae post hanc uitam, de quibus hic dicit. Et textus non indiget ulla declaratione. Et sunt poenae horrendae, quae quantae sint, verbis dici non potest. Sunt ignis aeternus, pavor & dolor maior quam ulli dolores corporum, & uellent damnati redigi in nihilum, si fieri posset.

QUARTA ADMONITIO.

Sed quaerat aliquis, Qui sunt saluandi? Quis potest dicere, quod satisfecerit his uerbis? Esuriui, & dedistis mihi cibum &c.

Respondeo. Hic oportet uos utrumque scire, doctrinam de fide, & de bonis operibus.

Certissimum est, quod uita aeterna datur propter Dominum nostrum Iesum Christum credentibus, sicut dicit textus: Hae est uoluntas patris, ut omnis, qui credit in filium, habeat uitam aeternam.

Hanc consolationem oportet nos scire, hae est uox propria Euangelij. Ita hic dicit: Venite benedicti patris mei, &c. Sunt autem benedicti per semen Abraham &c.

Deinde uero oportet sciri, quod etiam sequi bona opera oporteat, & quod hae placeant Deo per fidem propter Christum, etiam si sunt insufficientia. Sed tamen oportet nos tales esse, ne perseueremus in malo proposito contra conscientiam. E contra

Econtra impij sunt sine fide, & habent
malum propositum, non cibant Ecclesiam,
sed interficiunt sanctos. Non potant Ecclesiam,
sed omni genere crudelitatis eam excruciare
conantur &c. Et facile conspici possunt
utriq; in confessione & persecutione.

Credentes confitentur fidem, & faciunt
multa bona opera.

Sed impij ardent odijs, & quærunt
occasionem exercendæ crudelis
tatis. Ita utriq; discere
ni possunt.

Finis XXV. Capitis.

SEQUITVR HISTORIA PASSIONIS
DOMINI NOSTRI
IESV CHRISTI.

Caput

CAPVT XXVL

Scitis quod post biduum Pascha fiet.

SEquitur historia diei quarti in septimana
Palmarum, scilicet, des *Mitwochs*,
quia dicit, post biduum Pascha fiet, scilicet
post *Mitwoch* & post *Donnerstag* / quia
dies Paschatos fuit inchoatus uespere precedē
te feriam sextam den *Freitag* / Et isto die de
liberatio fuit de capiendo & interficiendo
DOMINO. Hic cogitentur horrendi furores.
Viderunt manifesta miracula & testimonia
Dei, his ipsis diebus, resurrectionem
Lazari, & alia multa. Et tamen tantus furor
fuit, ut auderent cogitare de interficiendo
tali uiro, cui Deus tanta testimonia tribue
rat. Et non addo hic longam enarrationem,
quia nihil obscuritatis est in hac parte
textus. Tantum uos omnes adhortor, ut ex
pauescatis cogitantes tantum furorem, & ar
dentius oretis Deum, ne sinat nos ita ruer
e. Ah Deus propter tuam gloriam, &
propter filium tuum, miserere nostri, &
rege tu nos Spiritu sancto tuo, & non sinis
to nos pollui blasphemijs & talibus peccatis,
quæ sunt irremissibilia, ut sunt peccata Iudæ,
Caiphæ & similium.

DE CONVIVIO IN
BETHANIA.

In Ios

In Iohanne est etiam descriptio conuiuii in Bethania, quod factum est Sabbato ante Palmarum.

Hoc Conuiuium quod recitat Matthæus, factum est feria quarta ante *Mitwoch* post diem Palmarum. Et non est absurdum, dicere, quod sint duo conuiuii, quia existimo Dominum his diebus comedis in Bethania, quoties comedit.

Historia autem hæc continet exempla duo. Alterum est opus confessionis, quod laudat Dominus. Alterum est hypocriticum iudicium Iudæ, uel etiam aliorum, qui reprehendunt bonum opus mulieris.

Hinc discamus, in ipsa Ecclesia sæpe hoc accidere, ut Hypocritæ iudicent & condemnent sanctos, etiam recte facientes. Et talia hypocritica iudicia discamus patienter tolerare, & non propterea fiamus negligentiores.

Sic uxor Dauidis filia Saul, reprehendebat Dauidem canentem fidibus ante Arcam Domini.

Et nunc magna audacia est iudicandi & damnandi alios. Et tamen considerare illi Iudei debent dictum Christi: Quare uidetis festucam in oculo fratris tui, & non consideras trabem in tuo oculo?

Scriptum est: Nolite iudicare, ne iudicemini, id est, non damnate, non fauciate fratrum conscientias, quando faciunt opera utilia Ecclesiæ, quæ per se non sunt peccata.

Et uis

Et uidete præsens exemplum, quàm pulcher prætextus est. Iudas uidebat occasionem furandi sibi offerri, si uenderetur illud unguentum, hanc suam cupiditatem tegit isto prætextu: Melius esset uendi unguentum, & pecunia illa iuari pauperes.

Talis est astutia humana, suis uicijs & cupiditatibus quærit prætextus honestos, & in scholis nominatur fallacia, secundum non causam, *Scheinursach* fur *warhafftige* ursach.

Sed Deus iudicat corda, & damnabit & punit hypocritas, et excusabit recte facientes, & fideliter seruientes Ecclesiæ.

Ita fit hic: Deus obiurgat iudicantes mulierem, & adfirmat mulierem fecisse opus bonum, quia quaecunq; fuit hoc opus, & quæcunq; fuit uoluntas mulieris, tamen hæc fuit principalis intentio, quod uoluit ostendere hoc opere se fateri hunc uirum esse doctorem à Deo missum, & Messiam, & se non esse in numero hostium ipsius. Et uoluit eum defatigatum laboribus illorum dierum recreare, quia hæc ratio fuit medica, & habuit multas res optimas, ut Balsamum & alia.

Hæc intentio & talis significatio huius intentionis est opus confessionis, quod est opus bonum, sicut in die Palmarum signa confessionis, clamare Osanna filio Dauid, & prosternere uestes, fuerunt opera bona, & opera confessionis. Sic etiam opus Dauidis præcedentis Arcam cum Cythara, fuit confessio.

D d d

Talia

Talia opera sunt opera Deo placentia, iuxta hoc dictum: Qui confessus fuerit me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo coelesti.

Tota nostra uita debet esse confessio, sicut dicit Dominus: Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut glorificetur pater uester coelestis. Hic cogitemus contra, Quanta peccata sint, quando uita non est confessio, sed potius scandalosa, & est causa, ut male audiat Euangelium, & doleant Sancti, & multi deterreantur à doctrina, Ideo sumus diligentiores, & curemus, ut uita sit confessio.

Postea facit Dominus collationem operum: Pauperes semper habetis uobiscum, me autem non semper, q. d. Bonum est iuuare pauperes uerè egentes, & semper habebitis occasionem. Sed melius est, ostendere confessionem, Et non semper ego uisibili præsencia uobiscum ero. Sic tantum simpliciter intelligatur hoc dictum, & non pugnat cum alio dicto: Ego uobiscum sum usq; ad consummationem seculi omnibus diebus. Est nobiscum & uere præsens est, sua diuina potentia nos regens, defendens, custodiens, saluans. Aliud est loqui de uisibili conuersatione, qualis tunc erat, & significat citò se moriturum esse, & tunc ipsos futuros non solum in moerore, sed etiam in magna dubitatione. Me non habebitis, id est, etiamsi ero uobiscum, iacens in sepulchro, tamen me non habebitis, id est, non credetis me esse resurrecturum, non tunc credetis me esse saluatorem, reddentem uitam mortuis. Et

Et consideres, Non dicit, non ero uobiscum, sed non habebitis me. Adest Dominus tunc in ipso conuiuio uisibiliter. Et tamen non omnes habebant eum, id est, non omnes agnoscebant eum esse Messiam, non omnes credebant.

Postea Dominus laudat opus à singulari circumstantia, quam mulier fortassis non cogitauerat, sed Spiritus sanctus in muliere, mouens eam, significare hoc arcanum uoluit. Mos erat corpora Iudæorum mortua perfundere balsamo, ut diu durarent.

Accomodat igitur Dominus hanc unctionem ad sepulturam, & ad cōseruationem corporis in sepulchro. Vixit me inquit, quia sepe liat, & ipsa uult meum corpus non corrumpi, sed expectat resurrectionem. Videte, quantam sapientiam ait esse in hoc exiguo opere? Tantū fortassis non cogitauerat mulier, sed tantum spiritus Sanctus in muliere hæc cogitabat, & Dominus hac tanta laude ornat opus confessionis, & ostendit, Spiritum sanctum in sanctis multa cōsiderare in omnibus bonis operibus. Semper in uno bono opere multa bona opera insunt. Et cōtra, In uno delicto multa peccata simul insunt, hæc bene cōsideranda sunt.

Postea inquit: Ubicunq; prædicabitur hoc Euangelium in toto mundo, laudabitur hoc opus. Hæc est egregia consolatio. Confessio uera non poterit opprimi, etiamsi multi aduersantur, & in aliquibus locis extinguunt, tamen semper seruat Deus aliquam Ecclesiam, in qua manet lux confessionis.

D d d 2

Hæc

Hæc sit brevis enarratio exempli. Et mem-
mentote, hoc opus mulieris esse opus confes-
sionis. Monachi sua opera electa sine manda-
to uoluit per hoc exemplum excusare. Sed ip-
sorum opera non sunt exempla confessionis, &
ipsi faciunt tanquam precia & satisfactio-
nes pro peccatis, &c.

Postremo ex hoc exemplo mulieris discas
mus etiam honore adficiendos esse ministros
Euangelij. Ideo hoc opus laudatur, quia hæc
fuit intentio, hunc defessum concionatorem
recreare.

Tunc abiit Iudas &c.

In tota Historia passionis Christi, sicut
in alijs historijs, oportet hæc sex considerari:

Personas.

Causas, cur inter se personæ pugnent.

Acta.

Personarum socios.

Pœnas malorum.

Liberationes iustorum.

Sic in hac historia primum consideren-
tur personæ. Et principalis persona est filius
Dei, qui uenit, ut hoc modo fiat uictima pro
genere humano, & docet Euangelium, arguit
impietatem & omnia peccata. Et docet uolun-
tatem Dei de pœnis, & de iusticia, & de
liberatione iustorum.

Hanc

Hanc personam comitantur pauci, qui
sunt membra Ecclesiæ Dei, & audiunt eum,
dolent ipso dolente, lætantur ipso resuscitato.

Contrariæ personæ principales sunt, Dia-
boli, impij Pontifices, & impij Principes, &
horum ministri impij, & reliqua multitudo
impia, quia genus humanum in duas partes
est distractum, in Ecclesiam Dei ueram, quæ
uerum Deum inuocat, & recte colit, Et in
multitudinem contemptricem Dei.

Et sicut in omnibus negocijs, quæ per
multos aguntur, personæ uariæ sunt, ita in his-
toria passionis, in parte inimica Christo, per-
sonæ multæ sunt. Diabolus est excitator, Pon-
tifices sunt præcipui hostes uisibiles, qui sum-
ma cōsilia gubernant, postea habent armatos,
habent & proditores, sicut fit in bellis.

Et illud est hic insigne, quod inuenitur
proditor in ipso numero Apostolorum. Das
uid proditus fuit à Doeg, qui fuit Idumæus.
Hoc non tantum ei dolorem attulit, quantus
dolor fuit, cum filius & præcipui consiliarij
ab eo deficerent.

Item quantus fuit dolor Ioseph, cum fra-
tres eum uoluerunt interficere, & postea uen-
diderunt e.

Consideremus igitur in ipso cœtu, qui
nominatur Ecclesia, tales multos esse, qui
sunt similes Iudæ, & ualde doleamus, & De-
um oremus, ne sinat nos per Diabolum uin-
ci & impelli ad mala consilia, sicut in Iohanne
scriptum est: Satanæ intrauit in cor eius. Et

D d d 3 Domis

Dominus ipse dicit : Satanæ expetiuit uos, ut cribraret uos, Ego autem pro te orauit, ut non deficiat fides tua.

Hæc dicta moneant nos, ne simus securi, nihil cogitantes de insidijs Diaboli, sed Deum oremus assidue, ut nos regat, ne incidamus in laqueos Diaboli.

Hæc iam satis dicta sint de personis, & mementote hanc diuisionem, quia sæpe postea rursus dicendum est de diuersarum personarum operibus.

II. De causa. In filio Dei causa, cur uelit pati, est bona, scilicet, quia scit hanc obedientiam esse precium, quo iusticiæ Dei satisficit, & ira placatur, & Deus recipit genus humanum, sicut in Psalmo scriptum est : In capite libri scriptum est de me, ut faciam uoluntatem tuam, Deus meus, uolo, & lex tua in medio cordis mei etc.

Tota scriptura loquitur de hoc mirando consilio Dei, quod Deus hoc modo uoluerit saluare genus humanum, Et sæpe hæc miranda deliberatio cogitanda est, Filius est deprecator pro Adam & Eua, Et sit decretum, ut poena in ipsum deriuaretur, quia ordo iustitiæ erat, ut non reciperetur genus humanum, nisi facta compensatione, & poenam æquiualentem solueret redemptor.

Hoc mirandum consilium quotidie cogitandum est, & Deo gratiæ agendæ pro donato filio.

Sed causæ passionis in hostibus Christi, erant

erant odium Dei in Diabolo, & odium Christi in Phariseis, qui nolebant suos errores & peccata accusari, Et eodem modo semper oderunt ueram Ecclesiam hypocritæ.

III. Acta recitabimus ordine, quomodo simul mendacijs & manifesta uolentia Christum perdere conentur.

IIII. Personarum socij, ut dixi. Socij Christi sunt pauci auditores, Apostoli, Maria, & pauci alij, qui dolent cum eo patiente, & lætantur cum resurgente.

Sed socij impiorum pontificum & Phariseorum, sunt Tyranni, qui armis adiuuant persecutionem, Itē proditor Iudas, & reliqui blasphemij & impij, qui perseverant in impietate.

His omnibus dicitur, Ite maledicti in ignem æternum.

V. Poenæ impiorum etiam in hac uita incipiunt, ut poena Iudæ, et haud dubie multi alij, Pilatus, Herodes, & Pontifices habuerunt etiam poenas in hac uita, Sed postea sequuntur æternæ poenæ multo maiores.

VI. Econtra liberatio iustorum inchoatur in resurrectione, Ibi manifeste uident Apostoli, qualis sit futura totius Ecclesiæ liberatio in resurrectione.

Hæc de Iuda satis sit dixisse, Et oremus Deum ardentius, ut nos regat spiritu suo sancto, ne diabolus implicet nos laqueis suis, ut à Christo deficiamus, ipsum etiam Christum oremus, ut ipse nos regat, & pro nobis intercedat, sicut pro Petro intercessit, & eum confirmauit.

D d d 4 Prima

Prima Azymorum.

Sequitur historia de agno Paschali, & de institutione coenae Domini.

Non uolumus autem iam dicere de ueteri ritu agni Paschalis. Sed uolumus dicere de nostris Sacramentis, & de causis, cur semper fuerint in Ecclesia Sacramenta, & quis sit eorum usus. Hanc doctrinam necesse est saepe repeti, Et hæc est prima causa institutionis Sacramentorum omnibus temporibus.

Cum Deus immensa misericordia uelit colligere æternam Ecclesiam ex genere humano, edidit inde usque ab initio suam promissionem de reconciliatione, Et addidit externa uisibilia signa, quia uult illam promissionem sonare in genere humano, & ut promissio fiat insignior, oculis etiam proposita sunt externa uisibilia signa.

Item cum uelit Ecclesiam esse certum cœtum distinctum ab alijs gentibus, uult esse signa distinguencia, ut circumcisio discerneret Israelitas à cæteris gentibus omnibus, Baptismus discernit nos ab alijs gentibus.

Vult etiam aliqua signa esse uincula publicorum congressuum, quia certissimum est, Deum uelle, ut publici honesti congressus fiant, & seruat eos ipse in genere humano, & non placent ei dissipationes, quales faciunt Anabaptistæ, aut alij, qui currunt in latebras, & faciunt distractiones sine necessaria causa.

Vult Deus esse Ecclesiam distinctam à cæteris

cæteris gentibus, & uult eam conspici & exaudiri in toto genere humano. Ideo uult esse honestos congressus, & seruat eos, & addidit signa, ut discerni & conspici Ecclesia possit.

Hanc causam bene considerate, ut postea melius intelligatis ea, quæ de coena Domini dicuntur. Quia hæc ita instituta est, ut sit illa publica cæremonia connectens publicum congressum.

Post hanc causam, quæ de publico congressu aut distinctione loquitur, est & hæc causa pro sua cuiusque conscientia cognoscenda: Sacramenta sunt etiam testimonia uoluntatis erga te, & sunt adplicationes promissionum per fidem. Quando sumis corpus & sanguinem Domini, cogita & crede, ad te quoque pertinere promissionem gratiæ.

Alias cogitant homines, Ecce promissio est generalis sermo, fortassis ad te nihil pertinet, sed scito in hoc ipso ritu testari Deum, quod promissio ad te pertineat. Dat tibi Dominus corpus & sanguinem, facit te membrum sui corporis, uult igitur & promissiones uere tibi tribuere.

Hanc causam diligenter considerate, Et simul hic discite magnum & horrendum abusum, qui semper in mundo uagatus est, de merito operis, seu de usu Sacramentorum sine fide.

Sicut Pharisei docebant, remitti peccata propter sua sacrificia & macerationes, & de fide prorsus nihil dicebant: Ita populus in Papas

eu cucurrit ad coenam Domini, & putauit se hoc opere, & hac obedientia mereri remissionem peccatorum. Hæc insania est magna Idolatria. Sed debes scire, qd hæc tua sumptio uel obedientia nequaquæ sit meritum remissionis peccatorum, sed quod filius Dei sua morte meruerit nobis omnibus remissionem, & hanc oportere fide accipi in uera poenitentia.

Postea uero hæc sumptio tibi est testimonium, quod promissio etiam ad te pertineat, & mens tua intueatur filium Dei sedentem ad dextram æterni patris, qui te iam facit membrum sui corporis, & multo ante meruit tibi remissionem, & uult, ut te promissione sua consoletis.

Hic uerus usus discernendus est à Papistico & ethnico abusu, qui ceremonias ita faciebant, quasi essent merita remissionis peccatorum. Postq; dixi de causis, & de usu Sacramentorum, generaliter, proxime etiam de textu & de Missa dicemus.

Accipiens Iesus panem, &c

Primum pauca uolo dicere de Missa Papistica, ut uos sciatis, qualis fuerit error in toto mundo, & apud Papistas adhuc sit, et sitis moniti, ut illum tantum errorem & Idolatricum detestemini.

Papistæ dixerunt & dicunt, suam Missam esse oblationem seu sacrificium, quod sit necessarium Ecclesiæ, & mereatur facienti & alijs, pro quibus sit, remissionem peccatorum, sicut Pharisei dicebant, se mereri remissionem sibi & alijs, mactatione pecudum.

Hæc

Hæc opinio est error, & pugnat cum dicto ad Ebræos: Vna oblatione consummabit sanctos.

Item pugnat cum dicto: Iustus fide sua uiuit. Iam si opus sacrificuli meretur remissionem, non accipitur remissio fide.

Firmissime igitur tenendum est, quod opus sacrificuli non mereatur remissionem, Et quod omnes Missæ Papisticæ pro uiuis & mortuis, sint Idolatricæ. Et nemo debet ad eas accedere, & horrendum est cogitare, tantam idolatriam peruasisse in Ecclesiam, & tam late receptam esse. Oremus autem Deum, ut ipse emendet, quia nulla sapiëntia aut potentia hominum hunc tantum errorem tollere potest, sed solius Dei opus est, hunc Idolatricum cultum delere, Et nos deberemus dolere propter tantum errorem mundi, & propter tantam contumeliã Dei, & deberemus Deum saepe orare, ut ipse hanc tantã abominationẽ deleteret.

Nec uolo prolixius disputare. Quanti enim nunc homines astuti fingunt multas sophisticas glossas ad defendendam Missam Papisticam, tamen tantum sunt sophisticæ, & excogitantur ad stabiliendos errores, imo cumulant errores, sicut liber Interim, & scripta Sidonij. Hæc satis sit dixisse de Missa Papistica.

Volo & hoc confiteri, quod nihil est Sacramentum, nisi in suo usu, sicut institutio sonat. Et cum coena Domini instituta sit ad summptionem, sciendum est, illam consuetudinem circumgestandi panem, esse Idolatricam & sugiendam.

Secundo.

Secundo dicam de uero usu. Principaliter, ut dixi, hæc cœna instituta est, ut sit neruus publicæ congregationis.

Et sumentes corpus & sanguinem Domini sint tales, uidelicet homines agentes poenitentiam, Non sint securi, habentes malum propositum, quia scriptum est: Probet se ipse sum homo, & sic de illo pane edat. Item, Esurientes impleuit. In summa, Nemo accedat retinens malum propositum, quia est donatum, ut sit pignus remissionis peccatorum credenti. Sed qui retinet malum propositum, non expetit remissionem peccatorum, Sed contemnit Deum, & si sic sciens accedit, iridet Dominum nostrum Iesum Christum.

Hoc peccatum horrendum & non rarum est etiam apud nos, qui uocamus nos Euangelicos.

Sed in hac ipsa sumptione debemus fidem excitare, quod hæc sumptio sit instituta, ut sit testimonium, quod uere tibi dentur bona promissa in nouo testamento propter filium Dei mortuum & resuscitatum, quia textus inquit: Hic est calix noui testamenti.

Testamentum autem est ordinatio, in qua moriturus alteri attribuit hæreditatem, Ita filius Dei moriens meruit nobis remissionem peccatorum. Et hanc attribuit nobis, Et addidit hoc ministerium, prædicationem Euangelij & Sacramenta, ut per hoc ministerium accipiamus hæc bona, sed per fidem. Et hæc fides non sic cogitet, Tu accipis remissionem propter

propter hoc tuum opus, aut hanc tuam sumptionem, sed propter filium Dei, qui pro te passus est in cruce, & resurrexit, & regnat ad dextram æterni patris, & est mediator pro nobis, & in hac sumptione facit nos membra sua, & adiungit nos sibi, & testatur, quod abluerit nos sanguine suo.

Hæc fides sit uera consolatio agentis poenitentiam. Et tunc sentitur uiua & ardens fides, quando est uerus dolor, in quo consolatio sentitur. Vbi est securitas, & pigritia, Ibi non sentitur consolatio, & non consideratur hoc dictum: Esurientes impleuit bonis.

Hanc doctrinam recte debetis discere, & cogitare, quid intersit inter uos, & Papistas, cur accedant Papistæ, & cur uos accedatis.

Papistæ accedunt sine poenitentia, & postea fingunt, se hac obedientia mereri remissionem peccatorum, & hoc opere deleta esse peccata. Hic error necessario taxandus est.

Vos autem debetis accedere cum poenitentia, & adferre hanc fidem, quod peccata uobis remittantur, non propter uestram sumptionem, sed propter filium Dei, qui meruit remissionem sua passione, uelit autem hanc sumptionem memoriale & testimonium esse suæ promissionis, & uelit nos hoc testimonio ad fidem exulticare, & confirmare.

Tertio, in ista consolatione etiam debent accedere inuocatio & gratiarum actio, debes cogitare, Ecce filius Dei fecit te membrum sui corporis, uult te secum accedere ad patrem, non fugere

non fugere, uult ut inuoces, petas remissionem peccatorum, uitam æternam, auxilium in hac uita contra Diabolum, & contra alia mala, petas seruari Ecclesiam, petas pacem & alia bona necessaria.

Item agas gratias Deo, pro hac immensa misericordia, quod genus humanum hoc modo receperit propter filium, agas gratias ipsi filio, quod fuit pro nobis deprecator, quod sit factus uictima, quod colligat & seruet Ecclesiam, quod te recipiat, quod tibi opituletur, & cogita de omnibus beneficijs, quæ quoti die accipis.

Magna cœcitas est, uelle iuuari à Deo, & non uelle ei gratias agere, & nunquam profiteri, quod illa bona, quæ accipis, sint tibi à Deo donata. Paulus dicit 1. Thessa. ultimo. Semper gaudete, incessanter orate, in omnibus gratias agite.

Tria præcipit: Primum iubet gaudere, id est, non irasci Deo, sed ei obedire in secundis & aduersis rebus.

Secundo iubet semper petere necessaria.

Tertio iubet etiam agere gratias, & agnoscere & fateri, quod illa bona, quæ accipitis, sint data à Deo. Et hæc gratitudo declaretur non solum uerbis, sed etiam uoluntate obediendi. Ideo diligentius Deo obedias, ne uelut ingratus sis contumax.

Hæc de usu Sacramenti bene memento te, & singulis dominicis, quando fit communio, cogitate uobiscum, Hæc tria oportere coniungi:

pœnitentiam, fidem in consolatione, inuocationem & gratiarum actionem.

Volo & hanc admonitionem addere: In Pauli scriptum est, hoc facite donec ueniam. Hæc uerba diligentissime memento, quia continent dulcissimam consolationem, quod Ecclesia mansura sit, donec ueniet Christus, & se ostendat in nouissimo & uisibili iudicio. Item quod interea sint mansuri publici & honesti cœtus Ecclesiæ, doctrina & ministerium. Et quanquam hæc aliquando turbantur, tamen Deus subinde restituit. Agatis igitur gratias Deo seruanti Ecclesiam, & petatis, ut seruet. Et hæc spe sitis magis diligentes in discendo, & in iuuanda Ecclesia &c.

Et Hymno dicto egressi sunt.

In hac historia ad montem Oliueti, sunt hæc quatuor considerata.

I. Pæssionis initium in hoc loco. De causa pæssionis prius dictum est, quam tamen semper oportet in conspectu esse.

II. Apostolorum securitas, somnus & fuga.

III. Petri pugna.

IIII. Captiuitas Domini.

De primo.

De ipsa pæssione. Quanquam Dominus in omni uita sæpe passus est in corde suo magnos pauores & dolores, ut Iohan. 12. inter concionandum clamat: Pater salua me ex hac hora; tamen iam in monte Oliueti singularis est dolor,

dolor, & hic recitatur ab Euangelij scriptoribus, tanquam singularis pars passionis Christi.

Quid autem sit iste dolor, nos non possumus clare dicere, quia nec sustinere possumus. Sed debemus credere, fuisse magnos dolores propter iram Dei aduersus peccata nostra, Tunc filius Dei sensit effundi in se iram Dei, contra peccata nostra, quasi ipse se pollisset tuis & meis & aliorum peccatis.

Ideo nominatur Agnus Dei, id est, Victimam, quia mactatur loco aliorum. Et Elaias inquit: Et posuit Dominus in eo iniquitatem OMNIUM NOSTRVM. Item: propter scelera populi mei percussit eum.

Hæc pia meditatione cogitanda sunt, & agnoscenda ira Dei contra peccata. Et agendam gratiam Deo, & domino nostro Iesu Christo, quod sic uelit saluare genus humanum.

Deinde cogitate magnitudinem doloris. Necesse est magnum dolorem fuisse, in quo resoluuntur utres cordis, ut sanguis effluat pro sudore.

Et ipse precatur: Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste, ueruntamen non quod ego uolo, sed quod tu uis, fiat. Hæc luctatio ostendit, fuisse maximos dolores, item confirmatur ab Angelo.

Hæc omnia etsi non intelligimus, tamen aliquo modo cogitanda sunt, ut dixi, ut cogitemus iram Dei contra peccata, & agamus ipsi gratias.

De secundo:

Cum Dominus est in tanto dolore, Apostoli dormiunt, & habent adhuc bonas spes de uictoria, & de regno mundano.

Hic cernimus exemplum infirmitatis in sanctis. Ipsi sunt negligentes, & in errore de regno mundano.

Sed simul hoc consideremus, Dominus dolenter alloquitur eos, taxat negligentiam eorum, & præcipit, ut orent, ne intrent in tentationem.

Est negligentia in sanctis, sed tamen reprehenditur, & commonefacti oremus, ne nostra negligentia nobis noceat, nec Diabolus præcipitet nos in aliquos grauiiores lapsus.

Præterea hic sciamus, Quamquam Apostoli sunt infirmi, tamen in Ecclesia fuerunt aliquæ personæ, quæ intellexerunt passionem Christi, & simul ueros & magnos dolores passæ sunt, scilicet Maria mater, & eius soror Maria Cleopha.

Et semper sunt in Ecclesia aliqui, qui cum Christo patiuntur. Et nos in nostris afflictionibus simus patientiores, & cogitemus nos cum capite Christo pati.

De tertio.

Aliud peccatum in Apostolis pingitur, quod ualde sæpe accidit in Ecclesia. Volumus in persecutione pugnare, & Euangelium gladio defendere, Ita Petrus stringit gladium, & Ecce præcidit

præcidit seruo auriculam, & habet hanc opinionem, quod Christus sit fugaturus omnes, quia omnes lapsi erant, cum Christus eos alloqueretur.

Sæpe similia facta sunt, & fient similia, ut Monetarius, Straus, & alij uolebant gladio propagare Euangelium.

Non uolo autem iam loqui de Principum officio, sed de officio prædicantium uos loqui.

Hoc certissimum est, nos prædicantes non debere gladio pugnare, Et addit hic Dominus regulam:

Qui gladium acceperit, gladio peribit. Hanc regulam scitote non esse inanem sonitum, sed uere sic fieri. Deus regulariter omnes homicidas retrahit ad poenam, etiam si magistratus eos non punit. Vt Deus puniuit Saulem, qui interfecerat sacerdotes. Deus puniuit Dauidem, qui multo duriora morte passus est, quia rapuerat alterius coniugem, & iussit altute uirum tolli. Et non debemus dubitare, quin seruet Deus hanc regulam, punit gladio omnes, qui iniuste gladium stringunt, siue sint Reges, siue Principes, siue homines in populo, & non manent impunita homicidia, quæ fiunt iniuste.

Discatis autem expresse dici: Qui gladium acceperit, scilicet non datum à legibus, gladio peribit. Loquitur ergo de sediciosis & turbulentis, qui non sunt magistratus, & de magistratibus,

stratibus, quando contra leges, ex proprio furrore alios interficiunt, sicut fecit Nero, Caligula, Domitianus, & alij tyranni plurimi.

Ita uidetis, quod Christus etiam in hac sua passione tamen docet Ecclesiam de tentationibus, quæ accidunt Ecclesiæ tempore persecutionis.

De quarto:

Tandem Dominus uolens capitur, Et quando sunt ibi proditor & cohortes, tamen nihil potuissent efficere, nisi Dominus uolens sineret se capi & ligari, Sed tamen Diabolus & impij homines insaniunt, & conantur fraude & uiolentia Ecclesiam delere, Et Deus hoc aliquo usque permittit, sed tamen metas constituit, & seruatur regula: Nemo rapiet oues meas ex manibus meis.

Capietes Iesum duxerunt ad Caipham.

Hic est secundus actus passionis. Primus fuit in Horto, secundus est coram Pontificibus. Et hic simul continetur historia de negatione Petri.

Quare autem prius ducitur Christus ad Pontifices? Respondeo. Talis est processus in persecutione Ecclesiæ. Primum condemnatur Christus à Sacerdotibus & à doctoribus, Hi sunt primi, qui accusant & condemnant eum de duabus rebus: de blasphemia, & de seditione.

Ecc 2

Et

Et quanq̃ durum est, nominari seditio-
sum coram mundo, tamen multò durius est,
dici blasphemum. Nobis est multò durius,
quod dicimur hæretici, & autores errorum,
quàm quòd dicimur inobedientes Imperato-
ri, aut seditiosi.

Hæc magna crimina quanta sint, unus-
quisq̃ apud se cogitet, & sciamus similia ac-
cidere in Ecclesia, quandocunq̃ fit persecu-
tio, sicut nunc quoq̃ similia fiunt, Dicimur
autores errorum, & simul dicimur inobedi-
entes Imperatori. Sed sumus instructi & con-
firmati uera excusatione.

Considerate autem hanc historiam, Ad
aliqua respondet Dominus, ad aliqua non
respondet.

Primum, Non respondet, ubi leuis est
obiectio, non pertinens ad doctrinam, & ubi
uanitas testium per se manifesta est, ut cum
obijciunt de destructione templi.

Secundo respondet, ubi fit mentio do-
ctrinæ. Nam hic est articulus fidei præcipuus,
quod hic Iesus natus ex uirgine, sit Messias,
& sit filius Dei promissus Patribus, ut sit re-
demptor & saluator generis humani.

De hoc tanto articulo interrogatus, edit
expressam confessionem. Lucæ 22. dicit, Es-
go sum.

Post

Post hanc confessionem expresse dam-
nant cum omnes, Imo clamant: Quid opus
est testibus? Ipsi audiuiimus ex ore eius.

Et post condemnationem factam à Pon-
tificibus, iam nebulones illi ministri Pontifi-
cum illudunt Christo, & percutiunt eum &c.

In hac prima condemnatione coram
Pontificibus accedit iam aliud malum. Ipse
Petrus labitur horribiliter, Ita non solum fit
persecutio per hostes, sed etiam in ipsa Eccle-
sia sequuntur scandala.

Ac utroq̃ modo Diabolus furit, impel-
lit Pontifices, & simul infirma membra Eccle-
siæ tentat, ut etiam labantur.

Vbi autem est Ecclesia? qualis species
est? An non semper oportet in genere hu-
mano manere Ecclesiam? Et quidem conspi-
ci eam & audiri oportet?

Profecto iam lacrimabilis species est,
Petrus negat, Apostoli dissipati sunt & dubi-
tant, Et tamen necesse est reliquam esse Eccle-
siam, Christus ipse adhuc confitetur, & adhuc
miracula facit. Iam in horto fecit adhuc mira-
cula, prostrauit milites, sanauit uulneratum.

Et manent reliquæ constantes in fide,
Maria mater, & eius soror Maria Cleophae,
& alij quidam ab his confirmati. Sed tamen
iam parua & languida & deformis est Eccle-

Ecc 3

sia,

fia, sed post Pascha rursus fit magna & gloriosa. Hæc consideremus, ne deficiamus propter tentationes.

Iam & Petri lapsum & conuersionem consideremus.

Tres distinctæ negationes hic describuntur.

HISTORIA.

Prima negatio facta est in uestibulo domus Caiphæ, Vbi fecerant ignem, ut se calefacerent noctur.

Hic Petrus territus uoce ancillæ, negauit se nosse Christum, *Jch fenne in nicht/ vnd weis nicht was du sagest* / Hæc est prima negatio, Et statim post hanc primam negationem exiuit Petrus fortassis metu consternatus. Et postq̃ exiuisset, audiuit Gallum primo canentem.

Vnd ist solches geschehen on gefehrlich in mitternacht/ da die Han pflegen zu schreien / denn man hat den HERREN die ganze nacht also umbgefurt / von Hanna zu Caipha / Vnd hatt man bey Caipha die grossen Prelaten zusammen gefordert / vnd lang darath gehalten/ etc.

SECUNDA NEGATIO.

Aliquando post redijt Petrus ad ignem, ibi rursus negauit, cum & alia ancilla diceret eum fuisse cum Iesu, & unus ex cohorte ministrorum

ministrorum etiam eum compellaret, & diceret: Et tu ex illis es. Hic Petrus non solum negauit, sed addidit iusiurandum.

Hæc est secunda negatio, facta post mediam noctem circa horam secundam.

Interea magnæ contentiones fuerunt Pontificum & Prælatorum cum Christo, auditi sunt contra eum falsi testes, Interrogatus est, An sit Messias, filius Dei, percussus est à ministris Pontificum.

Ita per aliquot horas à media nocte fuit Dominus in domo Caiphæ.

Secuta est igitur mane circa quartam, iuxta nostrum horologium, tertia negatio.

TERTIA NEGATIO.

Tertio uenerunt aliquot ministri Pontificis, & dicunt, eum fuisse cum Iesu, & nominatim cognatus eius, cuius præcisæ erat auricula, adfirmat, se uidisse eum in horto. Hic multo magis negat Petrus, iurat, & seipsum execratur.

Sed interea dum loquitur, canit Gallus secundo. Et Dominus uersus ad eum, intuitus est eum. Hic Petrus recordatus est uerba, quæ dixit Iesus: Priusq̃ Gallus bis canebat, ter me negabis. Et egressus & incumbens in eam cogitationem, fleuit amarè.

Hæc est historia de negatione Petri, uale
de insignis, & diligenter ab omnibus Euange-
listis recitata, quam sæpe cogitare debemus
propter has duas causas, ut nos ipsos de nos-
tra infirmitate admoneat. Et deinde, ut lapsi
non desperemus, sed ut sciamus, uoluntatem
Dei esse, ut redeamus per poenitentiam & sic
dem ad Deum, & non ruamus in desperatio-
nem & æternum odium Dei, sicut Iudas.

Et diligenter has causas consideremus:

Prior est, de Infirmitate. Nemo sit secu-
rus, nemo confidat propria sapientia & con-
stantia, sed semper cogitemus, nos esse infir-
mos, & petamus à Deo auxilium, sicut canit
Ecclesia, sine tuo numine; nihil est in homi-
ne. Item, sine menihil potestis facere. Item,
Petite & accipietis.

Ac uidete excellentes sanctos, quàm hor-
ribiliter lapsi sint. Aharon adsensit, ut fieret
uitulus. Dauid rapuit alterius coniugem, &
curauit, ut uir interficeretur. Manasses fuit
multipliciter pollutus, Idolorum cultu, & ho-
micijs, immolauerat filios suos.

Petrus ter negauit. Hi lapsus sunt mani-
festi & magni. Habemus autem & singuli
multa & magna peccata, Ideo non simus su-
perbi & securi, sed agamus poenitentiam, si-
cut clamat Dominus: Agite poenitentiam,
sit in nobis uerus dolor propter nostram im-
mundiciam,

immundiciam, & propter multa peccata nos-
tra, sicut clamat Propheta: Scindite corda
uestra, &c.

Ac sæpe auditis, partes poenitentiae uel
conuersionis tres esse, Contritionem, Fidem,
& nouam obedientiam.

Has partes & in omnibus illis, quos nos
minauimus, uidebitis.

Aharon habuit contritionem magnam,
sicut de eo scriptum est, Dominus uoluit e-
um contere.

Dauid etiam fuit in magno dolore,
quando obiurgauit eum Nathan, & sæpe pos-
tea, & quando pulsus est in exilium.

Manasses abductus est captiuus, ibi etiam
cepit agnoscere sua peccata, & dolere.

Petrus etiam hic flet amarè. Hæc amaritudo
significat ingentem dolorem cordis.

Et quomodo sit hæc contritio? Domi-
nus aspicit eum, & hoc aspectu commonefacit
eum, ut cogitet, quid egerit. Et Marcus
expresse dicit: ἐπιβάλων, intente cogitans,
fleuit.

Non sit talis duricies in nobis, ut nolimus
cogitare de peccatis nostris, & de ira
Dei.

Christus aspicit nos, commonefacit nos
uoce Euangelij, & trahit Spiritu suo sancto, si-
Ecc 5 cut in

In Apocalypsi scriptum est : Sto ad hostium
& pulso.

Audiamus igitur, & non repellamus spiritum sanctum. Sed cogitemus de peccatorum magnitudine, & de iusta ira Dei, & doleamus, sicut Aharon, Dauid, Petrus doluerunt.

DE SECVNDA PARTE, DE FIDE.

Sed non tantum sit dolor in nobis, sed sit etiam fides, sciamus hanc promissionem & hoc iuramentum Dei: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Sciamus filium Dei adparuisse, ut peccatores agentes poenitentiam recipiant. Sciamus hoc dictum Domini: Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam uos. Hanc ipsam doctrinam Petrus hoc biduo in dolore suo cogitauit, & hac consolatione se sustentauit, fuerunt in eo initia fidei, alioqui perisset sicut Iudas, & fuit magna lucta doloris & fidei, ideo & CHRISTVS post resurrectionem eum ualde amanter consolatur. Et haud dubie cogitauit Petrus hanc uerba DOMINI, dicta pridie: Petre orauit pro te, ne deficiat fides tua. Et tunc cum se erexit, multa dicta DOMINI cogitans

cogitans usque ad diem resurrectionis, Ibi Dominus coram eum consolatur, & absolutione manifesta eum recipit.

Et hæc est secunda causa, propter quam hæc exempla diligentissime consideranda sunt, quia sunt testimonia regulæ & principalis promissionis EVANGELII, quod uelit DEVS omnes agentes poenitentiam & credentes recipere, sicut Aharonem, Dauidem, Petrum. Horum fuerunt manifesti lapsus magni, & tamen recepti sunt. Ergo nec nos multitudo & magnitudo peccatorum nostrorum deterreat, quo minus credamus nobis remitti. Et hæc historiae sunt exempla huius regulæ: Gratia exuberat supra delictum.

Filius Dei potentior est toto regno peccati & Diaboli. Non cogites mortem filij DEI non esse sufficiens precium pro tuis peccatis. Non contumelia afficias filium DEI, & passionem eius.

Sed credas, quod sit uere sufficiens precium pro nobis omnibus, & quod DEVS sit uerax, uere uelit nos propter filium gratis, non propter nostram dignitatem recipere. Et hac fide ad Deum accedito, & scias te tunc receptum esse, & heredem esse uitæ æternæ.

Tertia

TERTIA PARS.

Post hanc fidem debet & noua obedientia sequi, sicut Petrus postea fuit in ministerio suo & in tota uita obediens, & fidelis.

CAPVT XXVII.

I.

Dicitur Iesus ad Pilatum, ubi primum recitatur poena Iudæ.

II. Postea accusatio, & confessio Christi.

III. Deinde confessio Pilati, quod Christus sit innocens.

IIII. Quarto flagellatio & coronatio cum spinis.

V. Condemnatio & crucifixio.

VI. Conuersio Latronis, & alia testimonia.

PRIMUM DE POENA IUDÆ.

Prius recitauit exemplum lapsus Petri, qui tamen conuersus est, & ad poenitentiam rediit. Hoc igitur exemplum continet dulcissimam consolationem.

Nunc aliud exemplum sequitur, Iudæ, qui non conuersus est, non egit ueram poenitentiam, sed est oppressus dolore, & ruit in æternum

ternum exitium, in æternam iram & horrendos cruciatus, quos nulla lingua hominum uel Angelorum eloqui potest.

Et hoc exemplum propositum est, ut simus uigilantes, & non ipsi ultro quæramus peccata blasphemie.

Petrus infirmitate lapsus est, quanquam est horrendus lapsus, tamen non hoc ultro quæsiuit, non hoc uoluit, ut interficeretur Christus, sed tantum sibi metuit.

Iudas uero fuit blasphemus, & uolens & sciens quæsiuit hoc, ut Christus interficeretur.

Hic sumus cauti, ne in talia peccata ruamus, sed assidue Deum oremus, ut nos regat & confirmet, nec sinat nos eo usque labi, sicut de Iuda scriptum est: Intrauit Satanas in cor eius.

Huius tanti mali magnitudinem cogitemus, cum magno timore, & Deum assidue gemitibus oremus, ut nos regat, nec sinat nos labi, sed depellat à nobis Diabolum, Clamemus & ad filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, ut adsit nobis, & depellat Diabolum, quia filius Dei uenit, ut destruat opera Diaboli, & conculcet caput serpentis: Ah Domine Iesu Christe, filij Dei crucifixe pro nobis & resuscitate, sedens ad dextram æterni patris, & cum eo regnans, qui dixisti: Nemo rapiet oues meas ex manibus meis, Te oramus,

oramus, ut nos regas & serues, & non sinas nos labi, sed serues tibi inter nos Ecclesiam tuam.

Hæc de Iuda cogitate, & non sitis adeo duri, ut corda uestra non moueantur timore, cum consideratis tam horrendum exemplum.

Postea considerate Hypocriticam sanctitatem Pontificum, Nolunt pecuniam in aerarium recipere, & tamen audent interficere Christum. Facta est autem hæc confessio & Iudæ & Pontificum, ut utriusque faterentur, se iniuste fecisse, Iudas fatetur, quod sanguinem iniustum uendiderit. Isti fatentur, quod eum pecunia corruperint.

De accommodatione dicti in Zacharia, non opus est anxia disputatione.

Quod hic nominatur Ieremias, fortassis manus alicuius scriptoris errauit.

Secundo, simus contenti quod hanc historiam Matthæus intelligit significatam esse in illa imagine, quam Propheta Zacharias recitat, & numerus pecuniæ certe congruit hic, quod Deus dicit, seipsum precio hoc æstimatum esse, hoc manifeste & iuxta literam in Christo completum est, qui est Deus.

Quod etiam dicit, esse æstimatum à filiis Israel, deducit nos ad historiam Ioseph, quæ etiam est typus uenditionis Christi, sicut tota illa deliberatio de interficiendo Ioseph fuit figura passionis Christi.

Hæc

Hæc de accommodatione dicti Zachariæ sufficiant, & talia dicta legentes, consideremus, quam profundi lapsus in hominem sequantur, quando non custoditur à Deo, & quando Diabolus occupauit corda. Triginta argentei faciunt nostra moneta quindecim Taleros.

Sed etiam si fuit amplius, tamen horribilis & diabolicus furor est, pro quantacunque pecunia Christum uendere, agnitam ueritatem oppugnare, interficere membra Christi, sicut hoc tempore multi faciunt, qui agnitam ueritatem oppugnant, & interficiunt sanctos.

Ostendit autem exitus Iudæ, poenas quæ impendent talibus proditoribus & persecutoribus.

SECUNDA PARS.

Tu ne es Rex Iudæorum?

Matthæus breuiter hanc partem recitat, In Iohanne & Luca sunt quedam membra, quæ ad hanc confessionem pertinent.

Antea Christus edidit suam confessionem coram Pontifice, quod sit Messias, quod sit filius Dei, quod recte docuerit. De his articulis fuit accusatus, & expresse de eis Christus respondit.

Iam alia accusatio apud Pilatum instituitur. Hic Iudex non multum curat, quid Iesus docuerit, & ut uir Ethnicus, rideret illa,

illa, quæ dicebant de filio Dei, & ridet disputationes de doctrina, sed curat negocia regiminis, ne moueatur seditio contra Romanos, & ne aliquis fiat Rex, & adiungat sibi multitudinem.

Adferunt igitur primum hæc crimina: Accusant Dominum, quod dixerit se Regem esse, item quod prohibuerit Cæsari dari censum, Item, quod mouerit populum per totam Iudæam, à Galilæa usque ad Ierosolimam.

Hæc sunt magna crimina, & sæpe hæc species prægrauat doctores, dicimur seditiosi, quia non obtemperamus Imperatori præcipienti, ut recipiamus impiam doctrinam.

Et diligenter considerandum est, Non respondet Christus ad omnia mendacia, sed quæ prorsus manifesta erant, relinquit.

Respondet autem ad quæstionem de regno, adfirmat se esse Regem, & discernit regnum mundi, in quo seruiebat Pilatus, à regno proprio, cuius Rex est ipse filius Dei.

Sic Ecclesia debet perspicue purgare crimen seditionis, debet dicere, se uelle præstare omnem legitimam obedientiam in negotiis politicis, Sed de doctrina uelle se obedire Deo, sicut mandatum est: Oportet Deo magis obedire, quam hominibus.

Et hic omnes prius considerent discrimen regni politici & regni æterni, in quo filius Dei uocat

uocat nos per Euangelium ad bona æterna, dat remissionem peccatorum & uitam æternam.

Nec miscenda sunt hæc regna, sicut Papa prætextu ministerij, uult esse Rex mundi, & Regum Dominus, sicut in iure Canonico scriptum est, & sicut Papa Imperatores amouit ab Imperio, Et Imperatorem Fridericum Barbarossam coegit ante se iacere, & pedes imposuit collo eius. Istam diabolicam superbiam uidere & audire in Ecclesia, horrendum est.

Nunc quoque alio modo miscentur potestates, Imperator & Principes uolunt nouam doctrinam Ecclesijs proponere, fecerunt Interim, & uolunt Impios cultus, Missam, inuocationem sanctorum, & alia Idolatrica in Ecclesia stabilire, Ipsi uolunt esse doctores & pastores, cum tamen non intelligant doctrinam, & sint hostes ueræ doctrinæ. Hoc nequaquam adprobandum est, sed discernantur officia, & in utroque laborent singuli fideliter in suo officio.

Postea Pilatus ipse fatetur, Iesum esse innocentem. Sic semper perspicuum fit, quod Ecclesia sit innocens, & non adperat regna mundi, nec moueat seditiones.

Et tamen potestas impia contra conscientiam adiuuat persecutionem, urgentibus impijs doctoribus.

FFF

Primum

Primum iubet eum flagellis cædi, & spinis coronari. Fatetur Pilatus Iesum innocentem esse, & tamen eum talibus contumelijs & cruciatu adficit, sicut nunc, etiam qui non occidunt Iesum, qui non penitus tollunt res ætè docentes, quia non possunt, tamen ostendunt sua odia aduersus eos in multis signis, Negligunt Pastores inopes, sinunt eos uarie uexari.

Iam hæc flagellatio & coronatio considerentur.

Papa & omnes sui Episcopi flagellant Christum, coronant & derident eum, & induunt ei purpuram, qui doctrinam falsam descendunt, & miseras mentes hominum flagellant, imo multos occidunt.

Deinde cum sibi regnum constituunt, coronant Christum spinis, & eum induunt purpura, id est, dolore adficiunt ipsum Christum & ueram Ecclesiam, per illam falsam & impiam dominationem, quam sibi arrogant, contra uoluntatem Dei, & contra salutem Ecclesiæ.

Quandocumq; uides pictum Papam cum sua corona & aureo pallio, cogites e contra stantem Christum coronatum spinis, & indutum purpura per ludibrium. Et Deum ores, ut deleat illa Idola, & impiam dominationem, & colligat ipse Ecclesiam inter nos clementer, & regat nos, Sit Rex ipse Christus, non Papa.

Postea

Postea Pilatus permouetur, ut etiam occidat Christum, quando audit illa uerba, Si non crucifigis eum, non es amicus Cælaris.

Tales sunt, qui cum impijs colludunt, Etiam si initio non sunt crudelissimi, tamen paulatim fiunt deteriores. Ideo cauenda sunt initia, iuxta illa dicta: Cauete à fermento Phariseorum. Item, Nolite iugum ducere cum gentibus. Quæ societas Christiani cum Belial? 2. Corinth. 6. Item Ecclesiæ astici: 3. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Item: Vitare peccata, est uitare occasiones peccatorum.

Postq; prius cepit Pilatus contra conscientiam gratificari Pontificibus, Diabolus intrauit in cor eius, ideo ruit ulterius, & fert sententiam iniustam contra Iesum.

Hæc horrenda exempla cogitemus, ut procul fugiamus tales collusiones cum hostibus, & semper clare profiteamur, nos ab ipsis dissentire, nec accedamus ad eos, quando tentant compositiones.

Permotus igitur Pilatus, contra conscientiam fert sententiam de Christo crucifigendo, & miseri homines Pontifices & alij Iudæi, clamant: Sanguis eius sit super nos & super filios nostros.

Hic ipsi miseri seipsos condemnant, & euentus etiam in calamitatibus huius uitæ, res

Fff 2

spondit

spondit ipforum uoci, ipsi & eorum poster-
horrendas poenas dederunt, quando Ierosol-
lyma deleta est, & maxima multitudo interfe-
cta, & reliqui dissipati, & adhuc miserrime
uagantur. Postea uero etiam habebunt æ-
ternas poenas.

Cum autem educitur Iesus, in uia quidam
Simon Cyrenæus ei additur, qui iuuat
eum in cruce gestanda.

Iste Simon significat aliquos in Ecclesia
futuros esse, qui Crucem gestent, id est, qui
aliquantulum iuuabunt Ecclesiam inter ad-
flictiones, sicut nunc aliqui pii Principes, &
aliquæ ciuitates, iuuant Ecclesias, & propter
rea sunt in uarijs periculis.

Sed Deus seruabit & seruat suam pro-
missionem: Si quis dederit potum aquæ, uni
ex minimis meorum propter doctrinam, ha-
bebit mercedem. Item: Beatus qui intelligit
super egenum & pauperem, In die mala libe-
rabit eum Dominus.

Et tantum dictum sit de accusatione co-
ram Pilato, & sententia Pilati usq; ad crucifi-
xionem.

TERTIVS ACTVS. CRUCIFIXIO.

In hac obseruentur,

I. Cruz

I. Crucifixio ipsa.

II. Verba Christi pendentis in cruce.

III. Personæ, Ecclesia & persecutores,
qui aut crucifigunt, aut derident insuper cru-
cifixum.

IIII. Duo Latrones.

V. Miracula, Ecclipsis solis, Terræmo-
tus, in quo apertis sepulchris resurgunt mul-
ti.

VI. Mors Christi.

Primum historia cognoscatur, & sciamus,
quod singulariter scriptum est in lege: Males-
dictus qui pendet in ligno.

Hoc genus supplicij tulit Dominus, quod
omnium fuit maxime contumeliosum. Sed
non tantum consideremus externas lacerati-
ones corporis, quanq; hæ quoq; fuerunt
atroces, & maximos cruciatus fecerunt: Sed
etiam interiores eius dolores consideremus.
Sicut foris supplicium tulit, quod fuit contu-
meliosissimum, & propterea Lex dicit, Cru-
cifixum esse maledictum: Ita ipse intus in cor-
de sensit iram Dei contra nostra peccata sum-
mam, sicut Propheta dicit: Vidimus eum
percutsum à DEO. Non est maximus do-
lor percuti ab hominibus, ut Laurentius est
tantum à Tyranno foris in corpore cruciatus,
non sensit intus iram Dei, Sed filius est à Deo

Fff 3

per

percussus, ac sensit intus iram Dei. Hæc nos non intelligimus, sed tamen pie consideranda sunt.

Magni dolores significantur, quando nominatur filius Dei maledictum, sicut Paulus inquit: Factus est pro nobis maledictum, ut nos redimeret à maledictione legis.

Hæc primum cogitanda sunt de ipso modo supplicij.

Hic etiam repetenda est doctrina de fructu passionis, & de adplicatione.

Tota uita Christi fuit plena passionum, & quando de passione Christi dicitur, non tantum cogitemus de crucifixione, sed de tota eius uita, Sed tamen hæc crucifixio & mors fuit extrema pars, & maxime atrox. Et hic Christus pendet, & est Sacerdos, & crux est eius Altare, in quo se offert.

Pertinet autem ad officium sacerdotis offerentis pro alio, ut sacrificium ad illam personam adplicet, id est, ut petat, ut Deus hoc sacrificium pro ista persona recipiat.

Vbi sunt igitur uerba adplicationis? Expresse scripta sunt illa uerba adplicationis Iohannis 17. Ego pro eis sanctifico me ipsum, id est, tibi offero me ipsum. Item, oro pro eis. Nec pro eis tantum, sed etiam pro omnibus, qui credent per uerbum eorum.

Hæc sunt uerba adplicationis, quæ sæpe cogitanda sunt.

Requis

Requirunt autem simul in nobis fidem, ut adplicemus nobis hoc ipsum beneficium. Ipse donat tibi merita sua, & clamat ad patrem, ut te recipiat, & tibi merita ista donet, ut tu habeas remissionem peccatorum, & sis iustus.

Hæc oportet te fide accipere. Hæc admonitio sæpe in passione repetenda est.

Et hic rursus in uerbis Christi pendentis in cruce hæc ipsa admonitio proponitur.

DE VERBIS.

Prima uerba in cruce dicta hæc sunt:

Pater dimitte eis, quia nesciunt quid faciant.

Ecce hic etiam facit officium Sacerdotis, precatur pro alijs. Et quanq̃ nominationi nunc pro istis crucifigentibus precatur, tamen tu scias antea eum pro omnibus precatum esse Iohan. 17.

Et simul intelligas, hic repeti eandem precationem, quia cor eius non solum ex istis, qui ibi aderant, uolebat Ecclesiam colligere, sed ex toto genere humano. Ideo gemitus cordis Christi pro omnibus eodem modo, sicut pro illis, precatur.

Rursus igitur hic sciamus fidem postulari, ut credamus, q̃ uerè pro sit nobis hæc inter-

FFF 4

cessio

cessio, & quod propter hunc Sacerdotem nostrum recipiamur, & saluemur. Non tantum hoc exemplum morale hic discas, quod sit ignoscendum his, qui nos iniuria adficiunt. Alia multo maior doctrina de sacerdotio Christi & de intercessione pro nobis hic cogitetur. Et fides excitetur, quod propter hunc sacerdotem recipiamur. Non solum ideo hic pendet, ut doceat nos patientiam suo exemplo, sed ut sit precium pro nobis, & causa salutis nostrae.

Et tantum de primis uerbis, Postea de alijs etiam dicam.

III. Personae: Ecclesia, ut Maria, Soror, Iohannes, & aliqui alij.

Hostes multi sunt, alij crucifigunt suam manum, alij derident. Ita fit in mundo, ut postea rursus dicam.

III. Duo Latrones.

Inter illos spectatores tamen aliqui conuertuntur, ut Latro & Centurio.

Ac praecipue discamus doctrinam de latronibus hoc loco.

Isti duo latrones significant totum genus humanum, in cuius medio pendet Christus, qui fit pro nobis uictima, cum ipse sit innocens.

Alij

Alij omnes sunt destinati morti propter peccata, quae sunt in nobis. Ex illa tota multitudine totius generis humani tamen alij qui conuertuntur ad Christum, aliqui non conuertuntur, sed manent in furore, & quantum sunt in morte, tamen derident Christum, sicut facit iste durus latro.

Alij uero, qui conuertuntur, sunt similes latroni, qui hic conuertitur. Et hic latro est testimonium, quod non propter nostra merita saluemur, sed propter hunc Dominum.

Vide autem, qualis sit, & an sint in eo partes omnes poenitentiae seu conuersionis.

Primum est in eo contritio. Ipse agnoscit se esse peccatorem, & dicit: Nos iuste patimur. Item non habet merita, & nulla merita iactat, sed potius fatetur sua peccata.

Audiuistis iam primam partem, scilicet, contritionem, Imo & confessionem coram Deo, & coram Christo ibi pendente, & coram Ecclesia astante, Maria, & sorore, & Iohanne, & coram coelo & terra & Angelis.

ALTERA PARSE EST
FIDES.

Memento mei, quando uenies in regnum tuum &c.

Fff 5

Ecce

Ecce hic scit iam fide, quod iste sit Rex,
& non in hac uita, sed mox in altera uita.
Plus scit de regno Messiae quam doctissimi
tunc sciebant, qui somniabant Imperium
mundanum, scit Messiam hoc modo pati, &
uictimam esse, & tamen regnaturum esse, scit
eum esse filium Dei, dantem iusticiam & uitam
aeternam.

Hæc iste iam prædicat pendens in cruce,
tacentibus Apostolis, Iste latro sit Apostolus.

Ita Deus semper colligit Ecclesiam mirabiliter, Si non uolunt confiteri docti & sapientes, tunc uenient homines alij indocti & sprete, qui tamen erunt testes de Deo. Et quando moritur iste latro, & non potest amplius loqui, postea incipiunt loqui cælum & terra, Sol obscuratur, Terra edit uiuos ex morte redeuntes, qui iam incipiunt concionari. Et tunc Centurio incipit concionari. Ita Deus semper excitat testes contra Diabolum & contra mundum.

Postea sequitur absolutio, cum latro iam ostenderit suam fidem in sua petitione, Christus expressa consolatione eum absoluit:

Hodie eris mecum in Paradiso, id est,
Non eris in morte aeterna, sed habebis gaudia uera in Deo. Et hæc dicente Christo, iam cor latronis sentiebat initia illius gaudij. Iam erat hæres uitæ aeternæ, iam lætabatur in

in Deo, iam disciebat hanc sententiam: Hæc est uita aeterna, ut agnoscant te Deum uerum, & quem misisti Iesum esse Christum.

Tertia pars, scilicet, Noua uita, erat ne in Latrone?

Dixi iam, quia sensit in corde consolationem, iam erat noua uita, quæ est noua iusticia. Vbi est uera fides, ibi sunt simul illæ uirtutes omnes, spes, dilectio, inuocatio, bonum propositum, patientia, & simul concurrunt multa bona opera.

Ipse fatetur sua peccata, ipse inuocat Christum, & ostendit confessionem suam, est patiens in hoc supplicio, & libenter Deo præstat obedientiam. Ipse obiurgat impium latronem, & defendit innocentiam Christi. Hæc omnia sunt excellentia opera, nec tamen cogitandum est, quod propter hæc opera saluetur, sed scit se gratis propter hunc Messiam saluari.

Hæc omnia sciatis eodem modo oportere fieri in omnibus, qui conuertuntur, & fiunt eodem modo.

Ideo hunc doctorem latronem uobis ostendo, & uos adhortor, Ut sæpe eum intueamini, & eius concionem diligenter cogitatis, quæ est plenissima eruditionis.

DE MARIA.
De

DE PERSONIS QV AE
adsunt in crucifixione.

Post lapsum Adæ & Heuæ, postea sunt semper in genere humano duæ partes distinctæ. Vna electa à Deo, quæ colligitur per uerbum Dei, per uocem Euangelij, & est tantum in uera Ecclesia. Et hæc pars uere agnoscit Deum, uere inuocat, regitur uerbo Dei & Spiritu sancto, & incipit ei seruire, & aliqua facere ei placentia, & saluatur propter filium.

Altera pars est contemptrix Dei, & est sociâ Diabolorum, ruit in omnia scelera contra uoluntatem Dei, polluit se libidinibus, cedibus, rapinis, mendacijs, contemnit uerbum Dei, fingit impios cultus, aut omnino omnes cultus existimat commenticios esse.

Hæ duæ maximæ partes generis humani discernendæ sunt, & de discrimine earum multa quotidie proponuntur in doctrina Ecclesiæ, & pinguntur hic quoq; in historia de re maxima.

Sunt hic hostes Christi Iudæi & Ethnici, uarijs modis odium & contemptum Christi ostendentes, Sacerdotes fuerunt accusatores, Pilatus fert iniustam sententiam, Ministri manu crucifigunt Christum, Iudæi blasphemant & derident Christum, &c.

Sed præter hos impios & hostes, adsunt etiam aliæ personæ, quæ sunt Ecclesia, quia oportuit

oportuit aliquos in ipsa uera Ecclesia testes esse huius operis filij Dei.

Adsunt igitur summa Ecclesiæ membra Mater, soror matris, & Magdalena & Salome, & nominantur distinctæ, Maria Iacobi mater. Item mater filiorum Zebedei, item adsuit Iohannes Apostolus.

Hic coetus est iam paruus, quia Ecclesia tunc fuit ualde languefacta, Sed subito in hac ipsa afflictione incipit crescere, conuertuntur latro & Centurio.

Ita sunt in tanto opere aliqui testes, qui sunt membra Ecclesiæ.

Sed hæ personæ non solum adsunt, ut testes, sed etiam simul patiuntur, quia Ecclesia fit conformis filij Dei, patitur cum eo, & glorificatur per eum, & propter eum.

Iam cogitate utrunq; Quantus fuerit dolor matris, uidentis ibi pendere filium, & talem filium, per quem resuscitati erant mortui; Et sciuit ipsa causas huius passionis, hunc filium esse uictimam, & pati pro genere humano, & in eum effusam esse iram Dei contra peccata generis humani. Ac sensit ipsa quoq; aliquam iræ diuinæ partem.

Nulla alia mulier in toto genere humano potuisset hunc dolorem sustinere. Fuit magnus dolor in Heua intuentem interfectum Abel, Sed hic dolor in Maria fuit multo maior. Cum

Cum autem dolor sit ingens, & tamen non moriatur Maria, non dubium est eam interea sustentari diuinitus, & sentire aliquas scintillas consolationis in corde.

Hæc sunt pie & sæpe considerata, nec finis adeo ferrei ac sine sensu, ut non accipiamus hæc miranda Exempla diuinitus nobis proposita. Sciamus item, Omnia quæ fiunt in persona Mariæ, fieri similiter in Ecclesia in aliquibus, quia Maria est typus totius congregationis, quæ uocatur Ecclesia Dei.

Quandocumque igitur cogitamus de crucifixione, simul & de nostris afflictionibus cogitemus, & hac consolatione nos sustentemus.

Cogites te oportere stare sub cruce apud Mariam, quia Deus uult nos omnes fieri conformes imaginis filij.

Nec tantum cogites de necessitate, quod oporteat pati, sed simul de consolatione.

Ipsa Maria diuinitus sustentatur, quia tantos dolores alioqui nullo modo sustinere posset. Sic & tu scias, Deum uelle te sustentare, & non mergi nos in mortem & æternas poenas, sicut dicit Psalmus: Prope est Dominus his, qui tribulato sunt corde.

Dixi autem, quod uelit Deus hanc mirandam filij passionem ita fieri, ut ad sit Ecclesia, &

sia, & sit testis, & simul patiatur, Ipse etiam adest, & ostendit testimonia in tota natura, quæ ostendunt, Deum non ignorare, quod tunc fiebat, Sol obscurabatur, Terra mouebatur, Sepulchra aperiabantur, mortui reuiuiscabant. Hæ tantæ res erant testimonia præsentia Dei, & quod Deus istam mortem & passionem sui filij magnificiebat.

Sic etiam sciamus Deum adesse, quando Ecclesia patitur, sicut dicit Dominus, Omnes capilli capitis uestri numerati sunt.

DE VERBIS IN CRUCE.

Primum dictum recensui, Pater remitte illis, quia nesciunt, quid faciant. Dixi autem ibi de Sacerdotio Christi.

SECUNDVM DICTVM.

Mulier, ecce filius tuus, Ad Iohannem: Ecce hæc est mater tua, & statim coepit eam curare, & ei seruire.

Hoc dictum commendat nobis omnibus Ecclesiam & ministros Euangelij, Christus pendens in cruce iubet matrem, id est, Ecclesiam, ut curet docentes. Et rursus commendat nobis omnibus matrem, scilicet, Ecclesiam.

Hæc admonitio doceat nos, ut in omnibus rebus simus diligentiores in fouendis doctoribus, & in fouenda pace Ecclesie.

Tertium

TERTIVM DICTVM AD LATRONEM.

Hodie eris mecum in Paradiso.

De hoc antea dixi, quod fuerit absolutio latronis, & concio, in qua ipse Christus etiam tunc in cruce pendens, testatur se esse Mesiam, & habiturum mox æternum regnum.

QVARTVM DICTVM.

Eli, Eli, Lama asabthani,

Hæc est tristissima uox, superans omnium creaturarum sapientiam. Hic ostendit Dominus, se luctari cum magnis & inenarrabilibus doloribus, in quibus sic dolet, quasi desertus sit à patre, Sed postea eluctatur ex hoc magno dolore, cum ait: Pater in manus tuas commendo spiritum meum.

Nos non intelligimus magnitudinem horum dolorum, Sed tamen causam scire nos oportet passionis & uictoriæ.

Propter peccata nostra percussus est, ut scriptum est in Propheta: Ira Dei aduersus nostra peccata effunditur in ipsum, & sic satisficit iusticiæ Dei. Rursus etiam Pater æternus, quia diligit filium, non sinit eum succumbere in hoc certamine, Sed postea glorificat eum, & ita glorificat, ut nos propter eum recipiat.

De hac

De hac magna lucta dicit textus ad Hebræos 5: Cum clamore & lacrymis offerens exauditus est propter suam obedientiam.

Hæc reuerenter consideremus, & agamus æternò patri & filio gratias, & fide beneficium nobis adplicemus.

QVINTVM DICTVM:

Sitio.

Conueniens signum est clamori proximo: Eli, Eli, quia significat ingentes dolores cordis, qui ita urunt cor & pulmonem, & optimos succos in toto corpore, & medullam in ossibus desiccant, ut magna sitis accendatur, sicut uidemus in illis, qui ad supplicia ducuntur.

Considerandum autem est exemplum, Sicut Christus in summo dolore petens recreationem, magis etiam cruciatur subsannatione, & potatur aceto: Sic plerumque Ecclesiam afflictam alij homines excruciant, qui debent misericordia erga eam adfici, & augent ei dolorem per subsannationes, & potant eam aceto.

SEXTVM DICTVM:

Consummatum est.

G g g

Hoc

Hoc dictum bene considerate, oportuit nos redimi per filium Dei, qui simul esset homo, sicut scriptum est: Semen mulieris conculcabit caput serpentis. Et quia homo peccauerat, oportuit aliquem in genere humano poenam soluere.

Item, semper dicit scriptura, quod redemptor, sit propiciator per sanguinem suum. Et omnes uictimæ in lege significarunt hanc mortem, & effusionem sanguinis.

Quamquam igitur tota uita Christi est perpetua passio, & continuum sacrificium, tamen hæc postrema passio & mors est principale sacrificium, & consummatio totius & continui sacrificij Christi.

Ideo dicit: Consummatum est. Et est uox uictoriæ, qua agit Deo gratias, & ostendit Ecclesiæ, quod iam perfecit sacrificium, quod in arcano consilio diuinitatis fuit decretum, mirabili sapientia, & postea significatum per uictimas in lege, & prædictum per Prophetas fuit, & significatum per mortem Abel, per oblationem Isaac, per mortem Iohannis Baptistæ, & aliorum sanctorum.

Credo etiam hanc uocem fuisse consolationem Mariæ, quæ intellexit hanc passionem. Hæc audiens scit consummatum esse iam hoc sacrificium, quo ira Dei placata est, & Ecclesia recepta est. Et ipsa intellexit, sese propter hoc sacrificium consummatum esse hæredem

hæredem uitæ æternæ, sicut scriptum est: Vna oblatione consummauit sanctos.

Ipsa quoque iam audiens consummationem, agit Deo gratias, pro his summis & mirandis beneficijs.

Et de hac consummatione quotidie cogitemus, & agamus nos quoque gratias, quod tunc consummata est nostra salus.

SEPTIMUM DE CTVM:

Pater in manus tuas commendo spiritum meum.

Verba sunt in Psalmo 30: In manus tuas commendo spiritum meum, redemisti me Domine Deus ueritatis.

Dicit autem textus: Clamauit uoce magna. Hic iterum significatur uictoria, quia clamor significat, iam uires esse confortatas.

Et cum commendat spiritum Patri, iam lætus scit se accedere ad patrem. Ideo etiam ingenti clamore hanc postremam uocem edit, ut sciat tota Ecclesia, discedere eum non ut damnatum, sed ut placentem Deo, & uictorem, qui superauerit Diabolos & mortem.

Docet nos eodem modo discedere ex hac uita. Et sic possumus discedere confidentes hac ipsa uictoria, in qua Christus uicit Diabolos & mortem, & placauit nobis iram Dei.

Ggg 2

Et

Et sæpe in tota uita cogitemus de hac uoce,
In manus tuas commendo Spiritum meum.
Et simul cogitemus de ipso Christo sic cla-
mante, sciamus nos semper ita tantum ha-
bere uitam, Deo seruante nobis uitam, & nos
in eo uiuere propter Christum. Semper sum-
mus in periculis mortis, semper imminet
mors, Ideo semper clamemus: In manus tue
as commendo spiritum meum.

DE TITULO ET DE VESTIBVS.

Historia de passione ita multa continet,
ut nullius creaturæ sapientia exauriri possit.

Diximus pauca de principalibus actibus
passionis. Jam & de titulo dicam, & de uesti-
bus.

Titulus affixus est cruci: Iesus Nazare-
nus Rex Iudæorum.

Hic duo considerata sunt.

I. Causa quare politici gubernatores sint
hostes Christi & Euangelij.

II. Alia tituli significatio ignota Pilato.

DE PRIMO.

Reges & Principes semper hoc prætextu
oderunt Euangelium, quia dicunt causam esse
seditionum,

seditionum, & doctores esse homines seditio-
sos, & uelle dominari.

Sic dicunt Pharisei de Christo: Qui Re-
gem se facit, inimicus est Cæsaris.

Et Pilatus, ut uideretur habere speciem,
interficit Iesum, quasi inuasurus fuerit re-
gnum.

Hac specie grauari ualde magnum onus
est. Ipsi sancti dolent, tantum crimen in ipsos
conferri, scilicet quod sint seditiosi, quod sint
turbatores pacis & boni ordinis, quod uelint
regna eripere legitimis Dominis, sicut nunc
uocantur rebelles multi, qui tamen sunt iners-
mes, sed non uolunt amplecti falsam doctrin-
am & impios cultus.

Ac Pilatus bene sciebat se mentiri, & fal-
sum crimen contra Iesum fingere. Sed quia
metuebat, ne accusaretur apud Cæsarem,
gratificatur Iudæis, deinde fingit prætextum,
quasi Christus fuerit inuasurus regnum.

Discamus autem ferre hanc calumniam,
& non taceamus ueritatem, etiamsi dicimur
seditionosi. Sed tamen nos, qui non gerimus
gladium, maneamus intra metas officij nostri,
uera modeste dicamus, Et non rapiamus alie-
na, non constituamus regna, sicut faciebant
Münzer, Pfeiffer & Monasterienses. Hæc
sit prima admonitio.

Nunc de secundo dicam breuiter.

Quand̃ Pilatus malo animo & ut calumniator scriplerat, tamen iuxta Christi confessionem fuit significatio alia. Ideo Deus ita gubernauit linguam Pilati, ut iusserit scribi: Rex Iudæorum.

Non sic: Qui dixit se esse Regem. Quia Christus erat confessus se esse Regem, sed addidit: Regnum meum non est de hoc mundo.

Scitis autem, quomodo sit intelligendum, quod Christus uere sit Rex, scilicet quia est summa persona in genere humano, & constitutus est ab æterno patre, ut sit liberator, liberet genus humanum à peccato, à morte, à tota tyrannide Diaboli, & reddat nobis iusticiam & uitam æternam, & protegat nos in omnibus periculis & calamitatibus.

Talis Rex est Christus, & uult se agnosci & inuocari, ut ferat auxilium, Non uult habere ociosum & inanem titulum.

Et discamus exercere inuocationem, & petamus auxilium, & fide expectemus. Sic discemus intelligere hoc regnum.

Et uocabula recte intelligamus. IESVS significat idem quod saluator. Nazareus, non Nazareth.

Quand̃ autem est adpellatio à loco, tamen simul recte significatum est, quod iste Iesus sit uerus Nazareus, qui singulare & summum uorum fecit Deo, & summam obedientiam præstitit.

Rex,

Rex, uidelicet in regno æterno, non in hoc misero politico regno: sed liberator, qui nos à peccato, à morte, & à tota potentia Diaboli liberauit.

Iudæorum, id est, promissus semini Abrahamæ, & omnibus qui credent promissioni. Hic Rex seruabit credentes Iudæos, & damnet ac puniet impios Iudæos.

Ita intuentes titulum, de summa doctrinæ cogitare debetis, & de uero regno Christi.

Iam etiam collationem facite ueri regni, & externæ speciei. Hic uerus Rex, uerus Saluator & liberator, pendet in cruce, uulneratur, Coronatus est spinis, moritur.

Talis & Ecclesia est in hac uita. Quand̃ est hæres regni æterni, tamen in hac uita, subiecta est ingentibus ærumnis, crucifigitur, uulneratur, & sic similis imaginis Domini, qui ibi pendet.

DE VESTIBVS.

Milites duo faciunt: Exteriores uestes scindunt & inter se partiuntur. Sed interiorum tunicam non scindunt, sed ludunt de ea.

Vestis Christi, significat scripturam. Hanc partim scindunt & lacerant homines, Doctores & Principes, sicut Papa, hæretici recipiunt quæ uolunt, & quæ non uolunt præcidunt,

Ggg 4

In

In alijs quæ retinent, fingunt ludos & præstigias, malas glossas. Vt Papa accipit pro se hoc dictum: Tibi dabo clauēs regni caelorum. Sed hoc dictum: Prædicare Euangelium, abijcit.

Item in his quæ retinet, quærit falsas expositiones: Pasce oues meas, id est, Sis Dominus, condas nouas leges & cultus, & nos uos articulos fidei Idolatricos.

Sic multa exempla recitari possent. Retinent hoc dictum: Super Cathedram Moysi sedent Scribæ & Pharisei. Sed illa dicta non uolunt audire: Si quis aliud Euangelium docet, anathema sit.

Præterea uestis etiam significat bona Ecclesiæ. Hæc inter se partiuntur Principes & nobiles. Antea Principes & Nobiles tenuerunt Episcopatus, & adhuc tenent, & non solum negligunt ministerium Euangelicum, sed etiam delere conantur, & ubi possunt, bonos doctores interficiunt.

Illā bona Ecclesiæ iam annos amplius mille sunt prædæ Episcopis, Canoniciis, Abbatibus, & similibus omnibus. Omnes tales sunt isti milites, qui diuidunt uestes Christi, & de tunica ludent.

Sic nunc quoque hi Principes & nobiles, qui uocantur Euangelici, diripiunt bona Ecclesiæ

clauarum, & negligunt ministerium Euangelij, & non curant miseris ministris Euangelij uictum &c.

Hæc mala in his imaginibus etiam picta sunt, ut simus cautiore, & amemus ministerium, & non spoliemus Ecclesias.

DE SEPULTURA.

Articulus in Symbolo dicit: Tertia die resurrexit à mortuis. Quæritur igitur, An triduo fuerit Christus in sepulchro?

Breuitè respondendum est: Christus tribus diebus fuit in sepulchro, sic, ut unus sit dies integer, scilicet Sabbatum, & pars diei prioris, & pars diei tertiæ.

Quia Iudæi sic numerant dies à uespera, fuit autem Christus positus in sepulchrum die quo crucifixus est, ante uesperam.

A uespera ad uesperam sequentis diei fuit Sabbatum, deinde à uespera ad matutinum tempus post Sabbatum, pars est tertiæ diei.

Est autem singulari consilio Dei factum, quod toto Sabbato uoluit esse in sepulchro. Ibi requieuit Deus.

Hæc quies est inenarrabilis, & has magnas res discemus in uita æterna. Nunc in hac uita oportet nos initia discere. Et simus con-

renti, quod scimus hunc crucifixum & resus-
citum uere esse filium DEI, & nostrum re-
demptorem, & quod fide propter eum saluemur,
& in uera inuocatione mentes nostras
intueantur eum.

Sed alia multa arcana, quæ non possumus
nunc intelligere, discemus in uita æterna.

Est omnino miranda res, illa mors &
quies. Et totius creaturæ sapientia nihilo magis
intelligit hanc rem arcanam, quam Nicodemus
& mulieres, cum eum ungunt, aut uolunt ungere.
Ista unguenta nihil faciebant ad conseruationem uel destructionem
huius corporis in hoc Domino, Sed est opus
inutile, & significat stulta opera, quæ fiunt
bona opinione, sine luce fidei.

Quid autem prodest nobis
ista quies?

Respondeo, sicut de morte dicimus, ita
& de hoc tempore quietis in sepulchro dicendum est.

Tota passio, mors, & ista quies, est facta
propter nos, ut Christus patiens & moriens,
uere esset uictima pro nobis. Ipse tulit
tunc iram Dei, ne ira nos absorberet.
Ita tulit mortem, ne mors nos absorberet.
Ideo statim postea resurrexit ex morte, &
ostendit

ostendit se uictorem esse mortis, & reddere
nobis iusticiam & uitam æternam.

Et cum cogitamus Christum iacentem
in sepulchro, & postea resurgentem, simul cogitemus,
nos ipsos ibi in sepulchro iacere, sicut Paulus inquit:
Consepulti sumus Christo. Et simul uiuificabimur cum Christo
resurgente.

Imò quodcumque uidemus sepeliri homines,
cogites eos in illud ipsum sepulchrum Christi condi,
& propter eum & per eum resuscitari,
quia resuscitatio fit propter mortem filij Dei,
& fit per eum, sicut Iohannis 5. dicitur:
Venit hora, in qua omnes qui in monumentis
sunt, audient uocem eius. Et procedent qui
bona fecerunt in resurrectionem uitæ,
qui uero male egerunt in resurrectionem
iudicii.

Hæc intellexit Maria, quæ ibi præsens
erat, quod propter hanc mortem & mirandam
quietem redderetur nobis uita, Et ipsa
expectauit eius resurrectionem. Ipsa non curauit
illas unctiones, quas alij fecerant, sed sciebat
scriptum esse, Psalmo 134. Caro mea requiescet
in spe, Et non dabis sanctum tuum uidere corruptionem.

Et cogitate qualis lucta fidei fuerit in Maria.
Simul fuit magnus dolor, & tamen mixtus fide & spe.
Ipsa mortui filij corpus contrectauit,
genas & manus osculata est, uidit ibi iacere corpus mortuum,
sicut

sicut alia cadauera. Et tamen sciuit, quomodo conceptus erat, sciuit esse Messiam, sciuit per eum deleri peccatum & mortem, & per eum restitui iusticiam & uitam. Ideo sciebat certò resurrectorum esse.

Prorsus ita nos quoq; consolemur nos in nostra morte, intuentes in hunc ipsum Dominum. Et has ipsas cogitationes Mariæ apud nos sæpe consideremus, discamus uidere uitam in hoc spectaculo mortis. Imo in omnibus tribulationibus nostris discamus cum ipso filio Dei hoc Sabbatum seruare, quiescamus in ipso Deo, sciamus ei obiectum esse in ærumnis, & tamen expectandam liberationem per hunc ipsum Dominum, qui tunc in sepulchro quieuit. Hæc experientia, in qua exercentur fides & spes, docebit nos, ut aliquo modo hanc arcanam doctrinam de hoc Sabbato & hac quiete filij Dei intelligamus.

Multum garriendo & rixando non inuenimus hanc arcanam sapientiam. Sed in ueris doloribus, in agone mortis sumus similes Mariæ, intueamur hunc Dominum iacentem sub cruce, contrectemus eius pectus, osculemur eius manus, & sciamus eum sua morte nobis meritum esse uitam, & postea resuscitatum intueamur, & læti spem & expectationem liberationis teneamus. Hæc exercitia nota esse nobis in Ecclesia oportet.

De

DE RESVRRECTIONE.

In resurrectione uincit Christus mortem, & ostendit se iam reddere generi humano iusticiam & uitam æternam, quam ante Adam & Heua amiserant. Ideo non ipsi tantum prodest resurrectio, sed omnibus credentibus. Et utrunq; consideretur, ipsa resurrectio, & deinde efficacia & regnum resurrectionis Messiae.

In resurrectione ipse uincit mortem, & destruit potentiam Diaboli, ut nobis restituat uitam.

Postea sequitur efficacia resurrectionis. Ipse se regnat æquali potentia cum patre, dat uocem Euangelij, mittit Apostolos, seruat semper Ministerium Euangelij, colligit semper Ecclesiam, dans Spiritum sanctum, & reprimat Diabolos. Et postea dat hominibus credentibus uitam æternam.

Hæc bona summa adfert resurrectio huius Domini. Et propter hos fines principaliter missus est.

Hic oportet nos semper tenere doctrinam, quomodo Nos accipiamus hæc tanta beneficia, quæ per resurrectionem filij Dei parta sunt.

Quomodo

Quomodo fiat nobis adp[ro]p[ri]a
catio.

Respondeo, Certissimum est, oportere fide cor apprehendere hunc Dominum resuscitatum, hoc est, fiducia sit in corde intueri hunc Dominum, & statuens propter ipsum uere nos recipi & saluari. Hac fide sola accipiuntur hæc bona, & sentitur hæc consolatio, quæ est initium uitæ æternæ. Ita Paulus dicit: Iustificati fide pacem habemus. Et qualis sit hæc pugna in ueris doloribus, discamus in experientia.

Sic uult agnosci & coli fide hic Dominus & hic ipse cultus hic discernitur à cultu operum.

Mulieres eunt ad unguendum Dominum. Hoc significat, quod aliqui uolunt Domino ostendere aliqua bona opera, & non ab ipso potius accipere bona.

Sed angelus obiurgat mulieres: Quid queritis uiuentem inter mortuos? sic colite Messiam, ut credatis eum uobis reddere uitam, non somnietis eum manere in morte.

Hanc imaginem de mulierum sollicitudine & unguentis considerate, ut opponere doctrinam de fide discatis.

TESTIMONIA PRO phetarum.

Est autem prædicta destructio mortis per Messiam, & restitutio iusticiæ, & uitæ æternæ in multis testimonijs Prophetarum, & signis. Signa fuerunt, quod Henoch & deinde Elias uiui translati sunt ad Deum. Isti intellexerunt hæc æterna bona dari propter promissum redemptorem.

Et primum testimonium est: Semen mulieris conculcabit caput serpentis. Serpens impulerat homines, ut ruerent in peccatum & in mortem. Et caput serpentis est regnum Diaboli, retinens homines in peccato & in morte.

Conculcare igitur regnum Diaboli, est tollere peccatum & mortem, & liberare homines ex illis æternis malis, & restituere æterna bona.

Secundum illustre testimonium est: Ero pestis tua o mors, & perniciies tua o inferne.

Hæc est ualde clara sententia, quod ipse Deus dicit se uelle destruere mortem & inferos: Ero inquit, Ego ipse hæc faciam, non alius, sicut supra in eodem Hosea scriptum est: Saluabo uos, non in arcibus, nec in gladio, sed in Domino Deo uestro. Et in eodem Prophetâ: Perditio ex te est, sed auxilium per me. Ita hic dicit, Ego ero pestis mortis, ipse Deus uult mortem tollere, iste filius qui resurgit, uere est uictor, & destruit mortem.

Nec

Nec tantum destruxit mortem, sed etiam inferos. Non sola corporis mors destruxit, sed etiam altera mors, quæ est pati sensum iræ Dei, & horrendos dolores & fugam & angustias in omni æternitate.

Istæ sunt magnæ res, quas nulla mens humana satis cogitare potest, sed tamen initia fidei in hac uita esse oportet. Oportet aliquid quem esse sensum iræ Dei, & oportet nos cogitare, iudicium Dei uerum esse, & non esse leue.

Oportet etiam econtra habere consolationem & initia fidei. Et hæc consolatio est initium uitæ æternæ, sicut dicit hæc sententia: Iustus fide sua uiuet. Item: Iustificati fide pacem habemus.

Tertium dictum, Esaïæ undecimo: Illo die radix Iesse stabit, ut sit signum populis, Gentes eum requirent, & mors eius erit gloriosa.

Hæc sententia dicit Messiam fore ex stirpe David, & resurrecturum esse ex morte, & simul docet, quod sit magna bona datoris, & quod oporteat fide ad eum confugere. Ita dicit de modo, quomodo bona illa magna accipiamus.

Requies uel mors eius erit gloria. Aliorum Regum, ut Alexandri mors est finis gloriæ.

gloriæ. Nihil agit Alexander post mortem, sed hic Rex Messias natus ex stirpe David, post mortem reuiuifcet, & erit efficax ipse sua persona, & delebit peccatum & mortem in alijs, & restituet eis iusticiam & uitam.

Et hæc sic fient, Gentes ad eum confugient, audient Euangelium eius, & per Euangelium uocati credent, & agnoscent eum, & sic accipient illa æterna bona, sicut ipse quoque dicit: Hæc est uita æterna, ut agnoscant te Deum uerum, & quem misisti, Iesum, esse Christum.

Illæ agnitio autem sit audito Euangelio & per fidem. Ideo exerceamus hanc fidem in omni inuocatione, curramus ad hunc resuscitatum & regnantem Dominum, credamus uere eum regnare, & petamus, ut nos gubernet, & nobis opem ferat in omnibus periculis, mitiget poenas, & seruet inter nos Ecclesiam suam,
Amen.

H h h

Caput

CAPVT XXVIII.
DE TESTIMONIIS, QV
bus ipse Dominus resuscitatus
ostendit se uere resurre
xisse.

Testimonia recitata in scripturis sunt nus
mero duodecim. Sed haud dubie plus
ra sunt, quam scripta sunt, quia nihil
dicitur de Maria. Esi autem saepe Maria adfue
rit cum Apostolis, quando adparuit Christus,
tamen credibile est, eum etiam singularia colo
quia cum matre habuisse.

Est autem inter praecipua testimonia &
hoc, quod non solus Christus resurrexit, sed
etiam ualde multi sancti, qui locuti sunt cum
Maria, Petro, Iohanne & alijs.

Esi autem haec non sunt scripta, quia
propter Ethnicos, qui plus derisissent Euang
gelium, non sunt haec mandata literis, sed
pij breuiter admoniti, possunt multa cogitare
de his tantis rebus, quia bene credibile est,
resuscitatos esse aliquos praecipuos in genere
humano, ut Adam, Heuam, Abel, Seth,
Noe, Sem, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph,
Dauid, Esaia, Ieremiam, & multos alios,
quia Dominus uoluit habere frequentiam
comis

comitantium ipsum. Hic cogitate quam laeti
dies isti quadraginta fuerint, quando fere
quotidie tales sancti conuenerunt, & collo
cuti sunt cum Maria & Apostolis, & certe
credo saepe cum Maria collocutos esse.

Nunc dicamus de testimonijs caeteris.

Angeli fuerunt primi testes, qui mulie
ribus ter dixerunt, Christum resurrexisse.

Postea ipse est testis, & primum mulie
ribus, deinde Petro, & duobus Discipulis
in Emaus, & uesperis omnibus Apostolis ad
paruit. Semper autem ijdem sermones res
petuntur:

Concionatur eis Dominus, interpretas
tur scripturas, dicit oportuisse pati & resurges
se Messiam, & mittit eos ad ministerium Eua
ngelij, & docet Ecclesiam non futuram esse
mundanum Imperium, sed coeternum credens
tium.

Vide, de his rebus locuti sunt, de sum
ma doctrinae totius, quae per promissiones &
Prophetarum conciones tradita fuerat. Has
interpretatur Christus.

Et ego supra quaedam insignia testimo
nia scripturae recitavi, quae haud dubie etia
am enarrata sunt, Vt Hosea 13: Ero pestis
tua o Mors, & ero pernicies tua o Inferne.
H h h 2 Item

Item Psal. 15. Non relinques animam meam
in inferno, nec dabis sanctum tuum uidere
corruptionem.

De talibus testimonijs Dominus erudit
Apostolos.

Maxime autem consideranda est insignis
adparitio, quando simul quingentis fratri-
bus adparuit, siue in Galilæa, siue in Iudæa,
quia credo etiam fuisse multos spectatores
ascensionis, quæ facta est, non in Galilæa, sed
in Iudæa prope Ierusalem ad montem Oli-
ueti.

Sed postrema mandata diligenter consi-
deremus, quæ credo etiam sæpe repetita esse.
Hic dicit: Data est mihi omnis potestas in
cælo & in terra. Ite, docete omnes Gentes,
Baptizate eos in nomine patris, & filij & Spi-
ritus sancti.

Docentes eos seruare, quæ præcepi uo-
bis, Ecce ego uobiscum sum usq; ad consum-
mationem seculi omnibus diebus.

Hic tria facit, Primum adfirmat, quod
ipse sit Messias, regnaturus iam ad dextram
patris, sicut Psalmus dicit: Sede à dextris
meis.

Hic Dominus est potentior, quàm om-
nes creaturæ, destruit peccatum & mortem,
& inferos, & nobis restituit iusticiam & uitam
æternam, & colligit & seruat in hac uita Ec-
clesiam, & reprimat potentiam & furorem dia-
boli, & postea glorificat Ecclesiam æterna
gloria.

Cum

Cum autem audimus narrari potentiam
eius, sciamus ideo narrari, ut promittatur no-
bis auxilium, & nos ab ipso petamus & ex-
pectemus auxilium, sicut ipse inquit: Venite
ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, &
ego reficiam uos.

Has consolationes cogitemus in inuoca-
tione, & petamus ardentius, ut nunc quoq; os-
tendat se regnare, & nos iuuat, & concedat
pacem, & seruet Ecclesiam.

Secundo hic repetit institutionem minis-
terij Euangelij, iubet docere omnes gentes,
Item baptizare, & in Iohanne dicit: Sicut pa-
ter meus misit me, sic ego mitto uos.

Et in Luca inquit: Prædicate pœnitenti-
am & remissionem peccatorum in nomine
meo.

Ita non solum dat mandata, sed etiam
ostendit summam doctrinæ.

Et ex his ultimis mandatis sciamus, Eu-
angelium esse doctrinam non ab hominibus
inuentam, sed traditam ab ipso Domino. I-
tem, quia Apostolos mittit, adest eis, ut uera
doceant, & dat eis testimonia per magna &
multa miracula.

Ideo accipiamus uocem Euangelij, & sci-
amus hanc uere esse uoluntatem Dei, ut sic
saluemur per hunc Messiam, qui destruxit
mortem, sicut dixit: Ero pestis tua ò mors, &
ero pernicies tua ò inferne. Ego ero, id est,
ego ipse Deus, qui hæc dico, ero ille uictor &
saluator.

H h h 3

Tertis

Tertium quod hic dicitur, est dulcissima promissio & consolatio: Ego ero uobiscum usq; ad consummationem seculi, quasi dicat: Etsi uisibili specie iam non uersabor uobiscum, tamen reuera semper uobis adesse uolo, ego seruo electos contra totam Diaboli potentiam. Genus humanum non posset manere unum diem, nisi filius Dei protegeret. Ideo hæc consolatio sæpe repetita est: Vbi cunq; erunt duo aut tres congregati in nomine meo, in medio eorum sum.

Item Esaia 46. Ego uos portabo, ego uos saluabo &c.

Ita hic dicit, se nobiscum esse. Et in Iosanne inquit: Nemo rapiet oues meas de manibus meis.

Has promissiones quotidie cogitemus, & his consolationibus nos sustentemus, sicut scitis, quod PROMISSIO fidem requirit. Debemus fide accipere has promissiones, & fides exulcitet inuocationem & spem, & certo expectet auxilium.

Simul etiam docet hæc sententia, Ecclesiam semper mansuram esse, & non interituram ullo tempore, etiam si aliàs maior, aliàs minor est, aliàs purior, aliàs impurior, sicut semper magnæ infirmitates sunt in Ecclesia, & tunc erant, cum tempore passionis, Apostoli in magna trepidatione erant, sed tamen erat Ecclesia,

desia. Maria, & soror, & pauci alij retinuerunt fidem, ita semper aliqui erunt, fidem retinentes.

Has consolationes mementote, & earum cogitatione fidem confirmate, & inuocationem excitare.

FINIS CONCIONVM,

QVIBVS PIE EX

plicatum est Euangelium scriptum à Mattheo Apostolo.

LAVS DEO.

VVITEBERGÆ
EXCVDEBANT HÆ
REDES GEORGII RHAVV.
ANNO POST CHR.
STVM N A
TVM.

M. D. LVIII.

ENARRATIO
EPISTOLÆ
PAULI AD COLOS
SENSES PRÆLECTA AN.
NO. M. D. LVL.

A
PHILIPPO MELANTHONE.

VITEBERGAE.
EXCVDEBAT IOHANNES
CRATO.

ANNO, M. D. LIX.

NOBILITATE GE-
NERIS SAPIENTIA, ET
uirtute præstanti, uiro clarissimo Do-
mino Herlufo Troll, Domino
Hildrusholm capitaneo in
Roschild in Selan-
dia &c.

Manifesta de Deo tes-
timonia impressa
sunt uniuerſæ natu-
ræ mûdi, suntq; ma-
xime illustria noti-
ciæ immutabiles di-
ſcernentes honesta
& turpia in mentibus hominum, &
uindices in corde ingentes dolores
qui delicta comitantur. Hæc testi-
monia sæpe aspicere & considerare
plurimum ad confirmandam adſen-
ſionem de Deo & de prouidentia, &
ad modestiam conducit. Estq; bonæ
mentis Deo hanc gratitudinem præ-
ſtare, ut eius ueſtigia quæramus, &
celebremus conditorem.

A 2 Suus

Suus autem locus est huic sapientia, & suo ordine dulcis eius usus est. Sed cum Deus immensa bonitate quasi prodiens ex arcana sede sua certis & illustribus testimonijs se patefecerit, & Legem & Promissionem gratia saepe repetiuerit, & filium dominum nostrum Ihesum Christum miserit, & certissima testimonia doctrinae addiderit, grati eas patefactiones intueamur & doctrinam discamus, qua aeterna Ecclesia colligitur, & sciamus omnibus in toto genere humano seuerissime praecipí, ut Filium Dei audiant, Sicut aeternus Pater inquit Hunc audite, & in Psalmo dicitur Osculamini Filium. Statuamus hac doctrina et non aliter colligi Deo aeternam Ecclesiam, nec esse ciues Ecclesiae Dei, nec haeredes dulcissimae & aeternae consuetudinis cum Deo, hostes huius doctrinae, sicut inquit Filius Dei, Oves meae uocem meam audiunt.

Intueamur

Intueamur autem & utriusque exercitus speciem. Exiguus coetus est uera Ecclesia, quem oppugnat ingens multitudo ex diuersis gentibus, & dissimili genere armorum instructa concurrens, multi palam athei, multi defensores Idolorum, multi fanatici seerentes falsa dogmata. Ut olim exiguas Apostolorum cateruas delere conabantur Ethnici, Iudaei, haeretici, & horum quasi cohortes dissimiles erant, ita nunc arma gerunt contra Filium Dei et eius agmen paruum & ærumnosum. Totius Mahometici Regni in Europa, Asia, & Aphrica moles, Impij Iudaei & alij athei, Totius Pontificij regni focij defensores Idolorum suorum, & aulici κόλακες innumerabiles qui linguas uenales habent ut arte pingant Idola, & mendacia Sophisticis praestigijs confirmant, quales sunt Staphilus, Canisius & multi horum similes, multiplex item colluies fanaticorum hominum, Ana-

A 3 baptista,

EPISTOLA

baptistæ, Stenckfeldiani, & furia,
quæ sedicionum turbæ sunt falso præ
textu religionis.

Quaquam igitur tanta est impia
multitudo, quæ quidem ardet odio &
crudelitate, tamen, ut in Symbolo di
cimus, Credo esse Ecclesiam catho
licam, certo statuamus esse aliquam
Dei Ecclesiam, & hanc uere esse hoc
agmen quod incorruptam Euangelij
uocem amplectitur, & iuxta eam De
um inuocat fiducia mediatoris, etsi in
hoc agmine etiam multi sunt & im
becilles, & ægroti, sed tamen ad fili
um Dei confugientes, et qui nec Ido
la pertinaciter defendunt nec sæuici
am in membra Christi exercent,

Cum igitur discerni pius exerci
tus & impius non obscuris signis
possint, & uexilla nota sint. Piorum
uexillum est unicum doctrina in
corrupta. Aliorum uexilla sunt dis
similia,

DEDICATORIA

similia, dogmata Turcica, Pontificia,
fanatica, Primum quisque cogitet
qui & ubi sint ueræ Ecclesiæ ciues,
deinde sese sententia, uoluntate, inuo
catione, & confessione cum illis con
iungat.

Extant autem scripta & mea, et ali
orum piorum in nostra Ecclesia, quæ
cum congruant cum uoce Ecclesiæ
rum uestrarum ostendunt coniun
ctionem & sententiæ & inuocatio
nis, & apud candidos iudices testi
monium de nobis dicunt contra ue
nenatas calumnias, quæ iniusto odio
nostri sparguntur à diuersis hostibus.
Hunc igitur libellum istuc mitto ceu
testem nostræ uocis, & laborum, &
te rogo ut inspicias. Semper iudi
cijs Ecclesiarum nostrarum me sub
ieci, Nec discedo ab hac sententiâ,
maximeque optarim pios & doctos
uiros de quibusdam uulneribus pos
se colloqui.

EPIST: DEDICAT:

Et si enim norma Iudicij certa est,
videlicet sermo Propheticus & Aposto-
licus, qui non est ambiguus, ut uo-
ciferantur Pontificij, & mens con-
firmata testimonijs quæ extant in
scriptis Prophetis & Apostolicis,
non quassatur fluctibus dubitatio-
num, tamen fateamur nos homines
esse, inter quos multi sunt infirmi. Et
interdum in bonis fit hoc quod est
in querela Simonidis *ὁ δὲ αὐτὸς πῶς
ἐλπίσας*. Nec tollenda sunt ex Eccle-
sia iudicia.

Oro autem filium Dei Dominum
nostrum Iesum Christum crucifixum
pro nobis & resuscitatum, uere collis-
gentem æternam Ecclesiam uoce Eu-
angelij, qui inquit, Ego sum uitis,
uos palmites, ut nos faciat sibi palmi-
tes fecundos & semper nos guber-
net. Amen. Die 16. Feb: quo Deo
iuuante, ingredior annum climacteri-
cum, sexagesimum tertium.

PHILIP: MELANT:

PSALMVS QVIN-
QVAGESIMVS DAVI-
DIS, LATINA ELEGIA
REDDITVS

A

IOHANNE STIGELIO.

*Ante Deum sædo lesides crimine lapsus
Has lacrymas madido fudit ab ore preces.
Conscia mens culpæ cum tristem sentiet iram,
Et fugient iustum territa corda Deum.
Non frustra gemitus inter lacrymasq; fluentes
Hæc dicet summo carmina gratâ Deo.*

Mitis ut es miseris, preßis ut sponte benignus,
Vt tua perpetuum gratia nomen habet.
Sic lapso succurre Deus, miserere precantis,
Dum iaceo uultum sordidus ante tuum.
Vt tua propicio clementia plena fauore est,
Vt tibi multiplici cor bonitate graue est.
Sic extingue meæ delicta audacia uitæ,
Mitis & omne mei criminis aufer onus.
Ablue peruerso sædas à pectore sordes,
Et mundum à uicijs me tibi redde meis.
Namq; meæ agnoscens horresco crimina uitæ,
Pœnitet & tota mente, fuisse malum.

A 5

Ante

Ante meos oculos culpa mihi pendet imago,
Et mecum uicium pugnat ubiq; meum.
Ah tibi peccaui, te coram talia feci,
Quæ faciunt trepido me tibi corde reum.
Ante tuum sistit me propria culpa tribunal,
Ipse meo cuius crimine caussa fui.
Sic tamen hoc cecidit, sic me meus abstulit error,
De uenia cogar ne dubitare tua,
Sed uerum ut maneat semper mortalia labi
Corda, uel illa tibi quæ renouata placent.
Ut uerum obtineas, qui criminis arguis omnes,
Eq; tuo solo pectore mittis opem,
Ut uincas de te linguas absurda loquentes,
Dum lapsis ueniam te dare uelle negant.
Ecce meas traxi uiciosa ab origine sordes
Cū noua adhuc grauidæ massa parentis eram.
Et morbosa trahens longæ contagia culpæ
Tabifico accepit me mea uentre parens,
Ecce etenim gaudes uerum sermone loquentis,
Nec tibi picta ullo uerba colore placent.
Non placet externo probitas tibi splendida cultu,
Pectoris at gemitus interioris amas.
Et tuā quæ fatuo non est sapientia mundo
Cognita, te solo cognita dante mihi est.
Ut diuina tui norim mysteria uerbi,
Promissq; fides stet mea firma tuo.
O Deus Hyssopi folijs absterge iacentem,
Et properè ex illo tempore purus ero.

Testis

Testis enim cruor, hyssopus quo tincta maderat.
Sanguinis ille tui Christe redemptor erat.
Expiet à tanta miserum tua gratia culpa,
Quæ misere lapsos sola leuare potest.
Ablue tu morbos animi, tu pectoris aufer
Sentinam, ac uicij tolle uenena mei.
Tunc ego qui merfus sordis in sordibus hæsi,
Corda geram molli candidiora niue.
Tunc iucunda tui seruato gratia uerbi
Reddita dulce meis auribus omen erit.
Ipsa mea exilient, & plausibus ossa sonabunt,
Conquassata graui quæ iacuerunt metu.
O auerte meo lesos à crimine uultus
Elue delicti pondera magna mei.
Cor mūdum, cor labe carens, cor criminis expers
In me iudicio gigne recente Deus.
Intima diuino renoua mea pectora motu,
Qui mea perpetua uiscera lege regat.
Ne procul à uultu miserum me explode paterno,
Ceu dignum æterna morte, perire reum.
Nec cœleste sinas à me discedere numen,
Quod facit arbitrio pectora sancta tuo.
Redde tuæ lapsos solatia certa salutis,
Ut capiam auxilio gaudia uera tuo.
Vimq; mihi mentis quæ labi nesciat, adde,
Quæ te non dubio semper amore colat.
Sic tua degeneres passim mandata docebo,
Ut cupiant nota tutius ire uia.

Protinus

Protinus ex animo reprobi sua facta dolebunt,
Omnis & immunes criminis esse uolent.
Agnoscent animis ex te pendere salutem,
Turba graui culpa quodlibet ausa scelus.
Supplice te ueniam rogitant pectore fontes,
Atq; tuum grato nomen in ore ferent.
Mi Deus horrendæ poenis me subtrahere mortis,
Perpetuo o animi spesq; salusq; mei.
Vt mea, doctiloquo formans præconia motu,
Iusticiam celebret lingua sonora tuam.
Tu dignare sinus labiorum aperire meorum,
Vt referam laudes ore sonante tuas,
Da mihi uim uocis, da doctæ flumina lingue,
Vt tua perpetua nomina laude canam.
Nam sacra si fuso fumantia sanguine malles,
Præstiterim templis forsan & ista tuis,
Sed te nec tepido taurorum imbuta cruore,
Ara nec imposita strata bidente iuuat.
Anxia mens propter culpam, mærorq; pudorq;
Grata salutifero sunt holocausta Deo.
Cor lacrymans intus, culpæq; dolore gemiscens,
Ad te aditum recto tramite semper habet.
Hoc nunquam abicies, nunquam aspernabere, fir-
Si tamen adiungat uota precesq; fide. (ma,
Hoc etiam toto supplex te pectore posco,
Sancta Deus regni membra tuere tui.
Sit tibi curæ, altæ rupes ueneranda Sionis,
Perpetuus uerbi est exitus unde tui,

Cepta

Cepta fac eductas attollant moenia pinnas,
Grande quibus Solymæ cingitur urbis opus.
Fac firmata pio scelix Ecclesia cœtu
Crescat, & auxilio sit stabilita tuo.
Voxq; salutiferi late sonet inclita uerbi,
Et pia cœlestis corda lucretur amor.
Tunc tibi iusticiæ persoluent munera gentes,
Et uera fructus ex pietate ferent.
Hæc tu grata Deus præsens holocausta probabis
Hi uituli, grati muneris instar erunt.

F I N I S.

IN EPISTOLAM

PAULI AD COLOS.

SENSES.

PPIDVM FVIT

Colosse uicinum anni Ly-
co et Meandro in confinio
Lydiae est regione Laodi-
ceae, celebratum ab Hero-
doto & à Xenophonte, &
à Strabone. Ideo autem à
Ptolemæo omissum existimo, quia anno post
Pauli mortem ut scribit Eutropius, terræ motu
submersæ sunt Colosse & Laodicea. Sic post-
quam Deus excerpserit suam Ecclesiam, deinde
impij & idolorum cultores puniti sunt.

Cum igitur huius oppidi locus notus sit,
inepti sunt qui transferunt hoc nomen ad Rho-
dios, quia ibi fuerit Colossus Solis à multis ce-
lebratus. Locus ideo notus sit, ut poena con-
sideretur, quam dixi secutam esse post Pauli
mortem. Nec opus est querere unde sic no-
minatum sit oppidum, Fortasse enim ibi quoq;
magnæ statuae fuerunt. Nam Colossus pro-
prie est truncata statua, à κόλον, id est, mu-
tilum, & ὀφθαλμοί, id est, oculi. Vel appellatio

B Henet

WBP
Opole

ARGVMENT: EPIST:

Meneta est à luto, unde in Pannonia idem est nomen oppido celebri. Sed his ineptijs omisus argumentum potius & utilitatem Epistolæ consideremus.

IN PRIMO CAPITE recitatur doctrina Euangelij propria de Persona & Beneficijs Christi, & de iusticia fidei, & donatione uite eterne. Exat enim hic illustre testimonium de diuinitate Filij: OMNIA PER EVM CONDITA SVNT, IPSE EST ANTE OMNIA, ET OMNIA PER EVM CONSISTVNT. Cum .n. affirmat per hunc Christum, per quem dicit nos habere remissionem per sanguinem eius, omnia condita esse, necesse est fateri, in hoc Christo duas naturas esse, diuinam, λόγον & naturam humanam assumptam. Quia mundus non est creatus per naturam humanam. λόγος igitur, per quem fit creatio, non est res euanesceus, sed subsistens. Hic autem uocatur imago eterni Patris, sicut apud Hebræos ἀπαύλας gloria & character substantiæ patris. Gloria phrasi Mosaica lucem significat. Nominat igitur Filium ἀπαύλας, ut in Symbolo Lumen de Lumine dicitur,

AD COLOSS:

citur, ut cogitatio in nobis seu sermo ostendit mentem, seu, ut hac qualicunq; similitudine utamur, sicut radij à Sole sparguntur. In Iohanne Filius nominatur λόγος, hic nominatur ἐκὼς. Hæ duæ appellationes sunt Filij propriæ, & discernunt eum à Patre & Spiritu sancto.

Intelligatur autem uocabulum Imago integra uina & substantialis imago eterni Patris, quam nos eatenus agnoscimus, quatenus per Filium Pater uoce doctrinæ patefactus est, quod sit creator, sapiens, uerax, bonus, iustus, iudex, misericors, liberrimus, remittens peccata, restituens iusticiam & uitam per Mediatorem. Nos uocabulum λόγος planius intelligimus, cum cogitamus Filium ideo dici λόγον, quia sit persona immediate proferens Euangelium ex sinu eterni Patris, & immediatè conseruans ministerium, alloquentes nos, sustentans Ecclesiam, sicut dicit in Salomone Sapientia: Ludens in orbe terræ & delectationes meæ cum filiis hominum. Quæ descriptio obseruanda est. Est enim testimonium de missione ad Ecclesiam, inde unq; à prima patefactione promissionis. Et
B 2 quid

ARGVMENT: EPIST:

quid cogitari dulcius potest quàm quod Filius Dei affirmat, se delectari consuetudinē hominum. Hic autem mente repetatur doctrina de Tribus personis, quæ suo loco copiosius traditur.

Postea in primo capite dicit de Beneficijs Filij, & nominat eum caput Ecclesiæ, quod ad personam, quæ est Deus & Homo, pertinet. Quia utriusq; nature proprietates concurrunt in apellatione capitis. Christus est caput merito, quia ipse meruit toti generi humano salutem, Est & caput Efficacia, quia reuera missus est ab initio ad Ecclesiam, & est in ea efficax secundum naturam diuinam, sicut declaratur hæc ipsa descriptio in Epistola ad Ephesios: Dedit eum caput Ecclesiæ, quæ est corpus eius integrum, qui omnia in omnibus perficit. Sicut & ipse dicit: Ego sum uitis, uos palmites, sine me nihil potestis facere. Ipse sustentat & conseruat Ecclesiam, ipse dat dona Ecclesiæ, doctores, pastores, per quos est efficax.

Postea in primo capite de applicatione beneficiorum Christi loquitur cum ait: S I M O
DO

AD COLOSS:

DO IN FIDE MANETIS FIRMI. Deinde quedam addit de ministerio Euangelij & de cruce. Ita cernis ordine membra doctrine præcipua breuiter in primo capite comprehensa esse, uidelicet, doctrinam de persona Christi, de duabus naturis, de beneficijs, de applicatione beneficiorum per Fidem, de ministerio Euangelij & de Cruce.

Est autem insigni figura usus de Cruce: IMPLEO QVOD DEEST AFFLICTIONIBVS &c. uidelicet, non quod ad meritum Ducis attinet, sed quod ad militie societatem attinet, quæ nondum completa est, sed durat usq; ad finem ministerij. Ducis Christi meritum integrum est sufficiens & pro omnibus subditis. Nos autem sumus milites in eodem ministerio, cuius nondum finis est. Ita subinde ad afflictiones Ducis accedunt succedentium militum, quæ tantisper desunt Duci donec finis est ministerij in collectione uniuersæ Ecclesiæ, etiamsi differunt meritum Ducis & prælia militum. His uerbis simplicissime enarretur Pauli dictum: IMPLEO QVOD DEEST AFFLICTIONIBVS CHRISTI, &c. non quod ad meri-

ARGVMENT: EPIST:

tum quod plenissimum est solius Christi, sed quod ad militiæ societatem attinet, in quo subinde milites succedentes oportet similia pati afflictionum Ducis. Quia Diaboli oderunt Ducem, doctrinam & milites, ac dici posset, formam afflictionum esse similem, causas finales dissimiles esse. Christus est propiciator & doctor, Paulus tantum est doctor.

Papiste impie detorquent dictum ad meritum Sanctorum, & fingunt afflictiones Sanctorum mereri remissionem ipsis & alijs. Hec interpretatio falsa est iuxta dictum Roma: 5. Gratia & donum per gratiam unius hominis Iesu Christi exuberavit in multos. 1. Iohan: 2. Ipse est propiciatio pro nostris peccatis, & non pro nostris tantum, sed pro totius mundi peccatis. Et ad Hebræos, Una oblatione consummavit sanctos.

IN SECVNDO CAPITE ut prout dicens Medicus cum tradidit salubria, monet vitanda esse contraria, præcipit Paulus de vitandis insidijs & corruptelis doctrinæ. VIDE TE inquit, NE QVIS VOS DEPRÆDETVR PER PHILOSOPHI

AM

AD COLOSS:

AM ET INANEM DECEPTIO-
NEM SECVNDVM TRADITIO-
NEM HOMINVM, SECVNDVM
ELEMENTA MVNDI. Nam uocabu-
lum Elementum non intelligitur ut Physici lo-
quuntur, sed generaliter de externo ordine,
unde Græcis est nomen σοιχῶν.

Addit autem insignem causam, quare cauendum sit ne decipiamur humanis imaginationibus & traditionibus. Quia, inquit, in Christo consummati estis. Hec consummatio dupliciter intelligenda est, primum imputatione, quod scilicet conuersi propter Mediatorem sint iusti fide, id est reconciliati & accepti Deo, etiamsi in eis in hac uita adhuc hæret ingens infirmitas, ut Rom: 3. dicitur. Iustificati sanguine ipsius. Secundo renouatione quæ inchoatur in hac & fit integra in uita æterna. Fitq; hæc renouatio propter Christum ideo quia in eo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Omnis plenitudo, uidelicet, quo ad dona seu proprietates efficaces, id est, uitam, omnipotentiam, infinitam sapientiam & iusticiam, quæ dona communicat hominibus, ostendens ipse lucem &

B 4

CON:

ARGVMENT: EPIST:

consolationem uoce Euangelij, & dans Spiritum sanctum, quasi dicat: In angelis & hominibus sunt particularia dona, non est omnipotentia, non est infinita sapientia & iusticia, sed hæc plenitudo Filij est, qui quidem corporaliter, hoc est, personaliter habitat in natura assumpta, non separabiliter, non tantum effectiue, ut Deus est in Dauide separabiliter & effectiue, sed ita, ut sit una persona seu *ὑποστασις* unum, id est, ut sint inseparabiliter copulatae duæ naturæ, diuina & humana unionis hypostatica, qua gestatur natura humana à *λογω*, propemodum ut anima & corpus hominis sint unum *ὑποστασις*, corpus gestatur ab anima, uel ut surculus insertus arbori ab ea gestatur, etsi hæc similitudo longius abest. Sed tamen hoc utique pingit, naturam humanam seruata esse, quia Filius massam assumpsit, & nos huic massæ inserti seruamur. Quia ex plenitudine Filij accipimus, placemus propter ipsum & uiuificamur immediate per eum, sicut inquit: Ego sum uitis, uos palmites. Æternus pater misit Filium, per quem patet promissio, & hic Filius colligit Ecclesiam, est redemptor, & uoce promissionis dicit consolationem in
cora

AD COLOSS:

cordibus, & dat Spiritum sanctum. Sic cum in eo habitet omnis plenitudo diuinitatis, est efficax in nobis, & accipimus ex eius plenitudine uitam æternam, sapientiam & iusticiam æternam.

Postea repetita est commemoratio beneficiorum Christi, liberationis à peccato & à morte, & inserta est illustris imago triumphis Christi, in qua figuræ uerborum sumptæ sunt à Regum triumphis, in quibus spolia hostium anteferebantur currui triumphali. Deinde captiui hostes ligati ducebantur ante uictorem. Ita hic dulcissime inquit spolia præferri pendentia in cruce, uidelicet, chirographa peccatorum nostrorum deleta. Quomodo pingi potest illustrius remissio peccatorum & reconciliatio quam in hac ipsa imagine? in qua dicitur accusatio deleta esse, & gestari in cruce Christi? Quia Filius redemptor pro nobis satisfecit æterno Patri, & sustulit accusationem. Ducuntur & uincti Diaboli, ut sciamus quanquam infirma est Ecclesia, tamen à uictore Christo inter insidias Diabolorum & furores Tyrannorum & hereticorum defendi eam à uictore Christo. Si-

ARGVMENT: EPIST:

cut & in Iohanne dicitur: Apparuit Filius Dei ut destruat opera Diaboli.

Redit postea Paulus ad admonitionem de uitandis corruptelis doctrinae, & nominatim ponit hanc asseuerationem quod non sit peccatum uiolare leges ceremoniales Moysi & traditiones humanas de cibis, festis & similibus externis ritibus, qui non sunt iusticia cordis, & pingit praestigias, quibus astute impostores spargunt falsa dogmata, uidelicet, artificiosam simulationem humilitatis, paupertatis & patientiae, qua uideri uolunt supra ceteros homines exuisse communes cupiditates, uoluptatum, opum & gloriae: Deinde iactantiam colloquiorum caelestium cum Deo & Angelis. Vtriusque modi uidet exempla nostra etas, & est hic insigne uerbum: NEMO VOS MALE REGAT IN CERTAMINE. ἡ κακῶς τὴν ἐκκλησίαν ἡγεῖται, id est, uirga, hinc est uerbum κατὰ ἡμᾶς male regere certantem, seu decipere, metant transferre, aut quocumque modo impedimentum obicere.

IN TERTIO CAPITE, cum antea recitauerit summam doctrinae de beneficijs Medi-

AD COLOSS:

Mediatoris, & admonitiones de uitandis corruptelis doctrinae, addit praecepta de bonis operibus interioribus & exterioribus, de exercitijs renouationis. In his etiam praecipuum est insigne de studio discendi & docendi, quod eo magis amandum est, quia talia dicta quae lectionem commendant testimonia sunt contra Stensfeldium & alios fanaticos, qui abducunt homines à lectione doctrinae & ministerio, & simul testantur lectionem & studia Deo placere, Deum per cogitationem uerbi scripti efficacem esse, Quod cum sciunt pij magis ament legendi & discendi studia. Sit igitur familiarissime notum hoc dictum: SERMO CHRISTI HABITET IN VOBIS COPIOSE IN OMNI SAPIENTIA, ET DOCETE ET EMENDATE VOS MUTVO. Copiose, inquit, habitet. Ergo saepe multumque legatur, conferantur iudicia. Cum inquit, Docete & emendate uos mutuo: sint igitur studia doctrinae, misceatur inuocatio, sicut alibi dicitur: Quanto magis Pater uester caelestis dabit Spiritum sanctum petentibus. Vtitur autem uerbo Habitandi, ut significet assiduitatem, uidelicet, ut doctrina familiariter notata sit,

ARGVMENT: EPIST:

ta sit, sicut hi noti sunt, qui nobiscum habitant.

Simul autem hoc sciamus, ubicunque in uera conuersione ad Deum fide cogitatur doctrina, in eo corde certissime simul habitat Deus ipse, id est, est præsens sua essentia & efficacia, uere adest, & est efficax. Iohan: 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum & ueniemus ad eum & mansionem apud eum faciemus. Et Ephes: 3. Ut habitet Christus per fidem in cordibus uestris. Coloss: 1. Ipse est caput Ecclesiæ perficiens omnia in omnibus. Nam Filius uoce Euangelij dicens consolationem in mente ostendit præsentiam & misericordiam Patris. Sic adsunt Pater & Filius, & Pater ac Filius spirant Spiritum sanctum in cor credentis, ut leticia, inuocatio, uita æterna & omnes fructus Spiritus accendantur. Sic simul sunt Pater, Filius, & Spiritus sanctus.

Hæc piè & rectè cogitanda sunt, & grata sit Emphasis in uerbo Habitandi. lubet autem ut habitet in nobis sermo Dei in omni sapientia. Hæc admonitio inseritur de diligentia,

AD COLOSS:

tia, quæ habet duo extrema, Ignauiam & Sophisticen. Non habitat sermo Dei in sacrificulis indoctis, qui legunt aut canunt sine intellectu & sine arte, Non habitat in Sophistis, Hereticis & superstitiosis, qui curiosas disputationes aut perniciosas opiniones serunt, ut uanissima Sophismata sunt Monachorum, an Deus potuisset assumere naturam non rationalem, an accidentia sint sine subiecto in Sacramento, an liceat consecrare fermentatum panem, & blasphemie sunt Samosateni, Manicheorum, Arii, Serueti, & aliorum hæreticorum. Item tenebræ Papisticæ, quod homines sint iusti propria legis impletionem, quod homo semper dubitare debeat, an sit in gratia, quod mortui homines sint inuocandi, quod per Missas liberentur animæ ex purgatorio, quod nemo possit esse Episcopus nisi à Papa confirmatus, quod Papa habeat utrumque gladium, quod uota Monachorum sint perfectio Christiana. Item deliria Anabaptistica, quod necessaria sit Platonica communio facultatum, quod sint res illicitæ suo genere iuramenta, iudicia, gerere Magistratus, legitima militia, dicere causas in foro, quod non liceat uti iure Romano, quod solis sacerdotibus tribu-

end.

ARGVMENT: EPIST:

ende sint decime. Postea ingens chaos fuit traditionum supersticiosarum inextricabilium pauidis conscientijs, de enumeratione delictorum in priuata confessione, de satisfactionibus, de indulgentijs, de prohibitione coniugij, de ieiunijs & alijs infinitis superstitionibus. Talia exempla cogitanda sunt, ut consideremus quare dicatur. HABITET IN VOBIS SERMO DEI CVM SAPIENTIA, hoc est, Sit uera diligentia in discendo, recte distinguantur membra doctrine & collatio illustret ueritatem, non sit recitatio ociosa βασιλογία, & omnino remoueantur Sophistica prestigia omnium hereticorum. Non potest autem rectitudo iudicij retineri sine cura discendi, & sine inuocatione Dei, Quare & Psalmo 46. dictum est: Psallite sapienter Et de precatone dicitur Psalmo 118. Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustificationes tuas doce me.

In eodem capite continetur & hæc insignis sententia: DILECTIO EST VINCVLM PERFECTIONIS. Hic aliqui otiosas disputationes de perfectione mouent cum Grammatica explicatio sit plana. Per

AD COLOSS:

Perfectio significat hic coagmentationem, ut in edificio cum iunctæ & coagmentatæ sunt traves, non diuulsæ, non excussæ, non corrui opus. De hac perfectione, hoc est, coagmentatione hic loquitur, quæ coheret corpus Ecclesie, congruunt firmi & infirmi, docti utuntur ἐπιμαρτυρία erga rudiores dociles: Huius perfectionis, id est, coniunctionis uinculum est dilectio, ut in Senatu etiam si quando dissentiant Scipio & Fabius, tamen non oritur inde distractio Reipub: Quia cum illi idem spectent, hoc est, ad eundem principalem finem tendant, ut salua sit Respub: cum sint amici, alter alteri cedit. Ita amicitia ipsorum uinculum est concordie imperij. Contra Marius & Sylla nec ad unum finem tendunt, nec sunt amici, ideo dilacerant Rempub:

Sic in Ecclesia docti ac boni iudicij aliquando dissentiunt, & tamen alter alterum tolerat & audit. Sed quando mentes sunt exulceratæ, tunc etiam recte dicta liuore & maleuolentia deprauantur. Postea queritur prætextus, queritur ubiq; rixandi occasio, sicut Salomo inquit: Qui uult deferre amicum, querit occasionem. Hæc non accidunt

ARGVMENT: EPIST:

dunt ubi est dilectio. Ideo Paulus nominat dilectionem uinculum perfectionis, hoc est, communis concordie. Ac non loquitur de perfectione priuata ullius persone, sed de integritate uniuersi corporis Ecclesie. Ceterum obseruetur usus uocabuli Perfectus. Alibi perfectum dicitur substantia, ut Puerum dicimus perfectum hominem, hoc est, substantia, alibi perfectum quantitate seu gradibus, ut cum dicimus: Nemo habet perfectam obedientiam iuxta legem Dei. Loquitur de perfectione graduum. Paulus eodem nomine dupliciter utitur Philippens: 3. Qui perfecti sumus, aliter sentiamus. Hic nominat perfectos, retinentes fidem & bonam conscientiam sine corruptelis, quod nominamus perfectum substantia. Sic ad Abraham dicitur: Esto perfectus. Postea inquit Paulus se non perfectum esse, hoc est, non habere se omnes gradus obedientie, quod nominamus perfectum gradibus. Sæpe perfectum significat idem quod non simulatum, ut Christus inquit: Gaudium uestrum sit perfectum, hoc est, non simulatum, non hypocriticum, ut Deus uoce Euangelij, Spiritu sancto sic consolatur nos, ut leticia in corde sentiatur & uita restituatur. Philosophicæ
conso-

AD COLOSS:

consolationes non adferunt uitam & leticiam cordis. Sic & Petrus inquit: Perfectè sperate, hoc est, non sit spes simulata. In dicto Christi: Si uis perfectus esse, uade, uende omnia &c. & sequere me, simplicissima enarratio est interpretari perfectum pro non simulate, non hypocriticè. Cum enim adolescens gloriatus esset se mandato Dei satisfecisse, subiicit Dominus ut retegat hypocrisin eius: Ergo ut ostendas te mandata non hypocriticè seruare, & gloriam Dei querere, me sequaris in ministerio. Cum autem ille recuset sequi, refutatur eius iactantia. Ostendit enim se non esse perfectum, hoc est, sincerum sine hypocri-
si. Sed addatur & altera enarratio: Nequaquam perfectio est opus melius operibus Dealogi. Quia nulla est melior obedientia iuxta hæc dicta: Misericordiam uolo non sacrificium, & scientiam domini, non holocausta. Item: Frustra colunt me mandatis hominum. Item, Melior est obedientia quam uictimæ stultorum. Ergo perfectio hoc loco intelligatur de opere præcepto scilicet. Sequere me, & intelligatur perfectum non gradibus sed substantia, ut cum dicitur ad Abraham: Esto perfectus, scilicet, retinens fidem & bonam conscientiam
C sciens

ARGVMENT: EPIST:

scientiam. Ad hanc pertinet, obedire quęquę suę uocationi. Dauid uocatur ad regnum, hic adolescens uocatur ad ministerium Euangelij. Hę interpretationes uocabuli Perfectus tenende sunt ad refutanda deliria Monachorum, qui opera non mandata à Deo, hypocriticam paupertatem & alias hypocrises nominarunt perfectionem.

Duplex est autem desertio facultatum, Alia necessaria propter confessionem aut uocationem. In tali desertione obedientia est opus à Deo præceptum, scilicet, anteferre professionem seu uocationem uitę & facultatibus. Ideo est opus bonum & cultus Dei in credente. Alia est desertio non necessaria, hoc est, quę neq; propter confessionem, neq; propter uocationem fit, qualis est Cynica desertio facultatum, ut cum Crates suas possessiones reliquit, ne impediretur in sua Cynica Philosophia, qui postea non uocatus ad quęcunq; conuiuia accedebat. Hęc desertio non est opus bonum, & cum accedit superfluo aut capratio, peccatum est.

In eodem capite inquit. **CORAM DEO**

AD COLOSS:

DEO NON EST ACCEPTIO PERSONARVM, quam nominat Gręca compositione $\pi\rho\sigma\omega\rho\lambda\eta\psi\iota\sigma\iota\varsigma$. Est autem uocabulum ex Hebręo factum Deuteronomij 10. Dominus Deus uester personam non accipit. Hebraice faciem, hoc est, externam speciem non antefert causę. Significat enim de causis æqualiter iudicare, sine respectu aliorum accidentium extra causam. Quod igitur Gręci nominarunt $\pi\rho\sigma\omega\rho\pi\iota$, in Hebręo est facies, hoc est species. Sępe autem Apostoli repetunt hoc dictum ex Deuteronomio, Rom: 2. & in Actis cap: 10. Teneatur igitur descriptio, Personarum acceptio est dare inæqualia æqualibus, aut æqualia inæqualibus. Gręci simpliciter nominant inæqualitatem & Tyrannidem iuxta uersum:

Dat ueniam coruis, uexat censura columbas.

Sępe autem præcipit Deus ut iudex sit æqualis, ut Deuteronomij 1. & uult se quoq; agnosci æqualem. Item irascitur peccato in omnibus, & omnes recipit confugientes ad Filium. Has regulas uult esse firmissimas.

Hęc doctrina utilis est ad confirmandum timorem Dei, & ad confirmandam fidem, non

ARGVMENT: EPIST:

blandiatur sibi Dauid cogitans Deum non esse puniturum adulterium ipsius, Quia præclare meritis sit. Nec desperent Aaron, Manasses, Nabugodonosor, Petrus, Latro in cruce, quia multa magna delicta habent, sed teneant regulam: Gratia exuberat supra delictum, & coram Deo non est personarum acceptio.

Vult autem Deus de Essentia & Voluntate sua iudicari ex uerbo, in quo se patefecit. Tribuenda est igitur ei æqualitas, sicut toties affirmat: Non est in Deo ἡ ὁμοτιμία.

Hanc consolationem teneamus contra tentationem de particularitate. Duæ sunt enim præcipuæ tentationes, altera de Dignitate, altera de particularitate. Primum enim trepidamus & dubitamus nos recipi, quia sumus indigni, et cernimus magnam peccatorum molem, aduersus quæ ira Dei in lege certissime denunciatur iuxta dictum: Deus ignis consumens est. Aduersus hanc tentationem opponenda est particula GRATIS. Item hæc sententia: Gratia exuberat supra peccatum.

Et si autem difficile est eluctari ex hac
tena

AD COLOSS:

tentatione, Tamen altera tentatio de particularitate rursus duriter excruciat animum, cum uidelicet disputamus an simus in numero electorum, & plurimi in hac ipsa dubitatione fiunt languidiores: Quid laboras, si non es in numero electorum. Huic consternationi tristissimæ opponantur promissiones uniuersales, & mandatum uniuersale & summum, ut audiamus Filium, & hæc dicta de æqualitate Dei: Non est ἡ ὁμοτιμία in Deo. Vtraque conicio est uniuersalis. Accusat Deus omnes propter peccata, uult omnes agere poenitentiam & confugere ad Filium. Nec dubium est omnes homines huic summo præcepto debere obedientiam: Audite Filium, & Filius inquit: Poenitentiam agite & credite Euangelio. Nec fingendum est Filium cum inquit: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, ego reficiam uos &c. non esse ueracem legatum. His erecti consolationibus, repugnemus dubitationi, & statuamus Deum æqualem esse, & uerè nos quoque recipi confugientes ad Filium, sicut scriptum est: Omnis qui credit in eum non confundetur. Item, Diues Deus in omnes & super omnes. Item, Omnis qui inuocauerit nomen Domini saluus erit. Ad hanc

EPISTOLA AD

consolationem adhibeantur hæc dicta; Non est
 προσωποληψία apud Deum, & confirme-
 tur Fides in inuocatione promissionibus &
 mandatis diuinis, quæ præcipiunt credi Filio
 Dei.

EPISTOLÆ PAULI APOSTOLI AD COLOS. SENSES CAPVT PRIMVM.

Paulus Apostolus Iesu Christi.

IN titulo sit officij mentio. Quia
 necesse est in Ecclesia sciri, unde doctrina accepta sit. Quia
 Euangelium non est sapientia
 rationi nota, sed est diuinitus
 reuelatum initio per ipsum Filium Dei addi-
 tis illustribus testimonijs & miraculis diui-
 nis.

Postea repetitum est in multis patefa-
 ctionibus diuinis & addita sunt miracula.
 Ideoque missi sunt Filius ipse, Propheta et Apo-
 stoli, & Ecclesiæ mandata est propagatio Eu-
 angelij, & uocationum differentia consideran-
 da

COLOSSENSES.

de sunt. Est enim Propheta persona immediatè
 uocata à Deo ad illustrandam promissionem
 de Christo, & habet testimonia diuina quod
 non erret, & missus est ad aliquam partem
 politice gubernationis, in qua ostenduntur mi-
 racula.

Apostolus est persona immediatè uocata
 à Deo ad docendum Euangelium, & habet te-
 stimonia diuina quod non erret, nec missus est
 ad politicam gubernationem.

Episcopus, seu Pastor, seu Doctor est per-
 sona uocata à Deo mediatè per Ecclesiam, aut
 eos quibus hoc Ecclesia commendat, ad docen-
 dum Euangelium scriptum per Prophetas &
 Apostolos, nec habet aliud testimonium quod
 non erret nisi ipsa scripta Prophetica & Apo-
 stolica, ab his cum dissentit, errat, sicut multo-
 rum lapsus alij maiores alij minores accide-
 runt, accidūt et accident. Has distinctiones uo-
 cationū necesse est considerare propter homi-
 nes politicos, qui interrogant cur magis cre-
 dendum sit Paulo quam Episcopis qui habent
 ordinariam potestatem, Paulus autem uidetur
 uagari ut erro. Hic sciendum est Apostolos

C 4 fin.

EPISTOLA AD

singulari uocatione immediatè à Deo missos esse, & habere diuina testimonia quod non errent, & eorum uoci credendum esse, sicut uoci Dei immediatè de cælo sonati, Et necesse est Ecclesie hoc cōmemorari, quod sint immediate uocati à Deo, & perferant non à se inuentam doctrinam, sed traditam per Filium Dei, qui est in sinu æterni Patris, & primus protulit Euangelium. Ideo toties repetunt Prophetæ: Hæc dicit Dominus. Et Paulus multis uerbis ad Galatas primo mentionem facit sue uocationis. Necessaria est & hæc consolatio, quod scimus Deum uere uelle efficacem esse per Euangelium etiam cum hi docent, qui sunt ab Ecclesia uocati sicut Paulus præcipit Tito, item Timotheo ut constituent Presbyteros, ut cōmendent Euangelium idoneis ad docendum, Quia Filius immediatè efficax est siue per Prophetas siue per Apostolos, siue per Pastores annuncietur Euangelium.

Gratia & pax à Deo.

GRATIA significat gratuitam reconciliationem & acceptionem propter Mediatorem, cum qua tamen est coniuncta uiuificatio,

COLOSSENSES.

tio, quæ sit per Filium accensa uera agnitione Dei per Euangelium in mente, & effuso spiritu sancto in corda, sicut Rom 8. dicitur: Qui Spiritum Christi non habet, non est eius. Ideo Paulus hæc duo coniungit, Gratiā & donum per gratiam, ubi gratiam intelligit relatiuè de reconciliatione & acceptione propter Filium, sicut alibi dicitur: Dilecti in dilecto. Donum uero intelligit sine ulla dubitatione donata beneficia, quæ sunt in nobis, scilicet, quod efficimur templa Dei, & donamur uita eterna. Et quidem intelligatur donum non de inchoatione tantum, sed de tota consummatione beneficiorum Christi.

Vocabulo PACIS Hebræi utuntur sicut nos uocabulo Salutis seu Leticie. Significat igitur hoc loco primum leticiam in DEO, deinde bonum statum Ecclesie, & priuatim dona Dei singulis necessaria in sanctificatione, uita & uocationibus. Item tranquilla imperia, successus in gubernatione. Hæc Grammatica explicatio uocabuli Pacis quam latè pateat cogitandum est, ut cum in Psalmo dicitur: Rogate quæ ad pacem sunt Ierusalem.

C 5 A Deo

EPISTOLA AD

A Deo patre nostro & Domino
Iesu Christo.

CVM coniungit æternum Patrem &
Christum, duo hæc consideremus, Omnipoten-
tiam Filij & intercessionem, cum ait dari gra-
tiam & donum simul à Patre & Filio, signi-
ficat Filium etiam natura Deum esse. Et huc
adiungamus hæc dicta: Pater meus usq; modo
operatur, & ego operor. Item, Benedicat his
pueris Deus omnipotens, & Angelus qui eri-
puit me ex omnibus malis. Item, Omnia per
eum consistunt.

Secundo consideremus, etiam eò fieri
mentionem Filij, ut admoneamur de Mediato-
re, omnia bona quæ dantur Ecclesiæ, dantur
propter Mediatorem, qui & sacrificium suum
pro nobis obtulit, & semper intercedit pro
nobis. Hic repetatur communis doctrina de
discrimine ueræ & falsæ inuocationis. Disca-
mus seiungere nostram inuocationem ab Eth-
nica, Turcica & Papistica, & quotidie in in-
uocatione cogitemus quem Deum alloquamur,
ubi & quibus testimonijs patefactum, & qua-
re exaudiamur.

Vsitate

COLOSSENSES.

Vsitate autem sic discernimus inuocatio-
nem Christianam ab alijs populis. Errant Eth-
nici & Mahometistæ de Essentia & uolunta-
te Dei, negant hunc uerè esse Deum, creato-
rem cœli & terræ, & hominum, qui se patefecit
eis misso Domino nostro Iesu Christo, & testi-
monia de se in Ecclesia dedit, & qui sic re-
uelatus est in Ecclesia, quod diuinitas sit æter-
nus Pater, & λόγος filius æterni Patris sem-
per missus ad Ecclesiam, et Spiritus sanctus læ-
tificans et confirmans eam. Sed uagantur Eth-
nici nescientes quid inuocent, sicut Hecuba
apud Euripidem inquit: O Iupiter quicquid
es, siue hoc cœlum siue mens in cœlo. Deinde
de Voluntate errant, quod nesciunt an & cur
exaudiat, & inuocant in dubitatione perpe-
tua, sicut & Papistæ docent.

At nos in Ecclesia inuocantes primum
de Essentia cogitemus hunc esse uerum Deum,
creatorem, qui se patefecit misso Domino no-
stro Iesu Christo, & qui docet nos in Ecclesia
diuinitatem esse Æternum Patrem, & λόγος
Filium semper ad Ecclesiam missum, et Spiritum
sanctum lætificantem & confirmantem corda.
Has tres personas simul mente intueamur, &
sciamus

EPISTOLA AD

sciamus simul ab eis dari bona, quia actiones ad extra sunt communes tribus personis, iuxta hæc dicta: Omnia per ipsum facta sunt. Item, Omnia per ipsum consistunt. Item, Verbo Domini cœli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis uirtus eorum.

Deinde & de Voluntate cogitemus, uelle Deum inuocare non cum dubitatione, de qua apud Poëtam dicitur: Esse Deum assentior, sed an curet humana dubito: Sed uelle nos credere quod uere uelit nos exaudire propter filium Mediatorem Deum & hominem, uelle mentionem Filij fieri, sicut dicitur: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Iubet peti nomine Mediatoris, quia fiducia, quod non sit irrita inuocatio, nititur Mediatore. Quare semper in inuocatione utroque modo cogitandum est de Filio. Primum tanquam de datore bonorum cum Patre & Spiritu sancto. Secundo rursus tanquam de Mediatore seu intercessore. Quia clare sic dicit: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, hoc dabit uobis, Rom: s. dicitur: Qui sedet ad dextram Patris ut interpellet pro nobis. Et Hebræ: 7. Semper uiuens, ut interpellet pro eis.

COLOSSENSES.

eis. Mandatum est ut credamus nos exaudiri, iuxta dictum: Quomodo inuocabunt si non credunt? Item, Orate sine ira & hesitatione. Niti fides debet non nostra dignitate, sed Mediatore. Ergo necesse est filium ut Mediatorem agnoscere & alloqui.

Quod uero obijcitur dictum Iohan: 16. Non dico uobis quod ego precaturus sim pro uobis, Grammatica & uera responsio est non excludi Christi precationem, ut si Dux dicat, non dico me præliaturum esse, sed uos mecum præliabimini. Hic satis apparet in posteriore membro affirmatiuam sententiam esse, sicut & eodem loco inquit: In illo die in nomine meo petetis. Vult ergo nunc quoque agnoscere quod sit Mediator & intercessor. Non est igitur exclusio intercessionis Christi, sed est correctio erroris de omissione nostræ precationis, seu admonitio ut adiungatur nostra precatio. Iam cogita quam dulce mandatum sit, quod præcipit, ut nos quoque accedamus ad Deum, ut nos ad ipsius intercessionem adiungamus nostra uota & nostros gemitus, uult te quoque precari, nec uult nos ignauos aut ociosos milites esse, sed uult ut ipsi quoque accedamus ad Deum,

EPISTOLA AD

Deum, sicut Dux uult milites simul præliari
 &c. Hac Grammatica & uera responsione
 contenti simus, & meminerimus dulcissimam
 consolationem nobis propositam esse, quæ as-
 firmat, & audiri nostras preces & nos simul
 cum Filio diligi propter ipsum, sicut eodem lo-
 co dicitur: Ipse Pater diligit uos. Hanc dul-
 cissimam consolationem non sinamus corrumpi
 uenenata Sophistica.

Exordium continet gratiarum actionem
 et precationem, sicut in exordijs maxime gra-
 ta & usitata sunt uerba affectuum, gratula-
 tionum, querelarum &c. Estq; summa sen-
 tentiæ: Deo gratias ago, quod uos ad agnitio-
 nem Filij uocauit & accendit corda uestra, ut
 Euangelio credatis, & oro ut uos confirmet.
 Hæc Paulus pluribus uerbis dicit, in quibus
 phrasi considerata nihil est obscuritatis. Estq;
 sumpta sententia ex communi doctrina, quod
 Euangelium sit sapientia non nota rationi, sed
 immensa misericordia Dei reuelata per Fi-
 lium. Item, quod hanc mirandam sapientiam
 ratio nō accipiat fide, nisi Filio ipso monstnan-
 te, mentes & corda accendente & confirman-
 te, ut assentiamur & retineamus assensionem

COLOSSENSIS.

& fidem, sicut Paulus inquit ad Galatas: Vt
 promissionem Spiritus accipiamus per Fidem.

Qui est imago Dei &c.

IN Christo nato ex uirgine esse duas na-
 turas, λόγος & naturam humanam, expresse
 affirmat narratio in Iohanne: Et Verum caro
 factum est, & λόγος non esse sonum euane-
 scentem sicut multi astute cauillati sunt, sed
 esse ὁ ὢν & ὁ ὢν illa ipsa narratio in Iohan-
 ne ostendit.

Sed teneamus illustres confirmationes,
 quæ cogitentur in quotidiana inuocatione.
 Iudico firmum testimonium esse inuocationem,
 qua Patres alloquuntur hunc Dominum, ut
 agentem aliquid. Sentiant igitur esse ὁ ὢν &
 ὁ ὢν uiuum, intelligentem, & cum Patre ef-
 ficacem, sicut ait Iacob: Benedicat his pueris
 Deus, & Angelus qui eripuit me ex omnibus
 malis. Hic sine ulla dubitatione Angelus in-
 telligitur persona missa, persona benedicens
 aut liberans non est Angelus, qui est creatura,
 & Paulus expresse dicit Christum fuisse apud
 Patres

EPISTOLA AD

Patres in deserto, & ipse inquit: Antequam Abraham natus est, ego sum. Et hoc loco ad Colossenses inquit Paulus, per Christum omnia condita esse & conseruari. Non sunt autem condita creaturæ per naturam humanam, & tamen in hoc homine Christo est natura conditrix. Ergo λόγος non est sonus euanesceus. Confirmatio est etiam illustris in dictis de Omnipotentia, cum inquit: Ego uitam æternam do eis. Item, Ego sum uitis uos palmites, sine me nihil potestis facere. Et 1. Iohan: 4. In hoc scimus, quod in eo manemus & ipse in nobis, quia de Spiritu suo dat nobis. Natura finita non potest dare Spiritum sanctum. Est ergo ante assumptionem naturæ humanæ persona missa, quæ λόγος & Imago æterni Patris dicitur, ut Hebræ: 1. expresse nominatur ἀπαύγασμα gloriæ, hoc est, lucis paternæ, sapientiæ & iusticiæ, & Imago substantiæ paternæ. Ibidem etiam affirmatur per hunc qui est Imago æterni Patris omnia condita esse & sustentari. Hæc natura conditrix cum sit in homine Christo, necesse est non esse euanescentem sonum. Alioquin enim non esset in homine Christo, si esset sonus euanesceus. Dicitur autem imago, quia Pater sese inueniens hæc cogit

COLOSSENSSES.

cogitatione sui gignit imaginem suam, & cum hæc imago substantialis deinde fulgeat in natura humana Christi, qui perfecte agnoscit æternum Patrem, & perfecte iustus est, & similis Deo propter imaginem substantialem in ipso fulgentem: dicitur Christus Deus & homo imago æterni Patris.

Cum autem dicitur Filius imago æterni Patris, cogitemus non solum de arcana Patris & Filij collatione, sed de patefactione erga nos. Talis est Pater, qualem esse Filius annunciat, & sermo est imago mentis. Ideo dicitur: Deum nemo uidit unquam, sed Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis. Item, Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cui uolet Filius reuelare. Sic igitur agnoscamus Deum, sicut per hunc Filium patefactus est, scilicet sapientem, ueracem, bonum, beneficum, iustum, iudicem, castum, omnipotentem, liberrimum. Et quanquam immutabiliter iustus est, tamen remittentem peccata & redemptem iusticiam & uitam æternam propter Filium & per eum. Hanc sciamus uerè uoluntatem Dei esse, nec imaginemur in eo contradictorias sententias.

D Secundo

EPISTOLA AD

Secundo nomen Imaginis commonefacit nos de discernendo uero Deo ab omnibus com-
menticijs numinibus. Proponit tibi inuisibi-
lis diuinitas hunc Filium uisibilem, & iubet
te inuocare hunc uerum Deum, qui misit hunc
redemptorem, & addidit ei testimonia, &
uerè in isto redemptore habitat, sicut inquit:
Qui uidet me, uidet Patrem.

Tertio sciendum est hanc Dei Imaginem
ad nos missam esse, ut nos rursus per eum fia-
mus Imago Dei, hoc est, ut luceat in nobis agni-
tio Dei, per Filium accensa, qua rursus efficia-
mur conformes Deo, sicut 2. Corinth: 3. dici-
tur: Agnoscentes Deum per uocem Euangelij,
transformamur in eandem Imaginem, hoc est,
Lux similis uerbo in nobis accenditur. Atha-
nadius dicit: Congruebat Filium assumere na-
turam humanam, ut per Imaginem Dei essen-
tialem homo restitueretur, conditus ut esset
Imago Dei creata. Quia per uerbum, quo
diuinitas Patefit, restituitur Imago.

Hæc reuerenter & pie cogitanda sunt,
& in uera Inuocatione discenda, in qua mens
intueri debet Deum patefactum per hunc
Filium,

COLOSSENSIS.

Filium, & discernere ueram inuocationem ab
Ethnica.

Omitto hic præstigias Samosatani &
Arij & similibus, qui cauillati sunt: Imago
est umbra alterius rei, &c. Tales Sycophan-
tias hic ipse textus refutat cum postea inquit:
Per Filium omnia esse condita & conseruata.
Et ad Hebræos dicitur Character Substantiæ,
uidelicet, substantialis Imago.

Primogenitus uniuersæ crea-
turæ &c.

Simplicissima enarratio est de dignitate.
Primogenitus, hoc est, dominus omnium crea-
turarum iuxta hæc dicta Psalmo 8. Omnia sub-
iecisti sub pedibus eius. Et Matthæi ultimo:
Data est mihi omnis potestas in cælo & in
terra. Et hic dicitur: In eum omnia sunt con-
dita, hoc est, propter eum, id est, ut in hoc Fi-
lio se patefaciat Deus, & ostendat in hac mi-
randa copulatione diuinæ & humane natu-
ræ suum amorem erga genus humanum. Et
cum per hunc Filium immediatè colligatur
Ecclesia, potestas eius est etiam immediata

D 2 supra

EPISTOLA AD

supra omnes creaturas. Filius propter collectionem Ecclesiæ immediatè seruat cælum & terram, genus humanum, ministerium Euangelij, defendit Ecclesiam contra rabiem Diabolorum, contra Tyrannos & contra fanaticos furores, & est iudex, punit & puniet impios, interea simul orat pro nobis eternum Patrem, & est efficax uoce Euangelij, ut aliqui conuertantur, remittit peccata credentibus, exaudit, protegit, lenit poenas, multa mitigat in ordine naturæ, pascit nos, iuuat & saluat inuocantes ipsum, sicut inquit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis. Item, Nemo rapiet oues meas ex manibus meis. Sine me nihil potestis facere. Sedet ad dexteram eterni Patris, dans dona hominibus, ipse est caput Ecclesiæ, perficiens omnia in omnibus.

Hæc de iure Primogenituræ, hoc est, de dominio Christi cogitanda sunt, & ad consolationem & ad inuocationem transferenda, nec cogitetur esse ociosa dominatio, sed uere efficax in creaturis & in nobis. Hanc præsentiam Filij Dei & hoc dominium putant inanes fabulas esse, illi, qui nec curant iudicium ipsius

COLOSSENSIS.

ipsius nec auxilium. Additur hic illustre testimonium de omnipotente natura in Filio, In hoc uisibili Filio est λόγος per quem omnia condita sunt. Ergo λόγος non est sonus creatus euanescent, sed est ὁ αὐτὸς λόγος & omnipotens.

Throni siue dominationes &c.

Thronos, dominationes, principatus & potestates intelligit uetustas angelos, nos omnia imperia & ordinem creaturarum, politiarum, æconomiarum, coniugij, legum, gubernationem in cælo & in terra intelligimus. Certè hoc uult dicere omnes creaturas & creatas & ordinatas esse per hunc Filium, etiamsi postea ab illo ordine discesserunt Diaboli & homines.

Quod Filius sit natura Deus, manifesta hic testimonia posita sunt, Quia dicitur, Omnia per ipsum esse condita, & dulcissime hic addit: Ipse est ante omnia. Hoc cum dicitur, necesse est intelligi in eo naturam esse, quæ fuerit ante assumptionem humanæ naturæ. Hinc perspicue sequitur λόγος non

EPISTOLA AD

esse sonum euanescentem, cum de Christo dicitur quod sit ante omnia.

Nota est autem hæc phrasis, per Filium omnia condita esse. Et si enim omnes actiones ad extra sunt communes tribus Personis, Tamen sua cuiusque personæ est proprietas, & dictum Augustini concinnum est.

Agit Filius per se, non à se, Pater uult creationem & totum ordinem rerum & exprimit hanc uoluntatem per uerbum, quo dicente res fiunt & ordine distinguuntur, ut in Genesi scriptum est: Dixit Dominus: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et Spiritu sancto simul creante fouentur res, sicut in Genesi scriptum est: Spiritus Domini ferebatur super aquas, seu fouebat aquam. Diligenter autem considerandum est, ubicumque sit creationis mentio, simul intelligendam esse præsentiam Dei in conseruatione substantiarum, iuxta hæc dicta: In ipso uiuimus, sumus & mouemur. Deuteronom: 30. Ipse est uita tua & longitudo dierum tuorum. Nec sic intelligatur creatio, ut fabricatio nauis, à qua discedit architectus postquam eam extruxit, sed substantiæ rerum interirent, nisi

COLOSSENSES.

nisi deinceps quoque conseruarentur à Deo, quem tamen sciamus adesse creaturæ liberrime, iuuare, ornare, moderari, aut deserendo destruere naturam liberrima uoluntate. Ideo dicit hic: Omnia per eum consistunt. Et Hebræos: 1. Ferens omnia uerbo potentie suæ. Sed quare dicit: Omnia in ipsum condita sunt? Hoc est, hic Filius est causa finalis quare Deus omnia condiderit. Quia hæc copulatio diuinæ & humanæ naturæ est summum opus Dei, sicut inquit: Adhuc semel & mouebo cælum & terram, & in hac copulatione diuinæ & humanæ naturæ conspicitur multiplex sapientia Dei, & immensus amor erga genus humanum. Erit sapientia in tota eternitate discenda, in hoc Filio uidere modum huius copulationis, & causas uidere, & qualis sapientia sit Lex, & quæ causa sit cur Filius constitutus sit ut sit precium pro Lege, qualis sit Filij missio ad colligendam Ecclesiam, qualia fuerint opera in omni liberatione. Hæc tota sapientia conspicitur in illa consideratione Filij, cuius uult Deus initia in hac uita disci iuxta dictum: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.

EPISTOLA AD

Et ipse est caput corporis Ecclesie.

Expresse fatentur scriptores libro 3. sentent: distinctione 13. nomen capitis tribui toti personæ, Christo, & alias proprietates competere ei secundum humanam naturam, alias secundum diuinam naturam. Est autem caput efficacia, perfectione, merito, & ordine.

Primum efficacia, quia hæc persona proprie missa est, ut immediate per eam æternus Pater colligat Ecclesiam. Hæc persona initio profert Euangelium, adest Ecclesie, & eam sustentat, & protegit immediate. Similitudo cogitari potest, Sicut caput in quolibet homine demittit nervos & spiritum animalem in reliquum corpus, qui sunt causa sensus & motus. Ita Filius Dei sustentat & docet nos, sicut dicitur ad Ephesios, Perficere omnia in omnibus. Item, Nemo nouit Patrem nisi filius. Item, Ego uitam æternam do eis. Etsi autem hæc efficacia est capitis, tamen personæ tribuitur, quia efficax est in hac assumpta natura, ut 1. Corinth: 15. dicitur: Per hominem mors, & per hominem resuscitatio
mors

COLOSSENSIS.

mortuorum. Multæ actiones fiunt ministerio assumptæ naturæ, ut cum iudicabit resuscitatos uisibiliter. Est autem & sua efficacia assumptæ naturæ, quæ antecellit omnibus creaturis potentia, depellit Diabolos, & protegit Ecclesiam, & multa potenter agit, quæ capiti congruunt.

Secundo caput Perfectione sic dicitur, non solum secundum diuinam naturam, sed etiam iuxta humanam, quia natura humana in Christo antecellit sapientia omnibus Angelis.

Tertio est caput Merito, iuxta humanam naturam, quia cum perfectissima obedientia meruerit Ecclesie redemptionem & salutem æternam, iustum est eum superiorem esse in uniuersa Ecclesia.

Quarto, Ordine propter missionem, sicut Iohannes inquit: Prior me est. Quia hæc persona ad Ecclesiam initio missa est, ut profert Euangelium ex sinu æterni Patris, Vsi tate dicitur, Christum nominari caput, quia dignitate antecellit. Sed intelligatur non ociosa dignitas, uerum hæc omnia comprehen-

D 5 duntur,

EPISTOLA AD

duntur, Efficacia, Perfectio nature diuine & nature humane, Meritum & Ordo. Adiungatur autem dictum ad Ephesios: Ipse est caput Ecclesie, omnia in omnibus perficiens, & sicut ipse inquit: Ego sum uitis, uos estis palmites. Item, Ex plenitudine eius omnes accepimus. Ideo hic inquit: In ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis, uidelicet donorum, sapientie, iusticie, nec tantum sic, ut ipse profese ornatus sit hac excellentia, sed etiam ut sit efficax in alijs, sicut in Psalmo dicitur: Vnixit te Deus tuus oleo leticie propter confortes tuas, & repetetur hac sententia infra, ubi copiosius est enarranda.

Et per eum cuncta reconciliare erga se pacificatis per sanguinem crucis eius &c.

In Ephesijs dulcissime dicitur, redigere ad unum caput omnia in coelo & in terra. Fuerunt uni capiti Deo conformes, & adiuuata omnes rationales creature, ante lapsum Diabolorum & hominum. Postea cogitetur quam tristis auulsio sit, in qua Diaboli horribili furore in tota aternitate irascuntur Deo,

COLOSSENSE S.

& contumelijs eum afficiunt, in seipsis & in genere humano quantumcunque possunt, ut ostendunt blasphemie, cedes, libidines & alia scelera, ad que Diaboli impellunt miseros homines, tantum ut contumelia Deum afficiant. Ut autem rursus cum capite Deo copuletur genus humanum, Mediator constitutus est, qui est caput Ecclesie, adiungens nos capiti Deo. Sic in coelo & in terra sanatur illa auulsio, sicut postea dicitur: Faciens pacem in coelo & in terra, uidelicet, inter Deum & hominem, & aliquoties repetit: Per sanguinem, per mortem, per corpus Christi, ut adducat & sistat uos sanctos, inculpato & non accusandos coram eo. Hec uerba opponantur erroribus Papisticis, qui fingunt homines mereri remissionem peccatorum propter disciplinam, & iustos esse propria impletionem Legis. Paulus contra affirmat, sanguine & morte Filij Dei, id est, obedientia tota nos reconciliari. Addatur autem & ex alijs locis particula GRATIS, que expresse excludit nostra merita. Ordo autem uerborum ostendit, que res fiant in iustificatione hominis coram Deo, Ideo Filius missus est, ut hoc mirandum decretum patefaciat, quod Deus uelit Filium esse uicti

EPISTOLA AD

uictimam, & propter eum remittat peccata,
 restituat iusticiam & uitam eternam, exau-
 diat & mirabiliter regat & protegat. Et
 in ueris doloribus primum & summum cer-
 tamen est, an Deus tibi remittat peccata, &
 an te recipiat. De hac lucta dicitur: iustifica-
 ti fide pacem habemus. Cumq; apprehendi-
 tur fide imputatio iusticie, & remissio pecca-
 torum, simul in hac ipsa consolatione Filius
 Dei per Euangelium ostendit misericordiam
 & presentiam eterni Patris, & datur Spi-
 ritus sanctus à Patre & Filio, quo cor ad as-
 sentiendum Euangelio trahitur, letificatur,
 confirmatur, uiuificatur, & ex doloribus in-
 ferorum liberatur, sicut Ezechias inquit: Tu
 eruisti animam meam ne periret, proiecisti
 post tergum tuum omnia peccata mea. Asse-
 ueratio igitur de remissione peccatorum &
 imputatione iusticie recitatur hoc loco his
 uerbis: Vos qui eratis inimici, reconciliauit,
 & quidem addit: Corpore, morte carnis &c.
 ut significet nos propter obedientiam Filij
 placere Deo & acceptos esse, sicut Rom. 5. di-
 citur: Propter unius obedientiam iusti con-
 stituentur multi. Nec abducendæ sunt mentes
 ab hac consolatione Osiandricis speculationi-
 bus,

COLOSSENSES.

bus, quæ dicunt, homines iustos esse coram
 Deo propter iusticiam essentialem, & non per
 misericordiam imputata iusticia.

Vt exhiberet uos sanctos &c.

Deinde & reliqua uerba considerentur,
 Ut sistat uos sanctos, inculpato, non accusan-
 dos. Hæc uerba in hac uita sic intelligantur,
 SANCTOS, id est, conuersos ad Deum.
 Nam sanctitas significat ipsam effecttonem
 Dei in nobis, qua homo & iustificatur fide, &
 iam est domicilium Dei. Sequens uocabulum
 INCULPATOS, est usurpatum pro eo,
 quod in Genesi dicitur: Perfectus esto. Et in
 Psalmo, immaculatum, uidelicet, imputatione
 & inchoatione, ut cum inquit: Sicut eslis
 azymi. Ideo mox rursus addit uocabulum
 ΑΝΕΥΚΛΗΤΟΙ, quod significat Non accusandos
 & hic addit: CORAM DEO, quod ne-
 cesse est intelligi de imputatione in hac uita,
 sicut Paulus inquit: Nulla nunc est condem-
 natio his qui in Christo Iesu ambulant. Ideo
 etsi in hac uita hærent in nobis multæ magnæ
 sordes ignorantie, dubitationes, errantes
 flammæ &c. Tamen imputatione iusti sumus
 &

EPISTOLA AD

ἡμεῖς ἀνέγκλητοι propter Mediatorem, ut Roman: 5. dicitur: Iustificati fide pacem habemus apud Deum, per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem et accessum habemus fide in gratiam hanc in qua stamus. Hæc fides autem re ipsa nititur obedientia Mediatoris.

Hoc modo diligenter pondera uerborum examinentur, ac in uita æterna erit consummata sanctitas, et erimus prorsus immaculati, Erit enim Deus omnia in omnibus beatis, hoc est, non erit ibi peccatum in sanctis ut in hac uita.

Siquidem permanetis in fide fundati ac stabiles &c.

Antea et de persona Filij Dei et de beneficijs dixit, Nunc addit doctrinam de applicatione, quomodo illa beneficia æterna accipiamus et retineamus, scilicet, Fide. Exponitur autem hæc ipsa doctrina copiosius ipsius Pauli uerbis in Epistola ad Romanos, ubi antithesi illustratur. Ex operibus legis non iustificatur omnis caro. Item, Ut totus mundus sit reus Deo, Sed Fide iustificati pacem habemus.

COLOSSENSIS.

mus. Hæc antithesis semper in conspectu sit, In uero agone et iudicio Dei omnes homines in hac deprauata natura agnoscant hanc consolationem: Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Item Iob: 9. Vere scio quod non sit homo iustus coram Deo, Et e contra intuemur hanc ueram consolationem, quod immensa sapientia et bonitate Deus miserit Filium, et uoluerit eum fieri uictimam, et uelit sic et non aliter remittere peccata, et restituere in nobis iusticiam et uitam, et uiuificare homines Fide cum credunt se propter Filium Mediatorem gratis recipi et iustificari, non propter ullas nostras uirtutes et opera, sicut hæc Paulus in Epistola ad Romanos prolixius tradit. Ac significat Fides non noticiam historie, qualis et in Diabolis est, sed assensum quo amplectimur promissionem. Paulus correlative connectit fidem et promissionem Rom: 4. et enarrat uocabulum Ephes: 3. Per quem audemus accedere in Fiduciam quæ est per fidem ipsius, et fidem oportere intelligi fiduciam misericordie propter Christum promissæ, ostendit ipsa antithesis, cum certissimum sit homines propter proprias uirtutes

EPISTOLA AD

Opera non esse iustos coram Deo, sed per misericordiam, ut Psalmus inquit: Saluum me fac propter misericordiam tuam. Sequitur necessario, fidem intelligendam esse fiduciam misericordiae propter Filium promissae. Quia misericordia aliter apprehendi non potest, nisi fide, & asseuerari de misericordia nihil posset, nisi promissio edita esset, quod Filius nobis donatus est, sicut Paulus inquit: Sumus dilecti in dilecto. Ita ex ipsa antithesi firmissimè ostenditur fidem intelligendam esse fiduciam misericordiae propter Filium promissae, & ita complectimur omnes articulos fidei seu Symboli. Ac sciant iuniores idem significari his propositionibus: Fide iustificamur, & per misericordiam propter Filium promissum iustificamur. Sunt enim correlatiuae propositiones, & utriusque propositionis ueritas immota est, ut nominantur propositiones uerae per se non per accidens. Ac dicere Christum per accidens iustificare, execranda est blasphemia. Cum autem propositio, Fide iustificamur, recte intelligitur, facile est Osiandricam imaginationem refutare. Cum uniuersa scriptura doceat in iudicio Dei hominem per misericordiam fieri iustum, hoc est,

COLOSSENSIS.

est placentem & acceptum Deo, manifestum est alteram propositionem dissentire: Homo est iustus, quia Deus mouet eum ad iusta faciendam, sicut Osiander contendit, & definit iusticiam. Iusticia est quae mouet homines ad iusta faciendum.

Etsi autem uerum est, cum fide recipitur homo, hoc est, fiducia misericordiae, simul Deum efficacem esse in credente: Tamen illa sequens nouitas non est id, propter quod persona accepta est, sed semper oportet praeferre fidem, id est fiduciam misericordiae, iuxta dictum: Iustificati fide pacem habemus.

Ne dimoueamini à spe Euangelij &c. cuius ego Paulus sum minister &c.

Saepe repetit mentionem ministerij, ut sciamus uoci eius credendum esse, sicut uoci Dei de caelo sonanti, sicut Moses & Prophetae dicunt: Hec locutus est Dominus. Necesse est enim Ecclesiam certam esse, unde accepta sit doctrina, quam Apostoli circumferunt, & sciri necesse est, aliam esse doctrinam Legis, ali-

E am

EPISTOLA AD

am Euangelij, quod concionatur de promissionibus, quæ sunt extra & supra intellectum omnium creaturarum, & sunt ex sinu æterni Patris prolata per Filium. Et tradidit Deus testimonia Euangelij omnibus temporibus inde usq; à prima reuelatione. Hæc omnia consideranda sunt quando ministerij sui dignitatem Paulus commemorat.

Gaudeo in afflictionibus meis, & impleo quod deest afflictionibus Christi &c.

Offenditur autem ratio specie Crucis & in docentibus & in tota Ecclesia. Ideo confirmat Ecclesiam mentione afflictionum suarum, quasi dicat, etiamsi sumus subiecti cruci nos Apostoli et Ecclesia, tamen scitote ueram uocem esse Euangelij, & uerè sic colligi Ecclesiam, & eam usq; ad nouissimum iudicium inter imperia mundi sub cruce futuram esse, & tamen mirabiliter per Filium Dei conseruari, iuxta dicta: Qui uult me sequi tollat crucem suam & sequatur me. Item, Omnes qui pie uiuere uolent in Christo, persecutionem patientur. Quod autem dicit se implere ea quæ

desunt

COLOSSENSES.

desunt afflictionibus Christi, intelligatur non de merito, sed de similitudine afflictionum, quas ut membrum corporis Christi sustinet. Et quia in ministerio sustinet, dicit: Pro corpore eius, uidelicet, ut ministerium meum seruiat Ecclesie in docendo, non quod afflictiones Apostolorum sint meritum reconciliationis. Sed manet communis regula de similitudine afflictionum. Oportet nos fieri conformes imaginis Filij Dei, Et propter quas causas Filius missus sit, ut fieret uictima, sciendum est. & distinguenda missio Filij à reliqua Ecclesia. quæ propter alias causas cruci subiecta est. Solius Christi passio est ἡ ἁγία, afflictiones uero Ecclesie sunt aut ὑποψία, aut δοκιμασία, aut μαρτυρία.

CAPVT SE.

CVNDVM.

Admonitio est de uitandis corruptelis doctrinæ, ac primum insignibus uocabulis usus est, σὺν ἡσυχαστέωντες ἐν ἀγαπῇ, hoc est, concinne cõagmentati, coniuncti, copulati in dilectione.

Ε • Πληροῦ

EPISTOLA AD

πληροφορία significat certitudinem, supra ad Romanos: Vnusquisq; certus sit in sua sententia. Ita hic dicit, se confirmare Ecclesiam, ut certitudo fidei in ipsis sit firmitior, quia fides non est imaginatio ambigua similis Academicarum disputationum, sed oportet esse certitudinem, sicut dicitur in definitione: Fides est ἐλεγχος & non apparentium, & notum est dictum: Qui non credit in Filium, iam iudicatus est. Item, Qui non credit in Filium manet ira Dei super eum. Non est autem dubitatio Fides, etiamsi initia fidei languida sunt, crescere tamen firmitatem oportet, sicut ille petit: Credo Domine, opem fer mihi becillitati meae.

Videte ne quis seducat uos per Philosophiam &c.

Ante in summa præcipit de cauendis corruptelis, nunc species aliquas recenset, confusionem Philosophiæ & Euangelij ordinationes humanas, fictos entusiasmos & ementia miracula. Ad hos modos ferè reduci possunt omnes imposturæ, ut Samosatenus, Mahometus, Seruetus, Thammerus quærent

philos-

COLOSSENSIS.

philosophicam concinnitatem, disputant λόγος esse tantum uocem euanescentem. Pelagius & Monachi dicunt hominem posse satisfacere Legi Dei, & disciplinam esse perfectam impletionem legis & iusticiam, qua homo coram Deo iustus sit, hoc est, placens Deo & acceptus ad uitam eternam. Hæc sunt philosophica, & quæritur concinnitas.

Secundus modus imposturarum est sine eruditione, uidelicet externorum rituum & gestuum falsa accommodatio, qui tamen primum inde orti sunt, quod necesse est in uita esse ordinem & aliqua exercitia. His postea affingunt homines opinionem iusticiæ & meriti, & cultus Dei, sicut nomen superstitionis inde factum est, quod sit immodica assiduitas in ritibus. Huc pertinent ritus Monachorum, discrimina ciborum, cœlibatus, βαπτισµος & omnium gentium superstitiones. Unde & multa Idola orta & cumulata sunt, milites quærent numen certo ritu, quod opituletur in bello, mulieres quærent auxilium in partu, ideo statua iunonis, Annæ &c. excogitatae sunt.

In his duobus modis peccat ratio, quæ

E 3 rens

EPISTOLA AD

rens Deum sine uerbo, aut intus disputando, aut foris male accommodando gestus & opera.

Tertius modus est aut impudenter simulata uanitas aut Diabolica illusio. Multi enim falso iactant entusiasmos, ut Anabaptiste plurimi his mendacijs se uenditant, aut sunt prestigie Diabolicae, ut & multa falsa miracula à Diabolis fiunt, & sepe spectra sese oculis hominum offerunt. Est autem hoc loco uocabulum $\sigma\upsilon\lambda\alpha\gamma\omega\gamma\omega\varsigma$, quod significat captiuum adducere tanquam pradam. Nam $\sigma\kappa\upsilon\lambda\alpha$ significant spolia, inde est $\sigma\upsilon\lambda\alpha$ una litera detrita. Iubet igitur cauere ne decipiamur illis modis, de quibus nos monet, & simul significat deceptos & simul irretitos uelut captiuos teneri, nec facile liberari, sicut alibi inquit à Diabolo mentes impiorum captiuas teneri. De primo autem modo sciunt iuniores non damnari ueram philosophiam manentem intra suas metas, sed damuari confusionem doctrinarum, cum philosophia docetur pro Euangelio, quod est reuelatum & est extra captum humanum, seu cum Euangelium transformatur in philosophiam, ut

crasse

COLOSSENSIS.

crasse faciunt Pelagiani & Monachi, qui finxerunt homines posse Legi Dei satisfacere, & hanc qualemcumque disciplinam esse perfectam impletionem legis, & mereri remissionem peccatorum, & esse iusticiam qua homo sit iustus coram Deo, placens Deo & acceptus ad uitam eternam. Hec falso extruuntur ex philosophia, quae non loquitur de aeterna iusticia, de aeterna uita, nec de remissione peccatorum, sed de rectione locomotiuæ in externis gestibus. Neceffe igitur est scire discrimina doctrinarum, ac regula tenenda est 1. Timoth: 4. Omnis creatura Dei bona est, & nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione sumitur, Sanctificatur enim per uerbum Dei & precationem. Esse autem noticias naturales quasdam ueras in creatione mentibus hominum insitas, quae sunt normæ ueritatis & certitudinis, ut numerorum, ordinis, figurarum, legum naturalium de moribus, & physica principia, ex quibus extruuntur multae artes manifestum est, & quidem Paulus nominat leges naturales ueritatem Dei, & ait legem scriptam esse in cordibus. Et manifestum est à Deo probari numerationem, scriptiptionem, lectionem, architectonicam, artem

E 4

mea

EPISTOLA AD

medicam, & de architecto dicitur Exod. 31. Deus impleuit eum hac sapientia, & anni rationem eruditam Deus & instituit & ostendit, & numerare Deus iubet. Linguas esse donum Spiritus sancti historia Apostolorum ostendit, & de arte medica dicitur Siracide 38. Deus dedit hominibus scientiam, ut glorificetur in mirabilibus suis, hoc est, ut singularis efficacia in singulis remedijs sit testimonium de prouidentia Dei, quod ad usus hominum res condite sint.

Agnoscamus igitur artes extractas ex noticijs, quæ in creatione hominum mentibus insita sunt, esse res bonas & DEI dona, & quidem sciamus esse commonesactiones & testimonia de Deo, quia ostendunt Deum esse sapientem, & quidem lex naturæ testatur esse Deum, & docet qualis sit, discernit eum à malis naturis, & testatur uindicem esse. Ideo dulcissime inquit Plato: Gratam de Deo faciam in artibus sparsam esse. Et Salomon inquit: Ut oculus uideat & auris audiat, Deus facit utrumque, hoc est, Lumen in oculis & in mente creatura Dei est, & multo magis excellens lumen in excellentibus artificibus.

Primum

COLOSSENSIS.

Primum ergo cogitantes de artibus, fontem sapientiæ Deum agnoscamus & celeberrimus. Deinde artibus, quia totam uitam corporalem regunt, utamur sicut uisum, & pro eis gratias Deo agamus. Si qui uituperant artes furiosi sunt, & nocent hominum uitæ, & Deum autorem contumelia afficiunt. Nominino autem philosophiam seu artes, noticijs principiorum & demonstrationes, non quælibet somnia aut sophisticas præstigtias & corruptelas, quales multi sparserunt, ut Epicurei, Stoici, Pyrrhonij, Cynici & alij. Deinde hoc quoque sciendum est, artes ex luce naturali ortas habere suas metas, & iudicare de his, de quibus mentes humane conuinci possunt, iuxta scripturæ. Sed præter artes ex luce naturali ortas Deus singularibus testimonijs Euangelium reuelauit, de sua essentia & uoluntate, ac nominatim de Filio & de promissione gratiæ, sicut 1. Corinth. 1. dicitur: Cum mundus non nosset Deum in sapientia per sapientiam, placuit Deo per stultam prædicationem saluos facere credentes. Ideo de essentia & uoluntate Dei statuendum est, iuxta Euangelium, non iuxta philosophiam.

E 5

Hoc

EPISTOLA AD

Hoc discrimen doctrinarum intelligi necesse est, & suis cuique locus tribuendus est, & huius discriminis confusionem damnat Paulus, non uituperat ueras noticias, quæ sunt lumen à DEO conditum si recte accommodentur.

Secundus modus imposturarum facilius intelligi potest, quia circa externos gestus uersatur, qui incurrunt in oculos, ut cum in deserto Moses diutius abesset à conspectu populi, concurrat multitudo, & postulat institui certum cultum. Aaron igitur Ægyptio more uitulum collocat. Ibi sacrificant, & populus canit hymnos distributus in choros. Ita omnes homines sine luce uerbi Dei fingunt sibi numina & externos gestus. Ethnici in periculis belli collocabant statuam Martis & addebant ritus ut Saliorum carmina. Mulieres propter pericula partus collocabant statuam lunonis, & ibi certo modo sacrificabant. Hæc ita cumulata sunt ut accesserint maculationes hominum, quia homines sese punire insigni modo uolebant ut ueniam mererentur.

Hæc opinio meriti apud omnes Gentes
auxit

COLOSSENSE S.

auxit ceremonias, & accesserunt Diaboli ludibria, quæ impulerunt homines ad manifestas turpitudines, accesserunt & ludi ingeniorum. In Argis ut essent scelericia coniugia, colebatur statua lunonis tenens in sinistra pomum punicum, ad quod aduolabat Cuculus, & sinxerant Iouem specie Cuculi primum ad lunonem uenisse. Ita horribiliter humane mentes sine luce uerbi & sine Spiritu sancto contumelijs uerum Deum afficiunt, sicut in Ecclesia ritus deprauati sunt, & cumulati gestus Ethnico more, collocatæ sunt statuæ, & ad eas uelut ad numina concursus est, circumgestatur panis & adoratur, cum nihil possit habere rationem Sacramenti extra institutum usum, elegerunt singularia opera Eremitæ & Monachorum & sinxerunt ea mereri remissionem peccatorum & uitam æternam, sicut, & alij homines sinxerunt cultus Dei & merita esse sua ieiunia & alia exercitia, sacrificuli uendunt suas missas tanquam præcipuum meritum. Aduersus has contumelias Dei necesse est tenere doctrinam, qua Deus præcipit ueros cultus & damnat falsos. Regulæ igitur teneantur Ezechiel. 20. In præceptis meis ambulate, non in præceptis patrum uestrorum. Item
Hic

EPISTOLA AD

Hic est Filius meus dilectus, hunc audite. Io-
han: 14. Si quis diligit me sermonem meum ser-
uabit, & Pater meus diliget eum, & uenie-
mus ad eum, & mansionem apud eum facie-
mus. Matth: 15. Frustra me colunt mandatis
hominum.

Hic repetatur tota doctrina de ueris cul-
tibus & de damnatis. Cultus Dei est opus
mandatum à Deo factum in agnitione Domi-
ni nostri Iesu Christi et fide, cuius operis prin-
cipalis finis est, ut per ipsum honos Deo tri-
buatur, hoc est, ut ostendas uerum Deum uelle
coli hoc modo, & hunc esse uerum Deum, &
iudicem quem sic colis & non aliter, & teste-
ris huic uero Deo hanc obedientiam deberi, ut
castitas Ioseph est cultus, quia est opus à Deo
mandatum, & fit prælucante agnitione Me-
diatoris, & fide promisse misericordiae, &
hoc opere tribuit honorem Deo, id est, osten-
dit uerum Deum sic uelle coli, & hunc esse
uerum Deum quem sic colit, eiq; deberi hanc
obedientiam testatur.

Hæc definitio sumpta est ex dictis quæ
iam recitauimus. In præceptis meis ambulate. Item,
Hunc audite. Ex hac definitione cultus Dei
ma

COLOSSENSES.

manifestum est opera non mandata à Deo non
esse cultus Dei siue sint mandata in humanis
traditionibus, siue sint electa priuato arbi-
trio. Nominat autem hic Elementa mundi
non ut physici loquuntur, sed uocabulum si-
gnificat ordinationem à σοι'χθ', quod est
series, & intelligit ordinationes mundanas,
ritus distinctos, qualibus in hoc mundo, hoc est,
in hac uita corporali utimur, uidelicet, gradus
personarum, ordinem in cibo, uestitu, diebus
aut similibus.

Tertium genus imposturarum est fictici
enthusiasmi, qui aut sunt prorsus simulati &
ementiti, ut Anabaptistici pleriq; & Stencfel-
diani, aut sunt illusiones Diabolicæ, ut fuerunt
multorum fanaticorum hominum, Pepusiano-
rum & aliorum furores. Fingit Stencfel-
dius Deum sese communicare sine medio, id
est, sine uerbi diuini cognitione. Ita astute
Diabolus abducit homines à uerbo patefacto
diuinis testimonijs, ut postea ludant homines
fingendis opinionibus, cultibus, idolis & con-
fusione operum, sicut apud Ethnicos accidit,
& relicto uerbo diuino prorsus nihil est fides,
quæ est apprehensio Dei cogitatione scripti
uerbi,

EPISTOLA AD

uerbi, sicut Paulus inquit: Fides ex auditu est, auditus ex uerbo Dei. In conuersione dolor oritur cogitatione uerbi quod arguit peccatum. Rursus etiam in consolatione mens intuetur promissiones diuinas, cumq; cor sustentatur cogitatione uerbi, uera fides accenditur. Sic Filius Dei efficax est, dans nobis de suo Spiritu, nec imaginandum est fidem prius esse in corde, & postea primum accedere cogitationem doctrinae, quae sit exercitium externi hominis seu testimonium de luce interiore, sicut loquitur Stensfeldius. Haec necesse est diligenter considerari, ne querantur illuminationes seu entusiasmi sine uerbo Dei.

In ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter &c.

Vocabulum corporaliter significat proprie idem hoc loco, quod usitate dicimus personaliter, & est oppositum inhabitationi separabili, ut habitat Deus in beatis uel in sanctis in hac uita, sed ita, ut sit ibi efficax, & sit separabilis diuinitas. Considerentur autem hic quatuor modi praesentiae Dei.

Primus

COLOSSENSIS.

Primus modus est praesentia uniuersalis T
quo ad conseruationem substantiarum, quae sic adest Deus omnibus creaturis bonis et malis, ut conseruet earum substantias tantisper donec conseruantur, ut Pharaon destruitur cum Deus desinit seruare substantiam. De hac uniuersali praesentia dicitur Hieremie 23. Caelum & terram ego impleo dicit Dominus. Et notus sit uersus: Enter, praesenter, Deus hic & ubiq; potenter.

Secundus modus praesentiae nominatur specialis, quae Deus est in beatis, scilicet, ita ut non tantum seruet substantias, sed sese eis communicet, complens eos sua luce & iusticia, & uiuificans eos uita aeterna, & immediate conspicitur ab eis. Et quanquam non discedit ab eis, tamen adest tantum societate, & reipsa est separabilis. De hoc modo dicitur: Deus erit omnia in omnibus, scilicet in beatis, id est, sic erit in eis ut non sit simul peccatum.

Tertius modus nominatur etiam specialis 3
praesentia, quae est in sanctis in hac uita, ut in Dauide, quae praesentia non tantum seruat Deus eorum substantias, sed etiam efficit in eis

EPISTOLA AD

eis nouam lucem & motus sibi placentes & conspicitur immediatē, ut in uita aeterna, sed per uerbum. Hanc præsentiā separabilem esse manifestum est, iuxta dictum de redeuntibus ad uomitum.

3 Quartus modus præsentiæ est unio personalis, qua scilicet secunda persona diuinitatis assumpsit humanam naturam non solum inseparabiliter, sed ita, ut sit unum completum ἱεὺς καὶ ἄνθρωπος illa natura humana, & λόγος assumens humanam naturam propemodum, ut in cæteris hominibus copulatione animæ & corporis sit unum completum ἱεὺς καὶ ἄνθρωπος. Hac similitudine usi sunt Athanasius, Cyrillus & Iustinus. Sic igitur intelligatur hoc loco inhabitare corporaliter, ut discernatur unio personalis ab alijs modis præsentiæ, sicut dicitur: Verbum caro factum est. Quod autem inquit: Plenitudo diuinitatis, discernit & hoc modo Filium ab alijs beatīs. In alijs sunt particularia dona, ut in Moise, Helia. In Filio autem est substantia quæ est secunda persona diuinitatis, immensæ perfectionis, omnipotens & efficax in alijs, ut Iohannes inquit: Ex plenitudine eius omnes accepimus. Non igitur

COLOSSENSES.

igitur sic intelligatur textus quod tres personæ assumpserint humanam naturam, sed plenitudo sit opposita particularibus donis sanctorum.

In ipso estis consummati &c.

Est & hæc sententia ualde insignis, & opponitur imaginationi quærenti iusticiam operibus seu legis diuinæ, seu traditionum, de qua imaginatione antea dixi: Nemo uos decipiat per traditiones humanas. Estq; antithesis. Lege Dei non estis consummati, id est, nec iusti coram Deo, nec liberati à morte, nec donati uita aeterna, multo minus traditionibus humanis. Sed in Christo consummati estis, scilicet, & imputatione & restitutione iusticiæ & uitæ aeternæ, quæ in nobis inchoatur in hac uita, & exhibetur consummata post hanc uitam. Fit autem hæc effectio propter Mediatorem & per eum. Ideo nominatim dicitur: In Christo consummati estis, non meritis ullius creaturæ, non lege, non traditionibus. Ac semper in hac uita tenenda est hæc consolatio, quod quanquam sunt in nobis adhuc reliquie peccati & magnæ sordes, tamen in Christo
F
simus

EPISTOLA AD

simus consummati imputatione, ut Rom: 5. dicitur: Iustificati fide pacem habemus apud Deum. Rom: 6. Non estis sub lege sed sub gratia. Rom: 8. Nulla nunc est condemnatio his qui in Christo Iesu ambulant. Item, Quis accusabit electos? Deus est qui iustificat. Item, Christus est in dextera Patris appellans pro nobis. Iob 13, Etiam si occidet me sperabo in eum. Veruntamen vias meas ego arguam, & ipse est mihi ad salutem. Quia non intrabit coram eo omnis hypocrita. 1. Iohan: 5. Qui habet Filium habet uitam. Iohan: 3. Sic Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret &c. & Iohan: 17. Sit dilectio in eis quam me diligis. His amplissimis & dulcissimis consolationibus confirmemus nos in inuocatione, & adiungamus eas ad dictum: in ipso consummati estis.

In quo & circumcisi estis circumcissione non manu facta &c.

Declarat superiorem particulam, in ipso consummati estis, addita antithesi. Lege non eratis consummati, sed lex erat typus, Res exhibitæ est per Christum. Circumcisio significat

COLOSSENSIS.

significabat abiectionem corporis peccatorum & regenerationem, has res iam habetis per Christum. Interpretatur ergo Circumcisionem & repetit beneficia Christi, in quibus rursus utrumque complectitur, imputationem iusticie & renouationem, quæ in hac uita fit in conuersione, & duos modos complectitur, mortificationem & uiuificationem. De mortificatione dicit: Estis consepulti cum eo per Baptismum. De uiuificatione inquit: Estis resuscitati cum eo per Fidem efficacia eius. Cum autem hæc uocabula Mortificatio & Viuificatio à uero intellectu ad hypocrisin externorum gestuum à Monachis & fanaticis hominibus detorta sint, consideretur uera significatio.

Vt autem in omnibus artibus & negocijs diligentia necessaria est, uidere ubi res eadem pluribus appellationibus efferantur & recte coniungere appellationes. Ita in hoc loco sciamus Paulum loqui de uera conuersione ad Deum, quam usitatè nominat Ecclesia Penitentiam, cuius has partes esse dicimus Contritionem, Fidem & nouam Obedientiam. Contritio hic significatur his uerbis: Exuere corpus peccatorum, mortificari & consepeliri

EPISTOLA AD

sepeliri cum Christo. Significantur ergo ueri pauores & dolores, quales sunt in conuersione, cum in agnitione peccatorum sentitur ira Dei, sicut dicitur: Sicut Leo contriuit omnia ossa mea. Quanquam enim non sunt similes in omnibus dolorum gradus, tamen in conuersione aliquam contritionem necessariam esse non dubium est, ut Iesaiæ 66. dicitur: Ad quem respiciam nisi ad contritum & humiliatum spiritum, & trementem sermones meos. Et hi pauores & dolores tunc sunt, mortificari & sepeliri cum Christo, cum simul sunt initia fidei quæ facit ut doleant corda se offendisse Deum, ut non fremant aduersus eum, sed confugiunt ad eum propter Mediatores. Ita hic dicit: Estis sepulti cum Christo, scilicet in hac uita, nunc iacet hæc natura in doloribus & in cruce, non regnat furoribus dubitationum & falsarum opinionum & prauarum cupiditatum, qualia mala regnant in impijs. Estq; diligenter consideranda collatio sepulture Christi ad præsentem uitam omnium piorum in Ecclesia. Iacet in hac uita Ecclesia sub cruce & doloribus ut Christus in sepulchro, expectans integram nouitatem.

Quod

COLOSSENSIS.

Quod autem in secunda parte conuersionis usitate ponimus Fidem, id sumitur ex locis Pauli Rom: 6. & hinc, ubi mortificationi additur uiuificatio, quæ fit fide iuxta dictum: Iustus fide sua uiuet. Non enim manendum est in morte & æterna fuga, sed ideo conuertimur ut uiuamus iuxta dictum: Viuo ego non pro morte peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Fit autem uiuificatio, sicut iam dictum est, Fide quæ apprehendit remissionem peccatorum & reconciliationem. Et fit nominatim mentio fidei in doctrina conuersionis seu penitentiae, ut taxetur horribile mendacium Papistarum qui dicunt manendum esse in dubitatione, & omnino silentio obruant hanc fidem, quæ statuendum est, tibi in conuersione uere remitti peccatum, & te uere reputari iustum, donari Spiritu sancto & hereditate uitæ æternæ.

Attribuit autem uiuificationem nostri resurrectioni Christi, inquit: Simul resuscitati estis per Fidem, simul uiuificauit uos cum eo. Quia Christus resuscitatus sic regnat, ut colligat æternam Ecclesiam uoce Euangelij, sit in ea efficax, uiuificet eam, det Spiritum

F 3

san-

EPISTOLA AD

sanctum, & mirabiliter protegat ac seruet
eam inter horribiles confusiones & tenebras
generis humani. Ac expresse dicit fieri hanc
uiuificationem Fide, & hanc fidem esse motum
diuinitus accensum significat cum ait, fidem
esse efficaciam Dei, id est, qua Deus est efficax.
Postea pluribus uerbis eandem sententiam de
conuersione Paulus repetit: Eratis mortui,
inquit, propter peccata & præputium, id est,
propter naturam immundam & ream, qualis
propagata est generatione carnali; Talem
naturam immundam & ream habentem pec-
catum originis, nominat præputium.

At nunc uiuificati estis data remis-
sione omnium peccatorum & de-
leto Chirographo &c.

In his uerbis & imputationem iusticiæ &
uiuificationem complectitur. Nam ad impu-
tationem iusticiæ pertinet id quod ait, omnia
peccata remissa esse gratis. Deinde addit
deletum esse Chirographum, id est, sententiam
condemnationis, quæ est conclusio ex lege di-
uina. Ideo addit Chirographum contra nos
fuisse per decreta, id est, per legem. Sic di-
scernit chirographum à lege tanquam conclu-
sionem

COLOSSENSIS.

sionem à precedentibus propositionibus. Nam
iudicium conscientie est integer Syllogismus
practicus ex lege ductus, approbans cōuenien-
tia cum lege, & condemnans contraria, & se-
quitur ordine diuinitus condito condemnatio-
nem dolor & uindex, qui crescit Deo iudican-
te & destruente naturam ream, ut in Dauid
iudicium conscientie est hic Syllogismus Mœ-
chum & homicidam Deus abiicit in æternas
pœnas. Dauid est mœchus & homicida &
eo deterior quia magis ingratus est DEO
quam alij cum fuisset ornatus ingentibus do-
nis. Hinc sequitur conclusio ex Lege:
Ergo Dauid est reiectus à DEO. Hæc
conclusio nominatur Chirographum, id est,
sententia in mente & corde tanquam scripta
lege & agnitione lapsus, ac simul imprimi-
tur ingens dolor, qui crescit, cum accedit sin-
gularis sensus iræ Dei indicantis & destru-
entis naturam ream per legem, sicut dicitur:
Aculeus mortis peccatum est, potentia pec-
cati lex. Rom: 4. Lex iram efficit. Item, Sicut
Leo contriuit omnia ossa mea. Et Psalmo 37.
Non est pax ossibus meis à facie peccatorum
meorum. Psalmo 114. Circumdederunt me do-
lores mortis &c. Iob 9. Deus cuius iræ nemo

EPISTOLA AD

resistere potest. Hoc triste iudicium quo Deus per Legem percutit ream naturam, hic nominat chirographum contrarium per Legem.

Simul & Viuificatio fit in deletione chirographi, Quia cum remissio & imputatio accipiuntur fide, in ea consolatione fit uiuificatio, in qua Filius Dei uoce Euangelij efficaciter uiuificat corda, & effundit in ea Spiritum sanctum, sicut 1. Iohan: 5. dicitur: Hæc uita in Filio eius est, qui habet Filium, habet uitam, qui non habet Filium Dei, uitam non habet: Tunc enim pro dubitatione in mente lucet assensio accipiens promissionem, & pro sensu iræ Dei & terroribus sunt in corde fiducia et leticia acquiescens in Deo propter Mediatorem quæ leticia est uita spiritus, de qua Paulus inquit: Spiritus uiuit propter iusticiam. Sciamus igitur Paulum loqui non de simularis Enthusiasmis seu Stencfeldiana & Anabaptistica toruitate, sed de uera conuersione seu poenitentia. Ita cum uerba Pauli ad consolationem in uera conuersione accommodantur, sunt perspicua. Quam dulcis consolatio est, intueri hanc ipsam picturam triumphi: Victor est Filius Dei qui contriuit caput serpentis, id est, deleuit regnum & potentiam

COLOSSENSIS.

tiam Diaboli, peccatum & mortem æternam, scilicet, in credentibus. Hunc tanquam triumphantem sequitur & sequetur in tota æternitate Ecclesia liberata, & gestantur ut fiebat in triumphis spolia, uidelicet, chirographa nostra pendentia in cruce. Hæc iam deleta sunt credentibus in Mediatorem, qui sanguine suo, id est, tota obedientia sua deleuit chirographa legis, ut amitterent ius accusandi, ut 1. Iohan: 1. dicitur: Sanguis Iesu Christi purificat nos ab omni peccato. Hanc ipsam picturam sepe in inuocatione cogitemus, ut fides accendatur & confirmetur.

At etiam Diabolos duci tanquam in speculo, exutos principatu & potestate, scilicet, ne perdant insidijs credentes in Filium, sicut dicitur: Nemo rapiet oues meas ex manibus meis.

in fine autem addit particulam: Triumphans per sese, id ad differentiam uictoriarum humanarum dicitur. Homines enim in corporalibus prælijs non uincunt sine auxilijs militum. At Filius Dei sine auxilio ullius creature contriuit caput serpentis, hæc una persona est redemptrix & propria

EPISTOLA AD

potentia uincit Diabolos, tollit peccatum & mortem.

Nemo igitur uos iudicet in cibo & potu, aut in parte diei festi &c.

Hec conclusio antithesis est antecedentium, cum iusticia sit habere remissionem & reconciliationem propter Filium, & uiuificari per Filium ad uitam eternam, sequitur non esse iusticiam discrimina ciborum & dierum & similes ritus, qui neq; peccatum neq; mortem tollunt, neq; sunt res eternæ. Quare nec peccata sunt talium rituum omissiones.

Expressè igitur hic asseueratio ponitur quæ affirmat talium rituum obseruationem non esse iusticiam, & omissiones eorum non esse peccata. Cumq; hic totus locus maxime perspicuus sit, notissimum esse omnibus oportet ad confirmandas mentes in hac doctrinâ de traditionibus humanis, quæ in Ecclesijs nostris restituta est diuinitus, quod uidelicet earum obseruatio non sit iusticia, & quod earum omisio non sit peccatum. Loquitur enim Paulus non solum de Mosaicis ceremonijs, sed

COLOSSENSES.

in genere de omnibus, de Mosaicis & de excogitatis ab Episcopis & ab alijs hominibus, sicut dictum Christi generale est: Frustra colunt me mandatis hominum. Et infra Paulus expressè comprehendit in hac regula mandata & traditiones hominum: Nemo uos iudicet, id est, condemnet propter omissionem talium rituum, in cibis, potu, parte diei festi, id est, uicibus festorum, ut Græca phrasis ἐν ἑκάστῃ σημαίνει significat per uices.

Repetatur autem hic tota doctrina de traditionibus humanis, sicut in nostris Ecclesijs traditur, & cogitetur qualis cecitas fuerit, cum obseruatio humanarum traditionum putaretur esse cultus Dei, & quidem necessarius, & qualis carnificina fuerit opinio, quæ fingeat omissiones talium rituum esse peccata. Extant libri Gersonis, in quibus queruntur τινὲς καὶ disputatur, alias traditiones factas esse necessitatis causa, alias factas ornatus causa, queruntur & alia ὁποῖα φέρεται, ut mitigetur falsa exacerbatio. Sed ut Alexander Gordium nodum non longa extricatione soluit, sed subito dissecuit gladio, ita hæc Pauli regula breuissime omnia illa uincula

EPISTOLA AD

uincula conscientiarum tollit, cum affirmat,
nec obseruationem iusticiam esse, nec omisso-
nem peccatum.

Dicit autem de ceremonijs Mosaicis, tunc
eas fuisse umbras cum institutæ sunt non hu-
mana autoritate, sed diuina, id est, nequaquam
fuisse merita remissionis peccatorum, neq; iu-
sticiam coram Deo, sed fuisse signa commune-
facientia homines de promissione & de uen-
turo Messia. Corpus autem esse Christum, id
est, rem significatam & exhibitam, uidelicet,
solam obedientiam Christi esse meritum re-
missionis peccatorum & æternæ iusticiæ &
uitæ & *ἡ ζωὴ*, ac propiciationem pro nobis,
& ipsum Mediatorem esse datorem iusticiæ
& uitæ æternæ, sicut in Daniele dicitur: Ad-
ducetur iusticia sempiterna &c. Hæc anti-
thesis in Epistola ad Hebræos copiose expri-
mitur de discrimine sacerdotij Aaron & sa-
cerdotij Christi, ubi dicitur, Sacrificia Aaron
tantum fuisse ἀντίτυπα sacrificij Christi, si-
cut hic Paulus umbras nominat. Sed de sacri-
ficio Christi inquit: Qua uoluntate sanctifi-
cati sumus per oblationem corporis Iesu Chri-
sti semel.

Hanc

COLOSSENSIS.

Hanc doctrinam de intellectu sacrificio-
rum sepe repetunt ipsi Prophetæ, ac docent
unam & eandem esse doctrinam de iustifica-
tione omnibus temporibus. Patres ante Mo-
sen & post eum sola fide, id est, fiducia Me-
diatoris coram Deo iustos fuisse, id est, acce-
pisse remissionem peccatorum, imputationem
iusticiæ, uiuificationem per Spiritum sanctum
& uitam æternam, sicut Actor: 15. dicitur: Per
gratiam Domini nostri Iesu Christi credimus
saluari sicut & illi, &c.

Quid igitur erant tot sacrificia & tot
ceremoniæ? Respondeo. Erant distinctio
illius politiæ ab Ethnicis. Quia uoluit Deus
immensa bonitate notam esse, & conspici politi-
tiam, in qua Christus nasceretur, doceret, ede-
ret testimonia suæ doctrinæ, fieret uictima, re-
surgeret ex morte, & ostenderet resurrectio-
nis testimonia, & in qua conseruaretur do-
ctrina missis Prophetis. Ac ut magis conspici
hæc politia posset, inter clarissima imperia
Babylonium & Ægyptium interiecta fuit.
Et quia hanc politiā uoluit esse doctrinæ
scholam & sedem Ecclesiæ, instituit ipse sua
uoce exercitia externa, quæ essent picturæ
doctrinæ,

EPISTOLA AD

doctrinae, ut populum communesacerent de promissione & de Mediatore, & mouerent multos Ethnicos ad querendam causam distinctionis politiae. Sape igitur Prophetae taxant Pharisaicam opinionem, qui falso fingebant hos ritus esse meritum & iusticiam, sicut Psalmus inquit: Holocaustis non delectaberis. Et Iesayas, Offerens ouem similis est strangulanti canem.

Nemo uos decipiat simulata humilitate &c.

Græci nominant *Ευκοταπεινός*, qui simulant modestiam seu humilitatem, & hac simulatione struunt insidias ut existimentur sibi non querere opes, gloriam aut uoluptates, sed ueluti semidei esse. Hæc est ars impostorum in Ecclesia. Vt autem simulatio à uirtute discerni possit, nota sit definitio uirtutis quæ nominatur *ταπεινότης*, pro qua usitatum nomen est Humilitas.

Vt autem res fiat illustrior antithesi, & cum uicia notiora sint, prius Superbia definietur, quæ multa uicia concurrunt, ut sunt multa

COLOSSENSIS.

multæ appellationes, quæ non tantum unicam uirtutem aut unicum uicium significant. Superbia est non cernentem propriam infirmitatem aut peccata, & sibi magnas uirtutes falso tribuentem, securum esse nec Deum nec pœnas timere, & fiducia propriarum uirtutum erumpere extra metas uocationis, mouere seu appetere maiora uocatione, & despicere alios quasi non sint organa utilia, & irasci Deo & hominibus cum impediuntur quo minus regnent. Ita initium Superbiæ est mendacium quod sequitur securitas, deinde audacia erumpendi extra uocationem, ut Alexander somniat se Deum esse, deinde securus extra uocationem erumpit, contemnit leges, interficit uiros iustos. Samosatenus arrogans sibi magnam sapientiam, negligens uerbum Dei, nec metuens Deum, & confidens applausu populi extra metas effertur, & serit opinionem gratam multitudini, & munit se factione ut aduersantes opprimat & regnum teneat, etiamsi foris simulat, se non de sua antecellencia dimicare, sed de ueritate alios in speciem sibi præferens, non uult uideri appetere uoluptatem aut potentiam.

EPISTOLA AD

Iam contraria exempla uerae humilitatis
aspiciantur, ex quibus postea definitio consti-
tuatur. Nam in uera Humilitate simul sunt
ueritas recte iudicans de infirmitate. Deinde
timor Dei & dolor propter infirmitatem &
peccatum, deinde cura manendi intra uoca-
tionem, ut in Ionatha est ueritas recte iudi-
cans nullum hominem esse parem regno, &
à Deo regem constitui praesertim in Israel.
Deinde sunt in eo timor Dei & cura manendi
intra metas uocationis, seruit suo loco & Deo
gratias agit, quod eum gloriosis testimonijs
ornat, subiecit se Dauidi, cui uidet Deum tra-
didisse regnum, & non irascitur Deo, etiam
cum postea in calamitatem incidit. Sit igitur
haec definitio: Vera Humilitas est uere iudi-
cantem de propria infirmitate timere Deum,
& dolore affici propter propriam infirmita-
tem & peccatum, & est in uocatione Deo ser-
uire fide & fiducia auxilij diuini, non despi-
cere alios, sed iudicare Deum, alios quoque uti-
lia organa facere, & eis propter Deum hono-
rem tribuere, & non irasci Deo aut homi-
nibus, cum diuinitus poenae ueniunt. Haec de-
finitio sumitur ex his dictis Prouerb; 16. Abo-
minatio coram DEO omne cor superbum.
Rom: 12.

COLOSSENSES.

Rom: 12, Non alta expetentes sed humilibus
contenti. Philip: 2. In humilitate mutua sen-
tite, alios antecellere, sicut Christus cum esset
in forma Dei, non rapuit aequalitatem Dei,
id est, non est usus extra uocationem. Et Pe-
trus inquit: Deus superbis resistit, humilibus
autem dat gratiam Syracides, Quo maior es,
eo magis te humilia, & inuenies gratiam co-
ram Domino.

Cum igitur Paulus inquit: Nemo uos
decipiat uolens in humilitate, intelligatur si-
mulans humilitatem, quasi dicat, uolens deci-
pere in humilitate. Talis est hominum na-
tura, ὁμοιοῦν ὁμοίῳ ἑλλοῦν, pares uel infe-
riores amantur, & nemini gratum est se con-
temni. Iustum est enim suum cuique locum
proportione Geometrica tribuere. Cum igi-
tur aliquis effert se supra alios & praesertim
cum premit alios, ut quasi eos de loco ipso-
rum detrudat, uenit in odium, Denique omnes
homines capiuntur assentatione. Grati sunt
igitur qui se subiiciunt alijs & arte adulan-
tur, & inflectunt se ad affectus eorum quibus
placere uolunt. Ideo facile capiuntur homi-
nes illa histrionica, quae arte imitatur gestus
G humi-

EPISTOLA AD

humiliores, admirationem etiam parit, uideri non appetere uoluptates & opes, quia si essent sine auaricia & sine stulta ambitione, haberent excellentem uirtutem. Experientia autem ostendit has praestigias, id est, gestus humilitatis seu modestiae, usitatas esse impostoribus, qui praua dogmata spargunt. Tales hypocritae in genere humano semper fuerunt, sunt & erunt. Ideo & in Matthaeo traditur admonitio de cauendis talibus insidiatoribus qui speciem habent ouium & intus sunt lupi rapaces.

Nominat Paulus & aliud genus praestigiarum, falso iactare afflatus, entusiasmos, illuminationes, colloquia cum angelis, & uideri species diuinitus oblatas. Sicut in urbe Monasteriensi Anabaptistae falso iactarunt afflatus & singulae etates habent exempla. Expresse autem accusat eos mendacij Paulus, dicit eos superbe incedere in his quae non uiderunt. Graeca phrasis est, quae superbo incessu elationem animi significat, ut ἐπιβατεύω τῷ τῷ Σμέρδι & ὀνόματι, id est, superbiens nomine Smerdis. Dicitur igitur superbe eos iactare uanissima mendacia, quod habeant afflas.

COLOSSENSIS.

afflatus aut angelorum colloquia, quae non habent, sicut multos noui qui falso gloriabantur, se habere afflatus, quos non habebant.

Vocabulum θρησκεία est superstitio, quae si τῶν θεῶν κεία, id est, exercere prodigiosum aliquid, quasi τέρατα ἀσκήρ. Suidas ait esse quasi θεῶν δέρεα, Deum uidere. Quia uero populus miratur tales, quos putat Deo familiares esse, & superstitiosi similem familiaritatem expetunt, ideo multi eis assentiuntur, siue uera siue falsa docentibus. Sepe igitur admonitio de his praestigijs enthusiastarum cauendis repetita est, & Paulus hic inquit, frustra inflatos esse persuasione suae carnis, id est, falsa imaginatione de sua sapientia & iusticia tumere, id est, superbire & sese efferre supra alios, & fingere se Prophetarum similes esse. Vt autem insidiae caueri possint, necesse est normam aliquam esse. Difficilis enim dijudicatio est, ut etiam in ueteri uersu dicitur: χαλεποῦ νόου ἰδιότης ἀνδρός. Item, κίβδηλος δὲ ἀνδρὸς γνώσις χαλεπώτερον θυμῷ.

Expressa est autem norma uniuersaliter

EPISTOLA AD

ter in his dictis: Si quis aliud Euangelium docet, anathema sit. Item, Nemo potest aliud Fundamentum ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Hanc normam & hic monstrat cum ait: Non tenens caput, scilicet, Christum qui per uocem Euangelij est efficax, & Ecclesiam colligit non per alias doctrinas. Ideo hic diserte addit de capite, ut collectio Ecclesie intelligatur & comprehendatur Euangelium seu doctrina integritas. Ait ergo, Ex quo capite Christo totum corpus, id est, Ecclesia, per iuncturas & compages coagmentatur & crescit, & fit tale corpus, in quo Deus erit omnia in omnibus in æternitate. Intelligit autem iuncturas & compages consensum in eadem uera doctrina, quo consensu membra Ecclesie copulantur, & Filius Dei efficax est, colligens Ecclesiam una & eadem uoce Euangelij, sicut inquit: Ego sum uitis, uos palmites. Estq; antithesis opposita enthusiastis, de quibus prius dixit, quasi dicat, illi gloriantur se esse domicilia Dei & habere enthusiastas, sed palam mentiuntur, quia nec membra sunt Ecclesie, nec habitat Deus in impostoribus qui fingunt genus doctrine contrarium Euangelio.

COLOSSENSIS.

lio. Sed habitat Deus in his, qui sunt adiuncti capiti Christo, & sunt membra Ecclesie retinentia eandem uocem Euangelij incorruptam. Gloriantur Anabaptiste se habere mirandos enthusiasts, sed certum est eos esse imposteros, Quia manifestè discedunt à capite Christo, & à doctrina Euangelij, & sunt hostes ueræ Ecclesie & doctrinæ ueræ, fingunt se esse iustos suis ementitis affatibus & sua patientia, & patientiam nominant desertionem politici ordinis &c. Qui tantos errores retinent pugnant cum Euangelio, nec templa Dei sunt, nec membra Ecclesie, sed sunt extra compages illas de quibus hic Paulus loquitur.

Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, cur tanquam uiuentes in mundo decreta facitis: Non attingas, non contrectes, non gustes &c.

initio monendi sunt iuniores, hæc uerba: Non attingas, non gustes, non contrectes dici *μικρά των*, seu recitatiue non dispositiue, id est, Paulus recitat exempla alienarum legum, G 3 qua

EPISTOLA AD

quales hypocritæ condunt: Non gustes carnem die sexto &c. Non inseruit hæc uerba tanquam leges ferens, ut Monachi insulse interpretati sunt, non intelligentes figuram dictionis. Addit autem, Quæ sunt omnia interitura ipso usu, ut uestis, pocula atteruntur usu assiduo, cibi usu consumuntur. Vult enim dicere, nouitas in renatis est æterna lux & uita per Filium uoce Euangelij & Spiritu sancto accensa, & sunt res æternæ Filius Dei & Spiritus sanctus. Non est igitur Euangelij iusticia res seu observatio rei quæ usu consumitur, ut ciborum aut uestium. Ac uocabulum ἀποχρησις non significat abusum quod est κατὰχρησις, sed ἀποχρησις significat assiduitatem usus seu sufficientiam in usu, ut innumerabilia exempla ostendunt, ut apud Platonem 2 πλιταῶν. Ἀπὸ γὰρ, id est, sufficit dicere Deum tantum bonorum autorem esse.

Secundum mandata & doctrinas hominum, quæ habent speciem sapientiæ in superstitione &c.

Vt sciri possit in his Pauli concionibus reijci non solum ceremonias Mosaicæ, sed eti-

COLOSSENSIS.

am alios ritus qui instituuntur humana auctoritate, siue ab Episcopis, siue à Monachis, siue ab alijs hominibus. Ideo expresse hic nominat & reijcit præcepta & doctrinas hominum & superstitiones, quas nominat ἱδε ἀδυσκηνεῖαι, id est, ritus sine mandato Dei excogitados, seu exercitia uel corporis uexationes non mandatas à Deo, ut aliqui in ediam tridui aut plurium dierum sibi indixerunt. Eremitæ abdidierunt se in solitudinem etiam familijs relictis. Monachi instituerunt coelibatum & alios ritus. Semper in mundo usitatum fuit fingere cultus, & inde processit audacia hominum, ut etiam noua numina fingerent excogitatis uarijs cultibus, ut Milites sinxerunt Martem, Mulieres Iunonem, venerem & alia idola. Alligat autem nos Deus in primo præcepto Decalogi ad unum uerum Deum, qui se patefecit hoc ipso uerbo quod tradidit per Prophetas & per Filium, & sepiissime damnat omnes alias inuocationes, ut cum inquit: Non habebis Deos alienos. Item, Dominum Deum tuum adorabis & illi soli seruias, Et Iesai: 44. Hæc dicit Dominus rex Israël: Præter me non est Deus. Ac uult nos in inuocatione hunc uerum Deum alloqui, & segregare no-

EPISTOLA AD

stram inuocationem ab aliarum gentium inuocationibus. Dicitur & expresse de cultibus Iesai. 29. Frustra colunt me mandatis hominum. Et Ezechiel: 20. In præceptis Patrum uestrorum nolite incedere, in præceptis meis ambulate, & sciatis, quod ego sim Dominus Deus uester. Et in numeris 15. Non sequantur cogitationes suas & oculos meretricios, id est, respicientes ad uaria numina, sed memores præceptorum Domini faciant ea, sintq; sancti Deo suo, ego Dominus Deus uester qui eduxi uos de terra Ægypti. Hæc illustra & expressa testimonia omnibus notissima sint, ut sciamus opera non mandata à Deo non esse cultus Dei, & sit nota definitio, uidelicet. Cultus Dei est opus à Deo mandatum, factum in fide, cuius finis principalis est, ut Deo hunc honorem tribuamus, id est, ut hac obedientia testemur hunc uerum Deum esse quem sic colimus, & eum sic uelle coli.

Sed cur inquit Paulus traditiones humanas speciem habere sapientie humane seu pretextus, qui sapienter cogitati uidentur, cum in multis ritibus manifesta sit crudelitas seu turpitudine, ut in mactatione hominum, in Bacchanalibus, in stu-

COLOSSENSIS.

pris, multa item manifesta mendacia ut in adoratione statuarum, aut in adoratione panis in circumgestatione quem fingunt Deum esse? Respondeo. Paulatim ad absurdiora gradus fiunt, initia autem & semina minus conspiciuntur, ut dicitur: Dato uno inconuenienti multa sequuntur. Augent enim Diaboli furores in impijs. Loquitur ergo Paulus de multis, quæ minus habent absurditatis, ut initio utilitatis causa constitutum est, ut tres essent præcipui Episcopi Romanus, Constantinopolitanus & Alexandrinus, quorum singuli haberent auctoritatem conuocandi Synodos uiciorum, et ut ad eos fieret pro-uocatio à uicinis. Hic triumuiratus humano iure constitutus est, & tunc utilitas mouit Synodos. Postea uero Romanus Papa multa tyrannicè affinxit se iure diuino summum esse Episcoporum, habere potestatem condendi dogmata & cultus, se habere utrumq; gladium, deniq; ut sit in aulis, multi præstigiatores sine modo amplificauerunt auctoritatem Pontificiam. Ante paucos annos scripserunt Monachi oblationem in Missa mereri remissionem peccatorum ex opere operato. Id cum sit manifestè absurdum, nunc arte tegunt &

EPISTOLA AD

uerecundius loquuntur, & tamen neruum ido-
latræ retinent, & multa aliena à re de sacri-
ficijs & de κακοζήλις Leuiticorum sacri-
ficiorum cumulant, quæ ornantur uerbis, ut de
sophistica uerum est, quod dicit Euripides in
Hippolyto : δι καλοι λίαν λόγος euertunt
bene ordinatas urbes. Ideo Paulus hic inquit,
habere traditiones speciem seu prætextum sa-
pientiæ. Sic enim interpretor λόγος, quasi
dicas, Verba non rem, ut Græci uisitate de sal-
sis prætextibus dicunt: λόγος ὅτι ἡγο-
φασίς, id est, uerba non sunt res, aliud osten-
ditur, aliud agitur, ut cum Carolus Impera-
tor simulabat se bellum inferre nostris non
religionis causa λόγος ἡ ἡγοφασίς,
uerba erant & prætextus. Sic loquitur Plu-
tarchus in Eumene. Ut autem ad præstigijs
sophisticas apte & perspicue respondeatur,
utrung; necessarium est, nosse fontes earum
doctrinarum, ex quibus materia disputationis
sumitur, & non esse rudem Dialectices, ut cum
defendunt Papistæ traditiones humanas, λό-
γος ὅτι ἡγοφασίς est. Oportet in Eccle-
sia esse ordinem ut Paulus inquit: Omnia de-
core & ordine fiant in Ecclesia. Ergo pa-
stores possunt condere decreta. Respondeo

ad

COLOSSENSIS.

ad consequens: Possunt boni ordinis causa con-
sentiente Ecclesia aliqua lectionum aut festo-
rum discrimina facere, sed sine opinione cul-
tus & sine opinione necessitatis. Papistæ au-
tem addunt falsas opiniones cultus & necessi-
tatis. Has falsas opiniones taxare & tollere
neceffe est, quæ adduntur dicto Paulino con-
tra regulam, quæ uetat plus esse in conclusio-
ne quam in præmissis.

Species sapientiæ est & Osiandri gran-
diloquentia, quæ obruit doctrinam Euangelij
de iusticia fidei. Nos affirmamus in hac mi-
sera hominum natura magna peccata, & ma-
gnas sordes manere, etiam si renatus accepta
remissione peccatorum per fidem factus est
templum Dei, & uerè in eo accendit Filius
nouam lucem uoce Euangelij, & dato Spiritu
sancto nouos motus in corde ciet. Semper
igitur in hac uita tenenda est consolatio, re-
natos iustos esse, id est, acceptos Deo propter
Mediatorem per misericordiam sola fide, si-
cut David inquit: Non iustificabitur in con-
spectu tuo omnis uiuens. Hic Osiander magni-
ficam speciem sapientiæ opponit. Solus Deus
est iusticia. Ergo habens Deum habet iusti-
ciam.

EPISTOLA AD

ciam. Ita abducit homines à conspectu Mediatoris, & delet fidem, id est, fiduciam misericordie, & docet homines confidere in propria nouitate, quam efficit Deus.

Est igitur imaginatio Osandri corruptela & non est λογισμαχία, sed reipsa tollitur ex conspectu doctrina Euangelij, & mouent homines illa παύματα ἐν ἡμῶν. Iusticia essentialis, & hæc species sapientiæ: Solus Deus est iusticia. Quod uerum est de sua iusticia eterna, & immensa iudicante, seruante & damnante, de fonte & perfectione iusticiæ. Et simul propositio uera est: Obedientia Filij est iusticia quæ pro nobis est precium, & est constituta ut sit illa iusticia, propter quam nos iusti & accepti simus. Cum ergo additur: Habens Deum, habet iusticiam, intelligas quatenus habet, ut si dicas: Solus Deus est fortitudo. Ergo habens fortitudinem, habet Deum. Concedo quatenus habet, ut Alexander fortiter prælians armatur à Deo, sed non propterea iustus est. Ita nouitas est opus Dei, & renatus habet Deum, sed ita, ut prius accipiat imputatam iusticiam propter Filium fide.

Hoc

COLOSSENSIS.

Hoc modo primum persona recipitur, postea nouitas quam efficit Deus, est iusticia quatenus est opus Dei. Sed simul adhuc in nobis manent multa peccata, ideo persona propter aliud est accepta, uidelicet propter obedientiam Mediatoris, quæ etiam est iusticia, & quidem illa iusticia, propter quam nos sumus fide accepti. In hoc exemplo consideres quantum caliginis offundat illa species sapientiæ, & quam difficilis sit explicatio. Sed annitendum est in bonis causis ut & confirmationes firmas teneamus, & quantum fieri potest obiectiones perspicue soluamus, ac simus memores dicti Aristotelici: πολλοὶ πλεῖστον ἐν, κακῶς λυσι,

Non parcendo corpori &c.

Vetustas quæ fuit seuerior magis amauit disciplinam & exercitia temperantiæ. Aliqui extenderunt in diem in triduum & plures dies, & læserunt corpora. Aliqui etiam affixerunt talia opera esse cultus Dei, iusticiam & satisfactionem, & mereri remissionem culpe & pœnæ, ut expresse scripsit Thomas. Ita multi dupliciter peccauerunt, læsione corpo-

runt

EPISTOLA AD

rum & falsis opinionibus. Ideo ad Timotheum Paulus grauisimam admonitionem tradit: Corporale exercitium ad modicum utile est, pietas ad omnia utilis est. Hic exercitia ut labores corporis & inediae quae sibi quisque suo iudicio sumit, sapienter discernit à pietate, id est, necessarijs cultibus, & loquitur disertè. Cultus nominat opera necessaria mandata à Deo, non sic nominat alia opera non mandata à Deo, sed exercitia, & uerè recundè reprehendit: Ad modicum utilia sunt. Vult intelligi quis sit eorum usus, & uult modum esse. Ac quia sepe in Ecclesia stultae & superstitiosae opiniones ad illa exercitia accesserunt: multae & aliorum admonitiones de hac re leguntur. Ex Athanasio recitatur hoc dictum memoria dignum: καλὸν ἡ ἀσκήσις μετὰ ἀληθοῦς γνώσεως καὶ συμμμετρίας. Bona res est exercitium corporis cum uero intellectu & congruente modo, id est, ubi est fides sine haereticis opinionibus. Item ubi scitur hos labores nostro iudicio sumptos non esse cultus Dei, non inasticiam, non meritum, & ubi haec exercitia sunt mediocria, ibi bona res est haec consuetudo se frenandi, quia tunc consuetudo nihil aliud

COLOSSENSES.

aliud est quam concinno ordine uiuere, amat autem natura ordinem.

Erant in carcere multi sancti uiri, inter quos fuit uir nobilis Attalus, is reprehendit alium, qui tantum pane, sale & aqua uictitabatur, & dixit eum suo exemplo alios turbare, qui imaginarentur, sese non esse sanctos, quia non tam duriter uiuerent. Vt autem illa aetas & corpora laesit, & superstitiosas opiniones addit exercitijs, ita nunc laxatis uinculis traditionum, multi in alteram partem peccant. Non seruamus ordinem in cibo, potu & laboribus. Tempora iusta cibi, potus, precationum, laborum, studiorum ferè nemo seruat, & si qui uellent seruare impediuntur barbaricis oekonomijs. Deinde quam multi sunt qui belluantur magna parte noctis, idque faciunt securius, quia audiunt inediae non esse cultum Dei. Haec considerata sunt, & opponenda est Pauli admonitio peccatis utriusque generis.

Præcipit Paulus honorem habere corpori, id est, præcipit ordine uiuere, & nec inedia nec belluatione corpora ledere. Sed
cur

EPISTOLA AD

cur nominat honorem, cum satis esset, ordine uiuite. Sic loqueretur Medicus, Sed Paulus honorem nominat, ut de causis nos commonefaciat, propter quas ordine uiuendum est. Honos enim primum & ante omnia est quiddam quod Deo debetur, id est agnoscere & fateri, quod uerè sit Deus creator, qui se patefecit misso Filio, perfecte sapiens, uerax, beneficus, iustus, iudex, castus, curans homines, exaudiens & saluans recte inuocantes. Et ad honorem pertinent hæc duo, uidelicet, hæc fateri & subijcere nos Deo. Postea cum hominibus honos tribuitur, semper intelligatur tribui propter aliquod diuinum, id est, quia ibi Deus aliquid per sese agit, ut honos debetur Mosi, Helie, quia certum est, eos & missos esse à Deo, & domicilia Dei esse, & lucere Deum ac agere in eis. Ita intelligatur honos tribuendus esse corpori, quia Deus infundit sese in membra nostra, in cerebro cogitatione uerbi accendit lucem, qua eum recte agnoscimus, & inuoluit sese Spiritus sanctus spiritibus cordis, & cerebri & neruorum, & ut flamma nostras flammis purificat & agit, ut cum Dauid preliatur inuadens & prosternens Goliath, mens in-

tuetur

COLOSSENSIS.

tuetur Deum, & cogitat eum adesse in Ecclesia sua, repetit cogitatione promissiones diuinas, & petit à Deo auxilium diuinum. Ita hac cogitatione uerbi lucem accendit Filius & Spiritus sanctus dat robur cordi, armat neruos in brachijs. Ita corpus Dauidis est domicilium & organum Dei. Ideo Paulus inquit honorem tribuendum esse corpori. Cogitemus igitur, quantum mali sit hoc organon & domicilium Dei petulanter destruere uel inedia uel ingluuie. Et ualde impediri ebrietate intentionem cogitationis de Deo, & pios motus in corde, ostendit dictum Osee 4. Scortatio, uinum & ebrietas auferunt cor. Et Experientia genuit hæc dicta: Et Venus in uinis, ignis in igne furit. Et Odyss. φ. οἷτ' αὐτῶν πρῶτον κακὸν εὐπερὶ δινοβάρησιν, id est, Sibi ipsi primo malum inuenit uino grauatius. Quare & Dominus inquit: Cauete ne corda uestra grauentur crapula & ebrietate. Et 1. Petri 4. dicitur: Sitis sobrij ad preces. Simus igitur eo temperantes, ut corpus in presentia sit idoneum ad cogitationes de Deo, & ad motus diuinos, & sit durabilius & firmitus in senectate. Quod autem inquit Paulus: Ad saturitatem carnis, iubet

H sic

EPISTOLA AD

sic tribuere honorem corpori, ut quantum satis est tribuatur, cibi, potus, somni, exercitiorum. Excludit igitur & defectum & excessum. Nam $\pi\lambda\alpha\sigma\mu\omicron\nu\acute{\iota}$ non significat hic excessum uel superfluitatem, sed saturitatem conuenientem corpori, & existimo Paulum uerbo pleniori usum esse ad taxandos hypocritas, qui corpora nimium fraudabant necessarijs adminiculis, & accersebant morbos & deliria cerebri, inde fingeant sibi ostendi uaticinia & spectra, sicut multos uidimus.

CAPUT TER- TIVM.

In prioribus duobus capitibus tradidit Paulus summam Euangelij, & admonitionem de cauendis corruptelis doctrine, taxauit falsas opiniones de ceremonijs Mosaicis, & de traditionibus quæ finguntur humana auctoritas in Ecclesia.

Nunc

COLOSSENSIS.

Nunc in tertio Capite inchoat doctrinam de Bonis Operibus, in qua sunt multæ dulces uirtutum descriptiones & insignia quædam præcepta, quale est hoc de assiduitate in docendo & cogitando sermone diuinitus tradito: Sermo Christi habitet in uobis abunde cum omni sapientia, & docete et commonescite uos mutuo. Huic dulcissimæ admonitioni omnes obtemperemus, & sepe legamus, audiamus & cogitemus doctrinam à Deo traditam, ut nos excitemus ad agnitionem Dei, ad ueram inuocationem, & ad timorem Dei. **D E V S** enim efficax est cogitatione uerbi ipsius, ut & Psalmus docet: Sustinuit anima mea in uerbo eius, sperauit anima mea in Domino. Et Roman: 1. dicitur: Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti.

Suntq; damanda deliramenta Stensfeldij & similium Enthusiatarum, qui fingunt Deum sese communicare sine cogitatione uerbi diuini, & abducunt homines à ministerio Euangelij, & à lectione & cogitatione doctrinæ. Paulus contra inquit: Habitent inter uos, & quidem, Abunde. In utraq; uoce in-

H 2

signis

EPISTOLA AD

signis Emphasis est. Vult sermonem diuinum ita familiariter nobis notum esse, ut sunt qui in eadem familia nobiscum habitant. Nec dubium est in illo pectore habitare Deum, quod in conuersione & fide cogitat uerbum Dei, ac uult Paulus copiose cogitare. Addit autem Cum omni sapientia, id est, uult legi, non ut excerptamus mutilata dicta, ut ad prauas cupiditates, ad assentationes, ad cauillationes & corruptelas detorqueantur, ut semper haeretici prestigij sophismatum luserunt & ludunt.

Sed redeo ad initium tertij Capitis. Argumentum preponitur concioni de bonis Operibus usitatum Paulo, dictum à causa & effectibus. Vetus natura est mortua in conuersis. Ergo non sit efficax. Viuit autem in uobis Christus, Ergo sit efficax, & inserta est occupatio. Cur dicis, nos resuscitados esse cum Christo, cum tamen adhuc simus subiecti morti, ingentibus ærumnis, horribili luctu cum peccato, pauoribus & dubitationibus? Ad hanc obiectionem respondet: Vita uestra abscondita est cum Christo in Deo, id est, est inchoata est uita, tamen nondum gloria Ecclesiæ

con-

COLOSSENSIS.

conspicitur, conspicienda tunc cum Dominus rursus apparebit. Nunc habemus initia quæ adhuc tecta sunt morte corporis, reliquijs peccati & magnis ærumnis, sicut inquit Rom: s. Si Christus est in uobis, corpus mortuum est propter peccatum, Spiritus autem uita est propter iusticiam. Hic multæ insignes materiæ continentur, declaratio articulorum Symboli: Ascendit in cælos, sedet ad dextram Dei patris &c. Item quæ sint proprietates glorificati corporis. Item quomodo dicatur: Christus est in uobis, Christus est uita uestra. Ac primum de dicto: Ascendit in cælum. Quomodo hæc congruunt? Alibi dicitur: Filius qui est in sinu Patris. Item Iohan: 3 Filius hominis qui est in cælo. Respondeo. In Symbolo intelligatur dictum ut sonat litera, & de corpore & de corporali locatione, Ascendit, scilicet, corporali & physica locatione, in cælum, id est, in locum cœlestem, ubicunq; est, quia hic non sunt fingendæ allegoriæ. Ascensio fuit uisibilis & corporalis, & semper ita scripsit tom antiquitas Christum corporali locatione in aliquo loco esse ubicunq; uult, & ascensio corporalis facta est sursum. Ideo Paulus in hoc capite locum

H 3 illum

EPISTOLA AD

illum nominat sursum. At in propositione: Filius qui est in cœlo, dictum intelligatur communicatione Idiomatum. Δόγ^ς & semper est in cœlo, etiamsi corporali locatione corpus est in uirgine. Hæc narratio expressa est in enarratione Symboli, quæ legitur in libris Cypriani, etsi alibi inscriptio est: Enarratio Ruffini. Ascendit ad cœlos, non ubi uerbum Deus antea non fuerat, quippe qui erat semper in cœlo, & manebat cum Patre, sed ubi uerbum caro factum antea non sedebat, id est, ubi corpus antea non habuerat corporalem locationem. Sic Augustinus loquitur, & citantur uerba in Longobardo lib. 3. distinc. 22. Non dimisit Patrem Christus, cum uenit in firmior, ubiq; totus, ubiq; perfectus. Deinde additur forma sermanis, Vbiq; totus est, sed non totum. Alij concinnius locuti sunt: Propositio uera est communicatione Idiomatum. Christus ubiq; est. Athanasius sic loquitur de incarnatione uerbi: Δόγ^ς & non colligatus est corpori, sed ipse corpus continet, ut & in eo sit, & extra omnia, & in sinu Patris, neq; cum sit in omnibus, sit pars aliorum, sed omnia uitam, sustentationemq; ab ipso accipiunt.

Vt

COLOSSENSIS.

Vt autem de locali ascensione naturæ humanæ dictum est: Ascendit ad cœlos. Ita de exaltatione naturæ humanæ super omnes creaturas dictum est: Sedet ad dexteram Patris, ut hic Paulus inquit: Vbi est ad dexteram Dei sedens. Ait Christum sursum esse, & quidem ad dexteram Dei, id est, non ut beati angeli & homines sursum sunt, sed exaltatus supra angelos in illa arcana luce Dei regnans cum Patre, & tamen corpus localiter alicubi est secundum ueri corporis modum, ut Augustinus inquit. Et hæc propositiones: Christus in uobis est, Ego in eis, uenimus ad eum & mansionem apud eum faciemus &c. intelligantur communicatione Idiomatum. Et de hac præsentia Filij in prædicatione Euangelij & in sanctis, necesse est Ecclesiam fideliter erudiri, ut agnoscamus Dominum nostrum Iesum Christum adesse Ecclesie, & esse caput omnia in omnibus perficiens.

Iam ad Argumentum Pauli redeo, qui facit antithesin mortis nostræ & resurrectionis. Dicit nos esse mortuos, scilicet, quia in uera conuersione natura carnalis incipit mori, & addit nos resuscitados esse, quia uiuificatio

H 4

incho

EPISTOLA AD

inchoata est, sicut & supra locutus est. Hinc dicitur argumentum ex efficiente causa, sicut Roman. 6. argumentatur. Mortua natura non sit efficax, uiua sit efficax, Estis autem uiuificati uita, luce & iusticia, quam dat Filius Dei resuscitatus ad hoc, ut uos resuscitet & uiuificet. Ergo hæc lux & iusticia sit efficax, non sit ociosa in uobis uiuificatio inchoata per Filium Dei resuscitatum.

Hæc est argumenti summa hoc loco. In-
textit autem singularem consolationem, quæ
occurrit, tacitæ obiectioni: Cur dicis nos re-
suscitados esse, cum adhuc mortem, morbos,
reliquias peccati, ingentes dolores & in-
narrabilem molem calamitatum in nobis cir-
cumferamus, & uideatur nihil esse imbecillius
Christo. Respondet. Viuitis & habetis ini-
tia uitæ æternæ, sicut habebat Lathro pendens
in cruce. Sed hæc initia adhuc tecta sunt, ut
erant in latrone tecta, qui tamen sentiens con-
solationem, sciebat se iam habere initia uitæ
æternæ, & sciebat Christum esse efficacem
quanquam mundus putabat eum nihil esse.
Ita hic inquit, Christum quoque tectum esse, sci-
licet, quia mundus non uidet eius efficaciam
&

COLOSSENSIS.

& ridet Euangelium horribili securitate tan-
quam inanem fabulam. Sed gloria Filij &
Ecclesiæ conspicietur in postremo iudicio, ubi
omnes homines uidebunt Christum, & fuisse
& esse efficacem, & Euangelium non fuisse
inanem fabulam. Hanc consolationem in-
textit argumento, quo hortatur ut in inchoata
mortificatione & uiuificatione perseuera-
mus, non amittamus hos effectus Christi, ruena-
tes contra conscientiam in noua scelera. Hæc
summa comprehenditur in hoc dicto: Milita
bonam militiam, retinens fidem & bonam
conscientiam.

Propter quæ uenit ira Dei super fi-
lios inobedientiæ &c.

Nota sit phrasis Hebræa. Filij inobedi-
entiæ, id est, homines inobedientes, ut Filius
perditionis, id est filius perditus, etsi emphasis
est in hac phrasi, quasi dicat, proprius perdi-
tionis (ut filius est proprius patris) seu cui
dominatur perditio. Filius iræ, filius reus,
proprius iræ, id est, reatus. Deinde & res
consideremus. Dictum Pauli hoc loco posi-
tum adiungatur alijs testimonijs de noua obe-

EPISTOLA AD

obediencia contra Antinomus, Firmissime enim tenenda est regula: Milita bonam militiam retinens fidem & bonam conscientiam. Ac certissimum est ruentes in scelera contra conscientiam effundere Spiritum sanctum, & iterum fieri reos aeternae poenae, nisi rursus conuertantur. Quia expresse dicitur 1. Corinth: 6. Ne erretis, nec scortatores, nec adulteri possidebunt regnum Dei, scilicet, tunc cum sunt tales, sunt rei aeternae mortis. Et Galat: 5. Talia facientes regnum Dei non possidebunt, & 2. Pet: 2. Si rursus implicantur prioribus contaminationibus, fient eis posteriora deteriora prioribus, & accidet eis iuxta Proverbum: Canis reuersus ad uomitum &c. Hec esse uera certissimum est, & execrandi sunt Antinomi, qui fingunt homines esse iustos fide, etiamsi perseuerent in sceleribus contra conscientiam.

Ac perspicue loquimur de noua obedientia, uidelicet, nouam obedientiam non esse meritum seu precium uitae aeternae, & tamen nouam obedientiam eo ipso necessariam esse, quia hic ordo in Deo immotus est ut creatura creatori obediat. Item, Quia Filius Dei uenit

COLOSSENSES.

ut destruat peccatum, non ut confirmet licentiam ruendi in scelera. Non ideo pendit in cruce in horribilibus doloribus, ut tu sumas tibi licentiam contaminandi te libidinibus & alijs sceleribus.

Tertio necessitas est etiam propter ordinem cause & effectus, quia ubi est in corde Spiritus sanctus, ibi non regnat peccatum sed Spiritus sanctus, iuxta dictum: Si actiones carnis spiritu mortificabis, uiuetis. Nec tamen illa phrasi utimur: Bona opera sunt necessaria ad salutem, quia intelligitur de merito. Simul enim gratis propter Mediatorem, & per eum accipimus remissionem peccatorum, imputationem iusticiae & uiuificationem, ac efficimur heredes uitae aeternae, sicut ipse Dominus inquit: Ego uitam aeternam do eis. Item, Qui habet C H R I S T V M habet uitam. Item, Iustificati fidem pacem habemus ad Deum. Item Roman: 8. Si sumus filij, sumus & heredes. Item, Hec est uita aeterna ut agnoscant te uerum Deum, & quem misisti Iesum esse Christum. Nominat autem inobedientes hoc loco qui discedunt a regula: Milita bonam militiam

EPISTOLA AD

militiam retinens fidem & bonam conscientiam.

Posteaquam exuistis ueterem hominem &c.

Phrasis Pauli est, in eodem homine renato nominare ueterem hominem, & uetustatem & exteriorem hominem, reliquias naturæ carnalis uiciosæ. Contra uero nouum hominem & nouitatem spiritus, & interiorem hominem, quatenus in mente, uoluntate & corde noua lux & noui motus accensi sunt à Filio Dei, uoce Euangelij & Spiritu sancto, ut 2. Corinth: 4. dicitur Interior homo renouatur de die in diem. Et hæc rectè intelligenda sunt, Nouitas fit in uera conuersione, cum uoce Euangelij noua lux in mente per Filium accenditur, & datur Spiritus sanctus, fidem, leticiam, inuocationem & alios motus inchoans qualis ipse est. Nec fiat hic confusio Euangelij & Philosophiæ, sicut quidam falso scripserunt nouitatem esse rationem, sensus uetustatem. Sed sciendum est etiam rationem sine Filio Dei, sine uoce Euangelij, & sine Spiritu sancto esse uetustatem

COLOSSENSSES.

& tenebras. Hæc alibi copiosius explicata sunt.

Nominat autem hic Paulus nouum hominem imaginem Dei, ubi rectè intelligatur hæc doctrina. Augustinus interpretatur imaginem de potentijs hoc modo. In anima sunt mens ipsa, cogitatio & motus. Hæc tria sic accommodat. Æternus Pater est ueluti Mens, Filius Imago Patris cogitatione genita, Spiritus sanctus ut motus. Et pie ac prudenter ista considerantibus non erit ingrata hæc collatio, quia certè anima est testimonium de Deo, & uult nos Deus intelligere, se esse Essentiam intelligentem, cogitantem sese & motricem. Sed ad hæc Augustini dicta de potentijs hoc addo: Potentias intelligendas esse non corruptas, sed uel integras uel renascentes. Sic ad Ephes: scriptum est: Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est, in iusticia & sanctitate ueritatis. Hic non fit tantum potentiarum mentio, sed uult in potentijs esse iusticiam & sanctam ueritatem, id est, uult lucere in nobis ueras notitias de Deo, firmam assensionem & iusticiam, id est, conformitatem cum Deo, sicut initio

EPISTOLA AD

tio homo conditus est, habens ueras noticias
 & conformitatem in uoluntate & corde cum
 Deo. Et dulcissime hic dicitur: Renouetur
 nouus homo ad agnitionem, ut sciamus in no-
 uitate accendi nouam lucem, & quidem uoce
 Euangelij. Osiander alia quedam disputat
 de Imagine Dei nominari hominem imagi-
 nem Dei, propterea quia Filius fuerit assum-
 pturus humanam naturam. Hoc uerum est,
 sed tamen comprehendi necesse est, Veritatem
 & iusticiam qua efficitur similes Filio, san-
 ctificante nos Deo & assimilante Filio.

Vbi nec Græcus est nec Iudæus
 &c.

Semper in conspectu sit doctrina de di-
 stinctione iusticie Euangelij & rerum poli-
 ticarum. Euangelium non condit nouas po-
 litias sicut Loriothus & alij multi fingunt.
 Sed concionatur de poenitentia singulorum
 in corde, & de restitutione eterne iusticie
 & uite in singulis, qua restitutio fit ipso Fi-
 lio Dei uiuificante corda uoce Euangelij, &
 dante Spiritum sanctum. Foris autem finit
 nos uti in uita corporali diuersis politicis le-
 gibus

COLOSSENSES.

gibus, si non pugnent cum legibus naturalia-
 bus, sicut alij alijs cibis utuntur, aut alij alijs
 spacijs dierum. Ideo hic inquit non esse disci-
 men Græci & Iudæi. Hanc sententiam sape
 repetiuit, quia Pseudoapostoli uolebant Gen-
 tes ad politiam Iudaicam alligare, sicut no-
 stro tempore Carolo stadium & alij uolebant
 delere & tollere ius Romanum, & res iudi-
 care ex legibus Mosi. Contra tales erro-
 res confirmati sumus his Pauli dictis, & re-
 ste discernantur iusticia propter quam Filius
 Dei missus est, & ordo politicus. Dicit autem
 omnia in omnibus esse Christum, omnia, uide-
 licet, propria noui hominis sunt Christus, sci-
 licet, quo ad meritum, & quo ad effectiorem
 seu quo ad gratiam, & quo ad donum. Chri-
 stus factus est tibi iusticia, ut uidelicet pro-
 pter eum imputetur iusticia, & simul est tibi
 uiuificator, uiuificans cor uoce Euangelij, &
 dans Spiritum sanctum.

Super hæc habete dilectionem quæ
 est uinculum perfectionis &c.

Dilectio est uinculum perfectionis. Vo-
 cabulum perfectionis hic non intelligatur pri-
 uata

EPISTOLA AD

uata perfectio unius persone seu perfecta impletio legis. Sed intelligatur corporis Ecclesie coagmentatio seu coniunctionis & concordie conseruatio. Dilectio est uinculum coagmentationis Ecclesie, id est, donec retinent doctores dilectionem, etiamsi interdum accidit ut aliud alteri uideatur, tamen non mox dilaceratur Ecclesia, sed docti tolerant infirmiores & placide student sanare, & rursus infirmiores non grauatim audiunt alios doctiores, sicut modesti filii senes parentes, sicut dicitur: *Αἰνεῖτε τὸν κυρίον πάντες οἱ ἄγγελοι τοῦ κυρίου*, id est, sanabiles sunt animi bonorum.

Sermo Christi habitet in uobis
opulenter cum omni sapientia
&c.

Inter precipuas sententias huius Epistole & hanc meminisse oportet, cumq; multas grauissimas admonitiones contineat, presertim commendantes doctrine studium, diligenter & sepe consideranda est. Primum hic legis mandatum diuinum esse, ut doctrinam Christi recte discamus, & emphasis est insignis in his uerbis: Habitet in uobis, & qui-

COLOSSENSES.

dem opulenter. Familiarissime noti sunt qui nobiscum habitant. Scias etiam uere in illo pectore Deum ipsum habitare, in quo cogitatur doctrina conuersione ad DEVM, & in consolatione & inuocatione, sicut expressse Dominus inquit: Si quis diligit me sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ueniet ad eum, & mansionem apud eum faciemus.

Placent igitur Deo lectio & cogitatio doctrinae, & per eam Deus est efficax & habitat in nobis. Addit autem, Cum omni sapientia. Legunt Prophetarum & Apostolorum libros, etiam heretici & omnes prestigitores, sed sine sapientia legunt, id est, fontes non recte discunt, qui sunt in ipsis libris Prophetis & Apostolicis, ut Papiste non discernunt Legem & Promissionem gratiae, cultus diuinitus mandatos, & superstitiones ab hominibus excogitatas. Anabaptiste confundunt doctrinam de iusticia aeterna in corde, & de uita politica fingunt Euangelium barbaricum, quae damnet ordinem politicum. Antiqui non discernunt peccata contra conscientiam ab alijs &c.

EPISTOLA AD

Addita est igitur hic admonitio, ut sapienter consideremus ordinem doctrinae & discrimina membrorum, sicuti alibi iubet sermonem diuinum oportere. Et Siracides inquit cap: 3. Quae praecipit tibi Deus, haec cogita sancte, id est, retine natiuam sententiam uerbi Dei, nec affingito prophanas opinioniones, sicut usitatum est omnibus haereticis, omnibus Idolorum cultoribus & omnibus prestigiatoribus. Item 2. Timoth: 1. Formam retine sanctorum sermonum. Ut autem iudicari & uitari corruptele & praestigiae possint, necesse est recte doceri homines, commonefieri & emendari falsas opinioniones, sicut et Proverbi 30. dicitur: Omne uerbum Dei purgatum est, sicut sphaera in eum. Purgatum inquit, sicut metalla coquuntur, ut fiat segregatio argenti & scoriae. Sic discendo querenda est propria & natua sententia, & remouenda sunt sordes. Ideo Paulus addit: Docentis & emendantes uos mutuo. Cum igitur adimus praecipium studium docendi & discendi, obediamus Deo & hos labores docendi & discendi propter mandatum Dei amemus & placere eos Deo sciamus. Sed simul adiuncta sit inuocatio, sicut inquit Dominus: Orate ne intretis

COLOSSENSIS.

in tentationem. Item, Quanto magis Pater uester celestis dabit Spiritum sanctum petentibus. Sit etiam studium sine Sophistica, sine curiositate querendi non necessaria, ut Siracides praecipit: Ne curiose queras in sermonibus tuis non necessaria.

Omne quodcumque facitis in uerbo aut opere &c.

Regula uitae est: Commenda Deo uiam tuam, & sphaera in eum, & ipse faciet. Psal: 36. Via significat uocationem & omnia officia uocationis, id est, laboris honesti ad quem recte uocati sumus. Vocatio enim non est impij laboris. Docet igitur Psalmus omnes nostras actiones regi debere Lege Dei & Euangelio. Lex ostendit quae actiones Deo placeant, Euangelium ostendit quomodo placeant, uidelicet, cum praelucet fides, agnoscens Filium Dei, & accipiens remissionem peccatorum & reconciliationem, & inuocans eum ut nos adiuuet, sicut inquit: Sine me nihil potestis facere, Petite & accipietis, & statuens Deo placere hos labores quoniam sumus ualde infirmi & indigni, & multa impedimenta obijciuntur,

EPISTOLA AD

eiuntur, nec tamen fore irritos, & referens
consilia ad hunc finem, ut Deus recte agnosca-
tur & celebretur, maneat Ecclesia, & non
dilaceretur scandalis & disidijs. Ideo in hoc
dicto Psalmi additur promissio: Ipse faciet.
Commenda Deo uiam tuam, id est, in officijs
uocationis quæ iuxta mandata Dei facis, recte
inuoca Deum fide & Spe, nec deterrearis tua
indignitate aut infirmitate, sed scias Deum
tibi opitulaturum esse, ut labores sint felices,
sicut alibi inquit Paulus: Labor uester non
erit inanis in Domino. Iohan. 15. Qui manet
in me & ego in eo, hic feret fructum copi-
osum. Psalmo 1. Et folium eius non defluet,
& omnia quæ faciet, erunt prospera. Hanc
totam regulam Psalmi complectitur Paulus in-
quiens: Omnia facite in nomine Domini Iesu,
id est, in uera agnitione filij Dei, fide & inuo-
catione, & referantur omnia ad gloriam filij
Dei. Ac sepe considerentur actionum bona-
rum cause efficientes & finales. Efficien-
tes sunt mens intuens præcepta Dei, & cogi-
tans Euangelium, uidelicet, promissionem gra-
tiæ & alias promissiones. Ibi Filius in cre-
dente docet mentem, & lucem accendit, &
simul mouet uoluntatem Spiritu sancto, ut ob-
temperet

COLOSSENSIS.

temperet & sit firma, petat & speret auxi-
lium Dei, petat bonos euentus, etiamsi magna
pericula ostenduntur. Finales cause sunt,
ut celebretur Deus, maneat Ecclesia, & ui-
tentur pœne &c. Hæ cause cum in Ioseph
sint ualde illustres, exemplum eius sepe cogi-
temus. Et hæ causas omnes efficientes &
finales complectitur Paulus cum iubet omnia
facere in nomine Iesu, id est, in agni-
tione eius, fide & inuo-
catione.

CAPVT QVAR.

T V M.

Domini quod iustum est & æquale
seruis præstare &c.

IUSTVM significat debitum seu ordina-
tum legibus diuinis & posituijs. Hic enim
de iusticia legali dicitur, ut non est iustum ser-
uis eripere coniuges, aut sine iusta causa eos
interficere, aut non dare uictum, Ideo Au-
gustus

EPISTOLA AD

gustus rectè liberat seruum quem dominus uoluit interficere quod casu fregerat crystal- lum, & quia demensum uetus fuit largum, ap- paret ueteres sapienter considerasse quid na- tura ferre posset, & fuisse iustos & beneficos. Vni enim dabatur quotidie panis ualens tri- bus nummis Misnicis, Item sextarius uini, cer- tus modus carniū, fidorum aut aliorum ob- soniorum. Hæc obligatione ciuili erant de- bita, quæ Paulus nominat iusta. Etsi enim lu- risconsulti quærent an coniugium sit serui & ancillæ, tamen regula uerissima est: Vincula diuina & naturalia ligant seruos & liberos, cæterum aliqua ciuilia beneficia ad seruos non pertinent.

Vfus est autem Paulus hic duobus uoca- bulis, iubet præstare iusta, scilicet, mandata legibus diuinis & posituiis. Seneca sic lo- quitur: Non licere in hominem quæ ius na- turæ uetat. Addit autem Paulus: Præstare æqualitatem. Vult præter illa quæ compre- henduntur obligatione ciuili dari beneficia quæ obligatione naturali debentur, ut bene- meritis danda sunt singularia præmia, leuan- di sunt labores ægrotis & senibus. Seneca

exem=

COLOSSENSES.

exemplum allegat de occultata domina à ser- uis capta urbe. Illud etiam consideretur cum de æqualitate dicitur, considerandum esse, ubi æqualitas Geometrica proportionem locum ha- beat, ubi usus sit æqualitatis Arithmetica pro- portione. Cum dicit Paulus: Præstare æqua- litatem, non uult seruos fieri æquales uel pa- res domino, sed uult seruari æqualitatem Geo- metrica proportionem. Tota autem hæc do-ctrina nunc quoque sequenda est, & in fami- lijs & in gubernatione principum. Manent uincula legis diuinæ, quæ pariter ligant & Principes & populum. Principes non sic sunt domini ut liceat eis subditos sine iusta causa interficere, aut auferre facultates eorum sine iusta causa &c.

Sermo uester in gratia sale condi- tus sit &c.

Manifesta deformitas est uiciorum Scurri- litatis & Insultitatis. Scurrilis cum impu- dentia, uanitate, obscenitate, aut etiam uiru- lentia coniuncta est. Dicitur autem Scurra à $\Sigma\kappa\omega\rho$, id est, stercus, ut sit quasi stercora lo- quens, $\sigma\kappa\omega\rho \lambda\acute{\epsilon}\gamma\omega\mu$. Græce nominentur $\epsilon\omega$:

EPISTOLA AD

πρόλογοι, quasi ad aram cubantes, quia ad sacrificia multi mendici accurrebant, qui uarijs nugis pecuniam mendicabant sicut & prestigiatore, qui puluisculos sanctorum circumtulcrunt. Insulitas uero stupor est nimius & indignus homine. Inter hæc uicia Philosophi collocant medium quod est Lepos, qui est in sermone hilaritatis & asperitatis moderatio. Est autem excellens in homine ornamentum dicta, & sermones tempestiue proferre seu figurate seu simpliciter, qui aut mæstis dolorem leniant, aut in iratis nimios motus arte frangant, aut superbos reprehendant. Concurrent autem ingenij celeritas & cognitio multarum rerum. Ad hæc cum accedit moderatio, totum hoc uirtus esse dicitur, ut Menenij apologus reuocauit ciues à seditione. Pulchrum fuit & Demadis dictum, Alexandro mortuo exercitum eius similem esse Cyclopi effosso oculo, & illud: τὰ μὲν λέγει, & hoc Erasmi: Mens Christiana stomachus Lutheranus est. Et mea narratio de gentibus attemperantibus religiones ad suas naturas, & Regis Gallorum Ludouici, Non pertinent ad Regem, quæ antea contra Ducem facta sunt. Et uetustas discernit salem candidum

COLOSSENSES.

didum à nigro, & candidum dicit esse Mercurij, ut sunt dicta quæ beneuolentiam augent, ut Alexandri: Regium est benefacientem ferre maledicta, aut illud Plauti: Bonis bene quod fit, id demum graue ac gratum est. Et de hoc genere petit Callimachus ut Gratiæ abluant manus, ambrosia in suo Carmine, Nigrum uero salem dixerunt esse Momo, ut sunt uenenatæ reprehensiones, ut Antiphonæ ad Dionysium, optimos statuarios Athenis adducendos esse qui fecissent statuas Tyrannicidas.

Cum autem hic Paulus nominat gratiam in sermone, uult uitari scurrilitatem, obscenitatem, insulsiatatem, iactantiam, uirulentiam & sycophantias. Postea cum salem nominat, non prorsus ut Philosophi de salibus loquitur, etsi his quoque locus est. Sed generaliter intelligit salem iudicium recte & dextre accommodans uerbum Dei, ut Marci 9. dicitur: Bonus est sal, habete in uobis salem, & pacem habete inter uos. Vbi sal significat uerbum Dei recte intellectum, adhibito iudicio seu discernimine, ne transformetur in prophanas imaginationes, ut Seruetus, Thamnerus, qui di-

EPISTOLA AD

cunt λόγος non esse ἡδυσμένον, sed esse uocem euanescentem. Item ne deletis ueris distinctionibus & necessarijs, misceantur in unum chaos non miscenda, ut Anabaptistæ non discernunt uindictam priuatam à iudicijs diuinitus ordinatis, & damnant iudicia & totum politicum ordinem. Item, ne natia significatio uerborum mutetur, sicut Monachi fidem tantum intelligunt noticiam historie, qualis est & in impijs. Item, ne addantur opiniones pugnantes cum fundamento, ut Papistæ docent homines mortuos inuocandos esse, docent opera hominum mereri remissionem peccatorum, fingunt Missam mereri remissionem peccatorum & quidem ex opere operato, adorant panem in circumgestatione. Hæc absurda prorsus extra scripta Prophetica et Apostolica indocti addiderunt ethnica superstitione ad doctrinam Ecclesiæ. In his exemplis manifesta est insulitas.

Intelligentur autem hæc dicta: Habete salem in uobis, id est, uerbum Dei rectè accommodatum. Item, sermo sit sale conditus, non solum de doctrina, sed uniuersaliter de reprehensione errorum & peccatorum, & de

COLOSSENSIS.

de consolatione. Item de consilijs dandis in uarijs negocijs, ut Pauli consilium non est insulsum de coniugio credentis & Ethnicæ. Item consilium Christi de didrachmo, ne moueretur seditio contra ordinariam potestatem, & haud dubie Zacharias & similes fuerunt suaditores, ne tunc mouerentur bella aduersus Romanos. Deniq; multa incidunt ubi rectè instituti, timentes & inuocantes Deum, aliter iudicant quam non rectè instituti aut prophani & superstitiosi.

Salutat uos Aristarchus &c.

Salutationum exempla in Epistolis Pauli ostendunt Ecclesiam non esse politiam quæ iisdem legibus ciuilibus regatur, & habeat proprios magistratus politicos, sed congregationem consentientem de uera doctrina, & inuocatione & coniunctam beneuolentia, etiam si sparsa est in diuersa imperia politica, ethnica uel pia, sicut Apostolorum tempore erant Ecclesiæ, aliæ sub Ethnicis Romanis, aliæ sub Persis aut Parthis &c.

Hæc de Ecclesia scire, & eam prudenter discernere.

EPISTOLA AD

discernere necesse est, Quia plurimi fanatici
 & seditiosi homines omnibus seculis pretextu
 Euangelij nouas politias constituere conati
 sunt, ut nostro tempore Anabaptista fecerunt.
 Sic & Romani Episcopi iniuste constituerunt
 sibi imperium, ac docuerunt neminem esse
 membrum Ecclesie Dei nisi amplectentem tra-
 ditiones humanas, sancitas à Romanis Episco-
 pis de ipsorum primatu & ceremonijs. Hec
 falsa esse certum est ex dicto: Reges gen-
 tium dominantur, uos autem non sic. Item,
 πολιτεια nostrum in cœlis est. Tenenda
 est igitur regula. Date Deo quæ Dei sunt,
 Cæsari quæ sunt Cæsaris. Hec admonitio
 præcipue cogitanda est cum hæc salutationes
 legimus. Simul autem & hæc consideretur,
 Et si Ecclesia non est unum politicum impe-
 rium, tamen congregatio est multorum, qui
 ministerio Euangelij & Sacramentorum, &
 eadem uera confessione coniuncti sunt. In his
 qui norunt inter se beneuolentia coniuncti
 sunt, sicut Dominus orat æternum Patrem, Fac
 ut unum sint in nobis. Hec signa beneuolen-
 tiæ conspiciuntur & in his salutationibus.

Postremo & hoc monendi sunt lectores
 quod

COLOSSENSIS.

quod scribit Eutropius Laodiceam & Colosa-
 sas terræ motu submersas esse proximo anno
 post Pauli mortem, sicut Ierosolyma post Chri-
 sti prædicationem deleta est. In talibus ex-
 emplis ostendit Deus se punire hostes Ecclesie
 & ingratos, qui audita uoce Euangelij non
 emendantur. Et tamen mirabiliter liberat
 suam Ecclesiam, sicut ante obsidionem Simeon
 ex Ierosolyma eduxit suos auditores trans
 Iordanem. Ita consentaneum est & ex illis
 urbibus pios ante eductos esse. Ac nunc
 quoque in tantis confusionibus & ruinis impe-
 riorum precemur Filium Dei ut Ecclesiam
 & nos in ea seruet, sicut inquit: Ne-
 mo rapiet oues meas ex mani-
 bus meis.

LAVS DEO.

ἡ δὲ πάλιν πρὸς τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν
ἐστὶν ἡ αὐτὴ ἐκκλησία.

$\frac{1}{2}K \cdot 7\frac{1}{2}g$

